

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GENFORENINGS- MINDESMÆRKERNES HISTORIE

VED
JOHANNES VEJLAGER

KONRAD JØRGENSENS FORLAG, KOLDING

1939

INDHOLD

Forord	9
Indledning og Oversigt	11
København By	37
Frederiksborg Amt	47
Københavns Amt	63
Holbæk Amt	93
Sorø Amt	115
Præste Amt	139
Bornholms Amt	167
Maribo Amt	173
Odense Amt	185
Svenborg Amt	211
Hjørring Amt	245
Tisted Amt	273
Aalborg Amt	285
Viborg Amt	299
Randers Amt	327
Aarhus Amt	381
Vejle Amt	429
Ringkøbing Amt	453
Ribe Amt	477
Haderslev Amt	487
Tønder Amt	523
Aabenraa Amt	541
Sønderborg Amt	550
Stedregister	596

FORORD

J Genforeningsaaret 1920 paabegyndte jeg Indsamlingsarbejdet til Genforenings-Mindesmærkernes Historie, og i 1923—24 udsendte jeg 6000 Spørgeskemaer for at faa Oplysning om, hvor der var eller paatænkte rejst saadanne Mindesmærker. Men Indsamlingsarbejdet, der blev langt større og mere omfattende end beregnet, kunde ikke saadan afsluttes, da der hvert Aar (undtagen i 1929) til og med 1938 rejstes nye Genforenings-Mindesmærker. Det blev til et næsten 20-aarigt Indsamlingsarbejde, og for den — i mange Tilfælde overstrømmende — Imødekommenhed, Forstaaelse og Hjælpsomhed, jeg med en enkelt Undtagelse har mødt overalt, skal der ogsaa her lyde en uforbeholden Tak. En særlig Tak skylder jeg Gaardejer Aage Sørensen, Mellerup, som i det væsentligste har indsamlet Oplysningerne om samtlige Mindesmærker i Randers Amt. Den største Hjælp i Indsamlingsarbejdet har dog været min forlængst afhændede Harley Davidson, en Motorcykle med stor Slaglængde, som jeg mindes med et vemodigt Smil, da jeg aldrig mere kommer til at ride en saadan Kilometersluger.

Amternes og Sogdenes Følgeorden er som i Trap, Danmark, ligesom dette Værks Stednavns-Ortografi er fulgt, — i et Par enkelte Tilfælde har Stednavn-Udvalget dog været forespurgt.

Og for Understøttelsen fra Det Classenske Fideicommis og Den Raben-Levetzau'ske Fond bringer jeg min ærbødigste Tak.

Vordingborg, Marts 1939.

Johannes Vejlager.

INDLEDNING OG OVERSIGT*)

Hvad Haanden former, er Aandens Spor.

Johannes V. Jensen.

Da den længselsfuldt ventede Genforeningsdag, den skønneste, vi har oplevet, og den, hvorom Haabets Kærte i et halvt Aarhundrede havde brændt i danske Sind, stærkest i Sønderjylland, hvor det blev nynnet over Barnets Vugge, elsket frem i dets Bøn, endelig kom i 1920, maatte Glæden og Taknemmeligheden have Udløsning i Handling. Derfor staar der nu omkring i Landets forskellige Egne 561 Mindesmærker for Genforeningen; — uanselige Sten, præget af Amatørers uøvede Haand; vældige Granitkolosser, den største er paa 30,000 kg; kostbare Kunstværker og Monumenter, det dyreste er til 250,000 Kr. Ingen anden Begivenhed i vor Historie har givet Anledning til Rejsningen af saa mange Mindesmærker. De staar som Glædesvarder langs den alfare Vej, i Byen, paa Banker og Højdepunkter, ved Vej-kryds og foran Hjemmets Dør og taler om vor Tids skønneste Oplevelse og om dansk Folkesind i Aarene efter Genforeningen.

Men selv om disse Mindesmærker findes overalt, i Byerne som i Landets mest afsidesliggende Egne og paa Smaa-Øerne, er Fordelingen ikke jævn. Alene i Randers Amt, som har det højeste Amts-Antal, og hvor der f. Eks. i en enkelt Landkommune er rejst 4 Genforeningssten, findes der 70 mod 2 paa Bornholm, som har det laveste Amts-Antal. Og hvad der gælder for Randers Amt, gælder for hele Østjylland lige fra Skagen til Flensborg Fjord, men særlig Landsdelen mellem Randers og Horsens Fjorde, hvorimod der kun er forholdsvis faa i Vestjylland, især paa Esbjerg-Varde Egnen. I Ribe Amt, det gamle Grænseamt, hvor Grænsens Sang har tonet gennem 56 Aar, findes der f. Eks. kun 6. Og i de nuværende to Grænseamter: Tønder og Sønderborg, er Forholdene 15 i Tønder mod 36 i det langt mindre Sønderborg Amt, — og af de 15 i Tønder Amt er ingen rejst i selve Genforeningsaaet. Den første rejstes i 1921, den anden i 1922 og den sidste i 1938. Paa Fyn og Sjælland er Fordelingen nogenlunde jævn, men dog tættest i Øst og Sydvest.

*) I det væsentligste offentliggjort i en Pjece, udsendt 1934.

Et større eller mindre Antal Genforenings-Monumenter i Landets forskellige Egne siger selvfølgelig intet som helst om Styrken eller Dybden af Befolkningens nationale Sindelag, men giver, sammen med Tidspunktet for Rejsningen og Valget af Udsmykning og Indskrift, et interessant psykologisk Billede af den danske Folkekarakter, der — Gud være lovet — endnu er langt fra at være ensrettet.

Fire af Mindesmærkerne er rejst i Aaret 1919, hvoraf det ene var paabegyndt allerede i 1918, og 29 før Genforeningsdagen, 163 paa selve Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, og 144 senere paa Aaret; 88 i 1921; 20 i 1922; 21 i 1923; 12 i 1924; 7 i 1925; 3 i 1926; 9 i 1927; 3 i 1928; i 1929 rejstes der ingen, men derimod 35 i 1930, Tiaaret for Genforeningen, — deraf 12 alene i Sønderborg Amt.

Efter »Opblusningen« i 1930 blev der i de følgende Aar kun rejst enkelte Mindesmærker; saaledes 2 i 1931; 1 i 1932, det samme gælder for 1933; 2 i 1934; 5 i 1935; 4 i 1936; 7 i 1937 og 1 i 1938.

Det er allerede nævnt, at Rejsningen af de mange Genforenings-Mindesmærker skyldes en Folkevilje, et indre Pres, der skaffede sig Udløsning, saa det vilde være fuldstændigt misvisende, selv om det let kan paavises, hvor og hvem der først rejste et saadant Mindesmærke, at tillægge Ideens Udformning nogen Enkeltperson, By eller Egn. Tanken havde i Aarevis ligget gemt dybt i Folketsindet, derom er der mange Vidnesbyrd saavel som om, at Troen paa og Haabet om en Genforening havde været levende og stærk gennem alle Udlændighedsaarene. Gaardejer Hans Mathias Pedersen, »Carlshøj« i Brænderup, plantede saaledes i 1864 en Sørgeask paa en Høj i Gaardens Have og udtalte samtidig, at Sørgeasken skulde staa, indtil Sønderjylland atter genforenedes med Moderlandet, saa skulde den hugges om og erstattes med en Flagstang. Den gamle Gaardejer oplevede ikke at se Sørgeasken falde for Øksen, han var død forinden, men Sønnen, som da ejede Gaarden, lod i 1920 Sørgeasken fælde og rejste i Stedet en Flagstang, hvorpaa Dannebrog vajede første Gang Genforeningsdagen, 9. Juli 1920. Kloppenborg-Skrumsager, Københoved, sammenkørte i 1909 en Jordhøj i sin Have, for, som han sagde, »naar vi kommer hjem igen, rejser vi en Flagstang til Dannebrog her paa Højen.« Flagstangen rejstes i 1920. Da den fynske Bonde Laurits Andersen i 1909 havde købt Gaarden *Truelsemosegaard* i Ebberup ved Faaborg og ved sin første Vandring over Markerne for at tage sit nye Hjem i Besiddelse kom op paa Strandbjærg, en 96 Meter høj Bakketop, hvorfra der er vid Udsigt over Bæltet til Als og Sønderjylland, gav han sig selv det Løfte, at »naar vi faar Sønderjylland tilbage, vil jeg rejse en Sten her paa min Ejendoms skønneste og højeste Punkt«. Stenen blev rejst allerede i 1919, kun denne og Stenen i Ærøskøbing bærer Aarstallet 1919; og 10. Februar 1920, Afstemningsdagen i

I. Zone samledes Laurits Andersen med Familie og Husstand omkring Stenen, afslørede den og hejste et nyt 5 Meter stort Dannebrogflag paa Flagmasten bag Mindestenen, og med blottede Hoveder og Blikket vendt mod Sønderjylland sang alle til Afslutning: *Der er et yndigt Land.*

Smukkere Velkomsthilsen over Bælt og Landegrænse kunde næppe gives de da hjemvendende Landsmænd i Sønderjylland.

Og som Rejsningen af disse Mindesmærker blev baaret frem af en uvisnelig Tro paa og et aldrig opgivet Haab om en Genforening, som gennem 56 Aar havde ligget gemt dybt i Folkesjælen, er langt de fleste rejst i Fællesskab af en Kreds af Mennesker, som oftest en Bys eller et Sogns Beboere, enkelte Steder af to eller flere Sogne i Fællesskab. Stenen ved Frederikshøj er f. Eks. rejst af de tidligere saakaldte otte slesvigske Sogne.

BEBOERNE PAA BEGGE SIDER
AF KONGEAAEN REJSTE DENNE STEN

DEN 15. JUNI 1930

TIL MINDE OM GENFORENINGEN

1920

fortæller Stenen ved Foldingbro. Og i Otting i Salling blev den udsete Sten det lille Annekssogns Beboere for vanskelig at transportere, hvorfor Hovedsognet Odens traadte hjælpende til.

Ogsaa ved Fremskaffelsen af Mindesten har Sognene hjulpet hinanden. I Hjerting blev en stor Stenkolos paa 24 Tons sprængt, og den ene Halvdel overladt til Nabosognet Rødding, efter at de to Sogne i Fællesskab havde slæbt dem ud til Landevejen, hvorfra Stenene paa Blokvogn kørtes hver til sit, til Rødding og Hjerting. Og i Vivild ved Randers overlodes den frakløvede Halvdel til Annekssognet Vejlbj.

66 af Mindesmærkerne er dog rejst af en enkelt Mand eller Kvinde, som Regel Folk, hvis Vugge stod nede i den genvundne Landsdel eller paa anden Maade havde nær Tilknytning til Sønderjylland. Den fynske Bonde, som paa Afstemningsdagen hilste Sønderjyderne ved at afsløre en Mindesten og hejse Flaget paa sin Ejendoms højeste Punkt, er jo lige nævnt. I det hele er disse private Mindesmærker nogle af de mest særprægede, som findes, men der er ogsaa ofte anvendt Aars Arbejde paa deres Tildannelse og Udsmykning. En Del, ialt 21, har senere skænket det færdige Mindesmærke til Sognet, Byen eller en Forening.

Gaardejer P. Madsen Pedersen ved Stabrand genopførte f. Eks. en sløjfet Gravhøj, paa hvis Top han satte en Sten, som han i 4½ Aar havde haft gemt under Mulde i dette Øjemed. Stenen var i Efteraaret 1914 fundet ved Pløjning paa Gaardens Mark og ved nærmere Undersøgelse vist sig velegnet til en Mindesten, hvorefter den omhyggelig dækkedes til igen og laa gemt til 10. Maj 1919, paa hvilken Dag Gaard-

ejeren gravede den ud for at rejse den som Genforenings-Mindesten paa Toppen af den genopførte Gravhøj, som tillige med 1 ha Land, der tilplantet og udlagt som Festplads, ved tinglæst Deklaration skænkedes til Byens og Omegnens Beboere.

I Majbøl paa Als anvendte Snedker Iversen 2 Aar af sin Fritid paa at udhugge Indskriften og Udsmykningen i Mindestenen, der rejstes paa Tiaarsdagen for Genforeningen.

Hvor Landevejen Næstved—Vordingborg gennemskærer Stuby Bakke har Vognmand Hansen og hans tre Sønner, Neder-Vindinge, i tre Afsatser paa Skraaningen ned imod Landevejen, belagt med forskelligartet Grus, adskilt ved Stensætninger og med en stor Hvidtjørn som samlende Motiv, i den midterste Afsats skrevet i en rektangulær Firkant omsat med ensartede Forstener, de saakaldte »Søpindsvin«. Aars-tallet: 1920, ligeledes med forstenede »Søpindsvin«. Den øverste Afsats afsluttes med en Stensætning af noget større Sten, og dens Midterparti er en 1 Meter høj, meget sjælden og smuk Sten, fundet i en i Sognet værende Mose. I hele Anlægget er der næppe en Sten, som ikke er omhyggelig udvalgt og tilrettelagt. Og ingen, der ikke har set det, helst en Højsommerdag, naar Hvidtjørnen blomstrer, kan forestille sig, at der med saa smaa Midler kan skabes et saa ejendommeligt og smukt Mindeanlæg.

I Lime ved Randers stod den for Aar tilbage nedrevne Bysmedies næsten mandshøje Sten med indstøbt Jernring, hvortil Hestene blev bundet, naar de skulde skoes, endnu paa sin oprindelige Plads, hvor der efter Smediens Nedrivelse var anlagt en Privathave. I denne Sten indhuggede Ejeren og hans nærmeste Nabo paa Genforeningsdagen, medens Kirkeklokkerne i Lime som overalt i Landet ringede Genforeningen ind, de to Aarstal: 1864—1920 og derunder en Klokke.

Paa en ensom Hedecjendom i Hoven Sogn har Ejeren rejst en Mindesten, hentet som den sidste Sten fra en plyndret Hedegravhøj, til hvis Indskrift 14 landskendte Digtere sendte 30 forskellige Forslag. I Stamhuset Birkelses Park og i Nørholms Slotshave er der henholdsvis indsat en Bronzeplade i et gammelt Bøgetræ og rejst en Sten, hvis Indskrift: *Og aldrig mister den sit Haab, der bliver Mindet tro*, er et Par Linier fra en versificeret Tak, den nu afdøde Stamhusbesidderinde bragte Nørholms sønderjyske Gæster (J. N. H. Skrumsager og A. D. Hørlück) ved et sønderjysk Besøg paa Vardeegnen i 1884. Mindesmærket i Helsingør har kostet godt 10,000 Kr. Det er en 7 Meter høj Obelisk, skænket Byen af en af dens Borgere.

Fire vestslesvigske Bønder, hvoraf Niels A. Jensen, Fæsted, var 76 Aar, og Broder Johansen, Forballum, 78 Aar, har personlig tilhugget og rejst Mindesten paa deres Fædres Jord og ud til den alfare Vej. Den

førstnævnte benyttede de ældste Runer til Indskriften. Runetegnene er tillige benyttet paa en Sten i Rye ved Silkeborg og i Vorning ved Hobro. I en næsten 2 Meter høj Granitsten har en 75-aarig fynsk Bonde indhugget et Relief af en Moder, som modtager sin Søn og herunder: *Velkommen hjem, min Dreng!* Og en sjællandsk 75-aarig Bonde, Ingvor Ingvorsen i Ulstrup, rejste udenfor sin gamle Slægtsgaard, hvor Søn har fulgt efter Fader siden Christian IV's Tid, en Sten og indhuggede heri:

TIL MINDE OM GENFORENINGENS
DAG,
DA DYBBØL HEJSTE DET
DANSKE FLAG,
DA FORTIDS STRID VI TIL
GRAVEN BAR,
ER STENEN REJST AF EN
SJÆLLANDSFAR

Gamle, pensionerede Lærer R. Asklov i Kragelund har i en Sten indhugget hele Jyllands bugtede Kystlinie fra Skagen til Flensborg Fjord, og det giver en egen betagende Stemning at betragte den genvundne Landsdel paa dette ejendommelige Jyllandskort, hvor det uden Ord, men øjensynligt for enhver staar, at nu er der »skænke(t) os et Danmarkskort, hvor alt Dansk igen er vort«, som Chr. Richardt beder om i sin Sang om Danmarkskortet.

En 84-aarig Veteran fra 1864, der i tysk Fangenskab havde lært Stenhugning, rejste og skænkede sin Hjemby Lem en Mindesten, og Stenen i Hanning er ligeledes rejst af en Veteran.

Men ikke alene de gamle, ogsaa Ungdommen har rejst Mindesten. I Tostrup Aa ved Nibe har en ung Mand indhugget: *Sønderjylland vundet 9—7—1920* i en stor Kampesten midt ude i det rindende Vand. I Flensted og Brædstrup var to 10—12 Aars Knægte blevet saa optaget af Genforeningen, at de ved Hjælp af en gammel Fil indhuggede: *Genforeningen 1920* i en Sten, som de rejste og afslørede i Stihed.

De sidstnævnte Sten, deres rørende Primitivitet uførtalt, er vel ret beset nogle af de mest umiddelbare, vi har; de viser i hvert Fald, hvor langt ud og dybt ned i Folketsindet den Lykke, der timedes vort Folk i 1920, er gaaet, saa den følte helt ud til den ringeste Vraa og forenede alle i fælles Glæde og Taknemmelighed, saa de uden Hensyn til Alder, Samfundslag, Retning og Parti eller andre Skillelinjer vilde være med ved Rejsningen af Genforenings-Mindesmærkerne.

Foruden de 66 Mindesmærker, rejst af Enkeltpersoner, har forskellige Foreninger, Stiftelser, Aktieselskaber o. l. rejst Genforenings-Mindesmærker.

Stenen i Hornbæk er rejst af Grundejer-, Borger-, Skytte-, Fiskeri- og Sangforeningen. Og Sangkoret i Karrebækstorp har plantet en Lind og rejst en Sten. Paa »Kongehøjen«, Samsøs smukkeste Mindeplads, er rejst en Sten af Landbo-, Husmands-, Ungdoms- og Foredragsforeningen. Stenen paa Bregninge Kirkebakke paa Taasinge er rejst af Øens Ungdom, og »De samvirkende Idrætsforeninger i Aalborg« har rejst en Sten paa Byens Stadion.

Stenen ved Høkelbjerg, lidt Syd for den forsvundne Grænse, hvor Kongen mødtes med Sønderjyderne i 1920, Kongefærdens mest gribende Øjeblik, er rejst af Haderslev Amtsraad. Aktieselskabet »Mommark Færge« har ogsaa rejst en Mindesten, og Sønderjysk Kommandos I. Bataillons Befalingsmænd og Menige har i Skanse II paa Dybbøl rejst en Sten, og »De danske Soldaterforeninger« en Flagmast, omgivet af en Stensætning og tre Bautasten. Splitflaget er skænket af Dansk-Amerikanere. 3. Artilleri-Afdeling i Aarhus har været medvirkende ved Rejsningen af Stenen i Fuglsø paa Mols. Carlsen-Langes Legatstiftelse og Jægerspris Stiftelse har rejst Sten. Det sidstnævnte Sted, hvor Mindestenen afsløredes som Indledning til Stiftelsens 50-Aars Jubilæum, afdækkedes Stenen af Stiftelsens ældste »Barn«, en 63-aarig Dame, i Forening med Stiftelsens yngste. Ved flere Børnehjem og mange Skoler, særlig Kostskoler og Højskoler, findes Genforeningssten, i Almindelighed slæbt dertil af Skolens Elever.

Nogle Steder er Genforenings-Mindesmærkerne rejst i Forbindelse med eller i Tilknytning til andre historiske eller lokale Tildragelser. Syv Mindesmærker: Lyø, Galtrup, Vestbirk, Pjedsted, Helgenæs, Rislev og Karise, er f. Eks. »Dobbelt-Mindesmærker«, det vil sige, at de foruden Genforeningen tillige minder om: 700-Aarsdagen for Valdemar Sejrs Tilfangetagelse paa Lyø (6. Maj 1223 af Sorte Grev Henrik), Galtrup Højskoles Grundlæggelse i 1864 og Grundlæggeren A. Chr. Povlsen Dal, fire i Verdenskrigen faldne tidligere Vestbirk-Elever, Pjedsted Skoles (en af Frederik IV's gamle Rytterskoler) 200-Aars Jubilæum, 75-Aarsdagen for de i 1849 af General Rye opførte Skanser ved Helgenæs og 1219 — 15. Juni — 1919. *Bære dette Mærke højt, saa skal I sejre*, staar der paa den sidstnævnte Sten, som dermed minder om 700-Aarsdagen for vort Flag, Symbolet for vor Danskhed. Desuden findes to »Trilobit-Mindesmærker«, i Kølstrup og paa Aalborg Stadion.

Det er dog ikke alene Mindesten og Monumenter, som er rejst til Minde om Genforeningen; der er ogsaa plantet 25 Træer: 13 Eg, 8 Bøg, 2 Lind og 2 Kastanje, som groende Minder om den Lykke, der timedes os i 1920. Og 12 Flagmaster er rejst, de fleste med Indskrift i en Malmplade. I Ørbæk har man ladet præge en Erindringsmedalje med Indskriften: *Sønderjylland, velkommen hjem til Danmark, 1920*. Og i Sval-

lerup, Tørring og Heldum Kirker staar syvarmede Lysestager med Inskription: *Gud til Ære. Til Minde om Genforeningen 15—6—1920.* Og paa en Marmortavle, indsat i Sønderbeg Kirkes Nordvæg, staar:

MINDE OM SØNDERJYLLANS GENFORENING
MED DANMARK
1864 — 1920

GUDS FRED MED DE DØDE, DER STRED FOR VOR SAG,
GUD SIGNE VORT FOLK I DETS GRYENDE DAG,
HAN HØRTE VOR BØN GENNEM SORGTUNGE AAR,
HAN HELED VORT FÆDRELANDS BLØDENDE SAAK

Omkring en Mindetavle i Sigersted Kirke over fire i 1864 faldne Soldater fra Sognet blev der sat en Ramme, udført i Stukkatur, hvori ses det sønderjyske Vaabenskjold og Aarstallene: 1864—1920. Afsløringen af denne Tavle blev Genforenings-Gudstjenestens højtideligste og skønneste Øjeblik, særlig for Enken efter den ved Mysunde 2. Februar 1864 først faldne danske Soldat, Ole Jørgensen, Sigersted. Hun døde 10. November 1925. *Bygget til Guds Ære og til Minde om Genforeningen 1920* staar der paa Orglet i Ryslinge Sognekirke. I Bøvling Forsamlingshus er der ophængt et Vægtæppe og i Kassebølle et Maleri. Beboerne i Marstal byggede et Kirketaarn til 93,000 Kr., indkomne ved frivillige Bidrag, og indsatte i Taarnets Nordvæg en Marmortavle med Indskriften: *Dette Taarn er opført 1920 af Marstal Menighed til Guds Ære, til vor Kirkes Prydelse og til Minde om Sønderjyllands Genforening med Danmark.*

Og paa Herning Kirkeklokke læses:

STØBT I DANMARKS GLÆDESTIME,
DA VOR GRÆNSE RYKKES FREM,
SKAL JEG KALDE, SKAL JEG KIME
OM GUDS NAADE MOD VORT HJEM

I Vestparken ved Randers, et af Danmarks smukkeste Anlæg, er der rejst et Monument, hvor nu afdøde Billedhugger Bundgaard har benyttet Motivet: Moderen, der modtager Datteren. Et Billede, som Pontoppidan har gjort klassisk ved sin Genforeningssang: *Det lyder som et Eventyr.* Ved Tarm Kostskole er indsat et Broncerelief, hvor Sønderjylland er afbildet som Sønnen, en senet Drengeskikkelse, der er præget af at have været i haarde Hænder, og som nu styrter sig i sin Moders, Danmarks, Favn, en rank, smuk Kvinde, som har rejst sig og med heftig, dyb og inderlig Glæde er løbet sin hjemvendte Søn i Møde. Relieffet, der blev afsløret allerede i September 1919, er et af de først rejste

og skønneste Genforenings-Monumenter, som findes. Det er udført af en ung czeckisk Kunstner, hvis Folk jo ogsaa efter Verdenskrigen oplevede Befrielsens Glæde. — — —

Og som et samlet, kunstnerisk Udtryk for Danmarks Glæde og Taknemmelighed over Gyldenaaret, der randt af tunge Trængselsaar, staar Københavns Genforenings-Monument ved Indgangen til Fælledparken, bekostet af Carlsberg-Fondet og udført af Billedhugger Axel Poulsen. En Moder, bøjet over sin genfundne Datter. Genforeningens fuldlødige og gribende Udtryk i Bronze. Det taler gennem Linjens Økonomi og Følelsens Tilbageholdenhed, gennem sin Ro og Stilhed om den trofaste Kærlighed, Haabet, der ikke dør, Taalmod, som bærer oppe i trange Tider, Alvoren, der ikke opgiver det rette, selv om Virkeliggørelsen deraf synes nok saa fjern. Det er gennemglødet af den indre Melodi, der gav to Slægtled en Længsel og et Haab, som gjorde dem modige og frimodige midt i en Kamp, der for mange stod som haabløs og udsigtsløs. Men dette Haab og denne Længsel var Grundtonen, den indre Melodi, for hvilken Axel Poulsens Monument er det smukkeste kunstneriske Udtryk, vi har. Det er det første Møde mellem to længe adskilte, der er et Øjeblik, men det er ikke fulgt af umiddelbar Jubel, det er præget af en dyb og inderlig Følelse, som viser ud over Øjeblikket. Det er ikke blot et Minde, men ogsaa en Paamindelse om, at det hele ikke er gjort med det første Møde.

Det har været nævnt, at langt de fleste af de 561 Mindesmærker er rejst i Fællesskab af Byens eller Sognets Folk. Og som de er rejst af alle, saaledes skal deres Tale ogsaa ud til alle, til hele Folket, hvad der ses bl. a. af den Plads, hvorpaa de er rejst: paa Samlingspladser, Banker og Højdepunkter, maaske Egnens højeste, ved Vejkryds og langs den alfare Vej.

I Kalundborg, Ringsted, Fakse, Nysted og Ærøskøbing staar Stenene paa Torvet, i Præstø, Herborg, Søvind og Ravnstrup foran Stationsbygningen, i Vordingborg, Gram og Sønderborg paa Slotspladsen, og i Slagelse, Stubbekøbing, Hjørring, Sæby, Vraa, Brønderslev, Nibe, Herning, Odder, Randers og Augustenborg i Byens Anlæg eller Lystskov.

Mange Sten staar paa Banker og Højdedrag. Danmarks højeste Punkt, Ejer Bavnehøj, har sin Genforeningssten og tillige et 12,5 Meter højt Udsigtstaarn, hvortil der blev ydet Bidrag fra hele Landet. Paa Taarnets Sydsides øverste Rand staar, skrevet med Malmbogstaver, over et Relief i overnaturlig Størrelse af Kong Christian X:

NORDSLESVIG GENFORENET MED
MODERLANDET

1920

Ogsaa Frøbjærg Bavnehøj paa Fyn har sin Sten, formet som en af de gamle Ti-Milesten langs de tidligere saakaldte Kongelandeveje. Og med det slesvigske Vaabenskjold og Aarstallene 1864—1920 som eneste Udsmykning fortæller den, som Milestenene, om en Vejlængde, et Af-snit i vort Folks Historie, der sent vil glemmes.

Stenen paa Østfyns bedste Udsigtspunkt, Strandbjærg, 96 Meter over Havet, med Udsigt til Als og Sønderjylland, er tidligere nævnt to Gange, heri er indhugget et Relief af Skt. Jørgens Kamp med Dragen og Linieme:

MOD URET, VOLD OG TVEDRAGTS ONDE FÆRD
VORT FOLK MED TROSKAB STEDSE FØRE SVÆRD

Christianshøj, et af Bornholms højeste Punkter, har ogsaa sin Genforeningssten med den korte, kraftfulde Indskrift:

STEN SKAL STAA OG SLÆGTER MELDE
MAGT EJ MER FOR RET SKAL GÆLDE

Høj ved Mariager, vort Lands største Gravhøj, hvorfra der i klart Vejr kan ses 28 Kirker, Helligbakken i Skærum Sogn med sin berømte Skjærs Kilde og med vid Udsigt over et af Vendsyssels karakteristiske Landskaber, Møllebakken paa Mors, Esterhøj i Ods Herred og Bavnehøj i Hors Herred har Mindesten. Den sidstnævnte ses fra »Strand til Strand«, som der stod i en til Afsløringen forfattet Sang, d. v. s. at Stenen ses baade fra Ise- og Roskilde Fjord.

Det er i videste Forstand synlige Mindesmærker. Og nu er Bankerne tillige ofte Udflugtssteder, Samlings- og Mødepladser, saa Stenenes Tale taber sig ikke i Suset om Bankens Top, men møder netop her det aabne, modtagelige Sind. Mange Tusinde Mennesker har f. Eks. staaet foran Minde-Milestenen paa Frøbjærg Bavnehøj, hvor Øens Ungdom flokkes Sommeren igennem til Møde, Idræt og Fest. I Skibelund, Glavendrup, paa Bregninge Kirkebakke og paa Hohøj samles ofte op til 10,000 og flere.

Og enkelte Mindesmærker faar en særlig Betydning alene ved den Plads, hvorpaa de er rejst. Det gælder f. Eks. den af Aktieselskabet »Mømmark Færge« rejste Sten ved Udgangspunktet for den ved Genforeningen oprettede Trafikforbindelse mellem Moderlandet og den genvundne Landsdel. Udsmykningen og Indskriften er her det sønderjyske Vaabenskjold og Aarstallet 1920. Ved Færgeforbindelsens andet Endepunkt, Faaborg Havn, der, hvor Sønderjyllandsfærgeren lægger til, er der forøvrigt ogsaa rejst en Sten, fundet ved Færgelejets Bygning og optaget af Havnen.

Og som disse to Sten ligesom faar en dybere Mening, deres Indskrift en egen Tone ved den Plads, hvorpaa de er rejst, saaledes er det ogsaa med Stenen paa Fredericia Vold, og de to ved Foden af Krigergravene

paa Trinitatis og Michaelis Kirkegaarde og den paa Kegnæs, Als Sydspids, hvor Resterne af den danske Hær indskibedes 30. Juni 1864 for at forlade den sidste Plet af Slesvigs Jord, — og hvor Stormfloden brød ind i 1872.

Og her, hvor Fædrene i haandgribelig Forstand har kæmpet og lidt, passer Indskriften, Bjørnson's kendte Vers, som kun faa Steder:

ALT, HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET,
MØDRENE HAR GRÆDT,
HAR DEN HERRE STILLE LÆMPET,
SAA VI VANDT VOR RET

De fleste Mindesmærker staa dog i Landsbyen, som Regel i Byens Midte, ved Forsamlingshuset, paa Kirkepladsen eller: »Her er jeg sat paa Bystævnets Sted«, som der staa paa Stenen i Taftbjærg paa Samsø, hvilket gælder for over 30 Sten. Paa Sejerø er Mindestenen tillige en af de gamle Bystævnesten, der nu er ført tilbage til sin gamle Plads. I Birkerød staa Stenen paa Majspladsen, hvor der i Forvejen stod en Mindesten for Henrik Gerner, Birkerøds berømte Præst fra Svenskekrigens Dage. I Farum staa den under Danmarks største Lindetræ, »Majtræet«, og i Engelsborg, Pedersborg, Stenstrup og Udby paa Sjælland, Koed og Nors i Jylland har det tillige ført til, at Mindet er formet som et middelalderligt Bystævne. I Udby er der fra 30 Gaarde og Huse i Byen leveret Sten med Ejernes Initialer og Bomærke, og i Engelsborg en fra hver Grund i Byen. Paa Strynø ligger 56 mindre Sten, een for hvert Aar, Nordslesvig var under Fremmedherredømmet, i en Kreds omkring den store Mindesten, som er en sjælden smuk, rødlig saakaldt Vandreblok med tydelige Skurestriber, der er rejst paa Kirkepladsen, som ved Udvidelse er omdannet til et stort Anlæg.

Uskønne og ildelugtende Gadekær, Branddamme og Vandhuller, der henlaa som Byens Losse- og Affaldsplads, blev i Svebølle, Nyrup og Hyllested paa Sjælland, Brundby paa Samsø og Flensted, Laasby, Mejlbj og Sønder-Vissing i Jylland fyldt op med flere Hundrede i et enkelt Tilfælde over Tusinde Læs Jord og omdannet til nydelige Samlingspladser omkring Mindestenen, der nu er Byens Pryd og Stolthed. Stensballe gamle Bysmedie henlaa ubenyttet og faldefærdig til Skændsel for Byen, men blev restaureret og indrettet til Museum, omgivet af en Have, hvor Genforenings-Mindestenen rejstes ud til den alfare Vej.

Og kunde der et enkelt Sted ingen velegnet Plads findes, blev Vanskeligheden alligevel overvundet. I Vitten ryddede en 70-aarig Bonde f. Eks. sit Havehegn og afgav et passende Stykke Jord, hvorpaa Mindestenen kunde rejses. I Glejbjerg købtes 1,4 ha Plantage, og »Aktieselskabet Glejbjerg Anlæg« blev stiftet med det Formaal at danne

en værdig Ramme om Mindesmærket, der her er formet som en Steindysse. I Rends er Mindesmærket rejst paa Byens »Fællesjord«, idet der i en forrygende Sandstorm lagde sig saa tykt et Lag Sand paa Vejen, at det umuliggjorde al Færdsel, hvorfor Vejvæsnet maatte bortkøre det fra de tilstødende Bymarker paaføgne Sand. Det blev til en anselig Høj, paa hvis Top Genforenings-Mindesmærket rejstes. Og i Skørring ved Randers staa Stenen i aller egentligst Forstand ved den alfare Vej: *Syv-Vejel*

Der er, som foran antydet, næsten alle Steder anlagt smukke, større eller mindre Anlæg omkring Mindestenene. Selv paa Hedestrækningerne i Midt- og Vestjylland findes Anlæg, hvis Frodighed og Skønhed synes fuldstændig uberørt af Stedets barske Natur og karrige Jordbund. Her har Iveren for at skabe noget til Pryd for Byen og Egnen virket Haand i Haand med Trangen til at sætte et synligt og varigt Minde om Glædesaaret 1920.

Det af Djurslandsbonden anlagte og til Byen skænkede I ha store Anlæg er tidligere nævnt. Gamle Jørgen Smed i Asserballe, som han kaldtes, arbejdede i 1½ Aar for at faa den uryddelige Plads, hvorpaa den forlængst nedrevne Bysmedie havde ligget, indhegnet, beplantet og omdannet til et hyggeligt Anlæg omkring Mindestenen, der rejstes paa Tiaarsdagen for Genforeningen, og hvori den gamle Smed lod indhugge som et Glædesbud: *Jeg vidner for kommende Slægter, hvad Troskab og Kærlighed magter*. Men stolt er eller var han ogsaa, den gamle, naar han paa de nationale Festdage hejste Dannebrog paa den høje, bag Bautastenen rejste Flagstang. I Snoldelev og Farum er foran Mindestenene plantet et Dannebrogslag af røde og hvide Roser og i Ørting Aarstallet 1864. Omkring Stenen i Rode ved Haslev er i farvet Stenmosaik lavet forskellige nationale Kompositioner, foran Mindestenen saaledes to korslagte Dannebrogslag, og i Elsmark er plantet 56 røde og hvide Roser, een for hvert af Udlændighedsaarene. De store Bautastene paa Ris Bakke, i Højmark, Tolne og Jelling, staa omgivet af mindre Sten, hvori er indhugget Navnene paa sønderjyske Førere fra Kamp-aarene og de fire Amter, der atter genforenedes med Danmark.

Til Transporten og Rejsningen af Mindesmærkerne, der ofte er store Granitkolosser, knytter der sig mange forskellige og interessante Træk.

Saaledes maa Ringere og Gravere ha' gaaet særlig selvforglemmende op i Transportarbejdet, eller ogsaa har der hvilet en uheldig Stjerne over disse; thi i Bjærgby ved Hjørring fik en af de nævnte kommunale Embedsmænd ved et Vejsving sin ene Fod under Blokvognens Hjul, men ved øjeblikkelig at udstøde høje Varselsraab indskrænkede »Ulykken« sig til en smadret Træsko. Klage- og Veraabene reddede Foden, hvad der ikke var Tilfældet i Øster-Jølby paa Mors, hvor en Embeds-

kollega led samme Overlast angaaende Træsko, men Lilletaen blev tillige knust, hvad der desværre senere skulde faa de alvorligste Følger.

I Vestbirk gik man og ventede paa Sne for at kunne slæbe Stenen paa Plads; men Sneen udeblev, d. v. s. i Vestbirk, andre Steder kom der saa rigeligt, at man ikke kunde finde den udsete Sten; men den dukkede dog op igen ved Foraarstid, hvad der ikke var Tilfældet med Stenen i Rugbjærg, den havde Havet taget med sig i en Vinterstorm. I Odder frøs Stenen fast, og alle Anstrengelser for at faa den løs var forgæves, man maatte vente paa Foraaret — men saa kunde Jordsmonnet ikke bære Blokvognen med den paa-læssede Sten.

Flere Steder, Skader, Fakse, Bredstrup, Voldby, Bjærgby, Galtrup, Lysabild, Lille-Skensved m. fl. blev Stenen kørt paa Blokvogn trukket alene ved Menneskekraft, det sidste Stykke kun af Kvinder og Børn, og Kirkeklokkerne ringede, da Optoget med den blomstersmykkede Blokvogn naaede Landsbyen. Sjørlev-Stenen var forspændt fire hvide Heste, og Skolepigerne mødte Køretøjet ved Byskellet, iført hvide Kjoler og med Flag i Hænderne, for i Procession at følge efter Stenen gennem Byen; og i Gerning transporteredes Stenen paa et nyfældet, flag-smykket Egetræ, trukket af 6 Heste og samtlige Sognets Beboere.

De unge Piger i Otting fik ved forenede Kræfter anbragt et stort Dannebrogflag i Kirketaarnet som en Hilsen og Velkomst til Byens Mænd og Karle, der efter flere Dages Slid kom med den 12 Tons tunge Granitsten, hentet ude fra Sørevlerne i Gammelhede, forspændt Sognets 20 kraftigste Heste. Skønnere Velkomsthilsen kunde næppe tænkes.

Ved den 15 Kilometer lange Transport af Skibet-Stenen stod der trods bidende Foraarskulde Mennesker langs Vejen i Tusindtal, og flere Steder hejstes Flaget, eller der strøedes Blomster og Grønt paa Vejen. I Gram tog det tre Uger at slæbe Stenen frem til haard Vej. Og Esterhøj-Stenen, en Kolos paa 25,000 kg, blev slæbt fra Stranden til Højen i skøn Forening af 22 Heste og 400 Mennesker. Men Transporten mindes ogsaa endnu som en Begivenhed, der samlede Folk fra hele Amtet, og Egnens Præster og andre Rangspersoner sled, som det ene var deres Kræfter, det kom an paa. Søllerød-Stenens Transport, Kæmpen paa de 30,000 kg, den største af alle, blev til en Landsbegivenhed, omtalt og kommenteret saavel i Hovedstads- som Provinspressen samt i Radioavisen. (Stenen blev rejst i 1930, Tiaaret for Genforeningen.)

Nu afdøde Forfatter og Digter L. C. Nielsen lader Mindestenen i Sorø Akademihave sige:

AF MULDENS SØVN MAN MIG UDREV,
 PAA DET JEG SKULDE MÆLE,
 AT DANMARKS SØNNER SAMLET BLEV
 BAG DANMARKS GRÆNSEPÆLE

Og det gælder for mange Sten, der ofte er fundet i en Mark eller Banke, taget ud af Stendiger og Kirkegaardsmure, Skelsten mellem to Sogne, gamle Syldsten, fisket op af en Aa eller Bæk eller hentet fra Stranden. 28 er taget fra sammensunkne eller ødelagte Gravhøje.

Ragebøl-Stenen fandtes ved Vejanlæggelse, og da den ikke kunde slaas til Skærver, blev den gravet ned i Vejbanen, men Nedgravningen skete i Arbejdstidens sidste Minutter, hvad der blev Stenens Redning, da der ikke blev Tid til at dække den til samme Aften. Og Lærer Stokholms mindreaarige Søn, der interesseret havde fulgt Nedgravningen, fik nu Lejlighed til nærmere at undersøge »Begravelsen«, som han sagde, og løb derefter ind og fortalte, at den store Sten laa rigtig i »Graven« med »Ryggen« nedad og »Maven« op; men der var ristet en Mængde Streger og Figurer i »Maveskindet«, kunde det ikke være Runer? Lærer Stockholm undersøgte derefter Stenen og saa, at det var en sjælden smuk Skuresten eller Vandreblok, og fik den overladt af Vejvæsenet.

Farum-Stenen blev ogsaa fundet ved Vejanlæg, og Arbejderne gjorde Forberedelse til at sprænge den til Brug for Vejmateriale, da Kunstmaler Emil Krause kom forbi og fik Sprængningen afværget. Nu staa Stenen rejst under Danmarks største Lindetræ. Og saadan er flere Sten, der har været dømt til »Begravelse« eller »Død«, rejst som Bauta for Genforeningen. I Charlottenlunds store Mindesten var der f. Eks. allerede lavet Sprænghuller, og Nebsager-Stenen var forsøgt kløvet i 1870, men forgæves, og flyttes kunde den heller ikke, den var for tung. Først ved Genforeningen lykkedes det, og den rejstes ved »Klokke-dammen« med Indskriften:

HALVHUNDRED AAR VAR DANMARK DELT,
NU ER DET ATTER BLEVEN HELT

I Sønder-Vissing havde en Gaardejer i sin Tid nedgravet en stor Sten for paa den Maade at blive den kvit, hvad der tidligere var ret almindeligt, naar de generede for Jordens Pløjning og Dyrkning. Gaardejerens Søn, der vidste, at Faderen havde nedgravet Stenen, fandt den frem ved Genforeningen. Og noget lignende gælder for Gislum-Stenen, hvor Sognets ældste erindrede, at en stor Sten var nedgravet i »Smedeageren«, hvor den havde siddet i et sløjfet Dige, men havde været for stor at flytte og umulig at kløve. Den blev eftersøgt, fundet og rejst ved Byens Korsvej.

Til 102 af Mindestenene knytter der sig forskellige Historier og Sagn. »Storkestenen«, »Tyvestenen«, »Christmastenen« o. fl. har hver sin Historie, der dog ikke skal omtales her. De maa søges under Omtalen af hver enkelt Mindestens Historie. Om Ny-Solbjerg-Stenen, der i sin Tid har været By-, Sogne- og Herredsskel, er der saa tidligt som i 1727 af

Præsten Hans Lønborg i Frue-Ring-Vitved skrevet og trykt et lyrisk Digt, som giver en versificeret Beskrivelse af Stenens Historie eller det Sagn, som knytter sig hertil.*) I en noget ændret og mere prosaisk Form er Sagnet fortalt saaledes: »To Mænd stod paa Stenen og skændtes om deres Markskel. I det samme kom en Orm krybende over Stenen, og den lavede en dyb Fure efter sig. Der hvor Furen gik, blev Mændene enige om, at deres Markskel skulde gaa.« Den gamle Skelsten, i hvis øverste Ende der er en dyb Fure, har i Aarhundreder været kaldt »Ormestenen«. Den er nu rejst midt i Byen, og over dens dybe Fure er afbildet en bugtende og skellet Orm omkring Navnet: »Ormestenen«, og Indskriften paa Stenens Midte fortæller, at den staar som Mindesten, Skelsten, mellem to Afsnit i vort Folks Historie:

NORDSLESVIG FRELSTES FRA VOLDSDØMMETS GRU,
SYDSLESVIGS DANSKE KÆMPE ENDNU

Ubberup-Stenen er fra det gamle Rettersted Keldebjerg, Vest for Byen. I Hørnsted er den hentet fra et middelalderligt Tingsted paa Rammelhøj Mark. Nørholm-Stenen, der har været benyttet som Trappesten, er en Del af en stor Sten fra Bække Sogn, hvortil er knyttet Saxos Fortælling om, at Harald Blaatand var i Færd med at lade den føre til sin Moder Thyras Gravhøj, men opgav Arbejdet, da en Mand paa Kongens Spørgsmaal, om han nogen Sinde havde set et Menneske drage en større Byrde, svarede, at han havde set hans Søn, Svend, nylig drage hele Danmark til sig.

Overliggeren paa Mindedyssen i Flensted stod som Ledsten ved Kalbygaard, og Sagnet gik, at blev Stenen flyttet, vilde der udbryde Kvægest paa Gaarden. Stenen i Gram var kendt under Navnet »Offerstenen«; nogle Skurestriber i Stenens ene Ende skulde være det Sted, hvor Blodet fra Offeret løb ned i Offerskaalen.

Ogsaa »Troldesten«, d. v. s. Sten, der er kastet af en Trolde eller Troldkælling som Regel mod en Kirke, men da heldigvis ikke naaet sit Maal, — eller undertiden gaaet for langt — er rejst som Genforenings-Mindesten.

Den i Døstrup var saa nær sit Maal, at Kirketaarnet fik en tydelig Hældning af Lufttrykket, og Stenen havnede i Kirkegaardsdiget; i Brovst faldt den paa Kirkegaarden. Om Stenen i Sæbygaard Skov fortælles, at den er kastet af Trolde i Gedebjerg, som en Søndag Morgen optændtes af Vrede mod Kirkeklokkerne i Sæby, hvorfor han slyngede en stor Sten imod Kirken for at knuse den. Stenen naaede imidlertid ikke sit Maal, men faldt i Aaen tæt ved Kirken. I sit Raseri herover greb han en

*) Se Ny-Solbjerg-Stenen, Side 396.

endnu større, som dog kun naaede til Sæbygaard Skov, hvor den ved Genforeningen rejstes som Mindesten.

I det hele har de vendsysselske Trolde været meget stridbare. Et helt Fyrværkeri af store Sten er f. Eks. kastet af Trolde paa Gøl Bjærg imod Omegnens Kirker Nord og Syd for Limfjorden. To af disse er benyttet som Genforenings-Mindesten: i Brovst og paa Gøl.

Under Esterhøj-Stenen gemte Esterhøj-Trolde, medens Stenen endnu laa ved Høve Strand, Nøglen til sit Skatkammer i Højen, da han paa Grund af Kirkeklokkernes Lyd — »Asnæs Klimten, Vigs Brummen og Højbys Rungen« — maatte fraflytte Esterhøj. Vorning-Stenen er af en Jætte kastet efter Thor, da han var paa Vej til en Offerfest i Onsild: *Odins-Ild*.

Og hvis der et enkelt Sted ikke kunde findes en større, velegnet Sten, hjalp man sig paa anden Maade ved at bygge Stenhøje og Dysser eller som i Lundby, Kisserup og Øster-Bjærgegrav henholdsvis at opmure en 4 Meter høj Stensøjle af mindre, udvalgte, rundagtige Kampesten og Cement eller støbe en Betonsøjle i Form og Størrelse som Frihedsstøtten i København.

Harreby fik en Sten af sit Bysbarn, Gaardejer Johannes Kloppenborg i Asbo, der i sin Tid maatte forlade Barndomshjemmet i Harreby paa Grund af en præsisisk Udvisningsordre.

Grænsesten fra den Grænse, der blev slettet i 1920, findes ogsaa rejst i Sognene Syd og Nord for den forsvundne Kongeaa-Grænse, og de taler jo direkte om Grænseflytningen og Genforeningen.

I Mindesmærkernes Fundamenter er der 29 Steder indstøbt en Blykapsel eller forseglet Flaske, indeholdende et Dokument med Stenens Historie, Fotografier, Priser paa Livsfornödenheder, Rationeringskort, Mønter o. l. I Grarup tillige en Sten fra Valdemarsmuren ved Danevirke og een fra den netop da nedbrændte, men nu genopførte Dybbøl Mølle, samt Mejslerne, hvormed Mindesmærkets Indskrift er indhugget.

Næsten overalt er der ved Afsløringen af Mindesmærkerne holdt store Fester, hvor rige og fattige, høje og lave, gamle og unge deltog; i Skibelund var der samlet over 10.000 Mennesker, deriblandt Kongen og Dronningen og begge Prinserne, og hvor Ordet »paa Folkets Modersmaal og med Danmarks Tunge« lød med Kraft og i Skønhed, fordi Folkehjertet bankede med dybe, stærke Slag, som fyldte alle Sind og skabte en Stemning, der sent vil glemmes. Det var to Slægtleds Haab og Tro, der her fik Mund og Mæle gennem Tale og Sang.

Afsløringen af de privat rejste Mindesten var af en noget anden, mere stilfærdig og enkel Karakter, men derfor ikke mindre gribende, højtidsfuld og inderlig, som f. Eks. i Karby paa Mors, hvor en Fader Genforeningsdagen tog sine to 8- og 14-aarige Sønner ved Haanden og gik op paa Egnens højeste Bakketop, hvor de i Fællesskab afslørede den

dér rejste Mindesten, og Faderen fortalte sine Dreng om Kampen, der var kæmpet, Troen og Haabet, som bar Sønderjyderne over Krig og Død og hjem til Danmark. Den Stund og den Historietime vil Fader og Sønner mindes, saa længe de lever.

Afsløringsfesten indlededes ikke saa faa Steder med Gudstjeneste, og i Aversi forlod Forsamlingen syngende den festsmykkede Kirke, medtagende Blomster, som blev strøet paa de paa Kirkegaarden værende 20 Veterangrave, for derfra i Procession at gaa ned i Byen for at hylde Sognets eneste dalevende Veteran.

Paa Trinitatis Kirkegaard i Fredericia, hvor Mindestenen er rejst ved Foden af den store Kriegergrav fra 1849, sang Forsamlingen med Taare paa Kind en til Lejligheden forfattet Sang, og et Blæseorkester spillede fra Kirketaarnet: *Vor Gud han er saa fast en Borg.*

Festgudstjenesten i Hjerting sluttede med Afsløring af en Mindetavle over Sognets faldne i Verdenskrigen, og i Halk og Felsted gik Forsamlingen til Kirkegaarden for at dvæle en Stund ved Mindesmærket for de 89 fra Sognet faldne i Verdenskrigen. Fanen sænkedes, og Forsamlingen mere hviskede end sang, da Graaden kvalte Stemmen: *Slumre sødt.* Men et af de mange smukke Træk ved Rejsningen og Afsløringen af disse Mindesmærker var ogsaa Trangen til og Ønsket om i Genforeningsglæden at mindes og hædre dem, der i 1848 og i Smertensaaret 1864 og i Verdenskrigen led, kæmpede og faldt for den nu genforenede Landsdel.

I Bedeslev gik en 84-aarig Veteran i Spidsen for Processionen, bærende et af Byens Ungdom skænket Flag. Paa Kirkegaarden gik de rundt til de 16 Veteraners Grave og nedlagde Kranse, og den gamle Veteran sænkede Ungdommens Flag over sine afdøde Kammeraters sidste Hvilested. I Grumløse var det Skolebørnene, der, medens Kirkeklokkerne ringede, gik i Procession til Kirkegaarden for at pynte Veteranernes Grave, idet en lille Dreng plantede et Flag og en lille Pige nedlagde en Buket Blomster.

Kongen og Dronningen overværede Afsløringen i Øsby, hvor Sognets tre ældste Mænd drog Dækket fra Stenen, medens Forsamlingen blottede Hovederne. I Hoptrup var det fem unge rød- og hvidklædte Piger, der afdækkede Stenen. Halk-Stenen stod dækket af et Flag fra Frederik den VI's Tid, og i Kolind af et, der i sin Tid havde vajet i Sønderjylland, — og ikke været hejst siden 1864. Ved Afsløringen i Lavrbjærg og Uldum opførtes et Genforeningsskuespil, i Hohøj fremsægtedes en Prolog: *En Hilsen til Sønderjyderne*, og i Højby var der forfattet seks Lejlighedssange.

Og ud af Afsløringsfesternes højtidsfulde Stemning i Danmarks Glædestime er skabt adskillige smukke Skikke og Traditioner, som

f. Eks. i Davinge paa Fyn, hvor Beboerne hvert Aar samles en kort Stund ved Mindestenen, naar Aftenklokkerne paa Genforeningsdagen ringer Solen ned.

Mange Steder var Veteranerne indbudt som Æresgæster ved Afsløringen. I Mellerup og i Kongsted befordredes de til Festpladsen i blomstersmykket Charabanc, foran hvilken 30 nationalklædte unge Piger strøede Roser, og i Rye ved Roskilde stod 11 gamle Veteraner Æresvagt omkring Mindestenen.

Selve Afdækningen af Mindesmærkerne foretoges ligeledes adskillige Steder af en Veteran. I Aarestrup, som det eneste Sted i Landet, endog af en Veteran fra 1848, den 92-aarige Niels Pedersen Boiesen, som ved den Lejlighed efter Hukommelsen fremsagde en Kampsang, som Fr. VII havde lært Soldaterne i 1849. Dækket for Torup-Stenen droges til Side af Sognets to ældste Veteraner, og den 97-aarige gamle Schmidt i Span-det foretog siddende i sin Stol Afsløringen, medens Forsamlingen staa-ende og med blottede Hoveder istemte:

Vort gamle Danmark skal bestaa,
saa længe Bøgen spejler
sin Top i Bølgen blaa.

De fleste Steder er Mindestenene uden Tilhugning eller anden Ud-smykning end Indskriften, men selve Stenene er udvalgt med stor Omhu, saa der er mange smukke og sjældne iblandt, over hvis Mangfoldighed i Form og Farve enhver vil kunne glædes. Tolv er Vandreblokke eller Skuresten, og tre har smukke Helleristninger. Og selve Indskrifterne er ofte indhugget med meget smukke Bogstaver. Det ses tydeligt, at det gælder for mere end een af disse Sten, hvad gamle Stenhugger Jensen i Næstved sagde, da han afleverede en saadan Mindesten: »Jeg har gjort mig god Flid med den.« Tre Steder er der, som tidligere nævnt, anvendt de ældste Runers Tegn.

Forskellige symbolske Udsmykninger, der dog ofte er mere en Un-derstregning og Fremhævelse af Indskriften end en kunstnerisk Ud-smykning, findes dog adskillige Steder.

Saaledes har 19 Mindesmærker et kronet Chr. IX og Chr. X i Til-knytning til Aarstallene 1864—1920. Paa 22 findes det slesvigske Vaa-benskjold, de to Løver, og paa 10 det danske, de tre Løver og ni Hjer-ter. 14 har et enkelt eller to korsstillede Dannebrogssflag, der f. Eks. i Em ved Vraa ombølger det slesvigske Vaabenskjold, hvorunder der ses en sønderbrudt Lænke. Paa Esterhøj-Stenen sønderbrydes Lænken af en Løve, og herover er indhugget et af Pastor N. A. Jensen, Møgel-tøn-der, forfattet Vers:

DØREN STÆNGTES, MAGTEN KUED,
 HJERTER LÆNGTES, HAABET LUED,
 GUD DET LEDTE, TRO VAR FAST,
 UNDRÆT SKETE, LÆNKEN BRÆST

Hvilsager, Stokkemærke, Linæ og Ommestrupgaard har et Firkløver. Seks en opgaende Sol, i Lystrup spreder den Uvejrsskyerne. Verslinjerne: »Og gamle Danmark skal bestaa, saa længe Bøgen spejler sin Top i Bølgen blaa«, er symboliseret paa Lyngby-Stenen ved Roskilde. Skt. Jørgens Kamp med Dragen er tidligere nævnt. Guldhornene, fundet i Sønderjyllands Jord, er afbildet to Steder, i Hoven og Lemvig; andre Sten har Haabets Anker i Kærlighedens Ring, en Aakande, symboliserende Kongeaalen, en Syvstjerne, Lykkestjernen, Bøgegren, Laurbærkrans, to mødende Hænder, et Vangeled, paa Vraa-Stenen er indhugget Frølichs Tegning af Dronning Thyra, der støtter sig til Ledet og skuer ud over Landet, og herunder staar:

LEDET HÆNGT —
 GUD VANGEN HYRE

I Stokkemærke ringer Fredsklokkerne, medens Skyerne spredes, og Fuglene synger, Vestbirk og Tranekær har Korsmærket i en stiliseret Laurbærkrans, Lysabild og Nørre-Vissing: Troen, Haabet og Kærlighedens Symbol, og i Nørager og Rørbæk er der indhugget en Ørn og en Ørneklø, der slipper Duen.

Og dernæst selve Indskrifterne, Mindesmærkernes egentlige Tale.

Fem Mindesten har som Indskrift kun Aarstallet 1920. Kortere kan det ikke siges — og dog, ved Sjællændergaarden ved Faaborg har Ejeren rejst en smuk Natursten, som i sin Tid var adskilt, kløvet i to Dele. De to Halvdele førtes, den ene over Isen, den anden med Skib, fra Avernakø til Faaborg, og de to længe adskilte »Søstersten« rejstes skraat sammenstillet paa en blomsterbeplantet Stenhøj i Gaardens Have. Og Indskriften er her overflødig. Enhver kan se, at det skilte bøjer sig sammen.

Andre Steder har man ogsaa villet mindes Smertensaaret 1864 som den historiske mørke Baggrund for Glædesaaret 1920. De to Aarstal er indhugget paa 8 Sten. Mange har dog: *Genforeningen 1920* eller: *Sønderjylland 1864—1920*. Og hvor man ikke vilde nøjes med dette alene, hentes der Linjer og Udtryk frem fra folkekære Sange for at hugge disse ind i Mindesmærkerne.

Bjørnsøns Vers fra Norges Nationalsang er nævnt. Det findes paa 11 Sten. To Linjer fra Grundtvigs Fædrelandssang:

TIL DEN LYKKE MAN ALDRIG SAA MAGE,
SAA END LEVER DEN GAMLE AF DAGE

eller

IMMER (ALTID) DET DAGES DOG PAA NY,
HVOR HJERTERNE MORGEN VENDE

staar paa 8 Sten foruden fire andre Citater af Grundtvig. Det oftest benyttede Citat er dog:

END ER DER EN GUD FOR OVEN,
DER RAADER FOR DANMARKS SAG

som er de to sidste Linjer af J. Helms' Sang: *Jeg elsker de grønne Lunde*. Det findes paa 12 Sten. Fem Steder er der med en lille Ændring benyttet de to sidste Linjer af Paludan-Müllers: *Brat af Slaget rammet* og ligeledes fem Steder to Linjer af Johan Ottesen:

OG DE TRO'DE, AT HJERTEBAAND KAN BRISTE,
OG DE TRO'DE, AT GLEMMES KAN VOR RET

eller en anden Linje fra samme Vers:

THI SOM AARENE RANDT, SAA'S DET: BAAENDENE BANDT

Fire Steder Carl Plougs:

ATTER DET SKILTE
BØJER SIG SAMMEN

Af Genforeningssangene er Henrik Pontoppidans:

DET LYDER SOM ET EVENTYR,
ET SAGN FRA GAMLE DAGE:
EN RØVET DATTER, DYBT BEGRÆDT,
ER KOMMEN FRELST TILBAGE

eller andre Citater fra samme Sang hyppigst forekommende, de findes paa 8 Mindesmærker; men ogsaa fra andre Genforeningssange er benyttet Verslinjer.

Paa Vestbirk-Stenen staar to Linjer af Niels Møllers:

MED SNILDE HÆNDER OG VAAGEN AAND
I VANDT DET TABTE TILBAGE

Fra Genforeningsskuespil og Boger er der ogsaa hentet Citater; fra Helge Rodes: »Moderen« og Erich Erichsens: »Den store Dag« f. Eks., hvor Linjerne lyder:

GRÆNSESSEL NU SLETTES,
VOLD OG UFÆRD RETTES

Men ogsaa fra Historien er der hentet Ord og Udtryk til Mindesmærkernes Indskrifter. I Døstrup og Vestbirk staar et Vers af Davids Lovsang:

DET ER SKET AF HERREN,
MEN UNDERLIGT FOR VORE ØJNE

Ogsaa fra vor egen Historie, bl. a. Hans Krügers Ord:

VI ER DANSKE, OG VI VIL
VEDBLIVE AT VÆRE DANSKE

som er indhugget i 8 Sten, bl. a. i hans Fødeby Bevtofts Mindesten. Og i Tranekær-Stenen er indhugget Indledningsordene til Sønderjydernes mandige Valgopraab før Afstemningen 10. Februar 1920. Et Prosa-digt, værdigt at mejsle i Sten:

SØNDERJYDER!
NU ER DAGEN DER, VI VIL HJEM.
HVAD SLÆGTLED HAR TROET PAA,
FÆDRENE KÆMPET OG MØDRENE GRÆDT FOR,
HAABET,
DER HAR BAARET VORE SØNNER
OVER KRIG OG DØD,
SKAL NU GAA I OPFYLDELSE

Tre andre Sten har en enkelt Linje fra dette uforglemmelige Valg-opraab, formet af Vælgerforeningens Formand, Amtmand, Lensgreve O. D. Schack.

Langt de fleste Indskrifter er dog formet af en Mand eller Kvinde blandt dem, der rejste Mindesmærkerne, saa de taler med Menigmands Tunge; men netop derved faar disse Indskrifter en særlig historisk og folkelig Værdi, der i al Fremtid vil fortælle eller tale om dansk Folkesind i Aarene omkring Genforeningen. At der kan forekomme sproglige og rytmiske Fejl opvejes af deres Kraft og Inderlighed. Formen er ofte kort og knap med Klang af gammel-nordisk:

STAA STEN, MIND SLÆGTEN OM,
DA SØNDERJYLLAND TILBAGE KOM

Og selv hvor Indskrifterne er længere, har de en egen sluttet Kraft og Styrke i Udtrykket, som f. Eks Mindestenen i Skern:

DE FALDNE FRÆNDER
 SKAL DANMARK HÆDRE,
 DE LØFTED ARVEN
 FRA FALDNE FÆDRE.
 VOR TABTE ODEL
 ER ATTER VUNDET.
 JEG RÆKKER KRANSEN
 AF DANMARK BUNDET

Glæden er overalt Undertonen, men der fortælles ogsaa om, at Genforeningen er Frugten af Slægtleds Kamp og Arbejde; det, som to Slægtled havde stirret imod i Længsel og med Haab. Og de, der har stridt haardest og lidt mest, hilses nu velkommen med Ordene:

GRÆNSEVOGTER I TUSINDE AAR,
 VELKOMMEN ATTER I MODERENS GAARD.
 BLANDT BRØDRE DU DER TAGE SÆDE,
 TIL FÆLLES ÆRE OG GLÆDE

Og for Kampen og Striden, Haabet og Taalmodet, som bar oppe i trange Tider, siges der Tak med saa jævne Ord, at selv et Barn kan fatte dem:

TAK, TROFASTE SØNDERJYDER!

Adskillige Steder har man i Indskriften fundet Udtryk for en Tak til Gud for hans underfulde Naade. Flere saadanne er tidligere nævnt. Gamle Gartner Christensen i Horsens siger det saadan paa den Sten, han har rejst i sin Have:

FOR BOL
 LANDEFRED OG GRÆNSESSEL
 GUD, HERREN,
 HAR GJORT ALTING VEL

Og her er allerede antydet, hvad der kommer stærkere frem paa Mindesmærket i Skibet: Forbindelsen mellem Verdenskrigen og Genforeningen:

GUD
 SKÆRMED
 DANMARK I UFREDSAAR
 OG
 LÆGTE DETS DYBE HJERTESAAR
 1914   1920

Mindesmærket i Skibelund fortæller det samme og er tillige en Tak til de allierede Stormagter:

MÆND
 FRA VESTERHAVETS KYSTER
 TIL DET STILLE OCEAN
 HAR KÆMPET FOR
 AT RET BØR VÆRE MAGT.
 VI MINDES DISSE HELTE,
 I VOR SAGA SKAL DE STAA,
 DE FRELSTE HJEM
 TIL DANMARK
 VORE BRØDRE SØNDEN AA

Men det, som dybest muliggjorde Genforeningen, er i Bredstrup og Toftlund udtrykt med Linjerne:

TIL MINDE OM DET SINDELAGE
 DER TROFAST VOGTED' DANMARKS SAG

Det inderste og egentlige i Nationalitetskampen har her faaet sit samlede, korte Udtryk i denne Indskrift. Det var *Sindelaget*, som frelste Nordslesvig hjem til Danmark. Den gennem to Slægtled sejge Modstand og aldrig svigtende Trofasthed imod alt Dansk, Haabet, der aldrig gav op, Viljen, der aldrig bøjede af, selv for det tilsyneladende umulige, var Grundlaget for Genforeningen.

Og at der var Sorg i vor Glæde, da ikke alle danske eller hele det tidligere danske Statsomraade kom tilbage i 1920, er indirekte og direkte kommen til Orde paa 21 af Mindesmærkerne. To saadanne, en indirekte og en direkte, er nævnt: Ejer Bavnehøjs Mindetaarns og Ny-Solbjærgets.

Nu afdøde Lensgreve Holstein, Holsteinborg, har udtrykt det saaledes:

END ER LANDET DELT,
 HALVT KAN VORDE HELT,
 HAAB AF SORG
 SKAL VOKSE FREM

Og med én Undtagelse er disse 21 Indskrifter, Genforeningens bevægede Tid med de stærke Stemninger i Ihukommelse, smukke Udtryk for de Følelser, der rørte sig i Folketsindet i 1920, da tidligere Landsomraade og Landsmænd maatte opgives. Den 78-aarige vestslesvigske Bonde, Broder Johansen, Forballum, der dybt rodfæstet i Fædres og Egnens Danskhed, hærdet i den sejge Kamp gennem trange Aar, har f. Eks. formet det korteste og mest rammende Udtryk for Trofastheden imod de Landsmænd, der lever Syd for Krusaa og Skelbæk, og den Kulturkamp, der maa strides ved vor Sydgrænse, saa længe Plov gaar over danske Agre.

END SKILLER LANDEGRÆNSEN SAMME ÆT

staar der paa Mindestenen, som den gamle Vestslesviger personlig tilhuggede og rejste paa sin Slægtsgaards Jord og ud til den alfare Vej. Skønnere og bedre er det næppe sagt af nogen. Den Ros skal gamle Broder Johansen have i sin Grav. Han døde 30. Januar 1934, næsten 90 Aar gammel.

Og Krusaa- og Snoldelev-Mindesmærkerne har nu afdøde Statsminister Niels Neergaards løfterige Ord paa Dybbøl til de danske Sydslesvigere:

I SKAL IKKE BLIVE GLEMT!

I Sønderjylland er Mindesmærkernes Indskrifter et Kapitel for sig. Fire Sten fortæller om, at Sagnet om Danmarks Konge, der paa en hvid Hest skulde drage ind i det Land, som med Blodets Baand og Livets Ret hørte ind under hans Krone, blev Virkelighed 10. Juli 1920. Den Dag red Kong Cristian X paa den hvide Hest over Grænsen ved Frederikshøj, forbi de væltede Grænsepæle, ombølget af Folkets Jubel. Drømmesyntet, »der har straalet for vor Tanke«, blev Virkelighed. Og nu staar der to Sten, en paa hver Side af den udslettede Grænse, og fortæller om det Ridt og om Dagen, da Danmarks Konge, det danske Folk i Ental, tog det omstridte Land i Besiddelse igen. Men Kongen drog jo videre, over Dybbøl til Krusaa, hvor han mødtes med de danske Sydslesvigere. Derfor staar der ogsaa paa Dybbøl og ved Krusaa Sten, som fortæller om den Kongefærd, der vil mindes, saa længe vort Modersmaal lyder.

Og i Sønderjylland, hvor det gennem 56 Aar kostede noget at være Dansk, var Vilkaarene anderledes. De har prøvet Trængsel og Tab, Angst og Sorg, som vi ikke fatter. Et enkelt Landsogn havde i Verdenskrigen 188 faldne. Saa Trængslerne og de tunge Tab sammen med Glæden over den underfulde Redning eller Udfrielse smelter her nede sammen og faar det skønne Udtryk, som findes paa Stenen i Tiset:

TAK HAVE GUD,
SOM LØSTE OS AF VAADE

Ogsaa Afstemningsdagen, hin kolde, blæsende Februardag, hvor Sønderjyderne gjorde deres sidste Pligt, inden det lønlige, men aldrig opgivne Haab om en Genforening kunde opfyldes og Udfrielsen finde Sted, har naturligt præget Indskrifterne:

DENNE STEN
REJSTE DANSKE MÆND OG KVINDER,
SOM VED EN FRI AFSTEMNING
1920
STEMTE SIG HJEM TIL DERES
PÆDRELAND

I Lavensby, Stevning o. fl. Steder er Afstemningsresultatet tillige anført:

10. 2. 1920 STEMTE VI OS HJEM TIL DANMARK
MED 150 DANSKE STEMME MOD I TYSK

Vester-Sottrup, Øster-Lindet o. fl. har Resultatet angivet i Procenter:

DEN 10. FEBRUAR 1920 STEMTE 96 %
AF SOGNETS BEBOERE FOR DANMARK

Evnen til kort og fyndig Tale blev i Kampens Aar opøvet i Sønderjylland som intet andet Sted i vort Land. De dybe, skønne Udtryk, som er nævnt fra Forballum og Tiset, er Eksempler herpaa; men selve Afstemningen har faaet et lige saa kort og klart Udtryk, som den Hjertesag, den var:

VI VALGTE AF VORT HJERTES TRANG
DANMARK!

Men ikke alene den korte og fyndige Form er et Særpræg for Sønderjyderne, deres Lyrik kommer ogsaa til Orde:

MED AL VOR ATTRAA I DAG I EJE
STAAR NU VOR FREMTID I LYKKENS TEGN.
VID DET, HVER VANDRER PAA DISSE VEJE,
OG SENE SLÆGTER PAA DENNE EGN,
OG LYT, DET NYNNER OM VIG OG VANG:
DÉT BLEV DOG SEJR AF SUK OG SANG

Genner-Mindesmærket taler indirekte om det fælles Nordiske:

MÆLE JEG FIK AT VIDNE FOR NORDEN:
DANSK ER HER SPROGET, FOLKET OG JORDEN

Kærby-Stenen direkte:

FLYTTET ER
NORDENS GRÆNSEPÆL
1920

Og at Genforeningsglædens Festbrus ikke var en opblussende, forbigaaende Stemning, men en folkelig og national Livssag, der gennem Dagens Gerning bevares og udbygges, er udtrykt paa et i Spang paa Als i 1937 rejst 5 Meter højt, tresidet Granit-Monument, formet og udsmykket af Billedhugger Jens Lund, hvor det under et Relief, der symboliserer Hjemkomsten, hedder:

VI KOM HJEM, GIK OPREJST IND,
FEST BLEV FULGT AF ARBEJDS DAG.
STRENGE KAAR GAV FASTE SIND,
UNDER DANMARKS FRIE FLAG

Og Mindesmærket i Skibelund (og Sigerslev) siger med Kai Hoffmanns Ord, at Genforeningen var tænkt som Indledning til en Nytid:

SVÆRDTID ER ENDT
DET ER PLOVTID PAA NY
VENNETID, FRÆNETID,
GROTID OG GRY

Denne Indskrift blev dog ikke et Motto for Nytiden, der blev det modsatte af, hvad mange med Kai Hoffmann havde troet og haabet; men Ordene er et Varselsbud om, at Historien kun har faa lyse, lykkelige Øjeblikke at opvise, hvor Fornuft og Retfærd, Fred og Menneskelighed faar Lov at raade. Sønderhav-Mindesmærket, rejst i 1936 ved Danmarks sydligste og smukkeste Landevej, Fjordvejen langs Flensborg Fjord, føjer dog til, som en Opmuntring, en humanistisk Trosbekendelse:

KUN HVAD MÆND VANDT VED RET
UDEN SVÆRD OG BLOD,
DET SKAL LYSE SOM ET SOLSKIN
OVER TIDENS FLOD

•

Saa staar da disse 561 Mindesmærker i Byen og paa Banken, ved Korsvejen og foran Kirkens, Skolens og Hjemmets Dør og peger paa een Gang ud over Sognets snævre Grænse og indad mod det centrale i dansk, folkeligt Fællesskab, idet de fortæller om vort Slægtleds skønneste Oplevelse. Og de vil fortælle herom, ogsaa naar vi forlængst er under Mulde:

TIL TIDS ENDE, STEN TALE

siger Bygbjergland-Mindesmærket. Granittens Holdbarhed var kendt ogsaa af vore Forfædre, da de ristede deres Runer i den haarde Sten; saa disse Mindesmærker er uforgængelige Glædesvarde om, at den længselsfuldt ventede Genforeningsdag blev den største, vi har oplevet. Men Genforeningen var eller skulde ikke blot være en Oplevelse, den er tillige en Opgave. Derfor siger Rislev-Stenen ogsaa:

DAG ER OPRUNDEN,
DONT SKAL ØVES!

KØBENHAVN BY

.... En røvet Datter, dybt begrædt
er kommen frelst tilbage....

Henrik Pontoppidan.

MONUMENTET VED TRIANGLEN

1. Juli 1930, Tiaaret for Genforeningen, afsløredes Staden Københavns Genforenings-Monument paa Trianglen ved Indgangen til Fælledparken.

Monumentet er skænket af Carlsbergfondet og udført af Billedhugger Axel Poulsen.

Ved Afsløringen redegjorde daværende Borgmester P. J. Pedersen for Monumentets Tilblivelse, idet han udtalte:

Det er Carlsbergfondet, repræsenteret ved dets Direktion, vi har at takke for, at Byen København i Dag kan tælles mellem de Byer, der paa synlig Maade har givet Udtryk for de Følelser, der blev vakt i vort Folk, da en Del af dette, som trods statslig Adskillelse gennem Tiderne havde bevaret Ønsket om paany at blive genoptaget i vort Statssamfund, for 10 Aar siden saa dette Ønske opfyldt.

Den ydre Anledning for Carlsbergfondets Direktion til at træde ind for denne Sag var Fondets 50-aars Jubilæum den 25. September 1926.

Paa lignende Maade, som det var sket i 1897, da Bryggeriet Gamle Carlsberg ved sit 25-Aars Jubilæum gav Byen Midler til Opførelse af et monumentalt Springvand — det, der med yderligere Bidrag fra Byens Side fik Form af Gefionsspringvandet — ønskede Fondets Direktion ved Jubilæet i 1926 at skænke Byen et Monument.

Med værdigt Storsind overlod man til Byens Styrelse at bestemme over, hvori et saadant Monument skulde bestaa, af hvem det skulde udføres, hvor det skulde opstilles, — og saa nogenlunde, hvad det skulde koste, idet man tilbød 100,000 Kr., men tilføjede, at man var villig til at betale, hvad der yderligere maatte medgaa inden for et Beløb af 200,000 Kr.

Den ledende Tanke for Carlsbergfondets Direktion har dog formentlig været, at ogsaa København burde have sit Genforenings-Monument. I sin Skrivelse til Kommunalbestyrelsen peger man paa Muligheden heraf og forøvrigt paa den dobbelte Mulighed: at rejse et Genforenings-

Monument paa Amagertorv efter at have fjernet Storkespringvandet herfra.

Kommunalbestyrelsen modtog med Tak Carlsbergfondets Tilbud og tog fat paa den ingenlunde lette Opgave at udvælge den Kunstner, hvis Værk paa værdig Maade kunde give Udtryk for, hvad Nutiden maatte ønske at fortælle Eftertiden.

Et af Magistrat og Borgerrepræsentation valgt Fællesudvalg med nu afdøde Overpræsident J. Jensen som Formand, der blev tiltraadt af Repræsentanter for Carlsbergfondets Direktion, for Akademisk Arkitektforening, Billedhuggerforeningen og for Dansk Billedhuggersamfund, fik den Opgave overdraget. Man indbød danske Kunstnere til Konkurrence, først en fri med Hensyn til Monumentets Karakter og Plads. Der indkom 112 Planer, Tegninger og Modeller, saa Komiteen havde et stort Arbejde med Gennemgang og Bedømmelse. Efter den frie Konkurrence var dernæst en bunden mellem de ved første Konkurrence 10 udvalgte, og med Hensyn til, at man ønskede Monumentets Karakter knyttet til den statslige Genforening af Sønderjylland med det øvrige Danmark.

Mellem de ved den afsluttende Konkurrence indkomne Forslag valgtes et af Billedhugger Axel Poulsen og Arkitekt Holger Jacobsen udarbejdet Projekt, om hvilket det udtaltes: »Det har været Kunstnerens Tanke at skildre det danske Folks Lykke og Tryghed ved Genforeningen og at symbolisere dette ved Skikkelse af en Moder, der tager sin genfundne Datter ind til sig.«

Efter at Kommunalbestyrelsen havde tiltraadt Fællesudvalgets Indstilling, blev det i Slutningen af Aaret 1926 overdraget Billedhugger Axel Poulsen at sørge for Udførelsen og Opstillingen af den paagældende Monumentgruppe.

Siden den Tid og til i Dag har der været arbejdet herpaa: Af Billedhugger Axel Poulsen med at give Skikkelserne Form, af hans Medhjælper, Broncestøber Laurits Rasmussen, med at fæstne dem i Metal, af Arkitekt Holger Jacobsen i Samarbejde med Kommunens Repræsentant, Stadsarkitekt Holsøe, med for Monumentet at skabe den nødvendige Forbindelse med Omgivelserne, og af Arkitekternes Medhjælpere, Stenhuggermester Carl Scheller og Stadsgartner Fabricius Hansen, med at bringe Planen til Udførelse. Samtidig hermed har Kommunen for sit Vedkommende gennem Stadsingeniøren bragt Orden i Pladsen foran Indgangen til Fælledparken. Alt dette har taget Tid og Penge.

Til Monumentet, dets Fodstykke, de foran værende Støttemure og det sig hertil sluttende Reguleringsarbejde er medgaaet de 200,000 Kr., som Carlsbergfondet har stillet til Raadighed. Kommunens Gadearbejde har kostet 50,000 Kr.

Paa Københavns Kommunes Vegne takker jeg Carlsbergfondets Direktion for den Gave, Fondet har skænket Byen, og for den smukke Tanke, den giver Udtryk for. Jeg takker ligeledes alle dem, der ved deres Arbejde har medvirket til Virkeliggørelsen af denne Tanke. Gid Resultatet heraf maa staa for Tidens Dom.

Jeg beder Formanden for Carlsbergfondets Direktion, Hr. Professor A. B. Drachmann, om at afsløre Monumentet.

Den gamle, nu afdøde Professor traadte derpaa op paa Platformen foran Monumentet og holdt Afsløringstalen, der baade af Form og Indhold var meget smuk.

Carlsbergfondets Direktion, sagde den gamle Videnskabsmand, har villet markere Fondets 50-Aars Jubilæum ved at skænke Københavns Kommune et Mindesmærke for den Begivenhed, som har været vort Lands lykkeligste indenfor de 50 Aar, Fondet har bestaaet. Vi har ment, at vi har handlet i Stifterens Aand, han, der alvorligt virkede for at bøde paa Tabet af Sønderjylland. Men heller ikke for hans Værk, Carlsbergfondet, hvoraf der tilflyder dansk Videnskab saa rige Midler, har Begivenheden i 1920 været ligegyldig. Det aabne Saar ved vor Sydgrænse, som pinte alle følende Danske siden 1864, er nu lukket, og vi tør haabe, at det inden længe vil være lægt. Det arbejdes der for paa begge Sider af Grænsen af de bedste Kræfter, og meget tyder paa, at vi gaar frem mod et lykkeligt Samarbejde med vor store, sydlige Nabo.

Professoren traadte ned fra Platformen og sagde:

Hvad jeg nu har at sige, vil De bedre forstaa, naar De ser Monumentet. En Mand trak i en Snor. Dækket faldt. Skinnende i Solen stod paa den høje Sandstenssokkel Moderen bøjet over sin genfundne Datter. Alle blottede Hovedet, enkelte begyndte at klappe.

Ja, nu staar vi foran dette Monument, fortsatte Professor Drachmann. Det er ikke et pralende, udfordrende Sejrsværk, snarere et Udtryk for de Følelser, der fremkaldes af en stor, lykkelig Skæbnes Tilskikkelse. Og dog maaske lidt mere. Meget deri minder os om de Egenskaber, uden hvilke den maaske ikke var faldet i vor Lod. Den trofaste Kærlighed, Haabet, der ikke dør, Taalmodet, som bærer oppe i trange Tider, og Alvoren, som ikke opgiver det rette, selv om Virkeliggørelsen deraf synes nok saa fjern. Det er det første Møde mellem to længe adskilte, det er et Øjeblik, men det er ikke fulgt af umiddelbar Jubel, det er præget af en dyb og inderlig Følelse, som viser ud over Øjeblikket. Lad det da være ikke blot et Minde, men en Paamindelse om, at det hele ikke er gjort med det første Møde. Vi har stadig en stor Opgave at løse: Inderligheden mellem Sønderjylland og Moderlandet skal vokse sig stadig stærkere gennem de tre Egenskaber, jeg netop

nævne, og som Monumentet saa smukt udtrykker: Trofast Kærlighed, Taalmod og Alvor!

Den egentlige Højtidelighed var forbi. Og fraregnet Professor A. B. Drachmanns Tale virkede Afsløringen temmelig mat. Det var ikke en Fest, hvor høje og lave, rige og fattige var kommen sammen for at synge og høre Ordet »paa Folkets Modersmaal, med Danmarks Tunge«, saaledes som det var Tilfældet ved de fleste Afsløringsfester i By og paa Land, hvor den danske Folkerøst talte med Kraft og i Skønhed, fordi Folkehjertet bankede med dybe, stærke Slag, der fyldte alle Sind og skabte en Stemning, der blev staaende i Erindringen.

Feststemningen havde Kommunalbestyrelsen paa Forhaand afskaaret, idet der ikke var nogen Sang eller Musik, og kun en snæver Kreds af indbudte fik Lov at komme saa nær, at de kunde høre Talerne. Politiet havde efter Kommunalbestyrelsens Anmodning foretaget en Afspærring af Pladsen uden om Monumentet, som holdt det store Publikum i saa lang Afstand, at det faktisk var sat helt uden for. Det havde ellers været naturligt, om dette Monument, Genforeningens kunstneriske, fuldlødige Udtryk i Bronze, havde faaet en Afsløring, der i Fest og Højtid havde været et umiddelbart Udtryk for Folkets Glæde og Taknemmelighed over Genforeningen.

Monumentets Sokkel har paa Forsiden Indskriften:

TIL MINDE OM
SØNDERJYLLANDS
GENFORENING MED
MODERLANDET
1920

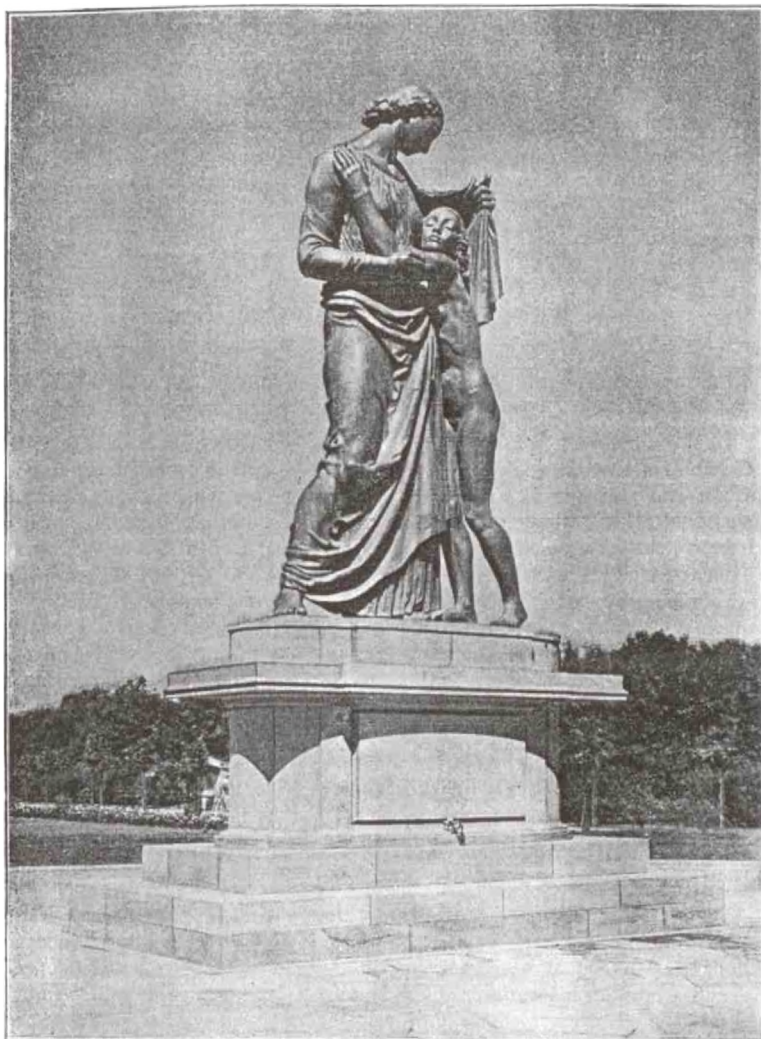
Paa Bagsiden:

SKÆNKET STADEN
KØBENHAVN
AF CARLSBERGFONDET
1930

Nogen indgaaende Beskrivelse eller Bedømmelse af Monumentet skal der ikke gives her, men blot nævnes, at Dimensionerne er meget store. Moderen naar en Højde af 8 Meter over Grunden. Og Symboliken, der ligger i, at Datteren er nøgen, medens Moderen er paaklædt, er Nøgenheden at forstaa som Sjæleangst, Nød, der er en Følge af gennemlevet Jammer, Elendighed og Ulykke i den haarde, historiske Prøvelse, som de 56 Udlændigheds Aar havde været.

Nogle faa refererende Udtalelser fra Frankrig, England og Sverige vil understrege Monumentets internationale, kunstneriske Anerkendelse.

**Københavns Genforenings-Monument ved Indgangen til Fælledparken,
udført af Billedhugger Axel Poulsen.**

Den franske Kunstkritiker Serge de Chessin skriver i »L'Illustration« af 28. Marts 1931 bl. a.:

„.... Der ses naturligvis intet, der minder om Krigsmindesmærker i den almindelige Stil: Ingen Soldater i Stormløb eller døende i en tragisk Forherligelse, ingen Faner, ingen Tanks, ingen Mørsere udspyende Død, ikke et Myrderredskab, ikke en Mordmaskine. En Moder ganske simpelt — Danmark — som trykker til sit Bryst et genfundet Barn, det er alt. Evtigt Tema, men saa meneskeligt, saa ophøjet, værdifuldt, fordi det er evigt....

.... Med Øjenlaagene nedslaaet over Øjnene, i hvilken en Mejsel ikke vilde have givet Udtryk, trykker Barnet sig stærkt bevæget til det Bryst, som har givet det Dø. Endnu forslaaet og medtaget af en haard historisk Prøvelse afstaar hun fra Glæden ved at forglemme sig selv ved at give sig hen i kæln Kærtegn.

Axel Poulsens Gruppe er en vellykket Omflytning til en materiel Plan af en bevæget og ordløs Samtale mellem Danmark og dets genindlemmede Landsdel....“

Kunsthistorikeren Stanley Casson, »The Manchester Guardian« for 16. Februar 1931:

„.... I Modsætning til mange Krigs- og Fredsmindesmærker er dette helt fri for Triumferen eller Svulstighed. Det viser jævnt og yndefuldt, hvorledes en god Kunstner kan give Udtryk for en saa omtvistelig Begivenhed som territorial Forøgelse; det kontrasterer med den krigerske og erobringlystne Monumenttype, som kom i Vælden efter den fransk-tyske Krig i 1871. Der er næppe et Monument fra den Tid, som ikke er pinlig eller spidsfindig propagandisk. Her ser vi derimod, hvorledes god Smag og god Følelse kan forenes.

Stilen i Gruppen af Danmark og dets Barn kan maaske kaldes akademisk, den har dog hele den Kraft og simple Formfuldhed, som kendetegner den moderne nordiske Kunst.... Og i Modelleringen af Datterens Hoved og i hendes Stillings og Udtryks rolige Ynde har Kunstneren til den akademiske Stil føjet Charmen af en stærk personlig Følelse.... Og selv om Moderen minder om meget af Italiens Kunst fra Højrenaissancen, er Skikkelsens Ansigt og Holdning ikke desto mindre karakteristisk nordisk i Linjens Økonomi og Følelsens Tilbageholdenhed....“

Sveriges ansete Kunsthistoriker Carl G. Laurin slutter i »Ord och Bild«, III. Hefte 1931, sine udtømmende og meget anerkendende Udtalelser saaledes:

„.... Verdenskrigen har i de store Kulturlande fremkaldt en Masse Skulptur i national Retning. Genforenings-Monumentet er det allerbedste, jeg har set, af den i nogen Maade sammenhængende Skulptur, der er kommen efter Krigen.

Og i Danmark, hvor hjemlige Partistridigheder ikke savner Hidsighed, bør dette Freden og Stilheden forherligende i Kunsten være velgørende. Det er et meget stort Monument, men det har den Fordel for de fleste Kolossalgrupper, at det i al Fald ejendommeligt nok øger den Inderlighed, som man gerne vil finde i et Kunstværk, som skal udtrykke dybe og stille Følelser.

For os Svenske, som nu i Hundrede Aar har ønsket Danmark alt godt og som i snart tredsindstyve har haabet, at det maatte faa tilbage de danske, der ønskede sig hjem til Moderlandet, er det en Glæde, at „Genforeningen“ har faaet ogsaa et kunstnerisk, fuldledigt og gripende Udtryk i Bronze....“

Sandstens-Tavlen indmuret i Studenterforeningens Bygning, V. Boulevard 6. København.

**SANDSTENS-TAVLEN,
STUDENTERFORENINGENS BYGNING
(Vestre Boulevard 6.)**

Studenterforeningen fejrede 16. Juli 1920 sin 100 Aars Stiftelsesfest, og ved den Lejlighed skænkede Foreningen »To Løver« den jubilerende Forening en Mindetavle, som senere indmuredes i Studenterforeningens Bygning, i Taarnrundingen mod Vestre Boulevard.

Foreningen »To Løver« blev stiftet i Studenterforeningen 1888, da Sønderjyderne nu afdøde Fører H. P. Hanssen som ung opholdt sig i København, og i Fællesskab med jævnaldrende Akademikere fik vakt øget Interesse for den sønderjydske Sag indenfor Studenterforeningen. Og »To Løver« var indtil Genforeningen et af de mange Bindeled mellem Sønderjylland og Moderlandet, ligesom den gennem Aarene baade før og efter Genforeningen har udført et paaskønnelsesværdigt og betydningfuldt Arbejde i den nationale Sags Tjeneste.

Mindetavlen er en rektangulær rødlig Sandsten, 1 m bred og 0,5 m høj, hvis Indskrift, der er bestemt af »To Løver«s Bestyrelse, er indhugget med latinsk Majuskelskrift:

DA DANMARK ATTER BLEV STØRRE
DA EN DEL AF DET TABTE LAND
VANDTES TILBAGE
SATTE „TO LØVER“
VED STUDENTERFORENINGENS HUNDREDAARSFEST
I SOMMEREN M - C - M - X - X
ALLE TROFASTE SLESVICERE TIL ÆRE
DETTE MINDE

Ved Gavens Overdragelse, der indgik som et Led i Studentereforeningens Jubilæumsfest, udtalte »To Løver«s daværende Formand, Rektor H. P. Hansen, sin Aerkendelse af den Betydning, Studentereforeningen gennem Tiderne havde haft som et af Hovedhjemstederne for Forstaaelse af og Deltagelse i Kampen for Sønderjyllands Danskhed.

Den ledende Senior, Overrettssagfører Vibe-Hastrup, takkede for Gaven og udtalte Haabet om, at Studentereforeningen ogsaa i de kommende Tider maatte have samme ærefulde Plads i Danskhedens Kulturkamp.

Mindetavlen indmuredes senere uden særskilt Højtidelighed.

FREDERIKSBORG AMT

**Kun hvad Mænd vandt ved Ret
uden Sværd og Blod,
det skal lyse som et Solskin
over Tidens Flod.
*Marcus Laesen.***

HELINGØR-MONUMENTET

(Helsingør Købstad, Lyngø-Kronborg Herred.)

Genforenings-Monumentet i Helsingør er en 8 Meter høj Sandsten-Obelisk, rejst af Direktør Fr. Hansen, men skænket Helsingør By.

Mindesmærket har faaet sin Plads i Byens sydlige Udkant, tæt ved Kongevejen i det saakaldte gamle Jernbaneanlæg, der henlaa meget for sømt, men paa Direktør Fr. Hansens Initiativ og Bekostning blev det, før Monumentet rejstes, istandsat, omdannet og indhegnet. Umiddelbart bag ved Mindestøtten er lagt en grønlandsk Klokkesten, der, naar man banker paa den, klinger som Metal.

Den 9. Maj 1921 blev Monumentet afsløret i Overværelse af godt 2000 Mennesker. Festen indledes med Hornmusik, hvorefter Skolebørnene fra Kommuneskolen sang: *Slumre sødt i Slesvigs Jord*, som forøvrigt hele Forsamlingen istemte. Direktør Fr. Hansen traadte derpaa frem foran Monumentet, der var kranset af vajende Dannebrogflag, og holdt en mandig, bramfri og stærk Tale om Sønderjydernes Kamp, Udholdenhed, Skuffelser og Haab gennem de 56 Aar og sluttede med at overlevere Mindet til Helsingør Kommune.

Dækket blev derefter draget til Side fra Monumentet, paa hvis For side der staar:

TIL MINDE OM GENFORENINGEN
DEN 15. JUNI 1920

Paa Bagsiden:

SLUTTER KREDS OG STAAR FAST
ALLE DANSKE MÆND

Helsingør-Monumentet.

Paa venstre Side:

MODERSMAALETS STÆRKE BAAND
DROG DIG UD AF FREMMED HAAND

Paa højre Side:

HJERTER, SOM I TROSKAB LUE,
MOD, SOM DØDEN EJ KAN KUE

Borgmester P. Christensen modtog paa Byens Vegne Mindesmærket og takkede for den storstiledede Gave.

Monumentet er tegnet af Arkitekt Krøier og udført af Sten- og Billedhugger Sørensen; Arbejdet ved Anlægget blev ledet af Handelsgartner, Konsul S. Haslund, alle af Helsingør.

Direktør Fr. Hansen har som nævnt afholdt alle Udgifter ved Mindesmærkets Rejsning og Pladsens Regulering og Istandsættelse. Det hertil medgaaede Beløb, hvis Størrelse efter Direktørens Ønske ikke skal nævnes, var ret betydeligt og maa skrives med et femcifret Tal.

HILLERØD-STENEN

(Hillerød Købstad, Lyngø-Frederiksborg Herred.)

15. Juni 1930 afsløredes der i Hillerød en Genforeningssten, som uden Indskrift var rejst allerede i 1928.

Den ret store Natursten er udgravet af Byens Grund ved Anlæggelse af Hostrupvej i 1928, og Byraadet lod den da rejse paa en lav Jordhøj ved Hjørnet af Søndre Jernbanevej og Hostrupvej, skærmet af en svær Jernkæde, ophængt mellem tre mindre Sten.

I Tiaaret for Genforeningen lod Byraadet imidlertid efter Indstilling af »Sønderjysk Forening for Frederiksborg, Fredensborg og Omegn« indhugge i Stenens tre plane Flader:

I MINDET OM DANMARKS
LYKKEAAR,
DA GRÆNSEN FLYTTEDES
STENEN STAAR
OG TALER TIL SLÆGTER, TIL KVINDE
OG MAND,
OM GLÆDEN, VI FIK MED DET
GENVUNDNE LAND

Paa den anden Side:

TIL MINDE OM
GENFORENINGEN
15. JUNI 1920

Paa den tredie Side:

STENEN INDVIEDES

15. JUNI 1930

Verset paa Hovedfladen er forfattet af Redaktør Laurids Hansen, »Frederiksborg Amts Avis«, Næstformand i Hillerød Byraad.

Omkring 2000 Mennesker overværede Indvielsen af Mindestenen, der stod omplantet af forskellige Foreningsfaner, ligesom Frk. Mørks Skole og Statskolen var mødt med Faner. Redaktør Laurids Hansen foretog som fungerende Borgmester Afsløringen, idet han udtalte:

Hvad vi oplevede for ti Aar siden, var, følte man, en Skæbnetime for Danmark, og kan denne Sten og de mange, som er rejst omkring i vort Land, bidrage til, at Mindet herom bevares levende i Folkets Hjerter, er de ikke rejst forgæves. Og den skal være et Samlingens Tegn, der daglig erindrer os om, at vi for alt, hvad der deler og skiller os, ikke maa glemme eller svække det, der til syvende og sidst ovenover alle Forskelligheder i Stand og Stilling, Karakter og Anskuelse forener os i et fast, ubrydeligt Landsmandsskab: vor fælles Danskhed. Med et leve Danmark vil vi lade Dækket falde.

Efter Afsløringen marcheredes i Procession med Musik til Festpladsen ved Pavillonen i Slotshaven, hvor Formanden for Grænseforeningen, Rektor H. P. Hansen, Folketingsmand Niels Andreasen, nuværende Undervisningsminister Jørgen Jørgensen og daværende Forstander A. J. Høj, Jægerspris, talte, ligesom der blev sunget Fælles- og Korsang og musiceret af et Hornorkester.

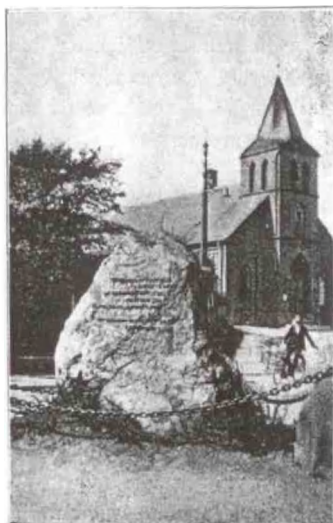
Mindesmærket værnes og vedligeholdes af Hillerød Byraad.

FREDERIKSSUND-STENEN

(Frederikssund Købstad, Lyngø-Frederiksborg Herred.)

I »Kalvø-Anlægget«, Syd for Frederikssund, er der af Byens Borgere rejst en Mindesten for Genforeningen. En Komite, bestaaende af Repræsentanter for Byens forskellige Foreninger, forestod Arbejdet.

Nordøst for Byen fandt Komiten en passende Sten, som paa Blok-vogn kørtes til Anlægget, hvor den opstilledes paa en Jordhøj, saaledes

Hillerød-Stenen.

at den benyttes som Talerstol ved Folkemøder o.l. Lejligheder. Omkring Stenen og Højen er plantet en lille Birkelund.

Billedhugger Emanuel Nielsen, Frederikssund, har udsmykket Stenen med det sønderjyske Vaabenskjold, og som Indskrift er benyttet Henrik Pontoppidans Vers:

1864 — 1920

DET LYDER SOM ET EVENTYR,
ET SAGN FRA GAMLE DAGE:
EN RØVET DATTER, DYBT BEGRÆDT,
ER KOMMEN FRELST TILBAGE

Genforeningsdagen vajede der Flag fra hvert Hus i Byen. Kl. 8 drog et Musikkorps gennem Gaderne, og Kl. 11 lukkede alle Forretninger, hvorefter der afholdtes en Festgudstjeneste i Kirken.

Efter Gudstjenesten drog Deltagerne i Procession til Festpladsen. I Spidsen kørte de indbudte Veteraner i blomstersmykket Vogn, efterfulgt af Foreningsfaner fra By og Omegn. Daværende Forstander A. J. Høy, Jægerspris, holdt Festtalen og foretog Afsløringen, og Borgmester Larsen holdt en kort Tale, i hvilken han hyldede de gamle Veteraner.

»Kalvø-Anlægget«s Bestyrelse værner og vedligeholder Mindestenen.

HORNBÆK-STENEN

(Hornbæk-Hellebæk Sogn, Lyngø-Kronborg Herred.)

Hornbæk Grundejer- og Borgerforening, Sangforeningen »Brage«, Hornbæk Skyttekreds og Hornbæk Fiskeriforening har i Fællesskab rejst en Genforeningssten ved et Vejkryds midt i Hornbæk By.

Paa den Side af Mindestenen, der vender mod Nord, er indhugget:

MINDE
OM
GENFORENINGEN
1920

Og paa Siden mod Syd Hans Krügers kendte Ord i den tyske Rigsdag, som ogsaa er benyttet paa syv andre Genforeningssten:

VI ER DANSKE
OG VI VIL VEDBLIVE
AT VÆRE DANSKE

Den ret høje, nærmest hjerteformede Mindesten er opstillet af Billedhugger Axel Locher paa fire større Sten, omgivet af flere mindre, paa en med tilhuggede Kantsten afgrænset, cirkulær Grønning.

Efter Festgudstjenesten i Kirken paa Genforeningsdagen samledes omkring 2500 Mennesker, deriblandt mange Badegæster, ved Mindestenen, som afsløredes af Grundejer- og Borgerforeningens daværende Formand. Hele Forsamlingen gik derefter til den nye og den gamle Kirkegaard, hvor hvidklædte Skolepiger nedlagde Kranse paa de gamle Veteraners Grave, og daværende Præst i Hornbæk, V. G. Dankau, sagde nogle faa stilfærdige og inderlige Ord, og Sangforeningen »Brage« sang: *Slumre sødt i Slesvigs Jord.*

Festen sluttede med en Fællesspisning, hvori Sognets dalevende Veteraner deltog som Hædersgæster. Under Spisningen sejlede Kongen ombord paa »Dannebrog« forbi Hornbæk paa Vej til Sønderjylland for at modtage den røvede, men genvundne Datter, Sønderjylland.

Grundejer- og Borgerforeningen har paataget sig Tilsynet med og Vedligeholdelsen af Mindesmærket.

BIRKERØD-STENEN

(Birkerød Sogn, Lyngø-Kronborg Herred.)

I Foraaret 1920 samledes en Kreds af Birkerøds Borgere hos Sognepræsten Ivar Thomsen, hvor de enedes om at rejse en Genforeningssten paa »Majpladsen«, midt i Birkerød By, hvor der i Forvejen stod en Buste for Henrik Gerner, Birkerøds berømte Præst fra Svenskekrigens Dage. Til at forestaa Rejsningen nedsattes et seks Mands Udvalg med Sognepræsten som Formand.

Ved Udgravning til Nedlæggelse af Vandrør paa Ebberødgaard fandtes en velegnet Sten, men da der skulde indhugges Inskription, viste det sig, at den var ubrugelig, saa der maatte søges efter en anden. Skovfoged Godskesen fandt en saadan i Rude Skov, som paa Blokvogn transporteredes til Birkerød og rejstes paa »Majpladsen«s ene Hjørne ud mod Hovedgaden.

Den færøiske Arkitekt Hoffgaard leverede Tegningen til saavel Inskriptionen som selve Opstillingen. Stenen hviler paa tre Støttesten, og udenom er der igen flere mindre, hentet fra forskellige Steder i Byen og Omegnen. Og som Værn for Mindesmærket, der staar frit ud til Gaden, er opsat høje Natursten, forbundne med en Jernkætting.

Indskriften er meget enkelt, idet der med Romertal er indhugget:

XV/VI
M C M X X

Genforeningsdagen 1920 afsløredes Mindestenen. Klokkeren 12 var der Festgudstjeneste i Kirken, som var overfyldt, og efter Gudstjenesten deltog Sognets Veteraner i en Fællesspisning paa Kroen. Klokkeren sejsten

samledes ca. 2000 Mennesker omkring Mindestenen, hvor Bankdirektør A. Andersen holdt Afsløringstalen og drog Dækket til Side, medens alle blottede Hovederne. Med Musik og en Mængde Faner i Spidsen marcherede Forsamlingen derefter til Festpladsen i Bistrup Hegn, hvor Festen fortsattes med Taler, Musik og Korsang. Festen sluttede, som den begyndte, ved Mindestenen, hvor der om Aftenen afbrændtes et Festfyrværkeri, og hele »Majpladsen« var illumineret.

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

HELINGE STEN OG FLAGMAST

(Helsinge Sogn, Holbo Herred.)

Paa Initiativ af Dyrnlæge J. Gram, Helsinge, er der midt i Byen rejst en Genforeningssten samt en 15 Meter høj Flagmast med Barduner.

Stenen er taget fra en ødelagt Gravhøj i Skærød, Ramløse Sogn, og transporteret paa Blokvoan til Helsinge. Omkring Mindestenen og Flagmasten er lagt en Kreds af store Natursten, der afgiver Siddepladser som ved de store Bystævner.

Helsinge-Stenen.

Paa Stenen er indhugget:

VI ER
DANSKE,
OG VI VIL
VEDBLIVE
AT VÆRE
DANSKE
1920

Indskriften er Hans Krügers bekendte Ord i den tyske Rigsdag, der ogsaa benyttedes i den nordslesvigske Vælgerforenings Opraab ved Afstemningen i 1920.

Paa Flagmasten, der er rejst lige bag Stenen, er fæstnet en Malmplade med Indskriften:

REJST PAA GENFORENINGSDAGEN

Stenens Transport, Opstilling o. l. skete ved frivilligt ydet Arbejde, medens der til Anskaffelse af Flagmast og Flag blev foretaget en Indsamling blandt Sognets Beboere.

9. Juli 1920 fandt Afsløringen og Indvielsen Sted. Dyrnlæge J. Gram afslørede Stenen og talte for Sønderjylland, Pastor emer. Volquartz for

Danmark. Sognets ældste Veteran, fhv. Parcellist Jens Olsen, højste det store, smukke Flag paa den høje Flagmast, hvor Flaget forøvrigt hejses paa de kirkelige og nationale Festdage.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen og Flagmasten.

ØRBY-STENEN

(Vejlby Sogn, Holbo Herred.)

I Ørby paa den saakaldte »Ørby Bavne« er der af Sognets Beboere rejst en 2 Meter høj Granitsten med Indskriften:

SØNDERJYLLAND

1920

En skønnere og mere ideel Plads for en Mindesten kan næppe tænkes end »Ørby Bavne«, fra hvis Top forhen Bavnen blussede, naar der var Ufred i Landet, og hvorfra der er en vid og ejendommelig Udsigt.

Den rejste Sten er fundet paa Gaardejer Ole Chr. Olesens Mark og skænket af Ejeren.

Ved Afsløringen 20. Juli 1920 talte Sognets daværende Præst, Provst Haagen Müller, om Sønderjydernes Trofasthed. En Veteran fra 1864 drog Dækket, et Dannebrogflag, til Side og bar det fra Stenen ned til Talerstolen.

Byens Borgere vedligeholder Mindesmærket.

»GODHAVN«-STENEN

(Tibirke Sogn, Holbo Herred.)

Forstander Bonnevie, Skolehjemmet »Godhavn«, har paa Hjemmets Gaardsplads ladet opstille en ca. 1 Meter høj Granitsten med Indskriften:

SØNDERJYLLAND

1920

Bagved Stenen staar et Birketræ og ved hver Side fire noget mindre Sten, saaledes at de tilsammen danner en Halvcirkel omkring en lav Stenbænk.

Den 25. Juli 1920 blev Mindet afsløret i Overværelse af Hjemmets Elever, for hvem der var en mindre Festlighed.

ØLSTYKKE-STENEN

(Ølstykke Sogn og Herred.)

Paa Initiativ af Ølstykke Sangforening er der paa Vandværkshøjen, som er opført paa den ret anseelige Gravhøj: »Hængehøj«, ca. 400 Meter

Syd for Ølstykke Station, tæt ved Hovedvej Nr. 6: Roskilde—Hillerød, rejst en Genforeningssten med Indskriften:

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

Daværende Lærer i Svendstrup A. N. Holm var Formand for Udvalget, der forestod Arbejdet med Stenens Rejsning, ligesom han ogsaa foreslog den benyttede Indskrift.

Mindestenen er en mandshøj, mørkegraa Granitsten med en plan Forside, som er synlig fra Landevejen. Den er skænket af Møller Christensen, Værebros, og Sognefoged J. P. Hansen har givet Grunden, hvorpaa den er rejst. Fra den beplantede Vandværkshøj, hvor Stenen staar, er der en vid Udsigt, og et Par Bænke er opstillet i det lille Anlæg.

Afsløringen, Genforeningsdagen 1920, blev en stemningsfuld Fest, hvori saa godt som alle Sognets Beboere deltog, Veteranerne som Æresgæster.

Kommunen vedligeholder Mindesmærket.

VEKSØ-STENEN

(Veksø Sogn, Ølstykke Herred.)

Midt i Veksø By, paa en Trekant ved Korsvejen København—Frederikssund, har Genforeningsstenen faaet sin Plads. Den er omgivet af store Kastanietræer og opsat paa en Stendysse, hvorover der er lagt Jord, tilsaact med Græs, saa kun den øverste Stenrand er synlig. Og omkring hele Pladsen er der til Beskyttelse opsat et svært Traadnæt.

Veksø Stenen.

Stenen er en Natursten, skænket af Gaardejer Petersen, »Hulhøjgaard«, og samtlige Beboere i Veksø transporterede den i Fællesskab til Opstillingspladsen, ligesom de indbyrdes konkurrerede om Forslag til Indskriften.

Læge Hassing, Hellerup, tidligere Veksø, sejrede i denne Konkurrence:

GENFORENINGEN

1920

ATTER VAJER DANNEBROG
OVER FÆLLES LAND OG SPROG

Genforeningsdagen 1920 blev Mindet afsløret. Proprietær B. Mølgaard, Anneksgaarden, og Læge Hassing talte. Efter Afsløringen samledes Deltagerne paa Kroen, hvor Tale, Sang og Oplæsning vekslede Aftenen igennem.

Byens Beboere værner og vedligeholder Mindesmærket.

SLAGSLUNDE-STENEN

(Slagslunde Sogn, Ølstykke Herred.)

Ved et Vejkryds i Slagslunde By har Beboerne rejst en mindre Sten og plantet en Eg til Minde om Genforeningen.

Sognefoged R. S. Rasmussen ledede Arbejdet. Og Stenen er alene ved Menneskekraft sløbt paa Plads, og Byens Møller indhuggede Aars-tallet:

1920

En kort, men betydningsfuld Indskrift.

Genforeningsdagen 1920 afsløredes Mindet efter en Festgudstjeneste i Kirken. Lærer Th. Villadsen, Slagslunde, afslørede Stenen og indviede Egetræet, der blev hentet fra en nærliggende Skov, tilhørende Sognefoged R. S. Rasmussen. 300 Mennesker overværede Højtideligheden, deriblandt alle Sognets Veteraner, som i blomstersmykkede Vogne blev kørt til Festpladsen.

Efter Afsløringen fortsattes Festen i Præstegaardshaven.

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

KNARDRUP-STENEN

(Ganløse Sogn, Ølstykke Herred.)

Paa en lav Bakke umiddelbart udenfor Knardrup By er der af Forpagter N. Møller, »Bogøgaard«, Afbygger S. P. Nielsen, Gaardejer L. Larsen, »Møllegaarden«, og Lærer H. Højmark, under Ledelse af Arbejdsmand L. Jørgensen, rejst en Genforeningssten, anbragt øverst paa tre Trappeafsatser af store, tilhugne Granitsten.

Fru Lærer Højmark fremkom med Tanken om at rejse Mindestenen, ligesom hun senere skænkede en Bænk til det lille Anlæg, der omgiver Stenen.

Indskriften er bestemt af Lærer H. Højmark:

MINDE OM
SØNDERJYLLAND
1864 — 1920

DANSK AT TÆNKE, TALE, GØRE

Mindestenen, der er fundet i et Dige paa Afbygger Niels Andersens Mark, Almage, Ganløse, blev afsløret 29. Oktober 1920 af Lærer H. Højmark. Og ved den efterfølgende Fællesspisning i Skolestuerne, hvor Veteranerne var Hædersgæster, holdtes en lang Række Taler.

Stenen med tilhørende lille Anlæg er tilskødet Byen, og Sogneraadet har overtaget Protektoratet af Mindesmærket og nedsat en Bestyrelse, bestaaende af Læreren i Knardrup, et Medlem udpeget af Sogneraadet og et udpeget af Byens Beboere.

FARUM-STENEN

(Farum Sogn, Ølstykke Herred.)

Umiddelbart op til Landevejen i Farum By er Amtets største Genforeningssten rejst paa det tidligere Bystævnes Plads og under Kronen af et vældigt Lindetræ, »Majtræet«, som menes at være Danmarks største Lindetræ.

Tanken om at rejse en Mindesten opstod samtidig hos flere af Sognets Beboere, og der blev dannet en Komite til at forestaa Arbejdet. Det viste sig imidlertid meget vanskeligt at finde en tilfredsstillende Sten, da det mægtige Lindetræ, under hvis Krone Mindestenen skulde staa, krævede meget for at præsentere sig paa rette Maade. Men en Dag, da Kunstmaler Emil Krause gik fra sin Villa ved Farum Sø til Stationen, valgte han tilfældigt at gaa gennem en Udgravning til en ny Vej, hvor Arbejderne just var ved at gøre Forberedelse til Sprængningen af en vældig Granitsten for at benytte den til Vejmateriale. Krause fik dog Arbejderne til at udsætte Sprængningen, saa han kunde faa talt med Entreprenøren, som forestod Vejarbejdet.

Entreprenøren overlod velvilligt Stenkolossen til Udvalget, som dermed havde en stor og smukt formet Sten, velegnet til Formaålet. Det var imidlertid meget besværligt at faa Kolossen læsset paa en Blokvogn og paa et Underlag af Planker og ved Hjælp af Taljer og Spil at faa den trukket ud til fast Vej. Men det lykkedes, og fire svære Heste kunde trække det tunge Læs Resten af Vejen.

Arbejdet med Opstillingen var færdig, saa Afsløringen kunde ske paa selve Genforeningsdagen, 9. Juli 1920.

Fra Hotel Farums Have marcherede alle Deltagerne, godt 1000 Mennesker, med Dannebrog og Egnens samtlige Foreningsfaner i Spidsen hen til »Majpladsen«, hvor Sognepræsten, Otto Krogh, talte og afslørede Mindesmærket. Den stedlige Sangforening sang Johan Eirlangs Genforeningssang, og Sogneraadsformand, Gaardejer Karl Larsen, der var Komiteens Formand, gav et Resume af Stenens Historie og Arbejdet med at faa den transporteret fra Findestedet til »Majpladsen«. Stations-

forstander Jepsen talte for Hædersgæsten, Sognets eneste tilstedeværende Veteran, fhv. Købmand Digmann. Der afsluttedes med et fælles Kaffe bord, men hele Dagen og om Aftenen var der mange Mennesker, som kom og gik ved Mindepladsen for at beundre det smukke Dannebrogslag af røde og hvide Blomster, som Byens Kvinder havde plantet foran Stenen, og som var af en egen betagende Virkning.

Kunstmaler Emil Krause har tegnet Inskriptionen og fremsat Forslag til Mindepladsens Regulering med Trappeanlæg fra den bag Stenen lavere liggende Sidevej. Tegningen til Reguleringen er dog udført af Arkitekt L.

Hygom, København. Indskriften staar med store, dekorative Bogstaver:

SØNDERJYLLAND

1920

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

JÆGERSPRIS-STENEN

(Draaby Sogn, Horns Herred.)

Da Kong Fr. VII Stiftelse paa Jægerspris Slot kunde fejre sit 50 Aars Jubilæum den 22. Juni 1924, ønskede en stor Kreds af forhenværende Plejebørn, ældre og yngre, at skænke Stiftelsen en Gave. Og efter en Del Forhandling blev det bestemt at rejse en Genforeningssten ved Stiftelsen, da der ikke i Sognet fandtes noget saadant Mindesmærke.

Stenen blev fundet i et Dige ved en Markvej paa Godset og rejst umiddelbart uden for Slottet ved Landevejen, som fører der forbi.

En anden Sten med tydelige og smukke Helleristninger, som tidligere havde staaet lige over for, hvor Genforeningsstenen blev fundet, var nogle Aar før flyttet ind i Slotshaven. Genforeningsstenen saa betydelig mindre ud, men da den blev udgravet, viste det sig at være en anselig og smukt formet Sten, der paa Blokvogn forspændt Stiftelsens egne Heste kørtes de ca. 2 km til Opstillingsstedet ved Landevejen ud for Slottet. Hele Arbejdet blev udført af Stiftelsens egne Arbejdere og Funktionærer uden fremmed Hjælp.

Den 22. Juni 1924 blev Stenen afsløret som Indledning til de Festlig heder, der den Dag fandt Sted i Anledning af Stiftelsens 50-aarige Ju-

Farum-Stenen.

Stenen ved Jægerspris eller Kong Fr. VII Stiftelse.
Af de ved Stenen opplantede to Faner er den ene en
Soldaterfane, skænket Fr. VII i 1848 af slesvigske
Kvinder; den anden er skænket af Grevinde Danner
til Jægerspris Skytteforening.

bilæum. Afsløringen overværedes af godt 3000 Mennesker, deriblandt Medlemmer af Ministeriet, Stiftelsens Bestyrelse og hened 500 tidligere Plejebørn. Daværende Forstander A. J. Høy, Jægerspris, holdt Afsløringstalen, og Stiftelsens ældste »Barn«, en 63-aarig Dame, sammen med Stiftelsens yngste afdækkede Mindestenen, der paa hver Side var flankeret af to smukke, ærværdige Faner. Den ene var en Soldaterfane, skænket Fr. VII af slesvigske Kvinder i 1848, og den anden en Fane, Grevinde Danner skænkede til Jægerspris Skytteforening i Begyndelsen af Halvfjerdserne i forrige Aarhundrede. Begge Fanerne opbevares paa Slottet.

Stiftelsens Arkitekt, Chr. Borch, har tegnet Indskriften:

1864 — 1920
VELKOMMEN HJEM
TIL MODERS HUS,
VOR SØSTER,
HJERTENSKÆRE
DØTRE AF KONG FR. VII
STIFTELSE
REJSTE DENNE STEN
1924

Stenen staar paa Stiftelsens Grund og vedligeholdes af denne.

SKIBY-STENEN
(Skiby Sogn, Horns Herred.)

I Kanten af Skiby Gadekær, som blev tilkørt en Del Fyld, er der af Kommunens Beboere i Fællesskab rejst en 7000 kg tung, rødlig Granitsten til Minde om Genforeningen. Den store Sten er hentet fra en udgravet Gravhøj i Venslev, Ferslev Sogn, og afkøbt Ejeren for 50 Kr. og kørt de

8 km til Opstillingspladsen paa en dertil særlig konstrueret Vogn, trukket af et Lokomobil.

Mindestenen, der er rejst paa fire mindre Granitsten og indhegnet med en svær Jernkæde, ophængt mellem høje, tilhugne Stenpiller, blev afsløret 9. Juli 1920, Genforeningsdagen.

Veteranerne blev hentet med Musik og Faner. Justitsraad Frandsen holdt Afsløringstalen, og Købmand Bjergmark, som var Formand for Udvalget, der havde forestaaet Arbejdet med Stenens Rejsning, talte for Veteranerne, og Forsamlingen sang en af Justitsraad Frandsen forfattet Sang, hvorfra de to Verslinjer, der er indhugget i Mindestenen, er taget:

1864
SØNDERJYLLAND
1920
FOR VERDENS ØJNE
HAR I STEMTE JER HJEM

Efter Afsløringen gik alle Deltagerne op paa Kirkegaarden, hvor der ved afdøde Sogneraadsformand, Gaardejer N. R. Jensens Mindesmærke nedlagdes en Egeløvsdekoration med Baand i franske og danske Farver, og Fanerne sænkedes. N. R. Jensen faldt som frivillig i den franske Hær foran Verdun.

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

GILLELEJE-MINDEPLADE

I Gilleleje kommunale Realskole, der er opført i Genforeningsaaet, er der til venstre for Hovedindgangen indsat en hvid Marmortavle i Skolens røde Mur. Tavlen har følgende Indskrift, forfattet af Sognets daværende Præst, Th. Ravn:

I DANMARKS GENFORENINGSAAR,
DA HERREN LÆGEDE LANDETS SAAR,
JEG REJSTES — OG MIT MAAL SKAL VÆRE:
EN UNGDOMSFLOK TIL DANMARKS ÆRE

Skolen blev indviet i September 1920.

SLANGERUP-FLAGMAST

Som et Led i Genforeningsdagens Festlighed indviedes i Slangerup en af Borgerforeningen rejst Flagmast. Det er en Mersstang, tegnet af Arkitekt Mandrup-Poulsen, Ringsted, medens Arbejdet er udført af lokale Haandværkere. Den er 18 Meter høj, og rejst i det kommunale Anlæg paa Kirketorvet. Paa Flagmasten er fæstnet et hamret Kobberskjold med Gengivelse af Slangerup Byvaaben. (Byen var Købstad fra ca. 1100 til 1809.)

I Skjoldets Rand staar:

GENFORENINGEN 1920

Skjoldet er tegnet af nu afdøde Lærer A. E. Nielsen, Slangerup, og skænket af Bysognets Kvinder, der ogsaa har givet Flaget.

Indvielsen af Flagmasten skete efter Festgudstjenesten i Kirken, hvor Dagens særlige Lokalbegivenhed var, at der forud for Gudstjenesten blev ringet med den største af Kirkens tre Klokker, som ellers ikke benyttes mere af Frygt for, at Kirketaarnet skal revne ved de stærke Lydsvingninger.

SKÆVINGE-MINDETRÆER

Skævinge Borgerforening plantede Genforeningsdagen et Lindetræ i Byens Gadejord som et groende Minde om Glædesdagen.

Plantningen foretoges af Foreningens Bestyrelse, uden at der afholdtes nogen særlig Fest eller Højtidelighed i den Anledning.

Samme Dag plantede Sognets daværende Præst, N. O. West, et Egetræ i Præstegaardshaven som et Udtryk for sin Glæde over Sønderjydernes Hjemkomst.

MELBY-MINDETRÆ

9. Juli 1920, Genforeningsdagen, lod Melby Turist- og Naturfredningsforening plante et Lindetræ til Minde om Gyldenaaret, der randt af tunge Trængselsaar.

Træet blev plantet paa en Trekant midt i Byen, hvor Vejen fra Evetofte deler sig efter Tollerup og Asserbo.

De unge Mænd fra Sognets Gaarde mødte om Morgenen med Graveredskaber for i Fællesskab at reolgrave Pladsen og opætte Stakit til Værn for Træet i de første Aar. Senere, naar Træet er tilstrækkelig modstandsdygtigt, er det Planen at borttage Stakittet og lægge større Natursten i en Kreds omkring Mindetræet, saa det hele faar Udseende af et middelalderligt Bystævne.

Foreningens daværende Formand, nu afdøde kgl. Skovfoged P. Jensen, plantede Træet, medens den tidligere Formand, Lærer K. A. Tupet, nu Hageded Skole ved Maarso, udtalte Ønsket om, at Træet maatte vokse og staa som et Minde om Genforeningen med den fraskilte Landsdel.

Derefter afholdtes en Festlighed i Forsamlingshuset, hvor Lærer K. A. Tupet og Sognepræsten talte.

JØRLUNDE-MINDETRÆ

Pastor Barfod, Jørlunde, nu Pastor emer., „Bøgehuset“, Hillerød, havde Genforeningsdagen, Fredag den 9. Juli 1920, indbudt til Møde i Præstegaardshaven, hvor han til den store Forsamling talte stemningsfuldt om det nationale Haab gennem 56 Aar, som nu blev til Virkelighed.

Paa Hæderspladser foran Talerstolen sad Sognets fire dalevende Veteraner.

Højtideligheden sluttede med, at Forsamlingen vandrede til den store, aabne Plads midt i Byen, foran Forsamlingshuset, hvor Præsten og de fire gamle Veteraner plantede et Mindetræ, en Eg, medens Forsamlingen grebet og med blottede Hoveder saa til.

Træet er groet godt i de Aar, der er gaaet siden Genforeningen.

KØBENHAVNS AMT

Til Tids Ende, Sten tale!

ROSKILDE MARKS STEN

(Roskilde Bykommune. Sømme Herred.)

Ca. 3,5 km fra Roskilde By, ved Hovedvej Nr. 1, ligger ved Vejens sydlige Side Roskilde Markskole, nu kaldet Store Hede Skole, overfor hvis Indkørsel der er rejst en Genforeningssten af Skoledistriktets Beboere. Det er en mørk Granitsten, 2,5 m høj og 1,5 m bred, hentet fra en Mark Nord for Jernbanelinjen, 1 km fra Pladsen, hvor den nu staar. Førstelærer, nu Overlærer H. P. Hansen fik til Opgave at forfatte Indskriften, og af forskellige Udkast valgte Komiteen enstemmigt:

1864

FORTÆL FOR KOMMENDE SLÆGTER,
HVAD TAALMOD OG TROSKAB MÆGTER

1920

Om Aftenen Valdemarsdag 1921 samledes der overmaade mange Mennesker for at overvære Afsløringen. Overlærer H. P. Hansen holdt Afsløringstalen ud fra Stenens Indskrift og omtalte særlig de Minder og Begivenheder, der knytter sig til de to historiske Aarstal, som findes paa Mindestenen, hvorefter Udvalgsformanden, Gaardejer A. Andreasen, drog Dækket fra Stenen og overgav den til Roskilde Kommune til Værn og Vedligeholdelse.

ROSKILDE BYPARKS STEN

(Roskilde Købstad. Sømme Herred.)

Paa Græsplænen foran Restaurationen i Roskilde Bypark er rejst en høj, meget smuk Natursten, omgivet af mindre Sten, i hvilken der i den største er indhugget:

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

Mindestenen er skænket af nu afdøde Hofjærgermester Havsteen, Maglegaard, som havde haft den staaende i sin Have.

Det ejendommelige ved denne Mindesten er, at den officielt ikke

anerkendes eller betragtes som en Genforeningssten. En Henvendelse til Roskilde Byraad angaaende nærmere Oplysning om denne Mindesten besvaredes saaledes 20. Maj 1931 af Formanden for Parkudvalget: »Stenen er ingen Genforeningssten, men en Mindesten, rejst af en enkelt, nu afdød Borger i Roskilde (Fotograf, cand. phil. Hude). Den er ikke afsløret som Genforeningssten og ikke antaget saaledes.«

En fornyet Henvendelse til Parkudvalgets Formand med Paapegning af det ejendommelige i, at en Mindesten med ovenstaaende Indskrift ikke betragtes som Genforeningssten, og at der f. Eks. i alle Bog- og Papirhandeler, Kiosker m. m. i Roskilde forhandlede Prospektkort af Mindestenen med Paaskriften: »Genforeningsstenen i Roskilde Bypark«, besvaredes saaledes:

»I Forstaaelse af tidligere Udtalelse maa jeg stadig hævde, at der ingen Genforeningssten findes i Byparken; trods det udsendte Prospektkort er Sagen den, at Stenen staar for den enkelte Borgers Regning og kaldes i Almindelighed her den slesvigske Sten. Der har været megen Tale om at flytte Stenen, da Sagkyndige mener, at den skæmmer Parken. Som Formand for Parkudvalget har jeg søgt at forhindre dette.«

Andet eller mere er der næppe Grund til her at sige om denne noget ejendommelige Sag.

KØGE LANDDISTRIKTS STEN

(Køge Landdistrikt, Ramsø Herred.)

Carlsen-Langes Legatstiftelse rejste i Tiaaret for Genforeningen sammen med Køge Landsogn en Mindesten ved Vejkrydset Sandmark—Vordingborgvej. Stenen er hentet fra en Grusgrav i Skensved og opstillet med Front mod Hovedvejen paa en lille græsklædt og stenbelagt Jordhøj.

Køge Landdistrikte Sten.

Som Indskrift er benyttet Indledningsordene til Sønderjydernes Opraab ved Afstemningen 10. Februar 1920:

NU ER DAGEN DER
SØNDERJYDER:
VI VIL HJEM!

Paa Bagsiden:

REJST
15. JUNI 1930

Mindestenen blev afsløret ved en større Festlighed Tiaarsdagen for Genfor-

eningen, 15. Juni 1930. En stor og repræsentativ Forsamling var modt.

Nu afdøde Dr. theol. Pastor Glahn, Snoldelev, redegjorde i en mandig og aandfuld Afsløringstale for 15. Junis store Minder i vor Historie, særlig Genforeningens Glæde, og to unge Studenter overskar Baandene, der fastholdt Dækket omkring Stenen.

Efter Afsløringen overdrog Kammerherre Collet, Gammel-Køgegaard, paa Carlsen-Langes Legatstiftelses Vegne Stenen og Grunden til Køge Landdistriktsraad med Ordene: »Stenen her er sat til Vidne om den Dag, vore Brødre kom hjem, som Bevis paa den kraftige Vilje og Sejghed, der karakteriserer Sønderjyderne, og rent lokalt som Bevis paa det gode Forhold, der altid har hersket mellem Gammel-Køgegaard og Sognet.«

Forsamlingen var efter Afsløringen Kammerherre og Kammerherreinde Collets Gæster paa Gammel-Køgegaard.

BAGSVÆRD-STENEN

(Gladsaxe Sogn, Sokkelunds Herred.)

Beboerne i Bagsværd bekostede og rejste i Fællesskab en ejendommelig og smuk Genforeningssten paa en Skraaning ved venstre Side af Amtsvejen mellem Bagsværd Kro og Hareskoven, som Midtpunkt i en lille Mindelund, hvortil en Trappeafsats fører op fra Vejen.

Den finske Billedhugger Felix Nylund, som i en Del Aar var bosiddende i Bagsværd, fandt sammen med Stadsingeniør Olaf Forchhammer Stenen i Grøften umiddelbart overfor, hvor den senere er rejst. Det er en ret stor, rød-graa Granitsten fra Istiden, hvis meget ejendommelige Form er bibeholdt. Indskriften, Opstillingen og Mindepladsen er tegnet af Billedhugger Felix Nylund. Den lange Indskrift, den længste, som findes for samtlige 561 Genforenings-Mindesmærker, er dekorativt indhugget paa Stenen med gamle, gotiske Bogstaver, der følger Stenens ejendommelige Form og dækker den fuldstændigt.

Komiteen, der rejste Stenen, bestemte Indskriften:

I FEM OG HALVTREDSINDSTYVE AAR
 HAVDE DET DANSKE FOLK I
 SØNDERJYLLAND TRODS TVANG
 OG FREMMEDHJERREDØMME
 BEVARET DANSK SINDELAG.
 VED FOLKEAFSTEMNINGEN
 DEN 10. FEBRUAR 1920 OPNAAEDE
 DANSKERNE I NORDSLESVIG
 FLERTAL OG FORENEDES ATTER
 MED DANMARK.
 GENFORENINGSGLOVEN UNDERSKREVES
 PAA AMALIENBORG SLOT 9 JULI 1920

Stenen blev rejst 20. November 1920 og afsløret Genforeningsdagen 1921 i Overværelse af Komiteens Medlemmer og Billedhugger Felix Ny-lund.

Gladsaxe Kommune har overtaget Stenen og Mindepladsen.

CHARLOTTENLUND-STENEN

(Ordrup Sogn, Sokkelunds Herred.)

Under et større Jord- og Vejarbejde i Gentofte Kommune i Foraaret 1933 udgravedes en stor Granitkolos, og en Stenhugger havde allerede boret Sprænghuller og sat Kiler i Stenen, da Kursusleder Johannes Schrøder tilfældigvis kom til og foranledigede Sprængningen udsat. Og da den 2,5 m høje og meget drøje Sten havde karakteristiske Isskuringer, tilkaldtes Statsgeolog, Dr. phil. S. A. Andersen, der påviste baade »Stødside« og »Læside« paa Stenen, henholdsvis mod Sydøst og Nord-vest, foruden andre interessante geologiske Ejendommeligheder. Der blev som Følge heraf rettet Henvendelse til Kommune-Ingeniøren om at bevare Stenen, der ellers var tænkt anvendt til Vejmateriale. Senere

blev der nedsat en Komite med fhv. Provst F. Munck som Formand, der skulde søge Stenen rejst som Minde for Genforeningen. Der var dog mange og store Vanskeligheder at overvinde, før dette kunde ske. Det skortede til at begynde med baade paa Interesse og Midler, — og det kneb med at finde en velegnet Opstillingsplads; men takket være ikke mindst Kursusleder Johannes Schrøders Ildhu blev Sagen lykkelig og til alles Tilfredshed gennemført — selv om det tog over to Aar.

Søndag den 23. Juni 1935 kunde Afsløringen foretages. Stenen var blevet rejst i Skovkanten ved Charlottenlund østre Stationsplads, en smuk, centralt beliggende

Charlottenlund-Stenen

Plads. Slotsarkitekt Thorvald Jørgensen havde tegnet Inskriptionen, som var forfattet af Kursusleder Johannes Schrøder, og Billedhugger Johannes Kragh modelleret det sønderjydske Vaaben, som er indhugget over Inskriptionen:

GRÆNSEVÆRN : FRA : HEDENOLD
 TRO : PAA : VAGT : MOD : LIST : OG : VOLD
 END : DIN : KAMP : FOR : SPROG : OG : HJEM
 KALDER : ALLE : DANSKE : FREM

Komiteens Formand foretog Afsløringen, derefter talte Grænseforeningens Formand, Rektor H. P. Hansen, og Borgmester Aage E. Jørgensen lovede sluttelig paa Charlottenlund Kommunes Vegne at værne om og vedligeholde det store, smukke Mindesmærke.

LYNGBY-STENEN

(Lyngby Sogn, Sokkelunds Herred.)

Ved en mindre, nærmest privat Sammenkomst i Lyngby paa Genforeningsdagen bestemtes det at rejse et Minde for den for alle danske saa betydningsfulde og glædelige historiske Begivenhed. Der valgtes en Komite til at forestaa Rejsningen, og de nødvendige Midler indkom i frivillige Bidrag.

Mindestenen, hvis Vægt er ca. 6000 kg, blev fundet og opgravet i Jægersborg Dyrehave, Eremitagesletten, og transporteret paa Blokvogn, trukket af to Lastbiler, til Sorgenfri Park, hvor den opstilledes paa Sydskraaning af den saakaldte Askældbakke, ved hvis Fod en lille Aa løber forbi. Stedet er et af de smukkeste i Parken.

Adjunkt C. Drackenberghar tegnet Ornamenterne omkring Stenens Inskription og Billedhugger J. Nielsen Sondrup selve Indskriften.

28. November 1920 afsløredes Mindestenen i Overværelse af godt 500 Mennesker. Et Dannebrogssflag dækkede Mindestenen, men efter et Leve for Konge og Fædreland fjernedes Flaget, og Stenen stod synlig for alle med den af Forfatterinden Fru Gyrithe Lemche forfattede Indskrift:

DISSE ORD I STENVÆG RISTET
 VIDNE SKAL, MENS SEKLER GAA:
 TROSKAB HAR AF VOLDSHAAND VRISTET
 DANNEVANGEN SØNDEN AA

Lyngby-stenen.

Den samme Indskrift er forøvrigt med Forfatterindens Tilladelse benyttet paa Stenen i Brovst, Hjørring Amt.

Efter en Fællessang holdt Fru Gyrithe Lemche en poetisk og aandsbaaren Afsløringstale.

Mindesmærkets fremtidige Værn og Vedligeholdelse er overtaget af Lystskovdistriktet, hvorunder Sorgenfri Park hører.

ENGELSBORG-MINDESMÆRKET

(Lyngby Sogn, Sokkelunds Herred.)

Samtlige Grundejere i Villakvarteret Engelsborg. »Lyngbys Forstad«. har i Fællesskab rejst Kvarterets Genforenings-Mindesmærke.

Det er rejst midt i Villakvarteret paa en lille, trekantet Plads, omgivet af Veje. Billedhugger J. Nielsen Sondrup, Engelsborg, leverede Tegningen og ledede Opstillingen af Mindesmærket, der er formet i Lighed med de gamle Bystævner. Et Lindetræ er plantet i Midten, omgivet af en Stensætning samt tre Egetræsbænke og svære Ankerkættinger.

Paa den forreste Sten er indhugget Aarstallet:

1920

og under Aarstallet det slesvigske Vaabenskjold, de to Løver.

Fra hver Grund i Engelsborg er leveret en Sten til det ret ejendommelige, men smukke Mindesmærke.

Nogen egentlig Afsløring fandt ikke Sted, men Mindesmærket stod færdigt til Genforeningsdagen som en fælles Hilsen til Sønderjyderne fra Engelsborg Villakvarter.

Engelsborg Grundejerforening værner og vedligeholder Mindesmærket.

SØLLERØD-STENEN

(Søllerød Sogn, Sokkelunds Herred.)

I Søllerød Kommune var der ved Genforeningen en Del Tale om at rejse en Mindesten, men Aarene gik, uden at Sagen blev gennemført, og Tanken betragtedes nærmest som opgivet. Det var dog ikke Tilfældet, den havde blot ligget i Dvale, og i Foraaret 1930 tog Sønderjydsk Forening i Holte Initiativet til, at der blev dannet en Komite, som havde til Opgave at søge rejst en Mindesten til 10-Aarsdagen for Genforeningen.

Komiteen, hvis energiske Formand var Ingeniør L. G. Dalhoff, henvendte sig til Sognets Beboere ved et Opraab, trykt i 11,000 Eksemplarer, og Opraabet var underskrevet af Komiteens Medlemmer, som repræsenterede ni af Sognets forskellige Foreninger.

Under Komiteens Søgning efter en passende Sten kom Tilfældet den til Hjælp, idet fhv. Købmand Anders P. Larsen i Trørød henvendte sig til den og meddelte, at han mente, han i sin Grusgrav i Nyvang havde, hvad den søgte.

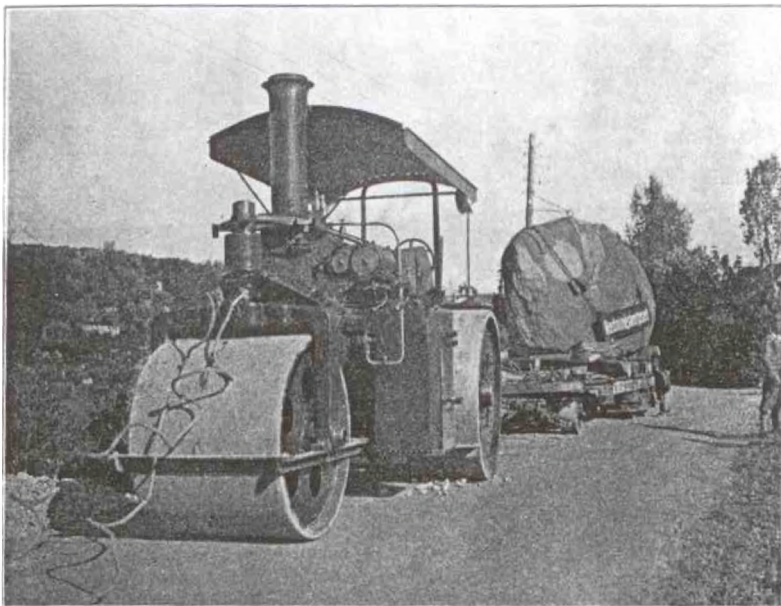
Det var ikke meget af Stenen, der ragede op over Jorden, men efterhaanden som den blev udgravet, aabenbarede dens vældige Dimensioner og sjældne Skønhed. Det var en Istids-Gnejssten med tydelige Mærker af Bræns Slibning, som er, om ikke den største, saa den smukkeste her i Landet. Stenen kan for saa vidt være kommen mange Steder fra, men i Nærheden af den laa en anden Sten af en rødlig Bjergart, og den kan efter Geologernes Mening kun stamme fra Aalandsøerne, som Gnejsstenen da enten maa have passeret eller have haft til Vugge. Men hvorfra end den vældige Sten var kommen, saa var den velegnet til Formaalet. Spørgsmaalet var bare: turde Komiteen paatage sig den store Opgave, som det vilde være at flytte denne Klippeblok, — og var det teknisk muligt at gøre det?

Anders P. Larsen tilbød Overdragelsen af Stenen for 400 Kr. incl. Udgravning og Ulempe. Men dermed var Sagen langt fra klaret. Falcks Redningskorps blev dog raadspurgt og tilbød at foretage Flytningen af Stenen for 1935 Kr. Og Redningskorpset blev derved uden Tvivl den største Bidragyder ved Mindesmærkets Rejsning, da det ikke tjente paa Flytningen af Stenen. Tværtimod!

Den 19. Maj 1930 blev Stenen, efter at være udgravet, afbanket og syret og af Mineralogisk Musæum synet og erklæret for holdbar, paa to Profiljernstraverser ved Hjælp af fire Donkrafte under store Vanskeligheder hævet op af Udgravningen, saaledes at en Blokvogn kunde skydes ind under Kolossen.

Efter to Dages Slid var dette Arbejde tilendebragt. Og medens Stenen laa paa en Underklodsning, blev Pressen indbudt til at besigtige Stenen, og mange Mennesker, saavel inden- som udensøgn, besøgte Grusgraven i de Dage, Stenen laa til »Eftersyn«, — og i en opstillet Mælkespandsbøsse indkom 66,50 Kr.

Den 29. Maj blev Søllerød Kommunes store, nye Damptrømlø spændt for Blokvognen, under og foran hvis Hjul der var lagt Jernplader, og i Løbet af 1½ Dag blev Kolossen trukket op af Grusgraven og op paa Landevejen; her blev Redningskorpsets store Kruppvogn yderligere spændt for, og den 9 km lange Transport kunde begynde. Blokvognens Hjul skar imidlertid gennem Jernpladerne og Vejbelægningen og stod uhjælpelig fast. Damptrømlen rutschede rundt paa Stedet med sine Trømløhjul, og trods alle Ryk rokkede Stenen paa Blokvognen blot opgivende paa sit graa Kæmpehovede. Det var alt, hvad der skete, og alle, som ud paa Aftenen havde afventet Stenens Ankomst til Søllerød,

Fra Søllerød-Stenens Transport.

Der ventes paa en endnu større Damptromle, som yderligere skulde forspændes, da Falcks store Laatbil, som først var forspændt, havde faaet Gearkassen sprængt.

blev skuffet, ligesom de mange, der havde hørt Radioavisens Meddelelse om, at Stenen var paa Vej. Men næste Dag blev Københavns Amts Vejevæsenes største Damptromle mobiliseret. Og Falcks dygtige Folk, Vejudvalgets Formand og Kommunens Ingeniører arbejdede uden Mad eller Hvile fra Middag og til Stenen næste Dags Morgen var bragt paa Plads. — Den Gang den store Damptromle drøede frem, raabte den uhyre Tilskuerskare Hurra i Forventningen om, at den alene var i Stand til at klare alle Vanskeligheder. Men da den var spændt for og tog Tilløb under Mængdens fornyede Hurraraab, blev det kun til en svag Dirren i Blokvognen og en let Rysten af Stenen. Forpartiet af Damptromlen løftedes op som om den, som en fyrig og prustende Hingst, vilde stejle; og de store, brede Hjul løb rundt, som Vejen var smurt med Olie. De blev slebet blanke og funkledede i Solen som Sølv. Det var et storslaaet Syn; men der skulde mere til for at flytte Stenen, hvis eminente Tyngde nu begyndte at fattes af den interesserede Tilskuermængde. Begge Damptromler blev derefter forspændt. I Begyndelsen var Trækket lidt uens, men senere blev der Sammenspil, og Kæmpestenen kunde fortsætte sin Rejse. Hen ad lige Vej kunde Amtets Damptromle klare Sagen alene. Op ad Bakke maatte de to Tromler arbejde sammen. Ved Høsterkøb Kirke opstod der atter Vanskelig-

heder, men de blev dog overvundet, og Stenen er næppe nogensinde før flyttet med større Fart, da Isbræen, som bar den fra Aalandsøerne her- ned, ikke var nogen hurtig Befordring.

Et Øjenvidne til Kolossens Ankomst til Ny-Holte fortæller saaledes:

Ved Midnatstid den 31. Maj kom der et sælsomt Tog ned ad Rudersdal Bakke. Som Fortrop rullede under Ild og Røg og tordenagtige Drøn to vældige Damptrømler. Paa en Blokvogn fulgte derefter i ensom Majestæt Optogets ærværdige Genstand: en Gigant paa op imod 30,000 kg, Istidsstenen, der efter Tusinder af Aars Hvile nu var paa Vej mod sit stolte Maal: at rejses som Bauta for Genforeningen. Rundt om den graa Kæmpe, der lignede et Fabeldyr, en Mammut paa en Trillebør, myldrede som Lygtemænd de smaa Mennesker, nogle med Haandlygter, andre i Biler, der saa ud som Leggevogne ved Siden af Kolossen, og flest med Cykler ved Haanden. Jorden skjælv, hvor Toget drog frem. Husene rystede, og Folk fo'r op af deres Senge for at se, hvad der var paa Færde. En Nordmand udbrød: »Hvad, ligger I og kører rundt med Fjældene paa Vejene her i Danmark!« Han var vant til at se Klipper, men ikke kørende paa Vejene. Ud for Doktorboligen var det nær gaaet galt. Røg og Gnister stod ud fra Blokvognens Hjul: Aksellejerne var ved at brænde sammen under det enorme Tryk, men det gik. Og langsomt gled Bautastenen frem mod sit Maal: Skovbrynet af Geels Skov, ved Foden af Bakken i Skovens Stengærde, der hvor Øverød- og Søllerødvejen skærer hinanden, lige ud for Ny-Holte Hotel. Men Klokken blev 0,30, inden Blokvognen »svingede ind« paa Pladsen, og det lysnede i Øst, før den var bragt paa Plads. Morgensolens Straaler lagde sig over Skovbrynet, inden Stenen var læsset af paa en Opklodsning, og Blokvognen og Damptrømlerne kunde køre hjem.

At Transporten af den store Kolos var ud over det almindelige, fremgik bl. a. ogsaa deraf, at Radioavisen udsendte den daglige »Transport-Bulletin« og Komiteen havde tegnet Forsikring imod eventuel Beskadigelse af Vejene. Og der kan nu, som et Svar paa Harald Blaatands snart for et Aartusinde siden rettede Spørgsmaal til den Vejfarende, da han i sit Overmod af Transporten af den store Mindesten til sin Moder, Thyra, Grævhøj, spurgte: Har I nogen Sinds set et Menneske slæbe en større Byrde? svares: Søllerødstenen! Redningskorpset har overgaaet den kongelige Transport!

Tre Dage efter Stenens Ankomst til Pladsen stod den paa sit faste Betonfundament, og Kommunen kunde paabegynde Arbejdet med Pladsens Regulering og Skovgærdets Opsætning. Samtidig var Arkitekt Thomas Havning og Billedhugger Bretégani travlt optaget med at indhugge Inskriptionen, et Vers af nu afdøde Overlærer Valdemar Kierkegaard, der var udvalgt blandt de mange indkomne Forslag, og Ud-

smykningen: det danske og sønderjyske Vaabenskjold under en fælles Krone.

Den 15. Juni 1930, Tiaaret for Genforeningen, fandt Afsløringen Sted i Sol og Varme og under de festligste Former. Et stilfuldt Sanghefte med et Fotografi af Stenen, hævet fra sit tusindaarige Leje i Grusgraven, og som Bilag til Hftet en Sang af Overlærer Valdemar Kierkegaard: *Paa 10-Aarsdagen for Genforeningen*, blev omdelt til de mange Deltagere.

Guds Kværn staar aldrig stille,
den maler Fryd, den maler Ve,
ved Gry og Aften silde,
ved Dag og Nat alt, som skal ske.

Vi brovte med vor Vælde,
med Jern og Bly, med Ild og Gift!
Hvem kan vort Opbud tælle,
og hvem kan maale vor Bedrift!

Det tunge Hjul, som drejer
Alverdens Skæbne, træder Gud,
og Nederlag bli'r Sejer
og Styrke Svaghed paa hans Bud.

Vi tror, vi Hjulet vender,
men selv den største styrer Han —
et stille Solskin tænder
Gud Herren med vor onde Brand.

Thi i Guds stærke Hænder
er Jern og Staal kun Voks og Ler,
og ingen, ingen kender
sit Maal og Med! Guds Vilje sker.

Valdemar Kierkegaard.

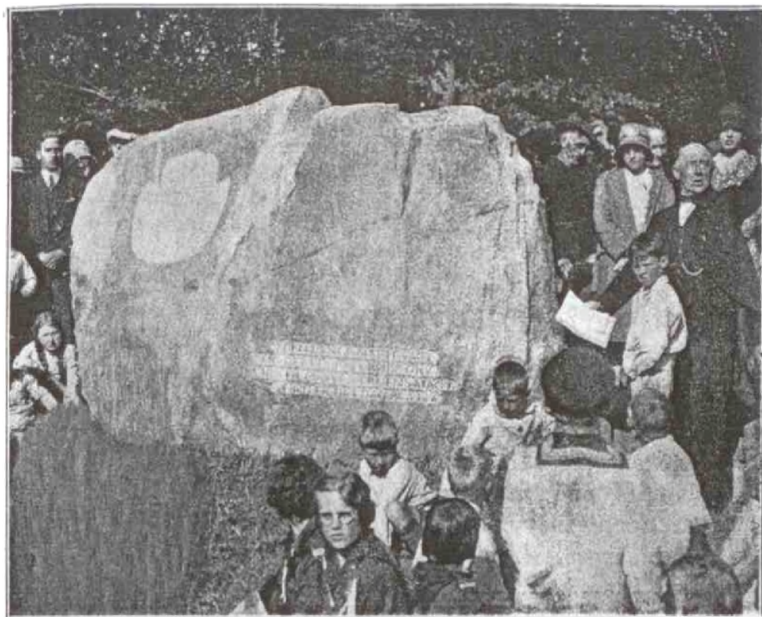
Første Artilleriregiments Orkester indledede Festen med Potpourri over nationale Melodier, hvorefter Komiteens Formand, Ingeniør L. G. Dalhoff, bød velkommen og redegjorde for Arbejdet og Hensigten med Mindestenens Rejsning, takkede de omkring 2000 Bidragsydere. Statsskovvæsenet, der har givet Størsteparten af Grunden, hvorpaa Mindesmærket er rejst, og Søllerød Sogneraad, der havde ydet værdifuld Bistand og lovet at overtage Mindestenen.

Professor Vilhelm Andersen holdt derefter den egentlige Afslørings-tale. Og det Øjeblik, da den aldrende Professor, lænet imod Stenen, ved sine Ord gav Historien Liv, gav Indvielsen et Præg, der vil blive staaende i Erindringen.

Forsamlingen sang: *Der er et yndigt Land*, og under Sangens sidste Strofer gled Dækket til Side, og Mindestenen var afsløret.

Udsmykningen er som tidligere nævnt Danmarks og Slesvigs Vaabenskjold under en fælles Krone, og Indskriften et Vers af Overlærer Valdemar Kierkegaard, Holte.

I DEN LANGE NATTEVAGT
OG DET BLODIGE RØDE GRY
HOLDT I UD VED TROENS MAGT,
SE, NU ER DET DAG PAA NY

Søllerød-Stenen afsløres af Professor Vilh. Andersen, der udbringer et: Danmark level
Det er vort Lands største Genforeningssten. En Kolos paa 30.000 kg.

Med Sangen *Kongernes Konge* sluttede den enkle, smukke Fest, og Danmarks største Genforeningssten var afsløret paa Tiaarsdagen for Genforeningen.

I en stilfuld Mappe opbevarer Komiteens Formand en detaljeret Beretning om Stenens Historic, Transport, Opstilling og Afsløring samt en righoldig Billedsamling fra saavel Udgravningen, Transporten som af det færdige Mindesmærke.

Søllerød Kommune, Landets folkerigeste, værner og vedligeholder Mindestenen.

TOSTRUP-STENEN

(Høje-Tostrup Sogn, Smørum Herred.)

Beboerne i Tostrup rejste i Efteraaret 1920 en Mindesten for Genforeningen paa en Plads ved Indgangen til Kirken og ud til Landevejen.

Det er en næsten 3 Meter høj, rektangulær Sten, skænket af daværende Landbrugsminister, senere Statsminister, Godsejer Madsen-Mygdal, Edelgave. Og efter Tegning af Arkitekt Holger Jacobsen, København, blev der af Billedhugger Hansen-Glem, Roskilde, i Stenens Forside indhugget det sønderjyske og kongerigske Vaabenskjold forænet under en Kongekrone, og herunder staar:

TIL MINDE OM GENFORENINGEN

D. 9. JULI 1920

Efter Gudstjenesten Juledag 1920 blev Stenen afsløret af Krigsinvalid, Arbejdsmand Niels Rasmussen, Tostrup.

Omkostningerne ved Mindesmærkets Rejsning beløb sig til 857,75 Kr., heraf betaltes 200 Kr. af et Legat, som Menighedsraadet bestyrer; Restbeløbet indkom i frivillige Bidrag.

Menighedsraadet værner om og vedligeholder Mindestenen.

VADSBY-STENEN

(Sengeløse Sogn, Smørum Herred.)

Da Lærer Hernø, Vadsby Skole, ønskede, at Genforeningsdagen skulde være en rigtig Festdag for Skolebørnene, købte han et Kastanietræ og fik af sin Nabo en lille, men pæn Sten, der anbragtes midt paa Skolepladsen, hvor Træet ogsaa blev plantet. Der blev dog ikke indhugget nogen Inskription i Stenen, og kun Skolebørnene og Lærer Hernø med Husstand var til Stede ved den lille, i al Beskedenhed afholdte Festlighed.

Men fem Aar senere nedsatte Skole-distriktets Beboere imidlertid et Udvalg til at forestaa Rejsningen af et noget større Mindesmærke. Og da Skolegaardens var en mindre velegnet Plads hertil, afgav Lærer Hernø et Hjørne af Skolehaven. I et Markskel fandt man en noget større Sten, som blev rejst paa en Stenforhøjning og med Front ud imod Vejen, hvorfra den er synlig. Indskriften er forfattet af Lærer Hernø:

Vadsby-Stenen.

1864 — 1920

MAATTE ALTID DETTE MINDE
DANMARK FRIT OG UDELT FINDE

Paa Grund af en større Arbejdskonflikt i Foraaret 1925 blev Mindet ikke færdigt til 15. Juni, hvad der havde været Meningen, men først 25. Juli kunde Stenen afsløres. Ved Afsløringen talte Grosserer Marbøe og Lærer Hernø.

Mindesmærket i Vadsby blev saaledes i sin endelige Form stilfuldt og smukt, Genforeningen værdig.

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

ROSKILDE HØJSKOLES STEN

(Himmelev Sogn, Sømme Herred.)

Ved Foden af en Bjergfyrehøj, der ligger ved venstre Side af Alléen, som fører fra Hovedvej Nr. 6 op til Roskilde Højskole, er der i 1920 af den daværende Roskilde Højskoles Elevforening rejst en mindre Genforeningssten. Stenen havde i Aartusinder ligget gemt i Danmarks Muld, fra den i Istiden bragtes herved, indtil den under Verdenskrigen kom frem i Dagens Lys ved, at der over Højskolens Mark blev gravet en Skyttegrav, i hvis Bund Stenen blev fundet af Højskoleforstander Thomas Bredsdorffs yngste Søn og dennes Studiekammerat.

Paa Stenens Forside er indhugget Grundtvigs kendte Linier:

TIL DEN LYKKE MAN ALDRIG SAA MAGE,
SAA END LEVER DEN GAMLE AF DAGE

1864 — 1920

Nu afdøde Forstander Thomas Bredsdorff har foreslaaet ovennævnte Indskrift. Paa Højskolens Fødselsdag den 17. Juli 1920 blev Stenen afsløret. Godt 400 Mennesker samlede paa Skolens Mødeplads nede i Haven, hvor Skolens tidligere Lærer, Højskoleforstander Anders Vedel, Krabbesholm, talte om Genforeningen og særlig dvælede ved Mindet om Danskhedens Apostel i Sønderjylland, den danske Folkehøjskoles trofaste Ven, den gamle Sanger, afdøde Morten Eskesen.

Efter en kort Tale af Højskoleforstander Bredsdorff skete der det ejendommelige, ved Genforeningsfester enstaaende, at en tysk Præst, Pastor N. N., tog Ordet. Ingen havde vel kunnet tænke sig en tysk Mand tale i Danmark ved en saadan Lejlighed, og tale paa en Maade, som det skete her. Pastor N. N. og Hustru var i Danmark for at studere Højskolearbejdet og opholdt sig som Gæster paa Roskilde Højskole. Talen, der holdes paa lydefrit Dansk, paahørtes af Forsamlingen, der var stærkt grebet, i aandeløs Spænding.

»Mine kære Venner!« begyndte Præsten. »jeg kan ikke i Øjeblikket udtrykke, hvad der fylder mit Hjerte. Vi, min Hustru og jeg, er kommen her til Danmark i en Stund, da Tusinder og atter Tusinder glæder sig over at have forladt mit Fædreland Tyskland. Men vi har med Jer oplevet, at Kærlighed til Folk og Land er Menneskenes højeste Ret. Ikke et eneste uvenligt Ord har lydt imod os i disse Dage. Det har vi erfaret med dyb Glæde. Der er altsaa Kredse i Verden, hvor man kan mødes i fælles Stræben, i fælles Haab for en bedre Fremtid, for Menneskenes Oplysning og Uddannelse. Ikke en Uddannelse til et bestemt Embede eller Fag, nej en Uddannelse til at blive bedre Mennesker. Og jeg føler en Ting til: at vi kan mødes i en fælles Tro. Troen

paa den Gud, som er alle Tings Ophav. Jeg takker denne Skoles Forstander, som er min Lærer og Ven. Jeg takker Dem alle, og jeg takker Danmark, der ikke blot har hjulpet Tusinder af vore Børn, men givet os nye Tanker, som kan hjælpe os at bygge vor Fremtid.« --

Efter denne i Ordets egentlige Forstand gribende Tale gik Forsamlingen op til Bjergfyrhøjen ved Skolens Indkørsel, hvor Elevforeningens daværende Formand, Gaardejer Hans Sørensen, Ramsømagle, afslørede Genforeningsstenen og paa Elevforeningens Vegne overdrog Stenen til Skolen, — nu Roskilde Arbejderhøjskole.

HVEDSTRUP-STENEN

(Hvedstrup Sogn, Sømme Herred.)

Midt i Hvedstrup By blev der i 1920 rejst en Genforeningssten i et til dette Øjemed af Byens Beboere i Fællesskab anlagt og indhegnet Anlæg. Den ikke særlig store, men velformede Mindesten blev fundet paa en nærliggende Mark og paa en Sluffe kørt til Opstillingsstedet, hvor den af Byens Oldermændslav foreslaaede Indskrift blev indhugget:

1864 — 1920

TAK TIL DEM, SOM STRED

TAK TIL DEM, SOM LED

—
REJST AF BEBOERNE I HVEDSTRUP

Genforeningsdagen 9. Juli 1920 afslørede Mindestenen ved en lille Højtidelighed.

Byens Oldermændslav vedligeholder Anlægget og Mindestenen.

AAGERUP-STENEN

(Aagerup Sogn, Sømme Herred.)

Ved tre Vejarme midtvejs mellem Kirken og Skolen er den store, 5000 kg tunge, kegleformede Genforeningssten rejst af Aagerup Sogns Kvinder. Stenen, der har to dybe Spræng-Fuger i den ene Side, er taget fra »Langdyssen«, ca. 0,5 km Øst for Byen og bærer følgende Indskrift, forfattet af Sognets daværende Præst, H. P. Hansen-Lavind, nu i Endeslev.

SØNDERJYLLAND

JERNVINTER VEG FOR VARMEN

OG VILJEN I FOLKERØSTEN

SORGEN I BAR GENNEM LARMEN

NU TAKKER DANMARK FOR TRØSTEN

1864 — 1920

Søndag den 23. Oktober 1921 afsløredes Stenen efter Gudstjenesten i den nærliggende Kirke. Gaardejer Anders Nielsen, Byens ældste Landmand, paa hvis Mark Stenen var hentet, fjernede Dannebrogslaget, der dækkede Stenen, og Forsamlingen sang Verset: *Mig fryder din Ros, din Ære*. Sognepræsten holdt derefter en kort Afsløringstale ud fra det paa Stenen indhuggede Vers, som Taleren, Versets Forfatter, nærmere uddybede. Kommunen har overtaget Mindestenen.

KIRKERUP-STENEN

(Kirkerup Sogn. Sømme Herred.)

Hvor to Veje løber sammen ved Indkørslen til Kirkerup By er der af Gaardejerne P. C. Sivertsen og J. Olsen samt Proprietær H. Jensen, alle af Kirkerup, rejst en Genforeningssten paa en lav, græsklædt Jordhøj, omgivet af Lindetræer og med en lille Dam til Baggrund.

Stenen, der menes at være en tidligere Tingsten, er fundet paa Gaardejer Sivertsens Eng. Den er nærmest rund med en flad Forside, som nu har Indskriften, forfattet af Sognets daværende Præst, H. P. Hansen-Lavind:

BAUTA
FOR SØNDERJYLLAND 1920
TRO PAA RET, HAAB TIL TID,
KÆRLIGHED TIL FÆDRES ARV

Juledag 1920 afsløredes Mindesmærket. Efter Gudstjenesten i den nærliggende Kirke fulgtes Menigheden ad til Stenen, hvor Sognepræsten talte, og Gaardejer Sivertsen afdækkede Mindestenen, der er overgivet til Kirkerup By.

GUNDSØLILLE-STENEN

(Kirkerup Sogn. Sømme Herred.)

Kirkerup Sogns anden Genforeningssten er rejst af Gundsølille Bys Beboere. Det er en ikke særlig stor, graa Granitsten, hentet fra en Langdysse paa Føjlegaards Mark i Taagerup. Den blev paa Blokvojn forspændt en Traktor kørt til Opstillingspladsen ved Korsvejen midt i Byen, hvor den rejstes paa en lav, indhegnet Græsforhøjning.

Sognepræsten, H. P. Hansen-Lavind, nu Endeslev, har forfattet Indskriften:

MINDE OM GENFORENINGEN
1920
TAK FOR TROFASTHED
I TRÆNGSELSTID
REJST AF BEBOERNE I GUNDSØLILLE

Søndag den 10. Juli 1921 var der Afsløringsfest. Fhv. Smedemester Hans Rasmussen afdækkede Stenen, og Sognepræsten holdt Afslørings-talen, i hvilken han understregede, at Trofasthed i Trængselstid havde været Grundnerven i den nationale Kamp.

Stenen og Mindepladsen staar under Gundsøllille Bylavs Beskyttelse.

JYLLINGE-STENEN

(Jyllinge Sogn, Sømme Herred.)

Ved en Fest, som Kommunens Beboere i 1929 foranstaltede til Ære for den 90-aarige Veteran Jens Vilhelmsen, Jyllinge, fremsatte Gaard-ejer Axel Petersen, Gundsømagle, Tanken om at rejse en Sten til Minde om Sognets faldne i Trearskrigen og i 1864. Stenen skulde rejses paa Jyllinge Klint, Egnens skønneste Plet, hvorfra der er vid Udsigt over Roskilde Fjord med de mange Holme, Stranden med Baadhavn, og paa den anden Side det historiske *Eskildsø* og Hornsherred i Baggrunden. Først i 80'erne beplantede den daværende Sognepræst, A. L. Bruun, Klinten, og nu er der en smuk lille Lund med skyggefulde Løvtræer.

I en Runding ud imod Fjorden rejstes Stenen, saa Lunden ligger mellem den og Byen. — Et Udvalg fra Kommunens to Sogne sammen med Jyllinge Bylav forestod Rejsningen og bestemte, at Stenen tillige skulde være en Genforeningssten.

Til Mindesten benyttedes en 1,5 m høj, lys Granitsten med ophøjede, lyse Kvarts-Striber. Den hentedes fra Strandbredden 1,5 km Nord for Jyllinge og slæbtes om Vinteren i Slædeføre fra Stranden til Anlægget, hvor den opstilledes paa et Fundament af store Kampesten, flankeret af større Natursten og omgivet af et af Planteskoleejer Rønø anlagt Staude- og Blomsteranlæg. Samtidig rejstes paa Klintens højeste Punkt en Flagmast, hvorfra Flaget ses langt ind i Landet og vidt ud over Fjorden.

Paa Stenens Flade ud mod Fjorden staar indhugget:

1848—50

1864

MÆNDS DAAD MINDES
OG ÆRES

JYLLINGE — GUNDSØMAGLE

Paa den modsatte Side:

SØNDERJYLLAND

1920

FÆDRES TRÆNGSEL
UDLØSTE SØNNERS LÆNGSEI.

Den førstnævnte Indskrift er forfattet af Forstlærer V. R. Vilhelmsen og den sidstnævnte af Fiskeeksportør A. Knudsen, Jyllinge.

Valdemarsdag 1930 — Tiaarsdagen for Genforeningen — var der Afsløringsfest, der indlededes med Koncert af Roskilde Militærorkester.

Udvalgsformanden, Gaardejer Ole Jensen, Jyllinge, hyldede i sin Velkomsttale Festens Æresgæster, de to gamle 90-aarige Veteraner, Jens Vilhelmsen, Jyllinge, og Niels Rasmussen, Taagerup, hvorefter Førstelærer V. R. Vilhelmsen holdt en smuk og mandig Afsløringsstale, i hvilken han paagede, at som det fremgik af de to Indskrifter paa Stenen, er det et Æresminde over de Mænd fra Jyllinge og Gundsømagle, der deltog i de to slesvigske Krige, da Krigen endnu var det eneste kendte Middel til Løsningen af nationale Stridsspørgsmaal. Men idet den ogsaa minder om Genforeningen, staaer den som Vartegn for den nye Tid, da mellemfolkelige Stridigheder kan afgøres ad fredelig Vej gennem Folkenes frie Selvbestemmelsesret.

Taleren udtalte:

Vi har ønsket at bringe Mændene fra 48 og 64 en Tak for den Indsats, de øvede. Men vi rejser ikke Mindesmærke for Krigen. Vi hader Krigen, men vi hædrer dem, hvis tunge Lod det blev at følge Pligtens Bud og give deres Liv som Indsats. Og til Mindet knytter vi Haabet. Haabet om, at det, som skete i de to Krige og i Verdenskrigen, aldrig mere skal komme igen. — Ud af Verdenskrigens Kaos kom en ny Tanke, der voksede sig stærkere, Tanken om Folkenes Selvbestemmelsesret. Derfor skal vor Sten ogsaa tale Haabets Sprog i Dag, Tiaarsdagen for Genforeningen, hvor vi ved Selvbestemmelsesretten fik det gamle Land tilbage, saa langt som Stemmesedlen sagde, vi skulde have det — i nøje Overensstemmelse med Sønderjydernes stolte Valgoppraab: *Vi vil hjem!*

Saa skal da denne Sten tale til nuværende og kommende Slægter om trofaste, offervillige Mænd — Ære være deres Minde, og Tak for, hvad de har øvet — og om Haabet om fremtidig Fred, saaledes at danske Mænd aldrig mere skal staa i Vaaben mod andre. I dette Minde og i dette stærke Haab lader vi Dækket falde.

Forsamlingen rejste sig med blottede Hoveder, og Stenhuggermester Hansen-Glem, Roskilde, fjernede Dækket.

Taleren fortsatte: Blandt det fælles for os Danske er ogsaa vort Flag, det, hvormed vi hædrer vore Døde, det, vi hejser i Fæst. Saa vil vi da ogsaa i Dag indvie og for første Gang hejse vort fælles Flag her paa vor fælles Samlingsplads, som Symbol paa, at vi i Endrægtighed og Sammenhold kan vie Livets Kræfter til fælles Vel. Med det Ønske lader vi Dannebrog gaa til Tops.

Alle blottede Hovederne, og Musikken spillede: *Der er ingenting, der*

maner, medens tre unge Piger langsomt lod det store Flag gaa til Tops paa den høje Flagstang.

Efter Afsløringen nedlagde 1. Regiments Soldaterforening en Buket lyserøde Roser med dannebrogfarvede Baand ved Mindestenens Fod.

Forfatteren Morten Korch, der med personlige Baand er knyttet til Jyllinge, sluttede Festen med et Foredrag om Hjemstavns- og Fædrelandskærlighed.

Jyllinge Bylav, der er Jyllinge-Krats højeste Myndighed, værner og vedligeholder Mindestenen.

GUNDSØMAGLE-STENEN

(Gundsømagle Sogn, Søemme Herred.)

Genforeningsdagen 9. Juli 1920 afsløredes en af Gundsømagle Sogns Beboere rejst Mindesten paa en Udsigtshøj i Skolehaven ud til Gaden, hvor Tjørnehækken er gennembrudt. Sognepræsten, der har foreslaaet Indskriften paa Stenen, holdt Afsløringstalen.

Stenen, der er godt en Meter høj, er en af Bærestenene fra et ødelagt Gravkammer i »Gulddyssen«, en Langdysse med to Gravkamre, hvoraf det ene for længe siden er ødelagt, idet Overliggeren er fjernet. Den flade Side, som vendte ind mod Gravkammeret, er nu Forside og prydet med Indskriften:

TIL MINDE OM
GENFORENINGEN
1920

ATTER DET SKILTE
BØJER SIG SAMMEN

Og paa Stenens Fod:

REJST AF GUNDSØMAGLE SOGNS BEBOERE

De to midterste Linjer er taget fra Carl Plougs: *Længe var Nordens herlige Stamme.*

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

OSTED FRISKOLES STEN

(Osted Sogn, Volborg Herred.)

Friskolekredsen i Osted lod i Genforeningsaaaret rejse en Mindesten i Skolegaarden ved Fri- og Efterskolen, saa den opvoksende Slægt daglig kan have Mindet for vor store og glædelige nationale Begivenhed for

Øje. Stenen er en raa, nærmest pyramideformet, utilhugget Granitsten, fundet paa en Mark i Nærheden. Paa Forsiden staar:

REJST I
GENFORENINGSAARET
1920

Mindestenen, som Friskolekredsen værner og vedligeholder, blev uden Afsløring eller Festlighed opstillet i Eftersommeren 1920.

KISSERUP-STENEN

(Kisserup Sogn, Volborg Herred.)

Kort før Genforeningen udsendtes der et ministerielt Cirkulære til alle Kommuneskoler om at samle Børnene paa Genforeningsdagen for at fortælle dem om Dagens Betydning. Lærer Block i Kisserup ønskede tillige ogsaa at samle Forældrene for at gøre Dagen rigtig festlig. Han fik derfor i Løbet af faa Dage, med Bistand af Byens og Sognets Folk, ryddet og indhegnet en lille ukrudtsbevokset Plads i Byens Midte, hvor der saa Genforeningsdagen i Overværelse af saa godt som alle Sognets Beboere blev plantet et Egetræ og afsløret et af Beton støbt Genforeningsminde, da der ikke i Kisserup eller Omegn fandtes større Sten egnet til Mindesten.

Paa Genforeningsdagen samledes Sognets Beboere, Børn og Voksne, ved Skolen, hvis Gymnastikplads i Dagens Anledning var omdannet til en smukt pyntet Festplads. Herfra marcherede Forsamlingen med Musik i Spidsen og en Veteran fra 64 som Fanebærer til det nyanlagte Anlæg ved Mindeegen og Genforeningsstøtten, som derefter blev indviet og afsløret. En ung Pige frembar Vinen, hvormed Lærer Block indviede og afslørede Stenen, og der udbragtes et Leve for Genforeningen og Enigheden i det danske Folk. Derefter frembar Fru Lærer Block Vinen, hvormed daværende Gaardejer Høskuld Jørgensen indviede Mindeegen, og Forsamlingen afgav enstemmigt det Løfte at ville vogte og værne Sten, Eg og Mindeplads, og til Besegling af dette Løfte drak alle, baade Voksne og Børn, et Glas Vin.

Efter Afsløringen og Indvielsen marcherede Forsamlingen tilbage til Festpladsen ved Skolen, hvor der var fælles Kaffe bord.

Paa den støbte Beton-Sten staar Bogstaverne:

Osted Friakoles Sten.

Og paa dens anden Side: 1920

Mindepladsen holdes særdeles smukt — værdig til Efterfølgelse — af Byens Beboere.

RYE-STENEN

(Rye Sogn, Volborg Herred.)

Sogneraadet i Rye-Sonnerup foranledigede, at der ved frivillige Bidrag fra Kommunens Beboere rejstes en Genforeningssten i Ryegaard Strandskov, ved Vejen fra Rye til Hovedvej Nr. 4. Den smukke Plads blev skænket af Grev Fr. Chr. Rosenkrantz Scheel, Ryegaard. Der blev i en Plet unge Graner ryddet en aaben Plads og opkastet en Jordhøj, paa hvilken Stenen rejstes. To store Ege staar ved Indgangen fra Vejen til Pladsen, og Grantræerne omkring Stenen har Bøgeskov til Baggrund. Stenen, der er en aflang 1 Meter høj og 1,5 Meter lang Natursten, blev fundet i Skoven lige ved dens nuværende Plads og saaledes ogsaa skænket af Grev Rosenkrantz Scheel. Billedhugger Hansen-Glem, Roskilde, indhuggede Indskriften og opstillede Stenen. Indskriften er forfattet af daværende Sognepræst i Rye, C. Jørgensen. Øverste og nederste Linie er indhugget i Stenen som Buelinier, følgende Stenens Runding. Midterste Linie staar derimod lige tværs over Stenens Forside.

FORKYND FOR SKIFTENDE SLÆGTER:

END RAADER GUD FOR DANMARK.

MINDE OM SØNDERJYDERNES KAMP OG SEJER

Paa Bagsiden: 1920

Mindestenen blev afsløret Genforeningsdagen 9. Juli 1920. Festens Hædersgæster, 11 gamle Veteraner, dannede Æresvagt omkring Stenen. Sogneraadets formand L. P. Petersen, Visgaarden, og Sognepræsten C. Jørgensen talte, og saa godt som alle Sognets Beboere deltog i den stemningsfulde Fest.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

LYNGBY-STENEN

(Lyngby Sogn, Volborg Herred.)

Nogle Beboere i Lyngby blev enige om at søge rejst en Genforeningssten i Sognet, og paa et Møde om Sagen valgtes et Tremandsudvalg til at forestaa Arbejdet. Mindestenen blev skænket af Gaardejer Chr. Eliassen, paa hvis Mark den i sin Tid var fundet og derefter

rejst i Gaardens Have. Det er en sjælden smuk Helleristnings- eller Solsten, hvis ene plane Side er opfyldt af skaalformede Fordybninger, saa Folk i Almindelighed betegnede den som »Æbleskivepanden« eller »Offerstenen«, da de indhuggede Fordybninger menes at have haft religiøs Betydning for Oldtidens Soldyrkelse. En til Stenen svarende værdig og smuk Plads blev skænket af Gaardejer C. J. Thomsen. Den er beliggende ved Landevejen ud for den store Broncealderhøj, *Bavnehøj*, hvorfra Bavnen lyste og Budstikken gik, naar der i fordums Dage var Ufred i Landet, — og med vid Udsigt over Skov og Fjord til Roskilde Domkirkes slanke Taarne i det fjerne. Paa Pladsen, der nu er omgivet af en Ligusterhæk, er plantet tre pyramideformede Taxtræer og bag Stenen to Egetræer, som af Sognefoged N. L. Christiansens to Sønner er fremelsket fra Kerne.

Indskriften, der er bestemt af Udvalget, lyder:

SØNDERJYLLANDS GENFORENING MED DANMARK

Indskriften staar indhugget i et Baand, der slynger sig om et i Stenen indhugget Bøgetræ, under hvilket ses tre Bøgelinier og derunder Aars-tallet:

1920

Bøgetræet og Bøgelinjerne skal symbolisere Verslinjerne: *Og gamle Danmark skal bestaa, saa længe Bøgen spejler sin Top i Bølgen blaa.* Inskription og Udsmykning er udført efter Tegning af Lærer Povlsen, Lyngby, og indhugget i Stenen af Billedhugger Hansen-Glem, Roskilde.

Genforeningsdagen 9. Juli 1920 afsløredes Stenen af Gaardejer Chr. Eliassen og Sognepræsten T. L. Bjørndal; pensioneret Lærer C. C. Christensen og Lærer P. Povlsen talte. Den sidstnævnte sluttede saaledes:

»Saa staar da denne Sten som en af vort Lands ejendommeligste Genforeningssten, med de tusindaarige Oldtidsmærker, de smukke Helleristninger eller Solmærker, paa Bagsiden og Indskriften fra 1920 paa Forsiden. Fortid og Nutid er her forenet i Mindet, der for nulevende og ufødte Slægter vidner om Danmarks Glæde over Genforeningen, en Glæde, som forhaabentlig aldrig vil dø, saa længe, der ringer en Klokke over Ø«.«

Kommunen værner og vedligeholder Pladsen og Mindestenen.

BILTRIS-STENEN

(Sæby Sogn, Volborg Herred.)

Paa den 38 m høje Bavnehøj ved Biltris By op til Amtsvejen, der gaar igennem Horns Herred, staar Herredets største Genforeningssten, en Kolos paa 7000 kg, synlig fra »Strand til Strand«, som Lærer Ander-

sen, Biltris, skrev i en Sang ved Afsløringen, d. v. s., at Stenen ses fra baade Roskilde- og Isefjord.

Stenen er rejst i Fællesskab af Beboerne i Sæby-Gershøj Kommune, der paa et Møde valgte en Komite til at forestaa Arbejdet. Blandt Kommunens Beboere indsamledes omkring 1300 Kr., og Kammerherre, Oberst Ax. Kauffmann, Egholm Slot, skænkede Stenen, der i sin Tid var ført fra en Høj paa Godset til Slotsparken.

Lørdag den 10. Juli 1920 afholdtes der, begunstiget af et overmaade smukt Sommervejr, en Afslørings- og Folkefest, i hvilken Størsteparten af Kommunens Beboere deltog. Daværende Sogneraadformand, Forpagter Bay, Egholm, talte om Sønderjylland og afslørede Stenen. Et Hornorkester musicerede, og to i Dagens Anledning forfattede Sange af Pastor F. J. Ebbesen og Lærer Andersen, Biltris, blev afsunget.

I 40 flag- og blomstersmykkede Vogne kørte Deltagerne derefter til Gershøj Hotel, hvor Kaptajn Thygesen-Nim talte om Kampen for Modersmaalet og mindedes de gamle Veteraner, hvoraf en var til Stede som Hædersgæst.

Om Aftenen tændtes Blus ude paa Revet, og fra Broen opsendtes Raketter, der steg lysende mod Himmelen.

Det monumentale Mindesmærke bærer følgende af Pastor F. J. Ebbesen forfattet Indskrift:

DYBT I DANSKE HJERTER
KLANG MED TAK DET BUD:
SØNDERJYLLAND VUNDET!
ÆRE VÆRE GUDI!

Øverst paa Stenen er indhugget et Dannebrogflag, og paa en af de mindre Sten, der staar i Kredens omkring den store Bautasten, er indhugget:

1864 — 1920

Roskilde Amdsraad har overtaget Mindestenen.

REERSLEV-STENEN (Reerslev Sogn, Tune Herred.)

Sognets Beboere rejste i Fællesskab en stor Natursten, fundet i en Markvej Nordvest for Reerslev, som Mindesten for Genforeningen. Den staar paa en høj Bakke ved Vejen midtvejs mellem Byerne Reerslev og Stærkinge. Sognepræsten, A. Wassmann, har forfattet Indskriften:

SOM MINDE JEG STAAR
OM GLÆDENS AAR,
DA HELET BLEV DANMARKS ULIVSSAAR
1864 — 1920

Valdemarsdag 1921 afsløredes Mindestenen ved en større Festlighed. Udvalgsformanden, Proprietær Boberg-Borke, afslørede Mindet, og Pastor A. Wassmann holdt Festtalen ud fra H. C. Andersens kendte Linjer: *Jeg tror, der er skønnest i Danmark*, og mindedes til sidst Veteranerne, de levende og de, der var gaact til Ryes Brigade.

Ved det efterfølgende Kaffe bord afsendtes der et Telegram til Veteranerne, der var samlet til Fest i Roskilde, af følgende Ordlyd:

»Beboerne i Reerslev og Stærkinge, samlet til Afsløring af Genforeningsstenen, sender Vaabenbrødrene vor bedste Hilsen og Tak for udført Daad.«

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

VINDINGE-STENEN

(Vindinge Sogn, Tune Herred.)

Beboerne i Vindinge Sogn rejste i Vinteren 1921 en Genforeningssten i Vindinge By, som bærer en af Lærer Larsen, Vindinge, forfattet Indskrift:

1864

TANKE GAA

SØNDEN AA.

ALDRIG GLEM,

DE KOM HJEM

1920

18. April 1921 var der Afsløringsfest. Sognepræsten, A. Wassmann, mindede i sin Festtale om, at det var Mindedag for Stormen paa Dybbøl Skanse, hvorefter C. H. Jensen, Vindingegaard, afdækkede Stenen.

Mindestenen er fundet paa Gaardejer Niels Olesens Mark i Vindinge og skænket af Ejeren. Den staar nu i et lille Anlæg paa en Jordforhøjning, støttet af mindre Sten.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

SNOLDELEV-STENEN

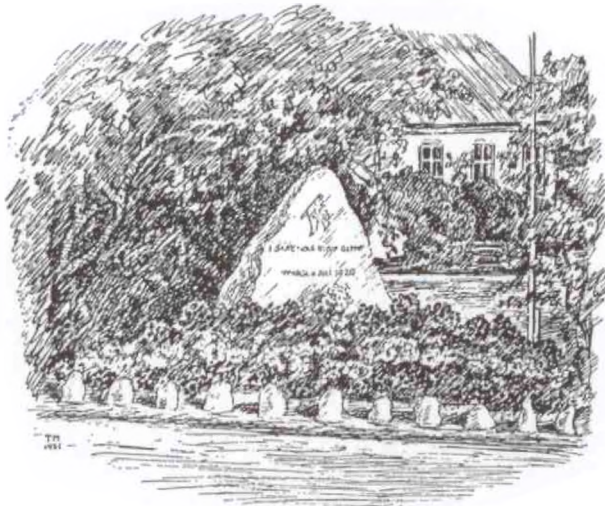
(Snoldelev Sogn, Tune Herred.)

I Tiden efter Genforeningen var der i Snoldelev en Del Tale om at faa rejst en Mindesten, men Aarene gik, uden at Sagen blev gennemført. Der blev saaledes i 1925 af Sognepræsten, Dr. theol. L. Glahn, som Svar paa en Forespørgsel, om der i Snoldelev-Tune var rejst noget Genforeningsminde, eller der eventuelt var Tale om at rejse et saadant, svaret: »I Annekset Tune en Mindesten, rejst af Beboerne. Her i Snolde-

lev har jeg selv ønsket en Sten og skaffet Tegning, der ogsaa berører »Sydslesvig«, men Sagen er udført.»

At Sagen i 1925 var udført betød imidlertid ikke, at den var opgivet. Dr. theol. L. Glahn syslede stadig med Tanken, og i Tiaaret for Genforeningen rejstes Stenen af Dr. theol. L. Glahn, Proprietær H. Rovsing Nielsen, Isleholm, m. fl.

Mindestenen, en smuk, lys Granitsten, 1,3 m høj og 1,2 m bred ved Foden, er fundet liggende i Glimmersand i en Grusgrav ved Gadstrup

Snoldelev-Stenen.

Station i Snoldelev Sogn. Stenhuggermestrene Brdr. Hansen-Glem, Roskilde, transporterede den til Opstillingspladsen og indhuggede den af Dr. theol. L. Glahn bestemte Indskrift:

I . SKAL . IKKE . BLIVE . GLEMT
DYBBØL . 11. JULI . 1920

Øverst paa Stenen er udhugget et udfoldet Dannebrog paa Stang, og paa Bagsiden staar:

REJST 1930

Mindestenen har faaet sin Plads i Snoldelev paa en Høj ud mod Amtsvejen fra Roskilde til Køge i Proprietær H. Rovsing Niensens Have, Isleholm, overfor Kirkebakken. Det er Byens anseeligste Plads, stærkt befærdet af Turiststrømmen til Solrød og Tryggvælde Strand, saa Mindestenen tildrager sig almindelig Opmærksomhed. Højen er ud mod Amtsvejen kranset af mindre Sten og beplantet med røde og hvide Buketroser, som i Højsommeren danner et Dannebrogslag.

Mindestenen afslørede ved en Nationalfest 11. Juli 1930, Tiaarsdagen for den store, uforglemmelige Genforeningsfest paa Dybbøl 11. Juli 1920, hvor Konge og Folk, høje og lave, rige og fattige var samlet for at synge og for at høre Ordet »paa Folkets Modersmaal med Danmarks Tunge«, og hvor daværende Statsminister N. Neergaard paa det danske Folks Vegne udtalte de løfterige Ord til Sydslesvigerne: *I skal ikke blive glemt!*, der nu i Snoldelev er hugget i Granit og tid- og stedfæstet. Det var derfor naturligt, at Snoldelevstenen blev afsløret af fhv. Statsminister, Dr. phil. N. Neergaard.

En stor Forsamling var samlet i Ysleholms Have, hvor Festen afholdtes. Den aldrende Sognepræst, Dr. theol. L. Glahn, var bevæget, da han indledede med Ordene: Vi er i en Stund som denne ombølget af en usynlig Magt. Den er en af Livets stærkeste, for den evner at gøre ét af mange. Vi kalder den Nationalfølelsen.

Forsamlingen sang Kai Hoffmanns Hymne til Dybbøl Skanser: *Det er aldrig forgæves*, der slutter med Versene:

Der er ikke et Sted, der
som Bankerne dér,
over Bølger og Mark og Hegn,
er i Midten af alt, hvad
vi inderst har kær,
er vort Hjerte en Lov og et Tegn.

Naar det Bjerg ved Alssund
nu er Danmarks paany,
lad de Danske saa værne derom,
lad det staa dér og vidne
ved Sønderborg By
om den Time, der endelig kom.

Gaa alene derop, gaa i
syngende Fløk — —
det er her, de taalmodigt har stridt;
o, forstaa, at du aldrig
kan elske det nok,
dette Folk, dette Land, som er dit.

De skal hvile i Ro, de
som gav, hvad de gav,
for at det, som er vort, skal bestaa;
de skal sove i Fred, hvor
de fandt deres Grav,
under Blomster og duvende Straa.

Derefter talte N. Neergaard om den Dato, der er indhugget i Mindestenen og sluttede: Den Kamp, der føres Syd for Grænsen, er ogsaa vor. Vi maa ikke glemme Løftet, der taler fra den Sten, der om lidt vil blive afsløret.

Efter Talen blev en af Fabrikant A. P. Andersen, Salløv, i Dagens Anledning forfattet Sang afsunget, og Deltagerne gik med Musikken i Spidsen til Højen, hvor den tilhullede Sten stod signet af den nedgaaende Sols sidste Straaler, før den gled under Kimingens Rand. Dr. N. Neergaard traadte hen til Stenen, og med Inderlighed og Varme i Stemmen, som greb alle, sagde han: Saa drager vi da Sløret fra denne Mindets og Løftets Sten. Vi mindes dem, der kæmpede og faldt for Sønderjylland, og vi tænker paa, at Kampen i Syd stadig lever. Det er vor Kamp. Det er Danmark, Kampen gælder. Danmark level

Formanden for Roskilde Sønderjysk Forening, Arkitekt Hans

Schmidt, sagde, efter Afsyngelsen af Sangen: *Hilsen til Folkefrænder i Sydslesvig*, nogle Slutningsord, under hvilke Aftenklokken sendte sine Malmtoner ud over Byen og gav Festen en alvorsfuld, højtidelig Stemning, der vil bevare Dagen længe for de mange Deltagere.

Snoldelev-Tune Sogneraad har faaet et Beløb paa 116 Kr. overdraget til Vedligeholdelse af Stenens Indskrift og Beplantning og sørger iøvrigt for Højens stadige Renholdelse.

TUNE-STENEN

(Tune Sogn og Herred.)

Oldermandslavet i Tune har i Efteraaret 1920 rejst en mindre Genforeningssten i Tune By paa en Trekant, hvor flere Veje mødes. Paa den samme Plads var der i Forvejen af Oldermandslavet plantet en Lind til Minde om det politiske Systemskifte i 1901.

Mindestenen, der er taget fra et gammelt Havegærde i Byen, bærer den korte Indskrift:

GENFORENINGEN

1920

Grundet paa Spansk Syge Epidemi fandt der ingen Afsløring Sted. Kommunen værner og vedligeholder Stenen og Mindepladsen.

Desværre er der senere rejst en Vejviser ca. 2 Meter foran Mindestenen, hvad der i høj Grad misklæder denne.

KALVSLUNDE-STENEN

(Kalvslunde Sogn, Tune Herred.)

Lærer V. Mortensen har sammen med Skolebørnene rejst en mindre Genforeningssten under et Lindetræ paa Skolepladsen ved Kalvslunde Skole. Den blev afsløret paa Syvaarsdagen for Genforeningen.

I 1918, da der var Soldaterindkvartering i Kalvslunde, opgravede nogle af de indkvarterede Soldater en mindre, men smuk Sten paa Skolens Grund, hvor den siden blev staaende uænsset. Da der imidlertid ikke blev rejst nogen større Mindesten i Byen, besluttede Lærer V. Mortensen at anvende den af Soldaterne i 1918 opgravede Sten som Mindesten for Genforeningen. Skolebørnene slæbte Stenen, hvis Vægt er 1000 kg, paa Plads og gav, sammen med Lærer V. Mortensen, Bidrag til Dækningen af Udgifterne ved Indhugning af Indskriften:

9. JULI 1920

9. Juli 1927 afsløredes Mindet ved en lille Festlighed. Som Indledning blev sunget en i Dagens Anledning af Lærer V. Mortensen forfattet Sang, og med Hurra- og Leveraab for Konge, Fædreland og Sønderjyderne sluttede den lille Festlighed.

HAVDRUP-STENEN

(Havdrup Sogn, Tune Herred.)

Havdrup-Solrød Kommunes Beboere rejste i 1920 en Genforeningssten, der afsløredes 12. December. — Indskriften, som er forfattet af daværende Sognepræst i Havdrup, Pastor emer. K. Kring, lyder:

SØNDERJYDER!
I VAR DANMARKS GRÆNSEVAGT,
FAST I TRO, AT RET ER MAGT
1864 — 1920

HAVDRUP OG SOLRØD SATTE DENNE STEN

Gaardejer Anders Poulsen i Havdrup skænkede en Plads til Stenen i det nordvestlige Hjørne af sin Have, dér, hvor Roskilde-Køge Landevej krydses af Havdrup-Hastrup Vejen, saa Mindesmærket kan ses af de mange Vejfarende. Omgivelserne er iøvrigt ret ejendommelige, idet Stenen staar under tre hundreedaarige gamle Egetræer, og paa den modsatte Side af Havdrupvejen staar en 300-aarig gammel Eg, og overfor et Egetræ, plantet 1892 i Anledningen af Folketingsvalget i Køge, da Hørup faldt og Alberti sejrede.

Foranlediget af de mange Ege omkring Mindestenen var det oprindeligt Meningen, at Indskriften skulde være:

KÆMPESTEN VED STÆRKE EGE
TAL OM DEM, DER IKKE SVEG.
SOM VAR DANMARKS GRÆNSEVAGT.
FAST I TRO, AT RET ER MAGT
1864 — 1920

Men da Stenens særlige Haardhed vanskeliggjorde Indhugningen, maatte ovenstaaende kortere Indskrift anvendes.

Stenen, hvis Vægt er 4000 kg, laa nedstyrtet i en Kalkgrav i Nidagergaards Kalkværk i Solrød. Herfra førtes den til Opstillingspladsen i Havdrup, der forhøjedes med Sten og Jord og afspærredes fra Haven med et hvidmalet Træstakit. Foran er en Stenkreds af mindre Sten og bagved en Flagstang.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

LILLE-SKENSVED-STENEN

(Højelse Sogn, Ramø Herred.)

Hvor tre Veje mødes i Udkanten af Lille-Skensved By er der paa en Trekant rejst en Genforeningssten. Paa Pladsen var der 15. Juni 1915 plantet en Grundlovseg af Byens Kvinder, foran hvilken Stenen er rejst.

Mindestenen er optaget i en i Byens Nærhed liggende Kalkværksgrav og paa Blokvogn transporteret til Opstillingspladsen, trukket af Byens Beboere, det sidste Stykke kun af Kvinder og Børn.

Indskriften er foreslaaet af daværende Uddeler i Lille-Skensved, S. F. Müller, og lyder:

SØNDERJYLLAND
GENFORENET
1920

I Marts 1921 blev Stenen rejst; men da Aarstiden ikke var egnet til Afholdelse af udendørs Festligheder, blev der ikke afholdt nogen Afsløring. Pladsen, hvor Stenen staar, tilhører baade Amtet og Sognet; men da Amtets Del er den største, regnes Pladsen i Almindelighed som tilhørende Amtet, hvorfor dette ogsaa har overtaget Vedligeholdelsespligten af Mindestenen.

•

KIRKE•HYLLINGE•TAVLEN

I Kirke-Hyllinge Kirke er ophængt en Ege-Mindetavle, udført af Snedker N. Chr. Nielsen, Roskilde. Tavlen bærer Indskriften:

TAK TIL DEM, DER FALDT,
OG TAK TIL DEM, DER KOM TILBAGE
EN MINDETAVLE FRA HYLLINGE SOGNS BEBOERE
1848—50 • 1864 • 1920

Under Festgudstjenesten paa Genforeningsdagen afsløredes Mindetavlen af Sognets daværende Præst, og om Eftermiddagen samlede Sognets Beboere til Mindefest, hvor Forpagter Villemoes Eliassen, Faarevejle, gav en Skildring af Sønderjydernes nationale Kamp og mindedes deres Førere, hvis Navne med Hæder er indskrevet i vor Historie. Senere talte Pastor Bjørndal, og Lærer Petersen dirigerede et Sangkor.

VIBY•TRÆET

Viby Borger- og Haandværkerforening plantede i September Maaned 1920 et Lindetræ til Minde om Genforeningen. Linden er groet godt til i Aarene, der er gaact siden.

HOLBÆK AMT

Immer det dages dog paa ny,
hvor Hjerterne Morgen vente.
Grundtvig.

KALUNDBORG-STENEN

(Kalundborg Købstad, Ars Herred.)

Faa Dage efter Afstemningen i I. Zone, 10. Februar 1920, fremsatte daværende Kredslæge J. S. Møller, Kalundborg, i de lokale Blade Tanken om at rejse en Genforeningssten i Byen og foreslog som en velegnet Plads en lang Helle i Byens Hovedgade. Foranlediget af den nævnte Artikel tilbød Gaardejer H. C. Madsen, Uggerløse, gratis en større Sten, og Ingeniør Frandsen, København, udarbejdede en Plan til dens Opstilling.

Til at forestaa Arbejdet nedsattes der af Byens Borgere en fem Mands Komite, der ved Opraab i Byens Blade opfordrede Borgerne til at yde Bidrag til Afholdelse af Udgifterne. Og da Komiteen fandt, at den tilbudte Sten var for uanselig, søgte den Nationalmuseets 2. Afdeling om Tilladelse til at faa overladt en sjælden smuk Sten, der henlaa i Haven ved den Nationalmuseet tilhørende Gaard, »Lindegaarden«, i Kalundborg, hvor den for nogle Aar siden fandtes i Grunden under Gaardens Østlængde, da den blev restaureret.

Den foreslaaede Plads paa den lange Helle i Byens Hovedgade mente Komiteen mindre velegnet til Anbringelse af den af Nationalmuseet overladte Sten, der var betydelig større end den først tilbudte, hvorfor den valgte at rejse Mindestenen paa Byens oprindelige, middelalderlige Torv med et lille Anlæg og den berømte femtaarnede Kirke, bygget af Esbern Snare, som Baggrund. Efter at Byraadet 10. Marts samme Aar havde givet Tilladelse til at bringe denne Plan til Udførelse og senere vedtog gratis at levere det nødvendige Materiale til Brolægningen foran Stenen og til Pladsens Omregulering, paabegyndtes Arbejdet efter en af Arkitekt Carl Jørgensen, Kalundborg, udarbejdet Plan saavel til Stenens Anbringelse som dens Udsmykning. Stenen indgik efter denne Plan som et Led i et lille Anlæg, idet der støttende sig til Mindestenens Sider og hvilende paa tilhugne Granitsten anbragtes to Bænke af svære Egeplanker, ligesom Gaden reguleredes foran Monumentet og brolagdes i en Halvcirkel foran med ganske smaa Sten, saa det danner en smuk arkitektonisk Helhed, der passer godt til Bybilledet.

Den smukke, af rødlig Granit 1,85 m høje og 1,09 m brede Sten af kvadratisk Form rejstes uden Tilhugning, som den fandtes i Grunden

under »Lindegaarden«. Det var Meningen at lade første Vers af Henrik Pontoppidans Genforeningssang indhugge paa Stenen, men af tekniske Grunde lod det sig ikke gøre. Komiteen enedes derfor om en kortere Indskrift. Øverst blev indhugget med smuk, tillempet, tydelig Minuskelskrift de to første Linjer af sidste Vers i Carl Plougs Sang: *Længe var Nordens herlige Stamme.*

Kalundborg-Stenen med den berømte Løvegravsten i Kirke i Buggrunden.

ATTER DET SKILTE
BØJER SIG SAMMEN

Derunder, omgivet af en udhugget cirkulær Rille, Sønderjyllands Vaaben mellem Aarstallene:

1864 — 1920

Nederst til venstre staar med mindre, spinkle Bogstaver:

KALUNDBORGS
BORGERE
REJSTE
DENNE
STEN

Og til højre herfor er Byens Vaaben, de tre Taarne, indhugget med fine Streger.

Det havde været Komiteens Ønske at faa Planen realiseret til Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, hvilket dog ikke lykkedes. Selve Stenen var dog rejst til Folkeafstemningen i Danmark, 6. September, om Grundlovsændringen af Hensyn til Sønderjylland. Og unge Piger solgte den Dag Blomster paa Gaden til Hjælp til Dækningen af Udgifterne ved Monumentets Rejsning.

I November Maaned samme Aar stod Mindesmærket færdigt i sin Helhed, men nogen egentlig Afsløringshøjtidelighed fandt ikke Sted. Aarstiden indbød ikke til Friluftsfest.

Kalundborg Kommune og Forskønnelsesforeningen vedligeholder Monumentet.

GISLINGE-STENEN

(Gislinge Sogn, Tuse Herred.)

Nogle Mænd, repræsenterende de forskellige politiske, kirkelige og »sønderjydske« Partier og Retninger i Gislinge Sogn, satte sig i Genforeningsaaet i Spidsen for en Indsamling blandt Sognets Beboere for at kunne give Glæden over at have faaet den danske Del af Sønderjylland

tilbage, Udtryk ved et synligt Mindesmærke. Saa godt som alle Beboerne ydede deres Bidrag.

Det var først Meningen at anvende en meget stor Sten, som laa paa Lammefjordens tørlagte Areal; men da Direktør Falck, Redningskorpset i København, beregnede Udgifterne ved Indslæbningen til omkring 2000 Kr., og ingen af Kanalens Broer, hvorover Stenen skulde slæbes eller køres, kunde bære saa tung en Vægt uden Underbygning, blev denne Sten opgivet, og der blev taget en mindre, som paa Blokvogn kunde indkøres med et Forspand af fire Heste.

Arkitekt Ivar Bendsen tegnede og komponerede Pladsen, Opstillingen og Inskriptionen:

1864

1920

Der var Enighed om at nøjes med de to Aarstal, da Tallene i sig selv siger, hvad enhver efter sit Hjerter ønsker at lægge deri.

Stenen blev opstillet ud for den gamle Skole og afsløredes ved en Festlighed 15. Oktober 1920. Pastor Friis-Berg, Hagested, og Kommune lærer A. Thomsen, Holbæk, talte.

Mindestenen og Pladsen blev overgivet til Gislinge Kommune.

JYDERUP-STENEN

(Jyderup Sogn, Tuse Herred.)

Efter Indbydelse af Formændene for de politiske Organisationer samt Formanden for Vaaben- og Forsvarsbrødrenes Forening i Jyderup nedsattes et Udvalg, der skulde forestaa Rejsningen af en Genforeningssten, og ved en derefter foretaget Indsamling ydede saa godt som alle Sognets Beboere Bidrag hertil.

I Tornved Skov fandt Udvalget en godt 2 m høj Granitsten, der paa Blokvogn transporteredes til Jyderup, og Udvalget ansøgte Staten om Tilladelse til at opstille den i det vestlige Hjørne af Posthusets Have overfor Jernbanestationen. Ansøgningen blev omgaaende bevilget. Stenen rejstes derefter paa en blomsterbeplantet Jordhøj og med den af Udvalget bestemte Indskrift:

MINDE OM
GENFORENINGEN
MED
SØNDERJYLLAND
1920

REJST AF
JYDERUP SOGNS
BEBOERE

Tirsdag den 28. September 1920 afsløredes Mindestenen under højtidelige Former. Forsvars- og Vaabenbrødrene mødte med Faner, og et Musikkorps spillede. Et meget stort Antal af Byens og Omegnens Bøiere deltog i Festen. Veteranerne som særlig indbudte.

Udvalgsformanden, Tømrermester H. N. Hansen, talte om Sønderjydernes Kamp for Sprog og Nationalitet gennem de trange Aar og om de sidste Aars Lidelser under Verdenskrigen. Og med et Ære være de faldnes Minde lod han Dækket fjerne, medens Forsamlingen blottede Hovederne og sang: *Slumre sødt!*

Festen henlagdes derefter til Hotellets store Sal, der fyldtes til Trængsel, og hvor Pastor Jersin, Jørløse, talte for Sønderjyderne, Hotel-ejer Schmidt for Veteranerne og Pastor Spleth, Jyderup, for Danmark.

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

BUERUP-STENEN

(Buerup Sogn, Løve Herred.)

I Buerup Sogn, som overalt i Landet, var de nationale Interesser ved Genforeningen levende som ingensinde. Og selv om forskellige Meninger gjorde sig gældende, var alle enige om at rejse en Mindesten som Bauta for »Danmarks gyldne Aar«: Genforeningen! Købmand K. Olsen, Buerup, der var Formand for Udvalget, som forestod Mindets Rejsning, benævnte f. Eks. sig selv som »Danevirkemand«, hvad der dog ikke forhindrede ham i at glæde sig over den genvundne Del af Sønderjylland.

En sjælden Enighed og varm national Interesse var som nævnt raadende i Sognet, alle Skillelinjer var ophævet, enhver vilde være med til at fejre Genforeningen og byde Sønderjyderne velkommen hjem.

Mindestenens Indskrift, der er forfattet af Købmand K. Olsen, er ogsaa et Udtryk for Glæden over Genforeningen og et Ønske om Sammenhold og Enighed.

Buerup-Stenen.

BAUTA

FOR

SØNDERJYLLAND

ANNO 1920

FÆDRENES AAND

SLYNG OM OS ALLE

ENIGHEDS BAAND

Som Mindesten vilde man benytte en stor Kampesten, der i umindelige Tider havde staaet paa en Mark i Bue-

rup og været almindelig kendt under Navnet »Storkestenen«. Det var antagelig en Overligger fra en Stendysse, men væltet ned og paa den Maade kommet til at staa oprejst. Enkelte Spor i Stenens Nærhed kunde nok tyde paa, at der tidligere havde været et Gravkammer; men ingen af Sognets ældste Beboere kendte noget hertil, saa Gravkamret maa tidligt være blevet ødelagt. En Del Sagn og Overtro har haft Tilknnytning til »Storkestenen«, men disse er saa uens og ubestemte, at de skal forblive uomtalt her, kun at Stenens Navn skyldes, at Storkestenen ofte var set staaende paa Stenen, hvorfor det var en almindelig Talemaade i Buerup og Omegn, at Sagnfuglen hentede de nye Verdensborgere ude ved den store, opretstaaende Sten, som Drengene i Sagnet gerne skulde op at ride paa.

Tidligt i Foraaret 1920 blev Stenen, som har en Vægt af omkr. 8000 kg, læsset paa en svær Sluffe og forspændt otte Heste, men disse kunde ikke rokke Stenen. Grev Bernstorffs Forvalter, Kirketorp-Møller, Kattrup, tilbød imidlertid at flytte Stenen, hvilket lykkedes en Dag, da Buerup Gade, efter en stærk Natteregn, var vaad og pløret. Forvalteren flyttede Stenen de ca. 800 m fra dens oprindelige Plads til Hjørnet af Buerup Hovedgade og Vejen til Kirken, hvor Stenen, efter at Indskriften var indhugget, blev rejst af Byens Folk Mandag Aften den 31. Maj 1920.

Ved Afsløringsfesten den 6. Juni 1920, hvortil Sognets Veteraner var indbudt som Hædersgæster, var der først Festgudstjeneste i den med Blomster og Flag pyntede Kirke, hvor bl. a. Skolebørnene sang en Del Sange, der lød smukt under Kirkens Hvælvinger. Efter Gudstjenesten gik alle ned til den store Bautasten, forrest Skolebørnene i Procession, syngende nationale Sange, for senere at danne Æresvagt omkring Stenen. Udvalgsformanden redegjorde for Arbejdet med Stenens Rejsning og mindede om Dagens historiske Betydning. Sognepræsten, P. M. Wemmelund, talte og afslørede Stenen, der blev overgivet Buerup Kommune til Værn og Vedligeholdelse.

Omkring den store Mindesten er der ud mod Vejen rejst fem mindre Sten, og bag ved Bautastenen har Godsejer G. S. Vogt til Selchausdal ladet opstille en Flagstang, og ved hver Side er plantet en Guldregn.

I Fundamentet under Mindestenen er der i en forseglede Flaske nedlagt et Dokument med følgende Ordlyd:

„Til Efterslægten!

Skulde nogensinde dette Papir komme for Dagens Lys, kan det fortælle, at denne Sten er rejst af Buerup Sogns Beboere til Minde om Nordslesvigs Genforening med Danmark efter 56 Aars tysk Voldsregimente

Til at foretage det fornødne i Anledning af dette Minde blev der nedsat et Udvalg, bestaaende af 7 Mænd fra Buerup Sogn. (Derefter følger Navnene

paa de 7 Mænd.) Stenen er skænket af Gaardejer Johs. Larsen i Buerup, paa hvis Mark den er taget og har staaet oprejst i umindelige Tider. Pladsen, hvor den er rejst, er skænket af Gaardejer Peter Jensen, Buerup.

Det kostede meget Arbejde at faa Stenen flyttet paa Plads. Grev Bernstorff til Kattrup stillede Hestekraft til Raudighed, og hans Forvalter, Kirketorp-Møller, udførte Flytningen med 8 Heste. Stenen laa paa en Sluffe.

Mandag den 31. Maj 1920 om Aftenen blev Stenen rejst. Gid den maa staa saa længe Danmark er til og vidne for kommende Slægter om, at der har levet vragne danske Mænd og Kvinder i Buerup.

Skrevet den 1. Juni 1920 af Kristian Olsen."

REERSLEV-STENEN

(Reerslev Sogn, Løve Herred.)

Beboerne i Reerslev Sogn rejste den 9. Juli 1920 en 1,2 m høj, smukt-formet Sten til Minde om Genforeningen. Stenen er taget fra en ødelagt Langdyssse paa Lykkebjerggaards Mark, Sønderød By, Reerslev Sogn, og skænket af Ejeren. Den blev opstillet oven paa tre ret store Sten under et Lindetræ ved Kirkegaardens Hovedindgang, hvortil Gaardejer Jens Christensen, Sønderød, kørte den.

Indskriften, der er indhugget paa Stenens fuldstændig plane Forside, lyder:

1920

SØNDERJYLLAND

BRUDT OG DELT

KAN ATTER VORDE HELT

REJST AF FOLK I REERSLEV SOGN

Afsløringen blev foretaget i Tilslutning til Genforeningsgudstjensten i Kirken. Sognepræsten, V. Vilstrup, afslørede Mindestenen, og Lærer Høgsbro udbragte et Leve for Fællesskabet i det nye, genforenede Danmark.

Sogneraadet har overtaget Vedligeholdelsespligten af Mindestenen.

UBBERUP-STENEN

(Tømmerup Sogn, Ars Herred.)

Alle Ubberup Bys Beboere ønskede i Fællesskab at rejse en Bauta-sten, der for kommende Slægter kunde være et synligt Minde om Sønderjyllands Genforening med Danmark.

En velegnet Sten blev fundet ved den søndre Side af det gamle Rettersted, Keldebjærg, Vest for Byen. Den blev paa en Stenslæde forspændt fire Heste kørt til Bymændenes gamle Samlingsplads, Bystævnet, midt i Byen. Pladsen kaldes i daglig Tale »Majbænker«.

Efter at Bystævnepladsen var rensset og beplantet med Blomster og Sirbuske, blev Stenen rejst paa et ret højt Stenfundament, som igen er omgivet af en større Kreds af Sten.

Indskriften, som Byens Folk i Samraad har bestemt, blev indhugget efter Tegning af Kunstmaler Joh. Lembeche Jensen, Andaks.

SØNDER-
JYLLANDS
GENFORENING
MED
DANMARK
1920

Lørdag den 10. Juli 1920 blev Stenen afsløret i Overværelse af saa godt som alle Byens Beboere. Sognepræsten, J. P. P. Rønild, og Friskolelærer B. Thomsen talte.

Ved Stenen er rejst en Flagstang, hvor Flaget hejses ved nationale og kirkelige Lejligheder.

Byens Folk værner og vedligeholder Sten og Mindeplads.

FØLLENSLEV-STENEN

(Føllenslev Sogn, Skippinge Herred.)

Pastor H. Fensmark, Føllenslev, har i Præstegaardens store Have rejst et Minde for Genforeningen. Det er en stor Granit-Jernsten, fundet paa Præstegaardens Mark og anbragt i en Stengruppe saaledes, at den tjener som en Slags Talerstol, idet Taleren kan staa paa en Forhøjning bagved Stenen. — Indskriften lyder:

SØNDERJYLLAND VUNDET
1920

Det private Minde for Genforeningen afsløredes Søndag den 25. Juli 1920 ved en Fest, hvortil Sognets Veteraner var særlig indbudt.

VISKINGE-STENEN

(Viskinge Sogn, Skippinge Herred.)

Syd for Hovedvej Nr. 4, midt i Viskinge By mellem en Sidevej og Skolen, har Genforeningsstenen faaet sin Plads.

Stenen, der er 2 m høj, blev fundet i en af Sognets Grusgrave, hvor Skærvefabrikken tager Sten; og efter paa Planker at være slæbt op af Grusgraven blev den paa Blokvoغن forspændt fire svære Heste kørt til Byen, hvor den opstilledes paa et lavt Cementfundament med en Om

kreds af mindre Sten, hvorimellem der er forankret en svær Jernkæde. Den indhegnede Plads er beplantet med Roser, og bag Mindestenen er der plantet et Lindetræ.

Paa Stenens Forside, der vender imod Nord og ud til Hovedvejen, staar:

MINDE
OM
GENFORENINGEN
15. JUNI 1920

Mindestenen blev afsløret 8. Juli 1920 umiddelbart efter en Festguds-tjeneste i Kirken. Rentier Jakob Hansen og daværende Sognepræst N. K. A. Poulsen talte, og om Aftenen fortsattes Festen i Forsamlings-huset.

Udgifterne ved Mindesmærkets Rejsning, der beløb sig til godt 300 Kr., blev afholdt ved Bidrag fra Sognets Beboere med større Ydelse af en enkelt Mand.

Kommunen værner og vedligeholder Sten og Mindeplads.

SVEBØLLE-STENEN
(Agnø Sogn, Skippinge Herred.)

I Swebølle By er der rejst et stort og smukt Genforenings-Mindes-mærke, der er en Pryd for Byen.

Købmand Møller, Swebølle, ejede et gammelt Gadekær, som han for omkring 30 Aar siden tildels havde ladet fylde, men Pladsen var aldrig blevet planeret og henlæa som Affalds- og Losseplads. Denne 300 Kva-dratmeter store Plads købtes og tilkørtes godt 200 Læs Fyld for derefter at planeres og indhegnes. Byens Tømrer opsatte gratis Hegnet af Gran og Lærketømmer, foræret af Grevskabet Lerchenborg. Pladsen blev der-efter tilplantet af Gartner Gram, Aarhus.

Mindestenen, hvis Vægt er 4000 kg, er fundet ved en lille Granplan-tage i Sognets Udkant, hvor den læa som Dæksten over en udgravet Runddyssc. Den blev paa Blokvogn kørt til Opstillingsstedet, hvor Bil-ledhugger Carlson, Kalundborg, huggede Indskriften:

MINDE OM
SØNDERJYLLANDS GENFORENING
MED DANMARK
1920

15. Juni 1920 blev Stenen afsløret. Lærer E. Sørensen, Swebølle Skole, holdt Festtalen og afslørede Stenen. Festpladsen var pyntet med Blom-ster, Guirlander og Flag. Skolebørnene sang, og Størsteparten af Sog-

nets Beboere deltog i Festen, der om Aftenen fortsattes i Skolen, hvor det vekslede med Tale og Sang.

Pladsen og Mindestenen er ved tinglæst Skøde med Forpligtelse til fremtidig Vedligeholdelse overdraget Viskinge-Agnso Kommune.

SEJERØ-STENEN

(Sejerø Sogn, Skippinge Herred.)

Paa Genforeningsdagen var en Del Sejerøboere samlet for at fejre Glædesdagen, og disse blev enige om at rejse en Mindesten i Sejerby paa den gamle Tingplads midt i Byen og midt paa Øen.

Der blev straks nedsat et 5 Mands Udvalg med Lærer Joh. A. Skjoldager som Formand; og den gamle Tingplads, der, som saa mange Steder omkring i Landet, gennem Aarene havde henligget som Losseplads, blev ryddet, planeret og tilplantet, og en af de oprindelige Tingsten, der i mere end en Menneskealder havde staaet som Ledsten ved Indkørslen til en af Byens Gaarde, blev ført tilbage til sin gamle Plads og rejst som Mindesten for Genforeningen.

Mindesmærket præsenterer sig overordentlig smukt paa den store, stensatte Jordforhøjning, hvorpaa det er rejst, og med Indskriften:

1864 — 1920
 ATTER DET SKILTE
 BØJER SIG SAMMEN

Sejerø-Stenen.

De to Aarstal øverst paa Stenen staar i en indhugget Medaillon, ad skilt ved en stiliseret Løve.

Paa Aarsdagen for Genforeningen, Valdemarsdag 1921, blev Stenen afsløret under festlige Former og i Overværrelse af saa godt som hele Øens Befolkning. Vejret, der fra Morgenstunden var graat og byget, klarede efterhaanden op, og ved 16-Tiden, da Festen skulde begynde, brød Solen igennem som for rigtig at forskønne den gamle Tingplads, der som en Fugl Fønix var steget op af Asken, eller rettere Lossepladsen, saa den nu er en Pryd for Byen og Øen.

Øens Skolebørn stod Æresvagt ved Stenen, som Lærer Skjoldager afslørede, hvorefter Redaktor A. Vejlø, Kalundborg, og Sognepræsten, Højer-Christensen, talte. Om Aftenen fortsattes Festen i Kroens Sal, der var fyldt til Trængsel.

Kommunen værner og vedligeholder Mindet og Pladsen.

HØJBY-STENEN

(Højby Sogn, Ods Herred.)

Højby Sogns Beboere rejste paa Kirkebakken til højre for Kirkegaardens Hovedindgang en Sten, der tidligere har staaet som Ledsten i Klint, Højby Sogn.

Mindestenens Indskrift lyder:

SOGNET REJSTE DENNE STEN
TIL MINDE OM GENFORENINGEN

1920

Ved Afsløringen, Genforeningsdagen 1920, talte Sognepræsten, Provst N. P. Christiansen, og fhv. Folketingsmand, Skatteraadsformand, Gaardejer N. Jensen-Nybjerg. Provsten afslørede Stenen og talte ud fra Josva Bog 24, 26—27.

Til Festen var der trykt et lille Sanghefte med fem til Lejligheden forfattede Sange, deriblandt en skrevet af en ung Sønderjyde, der som 17-aarig i 1915 blev indkaldt og var 2 $\frac{1}{2}$ Aar ved Fronten. Sangen sluttede med Verset:

Men i Dag jeg af Glæde nær kan græde,
knappt jeg fatter, at vi nu kom hjem.
Fra i Dag vi i rødt og hvidt os klæder,
hvilke Farver, og hvor vi elsker dem.
Nu Farvel, tyske Gendarm,
og Farvel, Krigens Larm,
vi os kaster i gamle Moders Arm.

Højby Kommune har overtaget Vedligeholdelsen af Mindestenen og den indhegnede Plads, hvor Stenen staar.

ESTERHØJ-STENEN

(Asnæs Sogn, Ods Herred.)

Landets næststørste Genforeningssten er rejst paa Esterhøj i Asnæs Sogn ved Sejerøbugten. Den store Bauta er en Kolos paa op imod 25,000 kg. Den laa før Rejsningen paa Esterhøj nede ved Høve Strand paa en Skraaning i Skovhegnet, der er Grænsen mellem Høve og Vedding, faa Meter fra Strandkanten; men den havde allerede dengang Tilknnytning til Esterhøj, idet Sagnet fortæller, at Trolden i Esterhøj skulde have gemt Nøglen til Højens Skatte under den store Sten. Efter forskellige stedkendtes samstemmige Beretning lyder Sagnet i sin Helhed:

Trolden i Esterhøj havde en hvid Hest med røde Øren, og i Skumringen red han sin Hest til Vands ved Høve Gadekær. Han hilste „Aften“, naar han mødte nogen. (Han kunde jo, som den Trold han var, ikke sige god Aften (Gudaften.

nævne Gud ved Navn.) Saa passerede det, at hans Hest tabte en Sko, som var af Guld, og som en Pige fandt. Pigen lagde Skoen paa en Ledstolpe, og næste Aften fik Trolden saa sin Sko igen. Da Trolden saa paa Grund af Kirkeklokernes Lyd — Asnæs Klinten, Vigs Brummen og Højhys Rungen — maatte flytte fra Højen, gemte han Nøglen til Højen under den store Sten nede under Klinten, men fik i Hast sagt til Pigen, som havde gjort ham Tjenesten med Hesteskoen, at hvis hun kunde faa Stenen løftet og tage Nøglen, saa kunde hun lukke Esterhøj op, og saa maatte hun tage alle de Kostbarheder, Trolden havde efterladt i Højen; saa meget, at hun ikke behøvede at mangle noget i hendes Levetid. Men det skulde gøres tiende. Pigen fik saa Mandskab til Hjælp med Stænger, og hvad dertil hørte; men da de fik løftet Stenen saa meget, at Pigen ved at bøje sig ned kunde se Nøglen under den, blev hun saa glad, saa hun udbrod: Der ligger han! Stenen sank da tilbage, og det var umuligt at rokke den mer.*)

En Tid har Stenen, da den laa nede ved Stranden, været benyttet til Dækning for Markøren ved Skiveskydning. Der var da ført noget Jord til for at udbedre Dækningen.

Et Udvalg af Mænd og Kvinder fra hele Sognet paabegyndte kort efter Afstemningen i I. Zone Forberedelsen til en storstilet Genforeningsfest; men da Efterretningen om Resultatet af Afstemningen i II. Zone indløb, var det dermed givet, at Festens Karakter maatte væsentlig forandres. Og da Udvalget en Aften hen paa Forsommeren var samlet i Asnæs Skole for at træffe en Afgørelse, skete saa det, der for dem, der var med, vil være uforglemmeligt. Det blev foreslaaet af da-værende Sognepræst Wald. W. Bagger, og straks vedtaget, at rejse en Genforeningssten i Sognet. Men det overraskende var, at da det derefter blev foreslaaet at rejse Stenen paa Sognets højeste Punkt, Esterhøj, 85 Meter over Havet, og Fru Uddeler Kathrine Wiggert-Nielsen, Høve, derefter foreslog, at saa skulde det være Sagnstenen fra Stranden, der skulde flyttes derop, vandt det straks almindeligt Bifald. Der taltes naturligvis ogsaa om Vanskelighederne og Bekostningerne, men det kom helt i anden Række. Og saa godt havde Tanken fanget, at flere af Deltagerne, skønt det var blevet sent, straks cyklede til Høve Strand, tog Stenen i Øjesyn og gav hinanden Haandslag paa, at kunde Stenen flyttes, saa skulde den flyttes, selv om det vilde blive endogsaa meget vanskeligt og dyrt. Men det skulde ske paa ærlig og redelig gammel dansk Vis alene ved Anvendelse af Heste- og Menneskekraft, ganske efter det berømte kongelige Forbillede: Harald Blaatand, der vilde flytte en stor Sten ude fra Havets Kyst op til Jelling. Og med et vældigt Opbud af frivillig Hjælp og frivillige Bidrag gennemførtes Planen paa beundringsværdig Maade, saa det passer i hogstavelig Forstand, hvad der senere

*) Angaaende Stenens Saga henvises bl. a. til „Fra Holbæk Amt“ 1922, „Ods-herred“ II, S. 27 og IV, S. 34, Aug. F. Schmidt: „Danmarks Kæmpesten“ II, S. 397.

«Troid» eller «Sagnstenen» køres fra Sejerøbugten op til Esterhøj forpændt 22 Heste og 500 Mennesker.
Stigningen fra Stranden til Højen er 85 Meter og Stegens Vægt 25.000 kg. Transporten tog 11 Dage.

er indhugget i Stenens Bagside: *Beboerne i Asnæs Sogn satte denne Sten.*

Esterhøjstenen er ikke Danmarks største Genforeningssten, i 1930 rejstes den største i Søllerød Sogn ved København; men den blev trukket med Damptrømler ca. 8 km ad ret jævne Veje og stillet ved Hovedvej næsten uden Forhøjning. Og et er sikkert, der findes ikke i hele Danmarks Rige en Genforeningssten med en saa straalende og uforglemmelig Historie som Esterhøjstenen, — draget ved Heste- og Menneskekraft, som Skik har været i Danmark fra Arilds Tid, nede fra Stranden op paa et af Sjællands højeste Punkter, hvorfra der i klart Vejr kan ses over til Jyllands Kyst. Høj og Sten skulde knyttes sammen paa den inderligste Maade. Stenen paa Stranden, hvorunder Nøglen til Højens Skatte laa gemt, skulde føres op paa Højen til Vidnesbyrd om det inderlige Broderskab, ikke blot mellem Sognets Folk, men mellem Landets Folk, og mest til de hænkebundne Landsmænd, hvis Lænker nu paa en underfuld Maade var bristet.

Og som Stedet og Stenen ifølge Sagnet var knyttet til hinanden, er selve Højen en ideel Plads for Rejsningen af et nationalt Mindesmærke, beliggende som den er tæt ved den alfare Vej, og fra hvis Top der er en imponerende Udsigt over et ægte dansk Landskab, rigt vekslende i Linjer, Farver og Stemninger.

Flytningen af den vældige Granitkolos formede sig i Korthed saaledes: 14 Dage efter det nævnte Møde i Asnæs Skole var det hele organiseret, saa Arbejdet kunde begynde, ledet af to kyndige Mænd fra Falcks Ingeniøraftdeling, København, hvem der var tegnet en Garantium paa 4000 Kr. For at faa Sognets Unge med, var det ordnet saaledes, at Arbejdet saa vidt muligt skulde henlægges til om Aftenen efter Kl. 19, og de mødte saa talrigt, at der altid var Mandskab nok, en Gang over 100, endda i øsende Regnvejr. Den 16. Juni 1920, Kl. 19, paabegyndtes Arbejdet, idet 10 Mand gravede Stenen fri. Arbejdet besværliggjordes yderligere ved, at der var en Kilde lige i Stenens Leje. Det første Stykke Vej — ca. 300 m — gik langs selve Forstranden, der sine Steder var meget blød og andre Steder meget skraa og ujævn, og det var nødvendigt at lempe flere store Sten til Siden og planere og underbygge med Sten og Sand, for at Bjælkerne kunde bære den mægtige Kolos, der paa en Sluffe af svært Tømmer og Jernbjælker, hvorunder der var lagt Ruller, slæbtes frem paa et dobbelt Bjælkeunderlag, trukket med et Skibsspil og dertil hørende Taljeværk. Et godt Stykke Arbejde blev udført af 130 Drengene fra Frederiksberg Kommunes Sanatorium ved Høve Strand, som med deres bare Hænder flyttede Tusinder af Rullesten og med deres smaa Skovle mange Læs Sand til Udjævning af den flere Steder stærkt skraanende Forstrand. Nogle Ruller blev maset i

Stykker af den kolossale Vægt og maatte atter og atter fornyes. Men uden større Uheld naaedes den jævne, men bløde Skovvej. Her gik Transporten mere støt, men det tog dog 6 Dage at naa gennem Skoven til fast Vej, hvor Stenen ved Hjælp af Kran og Taljer blev læsset paa en Jernblokvogn, lejet for 60 Kr. pr. Dag hos Burmeister & Wain, København. Og Tirsdag den 22. Juni slæbtes saa Stenen til Foden af Esterhøj i skøn Forening af 22 Heste og 500 Mennesker. Et Øjensvidne fortæller om Transportens sidste Stykke, det stejle, S-formede Høve-Stræde, Sjællands eneste »Pas«, — og selve Højen:

Det var et storslaaet Syn. Det smukke Stræde med de høje Skrænter var fuldt besat med Folk, som var kommet langvejs fra for at se Sagnstenen blive slæbt til Esterhøj. Og et fornøjeligt Liv udfoldede sig ved Arbejdet. Alle vilde være med at rejse det uforgængelige Mindet om Genforeningen. Egnens Præster og andre Rangspersoner sled, som det ene var deres Kræfter, det kom an paa, og et Korps af Frivilligt Drengeforbund og andre Børn holdt Strædet afspærret for Køretøjer og hjalp i det hele til, saa godt de formaaede. Oppe paa Stenen stod en ung Mand og dirigerede: Højre! Venstre! i de vanskelige Sving, da de 22 Heste og 500 Mennesker havde Vanskelighed ved at holde Blokvognen midt paa Vejbanen; men det var et stolt og imponerende Syn for Tilskuerne oppe paa de stejle Skrænter, og en uforglemmelig Oplevelse har det været for den unge Mand, der styrede Sagnstenen til Esterhøj. Efter et Par Uheld og større Forsinkelser, som skyldtes, at Vognen ikke i Vejsvingene kunde holdes nøjagtigt midt paa Vejbanen, naaedes Marken ved Esterhøj, hvor Stenen igen blev anbragt paa den svære Sluffe og paa samme Maade som i Skoven slæbt op over Marken. Det sidste Stykke var det vanskeligste — og farligste. Stigningen var saa stejl, at der maatte bygges en Sledske, og trods alle Sikringsforanstaltninger sporedes der en ikke ringe Nervøsitet hos de ledende, Redningskorpsets kyndige Folk. Men det gik godt. Stenen kom op. Et befriende Pust — og alle blottede Hovederne. Og med Blikket ud over den smukke Egn, hvis særprægede danske Skønhed man skal lede om, til Sejerø Bugten og Sjællands Odde, og med Tanken paa dem, der i saa mange Aar havde trukket et større og tungere Læs for Danskhedens Sag, istemte de mange Mennesker med en sjælden Kraft og Inderlighed: *Der er et yndigt Land.*

Udgifterne ved Flytningen, der havde taget 11 Dage, beløb sig til 3844 Kr. foruden alt frivilligt Arbejde, som var ydet: 4388 Arbejdstimer, og af Hestekræfter 1288 Arbejdstimer. Altsammen gratis. Stenen var flyttet ialt 2477 m, hvoraf 1400 m med en Stigning paa 85 m.

Den kraftfulde, knappe Indskrift med gammelnordisk Klang, der med runelignende Bogstaver er indhugget paa Stenens Forside, er forfattet af Pastor N. A. Jensen, Møgeltønder, som Asnæs Sogn inden Genforeningen havde haft nær Forbindelse med i den sønderjyske Sag.

Esterhøj-Stenen. Den kunstneriske Udsmykning skyldes Troels Trier. Vællekilde.

1864 : 1920

DØREN : STÆNGTES : MAGTEN : KUED
 HJERTER : LÆNGTES : HAABET : LUED.
 GUD : DET : LEDTE : TRO : VAR : FAST
 UNDRÆT : SKETE : LÆNKEN : BRÆST

Under Verset er indhugget en Løve, som sønderbryder Lænken.
 Paa Stenens Bagside staar:

BEBOERNE I ASNÆS SOGN
 SATTE DENNE STEN

Udsmykningen og Indhugningen er forestaaet af Kunstmaler Troels Trier, Vallekilde.

Søndag den 10. Juli 1920 afsløredes Mindestenen ved en Fest, hvor Sognets seks Veteraner var Æresgæster. Pastor Bagger afslørede Stenen og sluttede sin Tale med Ordene: »Skal vi saa alle bede: Gud bevare Danmark!« (Forsamlingen gentog disse Ord.) Afsløringen sluttede med Afsyngelse af en til Lejligheden forfattet Sang: *Paa Esterhøj*. Derefter gik Forsamlingen i Procession — Veteranerne kørte foran i blomstersmykket Bil — til Høve Skov, hvor Forfatteren, Redaktør H. Henriksen talte.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

KONGEHØJ-STENEN
 (Tranebjerg Sogn, Samsø Herred.)

Paa Initiativ af Samsø Landboforening i Fællesskab med Husmands-, Ungdoms- og Foredragsforeningen rejste Samsingerne paa Kongehøjen ved Tranebjerg By en Genforeningssten, der stod færdig til Afsløring ved Genforeningen. Paa den skønne Høj og Fæstplads, Samsøs smukkeste, har der i mange Aar staet et Mindesmærke for Grundlovens Giver, Frederik VII.

Indskriften paa Stenen er:

MINDE
 OM
 GENFORENINGEN MED SØNDERJYLLAND
 REJST AF SAMSINGER
 1920

END ER DER EN GUD FOROVEN,
 DER RAADER FOR DANMARKS SAG

Stenen blev afsløret 11. Juli 1920, samme Dag som den store, officielle Genforeningsfest fandt Sted paa Dybbøl. Landboforeningens Formand, Gaardejer J. S. Jensen, Permelille, bød velkommen til den store Forsamling, der havde givet Møde, og redegjorde for Stenens Rejsning, hvorefter nu afdøde Provst Henningsen, Koldby, der var Sønderjyde fra II. Zone, talte og afslørede Mindestenen. Efter Henrik Pontoppidans Sang: *Det lyder som et Æventyr*, talte Provst E. Thomsen, Besscr.

Mindet værnes og vedligeholdes af Samsø Landboforening.

BRUNDBY-STENEN

(Tranchjærg Sogn, Samsø Herred.)

I Form af en Runddykke er der paa »Gadejorden« midt i Byen rejst et smukt Genforeningsminde, til hvis Rejsning Sognefoged Ole Eliassen, Brundby, først udkastede Tanken, medens daværende Lærer B. Madsen, Brundby Skole, i alt væsentligt har udført Arbejdet. Gadejorden var ret lavtliggende, da det var en gammel, opfyldt Branddam, hvorfor Byens og Omegnens Beboere tilkørte flere Hundrede Læs Jord som Fyld, hvorefter Skolebørnene under Lærer Madsens Ledelse opkastede en lille Høj, paa hvis Top der blev rejst en Stendycke. I Stendyckens Overligger er indhugget det sønderjydske Vaabenskjold og Aarstallene:

1864 — 1920

Og paa Laagen ind til Anlægget, der omgiver Mindesmærket, er fæstnet en Malmplade, hvori der er indgraveret:

VI SATTE HER MINDE
OG HEGNEDE DET,
AT GUD LOD DANMARK VINDE
SIN TABTE RET

Indskriften er forfattet af Lærer B. Madsen, ligesom han personlig har indgraveret Verset i Pladen samt indhugget det sønderjydske Vaabenskjold og Aarstallene i Stendyckens Overligger.

Den 15. Juni 1920 blev den tilplantede Mindeplads indviet og Mindestenen afsløret. Til Indledning blev afsunget en Sang af Lærerinde Frk. Marie Jørgensen, Brundby, hvorefter fhv. Højskoleforstander Michelsen, Mellerup, talte og afslørede Mindehøjen. Medens alle blottede Hovederne, sluttede Festen med, at et stort Dannebrogsslag hejstes paa den i Anlægget anbragte høje Flagstang, skænket af Lensgreve Danneskiold-

Samsøe. Flagstangen er nu Byens officielle Flagstang, hvorfra Flaget vajer paa alle Festdage.

Ved en Indsamling i Byen og Omegnen indkom saa mange Penge, at der er tilstrækkelig Kapital til Mindets og Pladsens Vedligeholdelse, og det rejste Minde er blevet en Pryd for Byen, som Beboerne værner om med Pietet og Nænsomhed.

TAFTEBJÆRG-STENEN

(Onsbjærg Sogn, Samsø Herred.)

Midt i Taftebjærg By, paa Toppen af en Høj, hvor Bystævnet tidligere har haft sin Plads, er der af Byens Folk rejst en godt 2 m høj og 1 m bred Sten med følgende af Lærer L. M. Christiansen forfattet Indskrift:

HER BLEV JEG SAT PAA BYSTÆVNETS STED
AT VIDNE FOR KOMMENDE SLÆGTER:
DANSKE VAR BRØDRENE SØNDEN FOR AA,
OG DANSKE FOR EVIG DE BLIVE!

Indskriftens to første Linjer er en Omskrivning af de sidste Linjer, som findes paa Mindesmærket paa Sjællands Odde for de faldne i Søtræfningen ud for Odden i 1808, hvor bl. a. Willemoes faldt.

Højen, hvor Bystævnet i sin Tid havde haft sin Plads, kaldes »Enighedshøj«, men om der i Navnet skjuler sig nogen Art af Symbolik, skal være usagt. Iøvrigt var Højen ret tidligt blevet beplantet og omdannet til et lille Anlæg.

Stenen, som nu er rejst paa Højens Top, er fundet paa Nordby Hede og er en sjælden smuk Vandreblok af rødligt Granit, paa hvis Bagside der findes en af de største og smukkeste Skureflader, der er fundet her i Landet. Fladen er næsten poleret, men Skurestriberne kan dog tydeligt iagttages. Isskuringen har fundet Sted i hele Stenens Udstrækning.

Mindestenen blev uden nogen egentlig Afsløringsfest opstillet i Juli Maaned 1920, og Byen, eller i snævrere Forstand Udvalget for Anlægget, vedligeholder og værner om Mindet.

NORDBY-STENEN

(Nordby Sogn, Samsø Herred.)

I et lille Anlæg paa Fællesskolens Grund ved Nordby-Maarup Landevej har Sognets Beboere i 1921 rejst en Genforeningssten, der har faaet Indskriften:

TIL MINDE
OM GENFORENINGEN
MED SØNDERJYDERNE

1920

GUD RAADER FOR DANMARKS SAG

Indskriften staar i en plan Flade, der er indhugget i Forsiden af den raa Kampesten, som er fundet paa lavt Terræn ved Langøre og transporteret til Opstillingspladsen af frivilligt Mandskab fra hele Sognet. — Søndag den 9. Oktober 1921 blev Stenen afsløret ved en lille Festlighed ude ved Stenen, hvor fhv. Sogneraadsformand Morten Madsen afslørede Stenen og talte om Betydningen af et saadant nationalt Minde for Sønderjydernes Tilbagekomst efter 56 Aars Adskillelse. Efter en Sang gik Forsamlingen ind til Byen, hvor Festligheden fortsattes i Afholdshjemmets Sal. Her talte nu afdøde Provst A. Henningsen, Koldby, der er født i II. Zone, og Sognepræsten A. E. A. Bayer.

Samtidig med Afsløringen blev Mindestenen overgivet til Kommunen.

Nordby-Stenen.

*
KUNDBY-MINDEPLADE

Under en Mindetavle i Kundby Kirke for Sognets faldne i 1848 og 1864 blev der ved Genforeningen opsat en Sølvplade med følgende Indskrift:

Øverst:

TIL MINDE OM SØNDERJYLLANDS
GENFORENING MED DANMARK 1920

I Midten:

FOR GUD ER ALLE TING MULIGE
Mat. 19, 26

Nederst:

I TAKNEMMELIG ERINDRING FRA
KUNDBY SOGN

SVALLERUP-LYSESTAGE

Til Genforeningsgudstjenesten i Svallerup Kirke skænkede Proprietær Hostrup-Schultz, Strandgaard, en 7-armet Lysestage i Taknemmelighed over den Lykke, der med Genforeningen tidedes det danske Folk.

Lysestagen, der er af Malm, har sin Plads paa Kirkens Alter.

TODERUP-TRÆET

Paa Genforeningsdagen ønskede Lærer R. Andersen, Toderup Skole, at samle Børnene til en lille Højtidelighed, ved hvilken Lejlighed der paa Skolepladsen blev plantet et Lindetræ, som et groende Minde om Glæden over, at et 56-aarigt Haab nu var opfyldt.

JØRLØSE-TRÆET

Ved Siden af Mindstenen for Stavnsbaandets Løsning blev der i Jørløse Præstegaardshave plantet en Minde-Eg i Forbindelse med en større Genforeningsfest, hvor Pastor Jersin og Lærer Black talte.

VALLEKILDE HØJSKOLES TRÆER

I Vallekilde Højskoles Have blev der Genforeningsdagen 9. Juli 1920 plantet to Træer til Minde om Genforeningen. Da Kirkeklokkerne Kl. 11 ringede Høj-tiden ind, samledes Højskolens Elever, de nærmeste Naboer og Skolens inden- og udenlandske Gæster i Haven for at plante de to Træer til Minde om Danmarks Glædesdag.

Højskoleforstander Poul Hansen var til Genforeningsfest i Sønderjylland, saa han ikke personlig kunde plante Træerne, men hans Broder, Niels Hansen, „Hytten“, plantede det ene, og en ung Pige fra Flensborg plantede med Graad paa Kind det andet. Niels Hansen udtalte derefter: Det er gammel Skik ved store Lejligheder enten at rejse en Sten eller plante et Træ til Minde derom. Jeg holder mest af den sidste Maade, da Træet er det levende, som stadig sænker sin Rod dybere ned i Jorden og udfolder sin Top mod det høje som et skønt Billede paa Menneskelivet. Det ene Træ planter vi for de danske i Mellemslesvig; og som vi venter, at disse to Træers Kroner en Gang vil vokse sig sammen, saadan ønsker vi, Danske i første og andet Bælte maa vokse sig nærmere og nærmere sammen — trods den adskillende Rigsgrense — og en Gang naa til at føle sig som en levende Enhed.

Oberst Melander fra Stockholm bragte derefter en Hilsen og Lykønskning fra sine Landsmænd, der, hvor uenige de kunde være om alt andet, dog alle uden Undtagelse var jublende glade over den Lykke, der var blevet Danmark tildelt, og mindede dernæst om de mange svenske frivillige, der havde stillet sig ved Danskernes Side i 1864.

Højtideligheden sluttede med Afsyngelsen af *Kongernes Konge*.

SORØ AMT

„Sten skal staa og Slægter melde.
Magt ej mer for Ret skal gælde.“

SORØ AKADEMI'S STEN

(Sorø Købstad, Alsted Herred.)

I Sorø Akademihave er der rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Nogle Akademi elever fandt Stenen, der er 2 m høj og 1,5 m bred, i Søskoven ved Tuel Sø, Slaglille Sogn. Og Midlerne til Transporten og Rejsningen tilvejebragtes blandt Elever og Lærere paa Akademiet.

Digteren L. C. Nielsen har forfattet Indskriften:

15. JUNI 1920

AF MULDENS SØVN MAN MIG UDREV,
PAA DET JEG SKULDE MÆLE,
AT DANMARKS SØNNER SAMLET BLEV
BAG DANMARKS GRÆNSEPÆLE

Sorø Akademi's Sten.

Aarsdagen for Genforeningen den 15. Juni 1921 blev Stenen afsløret ved en for Akademiet privat Højtidelighed.

RINGSTED-STENEN

(Ringsted Købstad og Herred.)

Midt paa vort Lands Hovedø, i Valdemarernes gamle By, er Amtets største og Sjællands trediestørste Genforeningssten rejst paa den gamle Kirkegaard ved Skt. Hansgade i Ringsted. Det er en Stenkolos paa 12,000 kg.

En Komite med Borgmesteren som Formand forestod Rejsningen. Og Arbejdsudvalgets Formand, Stadsdyrlæge Axel Petersen, fandt paa Bavnehøjgaards Mark Nord for Kværkeby ved den anelige »Bavnehøj« den til Mindesmærket benyttede Sten, der menes at være en tidligere Offersten. Den laa tildels skjult i Jorden, og da den blev udgravet, viste det sig at være en Kæmpe paa omkring 25,000 kg, hvorfor der foretoges en Sprængning af den, som ogsaa lykkedes efter et Par Forsøg.

Til Transporten af den benyttede Del af den sprængte Stenkolos

stillede 4. Artilleriafdeling 20 Mand og 20 Heste samt en stor Blokvogn til gratis Disposition. Og Mandag Aften den 10. Juni blev Stenen læsset paa Blokvognen, og Tirsdag Morgen forspændtes 16 Heste, og den 9 km lange Transport mod Ringsted kunde begynde. De ca. 3 km til Kværkeby Runding forløb uden større Uheld, men hvor Vejen støder til Køge—Ringsted Landevej skete Katastrofen. Blokvognen holdt godt til venstre for at tage stort Sving, men skønt Vognen var godt 1 m fra Vejgrøften, skred Vejen, og Vognen med Stenen væltede ned i Grøften. Først Dagen efter kunde Transporten fortsættes, og uden større Uheld naaedes Ringsted; men det voldte en Del Besvær og meget Slid at komme op ad Skraaningen fra Skt. Hansgade til den gamle Kirkegaard.

Ringsted-Stenen.

Byens Skoleungdom var mødt talstærk frem, og under høje Raab og Opsang trak de i Kæder og Reb. Undertiden brast et Reb, saa en hel Række Drengene »plaskede« til Jorden paa en Gang, hvad der dog kun satte Humøret og Arbejdsiveren yderligere op.

Senere blev Stenen rejst paa en stenbelagt Jordforhøjning med Forsiden ud imod Skt. Hansgade og med en af Oberstl. J. S. Bang, Ringsted, forfattet Indskrift i indhuggede Linjebælter:

SOLGRY HAR SIGNET
DAGEN FOR DANMARK.
KRIST LAD DET KENDES
NATMULM ER OMME

SØNDERJYLLAND
1864 — 1920

Nederst paa Stenen ses en opgaaende Sol og tre Bølgelinjer, som leder Tanken hen paa Pontoppidans Ord: »Hil dig, vor Moders Øjsten, i Nytds Morgenrødel«

Aarsdagen for Genforeningen 15. Juni 1921 blev Stenen afsløret under Overværelse af en tusindtallig Forsamling. Nærmest Mindestenen, der stod hyldet i et mægtigt Dannebrogslag, sad Festens Hædersgæster, Byens og Omegnens gamle Veteraner. Stadsdyrlæge Axel Petersen afdækkede Stenen, hvorefter Festen henlagdes til Lystanlægget, hvor der

blev holdt to til Tiden og Stedet ypperligt svarende Taler, henholdsvis af Pastor P. Severinsen, Bringstrup, og Oberstløjtnant S. J. Bang. Ringsted, der sluttede med et Eventyr om den gamle Bavnehøjsten, der nu var afsløret og indviet som Genforenings-Mindesmærke:

.... Eventyret begyndte, sagde Oberstløjtnanten, da de gamle Guder rejste rede i Norden. Da laa paa Dovrefjæld i Norge en gammel, mosgroet Kampsten, hvori der boede en Vætte. Vætten sov den meste Tid. Under Istiden blev Stenen flyttet til Sjælland. Og da Vætten vaagnede paany, befandt han sig i et saa smukt sjællandsk Landskab, at han kom til at græde. Han havde ellers kun grædt en Gang før. Det var den Gang, Balder var blevet dræbt af den blinde Høder og var faren til de dødes, gustne Rige: Hell

Senere blev Stenen Offersten.

Men sidste Gang Vætten vaagnede, var Stenen ved at blive flyttet til Ringsted for at komme til at staa som Genforeningssten. Thi et Barn, der blev ført bort af onde Jætter og holdt i Fangenskab, var efter et Ragnarok, hvor Aserne sejrede, kommen hjem....

Og Skylden for, at Stenen gik i Grøften i Kværkeby, var udelukkende Vættens. Han havde af Glæde over at skulle fotograferes sat sig ud paa venstre Side af Stenen. Derved skete Uheldet!

Naa, Stenen kom til Ringsted og blev stillet op. Og da jeg forleden Aften kom forbi, kom jeg i Samtale med den gamle Vætte, der sad ved Siden af Stenen som Genforeningens levende Aand.

Den gamle Gubbe bad mig hilse alle og fortælle ved Festen, hvor glad og stolt han var, og hvor meget han holdt af Danmark, hvor hans gamle Sten var landet. Alle onde Drømme om hedenske Blodofre er nu borte. Og jeg er glad over, fortsatte Vætten, at Christi Navn er hugget ind i min Sten. Thi jeg forstaaer, at jeg ikke forgæves har grædt for Balder. Christ er nu kommen tilbage fra de dødes gustne Rige. Han har brudt Dødens Lænker og overvundet Døden for vor Skyld. Hvor er det kønt af den hvide Balder. I er lykkelige. Hele det danske Folk har faaet Evighedshaabet. Glem det aldrig! .... Og nu vil jeg ikke sove mere. Jeg vil hver Morgen, naar Folk gaar til Arbejde, puste Arbejdsglæden i dem. Husk I har noget fælles ud over Uenigheden, og dette fælles skal være Baggrund for alt det andet. Tænk paa, jeg sidder deroppe ved Siden af Stenen, nikker mildt til Jer og siger: *Husk paa Genforeningen.*

Saaledes talte Vætten!

Og Oberstløjtnanten sluttede: Landsmænd! tre rungende Hurraer for Genforeningens levende Aand! Den leve, blive frodig og stærk i vort Folk til alle Tider!

Mindesmærket er overdraget til Kommunen.

SLAGELSE-STENEN

(Slagelse Købstad og Herred.)

Paa Forslag af Lærer Thorsen, Slagelse, som i en nærliggende Skov havde fundet en stor, og som han mente, smuk Sten, blev der af Sønderjydsk Forening og Forskønnelsesselskabet rejst et Genforenings-Mindesmærke i Byens Lystanlæg.

Den fundne Sten, der viste sig ikke at være saa smuk som først antaget, transporteredes paa Blokvogn fra Skoven til Lystanlægget i Byens østlige Del, hvor den rejstes paa en græsklædt Forhøjning, omkranset af mindre Natursten. Indskriften er et Par Linjer af Sønderjydernes mandige Opraab ved Afstemningen 10. Februar 1920:

NU ER DAGEN DER,
VI VIL HJEM,
HJEM TIL DANMARK

Paa selve Genforeningsdagen, Fredag den 9. Juli 1920, blev Mindesmærket afsløret ved en Fest, der havde samlet over 5000 Mennesker. Ved den tilhyllede Mindesten stod Sønderjydsk Forening og Vaabenbrødrenes Faner opplantet, og der var sørget for gode Siddepladser til Æresgæsterne, 19 gamle Veteraner fra Byen og Omegnen.

Nu afdøde Fabrikant H. P. Philipsen, der var Sønderjyde, afslørede Stenen, og derefter blev der talt af Forstander L. Beck, Flakkebjerg Ungdomshjem, nu Barnets Højskole, og Lærer Thorsen, der havde skrevet en Sang til Lejligheden, der sluttede med Verset:

Slesvigs Land er nu genvundet,
vore dyre Minders Jord.
Sønderjyderne har fundet
hjem til deres gamle Mo'r.
Nu er lægt vort dybe Saar.
Det er Danmarks Jubelaar!

Forskønnelsesforeningen vedligeholder og værner om Mindestenen.

SKÆLSKØR-STENEN

(Skælskør Købstad, Vester-Flakkebjerg Herred.)

Som det første offentlige Mindesmærke i Skælskør rejstes der i 1933 et Genforenings-Mindesmærke.

Der havde indenfor Grænseforeningen for Skælskør og Omegn gennem flere Aar været Tale om at rejse en Genforeningssten, men nogen endelig Beslutning herom kunde ikke træffes. Foreningens mangeaarige Formand, nu afdøde Dyrnlæge Dalsgaard, havde dog af Grev A. G. Moltke, Espe, faaet skænket en Natursten til dette Formaal, men da Dyrnlægen fandt Stenen for uanselig, rejste han den uden Indskrift i sin Have og søgte i Stedet, naar han var ude i sin udstrakte Praksis, at finde en større og mere anselig Sten. Og i Efteraaret 1932 fandt han en næsten 3 Meter høj, nærmest hjerteformet Sten i Fladvandet ved Glænø's Kyst. Her var Stenen, værdig til et Genforenings-Mindesmærke.

Kystens Ejers, Lensgreve B. Holstein, Holsteinborg, gav Tilladelse

til, at Stenen maatte fjernes, og to Vognmænd forsøgte at hale den i Land paa en dertil konstrueret Slæde. Forsøget mislykkedes imidlertid fuldstændigt. Vognmændene erklærede, at den Sten kunde ikke flyttes.

Dyrlæge Dalsgaard vilde dog ikke opgive Forsøget og henvendte sig til Falcks Redningskorps, København, om Assistance. Redningskorpset foreslog at lade Stenen ligge til det venteligt blev Frost og Sne, hvad der vilde lette Transporten. Det skulde imidlertid gaa helt anderledes.

Direktør Dalberg Hansen, Skælskør, der i Mellemtiden af Militæret havde købt en svær Motor-Blokvogn, tilbød nemlig at flytte Stenen mod en Betaling af 250 Kr. Og lykkedes det ikke, skulde han intet have for sin Ulejlighed. Men det lykkedes. Efter to Dages Slid kom Stenkolossen »rullende« til Skælskør, hvor Transporten vakte megen Opmærksomhed — og en Del Ængstelse for, at Broen over Fjordløbet ikke kunde bære den store Belastning. Frygten viste sig dog at være ugrundet.

Bestyrelsen for det dengang under Opførelse værende Gigtsanatorium afgav Plads til Mindestenens Rejsning. Og den staar nu ved Hovedindkørslen med Front mod Landevejen paa en lille græsklædt Forhøining og med Sanatoriets Haveanlæg til Baggrund.

Paa Forsiden, der er let banet, staar øverst:

SØNDERJYLLAND

1920

Og i en Bue paa Stenens Fod:

HER STAAR JEG AT MELDE
MENS SEKLERNE GAAR
VOLD HAR STAKKET VÆLDE
TROSKAB BESTAAR

Indskriften er formet efter forskellige Forslag, indgivet af en anonym, lokal Lejlighedsdigter.

Mindestenen blev opstillet i Forsommeren 1933 uden nogen Art af Højtidelighed, saa Byens første og eneste offentlige Mindesmærke gled stiltfærdigt ind i Byens Fysiognomi.

Dyrlæge Dalsgaard afholdt personligt alle de med Mindesmærkets Rejsning forbundne Udgifter, men Grænsforeningen for Skælskør og Omegn har overtaget Vedligeholdelsespligten.

PEDERSBORG-MINDET

(Pedersborg Sogn, Alsted Herred.)

Paa et Hjørne af Præstegaardsjorden, lige uden for den gamle Bo pladsvold, som omgiver Præstegaardshaven, og overfor Forsamlingshuset, har »Pedersborg Ungdom« (Ungdomsforeningen) plantet et Linde-

træ som et groende Minde om Genforeningen. Omkring Træet er lagt en Kreds af 9 større Natursten, en for hver af Ungdomsforeningens Bestyrelsesmedlemmer, saa det hele har Karakter som et middelalderligt Bystævne. Der findes ingen Indskrift paa nogen af Stenene, men Redaktionssekretær Karl Elnegaard, *Sorø Folketidende*, udtalte i Sommeren 1931: »Jeg skal dog se at faa anbragt en Indskrift til Elterslægtens Underretning.«

Træet blev plantet i Efteraaret 1920, og Mandag den 30. Maj 1921 blev Træet og Pladsen indviet ved en større Festlighed, hvor Sognets nu afdøde Præst, H. Axelsen-Drejer, talte. Festens Højdepunkt var en Kantate af Redaktionssekretær Karl Elnegaard, der med indlagte Korpartier og Recitation blev sunget som Vekselsang af de unge Piger og Mænd.

»Pedersborg Ungdom« værner og vedligeholder Mindepladsen.

STENSTRUP-MINDET

(Lyngesogn, Alsted Herred.)

En Del af Stenstrup Bys Beboere har efter Tilskyndelse af Gaardejer Frederik Andersen, Stenstrup, rejst et Minde for Genforeningen, formet som et middelalderligt Bystævne.

Paa en aaben Plads i Byens Midte plantedes der et Kastanietræ, hvorom der lagdes en Krans af flade Sten, og i en noget større og højere Sten forrest i Kredsen er indhugget:

1864 — 1920

Aarsdagen for Genforeningen, Valdemarsdag 15. Juni 1921, indviedes Mindepladsen ved en Festlighed, hvor Sognets Præst og Lærer talte.

Byen værner og vedligeholder Mindepladsen.

SIGERSTED-MINDET

(Sigersted Sogn, Ringsted Herred.)

Paa Sigersted Kirkeskibs nordre Væg findes der et Genforenings-Mindesmærke, som er baade smukt og ejendommeligt.

25. Marts 1865 var der i Kirken afsløret en Marmortavle over fire i 1864 faldne Soldater fra Sognet. Tavlen, der var udført af den slesvigske Billedhugger Kleving, var dog uskøn, som den uden Indfatning var opsat paa Kirkens Væg. Og ved en Indsamling blandt Sognets Beboere blev der i 1920 bekostet en Ramme, udført i Stukkatur og med det sønderjydske Vaabenskjold samt Aarstallene, da vi tabte, og da vi fik Sønderjylland tilbage:

1864 — 1920

Ved Festgudstjenesten paa Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, fandt Afsløringen Sted. Og for Sognets Beboere, der alle deltog i Festgudstjenesten, blev det et af de højtideligste og skønneste Øjeblikke, de har oplevet — særlig for Enken efter den i 1864 først faldne danske Soldat (Mysunde 2. Februar), Ole Jørgensen, Sigersted. Hun døde 10. November 1925.

Afsløringen foretoges af Sognepræsten, P. Severinsen, Bringstrup, hvis Tales Tekst var: *Fremtid gro af dyre Minder.*

ALLINDEMAGLE-STENEN

(Allindemagle Sogn, Ringsted Herred.)

Lærer Richardt Andersen og Skolebørnene i Allindemagle Skole har ved et lille Anlæg, den gamle Legeplads, tæt op til Skolen og ud til Landevejen rejst en mindre Genforeningssten.

Stenen laa næsten skjult i Jorden tæt ved, hvor den nu er rejst. Og Skolebørnene sled vældigt med at faa den gravet ud og slæbt paa Plads.

Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, blev den rejst og afsløret ved en lille Festlighed, der overværedes af alle Skolebørnene og deres Lærer med Husstand.

Indskriften er: SØNDERJYLLAND
1864 — 1920

Mellem Sønderjylland og Aarstallene er der indhugget to korsstillede Dannebrogssflag.

VIGERSTED-STENEN

(Vigersted Sogn, Ringsted Herred.)

Paa en overordentlig smuk Plads, et lille hyggeligt og lunt Anlæg ud til den alfare Vej og med den gamle »Kirkelade« som Baggrund, har tidligere Sognepræst i Vigersted G. G. Krog-Meyer, nu pastor emer., Sorø, ladet rejse en Sten til Minde om Genforeningen. Forøvrigt viste det sig, efter at Anlægget var beplantet med godt 200 Løvtræer og Mindestenen rejst, at Pladsen ikke tilhørte Præstegaarden, men var gammel Gadejord.

Mindestenen, der er en 2 Meter høj, rød-hvidkornet Granitsten, fundet i Humleøre Skov, 2 km fra Præstegaarden, blev, efter at være kørt til Vigersted, rejst paa en græsklædt Jordhøj i det før nævnte Anlæg og med Indskriften:

NORDSLESVIG
1920

OG ALDRIG MISTER DEN SIT HAAB,
DER BLIVER MINDET TRO

»Ved at sætte Nordslesvig vilde jeg.« sagde den gamle Præstemand, »pointere, at vi ikke fik alt det tilbage, som vi havde mistet. Og de to nederste Linjer paa Stenen satte jeg for at udtrykke Haabet om, at en Gang vil »det skilte atter boje sammen.«

I Nørholm Slotspark ved Varde har nu afdøde Stamhusbesidderinde, Frøken I. K. Rosenørn-Teilmann rejst en Sten med nøjagtig samme Indskrift, saa en gammel sjællandsk Præstemand og en aldrende vestjydske Stamhusbesidderinde har uafhængigt af hinanden givet Stenen, som de rejste ved Genforeningen, enslydende Budskab at bringe nulevende og kommende Slægter.

Stenen i Vigersted blev uden Festlighed opstillet i Efteraaret 1921, og da Pastor G. G. Krog-Meyer i Sommeren 1924 tog sin Afsked, blev Mindestenen overdraget til Kommunen.

MULSTRUP-STENEN

(Nordrup Sogn, Ringsted Herred.)

Beboerne i Mulstrup rejste i 1920 en Genforeningssten og plantede en Eg paa en Plads ved Gadekæret, som derefter blev indhegnet.

Stenen, der ikke er særlig stor, men af smuk Form, er fundet paa en Mark tilhørende Gaardejer Fr. Sørensen. Og Ejeren skænkede Stenen og indhuggede personligt den af ham foreslaaede Indskrift:

15. JUNI 1920

Lørdag den 10. Juli 1920 blev Mindet indviet. Lærer Clausen plantede det unge Egetræ, medens den store Forsamling sang: *Der er et yndigt Land*. Festen sluttede med et fælles Kaffebord, hvortil Veteraernerne var indbudt som Æresgæster.

Gaardejer Chr. Nielsen, Lillevangsgaard, har skænket Grunden, hvorpaa Stenen, der vedligeholdes af Byens Beboere, er rejst.

TERSLEV-STENEN

(Terslev Sogn, Ringsted Herred.)

Forpagter Luun, tidligere Sophiendal, tog Initiativet til, at der i 1920 blev rejst en Genforeningssten i Terslev By.

Mindestenen blev fundet paa Sophiendals Mark, og Udgifterne ved Rejsningen afholdtes i Fællesskab af Sognets Beboere.

Forpagter Luun, der transporterede Stenen til Opstillingspladsen ud for Brugsforeningen, foreslog Indskriften, hvis øverste Linje følger Stenens Runding:

NORDSLESVIGS GENFORENING MED DANMARK

9. JULI 1920

Efter Festgudstjenesten paa Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, afsløredes Mindestenen af Læge Storm-Nielsen og i Overværelse af Størsteparten af Sognets Beboere.

Mindestenen er overdraget til Kommuncen.

ULSTRUP-STENEN

(Terslev Sogn, Ringsted Herred.)

Fhv. Gaardejer I. Ingvorsen, Ulstrup By, har i Gaardens Have ud til offentlig Vej rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Den gamle, 75-aarige Gaardejer, f. 1845, har personlig indhugget Indskriften og rejst Stenen, der er taget fra Stendiget, som omgav den gamle Slægtsgaard, hvor Søn fulgte efter Fader siden Chr. IV's Tid.

Den ret store Sten staar paa en Cementfod, hvormod der er lagt mindre, flade Sten, kranset af en Græs-rabat af Hvidkløver og udenom en Gangsti. Og ned mod den stærkt trafikerede offentlige Vej er en stor Græsplæne med Flagstang i Midten og to Birketræer ved hver Side, der, ikke mindst naar Dannebrog vajer paa den høje Flagstang, er med til at fremhæve det i sig selv smukke Genforenings-Mindesmærke. Baggrunden for Mindestenen er dannet af 36 Favne Kampesten, taget fra Gaardens gamle Havedige og stablet op i en Halvcirkel. — Indskriften er forfattet af Lektor Henrik Ussing, Sorø:

Ulstrup-Stenen
og I. Ingvorsen, som har rejst Mindestenen.

9. 7. 1920

TIL MINDE OM GENFORENINGENS DAG,
DA DYB(B)ØL HEJSTE DET DANSKE FLAG.
DA FORTIDS STRID VI TIL GRAVEN BAR,
ER STENEN REJST AF EN SJÆLLANDSFAR

Og paa Stenens Fod: I. INGVOSEN

Den gamle, sjællandske Bonde har Ære af sit Stenhuggerarbejde og Genforenings-Mindesmærke, der stod færdigt til Genforeningsdagen, hvor det uden særlig Højtidelighed indgik som Arvegods i den aarhundredgamle Slægtsgaard.

HASLEV HØJSKOLES STEN

(Haslev Sogn, Ringsted Herred.)

Ved Haslev Højskole rejste daværende Forstander Davidsen i 1923 en Sten til Minde om Genforeningen. Det er en godt 2000 kg tung, lys Granitsten, fundet i en Mark i Højskolens Nærhed. Den er opstillet paa et Underlag af tre noget mindre Sten, og Indskriften er et Par Linjer fra Apostlenes Gerninger. De staar paa Stenen i en elipseformet Indhugning under Aarstallet:

1920

GUD FASTSÆTTER TIDERNE
OG GRÆNSERNE FOR FOLKENES BOLIGER

ACTA 17—

Søndag den 26. Juli 1923 afsløredes Stenen. Og Højtideligheden fik en særlig Stemning ved, at 40 Sønderjyder fra Flensborg og Omegn, der i de Dage var paa Besøg i Haslev, deltog i Festen.

Afskeden med de 40 Sydslesvigere var Festens mest uforglemmelige Øjeblik. Mange var bevægede og havde Taarer i Øjnene, da Sydslesvigerne under de 150 hvidklædte Højskolepigers Afskedssang drog bort. De unge Piger sang med graadkvalte Stemmer og viftede og viftede, indtil vore Landsmænd var ude af Syne. Det var Moderlandets vemodstunge, men opmuntrende Hilsen til de bortdragende Børn.

Haslev Højskole har overtaget Mindestenen.

TEESTRUP-STENEN

(Teestrup Sogn, Ringsted Herred.)

Ved Teestrup Forsamlingshus har Byens Beboere rejst en stor, mørkegraa Granitsten til Minde om Genforeningen.

Den anvendte Sten, hvis Flade er krydset af flere ophøjede Riller, stod oprindeligt paa en Gravhøj paa Gaardejer Chr. Olsens Mark, Egeledsgaard, Teestrup Sogn. Og flere af Byens ældste rystede opgivende paa Hovedet ved Tanken om, at Stenen skulde flyttes fra Gravhøjen. De mente, det aldrig vilde gaa godt. Det havde ogsaa sine Vanskeligheder. De to første Vogne, hvorpaa den blev læsset, gik i Stykker, men den tredje holdt, og Stenen blev slæbt til Byen og opstillet, omgivet af en Halvkreds af mindre Sten. I Fundamentet blev nedlagt en Flaske, indeholdende en Liste med Navnene paa de af Byens Beboere, der havde givet Bidrag til Stenens Rejsning.

Paa Forsiden staar:

SØNDERJYLLAND
GENFORENET MED
DANMARK

1920

1921, paa Aarsdagen for Genforeningen, afsløredes Mindesmærket og overdroges til Byen, der værner og vedligeholder det.

SKUDERLØSE-MINDET

(Teestrup Sogn, Ringsted Herred.)

I Haven foran Skuderløse Forsamlingshus, midt i Byen, har Beboerne plantet et Egetræ og rejst en Sten til Minde om Genforeningen.

Den ikke særlig store Mindesten er rejst paa et Stenunderlag, og Indskriften er:

9/7 — 1920

SØNDERJYLLAND

GENFORENET MED DANMARK

Bag Stenen er Egetræet plantet, og foran Mindestenen og Egen, men uden for Haven, ligger to gamle Tingsten, kaldet »Majstenene«, og som vel i sin Tid har ligget under Byens Majtræ.

Ved Indvielsen, Genforeningsdagen 9. Juli 1920, blev der talt af Sognepræsten S. A. Nissen, nu Hvedstrup, og Seminarielærer Lambertsen, Haslev.

Bestyrelsen for Forsamlingshuset fører Tilsyn med Mindesmærket.

HALKEVAD-STENEN

(Skørpinge Sogn, Vester-Flakkehjærg Herred.)

I »Halkevad Mindelund«, der i 1918 ved Afsløring af en Mindesten over Budstikke-Bojsen, Præst i Skørpinge, indviedes til »Sorø Amts Mindelund«, og hvor det er Hensigten fremtidig at rejse Mindesten over fortjente Mænd fra Amtet, rejstes i 1920 en Genforeningssten. Allerede i 1881 rejstes der i Lunden, hvor der om Sommeren gennem mange Aar har været afholdt Folkemøder, det første Monument: en Mindesten for Fr. VII. Det var den landskendte, nu afdøde Smed og Forfatter, Johannes Vedel, Høvc, »Smeden fra Høvc«, som foranledigede Monumentet rejst, og Bestyrelsen for Sorø Amts 4. Valgkreds fik lagt Servitut paa Lunden, saa den fremtidig skulde være en Lystskov. Samtidig valgtes en Lokal-Bestyrelse, der sammen med Valgkredsens Bestyrelse vedligeholder og værner om Mindelunden.

Bestyrelsen for »Halkevad Mindelund«, hvis mangeaarige Formand var den førnævnte fhv. Smed og Forfatter Johannes Vedel, Høvc, lod Genforeningsstenen rejse. Det er en ret stor, 2 m høj og 2 m bred, mørkegraa Granitsten, i hvis Bagside der findes en Række Sprænghuller. Den er fundet ved de i Nærheden af Slagelse Lystskov beliggende to Smaasøer, »Holger Danskes Briller«. Efter den 10 km lange og til Tider

vanskelige Transport opstilledes Stenen uden Tilhugning og Udsmykning af nogen Art paa en Jordhøj omsat med en Kreds af mindre Sten. — Indskriften:

SØNDERJYLLAND VUNDET —
DET ER DANMARKS MAAL
1920

er de to sidste Linjer af Fr. Paludan-Müllers Sang: *Brat af Slaget rammet.*

Søndag d. 29. August 1920 var der Afslørings- og Genforeningsfest. Store Folkeskærer fra Egnen flokkedes om Talerstolen ved Siden af den tilhullede Mindesten. Forstander Beck, Flakkebjerg Ungdomshjem, nu Barnets Højskole, bød velkommen paa Bestyrelsens Vegne, idet han oplyste, at et Ildebefindende havde hindret gamle Johannes Vedel, der skulde have ledet Festen, i at være til Stede. Daværende Udenrigsminister, Folketingsmand, Dr. phil. L. Moltesen og Redaktør Marott talte, førstnævnte afslørede Mindestenen. Efter en Pause talte Folketingsmand, Lærer Arnth Jensen, Gerlev, der særlig henvendte sig til de unge, som havde givet Møde i stort Tal.

Mindelundens Bestyrelse værner og vedligeholder Stenen.

H. I. Keven. u. Ste. u. en.

GIMLINGE-STENEN

(Gimlinge Sogn, Vester-Flakkebjerg Herred.)

Genforeningsstenen i Gimlinge er rejst paa et lille trekantet Stykke beplantet Gadejord mellem Skolen og Gadekæret, paa alle Sider omgivet af Veje. Mindestenen, der er 1,5 m høj og spids opefter, er hentet ude fra den store Gimlinge Enghave, hvor den laa paa en Englod tilhørende daværende Gaardejer Herm. Hansen, Gimlinge, der skænkede den til Udvalget, som forestod Rejsningen. Det er en usædvanlig smukt formet, graalig Granitsten med tydelige, markerede, sorte, bølgeformede Aarer.

Midlerne til Stens Rejsning tilvebragtes i det væsentligste ved en i Præstegaardshaven afholdt Basar, hvortil Sognets Beboere havde skænket Gaver og frivillige Bidrag.

Paa Stens Forside er indhugget en af Lærer Brøns, Gimlinge, forfattet Indskrift:

9. JULI
 SØNDERJYLLAND TROFAST,
 DYREKØBT OG LÆNGE SAVNET,
 NU AF MODER DANMARK
 ATTER FAVNET
 1920

Paa den nordlige Side er indhugget en Omskrivning af et Telegram, Venner i Hjembæk, Holbæk Amt, sendte »Flensborg Avis« paa Genforeningsdagen:

VEMODSFULDE — MEN MED HAAB
 VI TÆNKER PAA DE MANGE,
 SOM STAAR TILBAGE
 PAA DE SØNDRE VANGE

Og paa den søndre Side:

REJST AF BEBOERNE
 I GIMLINGE SOGN

Stenen blev rejst i Forsommeren 1920, hvorefter Udvalget, der havde forestaaet Arbejdet, indbød til Afslørings- og Genforeningsfest Søndag den 18. Juli 1920. En særlig Indbydelse blev udsendt til Omegnens Veteraner, ialt 40, der næsten alle gav Møde.

Og over 1000 Mennesker deltog i den storstilede Afsløringsfest, som indleddedes med en Takkegudstjeneste og fortsattes i Præstegaards-haven, hvor der blev talt af Dr. phil. H. L. Møller og Fru Jutta Skrums-ager.

Folketingsmand, Lærer Arnth Jensen, Gerlev, afslørede Mindestenen, og blandt flere Sangé blev sunget en til Dagen forfattet Sang af Gaardejer Johs. T. Christensen, Vollerup, *En Hilsen til Sydslesvigerne*, der sluttede med Verset:

Et Hjertebaand jer knytter til Moder Danmark fast.
 I Hjertet Grænsen skærer, men Baandet aldrig brast.
 Gud skærme jere Veje, er Moderbønnens Ord,
 Han give Trøst i Trængsel og Kraft til Gerning stor.

Ved Mørkets Frembrud afbrændtes et Festfyrværkeri, og Festen sluttede med Afsyngelsen af den gamle Korsfarersang: *Dejlig er Jorden*. Mindesmærket er overdraget til Kommunen.

HYLLESTED-STENEN

(Hyllested Sogn, Vester-Flakkebjerg Herred.)

I 1920 foreslog Gaardejer Ole Hansen, Hyllested, at Byens Folk i Fællesskab skulde rense, opfylde og planere »Smedie-Gadekæret«, som i Aarevis havde ligget fyldt med al Slags Ragelse, der om Sommeren

udsendte en ulidelig Stank, og hvis Udseende til alle Aarstider var meget uskøn.

Tanken fik almindelig Tilslutning, saa Folk tog fat med vældig Iver. De, der havde Køretøj, kørte Jord, og de, som intet havde, hjalp til paa anden Maade, saa Gadekæret i Løbet af kort Tid blev rensat og opfyldt med godt 500 Læs Jord, og paa den planerede Plads anlagdes et Anlæg, hvor der var Enighed om at rejse en Genforeningssten. Men hvor fandtes der en brugelig Sten? Store Sten er ikke almindelige i Sognet eller Omegnen.

Ole Hansen opdagede imidlertid, at der paa Stien langs Kirkegaardsmuren laa skjult en Sten, som, da den blev udgravet, viste sig at være en om ikke stor, saa dog smuk Natursten. Den blev slæbt de godt 100 Meter hen til det nyanlagte Anlæg og rejst paa en lille Jordhøj med en gammel Møllesten som Fundament. Og Ole Hansen foreslog og tegnede Indskriften, de to historiske Aarstal:

1864

1920

Afsløringsfesten 8. Juli 1921 blev en smuk Fest, hvori alle Sognets Beboere og mange udensogns deltog, to gamle Veteraner som Hædersgæster. Udvalgsformanden, Gaardejer Ole Hansen, redegjorde for det store Arbejde med Opfyldningen af Gadekæret, Beplantningen af Anlægget og Rejsningen af Mindestenen, som han derefter afslørede.

Ved den efterfølgende Fest i Forsamlingshuset holdt bl. a. den gamle Veteran, fhv. Smed, »Smeden fra Høve«, Johannes Vedel, Høve, der var født i Hyllested, en stemningsbevæget og kraftfuld Tale.

Anlægget og Mindestenen er overdraget til Kommunen.

GREVSKABET HOLSTEINBORGS STEN

(Holsteinborg Sogn, Vesterflakkebjerg Herred.)

Nu afdøde Lensgreve F. C. C. C. Holstein til Holsteinborg har i Fyrendal Skov, Øst for Rude By og ud til Landevejen Næstved—Skælskør rejst en rødgraa Granitsten til Minde om Genforeningen. Den 5000 kg tunge Sten, som Lensgreven fandt i Skoven ca. 1 km fra, hvor den nu er rejst, staar i Skovbrynet, indhegnet af et Jerngitter ind mod Skoven, men med fri Adgang fra Landevejen og med en Baggrund af Graner og fine Lærketræer.

Indskriften er forfattet af Lensgreven, og første Bogstav i hver Linje er større end de andre, som i gamle Sang- og Salmebøger. Det er øjensynligt, at gamle Stenhugger Jensen i Næstved havde Ret, da han ved Afleveringen sagde: »Jeg har gjort mig god Flid med den.« Det er et

smukt Stenhuggerarbejde, og Ord for Ord staver man sig ned over Stenen:

1920
BRUDT BLEV FANGEBAAND,
FRELST FRA FJENDEHAAND
SØNDERJYDEN VENDETE HJEM

—
END ER LANDET DELT,
HALVT KAN VORDE HELT,
HAAB AF SORG
SKAL VOKSE FREM

Grevskabet Holsteinburg's Sten.

Den 7. Oktober 1920 blev Stenen rejst, men der var ingen officiel Højtidelighed, kun Lensgreven med Familie var til Stede.
Holsteinburg Gods værner og vedligeholder Mindestenen.

FUGLEBJÆRG-STENEN

(Fuglebjerg Sogn, Øster-Flakkebjerg Herred.)

I Forsommeren 1922 nedsatte Sognets Behoere et Udvalg med daværende Sogneraadsformand Julius Høyberg som Formand til at forestaa Rejsningen af en Genforeningssten. Og Komiteen foranstaltede en Indsamling i Sognet og fik overladt Overskudet fra en i 1920 afholdt Genforenings- og Folkefest, saa det økonomiske Grundlag for Mindestenens Rejsning løstes hurtigt og let, det var mere vanskeligt at finde en velegnet Sten og Plads til Opstillingen.

En mindre, velformet Sten blev dog efter en Del Søgen fundet i Karstrup Dyrehave, og nu afdøde Apoteker L. Wibolt skænkede derefter en Plads paa Apotekets Grund, hvor Krummerup Vejen støder til Skælskør—Næstved Landevej.

Paa denne Plads opstilledes Mindestenen paa en græsklædt Jordhøj, flankeret af to Rødtjørne og ud imod Vejen skærmet af et lavt Jernstakit.

Som Indskrift er paa Forsiden indhugget Bjørnsøns kendte Vers:

ALT, HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET,
MØDRENE HAR GRÆDT,
HAR DEN HERRE STILLE LÆMPET,
SAA VI VANDT VOR RET

Og paa venstre Side:

GENFORENINGEN

15. JUNI 1920

Valdemarsdag 1922 var der Afsløringsfest. Festtalen holdtes af Sønderjyden, nu afdøde Forpagter Bruun, Fuglebjærggaard, og Veteran fra 1864, fhv. Gaardejer Carl Hansen, Højbjerg, afslørede Stenen, der stod dækket af et Dannebrogslag, som med slap Line var fastgjort til en bag Mindestenen rejst Flagstang, hvor det gik til Tops, medens Forsamlingen sang: *Hil dig, vor Fanel!*

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

SNESLEV-STENEN

(Førslev Sogn, Øster-Flakkebjerg Herred.)

Paa Forslag af Gaardejer P. Hansen, Snesev Møllegaard, rejste Skoledistriktets Beboere i 1921 en Genforeningssten paa en Plads, som i dette Øjemed opfyldtes i Kanten af Byens store Gadekær.

Den godt 2 Meter høje Mindesten er fundet i en udgravet Gravhøj paa Snesev Møllegaards Mark, hvorfra den blev trukket af 6 Heste.

Indskriften er de to sidste Linjer af J. Helms': *Jeg elsker de grønne Lunde.*

1864 — 1920

END ER DER EN GUD FOROVEN,
DER RAADER FOR DANMARKS SAG

Den 7. Maj 1922 blev Stenen afsløret, og ved et efterfølgende festligt Samvær i Forsamlingshuset blev der talt af Fru Martha Ottesen.

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

REJNSTRUP-STENEN

(Gunderslev Sogn, Øster-Flakkebjerg Herred.)

Beboerne i Rejnstrup By rejste sidst paa Aaret 1920 en mindre Sten til Minde om Genforeningen. Stenen, som er rejst paa en Plads ved Byens Gadekær, har tidligere tjent som Trappesten ved Gaardejer Jens Jensens gamle Gaard i Rejnstrup, hvad dens glatlidte Forside tydeligt bærer Vidne om. Den er rejst i en Fod af Cement; foran staar fire mindre Sten, og bagved er plantet fire Cypresser, medens den egentlige Baggrund er Graner.

Indskriften er:

SØNDERJYLLAND
VUNDET,
DET ER DANMARKS MAAL
—
GENFORENINGEN
1920

Nytaarsaftens Dag, 31. December 1920, afsløredes Stenen ved en lille Højtidelighed, hvor Byens Lærer holdt en kort Tale, og Forsamlingen sang Fr. Paludan-Müllers Sang: *Brat af Slaget rammet*, hvorfra Linjerne, der er indhugget øverst paa Stenen, er taget.

Mindesmærket er overdraget til Kommunen.

HOLLØSE-MINDET

(Gunderslev Sogn, Øster-Flakkebjerg Herred.)

Skolebørnene i Holløse har sammen med deres Lærer plantet en Minde-Lind og rejst en Sten ved Træets Fod. Træet er plantet paa en Grønning ved en Vejgaffel i Holløse By og omgivet af en Stenkreds, indenfor hvilken der er plantet Slyngroser. Og paa den største af Stenene staar:

HER ER
PLANTET MINDE-LIND
FOR AT PRENTE
MINDET IND
OM SØNDERJYDERNES
TROFASTE DANSKE SIND
1864 — 1920

Lærer C. M. Jørgensen har forfattet Indskriften. Og 29. Oktober 1920 blev Træet plantet og Stenen afsløret ved en lille Festlighed, hvor Skolebørnene sang og Læreren talte.

Mindesmærket er overdraget til Kommunen.

KYSE-STENEN

(Vallensved Sogn, Øster-Flakkebjerg Herred.)

Omtrent midt i Kyse By paa et lille Stykke »Gadejord«, formentlig det gamle Bystævne, har Byens Boere i Fællesskab rejst et Minde for Genforeningen. Det staar ud til Landevejen og bestaar af to Sten. En stor, nærmest firkantet Sten, ovenpaa og sammenføjet hermed ligger en mindre med en plan Side, i hvilken er indhugget:

GENFORENINGEN
1920

Stenene er skænket af Gaardforpagter Hans Petersen, Kyse, i hvis Markskel de laa. Byens Beboere slæbte dem paa en Sluffe til Opstillingspladsen, der er indhegnet med en Ligusterhæk.

Søndag Eftermiddag den 2. Oktober 1920 afsløredes Mindestenen af Sognets daværende Præst, Oldenborg-Poulsen, og i Overværelse af samtlige Sognebeboere.

Ved frivillige Bidrag var der indkommet saa rigelige Pengemidler, at der blev et Restbeløb, som overlodes til Sogneraadet samtidig med Mindestenens Overdragelse til Kommunen.

SPJELLERUP-STENEN

(Marvede Sogn, Øster-Flakkebjerg Herred.)

Paa Initiativ af Gaardejer Sigfred Petersen indbød 10 af Spjellerup Skoledistrikts Beboere i 1920 til et Møde, hvor der valgtes et tre Mands Udvalg til at forestaa Rejsningen af et Genforenings-Mindesmærke.

Spjellerup-Stenen.

Og i Strandkanten ved Smaalands-havet blev der fundet en passende Sten, som Kystens Ejer overlod til Udvalget. Den blev derefter rejst paa Kommuneskolens Grund, umiddelbart ud til Gaden, og en Del Nyplantning danner Baggrund, saa Mindestenen har faaet en baade velvalgt og smuk Plads.

Indskriften er:

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

THI SOM AARENE RANDT,

SAAS DET: BAANDENE BANDT

Indskriftens to nederste Linjer er fra Johan Ottesens Sang: *Det haver saa nyligen regnet.*

Den 9. Oktober 1920 afsløredes Mindestenen. Skolebørnene indledede Festen med, klædt i rødt og hvidt, at synge Pontoppidans: *Det lyder som et Eventyr*, hvorefter der blev talt af Udvalgsformanden, som afslørede Stenen, og Byens daværende Lærer, K. Ravnmærk.

Det nedsatte Tremandsudvalg, der supplerer sig selv, værner og vedligeholder Mindestenen.

AGERUP-STENEN

(Hyllinge Sogn, Øster-Flakkebjerg Herred.)

Bylavet i Agerup har ved et Vejsving midt i Byen rejst en Genforeningssten. Det er en ret stor Natursten, fundet paa en Mark i Byens Nærhed. Indskriften er bestemt og forfattet af Bylavet:

MINDE OM
GENFORENINGEN
1920
KAMP FOR ET MAAL
GIVER VILJEN STAAL

Onsdag Aften den 14. Juli 1920 var der Afsløringsfest. Daværende Førstelærer Nielsen, Hyllinge, talte, og Formanden for Bylavet afslørede Stenen og udbragte et Leve for det større, genforenede Danmark.

Bylavet værner og vedligeholder Mindestenen.

NYRUP-STENEN

(Fyrendal Sogn, Øster-Flakkebjerg Herred.)

En forsumpet Branddam, der gennem Aarene havde misklædt Byen og været til Fare for de deromkring ofte legende Børn, da Vandstanden var 2 til 3 m, blev i 1920 af Byens og Egnens Beboere opfyldt med godt 1000 Læs Jord, taget fra en Bakke paa en nærliggende Mark. Pladsen blev senere planeret og beplantet, saa den blev et lille, lunt Anlæg, i hvis Midte Genforeningsstenen blev rejst paa en lav, rosenbeplantet Jordhøj.

Stenen, der ikke er særlig stor, blev fundet i en af de nærliggende Skove og overladt Beboerne af Skovens Ejer, Lensgreve Holstein.

Paa Forsiden er indhugget:

SØNDERJYLLAND
1864 — 1920

27. December 1920 var der Genforenings- og Afsløringsfest, og hvert Aar siden har der paa Genforeningsdagen været afholdt en national Fest i Anlægget omkring Mindestenen.

Byen værner og vedligeholder Mindestenen og Anlægget.

KARREBÆKSTORP-MINDET

(Karrebæk Sogn, Øster-Flakkebjerg Herred.)

Sangkoret i Karrebækstorp, som i 1920 bestod af 8 Medlemmer med Murermester J. Olsen som Dirigent, har ved en Vejgaffel midt i Byen plantet et Lindetræ og rejst en Sten til Minde om Genforeningen.

Lindetræet, der nu er et stort, smukt Træ, er plantet i Vejgallens Grønning, omgivet af en cirkelrund, 25 cm høj Stensætning, som afsluttes med en lidt større Sten, hvori der er indhugget Aarstallet:

1920

Træet blev plantet i Efteraaret 1920 under Overværelse af samtlige Sangkorets Medlemmer, der sluttede Højtideligheden med, staaende omkring Mindet, at synge forskellige Genforenings- og sønderjyske Sange.

Sangkoret værner og vedligeholder Mindesmærket.

BISTRUP-STENEN

(Fodby Sogn, Øster-Flakkebjerg Herred.)

Hvor to Veje skærer hinanden ved Indgangen til Saltø Skov, tæt ved Skraverup Huse, har Bistrup Skoledistrikts Beboere rejst en Genforeningssten.

Det er en 1,5 m høj og 1 m bred Granitsten, fundet i et Stengærde i Stenbæksholm tilhørende Husmand Jens Hansen, der skænkede den til Beboerne, som slæbte den til Opstillingspladsen, hvor den rejstes paa en stenkranset Jordhøj, bag hvilken der er plantet et Lindetræ.

Daværende Lærer M. Sørensen, Bistrup Skole, bestemte Indskriften:

MINDE OM
GENFORENINGEN MED
SØNDERJYLLAND
9. JULI 1920

Genforeningsdagen 1920 blev Mindet afsløret i Overværelse af Skoledistriktets Beboere og overdraget til Kommunen.

HERLUFSHOLM-STENEN

(Herlufsholm Sogn, Øster-Flakkebjerg Herred.)

Beboerne i Herlufsholm Kommune rejste i 1921 en Genforeningssten ved Korsvejen ud for »Rødehus«. Det er en 6000 kg tung, smuk, uregelmæssig Granitsten, fundet i en Mark ved Guderup i Sognets nordvestlige Hjørne, hvorfra den paa Blokvogn kørtes til Opstillingspladsen, der er skænket af Herlufsholm Stiftelse. Og omkring Stenen er der af fhv. Handelsingartner N. C. Holme anlagt et smukt lille Anlæg.

Indskriften er:

**MINDE OM
GENFORENINGEN
1920**

—
**DET LYDER SOM ET EVENTYR,
 ET SAGN FRA GAMLE DAGE:
 EN RØVET DATTER, DYBT BEGRÆDT,
 ER KOMMEN FRELST TILBAGE**

—
REJST AF HERLUFSHOLM SOGN

Det i Indskriften benyttede Vers af Henrik Pontoppidans Genforeningsang er indhugget i Stenen med Forfatterens Tilladelse.

Valdemarsdag 1921 blev Stenen afsløret ved en Festlighed, hvortil Kommunens dalevende 11 Veteraner var indbudt som Æresgæster. Og der blev sunget en til Festen forfattet Sang af Sognepræsten, K. Hee Andersen, som ogsaa afslørede Mindestenen, der er overdraget til Kommunen.

PRÆSTØ AMT

„Fremtid gror af dyre Minder.“

PRÆSTØ-STENEN

(Præstø Købstad, Baarse Herred.)

I Præstø Byraads sidste Møde i Aaret 1920, 8. December, fremsatte Godsforvalter Jespersen Forslag om, at Byraadet skulde sætte sig i Spidsen for at rejse en Genforeningssten i Byen. Tanken vandt Tilslutning fra alle Sider, og der nedsattes et Udvalg med Forslagsstilleren som Formand. Ved derefter foretagen Indsamling blandt Byens og Landdistriktets Beboere indkom 764,21 Kr. Udgiften kom imidlertid til at overstige dette Beløb, hvorfor det resterende, godt 200 Kr., betaltes af Kommunekassen.

Den til Mindet anvendte store, blaaliggraa Granitsten blev fundet i Store-Hestehave ved Jungshoved, hvorfra den paa Blokvogn transporteredes til Opstillingsstedet ved Præstø Jernbanestation.

Præstø-Stenen.

Indskriften, der er indhugget med spinkel Majuskelskrift, bestemtes af Udvalget:

TIL MINDE OM
DE SØNDERJYDSKE LANDSDELES
GENFORENING MED DANMARK
1920

REJST AF BEBOERE I
PRÆSTØ KØBSTAD OG LANDDISTRIKT

Mindestenen skulde have været afsløret ved en større Festlighed 6. Juli 1921; men da Stenhuggeren, som indmejslede Indskriften, havde været uheldig med Ortografien, maatte Festen udsættes, for at Indskrif-

tens Ortografi kunde blive rettet; og uvis af hvilken Grund blev den ikke senere afholdt, saa Mindestenen gled uden Festlighed af nogen Art stiltfærdigt ind i Byens Fysiognomi.

NYSØ-STENEN

(Præstø Købstads Landdistrikt, Baarse Herred.)

Hvor Vejen fra Præstø By til Københavnsvejen slaar et Sving, har Landdistriktets Beboere rejst deres Mindesten for Genforeningen. Den ikke særlig store Sten staar foran en Lind og har i forgyldte Bogstaver Indskriften:

GENFORENINGEN

1920

Ved Afsløringen, Genforeningsdagen 1920, talte Præstø's Borgmester og Landdistriktets Formand.

Det omkring Mindestenen anlagte lille Anlæg er særdeles smukt og velholdt.

NÆSTVED-MINDESMÆRKET

(Næstved Købstad, Tybjerg Herred.)

Ved Næstved Bys 800-Aars Jubilæum i 1935 blev der af Landboforeningen, Sønderjydsk Forening og Turistforeningen skænket Byen to Mindesmærker: et for Peder Bodilsen, Byens Grundlægger og Stifter af Skt. Peders Kloster i 1135, og et Genforenings-Mindesmærke. Begge Mindesmærkerne er rejst paa *Munkebakken*, som Turistforeningen for Aar tilbage havde tilplantet og omdannet til et Anlæg, hvorfra der, som det hedder i *Næstvedsangen*, er »en herlig Udsigt milevidt omkring«. Og i en lun Dalsækning paa Bakkeanlæggets nordøstlige Side havde der gentagne Gange været afholdt Sommermøder, men der savnedes en Talerstol i den fra Naturens Haand saa smukke og ideelle Mødeplads. Genforeningsstenen er derfor indgaaet som en Del af en stor, stensat Talerstol, opstillet efter Tegning af Arkitekt Tidemand-Dal, Næstved og København.

To Stentræpper fører op til en bred Platform, hvis forreste lave Brystværn, Talerstolens Midterparti, er prydet med Næstved Byvaaben samt Indskriften: *Anno 1935*, og paa Platformens bageste Halvrunding staar Genforeningsstenen paa en høj, stensat Sokkel, om hvilken der slynger sig Vedbend, og slanke Popler danner Baggrund for hele Stensætningen, der følger sig smukt ind i Omgivelserne og Anlæggets særprægede Natur.

Mindestenens Indskrift, formet af Inspektør Møller, Amtssygehuset, er:

1864

STEN TIL SENE SLÆGT
SKAL MÆLE:
TROSKAB FLYTTET
GRÆNSEPÆLE

1920

Den officielle Ind-
vielse af Talerstolen
og Afsøringen af de
to Mindesmærker
skete ved en stor

Mindesmærket paa Munkebakken i Næstved.

Folkefest i Jubilæumstidens første Dage, Søndag den 16. Juni 1935. De tre førnævnte Foreninger var Indbydere til Festen, i hvilken bl. a. deltog et lille halvhundrede Gæster fra Flensborg, hvad der gav Festen et eget Præg og en Stemning, som sent vil glemmes af de mange Deltagere.

Fra Bakketoppen til Mødepladsen dannede Spejdere og F. D. F.'er fra Næstved, Køge, Roskilde, Fakse og Flensborg Spalier for et Børnekor, der, Pigerne med Kornblomster-Kranse om Haaret, kom i Procession ned mod Talerstolen. Det saa smukt ud.

Festtalen holdtes af Sønderjydernes trofaste Ven og djærve Talsmand gennem mange Aar, nu afdøde Pastor M. Ring, Næstved, og Formanden for Sønderjydsk Forening, Sygehusinspektør Møller, sluttede med en Tak til Gæsterne fra Flensborg. »Tak, fordi I har villet være sammen med os paa denne Festdag. Tag en Hilsen med fra os til dem dernede ....« Forsamlingen sang: *Der er et yndigt Land.*

Munkebakken er senere overgaaet til Kommunen, der saaledes fremtidigt fører Tilsyn med og sørger for Vedligeholdelse af de dér rejste Mindesten, herunder ogsaa Genforenings-Mindesmærket.

VORDINGBORG-STENEN

(Vordingborg Købstad, Baarse Herred.)

Foreningen »De danske Forsvarsbrødre for Vordingborg og Omegn« har paa Vordingborg Slotsruins Grund, til venstre for Indgangen ved Museet og den historiske Have, rejst en 2 Meter høj Granitsten til Minde om Genforeningen.

Billedhugger Martin Hansen, Vordingborg, leverede Stenen, og Foreningens Bestyrelse bestemte Indskriften, hvis øverste Linje i Hesteskoform følger Stenens Runding:

TIL MINDE OM GENFORENINGEN MED SØNDERJYLLAND

1920

Vordingborg-Stenen.

Og paa Stenens Fod:
 REJST AF
 DANSKE FORSVARSBRØDRE
 I VORDINGBORG OG OMEGN

Ved den pompøse Afslørings- og Folkefest den 18. September 1921 var der omkring den tilhyllede Mindesten opplantet 17 Forsvarsbrødefaner fra Sjælland, Møn, Falster og Lolland. Regimentsmusikken spillede, og kgl. Kammersanger P. Cornelius sang nationale Sange. Daværende Formand for D. F. B. for Vordingborg og Omegn afslørede Mindestenen og overdrog den til Byen, hvis Borgmester lovede at værne og vedligeholde den, saa Stenen til sene Tider kunde staa som et Minde om den for det danske Folk saa lykkelige Stund. Der-

efter talte Formanden for de samvirkende Forsvarsbrødre, nu afdøde Kaptajn Schøler, København, og nu ligeledes afdøde Folketingsmand A. Lebeck, Sønderjylland.

Festen sluttede med en Fællesspisning, hvortil Byens og Omegnens Veteraner var indbudt som Æresgæster.

GØRSLEV-STENEN

(Gørslev Sogn, Bjæverskov Herred.)

Beboerne i Gørslev Sogn rejste i Genforeningsaaet en Mindesten i et lille Anlæg ved Forsamlingshuset.

Mejeriejer A. Rasmussen fandt i en af Giesegaards Skove en stor, velformet Sten, som Stamhuset skænkede og transporterede til Opstillingspladsen.

Paa Forsiden er indhugget:

SØNDERJYLLAND VUNDET
 DET ER DANMARKS MAAL
 1920

Mindestenen blev rejst i Eftersommeren 1920, men nogen Afsløringsfest blev der ikke afholdt, og med Vedligeholdelsen har det ogsaa skor-

tet, hvad der maaske skyldes, at Mejeriejer A. Rasmussen, der var Primus Motor i Arbejdet for Stenens Rejsning, kort herefter flyttede fra Gørslev til Hoptrup i Sønderjylland.

BJÆLKERUP-STENEN

(Store-Heddinge Landsogn, Stevns Herred.)

Genforeningsmindet i Bjælkerup er af Byens Beboere rejst midt i Byen ved Forsamlingshuset og ud til Landevejen Store-Heddinge—Køge.

Gaardejer N. P. Hansen, Bakkegaard, har skænket den ikke særlig store Mindesten, der er rejst paa en af mindre Sten omsat Sokkel.

Indskriften er:

MINDE
OM
SØNDERJYLLANDS GENFORENING
MED
MODERLANDET

Søndag den 24. Oktober 1920 blev Stenen afsløret, og Forsamlingshusets Bestyrelse lovede at værne om Mindestenen, saa den til sene Tider kunde staa ved den alfare Vej og føre sin tavs Tale om Danmarks Lykkeaar.

SIGERSLEV-STENEN

(Store-Heddinge Landsogn, Stevns Herred.)

I Tiaaret for Genforeningen rejstes der i Sigerslev en Genforeningssten, hvortil Byens og Omegnens Beboere alle ydede deres Bidrag.

Den ikke særlig store, men smukke Mindesten blev fundet i en Vej ved Lund Strand, og paa Lastbil transporteret den lange Vej til Korsvejen midt i Sigerslev, hvor den rejstes paa en opkastet, græsklædt Jordhøj. Indskriften staa indmejslet i to udhuggede Skjolde:

MINDE
OM GENFORENINGEN
MED SØNDERJYLLAND
1920
SVÆRDTID ER ENDT,
DET ER PLOVTID PAA NY,
VENNETID, FRÆNDETID,
GROTID OG GRY

Verset er af Kai Hoffmann. 15. Juni 1930 afsløredes Mindestenen af Landstingsmand, Borgmester Jensen-Stevns, Store-Heddinge.

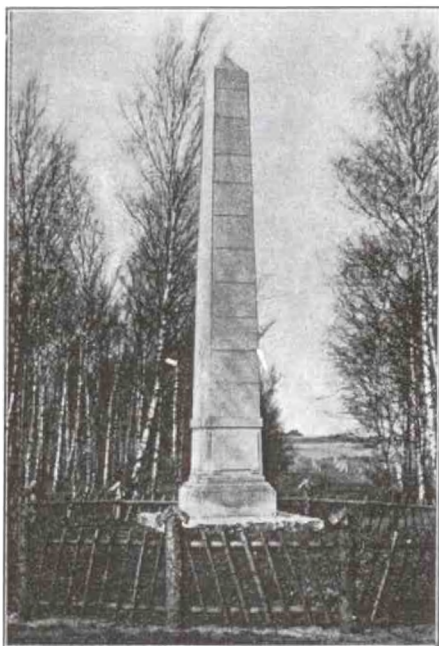
Sigerslev Grundejerforening værner og vedligeholder Mindesmærket.

HØJERUPLUND-STØTTEN

(Højerup Sogn, Stevns Herred.)

Selskabet »Højeruplund«, hvis »Formaal er at vække Fædrelandsfølelsen i Folket uden at blande sig i Partipolitik og at gøre Højeruplund til en Mindeplads« i Lighed med f. Eks. *Skibelund*, rejste i 1920 en høj Limstensstøtte til Minde om Genforeningen.

Støtten, der er 8 Meter høj, bestaar af 14 Limstensblokke, skaaret ud af Klinten. Udgiften ved Rejsningen beløb sig til 5000 Kr., og de blev i det væsentligste afholdt af Selskabets Kasse. Der indkom dog enkelte mindre Beløb direkte til Støttens Rejsning.

Højeruplund-Støtten.

Indskriften er i Siden mod Øst, hvor Aarstallene er omsluttet af en stiliseret Egekrans:

HEDENOLD

1864

1920

Mod Syd:

MINDET LADER
SOM INGENTING
ER DOG ET LØNLIGT
KILDESPRING

Mod Vest:

SØNDERJYLLAND
VUNDET
DET ER KAMPENS
MAAL

Mod Nord:

HØJRUPLUND
SATTE
DENNE
STØTTE

Den 25. Juli 1920 afsløredes Mindestøtten ved et stort Folkemøde. Nu afdøde Minister J. C. Christensen holdt Afsløringstalen.

Mindestøtten er »Højeruplund«s og vedligeholdes af Selskabet.

STORE-TORØJE-STEENEN

(Smerup Sogn, Stevns Herred.)

En Dag i Genforeningsaaet, da gamle Chr. Olsen, Store-Torøje, kom forbi Byens Gadekær og blandt en Del opbrudte Sten saa en særlig stor

og velformet, fik han den Tanke, at den vilde være smuk at rejse til Minde om Sønderjyllands Hjemkomst. Han forelagde derfor Sagen for Forsamlingshusets Bestyrelse, og ved et Møde valgtes et Udvalg til at forestaa Rejsningen, og paa Gadepladsen ved Byens Gadekær lige over for Forsamlingshuset blev den af Chr. Olsen udpegede Sten derefter rejst. Vemmetofte Kloster, hvem Pladsen tilhørte, gav foruden Ejendomsretten til Pladsen det nødvendige Antal Træer til Beplantningen heraf.

Paa fire mindre Sten som Underliggere staaer Mindestenen med den af Udvalget bestemte Indskrift:

REJST TIL MINDE
OM
SØNDERJYLLANDS HJEMKOMST 1920

—
SER DA LØNNEN FOR JERT MOD:
SLESVIGS LAND ER ATTER VUNDET!
BLODET BINDER, — MED JERT BLOD
HAR I DET FOR EVIG BUNDET

Ejendommeligt nok er dette den eneste Genforeningssten, hvori H. P. Holsts Linjer fra Sangen: *Slumre sødt i Slesvigs Jord* er indhugget. Det havde ellers ligget ret nær med disse Linjer at knytte Fortid og Nutid, Tabet og Genforeningen sammen.

Mindet stod færdigt til Genforeningen, men nogen egentlig Afsløring fandt ikke Sted. Og desværre blev Mindet ikke overgivet til nogen Myn- dighed eller Institution, saa Stenen er med Aarene blevet mosgroet og kommen i Forfald, og Ugræs gror over hele Anlægget. Forhaabentlig bliver der raadet Bod herpaa. Som det er, misklæder det Byen.

KARISE-STENEN
(Karise Sogn, Fakse Herred.)

I den sydlige Udkant af Karise Tokkeskov, hvor Vejen fører mod Øst til Karisegaard, har Selskabet »De danske Forsvarshæder for Karise og Alslev Sogne« rejst en Genforeningssten.

Stenen, hvis Højde er omkring 2 Meter, har ligget i Olstrup Skov. Den var engang bestemt til at skulle rejses over en Forstassistent paa Bregentved, under hvilket Grevskab baade Olstrup og Tokkeskov hører. Stenen kunde imidlertid ikke løftes, hvorfor den blev sprængt, hvorved der fremkom to plane Flader.

Forstvæsenet under Bregentved tilbød at transportere Stenen til Op-

stillingspladsen, og Forstinspektør Jagd og Skovfoged Kristiansen, Østerskov, gav paa Lensgreve Moltkes Vegne Forsvarsbrødreforeningen Ejendomsret over Pladsen samt indhegnede denne med en Bøgehæk. Mindestenen blev saa rejst paa et Betonfundament, hvis Højde er 1,5 m over Jordoverfladen og Vejbanen. Omkring og opad Fundamentet er en Barrikade af mindre, utilhugne Natursten. I Fundamentet er indstøbt en Blyeske, indeholdende et Eksempel af alle danske Skillemonter. Ligeledes er der indstøbt en Flaske, indeholdende en Fortegnelse over Navnene paa Forsvarsbrødreforeningens daværende Bestyrelse samt Navne paa de to Mænd, der har tegnet og indhugget Inskriptionen og Udsmykningen: Foreningens daværende Formand, Gaardejer J. K. Toft, »Præstevænget«, og Billedhugger P. Petersen, Karise, ligesom Indskriftens Forfatterinde, Fru Gyrithe Lemches Navn er anført.

Paa Siden mod Vest staar under en indhugget Bøgegren:

FOR
GENFØRENINGEN
1864 — 15. JUNI — 1920

LANG ER RETFÆRDSVEJEN.
URETS NAADEFRIST.
DE, SOM SAMMEN HØRER,
SAMLES DOG TILSIDST

Paa Siden mod Syd under et indhugget Dannebrogflag:

1219 — 15. JUNI — 1919
BÆRER DETTE MÆRKE HØJT
SAA SKAL I SEJRE

Indskriften paa Stenens Bagside minder om 700 Aarsdagen for vort Flag, Symbolet for vor Danskhed, der er Baggrund for Genforeningen.

Forfatterinden Gyrithe Lemche, Lyngby, har foruden de to Indskrifter paa denne Sten forfattet Indskrifterne paa Genforeningsstenene i Lyngby og Brovst.

Mindestenen blev afsløret 15. Juni 1920, Datoen, som staar paa Stenens Forside. Trods ugunstigt Vejr var der samlet over 2000 Mennesker. Festen indledes med, at kgl. Kammersanger P. Cornelius sang Axel Juels: *Der er ingen Ting, der maner, som et Flag, der gaar til Top!* Daværende Provst Petersen, Karise, holdt Afsløringstalen, og efter en Fællessang talte Pastor Hejlesen, dengang Haarlev.

Forsvarsbrødreforeningen betaler en aarlig Sum for Vedligeholdelsen af Pladsen og Mindestenen.

FAKSE-STENEN
(Fakse Sogn og Herred.)

Paa Torvepladsen ved Byens Hovedgade har Genforeningsstenen faaet sin Plads. En Komite forestod Rejsningen, hvortil Sognets Beboere ydede frivillige Bidrag.

Den til Mindet anvendte Sten blev fundet i Svenderup Skov, hørende under Gisselfeld Gods, hvorfra den paa Lastbil transporteredes til Opstillingspladsen, hvor den rejstes paa en ret høj Stensætning, om hvilken der ligger en Kreds af større Sten.

Nu afdøde Pastor Riemann, Fakse, foreslog Indskriften:

TIL MINDE
OM
GENFORENINGEN
MED
SØNDERJYLLAND
1864 — 1920
END ER DER EN GUD FOROVEN,
DER RAADER FOR DANMARKS SAG

Søndag den 20. Oktober 1921 blev Mindet afsløret ved en Højtidelighed, som overværedes af en stor Forsamling, og hvortil Veteranerne blev hentet i flagsmykkede Vogne. Pastor Riemann holdt Afslørings-talen, og Sangforeningen »Hejmdal« sang: *Kongernes Kongel*

Fakse Kommune vedligeholder Mindesmærket.

FAKSE LADEPLADS-STENEN
(Hylleholt Sogn, Fakse Herred.)

Borger- og Haandværkerforeningen i Fakse Ladeplads har ladet rejse en Genforeningssten midt i Byen og ud til Hovedgaden. Pladsen, der tilhører Aktieselskabet Fakse Kalkbrud, er udlagt til offentligt Anlæg.

Den 2 m høje, rødlige, grovkornede Granitsten fandtes i Strandkan-ten Øst for Fakse Ladeplads, paa Aktieselskabets Grund, og ved Hjælp af Taljer slæbtes den op over den lave Klint, hvorfra den paa Blokvogn blev trukket til Opstillingspladsen alene ved Menneskekraft. Her rejstes den paa en med Blomster beplantet Stenhøj. Fra Pladsen er der en henrivende Udsigt ud over Præstø Bugt.

I Stensens Forside er øverst indhugget en Syvstjerne og derunder en oval Hulning, og heri:

REJST TIL MINDE
OM
SØNDERJYLLANDS
GENFORENING
MED DANMARK
1920

Paa Bagsiden Aarstallene:

1864 — 1920

Valdemarsdag 1921 blev Stenen afsløret. Daværende Toldforvalter Engelbrecht, Fakse Ladeplads, holdt Afsløringstalen. Mindestenen er overtaget af Kommunen.

KONGSTED-STENEN

(Kongsted Sogn, Fakse Herred.)

I Sommeren 1920 afholdtes der i den lille Skov: *Fruens Have* i Kongsted Sogn en Genforeningsfest, og ved den Lejlighed enedes Sognets Beboere om at rejse en Mindesten paa en Plads mellem Præstegaarden og Kirken. Af forskellige Grunde maatte den oprindelige Plan opgives, hvad der var en Skuffelse for mange, men i Stedet valgtes en Plads i Alderdomshjemmets Have ud til Byens Hovedgade. Her blev der efter Tegning af Gartner K. Johansen, Lystrup Have, og under hans Ledelse anlagt et mindre, men overordentlig smukt Anlæg, hvor Mindestenen rejstes paa et stenomsat Jordplateau med Naurhæk som Baggrund og med Front ud til Vejen.

Mindestenen er en 5000 kg tung, blaa-graa Granitsten, fundet af Gartner K. Johansen i Tingerup Tykke Skov, der hører under Lystrup, hvor den laa i Kanten af en lille Bæk, kaldet Huleaa. Paa Blokvojn forspændt 6 Heste blev den kørt de 3 km til Anlægget ved Alderdomshjemmet, hvor den rejstes paa en Betonsokkel, som skjules af en 1,5 m høj, stenomsat Jordhøj.

Skraat op over Stenens For- og Bagside er en bred, ophøjet Aareforgrening, i hvilken Indskriften, der er forfattet af Professor Vilhelm Andersen, er indhugget.

Paa Forsiden staar:

HER STAAR STEN TIL
TROSKABS MINDE.
HVAD VI TABTE, KAN VI VINDE

Paa Bagsiden:

REJST AF KONGSTED SOGNS BEBOERE
TIL MINDE OM GENFORENINGEN
15. JUNI 1920

Greve Aage Moltke til Lystrup og Jomfruens Egede har skænket Stenen og transporteret den til Opstillingspladsen samt bekostet den opsat.

Valdemarsdag 1921 blev Stenen afsløret i Overværelse af en tusindtallig Forsamling. Højtideligheden indlededes med, at et Musikkorps spillede: *Kong Kristian*, hvorefter Grevinde Moltke afslørede Mindestenen, om hvilken 30 unge, nationalklædte Piger stod Æresvagt, og som Afslutning paa Højtideligheden ved Mindestenen sang en Kvartet: *Kongernes Konge*, og Forsamlingen marcherede i Procession til den nærliggende Skov, *Fruens Have*, hvor Festen fortsattes.

Sognets Veteraner fra begge de slesvigske Krige, der var indbudt som Æresgæster, blev fra Mindestenen til Skoven befordret i Charabanc forspændt Greve Moltkes to smukke Graaskimler, dækket af to store Dannebrogslag, og fra Seletøjets Nøglestykker og ned omkring Hestenes Bringer var slynget Rosenguirlander, ligesom Vognen var prydet med Blomster. De 30 nationalklædte unge Piger gik foran Veteranernes Vogn og stræde Roser, for senere, ved Ankomsten til Skoven, med Vaaben- og Forsvarsbrødrenes opplantede Faner at danne Æresvagt omkring Veteranerne, for hvem Festkomiteens Formand, Gartner K. Johansen, motiverede et Leve, og med Tanken paa de mange, der var gaaet til »Ryes Brigade«, sang Forsamlingen, medens Fanerne sønkedes: *Slumre sødt i Slesvigs Jord*.

Kommunen har overtaget Mindestenen og Anlægget, men Gartner K. Johansen fører stadig (1933) efter eget Tilbud og i Sagens Interesse Tilsyn med Anlægget.

RODE-STENEN

(Sønder-Dalby Sogn, Fakse Herred.)

Omtrent midt i Byen. Nord for Vejen til Fakse, har Beboerne i Rode rejst en Sten paa Gadepladsen til Minde om Genforeningen. Initiativet til Rejsningen blev taget af Lærer H. C. Pedersen og Brygger Andersen, og den anvendte Sten blev fundet i Rode Hestehave og opstillet paa en cirkelformet, lav Forhøjning, som af Musiker Christoffersen er belagt med flerfarvet Stenmosaik i nationale Kompositioner. Foran Stenen er f. Eks. to korslagte Dannebrogslag.

Arkitekt Hammer, København, har udført Tegningen til Stenens Udsmykning, det sønderjyske Vaabenskjold, og til Indskriften:

Rode-Stenen.

REJST VED
GENFORENINGEN
1920

Freddag den 19. November var der Afsløringsfest. Kl. 14.30 samledes alle Byens Beboere omkring den tilhullede Mindesten, og et Dokument, som i en forsegleet Flaske indmuredes i Stenens Bagside, i hvilken der var indhugget et dertil passende Rum, blev oplæst, hvorpaa Flagdækket droges til Side fra Mindestenen, og Forsamlingen blottede Hovederne. Det indmurede Dokuments Ordlyd er:

„Aaret 1920 rejstes denne Sten af nedennævnte Beboere i Rode By til Minde om det danske Sønderjyllands Genforening med Danmark.

Stenen, der er ført hertil fra Rode Hestehave, er skænket af Greve Moltke, Lystrup, og Inskriptionen er udført efter Tegning af Arkitekt Hammer, København. . . . Det er vort Ønske, at de, der maatte læse denne Meddelelse, atter vil indlægge den i Stenen, og det er vor Bøn, at de vil værne og bevare dette Minde om Rettens Sejr og de danske Sønderjydernes Trofasthed og lade denne Sten staa som Paamindelse til de kommende Slægter om at være trofaste i al deres Færd.“ (Derefter er anført Navnene paa 84 Mænd og Kvinder, der har bidraget til Stenens Rejsning; deres Fødselsaar og Alder samt deres Bosteds Matrikels Nummer.)

Mindestenen er overgivet til et fem Mands Værneudvalg, som supplerer sig selv.

AVERSI-STENEN

(Aversi Sogn, Tybjerg Herred.)

Paa et lille trekantet Stykke Gadejord, hvor to Veje mødes i Aversi's vestlige Bydel, har Beboerne rejst en Sten til Minde om Genforeningen.

Pladsen havde i Mands Minde ligget hen som Sten- og Affaldsplads, men blev ryddet, planeret, paakørt Muldjord og tilsaaet med Græs samt indhegnet.

Øverst paa Mindestenen, der blev fundet ved Bredden af Susaa, er en svag Fordybning, i hvilken Udvalget ønskede det danske Vaabenskjold indhugget, men Stenhuggeren fraaadede dette, da Fordybningen var for lille, hvorfor der i Stedet indhuggedes to korslagte Dannebrogssflag, og derunder staar:

SØNDERJYLLAND
GENFORENET MED
DANMARK

15 — 6 — 1920

AVERSI REJSTE DENNE STEN

Afsløringen, der overværedes af saa godt som alle Sognets Beboere. Børn som Voksne, fandt Sted om Aftenen paa Genforeningsdagen. 9. Juli 1920. Men paa Grund af et samtidigt indtrædende stærkt Regnskyll maatte hele Afsløringshøjtideligheden, der sluttede med en Takkegudstjeneste, henlægges til den nærliggende Kirke, som fyldtes til Trængsel.

Sognepræsten mindedes først de i 1848 og 64 faldne, og Menigheden svarede med staaende at synge: *Slumre sødt*, hvorefter Præsten sluttede med en Tak for Genforeningsgaven, der tillige var en Opgave. Orglet intonerede: *Kongernes Konge*, og Forsamlingen forlod syngende Kirken, medtagende de mange Blomster, hvormed Kirken havde været pyntet. Blomsterne strøedes paa Veteranernes Grave omkring paa Kirkegaarden, ialt 20 Grave. Alle Deltagerne med Skolebørnene i Spidsen gik derefter som Afslutning paa den sjældne Mindedag i Procession ned i Byen for at hilse paa den eneste dalevende Veteran.

Man vilde i Genforeningsglæden mindes de, der i Trearskrigen og i Smertensaaret 1864 var faldne eller havde kæmpet for den nu genvundne Landsdel.

Mindesmærket er overdraget til Kommunen.

RISLEV-STENEN

(Rislev Sogn, Tyhbjerg Herred.)

I Sommeren 1919 blev der af Rislev Bys Beboere med Tilskud fra Kommunen anlagt et ret stortilet Anlæg ved og omkring Byens Gadekær, og paa Forslag af Lærer Hansen blev der i Anlæggets nordvestlige Hjørne rejst en Genforeningssten, som nu staar omslynget af vilde Roser og med en af Lærer Hansen forfattet Indskrift:

FOR SLESVIG OG DANNEBROG

1919 — 1920

DAG ER OPRUNDEN,

DONT SKAL ØVES

Stenens Indskrift minder saaledes foruden om Genforeningen tillige om vort Flags 700-Aarsdag. Og da Flaget er Danskhedens Symbol i Sejr som i Nederlag, er det naturligt, som det er sket her i Rislev (og i Karise), paa een og samme Sten at knytte Mindet om vort Flag sammen med Genforeningen.

Til Afsløringsfesten, 16. Juli 1920, var Sognets dalevende to Veteraner, Christian Olesen, Rislev, og Adolf Jørgensen, Stenskov, indbudt som Hædersgæster.

Byens Beboere vedligeholder og værner om Mindestenen.

TOKSVÆRD-STENEN

(Toksværd Sogn, Hammer Herred.)

I Hjørnet af Præstegaardshaven, med Front ud imod et Vejkryds, har Beboerne i Toksværd Sogn rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Kirkeministeriet gav Præsteembedet Tilladelse til at afgive den nævnte Plads, som er særdeles velbeliggende. Og den 2 Meter høje og omkr. 8000 kg tunge Sten blev fundet paa Flintebjærg i den højtbeliggende sydøstlige Del af Sognet, ikke langt fra en Gravhøj. Med Besvær førtes den paa Blokvogn til Stedet, hvor den nu er rejst.

Indskriftens tre øverste Linjer staar indhugget skraat paa Stenen af Hensyn til en lys Stribe, der gaar skraat hen over Forsiden.

MINDE OM
NORDSLESVIGS
GENFORENING MED DANMARK
REJST AF SOGNETS BEBOERE

Den 15. Juli 1920 blev Stenen afsløret og overdraget til Kommunen.

HOLME-OLSTRUP-STENEN

(Holme-Olstrup Sogn, Hammer Herred.)

Ved Holme-Olstrup Skole har Sognets Beboere rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Den ikke særlig store Sten er rejst paa en ret høj Cementsokkel, som dog skjules af Slyngplanter, og Pladsen er indhegnet med et Jern- og Staaltraadshegn.

Formanden for Udvalget, der rejste Stenen, Proprietær Carl Hemmingsen, Anneksgaarden, Kalby, har foreslaact Indskriften:

TAK
TIL EDER
SOM KÆMPEDE
FOR VORT MODERSMAAL
GENFORENINGEN 1920

Søndag Eftermiddag den 11. Juli 1920 samledes en stor Del af Sognets Beboere ved den tilhyllede Mindesten, hvor Pladsen var pyntet med Blomster og Flag. Udvalgsformanden afslørede Stenen og udtalte Haabet om, at den for kommende Slægter maatte staa som et Vidne om Glæden hos det danske Folk over Sønderjydernes Hjemkomst i 1920.

Efter Afsløringen drog Forsamlingen til Brushøj Festplads ved Kalby Ris Skov. Forrest gik et Musikkorps, efter dette Skolebørnene, derefter

en blomstersmykket Landauer med Festens Hædersgæster, Veteran Jens Hansen og Hustru, Holme-Olstrup, og endelig kom den store Skare af Sognets øvrige Beboere. Et Optog saa stort, som Holme-Olstrup næppe før eller siden har set. Festen i Skoven sluttede med, at Skolebørnene sang: *Kongernes Konge*.

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

NESTELSØ-STENEN

(Nestelsø Sogn, Hammer Herred.)

Paa en trekantet Plads ved Vejen gennem Byen, nær Gadekæret og Kirkepladsen og med Nestelsøgaard, Præstegaarden og Kirketaarnet i Baggrunden, har Beboerne rejst en Genforeningssten.

Den næsten mandshøje, firkantede Mindesten, spids opefter, er hentet fra Stensholmgaard i Brandelev, og det menes at være en gammel Ledsten fra et forlængst sløjft Stendige. Nu afdøde Gaardejer Carl Hemmingsen, Nestelsøgaard, har skænket Pladsen, hvor Mindestenen nu staar omgivet af et Anlæg, der trods sin Lidenhed er en Pryd for Byen.

Indskriften er:

MINDE
OM
GENFORENINGEN
9. JULI 1920

Ved Afsløringen, 9. Juli 1921, talte Sognets daværende Præst, og Pladsen og Mindesmærket er overdraget til et Udvalg, der supplerer sig selv.

ABBENÆS-STENEN

(Vejlø Sogn, Hammer Herred.)

Kunstmaler Albert Svendsen, Abbenæs, indbød i Sommeren 1920 Byens og Omegnens Beboere til et Møde ved Bysmedien, der er den gamle Bystævneplads. 35 af Beboerne fra Byen, Abbenæs Mark og Abbenæshoved samt en Repræsentant for Baroniet Gavnø gav Møde, og det vedtoges enstemmigt at rejse en Sten til Minde om Genforeningen, og der valgtes et Udvalg til at forestaa Arbejdet.

Pladsen, hvor Stenen ønskedes rejst, var et trekantet Stykke Gadejord midt i Byen, der tidligere havde været benyttet som Stejplads af Fiskerne, men efterhaanden var bleven en Affaldsplads, der ikke var til

Abbenæs-Stenen.

Pryd for Byen. Tværtimod. Udvalget søgte og fik Pladsen overdraget af Herlufsholm Stiftelse og Baroniet Gavnø, der begge mente at have Ejendomsret til den ønskede Gadejord. Og i August 1920 blev Mindestenen, der var fundet i Fisker Laurits Ambæks Havedige i Basnæs, rejst paa en opkastet Jordhøj, beplantet med Vedbend og langs Vejen omsat med 25 smukke Natursten, skænket af Overgartner Fahlé, Gavnø.

Indskriften staar skraat paa Stenen for at undgaa et porøst Sted, der ikke taalte Indhugning.

TIL MINDE
OM
GENFORENINGEN
1920

Søndag den 12. September 1920 blev Stenen afsløret af nu afdøde Gehejmekonferensraad, fhv. Konseilspræsident, Kammerherre, Baron Tage Reedtz-Thott, Gavnø. Og efter Afsløringen marcherede Delta-gerne med et Hornorkester i Spidsen til Forsamlingshuset, hvor Festen fortsattes, og hvor der blev talt af saavel den ældre som yngre Baron Reedtz-Thott samt af Sognepræsten, R. V. Jensen, Vejlø, og Lærer Skov, Abbenæs, der er Sønderjyde.

Festen sluttede med, at Veteran Jens Hansen, Abbenæs, bragte en Tak fra Byen, hvortil Mindestenen er overdraget.

LUNDBY-STØTTEN
(Lundby Sogn, Hammer Herred.)

Ved Foden af en træbevokset Bakke i Lundby By og ud til Landevejen har Sognets Beboere rejst en muret Støtte til Minde om Genforeningen. Formanden for Udvalget, der forestod Arbejdet, fhv. Gaardejer, Rentier Jens Johansen, Møllergaarden, fremkom med Tanken om at rejse Mindesmærket, ligesom han foreslog at give det Form af en Mindestøtte, da det viste sig vanskeligt at faa en velegnet større Sten.

Og den aldrende Gaardejer opmurede personligt, efter en af ham selv udarbejdet Tegning, en firkantet Mindestøtte, 2,8 Meter høj, ved Foden 1,9 m og foroven 0,63 m, af mindre, ensartede, rundagtige Kampsten og Cement. Støttens Sokkel er ligeledes opmuret af rundagtige Kampsten, men af en noget større Dimension end de anvendte til selve Mindestøtten, paa hvis Forside der i en Meters Højde er indsat en ret stor, flad Sten med Indskriften:

FOR EDER DERNEDE, SOM KÆMPEDE OG STRED
 FOR JERT SPROG, FOR JER DANSKHED I SINDE,
 VI REJSER NU STEN HER NORDEN AA
 TIL EVIGT TAKNEMMELIGT MINDE
 —
 REJST AF LUNDBY SOGNS BEBOERE
 1920

Jens Johansen har ligeledes forfattet og indhugget Indskriften, saa han har i det væsentligste personligt udført hele Arbejdet.

Den 26. September 1920 blev Mindestøtten afsløret ved en Fest, i hvilken alle Sognets Beboere deltog.

Mindestøtten er overdraget til Kommunen.

SYDSJÆLLANDS LANDBRUGSSKOLES STEN

(Lundby Sogn, Hammer Herred.)

Nu afdøde Forstander for Sydsjællands Landbrugsskole Morten Nielsen rejste i Genforeningsaaet en Mindesten paa en beplantet Stenhøj i Skolens Have. Den rejste Sten har lokalhistorisk Interesse, idet den har staaet som Ledsten ved den gamle Gaard, som blev nedrevet og genopbygget som Landbrugsskole.

Indskriften er:

KAMP — SEJR
 1864 — 1920

Stenen blev afsløret ved Skolens Elevmøde 25. Juli 1920, og Forstander Nielsen udtalte ved den Lejlighed: Stenen er langt fra imponerende, og Indskriften er kort, for kort vil nogle maaske sige. Men det, den skal, er at minde Fremtidens Slægter om den nationale Kamp, som Sønderjyderne har kæmpet fra 1864, og som bragte Sejr i 1920.

Vi haaber, at alle de af vore tidligere Elever, som har fulgt med i Begivenhederne i Anledning af Genforeningen, vil være med til gennem Tiderne at værne om denne lille Genforeningssten, der ved sin Bestaaen vil vække store Minder, idet Tanken uvilkaarligt ledes tilbage til Danmarks Lykkeaar, Genforeningen 1920.

Stenen er overgivet i Elevforeningens Varetægt.

Landbrugsskolens Sten.

KØNG-STENEN

(Køng Sogn, Hammer Herred.)

I et Hjørne af Præstegaardshaven, under høje Bøgetræer og ud til Landevejen, har Sognets Beboere rejst en Genforeningssten. Det er en meget bred, men ret lav Sten, fundet i Præstegaardshavens Stendige. Den er rejst paa en lille Jordforhøjning ud imod Vejen, skærmet af et lavt Træstakit.

Indskriften, hvis to nederste Linjer er Citat af Johs. Helms' Sang: *Jeg elsker de grønne Lunde*, er bestemt af Udvalget, der forestod Mindestenens Rejsning.

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

END ER DER EN GUD FOROVEN,
DER RAADER FOR DANMARKS SAG

Ved Afsløringen, 22. Januar 1921, talte Sognets daværende Præst, Otto Dahn, og ved den efterfølgende Fest i Forsamlingshuset blev Hovedtalen holdt af den nu afdøde sønderjyske Folketingsmand A. Lebeck. Kommunen vedligeholder Mindesmærket.

SVÆRDBORG-STENEN

(Sværdborg Sogn, Hammer Herred.)

Gaardejerske Karen Pedersen, »Lisbethsminde«, Sværdborg By, har i sin Have ladet rejse en stor, smuk Genforeningssten. Sten- og Billedhugger Martin Hansen, Vordingborg, har hugget og leveret Stenen, der menes at stamme fra Vordingborg Slotsruin, hvorfra den i sin Tid skulde være taget og i 1732 benyttet som Grundsten i en nu nedrevet Ejendom, Matrikelnummer 22 b, Algade, Vordingborg. Rentier Jens Johansen, Møllergaarden, Lundby, har opmuret Fundamentet, hvorpaa den næsten 2 Meter høje Mindesten er rejst. Fundamentet bestaar af ensartede, mindre Granitsten og Cement i Lighed med Genforeningsstøtten i Lundby, som Jens Johansen ogsaa har opmuret.

Sværdborg-Stenen.

Indskriften, som i Hesteskoform følger Stenens Runding, er:

TIL MINDE OM GENFORENINGEN
MED SØNDERJYLLAND
1920

Bag Mindestenen er rejst en Flagstang, og en Del mindre Natursten. opstillet i en Halvcirkel, danner Baggrund.

Ved en lille, nærmest privat Fest afsløredes Mindestenen 6. Juli 1921.

NEDER-VINDINGE-STENEN
(Kastrup Sogn, Hammer Herred.)

Vognmand N. P. Hansen, Neder-Vindinge, har sammen med sine tre Sønner rejst Amtets ejendommeligste Genforenings-Mindesmærke paa en Skraaning, hvor Landevejen Næstved—Vordingborg gennemskærer Stuby Bakke. Mindesmærket er dannet op ad selve Bakkeskraaningen ned mod Landevejen ved Siden af den i Bakken paa Vognmand Hansens Ejendom værende Grusgrav. Og den, som ikke har set dette Mindesmærke, helst en Højsommerdag, naar Hvidtjørnen blomstrer, kan ikke forestille sig, at der ved Anvendelse af saa smaa Midler kan formes et saa smukt og ejendommeligt Mindesmærke.

I tre Afsatser op ad Skraaningen, belagt med forskelligartet Grus og adskilt ved Stensætninger og med en stor Hvidtjørn som samlende Motiv, er der i den midterste Afsats skrevet i Sand med ensartede Forsteninger, de saakaldte »Søpindsvin«, Aarstallet: 1920 i en rektangulær Firkant, ligeledes omsat med »Søpindsvin«. Den overste Afsats afsluttes med en Stensætning af noget større Sten, hvis Midterparti er en 1 Meter høj, meget sjælden og smuk Sten, fundet i en Mose.

I hele Anlægget er der næppe en Sten, som ikke omhyggeligt er udvalgt og tilrettelagt, saa Anlægget til den mindste Enkelthed er præget heraf.

Mindesmærket stod færdigt til Pinse 1921, og det var Meningen sammen med Skøde paa Grunden at overdrage det til Kommunen, imod at denne beskyttede Anlægget med en lav Indhegning af Hensyn til dets udsatte Beliggenhed umiddelbart op til den stærkt trafikerede Landevej. Kommunen ønskede imidlertid ikke at modtage Graven, og en paatænkt Afsløringsfest blev derfor opgivet, da Ejeren ikke ønskede at festlig holde Afsløringen af et Genforenings-Mindesmærke i Privateje.

Mindesmærket er desværre senere (1933) ødelagt og tilintetgjort.

EVERDRUP-STENEN
(Everdrup Sogn, Barse Herred.)

Efter Forslag af Hofjægermester O. Vind, Bækkeskov, nu Sanderunggaard, Fyn, rejste Sognets Beboere midt i Everdrup By Amtets største

Everdrup-Stenen.

Genforeningssten. Den store Sten blev fundet i Præsteskovene i Everdrup Sogn og blev til Dels ved frivillig Hjælp med stort Besvær transporteret paa Skinner de ca. 2 km fra Findestedet til dens nuværende Plads, hvor den rejstes paa en cirkelrund opkastet, græsklædt Jordhøj, og hele Pladsen er indhegnet med en Granhæk, holdt i dobbelt Mandshøjde.

Paa Stenens Forside er med Guldbogstaver indhugget en af Forfatterinde Frk. Ingeborg Sime-sen forfattet Indskrift:

TIL MINDE OM
GENFORENINGEN
MED
NORDSLESVIG
15. JUNI 1920

FØRSTE FLOK AF FRELSTE LANDSMÆND
FAVNER FOLKET NU.
HELLIGT HAAB, DER TROFAST BIER,
HENTER SEJREN HJEM

REJST AF
EVERDRUP SOGNS BEBOERE

Den 11. Juli 1920, Dagen, da den store, officielle Genforeningsfest afholdtes paa Dybbøl, hvor Konge og Folk, høje og lave, rige og fattige var samlet for at synge og for at høre Ordet paa Folkets Modersmaal, med Danmarks Tunge, blev Stenen afsløret i Overværelse af godt 1000 Mennesker. Og der afsendtes ved den Lejlighed følgende Telegrammer:

Hans Majestæt Kongen, Sønderborg.

Everdrup Sogns Beboere, samlet i et Antal af ca. 1000 til Fest den Dag, Danmarks Konge betræder Dybbøl Banker, sender Deres Majestæt vor allerunderdanigste Hilsen og Lykønskning.

Paa Forsamlingens Vegne:
O. Vind.

Hendes Majestæt Kejserinde Dagmar, „Hvidørc“, Klampenborg.

Everdrup Sogns Beboere, samlet i stort Antal til Fest den Dag, Danmarks Konge atter betræder Dybbøl Banker, sender Deres Majestæt, Kong Christian den Niendes Datter, der trofast som sin ridderlige Fader altid mindedes Sønderjyderne under fremmed Aag, vor allerunderdanigste Hilsen og Lykønskning.

Paa Forsamlingens Vegne:

O. Vind.

Herpaa indløb følgende Svartelegrammer:

Hofjægermester Vind, Bækkeskov, Rønnede.

Bring Everdrup Sogns Beboere min hjerteligste Tak og Hilsen!

Christian R.

Hofjægermester Vind, Bækkeskov, Rønnede.

Med inderlig Glæde modtog jeg Everdrup Sogns Beboeres smukke Telegram i Anledning af den for alle danske Hjerter saa lykkelige Begivenhed, og beder Dem alle modtage min dybt rørte Tak.

Dagmar.

Mindestenen vedligeholdes af Kommunen, der har faaet Skøde paa Jorden, hvorpaa Stenen er rejst.

SNESERE-STENEN

(Snesere Sogn, Baarsø Herred.)

Paa Initiativ af nu afdøde Fru Marie Karlshøj, Snesere, er der paa en høj, stejl Skraaning op imod Snesere Kirkegaards sydøstlige Hjørne, midt i Byen og ud til en Korsvej rejst en Genforeningssten, hvis Indskrift er:

MINDE

OM VORE SØNDERJYDSKE
LANDSMÆND'S HJEMKOMST

D. 9. JULI 1920

REJST AF SNESERE
SOGNS BEBOERE

Søndag den 17. Oktober 1920 blev Stenen afsløret efter Gudstjenesten i Kirken. Fhv. Folketingsmand, Gaardejer Rasmus Nielsen, Brøderup, afslørede Stenen og talte om dens Betydning for nulevende og kommende Slægter.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

BAARSE-STENEN
(Baarse Sogn og Herred.)

For Enden af Baarse Skoleplads, hvor Vejen svinger ind til Kirken, er der i et Hjørne rejst en Genforeningssten af Baarse Ungdomsforening og Sognets Beboere.

Stenen, der er ret flad, godt 2 m høj og 0,75 m bred, er fundet paa Præstegaardsmarken, hvor den i mange Aar havde tjent som Dæksten over en Stenkiste, gennem hvilken en Bæk havde sit Løb. Den slæbtes fra Marken til Skolepladsen forspændt tre Spand Heste. Her rejstes den paa en stenkranset Jordforhøjning, som ud imod Skolepladsen er skærmet af en paa Søjler ophængt svær Jernkæde, indenfor hvilken der er plantet Roser. Pladsen er baade smuk og velvalgt. Den opvoksende Slægt kan gennem Tiderne daglig have Mindestenen for Øje. Børnene vil lege om den, og de vil komme til at holde af den, da den hører med til deres Hjemstavn, og fordi deres Forældre eller Slægt længere tilbage har været med til at rejse den. Deres Tanker vil vandre tilbage til Tider, der ligger forud for deres eget Liv, og de vil føle sig stærkere knyttet til det Folk, som de er rundet af, de vil i Mindet eller i Virkeligheden staa stille foran deres Barndoms kendte Mindesten udenfor Skolens Dør og føle, at der var en Stund, da Folkets Lykke føltes helt ud i den ringeste Vraa og forenede alle i fælles Glæde og Taknemlighed.

Paa Stenen er indhugget:

TIL MINDE OM
GENFORENINGEN
1920

END ER DER
EN GUD FROVEN,
SOM RAADER FOR
DANMARKS SAG

REJST AF BEBOERNE
I BAARSE SOGN

Citatet paa Stenen er de to sidste Linjer af J. Helms': *Jeg elsker de grønne Lunde.*

Den 10. Juli 1921 blev Stenen afsløret af Ungdomsforeningens daværende Formand, H. C. Andersen, hvorefter Sønderjyden, Lærer Smith, Hammer, og Sognepræsten J. Herskind, Baarse, talte.

Stenen er overdraget til Kommunen.

GISHALE-STENEN

(Beldringe Sogn, Baarse Herred.)

Beldringe Sogns Beboere har ved Gishale Huse rejst en Genforeningssten paa en trekantet Plads, hvor Vejen fra Beldringe til Hastrup skærer Hovedvej Nr. 2.

Stenen blev fundet i en lille Mose, kaldet »Elleskovens«, bag Gaardejer Jens Hansens Ejendom i Hastrup, Matr. Nr. 9a, og blev af Beboerne transporteret paa Blokvogn til Opstillingspladsen. Ved hver Side af den næsten tresidede, noget spidse Sten er plantet to Thuja og i en Bue bag Stenen Ligusterhæk. Grunden, hvorpaa den er rejst, er skænket af Møller J. Nielsen, Hastrup Mølle.

Indskriften er under to korsstillede Dannebrogslag:

F R E D

BELDRINGE SOGNS
BEBOERE REJSTE DENNE
STEN TIL MINDE OM
GENFORENINGEN

1920

Kristi Himmelfarts Dag, den 5. Maj 1921, blev Stenen afsløret. Udvalgsformanden, Gaardejer Hans Nielsen, Hastrup, redegjorde i sin Velkomsttale for Stenens Historie, hvorefter nu afdøde Højskoleforstander Emil Dam, Brøderup, og Sognepræsten J. Herskind, Baarse, talte.

Mindet blev overgivet til Kommunen, der modtog Skøde paa Grunden og Papirer vedrørende Stenens Historie til Opbevaring i Sogneraadets Arkiv.

ALLERSLEV-STENEN

(Allerslev Sogn, Baarse Herred.)

I Allerslev By, tæt ved Kirken, Vest for Landevejen Præstø—Kalvehave, har Sognets Beboere i Fællesskab rejst en Genforeningssten.

Ved Opsætning af en ny Ringmur omkring Kirkegaarden blev der i Grunden af den gamle fundet en ret stor og velformet Sten, som i November 1920 opstilledes paa en lav Cementsokkel paa den nævnte Plads ved Kirken, der ved tinglæst Skøde er skænket af Rentier P. Hansen, Allerslev.

Gaardejer Andersen, Svanegaard, har forfattet Indskriften, der i Falsning er indhugget paa Stenen:

EFTER MØRKE
BLEV DET GRY.
DANMARK SAMLET
ER PAA NY

GENFORENINGEN

1920

REJST AF ALLERSLEV SOGNS
BEBOERE

Den 9. December 1920 blev Stenen afsløret i Overværelse af saa godt som alle Sognets Beboere, der efter Afsløringen samledes i Forsamlingshuset, hvor Lærer Kæstel, Arløse, fortalte om Sønderjyllands Historie gennem Tiderne. Mindet er overdraget til Kommunen.

UDBY-STENEN

(Udby Sogn, Baarse Herred.)

Tidligt i Foraaret 1921 endes en større Kreds af Mænd i Udby om at rejse en Genforeningssten midt i Byen paa en trekantet Plads, omgivet af Veje og ved Byens Gadekær, antagelig den tidligere middelalderlige Stævneplads. Formand for det nedsatte Udvalg blev Gaard ejer Chr. Madsen, Pasmergaard.

Efter nogen Søgen blev en passende Sten fundet i Teglstrup Skov, Lekkende Gods. Kun den øverste Spids af Stenen stak op af Jorden, saa det var tilfældigt, det opdagedes, at det var en stor, smuktformet Granitsten. Udgravningen, der hindredes af indfiltrerede Trærødder, var ret besværlig. Det samme gjaldt Transporten, der foregik paa Blokvogn.

Paa Pladsen, hvor Stenen skulde rejses, blev der den første Maj 1921 plantet et Egetræ, der skulde staa som et groende Genforeningsminde, og som Byeg eller Majtræ vise tilbage til Fortidens Skikke, og ved sin Vækst tillige være et Symbol for Fremtiden. Forbindelsen mellem Fortid og Fremtid har ogsaa fundet Udtryk i Stenens Indskrift, der med en lille Ændring, Verbet omsat til Ønskemaade, er taget fra Mindepladen paa Dybbøl Mølle, hvor det hedder: *Fremtid gror af dyre Minder.*

Da den store 2 m høje og 1,5 m brede, mørkegraa Granitsten var kørt til Byen, fremkom Kunstmaler Ove Haase, Udby Præstegaard, efter Anmodning fra Udvalget med en Tegning til Stenens Udsmykning og Udkast til Opstilling og Pladsens Regulering. Den leverede Tegning og Forslaget om at sætte en aflang Kreds af mindre Sten omkring Egetræet og Mindestenen, i Lighed med et middelalderligt Tingsted eller

Bystævne, som hver Gaard i Byen skulde levere en Sten til med Ejerens Initialer og Bomærke, hvis det fandtes eller kunde laves, blev enstemmigt antaget af Udvalget.

Paa Forsiden af Genforeningsstenen, der staar paa en 25 cm høj Cementsokkel, er indhugget et Skjold med Krone over, symboliserende Rigsvaabnet, og i Skjoldet staar:

FREMTID GRO
AF DYRE MINDER
FOR
SØNDERJYLLAND
1920

Udby-Stenen.

Stensætningen omkring Egen og Mindestenen er 14 m lang og 8 m bred med 30 Sten i Kredsen. Af Bomærker findes bl. a. i Smedens Sten: Ambolt, Skrædderens: Saks, Rebslagerens: Hjul og Mikke, Universitetsgaardens: Ugle, Perlegaardens: Gaardens Billede og en Perlerække. Stenene er 50 og 75 cm høje. Stenkredsen er omgivet af et lavt Sirbuske anlæg, og uden om det hele et Staaltraadshegn, der passer daarligt i Stilen.

Den 30. Juni 1921 afsløredes Mindet ved en Højtidelighed, hvor daværende Sognepræst i Udby, W. M. Haase, og Pastor Monrad Frantzen, Øster-Egesborg, talte, efter at Udvalgsformanden havde budt Velkommen og afsløret Stenen.

De 30 Bymænd, der hver har sat deres Bomærke i Stenkredsen, vedligeholder Mindet og Anlægget.

GRUMLØSE-STENEN

(Udby Sogn, Baarse Herred.)

Beboerne i Grumløse har paa Byens smukkeste Plads, under en stor Lind, midt i Byen rejst Mindestenen for Genforeningen. Pladsen er den gamle Bystævneplads.

Stenen, hvis Vægt er omkring 3000 kg, blev fundet i et Markskel ved Byen. Et Tremands Udvalg forestod Rejsningen og bestemte Indskriften:

MINDE
OM
SØNDERJYLLAND
1864 — 1920
REJST AF GRUMLØSE BYS BEBOERE

Den 10. Maj 1921 afsløredes Mindestenen. Gaardejer Hans Henriksen, Grumløse, fortalte Stenens Historie og afslørede den, hvorefter Lærer E. Nielsen talte om Sønderjylland og overdrog Mindestenen til Grumløse Bylav.

NYORD-STENEN

(Nyord Sogn, Mønbo Herred.)

Mønbo Herreds eneste Genforeningssten er rejst paa den lille Ø Nyord ved Møns Nordvestkyst. Sognet er tillige Herredets mindste.

Initiativet til Mindets Rejsning blev taget af Fru Pastorinde Boas, Nyord, og Arbejdet udførtes af Øens forhenværende Lods.

Mindesmærket, der bestaar af to mørkegraa Granitsten, er rejst paa en Skraaning ved Præstegaardshaven og ud imod Vejen. Og de to til Mindesmærket benyttede Sten er taget fra et Havedige ved en af Byens Gaarde. Indskriften er:

MINDE OM
GENFORENINGEN
15. JUNI
1920

Ved Afsløringen, Valdemarsdag 1922, var hele Øens Befolkning samlet, og Festen indlededes med Afsyngelsen af en af Pastor Soph. Boas til Lejligheden forfattet Sang, hvortil Præsten ligeledes havde komponeret Melodien. Mindesmærket er overgivet til Beboernes Varetægt.

*

BRANDELEV FLAGSTANG

Genforeningsdagen indviedes som et Led i Genforeningsfesten i Brandelev en af Byens Beboere rejst Flagstang, der har faaet sin Plads midt i Byen, og hvorpaa Flaget vajer de nationale og kirkelige Festedage.

BORNHOLMS AMT

„Dag er oprunden.
Dont skal øves!“

CHRISTIANSHØJ-STENEN

(Vester-Marie Sogn, Vester-Herred.)

Bornholm er en lille Helhed for sig, ejendommelig og særpræget. Men som Bornholmerne i 1658 paa den eftertrykkeligste Maade dokumenterede deres Danskhed, saadan er det den Dag i Dag. Ingen er mere dansk end Bornholmerne. Begge Dele viste sig ogsaa ved Genforeningen. Hele Øens Befolkning rejste en Genforeningssten paa den fælles Samlingsplads i Almindingen.

Paa Initiativ af nu afdøde Amtmand, Kammerherre Knud Valløe, afholdtes der Genforeningsdagen i 1920 en stor Fest for hele Øen inde i Almindingen. Komiteen, som arrangerede Festen, suppleret med Bestyrelsen for »Sønderjysk Forening for Bornholm«, fik Aaret efter den Opgave at rejse en Genforeningssten. Tanken herom udgik fra gamle, nu afdøde Redaktør M. M. Smidt, Rønne; men — ja, »det laa i Luften!« Og det betragtedes straks som en Selvfølge, at Stenen skulde rejses. Det var der Enighed om fra alle Sider. Ogsaa, at det skulde være en stor Natursten, og at den skulde staa i Almindingen.

Inde midt i Almindingen, der utvivlsomt er Danmarks skønneste Skov, er et Klippehøjdedrag ved Navn Jomfrubjærg. Derpaa er der en stor, fuldstændig jævn Plads med en Pavillon, der som Pladsen er Øens Fælleseje. Her afholdtes der i 1824 en stor Folkefest for Prins Christian Frederik (senere Chr. VIII). Pladsen kaldes til Minde herom Christianshøj. Dette Sted, der temmelig nøjagtigt er Øens geografiske Midtpunkt, hvorfra der udstraaler Landeveje til alle Sider og alle Byer, er den egentlige Samlingsplads for hele Øen. Hver Søndag Sommeren igennem samles her Tusindvis af Bornholmere. Alle mulige Slags Møder, faglige, politiske, folkelige og religiøse, afholdes her. Det er et broget, mangfoldigt, fornøjeligt Folkeliv, der udfolder sig her paa Øens Samlingsplads.

Her skulde Genforeningsstenen selvfølgelig staa!

Det voldte nogen Vanskelighed at finde en velegnet Sten, hvad der lyder mærkeligt her i vort Lands stenrigeste Egn. Men som oftest laa de saadan, at det vilde være forbundet med de største Vanskeligheder

at faa fat i dem. Efter en Del Søgen gjorde Skovrider K. Bramsen opmærksom paa en Sten, der laa med en flad Side opad ved Indkørslen til Skovridergaarden og lige ved fast Vej. Den blev gravet ud og fundet brugelig. Den er godt 2 Meter høj og vejer 10,000 kg. Med et Forspand af 6 Heste kørtes den paa Blokvogn ned til Almindingen Savværk, hvis Direktør, A. Müller, gratis leverede elektrisk Strøm til Indhugningen af Inskriptionen og en lille, ubetydelig Jævning af Endefladen, hvorpaa den skulde staa. Da dette var gjort, stillede Amtsvejsinspektør G. Jensen Amtets store Damptrømler til Raadighed, og den trak Blokvognen med Stenkolossen de 3—4 km til Foden af Christianshøj. Ved Transporten opad Højens Skraaninger maatte der anvendes Taljer og Trækspil. Og med selve Grundfjeldet som Underlag blev den store Natursten derefter rejst mellem nogle høje Træer paa Christianshøjs sydvestlige Hjørne. Omkring Mindestenen lagdes lidt Muldjord over Grundfjeldet, hvori der saaedes Græs.

Langs Mindestenens Kant er indhugget et Baand, hvori der efter Forslag af Amtmand, Kammerherre Knud Valløe staar:

END . ER . DER . EN . GUD . FOR . OVEN . DER . RAADER . FOR
DANMARKS . SAG

Christianshøj-Stenen.

Inden for Baandet, midt paa Stenen:

STEN . SKAL . STAA
OG . SLÆGTER . MELDE:
MAGT . EJ . MÉR
FOR . RET . SKAL . GÆLDE

—
REJST . TIL . ÆRE . FOR
DE . SØNDERJYDER,
DER . I . 1920 . STEMTI:
„HJEM . TIL . DANMARK“

Inskriptionen er tegnet og udført af »De forenede Granitbrud«, Rønne. Verset øverst paa Stenen er indleveret anonymt til »Bornholms Tidende«, saa ingen véd, hvem der er Forfatteren.

Afsløringen skete Aarsdagen for Genforeningen, Valdemarsdag

15. Juni 1921. Og trods Søgnedag og Graavejr med truende Regnbyger var der samlet over 2000 Mennesker. Kl. 16 aabnedes Festen af Amtmand, Kammerherre Knud Valløe, der talte om Dagen, da Ret sejrede over Vold, da Ørnen maatte slippe det Bytte, den for 56 Aar siden havde røvet fra Danmark. Og udtalte derefter:

Vi har ønsket at rejse et synligt og blivende Mindesmærke for de kommende Slægter om vor Taknemmelighed og Glæde over, at vi fik Lov til at opleve Genforeningen. Thi Bornholmerne har endnu det samme Sind, som da de med Sværdet i Haand 1658 stemte sig hjem til Danmark, hvad Mindestenen oppe ved Hammeren fortæller om, saa ingen Plet i Danmark er mere dansk end Bornholm, og intet Sted har man med større Varme fulgt Sønderjydernes Kamp. Det er derfor naturligt, at vi alle her paa vor Ø's fælles Samlingsplads sætter en Sten, der kan tolke vor Taknemmelighed over for Sønderjydernes Fædrelands-sind og Glæde over Genforeningen.

Efter at Dækket var faldet, tilføjede Amtmanden:

Vi overgiver nu Stenen til Bornholmernes Varetægt. -- Vi véd, den vil blive fredet, den staar paa et fredhelligt Sted. Og naar vore Læber er forstummet, skal Stenen tale og vidne om, at Sønderjyderne elskede deres gamle Fædreland trods Lidelser og Tvang, vidne om, at Troen paa, at Retfærdigheden skal sejre, ikke er forgæves, og endelig minde om Dagen, da alle Danske med Begejstring og dyb Taknemmelighed mod Gud fulgte Danmarks Konge, da han, som vort kære Fædrelands øverste Repræsentant udadtil og indadtil, red over den gamle Grænse og ind i det forjættede og nu genvundne Land, og da Sønderjydernes varme Hyldningsord lød til Kongen paa Dybhøll Banke. I Mindet herom samles vi i et nifoldigt: Længe leve vor Konge og Fædreland!

Pastor H. M. Erichsen, Aakirkeby, talte derefter ud fra Stenens Indskrift om Ordene: Ret og Hjem. Og daværende Højskoleforstander Andr. Hansen talte om, at Genforeningsgaven tillige var en Opgave. Næstformanden i »Sønderjysk Forening«, Lærer H. K. Larsen, Aakirkeby, sluttede Festen med en Hilsen fra Foreningens Stifter og mangeaarige Formand, Sønderjydernes uforfærdede Talsmand paa Bornholm, gamle Redaktør M. M. Smidt, der var i Sønderjylland for dér at fejre Aarsdagen for Genforeningen.

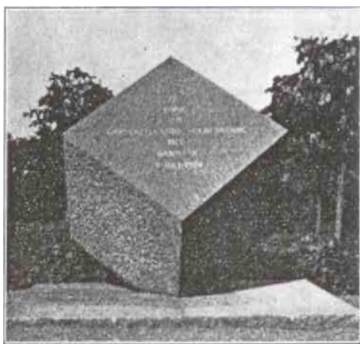
Da Mindestenen, som nævnt, er rejst af alle Bornholmere og paa Øens fælles Samlingsplads, er den tillige et Udtryk for den sluttede Enhed, der er Bornholmernes særprægede, nationale og folkelige Styrke. Skoven, hvor Mindestenen staar, er Statsskov.

ALLINGE-SANDVIG-STENEN

(Købstæderne Allinge-Sandvig, Nørre-Herred.)

Bornholm har dog senere faaet endnu et Genforenings-Mindesmærke. Men det er ikke, som det forannævnte, rejst i Fællesskab af Øens Befolkning. Det er skænket af et Stenhuggerfirma, efter at Stenen først havde været paa en Industriudstilling som Reklame for Firmaet, saa dette Mindesmærke afkræfter ikke, hvad der er skrevet om Mindestenen paa Øens fælles Samlingsplads.

Firmaet Hans & Jørgen Larsen, København, forespurgte i Skrivelse af 2. August 1923, om Allinge-Sandvig Byraad maatte være tilbøjelig til at modtage en nærmere betegnet Sten, der af Firmaet havde været udstillet paa Haandværker- og Industriforeningens Udstilling, som Gave til Anvendelse i Kommunens Anlæg som Solur, Genforeningssten eller til et lignende Formaal. Firmaet tilbød tillige at opstille Stenen paa anviste Sted uden Udgift for Kommunen. Byraadet vedtog med Tak at modtage Firmaets Tilbud, og Stenen blev derefter opstillet og fik Indskriften:

Allinge-Sandvig-Stenen.

TIL
MINDE
OM
SØNDERJYLLANDS GENFORENING
MED
DANMARK
9. JULI 1920

Nogen særlig Indvielsesfest blev ikke afholdt. Stenen er en Kubikmeter stor, Vægt omkr. 3000 kg. og den maaler paa alle Sider en Meter. Siden med Indskriften er slebet, de øvrige Sider viser de forskellige Hugningsgrader, der kan udføres i Granit. Sokkelen er ligeledes af Granit, fire Kvadratmeter, og i Midten er udhugget et firkantet, tragtformet Hul, som nøjagtig passer til Stenens ene Hjørne, hvad der gør den noget ejendommelige Opstilling mulig, som det fremgaar af vedføjede Billede.

MARIBO AMT

„Velkommen hjem til Moders Hus,
vor Søster, hjertenskære.”

Henrik Pontoppidan.

NYSTED-STENEN

(Nysted Købstad, Musse Herred.)

I Fællesskab af By og Land blev der i 1921 paa Raadhustorvet i Nysted rejst en Genforeningssten. En Komite, bestaaende af samtlige Sognefogeder i Jurisdiktionen og med Dyrlæge Johan Christensen, Nysted, som Formand, forestod Rejsningen.

Stenen, der er 2 m høj, ved Foden 1,5 m bred og noget spids opad, er fundet af Dyrlæge Christensen i Frejlev Skov tæt ved Guldborg Sund og med et Forspand af fire Heste kørt til Opstillingspladsen af Bestyrer Jacobsen paa Aalholm Ladegaard. Udsmykningen og Indskriften er udført af Billedhugger Lose, Nykøbing, efter Tegning og Forslag af Dyrlæge Christensen.

Nysted-Stenen med Raadhuset i Baggrunden.

Øverst er den danske Kongekrone indhugget og belagt med Guld, og derunder:

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

DANSKE I VAR

OG

DANSKE I BLEV

REJST AF BY OG LAND

DEN 15. JUNI 1921

Mindet er indhegnet med en svær Jernkæde, ophængt paa tilhugne Granitsten, og staar iøvrigt mellem to Lindetræer, hvis Kroner er klipet i Bue over Stenen, med Raadhuset som Baggrund og ud til Byens Hovedgade.

Ved Afsløringen, 15. Juni 1921, var Byen rigt flagsmykket, og under Festen var Gaden afspærret for al Færdsel. Efter at Musikken havde spillet de Allieredes Nationalsange, sang Forsamlingen: *I Danmark er jeg født*, hvorefter Dyrlæge Christensen ud fra Ingemanns Vers: »Giv Tid, og hvad du drømte skønt, du skal i Sandhed skue«, holdt en stemningsbevæget og hjertelig Tale om Sønderjydernes Kamp, Haab og Lidelser. Og efter at have fortalt Mindestenens Historie, som Taleren

tænkte sig denne, fra Stenen var løsrevet fra de norske Klipper og med Isbræen ført her til Danmark og til den nu rejstes som Bautasten, sluttede Dyrslægen med at mindes de danske Syd for Grænsen, for hvem Døren syntes at blive stænget saa underligt brat, og udtalte Haabet om, at Slægterne, der kommer, en Gang maa faa Lov til at sætte et Aarstal mere paa Stenen, der betyder, at nu er de kommen hjem allesammen.

Borgmester Larsen modtog paa Byens Vegne Mindestenen og sluttede med at bede Forsamlingen i Stilhed mindes de 6000 faldne Sønderjyder, Veteranerne, der er gaaet til Ryes Brigade, — og for dem, som endnu er iblandt os, vil vi raabe et rungende Hurra. Veteranerne leve!

Elever fra en i Nysted i 1918 oprettet engelsk Skole henlagde efter Afsløringen en stor Buket af røde og hvide Roser ved Mindesmærket.

I Cementfundamentet under Mindestenen er indstøbt en Blyæske, indeholdende et Eksempel af alle Landets gangbare Metalmonter samt en rød og en blaa-grøn Enkroneseddel, foruden et Dokument med Navnene paa samtlige Komitemedlemmer og Dato og Aarstal for Stenens Rejsning og Afsløring.

NYKØBING-STENEN

(Nykøbing Købstad, Falsters Sønder-Herred.)

Amtets største Mindesten om Genforeningen er rejst i Yderkanten af Nykøbing By paa Hjørnet af Engboulevarden og Tværgade.

Snedkermester N. P. Mørch var den, der først fremkom med Tanken om et saadant Minde, ligesom han var Formand for den Komite, der forestod Rejsningen.

Stenen blev afsløret Aarsdagen for Genforeningen, men allerede 24. August 1919 blev Arbejdet paabegyndt, idet en Del Nykøbing-Borgere den Dag samledes paa Centralhotellet, hvor der valgtes et Forretningsudvalg, og det blev bestemt, at Mindet skulde rejses paa Byens Grund og være af Granit, og der rettedes Henvendelse til Byraadet om at anvise Pladsen til Monumentet samt overtage dette, naar det var rejst. Den økonomiske Side af Sagen løstes ved, at der i Byens Blade indrykkedes Opraab om at yde Bidrag. Der indkom godt 4000 Kr.

Ved et Udvalgsmøde 9. September overlodes det til Formanden og Kassereren at se paa de forskellige Sten, som maatte blive tilbudt Komiteen. Efter paa flere Ture at have set paa forskellige Sten, alle i Frejlev Skov, bestemte Udvalget sig for en ca. 5000 kg tung Granitsten, der laa i Parcellist Jørgensens Skovparcel. Den blev transporteret til Nykøbing 12. Oktober.

I et Udvalgsmøde 16. November fremlagdes to Udkast til Mindes-

mærkets Opstilling, udarbejdet henholdsvis af Købmand Thrane og Billedskærer Aster. Og i et Fællesmøde med Byraadets Kasse- og Regnskabsudvalg enedes man om Indstilling til Byraadet angaaende Opstillingspladsen for Monumentet.

Postekspedient Adam Jensen havde til Udvalget indleveret seks forskellige Forslag til Inskription paa Mindestenen. Og ved et Møde den 31. Jan. 1921 vedtoges det at indhugge det korteste af de seks indleverede Forslag og lade Monumentet opstille efter den af Købmand Thrane udarbejdede Plan, der ogsaa senere enstemmigt godkendtes af Byraadet.

Paa Hovedstenen staar indhugget med Majuskelskrift:

1864
SØNDER-
JYLLAND
1920
VOLD
HAR STAKKET
VÆLDE

Paa Bagsiden:

REJST 1921

Nykøbing-Stenen.

Omkring den store Mindesten, der staar højt, grupperer der sig to Kredse af mindre Sten, hvori Navne paa sønderjyske Førere er indhugget. Disse Navne er udvalgt af Adjunkt Paludan-Müller.

Navnene paa den yderste Kreds, der staar lavest, er: Chr. Paulsen, Chr. Flor, P. C. Koch, Fr. Fischer, P. Hjort Lorenzen, Laurids Skau.

Paa den inderste, noget højerestaaende Kreds: N. Ahlmann, H. Krüger, J. Junggreen, P. Skau, Gustav Johannsen, J. Jessen.

Valdemarsdag 1921 blev Mindestenen afsløret. Og trods daarligt Vejr var der samlet op imod 2000 Mennesker omkring Mindestenen, der stod omplantet af de Allieredes Faner til Vidne om, at man ogsaa denne Dag med Taknemmelighed mindedes, hvad disse Magter havde gjort for Løsningen af vort nationale Spørgsmaal. Foruden de Allieredes Faner var der opplantet 8 Foreningsfaner og et »Hav« af Dannebrogflag.

Snedkermester N. P. Mørch bød velkommen, særlig til Veteranerne, og udbragte et Leve for Kongen og vort Flag, og efter at en af Adam Jensen i Dagens Anledning forfattet Sang var sunget, holdt Adjunkt Paludan-Müller et historisk Foredrag. Derpaa faldt Dækket for Stenen.

og Forsamlingen sang en pompøs Hymne til Sønderjylland, ligeledes forfattet af Adam Jensen. Om Aftenen var der Folkefest i Kohaven med Sang af Sangkoret »Brage«, korte Taler og Hornmusik.

De samlede Udgifter ved Mindesmærkets Rejsning beløb sig til 3963,21 Kr., og i frivillige Bidrag indkom 4161,97 Kr. Det overskydende Beløb, 198,76 Kr., blev givet til Efterskolen i Rends.

En Forhandlingsprotokol med Referater, Fotografier, Regnskab m. m. opbevares paa Centralbiblioteket i Nykøbing.

Nykøbing Byraad værner og vedligeholder Mindesmærket.

STUBBEKØBING-STENEN

(Stubbekøbing Købstad, Falsters Nørre-Herred.)

»Ingen Regel uden Undtagelse« bekræftes ved Rejsningen af Genforeningsstenen i Stubbekøbing, da der her, i Modsætning til de Hundrede andre Steder, beklageligvis har været store Vanskeligheder og liden Enighed. Barbermester A. W. Mathiesen, der tog Initiativet til Rejsningen af Stenen og i det væsentligste forestod Arbejdet, siger selv: »Jeg havde mange Genvordigheder, inden det lykkedes mig at faa den rejst.«

Først havde Barbermesteren Vanskelighed ved at faa andre Stubbekøbing-Borgere til at interessere sig for Sagen, men fik dog til sidst Postekspedient Buch, Bankassistent Andersen og Redaktør A. Christensen til at tiltræde en Komite, og de lod derefter i Byens Blade indrykke Meddelelse om, at de modtog Bidrag til Rejsningen af et Genforeningsmindesmærke, men der indkom overhovedet intet. Mathiesen gik da rundt med en Liste, og paa den Maade lykkedes det efter store Anstrengelser og først efter, at Barbermesteren, der saaledes blev ene om Indsamlingen, havde været ude omkring til Omegnens Proprietærer og Godsejere, at faa indsamlet ca. 200 Kr.

Stubbekøbing-Stenen.

Fra socialdemokratisk Side blev Sagen fra første Begyndelse meget stærkt modarbejdet, hvad der sikkert skyldtes den Maade, hvorpaa Sagen var taget op og Komiteens Sættelse; men af Hensyn til den gode Sag var det beklageligt og

heldigvis ogsaa enestaaende, at den ikke kunde gennemføres i Enighed og med fuld Tilslutning fra alle Sider uden Hensyn til politiske, kirkelige eller andre Skillelinjer.

Byraadet gav dog Tilladelse til, at Stenen maatte rejses i det store, skønne Lystanlæg Vest for Byen, hvorfra der er en vid Udsigt til Bogø, Sjælland og Møn.

Til Tremandskomiteen var indkommen fem forskellige Forslag til Stenens Indskrift, hvoraf det valgte to af Formanden forfattede Linjer:

Ej Vold, ej Magt kan bryde ned
et Folks trofaste Kærlighed.

Men fra socialdemokratisk Side blev der nedlagt Protest mod Ordet »Vold«, og det resulterede i, at Byraadet nægtede, at denne Indskrift maatte indhugges, hvis Kommunen skulde overtage Stenen. De to Verslinjer, det var Mening at indhugge nederst paa Stenen, blev af den Grund udeladt, saa Indskriften er under en opgaaende Sol:

SØNDERJYLLAND
1864 — 1920

Afsløringen af Mindestenen skete Søndag den 28. November 1920 i Overværelse af godt 200 Mennesker. Udvalgsformanden bød velkommen, og efter at Overlærer Jensen, Næsgaard, havde talt, afslørede han Stenen og overgav den til Byen. »Lolland-Falsters Folketidende« slutter sit meget fyldige Referat af Afsløringsfesten med en Bemærkning om, at »det fandtes af de tilstedeværende mærkeligt, at Byraadet ikke havde udsendt et Medlem til at modtage Stenen. Man plejer dog at sige Tak, naar man faar noget foræret.« Stridighederne og Splidagtigheden har, at dømme efter denne Slutningsbemærkning, aabenbart holdt sig til det sidste.

I Stenens Sokkel er indstøbt en Flaske, hvori der paa Pergament var skrevet Navnene paa de Mænd, som havde taget Initiativet til Stenens Rejsning, Navnene paa Byens Embedsmænd, Byraadsmedlemmerne og Anlægsudvalget samt Oplysning om, at Stenen var givet af Købmand Boas, Stubbekøbing, og paa Blokvojn forspændt fire Heste kørt ud til Anlægget. Og som et Minde om Krigsaarenes Vanskeligheder et komplet Sæt Ernæringskort. Yderligere er der i Flasken en Del Prospektkort af forskellige Bygninger i Byen samt nogle udsøgte og tørrede Ærter, hvorom der i det nedlagte Dokument henstilles, at de, der maatte komme i Besiddelse af Ærterne, vilde prøve, om de kunde spire.

Af de indsamlede Penge blev et mindre, overskydende Beløb givet til Anlægsudvalget til Beplantning omkring Mindestenen, der vedligeholdes af Kommunen.

LOLLAND HØJSKOLES STEN
(Søllested Sogn, Laalands Sønder-Herred.)

Bestyrelsen for Lollands Højskole har paa Plænen foran Indgangen til Skolens Bygninger rejst et Minde for Genforeningen. Det er en 7000 kg tung, uregelmæssig Natursten, fundet paa Gabrielsmindes Mark og skænket af Ejeren, Proprietær Olesen. Den er tilhugget og opstillet af Billedhugger Schiøler i Maribo, og Indskriften er forfattet af daværende Højskoleforstander Arthur Petersen.

SØNDERJYLLAND
1864 — 1920

ØRNE REV OG BLODET RANDT
MEN
TROSKAB HOLDT TIL RETFÆRD VANDT
REJST 1925

Ved Vinterskolens Aabningsmøde, 8. November 1925, blev Stenen afsløret. Højskoleforstander Arthur Petersen holdt i Skolens Gymnastiksal den egentlige Festtale, i hvilken han udtalte:

Den Sten, Højskolens Bestyrelse har rejst i Skolens Have, er en Mindesten for en af de største Dage i Danmarkshistorien. Vel er Danmarks Rige i Aarenes Løb blevet mindre og mindre, men Folket gik frem og blev det førende paa mange Omraader, og vi har en indre Vækst og Kultur, som selv den mindste af os har Del i. Efter Verdenskrigen blev Danmark for en Gangs Skyld større, og der skete noget endstaaende i Verdenshistorien, og derfor har vi rejst denne Sten, hvis Indskrift minder om Sønderjydernes aarelange, trofaste Kamp for Danskhedens Bevarelse. Det er denne Troskab, vi i Dag sætter Sten for her i Søllested, uden den havde vi ikke faaet den store Genforeningsdag. Og lad os haabe, vi maa faa lige saa god og stor en Fremtid, som vi har haft Fortid.

Forsamlingen forlod derefter Gymnastiksalen og samledes ved Stenen i Haven, som Skolens Formand, Amtsraadsmedlem R. H. Skaftø afslørede og overdrog til Skolen, og Forsamlingen sang det sidste Vers af *Jeg elsker de grønne Lunde* som Afslutning paa Højtideligheden.

STOKKEMARKE-STENEN
(Stokkemark Sogn, Laalands Sønder-Herred.)

I et lille Anlæg paa Kirkepladsen i Stokkemark rejste Sognets Beboere i 1921 en godt 2 m høj Mindesten for Genforeningen. Dens Vægt er ca. 4000 kg.

Øverst paa Stenen, der er af bornholmsk Granit, er indhugget forskellige Symboler og Sindbilleder. Fredsklokkerne, der ringer, medens Skyerne spredes og Fuglene synger, ses øverst paa Stenen; længere nede er et Kløverblad, der symboliserer Landet, en Ring, der er Symbol paa Samling, og endelig Aakander, der er et billedligt Udtryk for Kongeaen.

Stenen bærer iøvrigt en af Lærerinde Karoline Hansen, Stokkemærke, forfattet Indskrift:

SØNDERJYLLAND
FRIT NU ATTER MØDES KAN
DANSKE SYD OG NORD FOR
KONGEAA
1920

Tilhugningen og Udsmykningen af Stenen er udført af Billedhugger Schiøler, Maribo, efter Tegning af Monumenttegner Axel Cederholm, København.

Pladsen, hvorpaa Mindestenen er rejst, er ideel og overordentlig velbyggende midt i Byen og med idylliske Omgivelser, saa smukkere Plads kunde næppe findes i Stokkemærke.

Ved Afsløringen, Valdemarsdag 1921, bød Købmand Peter Andersen, Stokkemærke, som Formand for Komiteen, velkommen, særlig til Veteranerne, og redegjorde for Tanken om Stenens Rejsning, som han havde faaet efter en Rejse i Sønderjylland, en Tanke, der ved Fremsættelsen straks havde vundet almindelig Sympati, saa alle vilde være med til at rejse Mindestenen, der nu skulde afsløres.

Gaardejer A. H. Lund, Abed, holdt derefter den egentlige Afslørings-tale og sluttede: Naar Dækket for Stenen falder, skal dette Minde fortælle Efterslægten om alt, hvad Fædrene har kæmpet, og om, hvad Mødrene har grædt, men som ikke har været forgæves. Vi vandt dog vor Ret. Og i Haabet om, at Genforeningen altid maa vedblive at være til Gavn for gamle Danmark, udbringer vi et Leve for Konge og Fædreland.

Efter at Dækket var faldet, foretog et lille Sangkor forskellige sønderjyske Sange, hvorefter Pastor Krogsbæk, Stokkemærke, talte om, hvad den rejste Mindesten havde at sige til nulevende og kommende Slægter.

Først sent sluttede Festen, hvis sidste Del var henlagt til Gæstgivergaarden. Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

SANDBY-STENEN

(Sandby Sogn, Laalands Nørre-Herred.)

Beboerne i Sandby Sogn rejste i Genforeningsaaet en 2 m høj og 0.5 m bred Granitsten til Minde om Genforeningen. Stenen, der er købt hos en Stenhugger, er opstillet paa en tre Trins Cementsøkkel i Byens lille Anlæg, hvor to Biveje mødes med Landevejen.

I Sökkelen er nedlagt et Dokument med Bidragydernes Navne og Meddelelse om Anledningen til Stenens Rejsning. Nu afdøde Lærer Larsen, Sandby, har bestemt Indskriften.

Sandby-Stenen.

Paa Forsiden:

DENNE STEN REJSTES AF
BEBOERNE I SANDBY SOGN
TIL MINDE OM GENFORENINGEN
MED VORE SØNDERJYDSKE
LANDSMÆND
1920

Paa Bagsiden:

HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET,
HVAD MØDRENE HAR GRÆDET,
HAR DEN HERRE LEMPET,
SAA VI FIK VOR RET

Bagsidens Indskrift er, som det ses, en Omskrivning af Bjørnsons kendte Vers fra Norges Nationalsang.

Stenen afsløredes i Eftersommeren 1920 ved en Fest, der overværedes af godt 300 Mennesker. Efter Afsløringen, der foretoges af Lærer Larsen, henlagdes Festen til Forsamlingshuset, hvor Hovedtalen holdtes af Pastor C. R. Berggreen, Horslunde.

Kommunen, der har overtaget Stenen, har senere sat et Jernrækværk omkring det lille Anlæg.

TOREBY-STENEN

(Toreby Sogn, Musse Herred.)

22 Mænd fra Toreby Sogn opfordrede til at rejse en Mindesten for Sønderjyllands Genforening med Moderlandet, og der blev 9. November 1920 afholdt et Møde for at drøfte Sagen, hvor der valgtes et Udvalg med Sognepræsten, S. Widding, som Formand.

Stenen blev rejst paa en aaben Plads tæt ved Kirken, hvor der af Byens og den nærmeste Omegns Gaardmænd blev sammenkørt en Forhøjning paa 1,5 m, delt i flere Afsatser, begrænset af mindre, smukke Natursten, tilkørt og givet af Gaardejerne i Flintinge.

Den store Mindesten laa paa Hovedgaarden Fuglsangs Mark, og Ejeren, Godsejerinde Fru B. Neergaard, skænkede Stenen, ligesom den transporteredes gratis til Toreby af Mandskab og Heste fra Fuglsang Avlsgaard. Stenen var dog saa stor, at den maatte kløves, for at den overhovedet kunde flyttes. Ved Kløvningen fremkom en smuk, pyramideformet Sten, hvori der indhuggedes en af Udvalgsformanden foreslaet Indskrift:

MÆND OG KVINDER
AF THOREBY SOGN
REJSTE DENNE STEN
TIL MINDE OM
SØNDERJYLLANDS
GENFORENING
MED MODERLANDET
1920

Toreby-Stenen.

Over og under Indskriften, der er indhugget med runelignende Bogstaver, er Stenen prydet med en enkel, men smuk stiliseret Udsmykning.

Ved Afsløringsfesten, Mandag d. 18. April 1921, var samtlige Veteraner fra Sognet Hædersgæster, og Festtalerne holdtes af daværende Højskoleforstander M. P. Schmidt, Nr. Ørslev Højskole, og Sognepræsten, S. Widding.

Pladsen og Mindestenen blev paa Afsløringsdagen overdraget til Toreby Kommune.

VAALSE-STENEN

(Vaalse Sogn, Falsters Nørre-Herred.)

Tømremester H. P. Andersen i Vaalse har i sin Have rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Den stærkt nationalt interesserede Tømremester var i Genforeningsaaret beskæftiget med Optagelse af en gammel Brønd, sat af meget store Kampesten, og han erhvervede da en af de største og smukkeste Sten, som med en dertil egnet mindre Sten til Sokkel rejstes paa en i H. P. Andersens Have værende høj Klint, hvorfra den er synlig viden om.

Paa Stenens Forside indhuggede Tømremesteren personligt Udsmykningen, en Flagmast med Flag, og Ordene:

9. JULI 1920

FIK VI

SØNDERJYLLAND

25. Juli 1920 stod Mindet færdigt og indviedes ved en lille privat Festlighed i Overværelse af H. P. Andersen med Familie og nærmeste Naboer.

IDESTRUP-STENEN

(Idestrup Sogn, Falsters Sønder-Herred.)

Daværende Sognepræst i Idestrup Magnus Grell tog i 1920 Initiativet til Rejsningen af en Genforeningssten i Byen.

Stenen blev rejst paa en stenkranset, blomsterbeplantet Jordhøj Øst for Idestrup Forsamlingshus, midt i Byen. Den 1,9 m høje og 1 m brede Sten sad som Sidesten i en Langdysse paa Gaardejer Dues Mark i Hillestrup, Idestrup Sogn. Kammerherre Frederik Tesdorpf, Orupgaard, besøgte Stenen transporteret til Opstillingspladsen.

Indskriften, der er bestemt af Pastor Grell, er:

1864
SØNDER-
JYLLAND
1920
NU FOR DANMARK
ER FORAARETS
TID

Indskriftens nederste Del er Citat af M. Rovsings Sang: *Der er Haab i vort Bryst.*

Ved en lille Højtidelighed efter Gudstjenesten afsløredes Stenen i Eftersommeren 1921. Pastor Grell talte og foretog Afsløringen.

De samlede Udgifter ved Mindestenens Rejsning, Erhvervelse af Pladsen, Haveanlæg og Hegn, beløb sig til omkr. 1500 Kr., hvoraf Pastor Grell indsamlede 500 Kr. Resten betaltes af Aktieselskabet Idestrup Forsamlingshus, der sørger for fremtidig Vedligeholdelse af hele Anlægget.

ODENSE AMT

„Grønevogter i tusinde Aar.
Velkommen atter i Moderens Gaard,
blandt Brødre du der tage Sæde
til fælles Ære og Glæde.“

BOGENSE-STENEN

(Bogense Købstad, Skovby Herred.)

Et af Amtets smukkeste Genforenings-Mindesmærker er rejst i Bogense Lystanlæg af Byens Borgere. Den til Mindet anvendte Natursten, som har en overordentlig smuk Form, er fundet ved Grundudgravningen til Byens nye Raadhus. Efter at være slæbt til Anlægget Nordøst for Byen blev den af en Kunstner prydet med Sønderjyllands gamle Vaaben fra Hertug Abels Tid: de to Løver, og derunder Ordene:

FOR
SØNDERJYLLAND
1920

Genforeningsdagen 1920 afslørede Stenen ved en storstilet Festlighed, der var Dagen og den smukke Mindesten værdig. — Fra Morgenstunden var Byen i Festskrud; og paa Kirkegaarden var Krigergravene pyntet, saavel den store Fællesgrav, hvorpaa der var henlagt en mægtig Laurbærkrans, som Enkeltgravene. Fra Klokkerne 8—9 var der Koncert i Byens Gader, og ved Middagstid standsede alle Virksomheder, og Butikkerne lukkede, for at alle kunde deltage i den store fælles Fest og Glæde. Efter en Festgudstjeneste i Kirken var der Samling paa Torvet, hvorfra Processionen til Anlægget skulde udgaa. Over 4000 Mennesker deltog, saa det blev den største Procession, der har været set i Bogense i Mands Minde. Forrest gik »De unges Idræts Orkester, saa Børnene med Dannebrogssflag, dernæst godt 20 Foreningsfaner, og saa kom de gamle Veteraner, Festens Æresgæster, i en blomstersmykket Charabanc. Derefter kom Bogense Musikkorps, Byraadet in pleno, Festkomiteen og den tusindtallige Folkemængde.

Borgmester Trautner indledede med Ordene: Veteraner! Danske Piger og Drengel! Danske Mænd og Kvinder! I ved, hvorfor vi er samlet i Dag. — Nu er Dagen der! Nu er Sønderjyderne kommen hjem. Dagen er der, som vi kan rejse Sten og Minde for. — Dagen er der, som vore Fædre har kæmpet for, vore Mødre grædt for; den Dag, som vi, deres Børn, ikke turde haabe at opleve. Sønderjyderne er kommen hjem! — Der blev nogle tilbage. De har stadig Hundevagten, maa stadig ofre

sig, som de hidtil har gjort, for at vi andre, for at vor fælles Moder, for at Danmark kan bestaa. Det er vort Haab, at de aldrig maa blive trætte, at vi aldrig ser de sidste, som der staar i Sangen. Og vi maa aldrig glemme dem paa deres udsatte Post. — Men selv om der er Vemod i vor Glæde, saa skal denne Dag dog kun være en Glædesdag — en Dag, vi hvert Aar i Fremtiden vil fejre. Og lad os alle raabe et 9-foldigt Hurra for vort Fædreland. Danmark level!

Hogens-Stenen.

Overlærer Christensen, der afslørede Mindestenen, sluttede med Ordene: Den store Sten, som nu skal afsløres, har sin interessante Historie. Den er for Aartusinder siden ført med eller over Isen fra Norges Fjelde og landet her paa vor Kyst, hvor den er blevet dækket af et tykt Lag Ler og Sand; og først ved en ren Tilfældighed, Byen skal have et nyt Raadhus, er den atter kommen frem for Dagen, og ved Menneskehaand er den nu rejst her, skøn i sin Form og solid i sin Støbning. Lad den blive fredet som en Bautasten over Sønderjydernes Trængsler og Nød og som en kær Ven, der taler stille til os om den store Dag i 1920, da de sønderjydske Landsdele gen-

forenedes med Danmark. — Forsamlingen blottede Hovederne og sang, medens Dækket faldt, sidste Vers af *Jeg elsker de grønne Lunde*.

Om Aftenen var der Folkefest i Anlægget. Og fra »Sælstenen« ved Bogense Strand afbrændtes en mægtig Tjæretønde, der fra Trelde ved Vejle fjord besvarede med et lignende Glædesblus, hvis Flammer bragte Bud fra Kyst til Kyst. — Og langt mod Nord saas den gamle Fregat »Jylland«, som dengang henlaa i Juelsmindebugten, hvis Illumination i Dagens Anledning tog sig prægfuldt ud i den slørede Sommernat.

Festen sluttede med Afbrændingen af et Festfyrværkeri og tre drøende Kanonskud.

Lystanlægget ejes af et Interessentselskab, hvis Bestyrelse værner og vedligeholder Mindestenen.

RØNHAVEGAARD'S STEN

(Næsbyhoved-Brøby Sogn, Odense Herred.)

Om Genforeningsstenen i »Rønhavegaard«s Have, der er rejst af Gaardens Ejer, Proprietær Jh. Mayland, Næsby Stationsby, fortæller Proprietæren: Stenen staa i min Have paa en lille Jordspids, der strækker sig ud i en smuk Dam. Som Indskrift har jeg ladet indhugge:

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

Stenen afslørede Hellig tre Kongers Dag 1921. Min Familie m. fl. sang *Der er et yndigt Land*, og jeg sagde nogle Ord om Genforeningen og ønskede, at Stenen altid maatte staa som et Minde om den store Begivenhed for Sønderjyderne og det danske Folk. Min 9-aarige Søn afslørede Stenen. Mindestenen er privat Eje, og min Interesse for Sagen skyldes særligt, at min Slægt stammer fra Sønderjylland. Den til Mindet anvendte Sten, hvis Vægt er 2000 kg, er opfisket af Stavisaa paa egen Aapart.

— Det har utvivlsomt været en højtidelig Stund og en betydningsfuld Historietime for den 9-aarige Knægt, da han afslørede Mindestenen for det genforenede Sønderjylland — og han vil sikkert som Yngling og Mand med Nænsomhed vedligeholde og værne om Stenen, han som Dreng afslørede i sin Faders Have.

MAJORGAARDEN'S STEN

(Næsbyhoved-Brøby Sogn, Odense Herred.)

Paa en Høj i Hjørnet af Majorgaardens store Have ud til Odense -- Bogense Landevej har Gaardens Ejer, Peder Chr. Larsen privat rejst en Sten, hvori den gamle Gaardmand personligt har indhugget de to historiske Aarstal:

1864 — 1920

Mindestenen, ved hvilken der er rejst en Flagstang, blev afsløret ved en lille privat Fest 15. Juni 1921, hvortil Bøgenses to Veteraner var indbudt som Æresgæster.

Den gamle, stoute Gaardejer fortæller, at den egentlige Aarsag til, at han rejste Mindestenen i sin Have, var, at han som lille Dreng hørte Kanonernes Torden i 1864 ved Kampene om Fredericia og senere saa de danske Soldater faa Dage efter Rømningen fra Als (29. Juni 1864) komme marcherende gennem Byen. Peder Chr. Larsen fortæller levende og friskt om disse Oplevelser fra sin Barndom, der førte til, at han som gammel Mand personligt rejste en Genforeningssten i sin Have, og slutter: »Det var en bagende varm Sommerdag først i Juli, at Soldaterne

trætte og udasede slæbte sig frem ad Landevejen, Bataillon efter Bataillon, og vi Drengene bar Vand ud til dem, men vore Spande og Krukker blev hurtigt tomte. Disse Oplevelser har altid staaet levende i min Erindring, og jeg glædede mig meget over Genforeningen.»

— Her har saaledes Erindringen om Tabets og Nederlagets Smærte i 1864 sammen med Glæden over Genforeningen i 1920 været Aarsag til Rejsning af den lille, men smukke Mindesten, og det er let forstaaligt, at Peder Chr. Larsen har ønsket netop de to Aarstal benyttet som Indskrift paa sin Genforeningssten.

BIRKUM-STENEN

(Fravde Sogn, Aasum Herred.)

Samtlige Gaardmænd i Birkum og Tving, det gamle Oldermændslav, har paa Stævnepladsen midt i Birkum By rejst en Genforeningssten. Det er en stor Natursten, fundet i et Stendige paa Fravdegaards Jord, og skænket af Ejeren, Baron Bille Brahe. Den blev transporteret til Stævnepladsen paa en Skovslæde, og Transporten overværedes af samtlige Bymænd.

Indskriften paa Stenen er den korteste, som findes, nemlig Aarstallet:

1920

Valdemarsdag 1923 afsløredes Mindesmærket ved en Fest, der havde vundet stor Tilslutning og i det hele fik et særlig højtideligt og festligt Forløb.

Mindestenen, saavel som den smukke Stævneplads, den største og smukkeste paa Fyn — og det siger ikke saa lidt — ejes og vedligeholdes af Birkum Oldermændslav.

DAVINGE-STENEN

(Davinge Sogn, Aasum Herred.)

Paa Stævnepladsen i Davinge By afsløredes Valdemarsdag 1920 Byens Genforeningssten. Den 3000 kg tunge Mindesten er fundet i en nærliggende Grusgrav og skænket af Ejeren, Gaardejer N. P. Korfitsen. Transporten foregik paa Blokvogn forspændt 6 Heste.

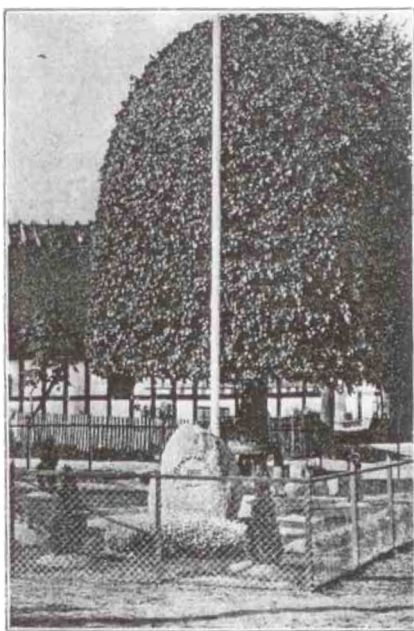
Minde- og Stævnepladsen, paa hvis Midte et imponerende Lindetræ majestætisk troner, er indhegnet med svært Jertraadsgitter, og alle Udgifter, godt 1000 Kr., er afholdt ved frivillige Bidrag fra Sognets Beboere. Paa den store Flagstang vajer Flaget paa Minde- og Højtidsdage.

I en Halvcirkel paa Stenens Forside er indhugget:

GENFORENINGEN

1920

Afsløringsfesten d. 15. Juni 1920 vandt i den Grad Sangbund hos Byens og Omegnens Beboere, at der siden hvert Aar 15. Juni er afholdt en lignende Fest. Den former sig ens hvert Aar. Deltagerne samles paa Stævnepladsen omkring Genforeningsstenen, hvor Byens Lærer holder en kort Tale, ved hvis Slutning Aftenklokkerne falder ind med deres malmlfulde Tone, og Unge og Gamle, Børn og Voksne standser deres travle Færd eller Leg, saa højtidelig Stilhed sænker sig over Byen, medens Aftenklokkerne ringer. — En smuk og ejendommelig Skik, skabt ud af Taknemmeligheden i Danmarks Glædestime. — Efter Højtidssunden

Davinge-Stenen paa Bystævnepladsen.

ved Genforeningsstenen er der Fest i Forsamlingshuset, hvor Regnskab for Minde- og Stævnepladsen aflægges. Bestyrelse vælges o. l.

Saa vel Stenen som Mindepladsen tilhører Sognets Beboere og vedligeholdes af en dertil valgt Bestyrelse.

KAPPENDRUP-STENEN

(Kolsted Sogn, Aasum Herred.)

Ved en Korsvej paa en lille Plet Jord, der tilhører Gaardejer Niels Knudsen, Kappendrup Korsgaard, rejste Byens Beboere i Fællesskab en Genforeningssten, der afsløredes Grundlovsdag 1923. — Beboerne havde gennem Aarene afholdt Grundlovsfest paa denne Plads, hvor der i 1915 var plantet en Grundlovseg, saa det var naturligt at rejse Genforeningsstenen paa dette Sted og afsløre den paa Grundlovsdagen.

Mindestenen blev fundet i den nærliggende Davinge Nyhave Mose, hvor den laa med Fladsiden op, men med Vand op paa Siderne, og da den var ret stor, Vægt 6000 kg, kostede det meget haardt af Tid, Penge og Arbejde at faa den op og slæbt til Kappendrup.

Paa Stenens Forside staar nu øverst i en Bue:

GENFORENINGEN

1920

Og derunder Bjørnsøns Vers:

ALT, HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET,
MØDRENE HAR GRÆDT,
HAR DEN HERRE STILLE LÆMPET,
SAA VI VANDT VOR RET

Det var Planen, at Afsløringsfesten Grundlovsdag 1923 skulde have været en særlig storstilet og værdig Genforenings- og Mindefest; men Regnvejr umuliggjorde delvis den planlagte Friluftsfest.

Mindestenen og Pladsen er Byens Fælleseje og værnes af en Bestyrelse, der vælges ved den årlige Fest paa Grundlovsdagen.

TARUP-STENEN

(Sønder-Næraa Sogn, Aasum Herred.)

Ikke saa faa Steder, særlig paa Fyn og i Jylland, findes endnu Bylav, hvis Betydning, sammenlignet med de gamle Bylav før Udskiftningen, vel er ringe, men som dog bestaar og Aar for Aar stadig vælger sin Oldemand.

Bylavet i Tarup har til Opgave at administrere Byens fælles Ejendom: Tarup Mølledam med tilhørende Græsparceller. Den sidste Søndag i April afholdes hvert Aar Lavsmøde. Ved Lavsmødet i 1924 foreslog Møller Peter Petersen, Tarup Vandmølle, at rejse en Sten til Minde om Genforeningen. Der var Enighed i Lavet om at lade Stenen rejse; men da Udgifterne vanskeligt kunde afholdes af Lavskassen og af Hensyn til de ikke faa Udflyttere, der ikke regnede sig som hørende til Lavet, bestemtes det, at Stenen skulde rejses i Fællesskab af alle Beboerne i Tarup og Omegn. Der nedsattes derfor et 3-Mands Udvalg til at indsamle Bidrag og forestaa Arbejdet.

En smuk 1,5 m høj Sten blev fundet i Skellet ved Knud Mægaards Ejendom. Mægaard skænkede Stenen, og Hans Hansen gav gratis en halvrund Plads i sin Have ud til Bygaden, hvor Mindestenen staar hævet 0,5 m over Gaden.

Det var Planen, at Stenen skulde have været afsløret Genforeningsdagen 1924; men af forskellige Grunde maatte det udsættes til den 25. Juli, som jo forøvrigt ogsaa er en national Mindededag.

Den af Udvalget bestemte Indskrift:

GENFORENINGEN

1920

var i en Halvcirkel indhugget i Stenen, medens den laa paa Findestedet. Stenhugger Niels Nielsen, Birkum, skulde derefter forestaa Opstillingen. Han mødte om Morgenen den 25. Juli og byggede Fundamentet til Stenen, som efter Bestemmelsen flyttedes og rejstes alene ved Menneskekraft. Over Middag samledes derfor Bymændene og fik med Besvær Stenen væltet op paa et Stenlad, som var bundet paa Møllerens Blok-vogn. Og medens nogle trak i Stang, Reb og Tov, og andre skød paa, gik det under Skæmt og muntre Tilraab frem mod Opstillingspladsen. Paa Møllerens Stenbro gik det imidlertid galt. Ladet knustes, og Stenen faldt paa Jorden, men der skete heldigvis kun materiel Skade. Et nyt Lad blev sammentømrret, og Transporten fortsattes uden yderligere Uheld, og Stenen blev rejst paa det opbyggede Fundament.

Kvinder og Børn havde imidlertid ogsaa givet Møde medbringende Madkurve, men da Regnen samtidig begyndte at strømme ned, maatte Fællesspisningen og Størsteparten af Afsløringsfesten henlægges til Gaardejer Hans Hansens nærliggende store Port. Her vekslede det med Tale og Sang. Veteran Niels Andersen, Tarup, fremdrog Minder fra Krigen i 1864, hvorefter Festen sluttede med, at Forsamlingen staaende omkring Mindestenen sang: *Kongernes Konge*.

Stenen er overgivet Bylavet til fremtidig Værn og Vedligeholdelse.

HØJBY-STENEN

(Højby Sogn, Aasum Herred.)

En Kvindeforening ved Navn »Dannebrog«, hvis oprindelige Opgave var at værne om det gamle Bystævne, som grundet paa Odense—Ringe—Faaborg Banens Anlæggelse i 1882 kom i Forfald, fik i 1919 frit overdraget 100 m² Jord, beliggende midt i Byen ved Forsamlingshuset. Paa denne Plads blev der anlagt en Mindelund, hvor der er rejst en Række Bautasten, forsynet med betydelige Mænds og Kvinders Navne fra Fortid og Nutid indenfor Digtningens, Kunstens og Historiens Verden. Desuden blev der paa 700-Aarsdagen for vort Flag rejst en Mindesten om Revalslaget og Dannebrog, ligesom en Sten minder om Grundloven af 1915, der gav Kvinderne politisk Ligestilling med Mændene. Paa Bagsiden af denne Mindesten er der, med den udprægede historiske Sans, hvorom hele det velholdte og smukke Anlæg tydeligt bærer Vidne, mindet om Stavnsbaandets Løsning — 18 Aar for 150-Aars Jubilæet i 1938.

I denne Mindelund rejstes saa, man kan næsten sige efter Naturens Orden, eller rettere i historisk Sammenhæng, i 1920 en Genforenings-

Højby-Stenen.

sten. Det er en smuk Natursten, en Havsten med forskellige skarpt adskilte Stenarter. Den kunstneriske Udsmykning er udført efter Tegning af Billedhugger Mogens, Svenborg. En stor, stiliseret Egekrans omslynger Indskriften:

SØNDERJYLLAND
VUNDET
DET VAR KAMPENS
MAAL
15 JUNI
1920

Og i Egekransen staar følgende sønderjyske Føreres Navne: L. Skau, H. Krüger, G. Jo-

hannsen, Kr. Flor, Kr. Paulsen, P. Hjort Lorenzen, H. P. Hanssen. — Hele Indskriften er bestemt af Kvindeforeningens Bestyrelse i Samraad med Gaardejer H. L. Hansen, Højby.

14. Juli 1920 afsløredes Mindestenen ved en stemningsfuld Afsløringsfest. Højskoleforstander Bækhøj, Ollerup, talte om Sønderjyllands Historie ud fra de paa Stenen indhuggede sønderjyske Føreres Navne.

Kvindeforeningens Bestyrelse værner og vedligeholder Mindestenen.

OVER-KÆRBY-STENEN

(Drigstrup Sogn, Bjærge Herred.)

Paa Bakkedraget Kærby Banker Sydøst for Over-Kærby findes der paa Gaardejer Jens Nielsens Mark en anselig Gravhøj, Kongshøjen, hvorfra der er Udsigt ned over Kerteminde By og Bugten, længere ude Bæltet og Romsø i Nordøst, Fjorden og Kertinge Nor mod Vest og Syd og Odense Fjord i Nordvest som et smalt Sølvbaand i det fjerne. I klart Vejr ses Sjælland og Samsø, og store Strækninger af Fyn ligger som et milevidt Panorama. Der findes ikke paa Nordfyn videre eller skønnere Udsigtspunkt, saa det var rimeligt og naturligt, at Højens Ejer og Egnens Beboere ønskede paa dette Sted, omgivet af bølgende Kornmarker og kranset af Bælt og Fjord, at rejse et i videste Forstand synligt Minde om Genforeningen.

Med Besvær slæbtes en stor Natursten op paa Højens Top, og deri indhuggedes:

FOR
SØNDERJYLLANDS
GENFORENING
MED
DANMARK
1920

5. August afsløredes Mindestenen ved en Folkefest, der havde samlet mange Mennesker.

Den tidligere saa anselige Gravhøj, Kongshøjen, var, da Genforeningsstenen rejstes, temmelig ødelagt, men blev nu i det væsentligste istandsat og fredet, saa her har Genforeningsglæden tillige medvirket til, at et betydeligt Fortidsminde blev skærmet for yderligere Vandalisme og Ødelæggelse.

Over-Kærby-Stenen.

KØLSTRUP-STENEN
(Kølstrup Sogn, Bjærge Herred.)

Denne Sten er en »Trilobit-Mindesten«, til Dels enestaaende i sin Art, idet der kun findes een lignende paa Aalborg Stadion, hvorimod det er ret hyppigt at træffe paa »Dobbeltsten«. Saadanne findes bl. a. ved Galtrup og Vestbirk Højskoler, Pjedsted Kommuneskole, Ryes Skanser paa Helgenæs og flere Steder, mindende foruden om Genforeningen tillige om A. Chr. Poulsen Dal, der i 1864 grundlagde Galtrup Højskole, de i Verdenskrigen faldne tidligere Vestbirk-Elever, Pjedsted Skoles 200 Aars Jubilæum, det er en af Fr. IV's gamle Rytterskoler, og 75-Aarsdagen for de i 1849 af General Rye opførte Skanser paa Helgenæs.

Det har selvfølgelig sin Vanskelighed at finde en nogenlunde naturlig Form for Indskriften paa »Dobbeltstenene«, end sige da paa »Trilobitstenene«, og enkelte er vel næppe helt tilfredsstillende, men Indskriften paa de to nævnte og eneste »Trilobitter« er paa Trods heraf baade naturlig og smuk. Paa Kølstrup-Stenen er Indskriften indhugget paa Stenens tre Sider, hvad der, naar Sten og Plads egner sig dertil, kan have sine Fordele.

Kølstrup-Stenen er rejst paa en lille trekantet Plads ved en Vejgaffel i umiddelbar Nærhed af Kirken og Præstegaarden, en Plads, hvorfra der er smuk Udsigt over Kertinge Nor. Omkring Pladsen er plantet Hæk og i Hjørnerne Lindetræer, op ad Mindestenens Stenfundament, der er ret

højt, og omkring selve Mindestenen gror der Efeu. Saavel Stenens Form, raa, utilhugget, 2 m høj, firkantet Granitsojle, fundet paa Kertinge Mark, som Opstillingen ved Vej paa de tre Sider, er ideel for Indskriftens Tredelthed.

Paa Forsiden ud mod Hovedvejen og Kertinge Nø: staar øverst:

GENFORENINGS-
AARET
1920

Og paa Stenens Fod:

MANDEMØD
TROFASTHED
DANMARKS LYKKE

Paa Siden mod Kirken:

POUL BAGGER
PRÆST I KØLSTRUP
3. NOVEMBER 1659

Og paa modsatte Side:

ERIK
HØIER MØLLER
EN GAMMEL FELTPRÆST
1850 OG 64

Indskrifterne er forfattet af daværende Sognepræst i Kølstrup, nu Seminarieforsøger i Haderslev, Dr. phil. Arne Møller, der sammen med nogle af Sognets Beboere rejste Stenen.

5. September 1920 blev Mindestenen afsløret, ved hvilken Lejlighed der bl. a. blev afsunget en til Dagen forfattet Sang af Dr. phil. Arne Møller:

Vi sætter Sten paa Sten — —
ej over Kæmpegrave
og Fædres møre Ben — —
for Danmark Stenen her skal staa,
især for danske Hjærter
fra Sli til Kongeaa.

For dem, som stred og sang,
for dem, som stred med Sorgen
i Løn saa mangan Gang, — —
for Mandemød og Trofasthed,
som mindes — eller glemtes,
saa Gud kun ved Besked.

For Hjærterne, som slog,
og dem, som endnu banker
for gamle Dannebrog,
vi sætter Sten ved Kirkemur,
hvor Børnelokken tumler,
midt i Guds fri Natur.

Se kun til Stenen hen,
I Folk, som gaar i Kirke,
og tænk paa Kirkens Mænd!
Og Børn, se op fra jeres Leg,
hør Stenens stærke Tale,
og svigt I heller ej!

Poul Bagger var, som nævnt paa Stenen, Præst i Kølstrup, og han løb Natten til den paa Stenen nævnte Dato fra sin Præstegaard til Kerteminde for at give det danske Militær Oplysning om den svenske Styrke, der stod ved Ulriksholm, nær ved Kølstrup Præstegaard. I den Anledning ruinerede Svenskerne hans Præstegaard. »En gammel Feltpræst« er Forfatter-Pseudonym for Erik Høier Møller, Feltpræst i begge Krigene, Sognepræst og Provst i Kølstrup 1866—92, hvor han skrev de fleste af sine Bøger.

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

AGEDRUP-STENEN

(Agedrup Sogn, Bjærge Herred.)

Bestyrelsen for Agedrup Forsamlingshus, hvori saa godt som alle bosiddende Folk i Sognet er Aktionærer, forestod Rejsningen af Sognets Mindesten for Genforeningen.

Stenen, der er en i Form og Farve sjælden Natursten, er fundet i Skoven ved Carolinelund i Radstrup, Marslev Sogn, og skænket af Ejeren, Proprietær Mosegaard. Den blev under festlige Former transporteret til Agedrup Forsamlingshus, hvor den rejstes i et lille Anlæg, og bag Stenen rejstes en Flagstang. Indskriften, der som alt andet vedrørende Stenen er bestemt af Forsamlingshusets Bestyrelse, er kort:

1864 — 1920

I Eftersommeren 1920 blev Stenen afsløret i Overværelse af en talrig Forsamling. Landbrugslærer Hans Appel, Dalum, talte om Sønderjyllands Historie, og daværende Formand for Forsamlingshuset, Skræddermester Chr. Rasmussen, afslørede Stenen, og Gaardejer Niels Hansen, Vester-Kærby, bragte Sønderjyderne en Tak for Trofasthed i de lange Udlændighedsaar.

Bestyrelsen for Forsamlingshuset værner og vedligeholder Mindestenen.

MARSLEV-STENEN

(Marslev Sogn, Bjærge Herred.)

Sognepræst i Marslev, Pastor Schack og Hustru rejste i Sommeren 1923 en smukt formet Kampesten til Minde om Genforeningen.

Stenen, der er fundet i et Dige omkring Præstegaarden, staar paa en rund Plæne mellem tre Birketræer midt i Præstegaardshaven.

Indskriften er:

SOM TAK FOR
OG TIL MINDE OM
SØNDERJYLLANDS
GENFORENING MED
MODERLANDET I 1920
SATTE SCHLACK DENNE STEN

DEN, SOM TROER, HASTER IKKE

Afsløringshøjtideligheden formede sig jævnt og stille som en privat Højtidelighed for Præsten og hans Familie.

NORUP-STENEN

(Norup Sogn, Lunde Herred.)

I Genforeningsaaaret rejste Byens Beboere i Fællesskab en Mindesten paa en Plads midt i Byen overfor Kirken og ud til Slettens Landevej, Odense—Bogense. Ved fælles Arbejde opfyldtes en Del af Gadekæret i en Halvcirkel ind mod Landevejen. Yderst i Halvcirklen er plantet Bøgehæk og indenfor, med Gang imellem, Egehæk. Bag Stenen et Akacietræ, ved Siderne to Egetræer og frem mod Vejen to Linde. Foran Mindestenen, der er en smuk Natursten, men temmelig lille, fundet paa en Mark i Sognet og skænket af Ejeren, er lagt 12 flade Sten i Rundkreds med en noget større i Midten, som et lille Miniature-Bystævne.

Indskriften paa Mindestenen er:

FOR
SØNDERJYLLAND

1920

Norup-Stenen

En paa Pladsen rejst Flagstang bærer Flag paa Højtids- og Festsdage og ved anden Lejlighed af Betydning for Byens Beboere.

Genforeningsdagen 1920 afsløredes Mindet ved en Fest, der overværedes af saa godt som alle Sognets Beboere. Sognepræsten afslørde Stenen, der er Byens Fælleseje.

TØRRESØ-STENEN

(Krogsbølle Sogn, Skam Herred.)

Tørresy By ejer en fælles Lergrav af minimal Værdi, den har gennem Aarene været udlejet, og for Lejesummen rejstes der i 1922 paa Byens Fællesjord, en lille Trekant midt i Byen umiddelbart ved Gadekæret og Smedien, en Genforeningssten. Pladsen var det fordums Bystævne, som dog forlængst var forsvundet, saa der nu var Affaldsplads, hvor Byens Ragelse laa henslængt.

Denne Plads blev planeret og indhegnet, og ved begge Sider af Gangen, der gaar omkring den beplantede Stenhøj, hvorpaa Mindestenen rejstes, er der Lavendelhæk. Foran Stenhøjen er Roser, og som Læplantning er der mod Vest Naaletræer.

Mindestenen, en mørk Granitsten med hvide Flammer, er hentet fra den nærliggende Strand og paa en Blokvogn forspændt seks Heste kørt til Tørresø. Det er ingen særlig stor Sten, 1,5 m høj, hvorfor den er rejst paa en 1 m høj Betonsokkel, som dog skjules af Stenhøjen. Indskriften er:

MINDE OM
SØNDERJYLLANDS
GENFORENING
MED MODERLANDET
1920

Bag Stenen er rejst en mægtig, 15 m høj Flagstang af Ædelgran, som der forøvrigt var store Vanskeligheder med at faa rejst, da Mindestenpladsen er helt omspændt med Telefon- og elektriske Ledninger.

Den 9. Juli 1922 blev Stenen afsløret i Overværelse af alle Byens Beboere, unge og gamle. Et 5 m Flag blev første Gang hejst paa den høje Flagstang, og efter en Sang talte Realskolebestyrer Dissing, Otterup, der ogsaa foretog Afsløringen.

I de efterfølgende Aar er der som en Fortsættelse af Afsløringsfesten afholdt en folkelig og national Fest 15. Juni, Genforeningsdagen, ligesom Flaget, der ses viden om, vajer paa den høje Flagmast.

Pladsen og Mindestenen vedligeholdes for Lejen af den omtalte Lergrav.

BEDESLEV-STENEN

(Bedeslev Sogn, Skam Herred.)

I Juli Maaned 1919 samledes fire Mænd fra Bedeslev for at drøfte Muligheden af at rejse en Sten til Minde om Sønderjyllands Genforening med Moderlandet. Disse Mænd blev hurtigt enige om at rejse en saadan Mindesten ved Indkørslen op til Kirken, hvor der netop fandtes en velegnet og smuk Plads.

Paa Gaardejer Bendt Bendtsens Mark blev fundet en passende Sten, som Ejeren skænkede til Mindesten, og hvori Stenhugger Jørgensen, Otterup, indhuggede:

MINDE OM
SØNDERJYLLANDS
GENFORENING MED
MODERLANDET
1920

Alle Udgifter blev dækket ved frivillige Bidrag fra Byens Beboere, ligesom alt Arbejdet paa Mindepladsen udførtes gratis, og Gaardejer Bendt Jørgensen anlagde et lille Anlæg og byggede en Stendysse omkring Mindestenen, saa den staaer særdeles smukt foran en høj Flagstang.

16. Juli 1920 afsløredes Mindestenen. Forsamlingen marcherede med Fane og Musik i Spidsen gennem Byen til Mindepladsen. Her bød Gaardejer Bendt Jørgensen velkommen, og Lærer Madsen holdt Afsløringstalen, hvorefter hele Forsamlingen marcherede op paa Kirkegaarden, hvor der nedlagdes Kranse paa de 16 afdøde Veteraners Grave, medens Fanen, der blev bæaret af en 84-aarig Veteran, sænkedes. I Kirken, hvor Forsamlingen derefter samledes, prædikede Pastor Mørck, Nr.-Næraa, hvorefter Folketingsmand H. J. Jørgensen paa Festpladsen holdt en fra de store sønderjyske Genforeningsfester inspireret Tale, fra hvilke Fester Folketingsmanden lige var hjemkommen. — Til Afslutning samledes de mange Deltagere til fælles Kaffeord i Forsamlingshuset, hvor korte Taler og Sang vekslede med hinanden.

— Som en lille Oplevelse ved Stenens Rejsning skal nævnes, at da andet Spadslag Jord blev gravet til Fundamentet, fandt Gaardejer Bendt Jørgensen en gammel En-Skilling fra Aar 1863, Aaret da Urolighederne som Forløber for 64 var begyndt.

Mindestenen er Byens Fælleseje og værnes af dens Beboere.

GLAVENDRUP-STENEN
(Skamby Sogn, Skam Herred.)

I Glavendrup, ved den store Oldtidsbegravelse, hvor den bekendte Runesten med den længste danske Runeindskrift er rejst over en Offerpræst fra den hedenske Tid, »Helligdommens hæderværdige Vogter«, af dennes Hustru og Sønner, som har ladet Runerne slutte med en Trusel mod den, der beskadiger Stenen eller flytter den bort, er ogsaa rejst en stor, smuk Mindesten for Genforeningen, ligesom der findes en Sten, der minder om Grundloven af 1915; saa her rækker Fortid og Nutid hinanden Haanden.

Den 8000 kg tunge Mindesten, der er fundet i »Jydemarken« paa Knud Hansens Ejendom paa Bastrup Mark, er rejst paa en lille græsklædt Jordforhøjning, flankeret af to Egetræer og omgivet af fem mindre Sten, som symboliserer Danmarks forskellige Landsdele.

Indskriften, der er indhugget med runelignende Bogstaver, lyder:

REJSTES
TIL MINDE OM
SØNDERJYLLANDS
GENFORENING
MED DANMARK
AARET 1920

Paa Foden af Stenen:

FORENINGEN
GLAVENDRUP STENEN
SATTE MINDESMÆRKET

Langs Stenens Yderrand:

GRÆNSEVOGTER I TUSINDE AAR,
VELKOMMEN ATTER I MODERENS GAARD
BLANDT BRØDRE DU DER TAGE SÆDE
TIL FÆLLES ÆRE OG GLÆDE

Glavendrup-Stenen.

Søndag den 25. Juli 1920, Isteddagen, afsløredes Stenen. Højskoleforstanderne Rasmus Nielsen, Særsløv, og nu afdøde Kristensen-Randers, Ollerup, havde hver skrevet en Sang til Festen. I Lunden vøjede danske, norske, svenske, belgiske, amerikanske og de allierede Magters Flag. Og Omegnens Kvinder havde rejst en Æresport.

Højskoleforstander Rasmus Nielsen, Særsløv, udtalte i sin Afsøringstale: I Dag for 70 Aar siden kæmpede vor Hær ved Isted. De kæmpede for Sønderjylland og vandt Sejr. I 1864 faldt Sønderjylland i Fjendehaand. De Mænd, der dengang kæmpede for vort Land, mindes vi med Taknemmelighed, og mange af dem lever endnu og kan sammen med os glæde sig over, at Sønderjylland er genvundet. Nu er kom-

men den herlige Tid, da Retten og Retfærdigheden sejrede. Vi har faaet Sønderjylland tilbage og glæder os over, at de allierede Magter har imødekommet vore Ønsker. Vi takker dem derfor og hejser deres Flag. Vi takker det belgiske Folk og de forenede Stater, fordi de har medvirket til, at Sønderjylland atter er blevet knyttet til os. Det er rimeligt, vi her paa dette Sted har rejst en Sten til Minde herom. Og vi vil nu i denne minderige Lund afsløre Mindestenen, der i de skiftende Tider skal være et Vidnesbyrd om den Lykke, der timedes Danmark, da Sønderjylland atter kom hjem til Moderlandet. Lad os raabe et Leve Danmark!

Efter at Lundens Formand, Gaardejer Mads K. Rasmussen, havde redegjort for Arbejdet med Stenens Rejsning, talte Landbrugslærer Hans Appel, Dalum, om Sønderjylland og den Kamp, der var ført for at bevare Danskheden, og Højskoleforstander Kristensen-Randers, Olle-rup, om den sønderjyske Befolknings Trofasthed mod Moderlandet og om en god Fremtid for det større Danmark.

Foreningen »Glavendrup Stenen«, der rejste Genforeningsstenen, værner og vedligeholder denne.

JERSORE-STENEN

(Klinte Sogn, Skam Herred.)

Paa Fyns nordligste Punkt ved Kysten ud mod Æbelø er der af en Kreds af Jersore By's Beboere rejst en lille smuk Mindesten for Genforeningen; et Minde, der ikke virker ved sin Størrelse, men ved den Nænsomhed og Kærlighed, Mindepladsen til mindste Enkelthed bærer Vidne om.

Mindet er rejst i Form af en Stendysse paa en lille Trekant imellem tre Veje, hvor der i sin Tid laa en gammel forfalden Bysmedie. — Fra Mindepladsen er der i klart Vejr en smuk og vid Udsigt over nordfynske Egne og til Æbelø, der som en svømmende And ligger omgivet af sine Ællinger. Øerne: Æbelholm, Dræet, Ejlinge og Lindø.

Indskriften paa den største Sten, der er en Gave fra Mads Knud Rasmussen, Mensalgaard ved Glavendrup, og som staar øverst i Stendyssen, er:

FOR
SØNDERJYLLAND
1920

Mindepladsen er indhegnet med en Tjørnehæk, og i hvert af Trekantens Hjørner er plantet et Takstræ, og om Stendyssen, der har et Eldorado af Stenhøjsflora, er der blegrøde Roser. — Valdemarsdag 1923

afsløredes Mindet. Formanden for Udvalget, Gaardejer Knud Hansen, redegjorde for Arbejdet med Rejsningen af Stenen og Beplantningen af Anlægget, hvorefter Sognets daværende Præst og Førstelærer Nielsen, Nørreby, talte. Den sidstnævnte afslørede Mindet. Der har hvert Aar siden paa Genforeningsdagen været afholdt en Fest ved og omkring Mindestenen.

Mindesmærket er Byens Fælleseje og værnes og vedligeholdes af Beboerne.

LANGESØ-STENEN

(Vigslev Sogn, Skovby Herred.)

Danske Kvinders Forsvarsforenings Underafdeling for Vigslev Sogn, Vigslev Sogns Konservative og Vigslev Sogns Venstreforening rejste i 1920 en Sten til Minde om Genforeningen. Den blev rejst paa en lav Skrænt ved Korsvejen i Langesø Skov, saa den staar frit ud til den alfare Vej og med Skoven som Baggrund. Selve Mindestenen blev fundet i Morud Skov, der hører under Langesø, og den saavel som Grunden, hvorpaa den er rejst, er givet af Hofjægermester, Lensbaron H. Berner Schilden Holsten, Langesø, der ogsaa var den, som tog Initiativet til Rejsningen.

Indskriften er øverst:

DE VAR DANSKE
DE VEDBLEV
AT VÆRE DANSKE

Paa Stenens Fod:

TAK TIL HVER ENESTE
TROFAST SØNDERJYDE

1920

Langesø-Stenen.

Genforeningsdagen 9. Juli 1920 afsløredes Mindestenen. Trods daarligt Vejr var der god Tilslutning til Festen, hvor Hofjægermester, Lensbaron H. Berner Schilden Holsten talte og foretog Afsløringen. Der-efter talte Lærer Haugaard, Taagerød, og Adjunkt Larsen, Odense.

Hofjægermester, Lensbaron H. Berner Schilden Holsten har paataget sig Vedligeholdelse af Sten og Plads for sig og sine Efterfølgere paa Langesø.

HARENDRUP-STENEN

(Harendrup Sogn, Vends Herred.)

Sognets Beboere har i et lille Anlæg foran Forsamlingshuset, der er beliggende midt i Harendrup By lige ud til Landevejen, rejst en mindre Genforeningssten. Den staar med tre Kampesten til Underlag oven paa en lille Jordforhøjning, bag hvilken der er rejst en Flagstang.

Indskriften, hvis første Linje er indhugget i en Halvcirkel, følgende Stenens øverste Kant, er et Citat fra en Sang af Ambrosius Stub:

DIT FORSYN, O FADER

1864

1920

FØRTE DEM HJEM

Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, afsløredes Mindestenen af Pastor Præstorius, Fjellerup, i Overværelse af Byens og Sognets Beboere. Efter Afsløringen talte Gaardejer Lars Petersen, Dalsagergaard, og Grosserer Joh. Kristensen, Harendrup.

Forsamlingshusets Bestyrelse værner og vedligeholder Stenen.

GAMBORG-STENEN

(Gamborg Sogn, Vends Herred.)

Midt i Gamborg By, ved Forsamlingshuset, Skolen og Kirken, paa en Plads, hvor tidligere Bystævnet holdtes, blev der i 1880 paa Foranledning af daværende Sognepræst P. S. Nyeberg stillet 8 utilhugne Kampesten i en Rundkreds omkring et Asketræ, saa det var i Lighed med et middelalderligt Bystævne. Senere er Pladsen udvidet og beplantet, saa det hele danner et lille Anlæg. I dette Anlæg rejste en Kreds af Byens Beboere i 1920 en mindre Genforeningssten med Indskriften:

SØNDERJYLLAND

15. JUNI

1920

Mindestenen, der er fundet paa Sogneraadformand N. P. Nielsens Mark paa Svinø og af Markens Ejer skænket til Anvendelse som Genforeningssten, staar paa en Cementsokkel, om hvilken der er en blomsterbeplantet Stenhøj.

Ved en Festlighed 6. August 1920, hvor Sognets Præst, Lærer og Sogneraadformand talte, blev Stenen afsløret.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

STRANDBJÆRG-STENEN

(Kærum Sogn, Baag Herred.)

Det første Mindesmærke paa Fyn for Sønderjyllands Genforening med Moderlandet er rejst 1919 paa »Strandbjærg« af Proprietær L. Andersen, Truelsemosegaard.

Stenen er baade den først rejste paa Fyn og den eneste i hele Landet, foruden Mindesmærket i Ærøskøbing, som bærer Aarstallet 1919. Der er dog i Jylland af private Mænd rejst tre Mindesmærker i 1919, men de har Aarstallet 1920. Men Proprietær L. Andersen havde et saa ukueligt Haab og usvigelig en Tro, at han allerede i 1909 kunde give sig selv Løfte paa at rejse en Mindesten for Sønderjyllands Hjemkomst. Faa eller ingen turde i 1909 give et saadant Løfte. Men Proprietær L. Andersen hilste og opmuntrede ogsaa Sønderjyderne paa Afstemningsdagen, 10. Februar, ved paa sin Ejendoms højeste og smukkeste Punkt: »Strandbjærg«, at hejse et mægtigt, nyt Flag — og sikker paa Afstemningens Resultat afslørede han tillige en Mindesten for Genforeningen, der først fuldbyrdedes 9. Juli.

I en lille, trykt Redegørelse fortæller L. Andersen bl. a. følgende om den rejste Mindesten og dens Omgivelser:

En god Mils Vej Sydøst for Assens ligger Ebberup Banker. De er en Fortsættelse af de fra de fynske Alper udgaaende Banker, der fra Jorløse i vekslende Stigen og Falden gaar over Haarby, Voldtofte, Bohøj og slutter med nogle ret høje Banker en god Kvartmil fra Stationsbyen Ebberup, hvorefter de falder brat af og forsvinder ganske i Landet, der blødt og umærkeligt mod Syd og Vest glider ud i Lillebælt. Mod Nord fortsætter Bankerne sig op over Skovsbjærg til Øksnebjerg. Ebberup Banker er meget smukke og karakteristiske. I bløde, afrundede Bølger ligger de og vugger sig i det frodige, fynske Land, og fra deres Toppe er der en herlig Udsigt, især mod Syd ud over Lillebælt med Sønderjylland og Als i Kimingen.

Paa den højeste af disse Banker: »Strandbjærg«, der ligger 96 m over Havet, rejste jeg i Efteraaret 1919 en Sten til Minde om Sønderjyllands Genforening med Moderlandet, og den er rejst ifølge et Løfte, jeg gav mig selv, da jeg første Gang i Aaret 1909, efter at have købt Gaarden »Truelsemose«, gik hen over disse Banker og saa ud over Lillebælt med »det tabte Land« i Baggrunden. Jeg husker saa tydeligt dette mit første »Møde« med Landet derovre: et underligt, paa en Gang smerteligt Stik, men samtidig et levende Haab dybt i mit Sind. Og saa var det, jeg sagde til mig selv: Naar vi faar Sønderjylland tilbage, vil jeg rejse en Sten her!

Sønderjylland kom tilbage! Sønderjyderne havde holdt ud i Kam

Strandbjerg-Stenen.

pen for deres Ret. Deres Kærlighed til Moderlandet var ikke død, men tværtimod vokset i Inderlighed og Dybde gennem de 56 Udlændighedsaar.

Mindestenen, der er en gammel Overliggersten, er fundet paa en Mark tæt udenfor en af Gaardene i Ebberup Banker. Det er en stor, smuk Granitsten, 2 m høj og 1,5 m bred. Dens Vægt er ca. 4000 kg. Det var et stort Arbejde at faa den gravet op, læsset paa Blokvogn og transporteret op paa Bakkens Top, og det var et rosværdigt Arbejde, der blev udført af

mine Karle. — Stenens billedlige Udsmykning skyldes Maleren og Billedhuggeren Erik Pedersen, Viby, og naar Genforeningsstenen virker saa karakteristisk og smuk, som den gør, skyldes det i Forening de herlige Naturomgivelser og Kunstnerens gode Arbejde ved selve Mindestenen som hele Anlægget om den. Paa Stenen er indhugget i Relief Skt. Jørgens Kamp med Dragen som Symbol paa Sønderjydernes Kamp mod Prøjservældet.

»Dragen« er fældet. »Skt. Jørgen« har sejret ved Retfærdighedens Sværd. Gid dette Sværd altid maa føres med Styrke af vort Folk, saa Indskriften, jeg satte paa Stenen, maa opfyldes, naar den siger:

MOD URET, VOLD OG TVEDRAGTS ONDE FÆRD
VORT FOLK MED TROSKAB STEDESE FØRE SVÆRD

SØNDERJYLLAND

1864 — 1919

Gid Stenen maa staa gennem Tiderne som et Minde om, at Troskab og Retfærdighed altid vil sejre, blot der holdes ud i Kampen, skal denne end føres gennem Slægter.

Omkring Mindestenen er sat en Kreds af store Sten, fundet paa Truelsemoegaards Marker. Paa disse Sten er der gode Siddepladser.

At sidde der -- maaske helst ene -- en Sommerdag, eller for Resten naar som helst, og se ud over det genvundne Land er en god Stund. Der er en egen Stilhed deroppe, og Tanken drager Næring deraf. Flagsnoren paa sin Stang smelder uafbrudt som et Ur, der tikker. Det er, som om den fortæller om Tiden, der gaar og gaar. Og uvilkaarligt stiger et Ønske frem i vort Sind. Et Ønske for vort Land og vort Folk, at det maa leve gennem Tiderne -- om i Sol eller i Skygge -- altid førende Retfærdssværdet med Tro paa dets Sejr.

Afstemningsdagen. 10. Februar 1920, afsløredes Mindestenen ved en lille, privat Festlighed. Proprietær L. Andersen med Familie og Husstand samledes omkring Mindestenen og højste første Gang Flaget, et dejligt, nyt, 5 Meter langt Dannebrogssflag, paa den høje Flagmast bag Stenen. L. Andersen sagde nogle faa jævne, stilfærdige Ord og forklarede Sagens og Øjeblikkets Betydning. Og med blottede Hoveder og Blikket vendt mod Sønderjylland sang alle til Afslutning: *Der er et yndigt Land!*

Det nye Flag maatte allerede den første Dag ofre en Meter af sin Længde, da det var et forrygende Vejr, men Proprietær L. Andersen udtalte, at paa Afstemningsdagen skulde Flaget ikke stryges før Solnedgang, selv om Flagdugen maatte ofres!

Det paahviler Ejeren af Truelsmosegaard at værne og vedligeholde Mindesmærket.

FRØBJÆRG BAVNEHØJ-STENEN

(Orte Sogn, Baag Herred.)

I det nordvestlige Hjørne af Fyn begynder en stor Bakkerække, der med enkelte Afbrydelser strækker sig i en Bue helt ned mod Svenborg. Det højeste Punkt i denne Bakkerække, de fynske Alper, er Frøbjærg Bavnehøj, fra hvis Bakketop, hvor forhen Bavnen blussede, naar der var Ufred i Landet, der er vid og ejendommelig Udsigt. Mod Vest skimtes Lillebælts blanke Stribe som et Sølvbaand, bag hvilket Kysten af Sønderjylland ses. Østpaa ser man ind over det hølgebakkede Midt-fyn med Landsbyer, spredte Skovstrækninger, grønne Moser med blinkende Smaasøer og Tørvegrave. Mod Syd, lige ved Bavnehøjens Fod, ligger en stor Landsby, omgivet af gamle Frugthaver. Og saa langt Øjet kan se, er der Mark ved Mark, indrammet af levende Hegn med Hasel og Hyld, Slaaen, Brombær, Hybenroser og Kaprifolium. Hvor Marken hører op, begynder Bøgeskoven, i hvis Skjul en gammel Herregaard ligger gemt. Paa selve Bakkens Top er 1912 anlagt en historisk Minde- og Festplads. Bepantningen er bekostet af Grosserer Chr. Dæhnfeldt og foretaget efter Tegning af Havearkitekt E. Glæsel. Og 23. August

Stenen paa Frøbjerg Bavnehøj.

1918 afsløredes en Mindesten for Kvindernes politiske Valgret, rejst af fynske Kvinder.

Her paa Fyns Højdepunkt og Egnens Samlingsplads, midt i den smukke fynske Natur, har Selskabet »Frøbjerg Bavnehøj« rejst en Genforeningssten, formet som en af de gamle Milesten langs Landevejene. Og Mindestenens korte Indskrift, foreslaaet af Forstander P. J. Skriver, Glamsbjerg Fri- og Efterskole:

1864

1920

der staar under det sønderjyske Vaabenskjold, fortæller ogsaa om en Vejlængde, et tilbagelagt Afsnit i vort Folks Historie. Og mange Tusinder har staaet foran denne Milepæl paa Frøbjerg Bavnehøj.

paa hvis Festplads Øens Befolkning Sommeren igennem flokkes i Titusindvis til Møde, Idræt og Fest. Og som her er der mange Steder rejst Genforeningssten paa Bankernes Top. Danmarks højeste Punkt, Ejer Bavnehøj, har sin Genforeningssten. Men i Almindelighed er Bankerne jo ogsaa Udflugtssteder, Samlingssteder og Mødepladser, saa Stenens Tale taber sig ikke i Suset om Bankens Top, men møder netop her det aabne, modtagelige Sind.

Selskabet »Frøbjerg Bavnehøj« lod foretage Indsamling over hele Amtet, og for de indkomne Midler rejstes Mindestenen. Den er 2,5 m høj, udført i bornholmsk Granit efter Tegning af Kunstneren Erik Pedersen, Viby. Tilhugning og Opstilling kostede 5000 Kr.

Afsløringen skete 5. Juni 1922 i Forbindelse med en Grundlovsfest, ved hvilken Lejlighed der blev talt af nu afdøde Redaktør A. Lebeck, Mejeriejer, Folketingsmand Kyeld og Forstander P. J. Skriver.

Selskabet »Frøbjerg Bavnehøj« værner og vedligeholder Mindestenen.

*

BRÆNDERUP FLAGSTANG

Paa en Høj i Haven til Gaarden „Carlsøj“ i Brænderup Sogn har der staaet en stor Sørgesk, plantet i 1864 af Gaardens daværende Ejer, mangeaarig Folketingsmand for Bogensekredaen, Hans Mathias Pedersen. Han bestemte samtidig

med Plantningen, at Sørgasken skulde blive staaende dér, indtil Sønderjylland atter genforenedes med Moderlandet, saa skulde den hugges om og erstattes med en Flagstang.

Genforeningsdagen lod den afdøde Folketingsmands Søn, Sognefoged, Dbmd. P. M. Hansen, der da ejede Gaarden, Sørgasken fælde, dog saaledes, at dens nederste Stykke blev staaende som Støtte for Flagstangen, der er rejst i Sørgaskens Sted, og hvorpaa Dannebrog vøjede første Gang Genforeningsdagen 1920.

DALBY-TRÆET

Genforeningsdagen 1920 blev der af Dalby Bylav plantet et Egetræ paa Bregnebjerg, et tætbevokset Bakkedrag i Byens Nærhed, som et groende Minde om Genforeningen. Men i den efterfølgende tørre Sommer visnede Træet hen og gik ud.

SVENBORG AMT

„Staa Sten, mind Slægten om,
da Sønderjylland tilbage kom

FAABORG-STENEN

(Faaborg Købstad, Sallinge Herred.)

Enkelte Mindesmærker faar en særlig Betydning alene ved den Plads, hvorpaa de er rejst. Saaledes f. Eks. Stenen ved Faaborg Havn, dér hvor Sønderjyllandsfærgen lægger til. Ved Færgeforbindelsens Udgangspunkt, Mommark paa Als, er der forøvrigt ogsaa rejst en Sten, som med Aarstallet 1920 og det sønderjyske Vaabenskjold som eneste Udsmykning og Indskrift byder velkommen paa Sønderjyllands Grund — eller bringer den sidste Hilsen til de bortdragende.

Mindestenen i Faaborg, der er optaget af Havnen ved Færgelejets Bygning og skænket af Entreprenør Melchior, er rejst af Sønderjysk Forening for Faaborg og Omegn. Det er en prunkløs, 1,5 m høj Sten uden Udsmykning, men dens enkle Indskrift:

15. JUNI

1920

faar ligesom en dybere Tone, som Stenen staar her paa en lav, græsklædt Jordforhøjning tæt op ad blanke Jernbanespor og ud til det »sortladne Hav« ved Udgangspunktet for den ved Genforeningen oprettede Trafikforbindelse mellem Moderlandet og den genvundne Landsdel.

28. November 1922 afsløredes Mindestenen af nu udfødte Redaktør Andreas Grau, Sønderborg, som ligeledes holdt Hovedtalen ved den om Aftenen efterfølgende Nationalfest.

Sønderjysk Forening fører stadigt Tilsyn med Mindesmærkets Vedligeholdelse.

ÆRØSKØBING-MINDET

(Ærøskøbing Købstad, Ærø Herred.)

Først af alle rejste Ærøskøbings Borgere i 1919 et »Minde om, at vore Brødre sønden Aa efter 55 Aars Adskillelse atter genforenedes med Danmark«, som der staar paa en af Mindesmærkets Sten.

Og Ærø er, taget i videste Forstand, en Del af Slesvigs Jord, en Søsterø til Als, saa den lille Ø's Befolkning havde naturlig Førsteret til at rejse et synligt Minde for Genforeningen. Og saa tidligt som 26. No-

vember 1918 fremkom nu afdøde Kunstmaler Sophus Poulsen med Tanken om at rejse et saadant Mindesmærke, idet den stedlige Presse nævnte Dato bragte hans lyriske »Hilsen til Sønderjylland«, hvori det bl. a. hedder: »Paa en aaben Plads i Byens Hjerter, ved den alfære Vej, vil vi bygge vor Bauta, der skal vidne om den levende Følelse, denne lille Ø's Befolkning havde af deres Ret til først af alle at hædre det genvundne Land.«

Kort efter denne lyriske Introduktion udformede Malerne Jacob Jørgensen og Sophus Poulsen i Forening et Udkast til Mindesmærket, og med dette gik de til Byens daværende Borgmester, Kammerjunker Iver Krabbe, som var stærkt interesseret i Planens Udførelse, og der nedsattes et Udvalg, bestaaende af de to Kunstnere samt tre af Byraadets Medlemmer med Borgmesteren som Formand.

Udkastet til Mindesmærket blev udstillet med Opfordring til Borgerne om at yde Bidrag til dets Fuldførelse. Og da der i Løbet af faa Dage indkom godt 700 Kr., vedtog Byraadet at yde det eventuelle overskridende Restbeløb.

Mindesmærket rejstes derefter midt paa Torvet, ud for Raadhuset. Det bestaar af en Lind, hegnet af fire 1 m høje Natursten, alle med Skureflader, forbundne med cirkelbueformede Egetræs Bænke, der hviler paa mindre Sten. De benyttede Sten er fundne i gamle Stendiger og ved Stranden. Den østre og vestre Sten er prydet med symbolsk Ornamentik, formet om Aarstallene:

1864 — 1919

Stenen mod Nord bærer Indskriften:

I AARET 1919,
I FREDENS AAR
VED INDGANGEN TIL EN NY TID
PLANTEDE BYENS BORGERE DETTE TRÆ

Stenen imod Syd:

TIL MINDE OM
AT VORE BRØDRE
SØNDEN AA EFTER
55 AARS ADSKILLELSE
SE ATTER GENFORENEDE
DES MED DANMARK

Kunstmaler Sophus Poulsen har bestemt Indskrifterne og tegnet den symbolske Ornamentik, medens Kunstneren Jacob Jørgensen har tegnet selve Indskrifterne.

Mindesmærket blev afsløret 14. Marts 1920, Afstemningsdagen i II. Zone. Den i Mellemtiden folkevalgte Borgmester Andersen foretog Afsløringen, og om Aftenen afholdtes en Fest paa det daværende Højskolehotel, hvor Genforeningen fejredes i Tale og Sang under stor Feststemning. Øens samtlige Veteraner var indbudt som Æresgæster. Kunstmaler Sophus Poulsen deklamerede »Hilsen til Sønderjylland«, som i November 1918 havde været Introduktionen for Rejsning af det Genforeningsmonument, der nu var afsløret, rejst som Landets første, og det eneste, foruden Stenen paa Strandbjerg ved Assens, der bærer Aarstallet 1919.

Mindesmærket i Æreskøbing med Rådhuset i Baggrunden.

Den deklamerede Hilsen med Udeladelse af de to første Afsnit, som malende og realistisk skildrer den afsluttede Verdenskrig, lød:

Hilsen til Sønderjylland.

De ligger og lytter
i Jorden dernede,
lytter til hvert Fodtrin paa den alfare Vej,
lytter, om paa Landsmaal en Læbe vil bede.
Sønderjyske Piger, I forglemme dem ej!
Og skulde vi vel have saa glemsomt et Sind?
Søster, hvad er det, du siger?
De døde har vi tegnet os i Hjerterne ind,
de bor hos de sønderjyske Piger.

Naar de store Fugle er ude paa Rov, saa gemmer Smaafuglene sig helst borte i Skoven; men det hænder stundom, at Rovfuglens skarpe Øjne alligevel ser dem, og dens hvasse Klo saarer dem.

Danmark, ogsaa i din Skov slog de graadige Fugle ned og slog dybe Saar, smertefulde Vunder! Slesvig — Sønderjylland. Saa ofte sang vi: „Dyrekøbt den blev ved eder!“ Tusindfold mere maa vi nu føle, hvor dyrekøbt det danske Sønderjylland er os — for det er vel ikke bare en smuk Drøm, en Luftspejling, et Bedrag, som forgæbler Ørkenvandrerens, der efter 54 Aars Vandring ser det vidunderlige ske, ser sine Længsels Maal opfyldt? 5000 danske Sønderjyders Blod maatte flyde for at faa det lille Retfærdighedsfrø til at spire, Millioners Blod for at faa det til at blomstre.

Uden Sang, uden Jubel drog de fra Hjemmet — drevet af en usvigelig Pligtfølelse. Tungt var Offeret, usigelig tung var Dødens Hust. Langt fra Hjem og

Arne, i fremmed Sold tømte de den bitre Kalk, men: „De ligger og lytter i Jord den dernede, lytter, om paa Landsmaal en Læbe vil bede. Sønderjyske Piger, I forglemme dem ej!” Og lytter nu, I dernede, som blegnede i Døden, ser nu, I brustne Øjne, hører nu, I Øren og tal, du Tunge, som Døden forstummede. Og frygt saa ikke, I, som ligger derude langs den store Verdens Alfavej, frygt ikke! Med blodige Runer har I ristet Jer Saga i Danmarks Mindehog, med blodige Runer har I ristet Mindet om de døde ind i vore Hjerter! Sov trygt dernede i den fremmede Jord, sov kun roligt, gæk ind til den store Fred, Dødens Fred, thi det er fuldbragt! Og frygter ikke, I, som endnu gaar langs de alfare Veje, frygter ikke! I tusindstemmig Kor vil vi hilse Jer hjem til Danmark, vor Moderjord. Hil dig, Sønderjylland, Smertensbarn. Hil dig! Læg dig ind til vort Bryst og fornem vort bankende Hjerte, fornem vor dybe, stille Glæde. Vi bruser ikke i Sejersjubel — ikke vi — men I har sejret, ikke ved Sværdet, men i Taalmod, ved Standhaftighed og i Kærlighed — frygter ikke!

Og du, Danmark, vor Moder, vær beredt til din Ophøjelses Stund — iklæd dig dit festlige Skrud — syng dine glædeste Sange og tænk dine smukkeste Tanker!

Lad Dannebrog vaje fra Hus og Gaard,
fra Borg og fattigste Hytte,
endt er Fornedrelsens tunge Aar —
ej mere „de trænger at lytte” — —

Og nu dig, min Barndoms Ø, du frugtbare Plet af Danmarks Have, du sidste Rest af Slesvigs Jord — er du beredt til den store Dag?

Kendte du dig tryk, da din Søster Als, da dit Moderland Slesvig laa hyllet i Røgen fra de mægtige Kanoners Torden? Kendte du dig tryk, da de „stolte Fugle” laa derude paa „søndre Hav” og hvæssede sine Klæder? Kendte du dig tryk? Saa ofte har vi staaet og skuet over mod det nære Als — det nære og dog saa fjerne Sønderjylland! Mere end en af os har vel følt den dybe Vemod, der er i Adskillelsen — ingen af os har glemt dem, og vi vil ikke glemme dem, vi vil vinke dem hjem til os, tværs over Hav, vi vil rejse dem et Minde i vore Hjerter, vi vil bygge dem en Bauta paa den alfare Vej, og vi vil riste Runer, Minderuner, i den haarde Granit. Vi vil bringe dem en uforglemmelig Tak, Tak for Viljen, Tak for Daaden, Tak for Mandsmødet, og først og sidst en Tak for Kærligheden. Den er det dog, som sejrede til sidst, og ikke Sværdet.

Paa en aaben Plads i Byens Hjerte — ved den alfare Vej — vil vi bygge vor Bauta. En frodig Lind — det sønderjyske Træ — Frihedens Træ — skal Vaar og Vinter, Sommer og Høst vidne for en taknemmelig Slægt — skal vidne om en stor Tid, en Jern- og Blodtid, og om den Dag, da der atter frit kunde tales, tænkes og tros i Landet „sønden Aa og hinsides Hav”. Det skal vidne om den levende Følelse, denne lille Ø's Befolkning havde af dens Ret til først af alle at hædre det genvundne Land — til at mindes de levende og døde. „Og skulde vi vel have saa glemsomt et Sind? Søster, hvad er det, du siger?” Nej, lad først og fremmest os, som bor og bygger paa Slesvigs Jord, ikke have saa glemsomt et Sind. Lad os for en Gangs Skyld samles i en stor Taknemlighed, i en stor Glæde. Det sker saa sjældent i Danmark!

Ørne og Kræger, Glente og Grib har for en Stund foldet Vingerne sammen og glatter paa de forpjuskede Fjer. Småafglene i den danske Lund begynder at pippe, og om lidt saa toner Sangen maaske gennem den danske Skov. Det er den

ny Tid, det er Vaarbruddet. Og vend dig en Dag mod Sønderjylland og lyt! Og du vil fornemme Sang i Luften, Toner omkring dig — det er 55 Aars lange Tavshed, som nu er brudt — det er Friheden. Saa sender vi da Hilsen og Haandslag til vore Brødre i „Slesvigs omstridte Land“. Sønderjylland — Smertensbarnet — hil dig!

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket, hvis Lind i Aarene, der er gaaet siden Genforeningen, er groet godt til.

MARSTAL KIRKETAARN

(Marstal Købstad, Ærø Herred.)

Medens Verdenskrigen rasede, foreslog daværende Præst i Marstal A. E. Bülow Menighedsraadet, at hvis Danmark slår for Krigen, og hvis Sønderjylland kom tilbage, at bygge et smukt og anseligt Taarn til Pryd for Kirken og i Taknemmelighed for at være forskaanet for Krigen og over Sønderjyllands Tilbagekomst.

Tanken vandt enstemmig Tilslutning i Menighedsraadet og blev meget velvilligt modtaget af hele Byens Befolkning, men saa længe Krigen rasede, kunde »hvis Sønderjylland kom tilbage« ikke officielt omtales eller offentliggøres i Dagbladene.

Frivillige Bidrag indkom alligevel i saa rigelig Mængde, at der til Afløsning for et lille brøstfældigt Spir kunde bygges et 35 Meter højt Kirketaarn efter Tegning af Arkitekt N. Jacobsen, Odense.

Det nyopførte Taarn, som benævnes »Fredstaarnet«, er en anselig Murstensbygning med kobbertækket Barokspir, hvis Taarnrum tjener til Vaabenhus. Taarnet blev indviet 12. December 1920, og med Taarnur og ny Klokke har det ialt kostet 93,945,55 Kr., som med Undtagelse af 2000 Kr. fra »Fyns Stifts Kommunefond« er indkommet i frivillige Bidrag, herunder 10.000 Kr. fra Kirkekassen og 5000 Kr. fra Kommunen. Og for at kommende Slægter kan vide og mindes den ydre Anledning til Taarnets Opførelse, blev der, bekostet

Kirketaarnet i Marstal.

af Menighedsraadet og paa dettes Foranstaltning, i 1925 opsat en ret stor, hvid Marmortavle i Taarnets Væg over Dobbeldøren ind til Kirken. Pastor A. E. Bülow, sammen med Menighedsraadet, bestemte Indskriften, der staar med gylden Skrift:

DETTE TAARN ER OPFØRT 1920
AF MARSTAL MENIGHED
TIL GUDS ÆRE,
TIL VOR KIRKES PRYDELSE
OG TIL MINDE OM SØNDERJYLLANDS
GENFORENING MED DANMARK

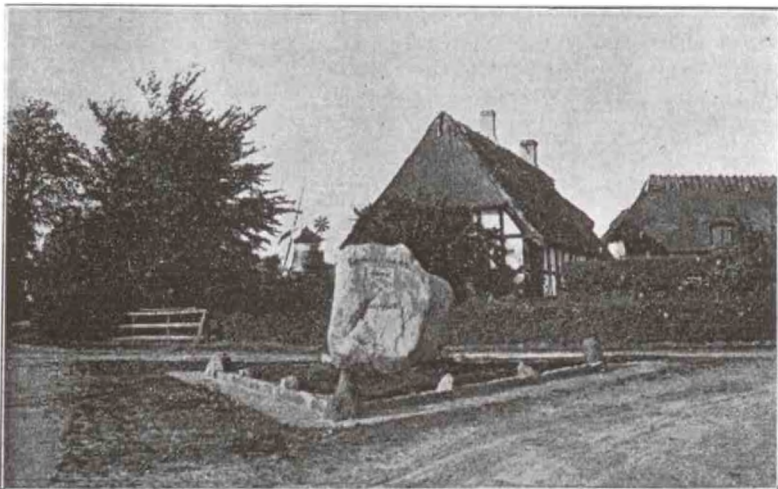
Men foruden at være bygget til Guds Ære, til Kirkens Prydelse og til Minde om Genforeningen er Taarnet tillige Øens lysende Vartegn, idet Taarnurets fire oplyste Urskiver i klare, mørke Nætter ses langt ud over Bælt, Sund og Sø, og til Langeland, Taasinge og Als.

EGENSE-STENEN

(Egense Sogn, Sunds Herred.)

Hvor tre Veje mødes i Egense By, tæt ved Skolen, er der paa Initiativ af daværende Sogneraadsformand And. Christensen rejst en Sten til Minde om Genforeningen.

Den til Mindet anvendte ca. 2 m høje Natursten blev taget fra Præstegaardens Havedige og paa Blokvogn forspændt fire Heste kørt til Vejgafflen midt i Byen, hvor den rejstes paa et svagt højnende, græs-

Egense-Stenen.

klædt Jordsmon omsat med Kantsten. En Lind, hvis Krone nu hvælver sig over Stenen, blev plantet bag Mindestenen, som staar omgivet af Roser, og Vildvin, den saakaldte Raadhusvin, slynger sig om dens Fod og op over Bagsiden. Paa Forsiden er øverst i en Buclinje indhugget:

SØNDERJYLLAND

og derunder det sønderjydske Vaabenskjold og nederst:

9. JULI 1920

Afsløringen 29. Juli 1920 formede sig som en overordentlig smuk Højtidelighed, der sent vil glemmes af de mange Deltagere.

Grev Ahlefeldt-Laurvig-Lehn afdækkede Stenen og holdt Festtalen. og med Sognets fem Veteraner i Spidsen gik Deltagerne derefter i Procession til Forsamlingshuset, hvor Festen fortsattes.

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

OLLERUP GYMNASTIKHØJSKOLE'S STEN

(Ollerup Sogn, Sunds Herred.)

Gamle, nu afdøde, Højskolelærer Peter Bukh, Forstander Niels Bukh's Fader, der af alle paa de to Skoler i Ollerup, Højskolen og Gymnastikhøjskolen, blev kaldt »Bedstefader«, fandt i 1921, i en Grusgrav Nord for Landevejen, en stor Sten. Han spekulerede meget paa, hvorledes han skulde faa den hen paa en Plads, hvor han kunde rejse den som et Minde om Genforeningen. Stenen var for stor til, at den kunde flyttes med Hestekraft; men »Bedstefader« gav ikke op, og den sidste Lørdag i Marts blev Stenen flyttet ved forenede Kræfter af alle Eleverne fra de to Skoler.

Stenen var anbragt paa en meget svær Slæde eller Sluffe, hvortil der var bundet en Mængde Tov og Reb, saa Eleverne, med »Bedstefader« siddende paa Stenen i sin Kurvestol, kunde slæbe den fra Grusgraven og op paa en nyopkastet Høj i Gymnastikhøjskolens Have. Medens Eleverne tog sig et Hvil under Transporten, fremsagde »Bedstefader« følgende Digt, som han havde skrevet til Anledningen:

Den Sten, man ej kan løfte,
den skal man lade ligge,
det er et gammelt Ord,
men Bedstefar det agter ikke.
Netop fordi du er saa stor,
du ej er til at bære,
han siger disse Ord:

En Mindesten skal du være,
 en Mindesten om Genforeningen
 med Sønderjylland, det er Meningen.
 Som Kampesten ligger du tavs mellem grimme Grave,
 som Mindesten skal du hjem og pryde Skolens Have.

Og saa tager han fat foruden Hest og Hammel,
 som den, der endnu ikke er bleven gammel,
 og ved Hjælp af de unge Kræfter
 staar Stenen nu herefter
 i Skolens Have og taler
 haade Vinter og Sommer
 til de unge, som paa Skolen kommer,
 „taler“, mens Slægt efter Slægt maa tie,
 om, hvad der vindes
 ved trofast i Taalmod at bie
 paa Herrens Time.

Stenen bærer nu Indskriften:

SØNDERJYLLAND

1920

Den 15. Juni 1921, sammen med Gymnastikhøjskolens store Sommerfest, samledes alle Deltagerne om Aftenen paa Gymnastikpladsen foran Højen med Genforeningsstenen, og Forstander Lars Bækhøj, Ollerup, gamle Peter Bukh's Svigersøn, holdt fra Højen en kort Tale om Dannebrog og om Sønderjyllands Genforening med Danmark og nævnte Stenen, som først til den Dag var blevet forsynet med ovennævnte Indskrift, som et Minde om dette.

STENSTRUP-STENENE

(Stenstrup Sogn, Sunds Herred.)

Den nu afdøde fynske Bonde, Niels Nørregaard, Stenstrup, har rejst to Sten til Minde om Genforeningen.

Den først rejste er en mindre, utilhugget Natursten, som har faaet sin Plads i et Hjørne af Gaardens Have, og Niels Nørregaard har personlig indhugget Indskriften:

1864

SØNDERJYLLAND

1920

Mindesmærket blev opstillet i Sommeren 1920, og i dets umiddelbare Nærhed staar en lignende Sten, rejst af Gaardejeren til Minde om Grundloven af 1915.

I 1923 flyttede den aldrende Bonde fra sin Gaard til et nærliggende mindre Hus, hvor han som Fritidsbeskæftigelse fortsatte med sin Sten- og Billedhuggervirksomhed. Han rejste saaledes efterhaanden ialt 21 større og mindre Sten, hvori han har indhugget og afbildet Dyr, Fugle og Planter, og da han i 1927 i en Avis saa et Billede af Udkastet til Billedhugger Axel Poulsens Genforeningsmonument, der i 1930 blev rejst i København ved Indgangen til Fælledparken, bekostet af Carlsbergfondet, fik han Ideen til et lignende Mindesmærke: Moderen, der modtager sin hjemvendte, ikke, som paa Axel Poulsens Monument, Datter, men Søn.

Af Skovrideren paa »Hvidkilde« fik Niels Nørregaard en stor Stenkolos, der maalte 2 Meter paa alle Leder, saa den maatte kløves, hvad der kostede 8 Kr., som er den eneste direkte Udgift, den gamle Amatørbilledhugger har haft ved Rejsningen af sit andet og store Genforenings-Mindesmærke.

Sidst i Maj Maaned 1927 blev den kløvede Sten hentet hjem fra den lille Skov, »Fuglehave«, et af de højeste Punkter i de fynske Alper, hvor den var fundet, og i August var Monumentet færdigt til Opstilling. Den udhuggede Kvindeskikkelse, Moderen, er 1,25 Meter høj, og Drengen, den hjemvendte Søn, knap 1 Meter. Paa Monumentets Fodstykke staar:

VELKOMMEN HJEM, MIN DRENG!

1920

Som det første af Niels Nørregaards i 1920 rejste Mindesmærker blev det store Monument opstillet i al Stilhed og uden officiel Festlighed i Haven ved hans lille Hus, hvor der som nævnt tillige findes 21 andre Sten med zoologiske og botaniske Afbildninger.

LUNDE-STENEN

(Lunde Sogn, Sunds Herred.)

Lunde Sogneraad opfordrede efter Genforeningen Sognets Beboere til at rejse en Mindesten, og Opfordringen resulterede i, at Sognets Beboere sammenkørte en lille Jordhøj i et Hjørne af Skolens Legeplads, hvorpaa der rejstes en Mindesten med den enkle Indskrift:

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

Skolens Legeplads var ikke alene et velegnet Sted for Rejsning af en Genforeningssten, men Pladsen valgtes ogsaa, fordi den opvoksende Slægt gennem de skiftende Tider kan mindes den Sten, de som Børn har leget omkring. De vil komme til at holde af den, da den paa en

Maade hører med til deres Hjem, deres By, og fordi deres Forældre eller Slægt længere tilbage har været med til at rejse den. Deres Tanker vil vandre tilbage til Tider, der ligger forud for deres eget Liv, men som de alligevel hører til, til Begivenheder, som de ikke har haft Del i, men som alligevel vedrører dem. Og de vil føle sig stærkere knyttet til det Folk, som de er rundet af, og de vil, maaske kun glimt- og stykkevis, forstaa, at der var en Stund, da Folkets Lykke følte helt ud i den ringeste Vraa og forenede alle Samfundslag i fælles Glæde og Taknemmelighed.

I Oktober 1921 blev Mindestenen afsløret. Førstelærer Chr. H. Christensen, Lunde, talte og afslørede Stenen, hvorefter Festen fortsattes i Forsamlingshuset med Taler, Sang og Oplæsning.

Kommunen vedligeholdte de første Aaringer Mindesmærket, men Pladsen, hvorpaa Mindestenen staar, er senere solgt til Privatmand, saa betryggende Sikkerhed for Mindesmærkets Beskyttelse og Vedligeholdelse er der ikke.

TURØ-STENEN

(Turø Sogn, Sunds Herred.)

Paa Turø er der af Beboerne rejst forskellige Mindesten for Øens historiske Tildragelser, og ved Genforeningen ønskede Beboerne ogsaa at rejse en Mindesten, hvorfor der nedsattes et Udvalg til at forestaa Arbejdet.

Som Mindesten anvendtes en Natursten, der i sin Tid var fundet af Murer Eriksen, Troense, og købt af Skibsreder N. P. Petersen, Turø, for at anvendes til Gravsten, hvorfor den fragtedes fra Troense til Turø. Den var imidlertid for stor til dette Formaal, og Enkefru Skibsreder Petersen skænkede den derfor til Genforeningssten. Den rejstes paa Byens Skoleplads oven paa en opkastet, græsklædt Jordhøj, omsat med en lav Kampstensmur og høje, tilhugne Stensøjler, forbundne med en Jernkæde. Bag Stenen rejstes en Flagstang, og paa Stenens højre Side udhuggedes en Niche, hvor en Bronzeløve er anbragt.

Indskriften, der bestemtes af Udvalget, staar indhugget i Stenen i brede, vandrette Baand:

1864 — 1920
SØNDERJYLLANDS
GENFORENING
MED
MODERLANDET

Den 20. Juli 1920 afslørtes Mindet efter en Festgudstjeneste i Kirken, der var overfyldt. Skolebørnene, alle hvidklædte og med Flag i Hænderne, og en halv Snes Veteraner som særlig indbudte, stod Æres-

vagt og havde Hæderspladsen ved Mindestenen, der stod omplantet af tre Foreningsfaner. Udvalgsformanden, P. Andersen, Gambetgaard, udtalte i sin Afsløringstale: I Dag afslører vi denne Sten som et Led i Kæden af nationale Minder. Vi gør det med Tak til Sønderjyderne, til de allierede Magter og til vore gamle Veteraner, baade dem fra Dybbøl og Helgoland. Og med Ønsket om, at det større Danmark ogsaa maa blive et bedre Danmark, lader vi Dækket falde.

Festen forlagdes derefter til Huleskov, ogsaa kaldet Neergaards Minde, hvor Fru Skrumsager Madsen, København, holdt Hovedtalen. Kommunen værner om og vedligeholder Mindestenen.

BREGNINGE-STENEN

(Bregninge Sogn, Sunds Herred.)

Taasinge, der er landskendt for sin Naturskønhed, bestaar i sin nordlige Del i det væsentligste af et stort Bakkeparti, hvis Top ved Bregninge Kirke er et meget besøgt Udsigtspunkt. Her paa Øens Højdepunkt, hvorfra en Del er fredlyst, har Øens Ungdom, d. v. s. Taasinge Ungdomsforening og Taasinge Gymnastikforening, rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Da Bakketoppen er et af vort Lands smukkeste Punkter og tillige Samlings- og Mødeplads, var det et vel valgt Sted at rejse en Genforeningssten. Dens Tale taber sig ikke i Suset om Bankens Top, men møder netop her det aabne, modtagelige Sind.

Den utilhuggede Mindesten, slæbt dertil fra Nørreskov, staar i Plan med Bankens Jordsmon paa et skjult Betonfundament.

SØNDERJYLLAND

1864

1920

staar der paa Forsiden, indhugget med stor og tydelig Skrift.

Paa Bagsiden:

REJST AF UNGE

PAA

TAASINGE

1920, på Bregninge Kirkebakke.

Stenen blev afsløret ved en større Festlighed Onsdag den 28. Juli 1920. Talerstolen paa Bankens Festplads var flankeret af de to Foreningers Faner, som havde rejst Stenen, og i Forsamlingen saas ikke saa faa Veteraner med Erindringsmedaillen paa Brystet. Paa Festpladsen talte Provst Kløvborg, der indledede med Ordene: Det er en god Gerning, de to Ungdomsforeninger har udført ved at rejse denne Sten. Som Sognets Præst vil jeg sige dem Tak derfor. Derefter talte Pastor Hansen, Dybbøl, og Forsamlingen vandrede op til Stenen, der var rejst paa Bakkens Top ud imod Vejen, og som stod smykket med Guirlander. Pastor Hansen afslørede Stenen og udtalte: Mindet, som vi nu har afsløret, er rejst paa fredet Grund, og jeg tager det som et Varsel om Fred og Lykke for Danmark.

Fredningsnævnet har overtaget Mindet.

STRYNØ-STENEN

(Strynø Sogn, Sunds Herred.)

Kirkepolden, Pladsen foran Kirkegaardslaaen, er paa Strynø, som flere andre Steder, benyttet til Plads for Genforeningsmindet.

Midt paa Pladsen er ved Tilkørsel af Jord dannet en cirkelrund, lav Forhøjning, i hvis Midte der er plantet en Minde-Eg, om hvilken der staar fire meget skønne og sjældne Natursten. I Forhøjningens ene Side er den store Mindesten rejst. Dens Form minder om Jylland med en noget »afstumpet Skagensgren«. Hele Forhøjningen er kranset af 56 mindre Sten, een for hvert Aar Nordslesvig var under Fremmeherredømmet, og iøvrigt i Form og Farve smukt stemt ind i Helheden. Udenfor den yderste Stenkreds med de 56 Sten er lagt en stor, flad, rødlig, isskuret Sten, hvori er indhugget Pontoppidans kendte Linjer:

EN RØVET DATTER, DYBT BEGRÆDET,
ER KOMMEN FRELST TILBAGE

Paa den store Mindesten staar:

SØNDERJYLLAND

1920

Alle Stenene er fundet omkring paa Øen. Og Mindesmærket er rejst af samtlige Beboere paa Strynø, repræsenteret af »Forskønnelsesforeningen«. Afsløringen og Indvielsen skete Genforeningsdagen 9. Juli 1920. Sognets daværende Præst, Gunnar Engberg, holdt Afsløringstalen, hvorefter Festen fortsattes i Afholdshjemmets Sal, hvor flere af Øens Beboere talte, bl. a. Hovedmanden i Foretagendet, Gaardejer Rasmus Nielsen Kold.

Der er siden hvert Aar, en Søndag i Juli, afholdt en Genforeningsfest med nationalt og kirkeligt Program, og i 1927 blev hele Genforeningspladsen udvidet, idet en Plads lige over for paa den anden Side Vejen, som hidtil var brugt til Oplagsplads for Skærvebunker o. l., blev planeret, opfyldt og omkranset med Sten, indenfor hvilke der er plantet to Rækker Roser. Forrest en Række lave røde Roser og bagest en Række høje hvide.

Kommunen værner om og vedligeholder Anlægget og Mindestenen.

SJÆLLÆNDERGAARDENS STEN

(Aastrup Sogn, Sallinge Herred.)

Om Mindesmærket i Sjællændergaardens Have fortæller Ejeren, R. A. Nielsen:

»Jeg besluttede, bl. a. for senere at kunne minde mine Børn om den store Begivenhed, selv at rejse et synligt Minde derom. Sammen med min ældste, den Gang 10-aarige, Dreng deltog jeg i Festen paa Dybbøl 1920, hvor vi begge oplevede vor største Dag. Jeg havde hørt, at der paa Avernakø fandtes en smuk Natursten, som var kløvet i to Halvdele ved en Sprængning. Dem købte jeg. Men hvordan faa dem til Fyns Land? Jo, i 1922 kom der en Isvinter. Den 14. Februar kørte vi med Hest og Slæde over Isen og hentede den ene Halvdel hjem. Men Dagen efter kom Tøvejret. Saa ventede vi i flere Aar. I 1928 var »Vejen« atter farbar fra Ø til Ø; alligevel naaede jeg ikke at fuldende Værket paa den Maade. Atter ventede jeg — endda i fem Aar. Saa kunde jeg ikke bide længere. I Marts 1933 blev Søsterstenen sendt fra Avernakø med Damper til Faaborg, og Dagen efter blev de to Dele rejst sammen efter den aarelange Adskillelse.«

Og, som Gaardejer R. A. Nielsen meget rigtigt slutter sin Beretning, »Indskrift er her ganske overflødig, enhver kan jo se, at det er det skilte, der atter bøjer sig sammen«.

Sjællændergaardens Tvillingesten.

Mindesmærket staar smukt mellem Æblegaard og Humlehavn; thi rundt om det staar Æbletræer, og i Løbæltet af Bøg findes enkelte Humleranker. Rester af Gaardens gamle Humlehavn.

VESTER-SKERNINGE-STENEN

(Vester-Skerninge Sogn, Sallinge Herred.)

Den i 1932 afdøde Apoteker A. E. Sibbersen i Vester-Skerninge, hvis særprægede Personlighed var kendt i vide Kredse, har skænket Byen en smuk Mindeplads, ordnet omkring en stor Genforeningssten.

Oprindelig var det Tanken, at Byen selv vilde rejse dette Mindesmærke, og der nedsattes et Udvalg med Apotekeren som Formand; men da der opstod nogen Uenighed, og et blandt Beboerne indsamlet Beløb, 500 Kr., ikke maatte overskrides, rejste Apotekeren selv Stenen, og de indsamlede Penge blev givet til den sønderjydske Sag, der saa ledes fik en Gave paa 500 Kr. — og Vester-Skerninge et af Landets skønneste Genforenings-Mindesmærker.

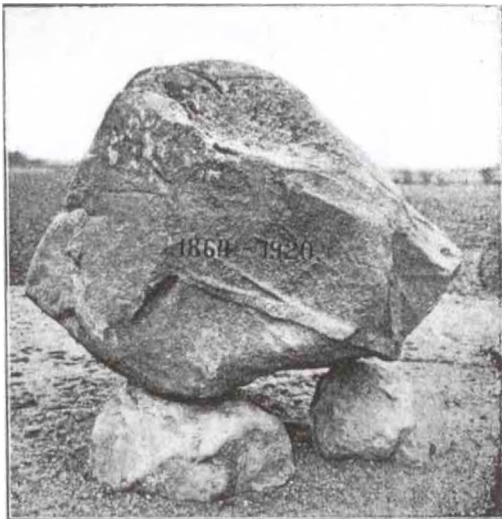
I en Brevveksling med sin eneste, ligeledes nu afdøde Broder, der var Bankdirektør i Amerika, fortæller Apotekeren Mindestenens Historie, hvoraf følgende gengives med den afdødes Tilladelse:

»En Dag i Sommeren 1920 kom Byens største Gaardejer ind til mig og spurgte, om vi ikke skulde plante et Træ eller rejse en Sten til Minde om Genforeningen. Det syntes jeg jo svært godt om, det gjaldt blot at finde en velegnet Plads i den lange, smalle By. Der blev nedsat et Udvalg, hvoraf enkelte kørte til Stranden for at se paa store Sten, men det viste sig, at skulde det være en nogenlunde præsentabel Sten, vilde det være umuligt at faa den herop. Ved en Fest i Forsamlingshuset, hvor jeg ikke var til Stede, indsamledes 500 Kr. til Formaålet. Forinden havde jeg lovet at give Grunden lige over for Apoteket, hvis den kunde købes. Og det lykkedes mig, jeg gav 2500 Kr. for et smalt Stykke, men da der er to Byggegrunde, slipper jeg for Genboere.

Ved den nævnte Fest i Forsamlingshuset nedsattes et snævert Udvalg, bestaaende af mig som Formand, Postmester Bang og Møllejer Hansen. Vi tre udvalgte derefter en pæn formet Graasten, som Dr. Jacobsen havde set i en af Omegnens Skove. — Imidlertid havde Postmesteren Ferie, og Møllejeren passede sin Høst, saa jeg begyndte at rumstere. Først mente jeg, at Diget lige over for maatte tages op, og det viste sig, at der var begravet omkring 60 store Sten. Men da dette rygtedes i Byen, blev der telefoneret til mig, at det var bekesteligt at tage disse op, saa jeg maatte hellere faa Stenen fra Skoven bragt paa Plads, saa Indskriften kunde komme paa, og Stenen blive afsløret. Naa, naa! tænkte jeg, de stakkels 500 Kr. maa ikke overskrides. Men sætte

en mindre Graasten paa den ud til Vejen brede Plads kunde jeg ikke være med til. Der maatte noget til at fylde op. Og da min egen Have-mand, kaldet Generalen, fortalte mig, at der i et Dige ovre i Anneks-sognet Ulbølle sad en Sten med en ejendommelig skaalformet Fordybning, cyklede jeg derover og fik fat paa en Spade og gravede. Det viste sig, at jo mere jeg gravede, jo større blev den, og »her er Stenen«, sagde jeg. Imidlertid turde jeg ikke lade Udvalget komme herover, for saa tænkte jeg, de hav-

de sagt: »Gud Fader bevares!« Vor hjemlige Kranmand, Brønd-graveren, erklærede, at han ikke kunde tage Stenen op. Men jeg ind til den nærmeste Købmand, fra hvis Telefon jeg bad Svenborg Maskinfabrik sende en Jernblokvogn og de nødvendige Grejer; og 3 Dage efter kom Kolossen forspændt 6 Heste majestætisk kørende ud til Apoteket. Inden Aften var den bragt paa Plads.

Vester-Skerninge-Stenen.

Men nu kan du tro, der blev Opstandelse. Jeg blev tilsagt til Møde paa selve Postkontoret og fik Begyndelsesgrundene i Parlamentarismen indbanket. -- Der blev sagt til mig, om jeg vilde gøre det færdigt, saa skulde Udvalget komme og se, om det kunde antages. Det gjorde jeg. Paa tre mindre Sten som Underliggere blev den store Kolos anbragt med den skaalformede Fordybning ud imod Landevejen, og Indskriften indhugget under Kongens Navnetræk. Men desværre, den Flade, som egnede sig til Indskriften, er paa Siden skraas for Vejen. Det samlede Udvalg gav derfor Møde forleden Formiddag og forlangte, at Stenen skulde drejes, saa Indskriften kom ud mod Landevejen (og dermed Stenens karakteristiske Flade bort herfra). Jeg svarede: »Den bliver ikke drejet.« Hvorefter Udvalget enstemmigt svarede: »Saa er Stenen Deres. Farvell!«

Og nogle Dage efter modtog jeg en Skrivelse saalydende: »Dette for at meddele Dem, at der paa Mødet i Forsamlingshuset i Aftes vedtoges følgende: »Det er enstemmigt vedtaget, at de til Genforeningsstenen i

Vester-Skerninge indsamlede Penge anvendes til Støtte for Danskhedens Sag blandt de Sønderjyder, som blev Syd for den nye Grænse, i Tilslutning til det af samtlige sønderjydske Rigsdagsmænd udsendte Opraab.«

Saaledes endte den »Puniske Krig« i Vester-Skerninge; men jeg ønskede, at Byen skulde have en værdig Sten og Mindeplads, hvorfor jeg lod Arbejdet udføre.

Paa Siden, der vender imod Landevejen, blev der under den smukke, skaalformede Fordybning indhugget:

1864 — 1920

Og paa den flade Side, skraas for Vejen, er der øverst Kongens kronede Navnetræk og derunder:

REJST TIL MINDE OM
GENFORENINGEN
1920

Paa den bageste Underligger staar mit Initial: A. E. S.

Samtidigt blev der lavet forskellige Stensætninger og rejst to mindre Sten, der, uden at tage Synet fra den store Genforeningssten, medvirker til at fylde den mod Vejen brede Plads. I disse to Sten staar: »Amtmand P. Chr. Schumacher, Vester-Skerninge, 1743—1817« og »Forfatteren Peter R. Møller, Vester-Skerninge.«

Rundingerne indenfor Stensætningerne er beplantet med vilde Roser, og selve Stensætningerne gjort fyldigere med omsnoende Brombær-ranker.

Den store Mindesten blev som allerede nævnt udgravet 20., 21. og 22. August 1920 paa Husmand Mads Skytte Nielsens Mark i Ulbølle, hvor den sikkert har ligget urørt siden Istiden, da dens Størrelse vanskeliggjorde, for ikke at sige umuliggjorde, Flytning. Den skaalformede Fordybning i Stenen er antagelig dannet i Istiden, selv om Folk i Almindelighed mener, at Hulningen er fremkommet ved, at Stenen i sin Tid har tjent som »Møllesten«. Arbejdet var fuldført 3. Oktober 1920, og alle Udgifter, tilligemed Køb af Mindepladsen, beløb sig til 4707,25 Kr. Og samtidig med Udsættelse af den nødvendige Pengesum, 2000 Kr., til Vedligeholdelse, lod jeg tinglæse en Deklaration, hvori Sten og Mindeplads overdroges til Vester-Skerninge By, og et Servitut, som siger, at Pladsen nu og i Fremtiden skal anvendes efter sit nuværende Formaal, som Mindeplads for Genforeningen med Sønderjylland, og de der anbragte Sten ikke drejes eller fjernes, og overhovedet aldrig foretages noget, som kan berøve Pladsen dens nuværende Karakter.«

Af den her i Uddrag citerede Brevveksling fremgaar Mindesmærkets Historie. Men det bør dog bl. a. tilføjes, at A. E. Sibbernsen, der, som hans Broder skrev fra Amerika, »handlede uden Samraad med det Raad, hvori du var Formand«, i en senere Skrivelse af 23. Februar 1925, hvormed han endelig overdrog Mindesmærket og Pladsen til Kommunen, søgte at udglatte og raade Bod paa den langvarige og bitre Strid, idet det her hedder: »Jeg benytter Lejligheden til at bede Sogneraadet lade gammelt Nag være dødt . . . .«

Den samlede Brevveksling, tilligemed Ordlyden af Deklarationen, officielle Skrivelser, Regnskabet, Fotografier af Stenen og Mindepladsen o. l., er samlet i en med Guld prydet Mappe. »Genforeningsmindet i Vester-Skerninge« staar der paa Mappen, som efter Apotekerens Død skulde overgives til Amtsbiblioteket i Svendborg, hvilket ogsaa er sket.

Og foruden Genforenings-Mindesmærket har Apoteker A. E. Sibbernsen skænket Byen flere betydelige Gaver, bl. a. Thorvaldsens »Hebe«, støbt i Bronze.

ULBØLLE-STENEN

(Ulbølle Sogn, Sallinge Herred.)

Paa det gamle Bystævne, midt i Ulbølle By, har Sognets Beboere rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Tidligere stod der paa Bystævnet og ved Bysmedien en Lind og tre Asketræer, men nu er kun Linden tilbage, og under dens paa Undersiden klippede Krone er Mindesmærket rejst i Form som en Stendysse: en stor Overliggersten paa tre mindre Støttesten, og i en Kreds omkring Lindetræet og Stendysse ligger 9 mindre Sten som et symbolsk Minde om, at der i sin Tid havde været 9 Bystævns mænd.

Stedet og Formen for Mindesmærket er saaledes fælles om at forbinde Fortid og Nutid samtidig med, at Byen har faaet et baade karakteristisk og smukt Genforenings-Mindesmærke.

Det gamle Bindingsværkshus i Baggrunden, som passer godt ind i Stilen, er den fynske, folkelige Spillemand og Komponist Hans Hansens Barndomshjem.

Mindesmærkets store Overligger blev taget fra et Dige paa Jerntvedgaards Mark og skænket af Ejeren, og Baronesse Schaffalitzky de Muckadell, Rødkilde, foreslog Indskriften:

TIL MINDE OM GENFORENINGEN

1920

REJST AF BEBOERE

I ULBØLLE SOGN

Ulbølle-Stenen.
 Bindingsværkhuset i Høggården er Komponisten Hans Hansens
 Barndomshjem.

Sognets eneste dalevende Veteran, den 88-årige Johan Hansen Schultz, skulde afsløre Mindesmærket, og da han fik Anmodning herom, rettede han sig og sagde: »Det kan jeg sagtens!« og tilføjede: »Saa skulde jeg da naa at opleve det ogsaa, at noget af det kom tilbage, som vi stred saadan for i Dybbøl Skanser.«

Den gamle Veteran udnævntes til Dannebrogsmænd, da han fyldte 95, og døde Aaret efter i 1928, aandsfrisk til det sidste.

28. September 1920 afslørtes Mindesmærket ved en for Sognet uforglemmelig Fest.

Kommunen har overtaget Vedligeholdelsespligten af Mindesmærket.

BRAHE-TROLLEBORG-STENEN

(Brahe-Trolleborg Sogn, Sallinge Herred.)

Paa modsat Side af Hovedvej Nr. 8 som Brahe-Trolleborg Slotspark er der midtvejs mellem Slottet og Korint Gæstgivergaard i en Indhugning i Vejskrænten rejst en 2 m høj Mindesten.

Nu afdøde Lensgreve C. E. Reventlow, paa hvis Forslag Mindesmærket blev rejst, har forfattet Indskriften og tegnet det øverst paa Stenen indhugne slesvigske Vaabenskjold, hvorunder der med Majuskelskrift staar dybt indhugget:

KONG CHRISTIAN OVER GRÆNSEN RED,

OG JUBEL GENLØD I HANS FJED,

HALVHUNDREDAARIG LÆNKE BRAST,

SOM VERDEN TÆNKTE BANDT SAA FAST

15. JUNI 1920

REJST AF BEBOERE I BRAHETROLLEBORG SOGN

Den 24. Juni 1921 blev Mindesmærket afsløret af Lensgreven og i Overværelse af saa godt som alle Sognets Beboere.

I Stenens høje, men græsklædte Fundament er nedlagt et Dokument med Beretning om Aarsagen til Mindesmærkets Rejsning, Angivelse af Navnene paa Sognets verdslige og gejstlige Embedsmænd samt vedlagt Eksemplarer af alle gangbare Skillemonter.

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

HORNE-STENEN

(Horne Sogn, Sallinge Herred.)

En 7000 kg tung Sten, der laa paa Gaardejer P. Johansens Mark i Bjerned, blev af Sognets Beboere rejst i Horne By til Minde om Genforeningen.

Der havde tidligere været Tale om, at den samme Sten skulde have været ført til Odense for dér at rejses som Genforeningssten; men da man i Odense ikke kunde enes om Opstillingsstedet, var det Horne, som fik den store, smukke Sten. I Horne var der forøvrigt ogsaa delte Meninger om, hvor Stenen skulde rejses, idet nogle mente, at den mest velegnede Plads var paa det gamle Bystævne ved Gadekæret. Flertallet holdt imidlertid paa en smal Plads ved Forsamlingshuset, mellem dette og Landevejen. Og paa denne Plads, som blev sikret ved tinglæst Deklaration og Servitut, rejstes Stenen med Front mod Landevejen og med Indskriften, forfattet af Sognets nu afdøde Præst, A. C. Bock:

MINDE OM

GENFORENINGEN 1920

GUD KAN ALTING VENDE,

SAA VOR NØD FAAR ENDE,

HAN RAADER I SIN HIMMEL END,

NAAR DENNE STEN ER SMULDRET HEN

Ved en Festlighed 3. August 1921 blev Stenen afsløret og overdraget til Kommunen.

LYØ-STENEN

(Lyø Sogn, Sallinge Herred.)

I 1923, 700 Aarsdagen for Valdemar Sejrs Tilfangetagelse paa Lyø af Sorte Grev Henrik, talte Lyøboerne om at rejse en Mindesten i den Anledning. Men Øens daværende Præst, C. P. Clausen, foreslog, at Stenen tillige skulde være en Mindesten for Genforeningen, hvad alle fandt var saare naturligt. Lignende »Dobbeltsten« er iøvrigt rejst ved

Galtrup og Vestbirk Højskoler, Pjedsted Kommuneskole, Ryes Skanser paa Helgenæs og i Rislew og Karise, mindende foruden om Genforeningen tillige om A. Chr. Povlsen Dal, der 1864 grundlagde Galtrup Højskole, de i Verdenskrigen faldne sønderjyske Vestbirkelever, Kommuneskolens 200-aarige Jubilæum, 75-Aarsdagen for de i 1849 af General Rye opførte Skanser ved Helgenæs, og »1219 — 15. Juni — 1919. Bære dette Mærke højt, saa skal I sejre«, staar der bl. a. paa de to sidstnævnte Sten, som dermed minder om 700 Aarsdagen for vort Flag, Symbolet for vor Danskhed.

Lyø Sogneraad lod foretage en Indsamling blandt Øens Beboere, og for det indkomne Beløb lod de rejse en Mindesten paa en Plads midt i Byen, hvor tidligere det gamle Sprojtøhus havde ligget.

Mindestenen, der er en stor, bred Natursten, staar paa en flad, afkortet, græsklædt Jordforhøjning, men en uskøn Indhegning misklæder baade Stenen og Højen og forstyrrer Indtrykket og bryder den Stemning, der ellers vilde hvile over Stedet.

Øens daværende Præst og Lærer har været fælles om Stenens Indskrift. Den øverste Linje skyldes Lærer Askholm, de to nederste Pastor C. P. Clausen.

6. MAJ 1223

EN SORGENS NAT OVER LANDET FOR

1864 — 1920

DOG FOR VOR SAG END RAADER GUD
OG FØRER ALT TIL BEDSTE UD

REJST 6. MAJ 1923

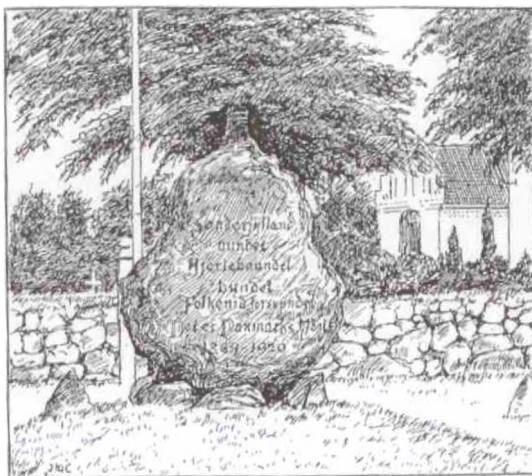
700 Aarsdagen for Valdemar Sejrs Tilfangetagelse, 6. Maj 1923, afholdtes Minde- og Afsløringsfest.

Fra Morgenstunden vadede Flagene overalt paa Øen, og om Eftermiddagen samledes Beboerne paa Skolens Gymnastikplads for i sluttet Trop og med Faner og Musik i Spidsen at marchere til den flag- og blomstersmykkede Plads omkring den tildækkede Mindesten.

Sangforeningen indledede med *Du danske Mænd*, og Lærer Askholm talte kort om vore historiske Minder, hvorefter Pastor C. P. Clausen, der talte om Sønderjydernes Udlændighedsaar, deres Hjemkomst og de for det danske Folk dermed følgende nationale og folkelige Opgaver, holdt den egentlige Festtale og afslørede Mindestenen.

Sangforeningen, der havde indledet, afsluttede den for Øens Beboere uforglemmelige Festdag.

Mindestenen, der er taget fra Præstegaardens Havedige og trukket paa Plads af 6 Heste, er overtaget af Kommunen.

RINGE-STENEN

(Ringe Sogn, Gudme Herred.)

I Volstrup, Ringe Sogn, havde det gennem flere Aar været paa Tale at rejse et Mindesmærke for to i Krigen 1848—50 faldne Soldater fra Egnen. Mindesmærket var dog aldrig blevet rejst, men det aargamle Ønske om at rejse en Sten til Minde over de faldne gav i 1931 Anledning til, at der blev rejst en Genforeningssten. Sognepræsten, J. K. Carlsen, Ringe, udtalte ved en Familiefest i Volstrup, at man kunde hædre de faldnes Minde ved at rejse en Sten til Minde om Tilbagegivelsen af den Landsdel, de to Soldater havde maattet ofre Livet for.

Denne Udtalelse af Sognepræsten vandt udelt Tilslutning saavel i Volstrup som i hele Ringe Sogn, hvorfor Menighedsraadet satte sig i Spidsen for at faa Mindesmærket rejst paa Kirkepladsen, der er beliggende ud til Byens Hovedgade.

Mindestenen, der er en stor, smukt formet Natursten, blev fundet i en lille Skov Syd for A. Chr. Andersens Gaard i Volstrup ved en nu sløjfet Vej til Herregaarden Egeskov. Sønnen fra Egeskov var den ene af de to nævnte i 1848—50 faldne Soldater.

Pastor J. K. Carlsen har bestemt Indskriften og udført Tegningen til dens Indhugning.

SØNDERJYLLAND
VUNDET
HJERTEBAANDET
BUNDET
FOLKENID FORSVUNDET
DET ER DANMARKS MAAL
1864 — 1920

Søndag den 19. Juli 1931 var der Afsløringsfest, der overværedes af godt 500 Mennesker.

Pastor J. K. Carlsen og Lærer, nu Amtsskollekonsulent H. Jepsen, Ringe, og Lærer Henriksen, Brangstrup, talte. Sidstnævnte skildrede Stenens Historie, idet han bl. a. udtalte:

Mindestenen, vi nu har rejst, har set den rige Greve og den fattige Bonde drage forbi. Den har set Bønderne gaa paa Hovarbejde og Sognets Folk drage til Fest paa Egeskov Marked, ligesom den har set Gaardens Søn lege i Skoven og set Moderen gaa sørgende over Tabet af sin Dreng, der gav sit Liv i Kampen for Sønderjylland. En Tid drømte Stenen, at den skulde rejses i Volstrup med Navnet paa Sønnen og hans Kammerat, der faldt for Sønderjylland. Men nu staar Stenen her midt i Ringe By og bringer Bud om det, der i Aarhundreder har optaget det danske Folk stærkere end noget andet.

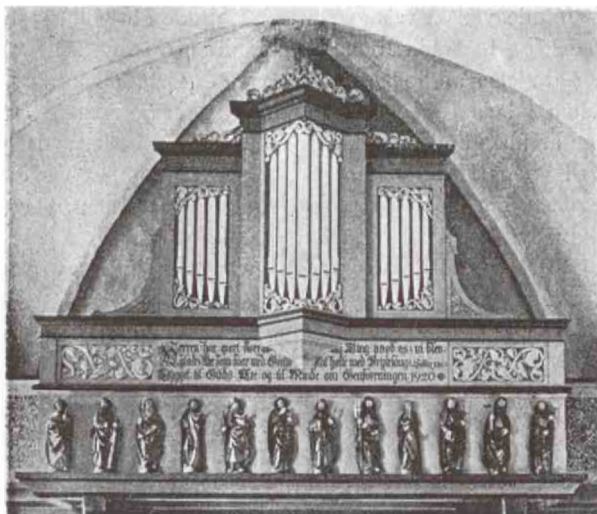
Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

RYSLINGE-ORGLET

(Ryslinge Sogn, Gudme Herred.)

I Ryslinge Sognekirke er der som Minde om Genforeningen bygget et Orgel, hvortil Sognets Beboere har ydet frivillige Bidrag.

Orglet, der er bygget af M. Sørensen, Horsens, er opstillet over Kirkens Hovedindgangsdør fra Vaabehuset og bærer Indskriften:

Orglet i Ryslinge Sognekirke.

HERREN : HAR : GIORT : STORE : TING : IMOD : OS :
 VI : BLEV : GLADE.
 DE : SOM : SAAR : MED : GRAAD : SKAL : HØSTE : MED
 : FRYDESANG. Salme 126.
 BYGGET : TIL : GUDS : ÆRE : OG : TIL : MINDE : OM :
 GENFORENINGEN : 1920.

Pastor Hjort, dengang Ryslinge, har bestemt Indskriften, som Konservator N. Termansen ved Nationalmuseet har leveret Tegning til saavel som til Dekorationerne.

Under Indskriften er paa Orglets Forside opstillet de 12 Apostelfigurer, skaaret i Claus Bergs Stil, fra en senkatolsk Fløjaltertavle, som Kirken tidligere har ejet. De blev istandsatte i Nationalmuseet, og Udgifterne tildels afholdt af en enkelt Mand fra Menigheden.

Der blev første Gang spillet paa Orglet den 21. Februar 1920; men den egentlige Indvielse skete først efter Genforeningen, da Pastor Hjort Genforeningsdagen var i Sønderjylland, hvorfor Indvielsen blev udskudt til Søndag den 18. Juli 1920.

GRAVVÆNGE-STENEN

(Brudager Sogn, Gudme Herred.)

I Genforeningsaaaret vedtog Gravvænge Friskolekreds at rejse en Sten til Minde om Sønderjyllands Genforening med Moderlandet. Friskolens Bestyrelse fik af Husmand Niels Larsen, Tved Mark, Sunds Herred, gratis overladt en mindre, men velformet mørk Granitsten, som af frivilligt Mandskab fra Skolekredsen slæbtes til Skolepladsen, hvor den under Ledelse af Anlægsgartner Gram, Svenborg, blev opstillet paa en Jordforhøjning, omgivet af stedsegrøn Beplantning og med røde og hvide Roser i Forgrunden. Paa Stenens Forside staar:

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

I Eftersommeren 1920 afslørede Stenen ved et større Møde. Valgmenighedspræst Nørgaard, Vejstrup, talte og afslørede Mindestenen, der nu staar som et Led i den Kæde, der Landet over vil minde kommende Slægter om, at det tabte atter kom tilbage til Moderlandet.

Skolekredsen værner og vedligeholder Mindestenen.

GUDBJÆRGLUND-STENEN

(Gudbjærg Sogn, Gudme Herred.)

I 10-Aaret for Genforeningen blev der i den skønne Mindelund *Gudbjærglund*, hvor saa mange Mennesker kommer mellem Aar og Dag, rejst en Sten, der minder om Danmarks Jubelaar.

Mindelunden, der anlagdes i Aarene 1921—22, ligger Sydøst for Landsbyen Gudbjerg, og det ca. 4 ha store Omraade horte i sin Tid til Gudbjerg Præstegaardsjord og kaldtes dengang Højlands Banke. Det bestaar af et ejendommeligt Komplex af fire fredlyste Langdysser, hvoraf den bedst bevarede er 110 m lang, omsat med et tilsvarende Antal Randsten. En anden, endnu længere Dysse, er derimod næsten jævnet, saa den kun viser sig som en afgrænset Plet, omsat med nogle faa Randsten.

Ved Præstegaardsjordens Udstykning i 1920 dannedes paa Initiativ af Svenborg Amts historiske Samfund en Forening, »Gudbjerglund«, af historisk interesserede Mennesker med det Formaal at erhverve det omtalte Omraade af Præstegaardsjorden med de fire Langdysser for dér at anlægge en Møde- og Mindeplads. Det lykkedes Foreningen at erhverve det omtalte Areal, og den lod derefter anlægge en stor og særdeles smuk Festplads samt Sports- og Parkeringsplads. Vældige Natursten flankerer Indkørslen til Anlægget, langs hvilket den gamle Landevej mellem Nyborg og Svenborg løber, og rundt om Festpladsen staa andre Stenkolosser, hentet fra Grusgrave, Moser og Skove i Omegnen. Fra Langdyssens Kam er der Udsigt over det sydøstlige Fyn og over Bæltet til Langeland, og mod Nordøst skimtes Sjællands Kyst, saa det gamle historiske Sted er blevet en af vort Lands mange skønne Minde- og Mødepladser.

Enkelte af de store Natursten omkring Festpladsen er opstillet som Mindesten, hvoraf den sidst rejste er Genforeningsstenen, afsløret ved et Folkemøde 7. September 1930. Stenen, der er fundet i en Grusgrav i Skaarup Sogn og rejst paa en lav Jordhøj, bærer paa Forsiden en af daværende Formand for Svenborg Amts historiske Samfund, nu afdøde Højskoleforstander Thøger Dissing, Vejstrup, forfattet Indskrift:

TIL
MINDE OM GENFORENINGEN
MED
SØNDERJYLLAND
1920
—
FÆLLES MODER, FÆLLES MINDER
DANSKE HJERTER SAMMENBINDER

Paa Bagsiden:

REJST
AF
„GUDBJERGLUND“
1930

Mindestenen blev som nævnt afsløret ved et Folkemøde 7. September 1930. Foreningens Formand, Skatteraadsformand Lars Jørgensen Duelle, Lakkendrup i Gudbjerg Sogn, holdt Afsløringstalen, hvorefter der var Folkemøde, hvor Landstingsmand Hans Jepsen Christensen talte om Forholdene i Sønderjylland og Biskop A. J. Rud, Odense, om Hjemmet, de enkelte og vort fælles Hjem, Danmark.

Foreningen, der rejste Stenen, værner og vedligeholder den.

FRØRUP-STENEN

(Frørup Sogn, Vindinge Herred.)

Paa Frørup gamle Bystævne blev der paa Forslag af Pastor Frandsen, tidligere Frørup, rejst en Mindesten, en rødlig Kampesten, der gennem Aarhundreder havde staaet som Skelsten paa Præstegaardens Mark. Nu blev Skelstenen flyttet ind til Byens gamle Samlingsplads for dér at staa som Mindesten for skelsættende Tildragelser i vor Historie. Indskriften er bestemt af Pastor Frandsen:

SØNDERJYLLAND

15—6—1920

Mindestenen blev afsløret 9. Juli 1920. Pastor Frandsen holdt Festtalen og afslørede Stenen, den stedlige Sangforening sang, og den ene af Sognets to Veteraner, der var indbudt som Æresgæster, fhv. og nu afdøde Landpost N. Nykjær, holdt en kort, stemningsfuld Tale, der sent vil glemmes af de mange, som overværede Afsløringen.

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

ØRBÆK-MEDAILLEN

(Ørbæk Sogn, Vindinge Herred.)

Ved Genforeningen blev der i Ørbæk Kirke, som overalt i Landet, holdt Takkegudstjeneste, og om Eftermiddagen holdtes der i Godsejer Langes Have paa Ørbæklund en stor Genforenings- og Folkefest, hvis Lige ikke har været set i Ørbæk. Der var Flagallé gennem hele Byen og op gennem Haven til Festpladsen, hvor der, efter Taler af Højskolelærer Højlund, Ryslinge, og Maskinfabrikant C. Nielsen, Ørbæk, sidst nævnte talte for de tilstedeværende indbudte Veteraner, blev fremvist forskellige sønderjydske Tableauer under Ledelse af Fru Skrumsager-Petersen, Ørbæk. Saa godt som alle Sognets Beboere var mødt for ogsaa paa den Maade at vise deres Taknemmelighed over Genforeningen med, hvad der var Dansk Syd for Kongeaen.

Maskinfabrikant Carl Nielsen ønskede imidlertid, at Genforeningen og den smukke Fest i Ørbæk skulde fæstnes i et synligt og varigt

Ørbæk Medaillen.

Minde, men rejse en Sten eller plante et Træ syntes han var saa almindeligt, og da han var Ejer af en stor og værdifuld Mønt- og Medaille-Samling, laa den Tanke nær, at her var Anledning til at lade præge en Erindringsmedaille. C. Nielsen tegnede derfor en saadan Medaille og bestilte et Møntstempel til 125 Kr., som stadig er i Fabrikantens Besiddelse, og lod derefter Sølvvarefabrikant Ernst i Assens præge Medaillerne i Sølv, Bronze og Tin. Der indløb mange Bestillinger, særlig fra Ørbæk Sogn, hvor der i hvert Hjem ligger en eller flere Medailler. Paa den kongelige Mønt- og Medaillesamling er der opbevaret tre Eksemplarer — en af hver Metalart.

Medaillerne, hvis Diameter er 3 cm, bærer Indskriften:

SØNDERJYLLAND
VELKOMMEN HJEM
TIL DANMARK

Paa den anden Side:

ØRBÆK SOGNS
GENFORENINGSFEST
9de JULI 1920

SØLLINGE-STENEN
(Søllinge Sogn. Vindinge Herred.)

Midt i Søllinge By laa et halvmaaneformet Bystævne med 14 tilklippede Lindetræer. Denne Plads blev i 1920 udvidet til et Anlæg, hvor Genforeningsstenen blev rejst.

Daværende Sognepræst i Søllinge, N. L. Nielsen, foreslog Indskriften, hvis to midterste Linjer er fra Joh. Ottesens Sang: *Det haver søn nyligen regnet.*

TIL MINDE OM GENFORENINGEN

9. JULI 1920

OG DE TRO'DE, AT HJERTEBAAND KAN BRISTE,

OG DE TRO'DE, AT GLEMMES KAN VOR RET

REJST AF BEBOERNE

I SØLLINGE-HELLERUP SOGNE

Stenen rejstes 8. Juli og afsløredes 9. Juli 1920, Genforeningsdagen. Byen og Egnen var flagsmykket fra Morgenstunden, og fra Kl. 11 til 12 ringede Kirkeklokkerne. Kl. 12 afholdtes Gudstjeneste, hvor Pastor Nielsen talte over Davids 126. Salme. Kl. 17 var der Fest i Forsamlingshuset, hvor der ligesom i Kirken var overfyldt. Pastor Nielsen holdt her et nationalt Foredrag. Derefter talte Friskolelærer P. Petersen, Søllinge, om Chr. Paulsen og Chr. Flor, og Kommunalærer D. S. Jacobsen, Søllinge, om vore to sidste Krige og Tiden efter 1864.

Et lille Sanghefte, indeholdende nationale Sange, var trykt og omdeltes blandt Deltagerne. Efter et lille Ophold gik Forsamlingen hen i det nye Anlæg ved Gadekæret, hvor Pastor Nielsen afslørede Mindestenen. Derefter var der Fællesspisning i Forsamlingshuset, hvor Kommunens fem Veteraner var indbudt som Æresgæster, men kun to var i Stand til at give Møde. Om Aftenen talte Kommunalærer Hansen, Hellerup, om Peter Hiort Lorenzen, og Friskolelærer Mikkelsen, Søllinge, om Sønderjydernes Førere fra Krüger til H. P. Hanssen.

Festen, der formede sig overordentlig smukt med god Tilslutning fra alle Sider og Partier, sluttede med en Hyldest til Kongen, ved at alle staaende sang første Vers af *Kong Kristian* for derefter at slutte med *Kongernes Konge*.

En Billedhugger i Ringe har leveret den 2,25 m høje, ret smalle Granitsten. Den kostede 300 Kr., som betaltes ved frivillige Bidrag af Beboerne i Søllinge-Hellerup Sogne.

Anlægget og Mindestenen er overtaget af Kommunen.

TRANEKÆR-STENEN

(Tranekær Sogn, Langelands Nørre-Herred.)

Lensgreve F. L. V. Ahlefeldt-Laurvig, Tranekær, rejste i 1920 en Sten til Minde om Genforeningen. Den smukke Sten, til hvis Opstilling og

Tranekær-Stenen i Tovløkke Skov.

Udsmykning Professor Martin Nyrup, København, har leveret Tegningen, er rejst paa et lavt Bakkehæld i Tovløkke Skov, hvorfra der mellem de høje Bøgestammer er Udsigt til Langelandsbæltet. Den staa omgivet af to Stensætninger, hvis Mellemrum er opfyldt med Jord.

Øverst paa Stenen, omgivet af en Ring, er Korsmærket indhugget og derunder Indledningsordene til Sønderjydernes mandige Valgopraab. Et Prosadigt, værdigt at mejsle i Sten:

SØNDERJYDER
 NU ER DAGEN DER, VI VIL HJEM.
 HVAD SLÆGTLED HAR TROET PAA,
 FÆDRENE KÆMPET OG MØDRENE GRÆDT FOR,
 HAABET,
 DER HAR BAARET VORE SØNNER
 OVER KRIG OG DØD,
 SKAL NU GAA I OPFYLDELSE
 AF SØNDERJYDERNES
 VALGOPRAAB
 JANUAR 1920

Torsdag Aften den 22. Juli 1920 var der samlet henved 1000 Mennesker for at overvære Afsløringen, hvortil Lensgreven havde indbudt. Regnen umuliggjorde imidlertid Opholdet i Tovløkke Skov, saa Festen maatte henlægges til Gæstgivergaardens Sal, hvor der skaffedes Plads til godt et Par Hundrede Mennesker, Resten aflagde saa Besøg paa Slottet, medens Foredragene holdtes.

Lensgreve Ahlefeldt-Laurvig indledede Festligheden med en Tale om dansk Sprog og Aandsliv. Fru Skrumsager-Madsen, København, talte om Genforeningen og sluttede med en Forsikring om, at de danske, som blev tilbage under Fremmedherredømmet, var mere nationalt vaagne end nogensinde tidligere. Pastor Dahn gav i sit Foredrag en historisk Skildring af Sønderjydernes vanskelige Kamp gennem Tiderne.

Derefter sang Tranekær Sangforening flerstemmig Sang paa Slotspladsen, og til Slut afbrændtes et Festfyrværkeri paa Øen i Tranekær Sø. Stamhuset Tranekær værner og vedligeholder Mindestenen.

LONGELSE-STENEN

(Longelse Sogn, Langelands Sønder-Herred.)

Menighedsraadet i Longelse har foranlediget, at der paa Kirkepladsen, midt for Kirkegaardens Hovedindgang og ud til Landevejen Rudkøbing—Spodsbjærg, rejstes en knap 2 Meter høj Granitsten til Minde om Genforeningen. Omkring Mindestenen, der er fundet paa en Mark i Byens Nærhed, er plantet Roser og yderst en Egehæk.

Indskriftens fire nederste Linjer er et Citat fra Mads Niensens Sønderjyllandsang:

SØNDERJYLLAND
 9. JULI 1920
 FRÆNDER FRA DE SØNDRE
 GRÆNSELANDE
 STORMFAST STAAR DET FOLK
 HVIS SIND ER ET

Mindestenen blev rejst i December 1920 og afsløret Søndag den 12. December samme Aar ved en lille Højtidelighed før Gudstjenesten i Kirken.

Daværende Sognepræst N. P. Nielsen talte, og to mandlige Menighedsraadsmedlemmer højste Dannebrog paa den bag Mindestenen rejste Flagstang samtidig med, at to kvindelige Menighedsraadsmedlemmer afdækkede Stenen.

Mindestenen vedligeholdes af Menighedsraadet.

HUMLE-STENEN

(Humle Sogn, Langelands Sønder-Herred.)

I Tiaaret for Genforeningen blev der af Lærer C. Klæsøe i Humle rejst en lille Sten til Minde om Genforeningen. Forøvrigt har Lærer C. Klæsøe paa Skolens Legeplads, der mod Vest er begrænset af et gammelt Stendige ved Foden af en stejl Bakke, rejst omkr. en Snes forskellige Mindesmærker, der i Tid spænder over vort Folks Historie fra 826 til 1920.

Genforeningsstenen, der er en af disse mange Mindesten, er kun 30 cm høj og 50 cm bred, hvorfør der som Udsmykning og Indskrift kun er indhugget et Skjold og Aarstallet:

1920

Nogen egentlig Afsløringsfest blev der ikke afholdt, men paa Tiaarsdagen for Genforeningen blev den lille Mindesten opstillet, og Lærer C. Klæsøe holdt i den Anledning en kort Tale til Skolebørnene, der overværede Rejsningen.

•

KASSEBØLLE-MALERIET

Under de glade Forventninger om Sønderjyllands Genforening, som i Aarene 1918—19 næredes af hele det danske Folk, ønskede Kassebølle Friskolekreds at skaffe sig et synligt Minde herom. Daværende Friskolelærer Emanuel Pedersen rejste derfor til Svenborg og bad nu afdøde Kordegn V. Vaaben, der var en ikke ubetydelig Kunstmaler, om billedligt at give Udtryk for Henrik Pontoppidans Verslinjer: „En røvet Datter, dybt begrædt, er kommen frelst tilbage“.

Som Motiv til Maleriet benyttede V. Vaaben Skrumsagers lille Hus, „Frisbøden“, faa Meter Nord for Kongeaen ud for Skibelund Krat, og i Forgrunden mødes paa et Gangbrædt over Kongeaen Moder og Datter.

Datteren er malet i vestslesvigske Nationaldragt. Hun er mørkladen i Ansigtet og bærer tydelige Mærker af Voldsfærd, hun har været underkastet. Moderen er i en Nationaldragt fra Lyø, en mørkegrøn Kjole med en brun Bort fornedet, et stort mørkeblaat Forklæde og en hvid Kappe paa Hovedet. Hendes Ansigt lyser klart, og med et Smil om Munden rækker hun Hænderne frem og griber om Datterens Hænder for at føre hende hjem.

I Vandstrømmen under Gangbrædtet ses i dæmpede Farver Verslinjerne:

EN RØVET DATTER, DYBT BEGRÆDT,
ER KOMMEN FRELST TILBAGE

Maleriet blev ophængt og afsløret allerede 5. Oktober 1919 ved et to Dages Eftersaarsmøde, hvor Friskolens Sal var overfyldt, og nu afdøde Kloppenborg, Skrumsager og Klaus Berntsen talte.

Maleriet er Amtets første og Landets næstførste afslørede Genforenings-Mindesmærke.

MARSTAL-MINDETRÆET

Paa Genforeningsdagen i 1920 blev der som et levende og groende Minde om Glædesdagen af Marstal Byraad plantet et Egetræ paa Marstal Havneplads.

HJØRRING AMT

„Grænseskel nu slettes,
Vold og Ufærd rettes.“
Erich Erichsen.

HJØRRING-STENEN

(Hjørring Købstad, Vennebjerg Herred.)

Sydvest for Hjørring Købstad ligger det 5,5 ha store kommunale Anlæg *Christiansgave*, der oprindeligt var anlagt af Staten som Planteskole, men i 1848 skænkedes til Hjørring Købstad, og hvor bl. a. det første Mindesmærke i Landet for Fr. VII afsløredes 5. Juni 1866. I dette Anlæg rejstes der paa Foranledning af Byraadsmedlem, Redaktør H. Borgstrup i 1920 en Sten til Minde om Genforeningen. Og ligesom det var Redaktør Borgstrup, der udkastede Tanken om at rejse en Genforeningssten, foreslog han, at der hertil benyttedes en Sten, som laa i Kirkegaardsdiget mellem Skt. Hans og Skt. Kathrine Kirkegaard. Stenen blev derfor, efter at Byraadet havde indvilget i at afholde de med Stenens Rejsning forbundne Udgifter, udgravet og viste sig at være en stor 7000 kg tung Sten, hvis Bagside var fyldt med smukke, skaalformede Fordybninger, de saakaldte Helleristninger, hvilket tyder paa, at Stenen tidligere har udgjort en Del af et Oldtids-Gravsted, da nogle Forskere mener, trods nogen Uenighed, at de skaalformede Fordybninger har været religiøse Symboler for Soldyrkelse.

Efter at den store Sten var transporteret fra Kirkegaardsdiget til *Christiansgave*, rejstes den paa en Græsplæne med Forsiden ud imod Gaden, der forbinder Byens to Banegaarde. Paa Stenens Forside er indhugget en Laurbærkrans, og inden i denne staar:

1920

Denne enkle Udsmykning og korte Indskrift passer til Mindestenen, der med sine Helleristninger og sin smukke Form kun vilde misklædes ved yderligere Udsmykning og længere Indskrift.

Mindestenen stod færdig til den officielle Genforeningsdag i 1920, men der afholdtes ingen Afsløringshøjtidelighed af nogen Art.

Kommunen, som har afholdt alle Udgifter ved dets Rejsning, vedligeholder og værner om Mindesmærket.

BRØNDERSLEV-STENEN

(Brønderslev Købstad, Børglum Herred.)

I den nordvestlige Del af Brønderslev By ligger et 6 ha stort Lyst anlæg, *Hedelund*, der oprindeligt var et Stykke Hede. Her blev der paa Genforeningsdagen rejst en Mindesten.

Komiteen, der forestod Rejsningen, bestod af Repræsentanter for Aktieselskabet »Hedelund«, Handelsforeningen, Haandværkerforeningen og Landmandsforeningen suppleret med enkelte Brønderslev Borgere.

Stenen i Brønderslev Anlæg.

I Stendiget omkring Brønderslev gamle Kirkegaard, der var under Nedbrydning, fandt Komiteen en omtrent 2 m høj, rundagtig Granitsten, som med tre mindre Sten til Underliggere blev rejst umiddelbart indenfor Lystanlæggets Indgang.

Rejsningen og Indvielsen skete paa selve Genforeningsdagen 1920. Indskriften blev derimod først senere indhugget.

1920

TIL MINDE OM
GENFORENINGEN

Over 1000 Mennesker deltog i Afsøringen, og Lærer V. Knudsen holdt Festtalen og afdækkede Stenen; men da tiltagende Regn umuliggjorde Opholdet i Anlægget, forlagdes Festens Slutning til en i Anlægget værende stor Pavillon, hvor en lang Række Taler holdtes, og en af Vendelboforfatteren Jens Thise forfattet Genforeningssang: *Danmark, Fostermoder!* blev sunget.

Brønderslev Byraad bevilgede et Beløb til Hjælp til Dækningen af Udgifterne ved Stenens Rejsning. Restbeløbet indkom som frivillige Bidrag.

Aktieselskabet »Hedelund« værner om og vedligeholder Mindestenen.

TOLNE-STENEN

(Tolne Sogn, Horns Herred.)

Paa en Høj ved Banelinjen Øst for Tolne Station rejste Sognets Beboere i Eftersommeren 1920 en Genforeningssten paa Initiativ af daværende Stationsforstander R. P. Stoumann, Tolne.

Pladsen, hvor Stenen rejstes, ejedes af Kommunen, og den store, godt 2 m høje Sten hentedes fra en lille Plantage 1 km Vest for Tolne. Den rejstes paa en af Cement og Kampesten opmuret høj, men uskon Sokkel, der misklæder det ellers smukke Mindesmærke. Bagved Stenen er rejst en mægtig Flagstang, hvortil Sognets Kvinder skænkede et 6 m stort Flag, og fire mindre Sten, to paa hver Side, flankerer Mindestenen, der har Bøgekrat til Baggrund. I de fire mindre Sten, der er opstillet

paa Forslag af Stationsforstander Stoumann og Skovrider A. Horneman. Tolne, er indhugget Navnene paa de fire sønderjydske Amter, der i 1920 atter genforenedes med Danmark. Selve Mindestenens Indskrift er foreslaaet af Sognepræsten C. C. Larsen. Øverst er Chr. IX og Chr. X kronede Navnetræk og derunder:

GENFORENINGEN

1864 — 1920

GUID ALENE ÆREN

Ved Afsløringen 10. Oktober 1920 talte og afslørede Stationsforstander Stoumann Stenen, og Sognepræsten holdt et nationalt, kristeligt Foredrag. — Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

TISLUM-STENEN

(Hørmested Sogn, Horns Herred.)

Tislum Bakker, der er beliggende i Hørmested Sogns søndre Halvdel, er et smukt, karakteristisk Lyngbakkeparti, isprængt enkelte mindre Pletter dyrket Agerjord. Dette 32 ha store Bakkeparti blev i 1918 sammenkøbt af Kommunen til Anlæggelse af en Plantage, og den første Plantning paabegyndtes i Foraaret 1919.

Blandt Sognets Beboere opstod der saa i 1920 Ønsket om at faa rejst en Genforeningssten i Bakkernes smukkeste Parti, hvor den højeste Bakketop er beliggende. Og efter at der var nedsat et Udvalg til at forstaa Ledelsen, paabegyndtes Arbejdet ved Høsttid i 1920. Det udførtes gratis af Sognets Beboere. Med meget Besvær og under store Anstrengelser for baade Mennesker og Heste slæbtes der utallige Læs Sten op paa den høje Bakketop, hvoraf der bygge-

Tislum-Stenen.

des et solidt Fundament og herpaa en cirkelrund, hvælvet Stenforhøjning omsat med en tottrins Stensætning. Derefter kom Transporten af den store Mindesten, der er taget fra et middelalderligt Tingsted paa Rammelhøj Mark ved Foden af den 96 m høje Rammelhøj Bakke, Sognets højeste Punkt.

Udsmykningen og Indskriften er under en fælles Krone Chr. IX og Chr. X Navnetræk og Aarstallene:

1864 — 1920

Og nederst paa Stenen under en Bølgelinje staar Henrik Pontopidans Vers:

DET LYDER SOM ET EVENTYR,
ET SAGN FRA GAMLE DAGE,
EN RØVET DATTER, DYBT BEGRÆDT,
ER KOMMEN PRELST TILBAGE

Samtidig med Stenens Rejsning skænkede Sognets Kvinder en høj Flagstang, som staar bag Mindestenen, og et 5 m stort Flag, der hejstes første Gang ved Afsløringen.

Ved en Genforenings- og Folkefest, hvori over 1000 Mennesker deltog, afsløredes Mindestenen Søndag den 12. September 1920. Veteranerne var indbudt som Æresgæster. — Først efter Afsløringen foretoges en Indsamling i Sognet til Dækning af Udgifterne ved Mindestenens Rejsning, men Indsamleren naaede ikke nær hele Sognet rundt, før det nødvendige Beløb var indkommet, og Udvalget blev længe efter bebrejdet af de, der ikke havde faaet Lejlighed til at yde Bidrag, med Spørgsmaalet: »Hvorfor maatte vi ikke give noget Bidrag?» — Det er et Træk, som mødes mange Steder, at ved Rejsningen af Genforenings-Mindesmærkerne vilde alle yde deres Bidrag.

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

SKÆRUM-STENEN

(Skærum Sogn, Horns Herred.)

Da Aasted-Skærum Kommune i Slutningen af 1920 købte et Skov- og Lyngbakkeparti, kaldet »Helligbakken«, beliggende i Skærum Sogns nordlige Del, var der blandt Kommunens Beboere Enighed om og stærk Stemning for at rejse et Genforenings-Mindesmærke paa Kommunens nyerhvervede Grund og Sognets højeste Punkt, hvorfra der er vid Udsigt over et af Vendsyssels karakteristiske Landskaber, og paa Aarsdagen for Afstemningen i første Zone, 10. Februar, kørtes den til Min-

desten udsete Granitsten med et Forspand af fire kraftige jyske Heste op paa Bakkens Top. Og ligesom Stenen har sin Oldtidshistorie, den stammer fra et gammelt Gravkammer beliggende 1 km fra »Helligbakken«, og kørtes paa Plads paa den i Danmarkshistorien betydningsfulde Dato, har selve Stedet, hvor den rejstes, ogsaa sin Historie, idet den berømte Hellig Kilde, »Skjærs Kilde«, ogsaa kaldet »Den hellige Kjaahl« (hellig Brønd), findes her.

Kilden findes omtrent paa Bakkens Top. Om Opdagelsen af dens helbredende Virkning fortæller et gammelt, kont Sagn, at en fattig Kone engang gik med et blindt Barn ved Haanden. Tilfældigvis satte de sig ved Kilden, med hvis Vand Konen vaskede Barnets Ansigt, hvorpaa dette udbrød med glad Forundring: »O, Mor! hvad er alt dette?« Og den overraskede Moder erfarede til sin hjertelige Glæde, at Barnet nu kunde se, og troede, at Vandet havde haft denne forunderlige Virkning. Derefter blev Kilden indtil for faa Aar siden søgt Skt. Hans Aften for sin Lægedom — og søges rimeligvis endnu i det skjulte.

Gamle, nu forlængst afdøde Sognefoged Jacob Sørensen, Skærum, fortalte, at saa længe han kunde huske, »var Kilden stærkt besøgt af alle Slags Patienter Skt. Hans Aften og besøges endnu, men ikke nær saa meget som i ældre Tider, da den besøgtes af Folk fra Vesterhav til Østerhav, ja kort sagt fra hele norden Aalborg Fjord. Sogneraadet udnævnte en Mand til at møde ved Kilden Skt. Hans Aften og medbringe en saakaldt Pengeblok af Træ med Jernbeslag og Laas, som blev sat ved Kilden, af hvilken Vandet skulde tages »tiende« i en ubrugt Lerpotte. Vaskningen med det fra Kilden tagne Vand skulde ligeledes udføres »tiende«, enten af Patienten selv eller, naar denne var meget daarlig, af en anden Person, hvilket foregik i Læ af en af de paa Bakkepartiet værende mange Buske. Blandt de syge var der altid mange Børn. Nogle hentede Vand flere Gange, og naar de endelig var færdige, hensattes Potten i Nærheden af Kilden, ilagt en Pengegave. Derefter afklædtes den syge fuldstændigt og iførtes andre Klæder. De i Potten værende Penge lagdes i den ovennævnte Blok, hvorefter Potten tilligemed de afkastede Klædningsstykker af Sogneraadets Repræsentant blev solgt til de højstbydende af de i samme Anledning mødte Liebhave, og de indkomne Penge lagdes ligeledes i Blokken, hvis hele Indhold toges til Indtægt i »de fattiges Kasse« i Skærum Sogn.«

Efter Sigende er Blokken opbevaret endnu, men Sogneraadet maatte omkring ved Aarhundredskiftet give Afkald paa denne ikke helt almindelige Indtægt, da den officielle Søgning til »Helligkilden« ophørte.

Omkring Mindestenen er paa høje, groft tilhuggede Granitpiller op hængt en svær Jernkæde som Beskyttelse for den frit staaende Sten.

Indskriften er forfattet af M. P. Smedegaard:

SKILT FRA MODERLAND I TIDER LANGE,
 GENFORENET EFTER TIDER TRANGE,
 LAD NU GENSYNSGLÆDEN RØDDER SLAA
 OG I ARV TIL SENE SLÆGTER NAA

Onsdag den 11. Maj 1921 afsløredes Stenen, som stod dækket af et Dannebrogslag, der med slap Line var fæstet til en høj Flagstang bag Mindestenen. Gaardejer Holger Hansen, der var Formand for Udvalget, som havde forestaaet Opstillingen, afslørede Stenen ved at hejse Flaget. Fhv. Folketingsmand Hans Madsen holdt derefter Festtalen og sluttede: Ligesom der i gamle Dage kom mange Folk her for at søge Lægedom for Sygdom, vil jeg ønske, at Stenen og denne Plads i Fremtiden maa blive en Kilde, hvor vi og vore Efterkommere kan søge aandelig Styrke og Kraft. Endvidere talte Sognepræsten J. L. M. Bremer og Lærer Mørch Mogensen, og blandt flere Sange blev to til Dagen af M. P. Smedegaard forfattede Sange, *Adskilt fra Moderfavn og Sønderjyder, Grænsevagt*, afsunget.

Mindestenen er overtaget af Kommunen.

BAGTERP-STENEN

(Skt. Hans Sogn, Vennebjerg Herred.)

Amtets første Genforeningssten er rejst af Beboerne i Bagterp østre Skoledistrikt. Tanken herom fremkom allerede i Efteraaret 1919 og vandt straks alle Beboernes Interesse. Ved et afholdt Møde om Sagen enedes Deltagerne om at søge Stenen rejst paa en Plads, hvor den uforstyrret kunde staa til sene Tider som Minde om Danmarks Glæde og Taknemmelighed ved Genforeningen. Et nedsat Tremandsudvalg fandt i Bagterp Plantage en passende Sten, der, efter at være læsset paa en forstærket Vogn, af samtlige Beboere i Skoledistriktet under Sang og Hurraraab blev trukket til Opstillingspladsen foran Bagterp østre Skole, hvor Sogneraadet havde givet Tilladelse til at lade Stenen rejse. Her blev der umiddelbart ud til den offentlige Vej opkastet en Jordforhøjning, beplantet med Blomster og Læplantning omkring Højen, hvor Mindestenen rejstes med to ret store Sten som Underliggere. Ud imod Vejen er en svær Jernkæde ophængt mellem tilhugne Granitpiller, og bag Højen er rejst en anelig Flagstang.

Da der ved Afsløringen af Stenen, 15. Juni 1920, endnu ikke vidstes noget om, hvilken Dag den officielle Genforeningsdag vilde blive, var der ved Stenens Inskription afsat Plads til den officielle Genforeningsdato, som senere blev indhugget, saa Indskriften er nu:

GENFORENINGEN

9. JULI

1920

Mindestenen, der var blomsterprydet, blev afsløret af to af Skolebørnene, en Dreng og en Pige, udvalgt ved Lodtrækning, hvorefter Lærer Pleth i en kort Tale mindedes de faldne i de to slesvigske Krige, herunder ogsaa de frivillige fra Norge, Sverige og Finland. Som Afslutning paa Højtideligheden underskrev samtlige voksne Deltagere en Skrivelse, forfattet af Lærer Lykkegaard, Bagterp, nu Skagen.

„Aaret 1920, da de sønderjydske Landsdele efter 56 Aars Adskillelse blev genforenede med Moderlandet, satte underskrevne Mænd og Kvinder en Mindesten ved Bagterp østre Skole, for at Efterslægten kan ihukomme den for os og vort Land saa betydningsfulde Begivenhed.“

Herunder findes 47 Navne. Senere er denne Skrivelse og Navnene kalligrafert og i en hermetisk tillukket Egetræsramme ophængt i Skolestuen.

Skoledistriktets Beboere vedligeholder Stenen.

UGILT-STENEN

(Ugilt Sogn, Vennebjerg Herred.)

I Efteraaret 1920 rejste Ugilt Sogns Beboere efter Tilskyndelse af Førstelærer K. P. Hollesen, Linderum, en Genforeningssten i Plantagen Øst for Ugilt Kirke, kaldet Frk. Rottbølls Plantage, og da Førstelærer Hollesen var Formand for Sognets Venstrevælgerforening, henvendte han sig til Formændene for Sognets øvrige politiske Foreninger for at undgaa ensidigt politisk Anstrøg.

Til Mindesten benyttedes en 2 m høj, noget smal Granitsten, der laa som Skelsten mellem Præstegaardens og Naboens Mark. Den transporteredes ved Hestekraft til Plantagen, hvor den rejstes paa en Bakke ud imod Vejen. Mindesmærket staar omgivet af en Stensætning af mindre Sten. Som Baggrund er en cirkelformet Plads, omplantet med Ædelgran.

Indskriften er:

SØNDERJYLLAND
TABT 1864
GENVUNDET 1920

Om Eftermiddagen 17. December 1920 afsløredes Mindestenen ved en lille Festlighed, hvor Lærer Hollesen holdt en kort Tale, før han afslørede Stenen. Samme Dags Aften var der en Sammenkomst i Forsamlingshuset, hvor Mænd og Kvinder fra hele Sognet deltog. Sognets

Veteraner som Æresgæster. Aftenen igennem vekslede det med Tale, Sang og Oplæsning, og først ved Midnat sluttede den for alle Deltagerne uforglemmelige, nationale Fest.

Kommunen værner om og vedligeholder Mindestenen.

BJÆRGBY-STENEN

(Bjærgby Sogn, Vennebjerg Herred.)

Landets nordligste Genforeningssten er rejst af Bjærgby Sogns Beboere ud for Vestermark Forsamlingshus. Tanken om at rejse Mindestenen fremsattes af Sognets daværende Præst, C. L. Thaarup. Men det voldte nogen Vanskelighed at finde en Sten, der var anvendelig til Formaalet. Efter forgæves at have forespurgt i de omliggende Sogne gav nogle af de ivrigste for Sagen sig til at grave Jorden bort fra en Sten, der laa paa et Engdrag. Til alles Glæde viste det sig, at denne Sten i Form og Størrelse var passende. Vanskeligheden bestod nu i at faa den tunge Sten løftet op af sit fugtige Leje og transporteret til Opstillingsstedet. Det sidste var det sværeste, for da Stenen ved Hjælp af Kraner og Kættinger var anbragt paa en svær Blokvogn, sank Vognhjulene i, saa det var umuligt at køre over det bløde Engdrag. Der maatte lægges svære Planker under Hjulene, og med et Forspand af 8 Heste forsøgtes der saa at flytte det tunge Læs, men forgæves. Hestene maatte atter fraspændes. Imidlertid havde der samlet sig en stor Del af Sognets Folk, og de tog alle, Mænd og Kvinder, Børn og unge, fat i Stedet for de 8 Heste, der stod som uvirksomme Tilskuere.

Efter meget Slæb og stort Besvær lykkedes det i Løbet af Aftenen at naa over Engdraget og ud til Sognevejen ved Foden af den ret høje Bakke op til Bjærgby. Næste Aften fortsattes Transporten, og kort før Midnat naedes den lille Granplantage over for Forsamlingshuset, hvor Stenen skulde rejses. Begejstringen herover udløstes i et trefoldigt Hurra, der i den stille Efteraarsnat hørtes over hele Sognet.

At Deltagerne gik op i Arbejdet med selvforglemmende Interesse kan illustreres ved, at Ringeren og Graveren i Bjærgby, kaldet Klokkeren, i sin Ivrighed og Optagethed blev saa uopmærksom, at han kørte over sin egen Træsko, men da han øjeblikkelig satte i med høje Varselsraab, indskrænkede »Ulykken« sig til en smadret Træsko. Klage og Varselsraab reddede Foden, hvad der ikke var Tilfældet i Galtrup paa Mors, hvor nævnte kommunale Embedsmands Kollega led samme Overlast angaaende Træsko, men Lilletaen blev tillige knust, hvad der desværre senere havde de alvorligste Følger.

Gaardejer Søren Bak, Bjærgby, skænkede Grunden, hvorpaa Stenen blev rejst paa en ret stor, sammenkørt, lyngbegroet og stenomsat Jordhøj. Saavel Istandsættelsen af Pladsen som Sammenkørsel af Jord til

Højen og Levering af Kampesten til Fundament og til Stensætningen omkring Højen ydedes gratis af Sognets Folk, der i Fællesskab har udført alt Arbejdet med Undtagelse af Indhugningen af Indskriften. Ogsaa den ved Mindestenen rejste Flagstang samt et Flag er skænket.

Ved en blandt Sognets Beboere udskreven Konkurrence om Stenens Indskrift blev Malermester Karl Ørnbølls Forslag foretrukket.

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

VED TROSKAB GENNEM MODGANG TIL SEJR

Tirsdag den 28. September 1920 blev Mindestenen afsløret. Udvalgsformanden, Gaardejer Niels Bak, og Sognepræsten, C. L. Thaarup, talte. — Sidstnævnte afslørede Stenen, idet han udtalte: Sønderjyderne har ved at være trofaste gennem Modgang hentet Sejren hjem. Ære og Tak derfor. Og

nu da Danmark ved Genforeningen er blevet større, er det mit Haab, at det vil præge vor Folkefølelse, at den maa vokse, og dansk Aand befrugtes og forfriskes ved det nye Element, der tilføres os ved de danske Sønderjyder.

I Stilhed mindedes Forsamlingen derefter de mange Veteraner, der var gaaet til »Ryes Brigade« og raabte et rungende Hurra for de tre tilstedeværende, for hvem Højtideligheden var en stor Oplevelse og Glæde.

Bjærgby Sangkor sluttede Festen med Sangen: *Det lyder som et Eventyr.*

I Stensætningen under Mindestenen er indmuret en Metalæske, indeholdende et Eksempplar af alle gangbare Skillemonter samt i et tillukket Glas et Dokument med Oplysning om Mindestenen tillige med en Tegning over alle Ejendomme i Byen og nærmeste Omegn. En Kopi af det nedlagte Dokument er opbevaret i Sognearkivet. Dets Ordlyd er:

„Denne Høj og Sten rejstes af Bjærgby Sogns Beboere til Minde om Sønderjyllands Genforening med Danmark Aar 1920. Stenen er fundet paa Ejendommen „Varbrogaard“ Matr. 14a, Bjærgby Sogn, som grænser mod Varbro Aa og Skagens Landevej, og er fra sit Leje, $\frac{1}{2}$ Alen under Jordens Overflade i en dyb Dal, ført hertil af Unge og Gamle, Mænd og Kvinder uden Hjælp af Heste eller Motorkraft. Pladsen er valgt, fordi den ligger centralt for Sagnet, ca. 16 m fra Skagens Landevej, 40 m fra Kommunevejen til Snevre og 20 m fra Sognets For-

Bjærgby-Stenen.

samlingshus, der ogsaa rejstes i Fællesskab af Sognets Beboere under Verdenskrigen 1918. — Pladsen er saaledes Sognets naturlige Samlingsplads for dettes fælles Anliggender. For Tiden er Høj og Sten omgivet af ca. 20-aarige Grantræer.

Rjørgby i September 1920.

Kommunen vedligeholder Anlægget og Mindestenen.

SÆBYGAARD SKOVS STEN

(Volstrup Sogn, Dronninglund Herred.)

Sæbygaard Skov er beliggende i Volstrup Sogn, men annekteret som Lystskov af Købstaden Sæby. Det faldt derfor naturligt, da Børnene i Sæby Kommuneskole sammen med Lærerne ønskede at rejse et Mindé for Genforeningen, at rejse det i den for sin Naturskønhed berømte Sæbygaard Skov, beliggende umiddelbart uden for Bygrænsen.

Redaktør P. Chr. Pedersen, Sæby, foreslog, at der til Mindet anvendtes en i Skoven liggende mægtig Kampesten, der ifølge Sagnet er kastet af Trolde i Gedebjerg, som en Søndag Morgen optændtes af Vrede mod Kirkeklokkerne i Sæby, hvorfor han tog en stor Sten og kastede den mod Kirken for at knuse den. Stenen naaede imidlertid ikke sit Maal, men faldt i Aæn tæt ved Kirken. I sit Raseri herover greb Trolde en endnu større Sten, som dog kun naaede til Sæbygaard Skov, hvor den siden har ligget. Saaledes fortæller Sagnet. Videnskabsmændene siger noget andet, uden dog at være enige. Der strides nemlig om, hvorvidt det er en Istidsblok eller en Meteorsten. Sagnet derimod er sikkert rigtigt. De vendsysselske Trolde var stridbare Personer. Trolde paa Gøl har f. Eks. kastet et helt Fyrværkeri af store Sten mod Omegnens Kirker Nord og Syd for Limfjorden. To af disse er benyttet til Genforeningssten i Brovst og paa Gøl.

Imidlertid viste det sig, at den af Redaktør Pedersen foreslaaede Sten, der laa halvt begravet i Jorden, var uegnet til Indhugning af Indskription, hvorfor der hertil benyttedes en i Skoven liggende mindre Sten, der forspændt fire Heste slæbtes hen til Kæmpestenen, oven paa hvilken den rejstes, flankeret af flere mindre Sten. I den tilslæbte, mindre Sten indhuggedes Indskriften, men den mægtige »Troldesten«, der ikke er flyttet fra sin tusindaarige Plads i Skoven, kun hævet op af sit Leje, er i Folkebevidstheden den egentlige Genforeningssten og udgør jo ogsaa den største Del af Genforenings-Mindesmærket.

Kommunelærer Chr. Kjærsgaard, Sæby, foreslog Indskriften:

1864

GENFORENINGEN

1920

THI : SOM : AARENE : RANDT,
SAAS : DET : BAANDENE : BANDT

De to Verslinjer nederst paa Stenen er fra Joh. Ottensens Sang: *Det haver saa nyligen regnet*, som ogsaa er benyttet i en af Lærer Kjærsgaard til Afsløringen forfattet Sang, der sluttede med Verset:

Og om Mindernes Krans vil vi hegne
 — som det bedste, vi ejer i vort Hjem.
 Til den Slægt, der i Kampene blegnet,
 rækker Ungdommen Hænderne frem.
 Thi som Aarene randt,
 saas det: Baandene bandt,
 Slægter mødes med Slægterne, der svandt.

Mindestenen blev afsløret ved en stor Festlighed Genforeningsdagen, 9. Juli 1920. Hvert Hus i Byen var flagsmykket fra Morgenstunden, og der blæstes Koraler fra Kirketaarnet. Efter en Times Klokkeringning var der Festgudstjeneste, og Kl. 15 samledes 400 hvidklædte Børn i Skolegaarden og gik i flagsmykket Optog til Skoven med Hornorkester i Spidsen. Langt over 1000 Mennesker var samlet omkring den tildækkede Mindesten.

Lærer Chr. Kjærsgaard holdt Afsløringstalen. Forsamlingen blottede Hovederne og sang: *Og de tro'de, at Hjertebaand kan bryde*, imedens Dækket blev draget fra Stenen.

Den stedlige Turistforening værner og vedligeholder Mindestenen.

HØRBY-STENEN

(Hørby Sogn, Dronninglund Herred.)

Nogle Medlemmer indenfor Hørby Borger- og Haandværkerforening med daværende Lærer Vittrup i Spidsen foranledigede, at der i Genforeningsaaret rejstes et Mindesmærke paa Sportspladsen eller Anlægget Nord for Byen.

Det ret beskedne Mindesmærke bestaar af to utilhuggede Granitsten, der er transporteret den lange Vej fra Hole ved Hvalpsund til Hørby. Da det kneb med at faa Mindet færdigt, saa Afsløringen kunde foregaa paa Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, blev Indskriften:

1864 — 1920

paamalet med sorte Bogstaver paa den underste Sten. Det var saa Meningen senere at indhugge de to Aarstal i Stenen. Dette er dog endnu, 13 Aar efter Genforeningen, ikke sket, saa Mindet er stadig kun halv-færdigt.

Ved Afsløringsfesten, Genforeningsdagen 1920, var hele Byen flagsmykket. Fhv. Højskoleforstander W. Siwerts talte og afslørede Stenen.

Hørby Borger- og Haandværkerforening ejer Stenen og vil maaske foranledige den paamaalede Indskrift indhugget.

DYBVAD-STENEN

(Skæve Sogn, Dronninglund Herred.)

Hvor Hovedvej Nr. 10 skærer Banelinjen ved Dybvad Station, er der paa en spids Trekant rejst en mindre Genforeningssten, skænket af Niels Thorsen, Røntved. Byens og Omegnens Landmænd kørte Jord til Opfyldning af Pladsen og til en ret stor Jordhøj, paa hvilken Stenen rejstes. Og de, der ikke kørte Jord, hjalp til paa anden Maade eller ydede et Pengebidrag.

Isteddagen, 25. Juli 1920, afsløredes Mindestenen ved en større Festlighed, hvor Veteranerne var Hædersgæster. Sognets daværende Præst, H. G. Baadsgaard, afslørede Stenen med Ordene: Naar Dækket nu falder for dette Mindesmærke, vil Indskriftens to sidste Linjer minde os om, hvem vi kan takke for, at vi kunde rejse denne Sten som et lykkeligt Minde i Danmarks Historie.

SØNDERJYLLAND VUNDET

CHR. IX

CHR. X

END ER DER EN GUD FOROVEN,
SOM RAADER FOR DANMARKS SAG

Efter Afsløringen fortsattes Festen med Koncert, Tale og fælles Kaffebord, ved hvilket Hørby Sangkor underholdt med Genforenings- og Fædrelandssange.

Dybvad Haandværker- og Borgerforening værner om Mindestenen.

TAARS-STENEN

(Taars Sogn, Børglum Herred.)

Øst for Taars By, paa en spids Trekant, som dannes af Vejen, der fra Hjørring Landevej gaar fra til Koldbro, har Sognets Beboere rejst en Genforeningssten.

Gaardejer Jusvar Nielsen skænkede den velbeliggende Hjørneplads, hvorpaa Stenen er rejst, og Sognets Husmands- og Foredragsforening forestod i Fællesskab Arbejdet med Rejsningen og indbød til Afsløringsfest. Gaardejer Marius Lie skænkede Stenen, som laa paa hans Mark og kørte den til Opstillingspladsen, hvor den opstilledes med Forsiden ud imod Landevejen og ned imod Byen.

Indskriften er med en lille Ændring de to sidste Linjer af Paludan-Müllers Sang: *Brat af Slaget rammet.*

: SØNDERJYLLAND : VUNDET :
: DET : VAR : DANMARKS : MAAL :

Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, blev Stenen afsløret efter en Festgudstjeneste i Kirken. Forstander Andreas Nielsen, Bagterp, Pastor Kjærgaard og Lærer Fløe, Taars, talte; den sidstnævnte afslørede Mindestenen.

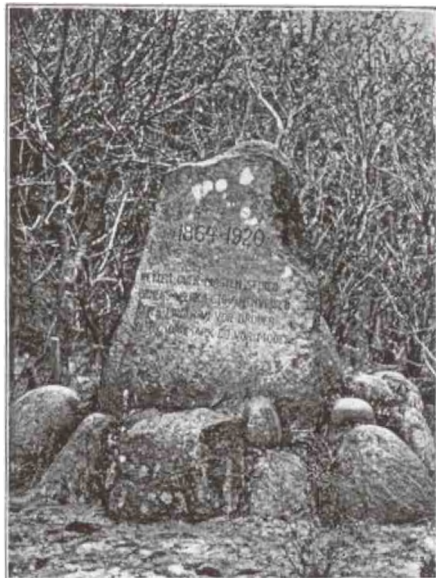
Midt under Festen trak en Tordenbyge op, saa der maatte søges Ly i det nærliggende, meget rummelige Forsamlingshus, som dog ikke nær kunde huse de mange Fstedeltagere, hvad der ikke nogensinde tidligere havde været Tilfældet.

Efter Afsløringen opfordredes Deltagerne til at yde Bidrag til Dækning af Udgifterne ved Stenens Rejsning, og der indkom straks saa meget, at der kunde hensættes en Sum til Mindets Vedligeholdelse, som forestaas i Fællesskab af Sognets Husmands- og Foredragsforening.

RØNNEBJÆRG-STENEN

(Vrejlev Sogn, Børglum Herred.)

Paa Foranledning af Gaardejer Vilhelm Jensen, Rønnebjerg, og Førstelærer N. C. Dam, Bastholm Skole, rejstes der i 1920 en Genforeningssten i en til Rønnebjerg By hørende Plantage, der nærmest er anlagt som Anlæg paa et ret højt Terræn ved Grænsen af Dalsænkningen ned imod Ugerby Aa. Den godt 2 m høje Mindesten har tidligere været Overligger i en ødelagt Gravhøj paa Høgsted Mark. Senere sad den som Syldsten i et Tørvehus ved en i Gravhøjens Nærhed nu nedrevet Ejendom. Da denne Ejendom blev nedrevet, købte Gaardejer Vilhelm Jensen den store Sten og slæbte den hjem til sin Gaard i Rønnebjerg, hvor den laa indtil Sommeren 1920, da Ejeren henvendte sig til Lærer Dam, og de endes om at lade den gamle Overligger og Syldsten rejse som Mindesten. Stenen slæbtes derfor til Byens lille Plantage eller Anlæg, hvor den med Façaden ud imod Sognevejen rejstes paa en lille Stensætning, og en af Lærer Dam forfattet Indskrift indhuggedes i Stenens Forside:

Stenen i Rønnebjerg Plantage.

1864 — 1920

RETTEEN : OVER : MAGTEN : SEJRED'
 ØRNENS : VÆRK : I : STØV : HENVEJRED'
 ATTER : MØDER : VI : VOR : BRODER.
 HIL : DIG : DANMARK : DU : VOR : MODER

Mindestenen afsløredes Søndag den 25. Juli 1920, Isteddagen, i herligt Sommervejr og i Overværelse af en anelig Forsamling af ældre og unge.

Daværende Sognepræst i Taars A. Kærgaard, Førstelærer N. C. Dam, Bastholm, og Karl Egestad, Aalborg, talte. Sidstnævntes Barndomshjem var den nævnte nedrevne Ejendom paa Høgsted Mark, hvor Mindestenen havde siddet som Syldsten. Lærer Dam afslørede Mindet.

Angaaende Stenens fremtidige Vedligeholdelse er der endnu (1931) ikke truffet særlige Foranstaltninger, men Gaardejer Vilhelm Jensen fører Tilsyn med den.

TØMMERBY-STENEN

(Tolstrup Sogn, Børglum Herred.)

Paa Forslag af Gaardejer Johan Tolstrup, Tømmerby, rejste Byens Beboere i 1920 en Genforeningssten paa den beplantede Høj »Svendshjærg«, der med den omliggende 6 ha store Plantage ejes af nævnte Gaardejer. Sognets Beboere har paa Højens Top rejst et Udsigtstaarn, hvorfra der er vid Udsigt over største Parten af Vendsyssel, og ved Højens Fod afholdes hyppigt store Folkemøder.

Den over 2 m høje, men ret smalle Mindesten bærer under en Kongekrone Indskriften:

GENFORENINGEN

9. JULI

1920

Stenen blev opstillet til Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, som et stilsfærdigt, men uforgængeligt Minde om Sønderjydernes Hjemkomst. Der fandt ingen Afsløring Sted, og Mindestenens fremtidige Vedligeholdelse er ikke paalagt nogen offentlig eller privat Institution, men Stenen vedligeholdes indtil videre af »Svendshjærg«s Ejer.

VRAA-STENEN

(Vraa Sogn, Børglum Herred.)

Ved Udgravningen til en Viadukt og Vejregulering under Banelinjen Syd for Vraa udgravedes i Sommeren 1921 en stor, lys Granitsten med en glatsleben Flade og tydelige Spor af Skurestriber fra Istiden. Da Byens Borgere saa den smukke Sten, fremkom Tanken om at lade den

rejse som Mindesten for Genforeningen i Byens Anlæg. »Lunden«, hvor der i 1915 var plantet en Grundlovseg.

Til at realisere Tanken nedsattes et Firemunds Udvalg, der af Ingeniøren, som forestod Arbejdet ved Viadukten, gratis fik overladt den udgravede Sten, og af Sogneraadet Tilladelse til at rejse den i Anlægget. Transporten af Stenen fra Viadukten til Anlægget formede sig som et Triumftog. Blokvognen, hvorpaa Stenen var anbragt, var blomstersmykket, og trukket af Byens Indbyggere kørtes Stenen under Hurra- raab til Pladsen i Anlægget ud imod Sports- og Markedspladsen. Her opstilledes den paa en Græsplæne oven paa en af Natursten opbygget større Stenhøj, skærmet af et hvidmalet Træstakit ud imod Sportspladsen. Ved hver Side af Stenen, der har Egehæk og Taks som Baggrund, er plantet et Egetræ, og foran et Rosenbed.

Daværende Sognepræst i Vraa, Provst J. N. A. Kjær, foreslog som Udsmykning paa Stenen en Gengivelse af Lorens Frølichs Tegning af Dronning Thyra, støttende sig til Ledet, skuende ud over Landet, og i Tilknytning hertil Indskriften:

: LEDDET : HÆNGT :
: GUD : VANGEN : HYRE :
1920

Vraa-Stenen.

Sidst i September 1921 blev Mindestenen afsløret. Festen indlededes om Morgenen med, at alle Skolebørnene med deres Lærere samledes omkring Mindestenen, hvor Børnene sang Pontoppidans Genforenings-sang. Om Eftermiddagen samledes Byens og Omegnens Beboere i Anlægget, hvor Provst Kjær talte og afslørede Mindestenen, hvorefter der var festligt Samvær paa Gæstgivergaarden. Sognets Veteraner var Festens Æresgæster.

Udgifterne ved Rejsningen, omkr. 1000 Kr., indkom fra Byens og enkelte af Omegnens Beboere.

Kommunen, paa hvis Grund Stenen staar, værner og vedligeholder Mindet.

VRAA VALGMENIGHEDS OG HØJSKOLES STEN

(Vraa Sogn, Børglum Herred.)

Tidligere Elever paa Vraa Højskole og Valgmenighedens Medlemmer rejste paa Kirkepladsen ind mod Højskolehaven i 1920 en Minde-

sten for Genforeningen. Den ikke særlig store, men smukke Sten er af gamle Stenhugger Anders Sund, Sindal, fundet i en Bæk i Hørmested. Herfra kørtes den til Sindal, hvor Anders Sund indhuggede Indskriften, der bestemtes af nu afdøde Valgmenighedspræst og Højskoleforstander Jens Bertelsen:

1864
SØNDERJYLLAND
1920
GUD ALENE ÆREN

Ved Højskolens Elevmøde Søndag den 27. Juni 1920 afsløredes Mindestenen. Efter Gudstjenesten samledes Deltagerne om den paa en lille græsklædt Jordhøj rejste Mindesten i Hjørnet af Kirkepladsen. *Det haver saa nyligen regnet* blev sunget, hvorefter Valgmenighedspræst Jens Bertelsen mindede om, hvordan et Folks aandelige Liv giver sig Udtryk i Mindet og Haabet. Denne Sten er rejst, for at dansk Ungdom daglig kan have den for Øje og derved mindes det største og bedste, der er sket i vort Folks Liv, men saaledes, at det aldrig maa glemmes at give Gud Æren. Derpaa faldt Dækket fra Stenen, medens en i Dagens Anledning anonymt forfattet Sang blev sunget. Den sluttede med Linjerne:

Vi ej som Havarist os nærmer Havnen,
thi Sejrens Pris vi holder i vor Favn,
hej, Manne kæk', derhenne hist i Stavnen,
hejs Fluget højt i gamle Danmarks Navn.

Mindestenen vedligeholdes af Vraa Valgmenighed.

EM-STENEN

(Em Sogn, Børglum Herred.)

Med Sogneraadets Billigelse afgav Lærer Nis Gertsen, Em, en Del af sin Have, og paa det ud til Vejen afgivne Stykke Havejord rejste Sognets Beboere og nogle faa udensogns i 1920 en Genforeningssten. Initiativet til Stenens Rejsning toges af Lærer Gertsen, der ogsaa udførte Tegningen til Stenens Udsmykning og fremkom med Forslag til Indskriften, der saavel som Tegningen enstemmigt godkendtes af alle Bidragyderne. Gaardejer Poul Hansen, Vollerup, murede en ret høj Kampestensdysse, hvorpaa Mindestenen rejstes, og hvortil Gaardejerne Andreas og Martinus Pedersen, Em, skænkede og leverede de nødvendige Kampesten, og Møller Jensen, Stenvad, skænkede en svær Jernkæde, der ophængtes mellem seks Kampesten, værnende for Mindet,

der ved Skolens søndre Gavl staar frit ud til Sognevejen, idet Havehegnet er borttaget.

Mellem to korsstillede, langstrakte Dannebrogslag, hvis Splitter ombølger det sønderjyske Vaabenskjold, staar øverst paa Stenen:

15. JUNI
1920

Derunder:

MEN ALDRIG KAN
ET FOLK FORGAA
SOM IKKE VIL DET SELV

Og nederst er en sønderbrudt Lænke. Verslinjerne paa Stenen er en Linie fra sidste Vers i Valdemar Rørdams Sang: *I Sommersol og Blæst*. Af praktiske Grunde er Linjen her delt i tre.

Ved Efteraarsmødet 16. Oktober 1920 blev Stenen afsløret. Deltagerne samlede omkring Mindestenen, hvor Forfatteren P. Lauritsen, Aalborg, talte kort om Mindesmærkernes Betydning for et Folk og sluttede: Paa Stenen her staar der en Dato og et Aarstal. Den Dag blev Danmark ikke større, der faldt blot en Skranke, som skilte Danske fra Danske — derfor ser vi ogsaa en brudt Lænke forneden paa Stenen. Der skete, hvad ligeledes er fremstillet paa Stenen, at Dannebrog atter kom til at vaje over de sønderjyske Løver. Og naar Efterslægten standser ved denne Sten, skal de mindes det store, som nu er sket, og de skal forstaa de manende Ord, som findes indhugget i Stenen.

Kommunen har overtaget Stenen, men efter egen Tilskyndelse og i Sagens Interesse har Lærer Nis Gertsen renholdt og hygget omkring Mindestenen, om hvilken righoldigt Blomsterflor i Sommertiden danner en smuk Ramme.

MYRLUND-STENEN

(Jerslev Sogn, Børglum Herred.)

Lærer Lars Frederiksen, Myrlund Skole, har sammen med Skolebørnene rejst en Mindesten paa Skolehavens runde Græsplæne. Stenen opgravedes faa Meter fra, hvor den er rejst.

Paa Forsiden, der vender imod Nord og imod Skolen, staar:

SØNDERJYLLAND
M C M X X

Em. Stenen.

Og paa Bagsiden imod Syd ses de to Løver, der har hjemme i Sønderjyllands Vaaben. Kun den øverste af Løverne er helt udhugget, den nederste, ufuldførte symboliserer, at »der er noget, som ikke kom med«. Indskriften er bestemt af Lærer Frederiksen, som personligt har indhugget baade den og Løverne i Stenen. Under Hurraraab rejstes Stenen paa selve Genforeningsdagen 9. Juli 1920 af Læreren og Skolebørnene, og ved Siden af Stenen plantedes et lille Egetræ, der var vokset op af et Agern Sommeren før. Egen, der kaldes Genforeningsegen, plantedes hvor Stenen var gravet op af Jorden.

Mindestenen er ikke overgivet til nogen Myndighed, men »følger med« Skoleembedet.

BIRKELSE MINDEPLADE

(Aaby Sogn, Hvetbo Herred.)

Gennem Birkelses store, smukke Park løber Ryaa som Skel mellem Hjørring og Aalborg Amter, saaledes at Aaby Sogns vestlige Del hører til Hvetbo Herred i Hjørring Amt, medens den øvrige Del ligger under Kær Herred i Aalborg Amt.

Paa Stammen af et af Parkens store, gamle Bøgetræer er der af Hofjægermesterinde Skeel til Birkelse og af Vedsted Foredragsforening opsat en Bronzeplade til Minde om Genforeningen.

Ideen til dette Mindesmærke fremkom ved en af Vedsted Foredragsforening afholdt Fest paa Genforeningsdagen i 1920, som Hofjægermesterinde Skeel velvilligt havde givet Plads for i Godsets smukke Park. Denne Festplads blev første Gang benyttet ved Genforeningsfesten, og Talerstolen stod rejst under en efter vendsysselske Forhold vældig Bøgekrone. Ved Festen bød Malermester Jens Olsen, Birkelse, i sin Egenskab af Foredragsforeningens Formand, velkommen og indledede Festen med et lille Digt, inspireret af Folkestemningen og Genforeningsglæden, og hvor Bøgen, under hvis Krone Festen holdtes, fører Ordet. Den gamle Bøg er digterisk symboliseret som Moderlandet, der har ventet og haabet gennem 56 Aar.

Hofjægermesterinde Skeel ønskede, at denne versificerede Velkomst skulde hugges i Sten eller paa anden Maade bevares for kommende Slægter, som et Udtryk for Folkestemningen i Danmarks Gyldenaar, og overlod til Malermester

Malmpladen, fæstnet paa en Bøgestamme i Birkelse Park.

J. Olsen at finde, hvorledes det kunde gøres. J. Olsen udførte derfor en Tegning til en Mindeplade, der støbt i Bronze opsattes paa Stammen af det store Bøgetræ. Mindepladen er formet som det danske Vaabenskjold. Øverst er en Afbildning af Bøgetræet, til hvis Stamme Pladen er fæstnet, og ved Træets Rod to stiliserede Løver, og tre og tre Hjerter danner sammen med Bøgelinjer Skel mellem Indskriftens tre Afsnit.

GENFORENINGSDAGEN 1920
DEN GAMLE BØGS VELKOMSTHILSEN

—
HER BØGEN HAR STAAET OVER HALVHUNDRED AAR
OG HAR STEDSE PAANY KLÆDT SIG GRØN,
THI DEN BAR ET VIDUNDERLIGT HAAB I LØN:
SØNDERJYLLAND TILBAGE VI FAAR

—
OG NU ER DEN KOMMEN, DEN VENTEDE DAG,
DA DANNEBROG VAJER MOD SYD;
NU BØGEN DEN JUBLER UD MED FRYD:
VELKOMMEN UNDER MIT DANSKE TAG.
VELKOMMEN ALLE I DAG!

Mindepladen opsattes og afsløredes ved en Genforenings- og Folkefest Valdemarsdag 1921, hvor den daværende sønderjyske Folketingsmand Chr. Ernst Christensen og Sognets daværende Præst, O. Gram, Aaby, talte. Sidstnævnte foretog Afsløringen.

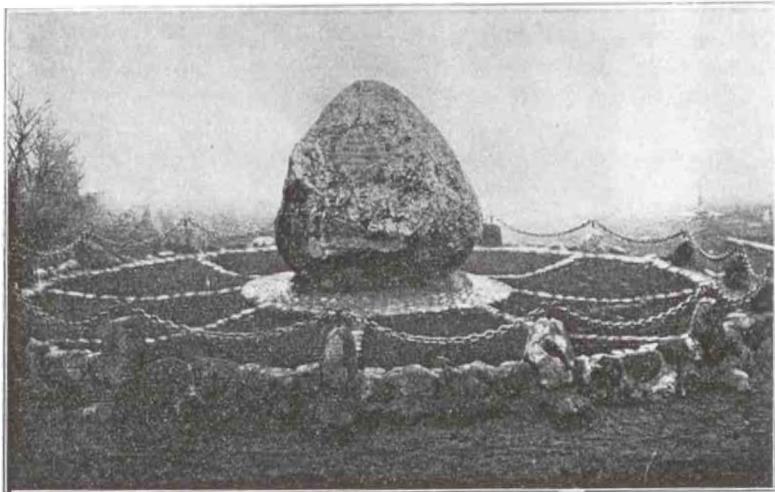
Paa den samme Festplads, under de gamle Bøgekroner, afholdes hvert Aars Valdemarsdag en Folke- og Genforeningsfest.

GØL-STENEN

(Gøl Sogn, Hvetbo Herred.)

Vendelboerne har lige fra Knud den Helliges Dage været af et stridbart Sind, naar de mente deres Rettigheder krænkede. Brønderslev-Batallien i Provisorietiden, hvor Bønderne pryglede de forhadte Gen-darmer, kan f. Eks. ogsaa nævnes i denne Forbindelse. Men de er ogsaa ukuelig stærke, samlet i sig selv, som Gravlund karakteriserer Vendelboerne i »Sysselsbogen«.

Ogsaa de vendsysselske Trolde har været stridbare Personer. Et helt Fyrværkeri af Kampesten er f. Eks. fra Gøl Bjærg kastet mod Omegnens Kirker Nord og Syd for Limfjorden. Tre er kastet mod Brovst Kirke. Den første faldt endda paa selve Kirkegaarden, saa nær var den sit Maal. I 1920 benyttedes den til Genforeningssten og Minde over de

Stenen paa Gøl.

fra Sognet faldne i de to slesvigske Krige. — En mægtig Sten, der skulde have knust Nørholm Kirke Syd for Limfjorden, drattede ned en Kilometer Sydøst for Gøl Bjærg, da den faldt Trolden ud af Haanden. I sit Kaseri over det første Uheld greb han en endnu større Sten og kastede den med en saadan Kraft, at den gik fire Kilometer for langt og naaede næsten til Sønderholm, hvor den havnede paa en imponerende Langdysse, 55 m lang, kaldet »Troldkirken«, her ligger den som Dæksten. Stenen, som faldt Trolden ud af Haanden, kaldtes i Folkemunde »Høgestenen«, fordi Høgene tit saas sidde paa den. I 1920 slæbte Gølboerne den til Byen og rejste den til Minde om Genforeningen. Trolden paa Gøl Bjærg har saaledes »givet Sten« til to Genforenings-Mindesmærker. Ogsaa andre Steder, Sæbygaard Skov og i Døstrup f. Eks. er »Troldsten« rejst som Genforenings-Mindesmærker.

Tanken om at rejse en Mindesten paa Gøl blev fremsat af cand. theol. M. P. Ravn, senere Sognepræst i Vorde ved Viborg, men hvis Fødested er Gøl. Til at forestaa Arbejdet valgtes en fem Mands Komite. Stenen, der benyttedes, var den nævnte »Troldsten« eller »Høgestenen«, som rejstes paa Skolepladsen. Den store Sten opstilledes paa et lavt cirkelrundt og glat Stenunderlag, hvis Diameterlængde er det dobbelte af Mindestenens. Fra Stenunderlagets Midte hæver sig nogle større Granitsten som Underlag for Mindestenen, og fra dets Kant udgaar otte stensatte Radier til en 0,5 m høj Stenring, som i en Afstand af 5 m danner Mindets Afslutning. I Stenringen er der med ens Mellemlum indsat 16 høje Granitsten, mellem hvilke en svær Jernkæde er ophængt.

I en paa Stenens Forside indhugget Medaillon, kranset af to stiliserede Egegrene, staar:

REJST AF
BEBOERNE
PAA GJØL
TIL MINDE OM
GENFORENINGEN
1920

Stenen opstilledes paa Pladsen den 27. September 1920, og Mandag den 22. November afsløredes Mindesmærket under overvældende Tilslutning fra Halvøens Beboere. En klam og tyk Taage eller Havgus havde hele Dagen ruget over Eggen, men ved 14-Tiden, da Festen skulde begynde, brød Solen igennem og gav Mindesmærket sin Gyldendaab og Festglans til Højtideligheden. Cand. theol. M. P. Ravn afslørede Mindestenen, hvorefter Festen henlagdes til Forsamlingshuset, hvor Hovedtalen holdtes af Folketingsmand Carl Sørensen, og Lærer Berg oplæste en Kopi af det Dokument, som i en forseglede Flaske var indmuret i Fundamentet under Mindestenen, og hvis Ordlyd er:

GJØLSTENEN

Aaret 1920, da Kong Kristian den Tiende var Konge i Danmark, N. Neergaard Statsminister, P. Nørgaard Amtmand over Hjørring Amt, Niels Severin Nielsen Sognefoged og Arent Frederiksen Sogneraadformand paa Gjøl, rejste Beboerne paa Gjøl denne Sten til Minde om Sønderjyllands Genforening med Danmark, efter i 50 Aar at have staaet under Tysklands Voldsherredømme.

Stenen, som kaldtes „Høgestenen“, er skænket af Gaardejer Jens Jensen Rom, Gjøl Torp, og laa i Kæret ude ved Fjorden, 1 km Sydøst for Gjøl Bjerg. Stenen blev af Beboerne trukket paa Blokvogn ved Hjælp af Talje 400 m til Grusvej, hvorefter Vognen blev forspændt 14 Heste, der trak den til Pladsen.

Midlerne til Stenens Rejsning kom ind ved frivillige Bidrag fra samtlige Beboere.

Gjøl, den 27. November 1920. I Komiteen:

Jens Jensen Rom. Niels Sev. Nielsen. Chr. Christensen. Arndt Ravn. Chr. Berg.

Dagen efter Afsløringen var Børnene fra hele Halvøen indbudt til en særlig national Børnefest.

Udgifterne ved Rejsningen, foruden det af Beboerne udførte gratis Arbejde, beløb sig til 1500 Kr.

Mindesmærket er overdraget til Kommunen.

BROVST-STENEN I

(Brovst Sogn, Øster-Han Herred.)

I den Kile af Hjørring Amt, der skyder sig ned mod Limfjorden mellem Aalborg og Tisted Amter, ligger Brovst Sogn med Stationsbyen Brovst i Sognets vestlige Del. Omtrent en Kilometer Nordvest

for Byen ligger en godt 3 ha stor Skov, kaldet »Bøge Bakker«. Det er Rester af en større Skov, der har hørt under Hovedgaarden Bratskov. Midt i denne lille Skov er Jyllands største Genforeningssten rejst, en Kæmpe paa omkring 25,000 kg. Kun én er større: Søllerød-Stenen i Nordsjælland, der er Danmarks største, og én er af samme Størrelse: Esterhøj-Stenen i Ods Herred.

Initiativet til at rejse denne Kolos blev taget af Købmand V. Terndrup, Fabrikant C. Back og Slagter L. Jepsen, alle af Brovst. De tre Personer var en Aften i Foraaret 1921 samlet i deres Egenskab af Valg bestyrelse for Brovst Sogn, og ved den Lejlighed drøftede de Muligheden af at faa rejst en Genforeningssten i »Bøge Bakker«, der tilhørte Købmand V. Terndrup. Og da Sagen blev forelagt Brovst Borger- og Haandværkerforening, fik Tanken straks Tilslutning, og de tre Forslagsstillere valgtes til at forestaa Arbejdet.

Pladsen var forud foreslaet og skænket af Købmand Terndrup, og alle var enige om, at smukkere og bedre Plads kunde ikke findes; men hvor fandtes en velegnet Sten? Udvalget søgte forgæves i længere Tid, indtil Slagter L. Jepsen ved Pløjning af sin Mark, der ligesom »Bøge Bakker« er en Udstykning fra Bratskov, stødte paa en Sten, som viste sig at være en ren Kæmpe, over 4 m høj og 3,5 m i Omkreds. Da den af sagkyndige var besigtiget og erklæret for meget holdbar, vedtoges det at lade den opstille som Genforeningssten; og efter en raa Tilhugning, der »lettede« Kæmpen for godt 5000 kg, saa dens Vægt kun(!) blev omkring 25,000 kg, gjordes der Forsøg paa at flytte Kolossen de ca. 1000 m fra Findestedet til »Bøge Bakker«. Det første Forsøg mislykkedes fuldstændigt, men Interessen for at flytte Stenen var ikke tabt — tværtimod! Den voksede med Vanskelighederne. Og da der ingen Blokvogn kunde faas, som kunde bære, blev der af svært Tømmer lavet et Lad, som Stenen blev hævet op paa ved Hjælp af Donkrafter og Taljer. Derefter lavedes der af Sveller og Planker en interimistisk Træbane, og ved at lægge Ruller under Ladet og benytte Taljer og Donkrafter kunde Stenen flyttes 60 à 70 m om Dagen. Men da der ikke manglede paa frivillig Arbejdskraft, og Interessen steg Dag for Dag, lykkedes det i Løbet af 15 Dage, i hvilke 40 Mennesker og 4 Spand Heste daglig var i Arbejde, at naa til »Bøge Bakker«, hvor Stenen blev rejst ved Foden af en Bakke paa et Betonfundament omsat med en lav Stensætning, hvor fire Trappetrin fører op til Mindestenen.

Det imponerende Arbejde med Transporten af den store Stenkolos udførtes i Foraaret 1921 og vakte Opmærksomhed ikke alene i Sognet, men viden om, saa Folk fra hele Egnen og de to omliggende Amter valfartede til Brovst som interesserede Tilskuere eller for eventuelt at

give en Haandsrækning og tage et Tag med.

Forfatterinden Gyrithe Lemche, Lyngby, har forfattet Indskriften:

DISSE ORD
I STENVÆG RISTET
VIDNE SKAL
MENS SEKLER GAAR:
TROSKAB HAR
AF VOLDSHAAND VRISTET
DANNE VANGEN
SØNDEN AA

1864 1920

Den samme Indskrift er tillige benyttet paa Stenen i Sorgenfri Slotspark i Lyngby ved København. Den rejstes i 1920.

Valdemarsdag 1921 afsløredes Mindestenen i Overværelse af godt 600 Mennesker. Sognets Veteraner, deres Hustruer, saavel som Enker efter Veteraner var indbudt og blev beværtet som Festens Æresgæster. Før og efter Talerne spillede et Hornorkester nationale Melodier.

I Stenens Fundament er der indrettet Plads til Indmuring af et Dokument, og det var Meningen at indmure et saadant med Mindestenens Historie, men endnu (1933) er Dokumentet ikke affattet endsiges indmuret, saa det vil sandsynligvis næppe finde Sted.

Købmand Terndrup vedligeholdte indtil 1927 Mindesmærket; men da »Bøge Bakker« i 1928 solgtes til Gaardejer Lars Jepsen, Bratskov Mark, overtog Brovst Kommune Ejendomsretten og Vedligeholdelsespligten over Mindestenen, og i Jepsens Skøde indsattes følgende Servitut eller Deklaration:

„Det tilføjes, at der paa Ejendommen findes rejst en Genforeningssten. Denne Sten er ikke indbefattet under Overdragelsen, men Stenen skal stedse blive staaende paa dens nuværende Plads og maatte saaledes ingensinde fjernes, ligesom der skal være fri Adgang til Stenen fra Tranumveien ad den nuværende Opgang for alle, der har Lyst til at beskue Stenen. Endvidere skal der være fri Passage omkring Stenen. Disse Bestemmelser vil være at tinglæse som en

Stenen i »Bøge Bakker« ved Brovat.

stedseverende Deklaration paa den solgte Ejendom, og paa taleberettiget med Hensyn til denne Deklarations Bestemmelser er Brovst Sogneraad.

Dette Dokument tinglæses altsaa haade som Skøde og Deklaration."

Dokumentet er underskrevet af Købmand N. Valdemar Terndrup, Elisabet Terndrup og Lars Jepsen og indført i Tingbogen.

BROVST-STENEN II

(Brovst Sogn, Øster-Han Herred.)

Paa Brovst Kirkegaard staar en 2,5 m høj Granitsten, der efter Sagnet er kastet af Trolden paa Gøl Bjærg for at knuse Kirken. Den har i Mands Minde staaet paa Kirkegaarden i opretstaaende Stilling, kaldet »Troidstenen«.

I Genforeningsaaet blev der paa Foranledning af Brovst Menighedsraad indhugget Navnene paa de i Krigen 1848—50 og 1864 faldne fra Brovst Sogn, ialt 11 Navne. Man vilde her som flere andre Steder i Genforeningsglæden mindes de, der i Trearskrigen og i Smertensaaet 1864 kæmpede og led for den nu genvundne Landsdel. Paa Stenens anden Side indhuggedes et Vers af Forfatteren Mads Nielsen:

DE FALDT SOM KORN I SLESVIGS JORD,
MEN TROSKAB ER EN SÆD, DER GROR,
OG DEN BAR FRUGT DET HJEMKOMSTAAR,
DA GLÆDEN KOM TIL DANMARKS GAARD

1920

Menighedsraadet værner om og vedligeholder Mindestenen.

MANSTRUP-STENEN

(Bejstrup Sogn, Øster-Han Herred.)

Ved Skellet mellem Manstrup og Bejstrup Byjorder er et Stykke Fællesjord tilhørende Manstrup By. En Del af denne Fællesjord blev i Foraaret 1921 tilplantet, og der anlagdes et Anlæg med Møde- og Festplads. I Løbet af Sommeren fremkom saa den Tanke blandt Sognets Beboere at rejse en Genforeningssten i dette Anlæg, og et Udvalg nedsatte til at realisere Tanken.

Paa en Mark Nord for Manstrup By fandtes under Pløjelaget en over 2 m høj, noget smal, mørkegraa Granitsten, der af Byens Ungdom slæbtes til Anlægget, hvor den rejstes paa en Plæne omgivet af Roser.

I Stenens Forside staar indmejslet:

SØNDERJYLLAND GENFORENET
MED DANMARK

Den 21. September 1921 var der Afsløringsfest, hvor Provst C. P. Beck, Kollerup, talte.

Bestyrelsen for Byens Fællesjord har Tilsyn med Stenen og Anlægget, hvor den er rejst.

•

HELLUMSTRÆET

Syd for Hellum Kirke og Kirkegaard findes et trekantet Stykke Gadejord udlagt til Holdeplads. Paa Pladsens Midte plantedes der i Sommeren 1920 et 5 m højt Egetræ, kaldet Genforeningstræet, men Aaret efter gik Træet ud. Det følgende Aar opgravede Gaardejer Chr. L. Christensen, Holmgaard, Hellum, imidlertid det udgaede Træ og plantede i Stedet et noget mindre Egetræ, der i Aarene, som er gaaet siden, er groet godt til.

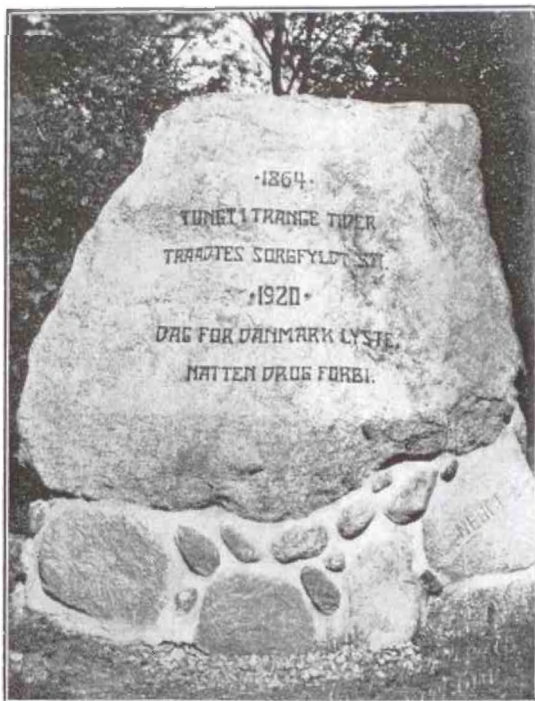
ØSTERTVEDENSTRÆET

Gaardejer C. J. Tveden i Øster-Tveden plantede i 1920 i en af Gaardens Plæner en Eg, hentet fra et til Gaarden hørende Egekrat, og kaldte Træet: *Genforenings-Egen*.

TISTED AMT

„Sværdtid er endt,
det er Plovtid paa ny.
Vennetid, Frændetid,
Grotid og Gry.“
Kai Hoffmann.

FJERRESLEV-STENEN

(Kollerup Sogn, Vester-Han Herred.)

Amtets største Genforeningssten, en Kæmpe paa 10,000 kg. er rejst paa Fjerreslev Kirkegaard til højre for Fliserækken op til Kirkens Indgangsdør. Stenen staar smukt med en Rosengruppe foran, indrammet af en Ligustrumbæk. Sokkelen er dækket af Vedbend, og bag Stenen er rejst en Flagstang. Den store Sten er fundet paa en Mark Nord for Kirkegaarden, Syd for Byen. Brøndborer Kristensen, Fjerreslev, besøgede Flytningen og Opsætningen, medens Billedhuggerarbejdet er udført af Roulund & Co., Aalborg. Stenens Inskription er forfattet af daværende Manufakturhandler Kristensen, Fjerreslev.

1864

TUNGT I TRANGE TIDER
TRAADTES SORGFYLDT STI

1920

DAG FOR DANMARK LYTE,
NATTEN DROG FORBI

Den 26. Juni 1921 blev Stenen afsløret. Festen begyndte med Gudstjeneste i Kirken, der var fyldt til Trængsel, og hvor Provst Chr. Beck, Kollerup, prædikede. Og umiddelbart efter Gudstjenesten blev Mindestenen afsløret. Fjerrislev Spejderkorps og frivilligt Drengesforbund paraderede ved Stenen, som Realskolebestyrer, Pastor B. Thorlacius-Ussing, Fjerrislev, afslørede. Ved et efterfølgende fælles Kaffebord holdt Lærer Hedelund, Aalborg, Festtalen, og Thorlacius-Ussing recitere et novellistisk Essay over Indskriften: »Tungt i trange Tider«, som senere har været aftrykt i »Fjerrislev Avis«, »Thisted Amts Tidende« og »Landmands-Almanakken« for 1923, hvor der er Illustrationer af Poul Steffensen.

Kirkebestyrelsen værner og vedligeholder Mindestenen.

VESTER-TORUP-STENEN

(Vester-Torup Sogn, Vester-Han Herred.)

I den store Vester-Torup Statsplantage er der paa Stenbjerg Festplads rejst en ca. 5000 kg tung Genforeningssten af Torup Borgerforening, hvis Medlemmer frivilligt har udført alt Arbejdet vedrørende Transport og Opstilling.

Paa Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, blev Stenen afsløret ved en Fest, der havde samlet over 500 Deltagere. Med Flag og Musik i Spidsen marcherede Forsamlingen fra Vester-Torup til Festpladsen paa Stenbjerg i Nærheden af Plantorboligen. Borgerforeningens daværende Formand, Mejeribestyrer Henriksen, »Toftholm«, nu afdøde Højskoleforstander Elmelund, Aaby, og Lærer N. Madsen, Pandrup, talte.

Forsamlingen maatte derefter søge Ly for et stærkt Regnskyl, men ved 7-Tiden om Aftenen kunde Sognets daværende Præst, J. J. J. Rossen, holde den egentlige Afsløringsstale og de to gamle Veteraner, Lars Mouritsen og Morten Holme, i Fællesskab drage den store Flagdug til Side for Stenen, hvorpaa var indhugget:

1864 — 1920

TROFASTE DANSKE I UDLÆNDIGHEDS DAGE.

VELKOMMEN HJEM,

VELKOMMEN TILBAGE

REJST PAA GENFORENINGSDAGEN

Indskriften er forfattet af Lærer Th. Gaardbo, Fjerrislev Kommuneskole.

Afsløringsfesten sluttede med et Festfyrværkeri paa Kløv Bakke uden for Plantagen.

Torup Borgerforening værner og vedligeholder Mindestenen.

NORS-STENEN

(Nors Sogn, Hillerslev Herred.)

I Gyldenaaret 1920 foreslog Lærer A. C. Jensen, Nors, Ejerne af Byens Gadejord, et Stykke Fællesjord paa ca. 1000 m², beliggende midt i Nors By, at omdanne denne til et Bystævne i Lighed med, hvad der i Middelalderen var almindeligt i enhver dansk Landsby.

Forslaget vandt straks Tilslutning, og Formanden for Fællesjorden, Sognefoged Lars Vestergaard, satte sig i Spidsen for at faa Pladsen planeret og reolgravet, saa der Sylvester Dag (31. December) 1920 kunde plantes et ca. 4 m højt Lindetræ paa Bystævnets Midte. Plantningen foregik uden særlig Højtidelighed, da det ikke forud var bekendtgjort, og da Vejret tillige var meget daarligt, mødte kun ganske faa af de nærmeste Naboer, der i Fællesskab plantede Træet, idet de samtidig udtalte Ordene: »Ledet er i Lavel Sønderjyderne skal ikke blive glemte!« Den jævne, korte Højtidelighed vil sent glemmes af dem, der Nytaarsaftens Dag 1920 plantede Byens Lind til Minde om Genforeningen.

Senere er 12 tilhuggede Granitsten stillet i Kreds om Træet, og fire Bænke er opstillet med Ryggen til Træet som Værn for dette, og om Sommeren tillige et yndet Hvilested for gamle og unge. Paa den største af Stenene blev der sidst paa Aaret 1924 indhugget:

15—6—1920

Alle Udgifter, ca. 100 Kr., er afholdt af Fællesejernes Kasse, og Fællesejerne vedligeholder og værner om Mindesmærket.

SDR.-KNUDGAARDS STEN

(Sennels Sogn, Hillerslev Herred.)

Gaardejer Jørgen Overgaard har paa sin Ejendom, Sdr.-Knudsgaard, der er beliggende paa en Bakke mellem to Gravhøje, opstillet en Genforeningssten. Den er rejst paa den mindste af de nævnte Gravhøje i Haven Nord for Gaarden. Det er en 1,5 m høj, utilhugget Granitsten, men af en overordentlig smuk Form. Paa Mindestestens Cementsokkel staar:

MINDE

OM

GENFORENINGEN

D. 15—6—1920

Mindestenen er ved Foraarspløjningen fundet umiddelbart Øst for Gravhøjen, og blev opstillet og afsløret i al Stilhed Valdemarsdag 1920.

TINGSTRUP-STENEN

(Tisted Landsogn, Hundborg Herred.)

Beboerne i Tisted Landsogn lod i Aaret 1920 rejse en Genforeningssten i Tingstrup Skolegaard. Et Tremands Udvalg forestod Arbejdet og fandt i en nærliggende Grusgrav en stor, flad Sten, som paa en lav, stenomsat Jordhøj rejstes i Skolegaardens Baggrund med Front mod Skolens Hovedindgang.

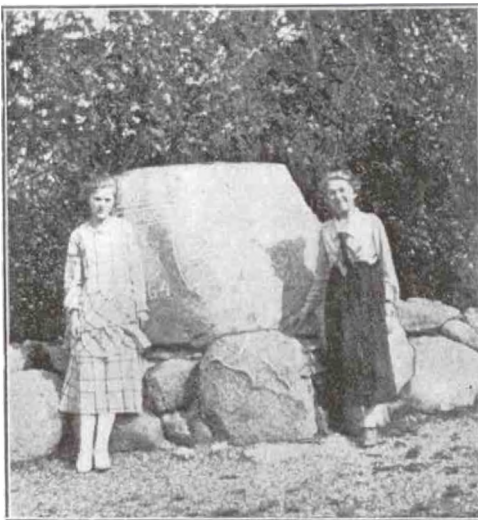
Udsmykningen og Indskriften paa Stenen er indhugget af Billedhugger Jensen, Tisted. Øverst to Linjer, forfattet af Gaardejer Chr. Back. Tingstrup, indhugget med runelignende Bogstaver:

MINDES SKAL I FREMTIDS DAGE
SØNDERJYLLAND KOM TILBAGE

Under Indskriften er midt paa Stenen indhugget det sønderjyske Vaabenskjold og paa hver Side af Skjoldet under Kong Chr. IX's og Chr. X's kronede Navnetræk Aarstallene:

1864 — 1920

12. December 1920 blev Stenen afsløret ved en Fest, der havde samlet over 300 Mennesker. Dæværende Amtmand Lehmann, Tisted, talte og foretog Afsløringen, hvorefter Festen fortsattes i Skolens Gymnastiksal, hvor Sognepræsten, A. M. Møller, Tisted, talte om Modersmaalets stærke Baand, der havde kun-

Stenen i Tingstrup Skolegaard

net holde Sønderjyderne fast til Moderlandet trods 56 Aars Adskillelse. Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

KARBY-STENEN

(Karby Sogn, Morsø Sønder-Herred.)

Paa Festpladsen ved Udflugtsstedet *Aabjærgtorn*, en høj og mod Fjordsiden stejl Bakke, der vender ud imod Fjorden som et Forbjerg.

hvor der gennem flere Aar har været afholdt Sommermøder og Fester, har Beboerne i Karby og Omegn rejst en Sten til Minde om Genforeningen.

Der benyttedes hertil en knap 2 m høj, paa Forsiden ru tilhugget Granitsten. Sognefoged Kristen Olesen Steffensen, Gaardejer Hans Futtrup og Lærer Frederik Saaby, alle af Karby, var valgt til at forestaa Arbejdet og bestemte Indskriften:

MINDE
FOR
1920
HAAB
OM
DANNEVIRKE

»Stenen giver saaledes Udtryk for Glæden over Genforeningen i 1920, men udtrykker tillige Haabet om, at Thyras Vold maa komme til at ligge inden for Danmarks Grænse, et Haab, som ikke bør ties til Døde, men finde synligt Udtryk paa Mindestenen. — og saa (hvad der dog ikke fremgaar af Indskriften) iøvrigt lægge Opfyldelsen heraf i Guds Haand.« som Udvalget i sin Tid udtrykte sig.

Stenen blev rejst i Eftersommeren 1922 uden Højtidelighed af nogen Art. Og Tremandsudvalget, der supplerer sig selv, værner og vedligeholder Mindesmærket.

ØRNDRUP-STENEN

(Karby Sogn, Morsø Sønder-Herred.)

15 Meter over Havet er der paa Møllebakken, Øst for Ørndrup Hovedgaard af Godsejer N. Voetmann rejst en Genforeningssten, som efter Afsløringen er overdraget til Kommunen. Stenen er iøvrigt rejst paa Kommunens Grund, og der er tilført Karby-Hvidbjærg-Redsted Kommunes Forhandlingsprotokol en Sogneraads-Vedtagelse, som oplyser, at Stenen ejes af Kommunen, og denne skal frede herom.

Den 3 m høje Mindesten er opstillet, som den er fundet i Bunden af Ørndrups Ladebygning, der indvendig bærer Aarstallet 1747. Den er raat tilhugget og er efter al Sandsynlighed i sin Tid tilhugget som Sydsten til Ladebygningen. Nu staar den paa Toppen af Møllebakken ca. 1 m i Jorden, nedstøbt i et Fundament af Agersten og Cement, saa den flytter sig ikke af sig selv.

Indskriften er bestemt af Godsejer N. Voetmann og Frue:

SØNDERJYLLAND

VUNDET

1920

N. V.

J. V.

Afsløringen, der skete paa Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, blev i al sin Stilfærdighed en sjælden smuk Højtidelighed. Godsejer N. Voetmann gik med sine to 14- og 8-aarige Drengene ved Haanden ud til den tildækkede Mindesten, og da han havde trukket Dækket til Side, fortalte han dem lidt af Sønderjyllands Historie, og hvad Stenen skulde betyde. For de to Knægte har det været en Højtidstund og en uforglemmelig Historietime, da Faderen tog dem ved Haanden, og de i Fællesskab afslørede Mindestenen for Sønderjyllands Genforening med Danmark.

Fra Møllebakken er der vid og smuk Udsigt til alle Sider, og ved Mindestenen er anbragt en Naturbænk, der vedligeholdes af Ejeren af Ørndrup.

ØSTER-ASSELS-STENEN

(Øster-Assels Sogn, Morsø Sønder-Herred.)

I Øster-Assels Anlæg er der af Beboerne i Øster- og Vester-Assels Kommune rejst en Sten til Minde om Genforeningen.

Den til Mindesmærket anvendte ret store Sten er en saakaldt Rhombeporfyre, en Stenart fra Oslofjorden i Norge, og den har tydelige Skurestriber, fra den i Istiden førtes her til Danmark. Et Dokument, indlagt i en forseglede Flaske under Stenen, fortæller bl. a. om Mindestenens Findested og Transport:

„Denne sten førtes 13. juni 1920 i festligt optog fra Sillerslev til dette af købmand N. C. Rasmussen og hustru til kommunen skænkede anlæg. Arbejdet lededes af tømrer N. P. Johansen, Øster-Assels, skipper Niels Dam, Sillerslev, og fabrikant M. Bertelsen, Ørding.

I det aar var gaardejer J. Chr. Horsager sogneraadsformand, gaardmændene Niels Bjerregaard, Øster-Assels, og A. K. Kristensen, Nørsgaard, Vester-Assels, sognefogder og L. Edslev sognepræst.“

Omkring den store Mindesten er anbragt 14 mindre Sten paa en saadan Maade, at Mindesmærket ved Sommermøder o. l., der afholdes i Anlægget, benyttes som Talerstol, idet Taleren staar paa en Stenforhøjning bag den store Mindesten, paa hvis Forside der er indhugget:

GENFORENINGEN

1920

Afsløringen skete Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, og formede sig som en stemningsfuld og smuk Festlighed, hvori saa godt som samtlige Beboere i Kommunen deltog, lige fra Børnene til de dalevende 7 gamle Veteraner, der var indbudt som A:resgæster.

Om Formiddagen var der Festgudstjeneste i Kirken, og om Eftermiddagen Fest for Børnene fra Kommunens samtlige Skoler. Den egentlige Afsløringsfest, som paa Grund af Regn-

vejr maatte henlægges til Forsamlingshuset, holdtes om Aftenen og sluttede ved 23-Tiden med, at alle Deltagerne med Veteranerne og Musik i Spidsen marcherede hen til Mindestenen i Anlægget, hvor Pastor L. Edslev holdt en kort, gribende Tale om det glædelige og for det danske Folk og særlig Sønderjyderne betydningsfulde, der var sket ved Genforeningen.

Kommunen har overtaget Mindesmærket.

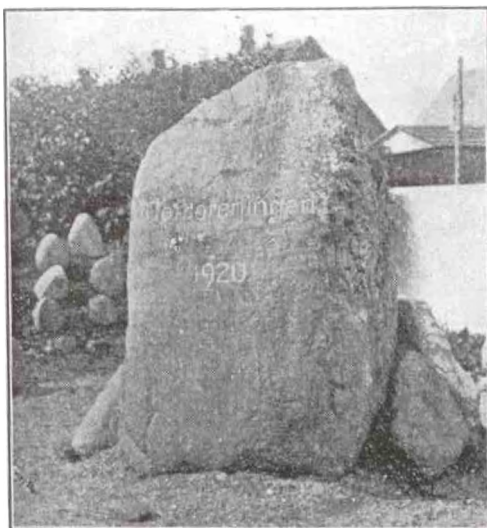
GALTRUP HØJSKOLES STEN

(Galtrup Sogn, Morsø Nørre-Herred.)

Genforeningsstenen ved Galtrup Højskole er en af Landets 7 »Dobbelt-Genforeningssten«, d. v. s., at disse »Dobbeltsten« foruden at være rejst i Anledning af Genforeningen tillige minder om en eller anden lokal eller historisk Tildragelse. I Galtrup er det om Højskolens Grundlæggelse og Grundlæggeren, A. Chr. Povlsen Dal.

Daværende Højskoleforstander Jakob Lykke, Galtrup, nu Valgmenighedspræst i Odder, havde gennem flere Aar tænkt at rejse en Mindesten for Galtrup Højskoles Grundlægger, og i 1920 blev Tanken realiseret, idet der fra en dyb Grøft i et Kærskifte i Solbjærg ved Præstbro blev slæbt en stor Sten op til Højskolen.

Gdr. Poul Jensen, Solbjærg, Ejeren af det paagældende Kærskifte, hvor Stenen laa halvt skjult af Sand og Tørvejord, gav med et lunt

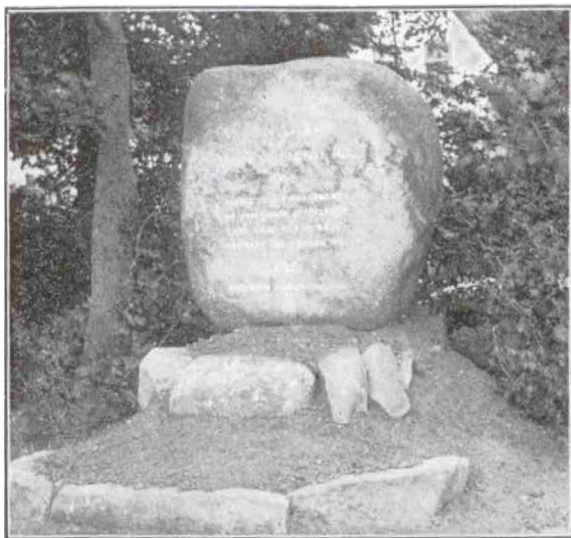

Øster-Aasle-Stenen.

Blink i Øjet beredvilligt sit Samtykke til, at Stenen maatte fjernes. Han vidste, det var en Kæmpekarl, som ikke var saadan at faa op af sit dybe, bløde Leje. Op maatte den imidlertid. Og om Aftenen den 10. Juni 1920 blev den ved Hjælp af Donkræfte og Taljer løftet paa en Blokvogn og derefter med et mægtigt Menneskeforspand slæbt op til Højskolens Have.

At Deltagerne gik op i Arbejdet med selvforglemmende Interesse illustreres ved, at Klokker Niels Holst, Øster-Jølby, i sin Ivrighed og

Stenen ved Galtrup Højskole.

Optagethed blev saa uopmærksom, at han kørte over sin egen Træsko, saa den aldrig blev til Træsko mere, og Lilletaen knustes, hvilket desværre senere skulde faa de alvorligste Følger. Der har aabenbart hvilet en uheldig Stjerne over Ringere og Gravere, eller de har gaaet særlig ivrigt op i Arbejdet, thi i Bjærgby ved Hjørring led nævnte kommunale Embedsmand samme Overlast; men da han dér øjeblikkelig udstødte et højt Klageskrig, indskrænkede »Ulykken« sig til en smadret Træsko. Klage- og Veraab reddede Foden.

Den hjemslæbte Sten, der nu staar paa en Jordforhøjning i Højskolens Have, var som nævnt udset til at være Mindesten over A. Chr. Povlsen Dal, som i 1864 begyndte sin Højskolegerning i Galtrup; men da Rejsningen skete i Aaret 1920, laa det nær at prove, om ikke Indskriften kunde formes, saa Mindestenen ogsaa omfattede Genforeningen.

A. CHR. POVLSEN DAL
AABNEDE SIN HØJSKOLE HER

1864

MINDES SKAL I MORGENGRY
DE, SOM UNDER AFTENSKY
VILDE VÆRE MED AT BÆRE
DANMARK IND I DAGEN NY

1920

REJSTE VENNER AF SKOLEN DENNE STEN

Ved Højskolens Elevmøde 27. Juni 1920 blev Mindestenen afsløret.

FLADE-STENEN

(Flade Sogn, Morsø Nørre-Herred.)

Da Afstemningen i I. Zone afgjorde, at den nordlige Del af Sønderjylland atter vilde blive genforenet med Danmark, traadte paa Initiativ af Gaardejer Niels Bukh i Flade en Kreds af Mænd sammen for at drøfte Muligheden af Rejsningen af et Mindesmærke, der skulde vise Glæden og Taknemmeligheden over Sønderjydernes Hjemkomst og Trofasthed. Paa det nævnte Møde var der god Stemning for Sagen, og en Mængde Pengebidrag blev tegnet.

Mindestenen, der hidtil havde siddet i det nordvestlige Hjørne af Kirkegaardsdiget, blev derefter rejst paa en aaben Plads i Byens Midte. Pladsen blev indhegnet og en Stendysse bygget som Underlag for Mindestenen, der førtes paa Plads 20. Juni 1920.

Indskriften er:

MINDE
OM GENFORENINGEN

1920

Under Stenen blev der i en forseglede Flaske lagt et Dokument med følgende Ordlyd:

„28. Juli 1914 udbrød Verdenskrigen, hvori omkring 30,000 danske Sønderjyder deltog som Soldater i den tyske Hær, og over 5000 faldt paa de forskellige Valpladser. Ved Vaabenstilstanden, 11. November 1918, og Tysklands Sammenbrud anerkendte saavel den nye tyske Republik som de allierede Magter, at Danmarks Sydgrænse skulde drages efter Folkenes Selvbestemmelsesret. Den 10. Februar 1920 foretoges derfor Afstemning i Nordslesvig, I. Zone, hvor 74.2 % stemte for Danmark. I Mellemslesvig, II. Zone, var Tyskerne i Flertal.

15. Juni 1920 fastsatte de allierede og associerede Magter Grænsen mellem Danmark og Tyskland. Og 9. Juli 1920 vil Kong Christian X underskrive Loven om Sønderjyllands Genindlemelse i det danske Kongerige, og 10. Juli rider

Kongen paa en hvid Hest over den udslettede Kongeaegrænse og ind i det omstridte, nu genforenede Sønderjylland.

I Glæde og Tak over, at hvad Slægtled har kæmpet for, vore Mødre grædt for, er opfyldt, sætter Mænd i Flade By denne Sten som et synligt Minde om den for Danmark store Dag: Genforeningen, 9. Juli 1920.

De, der muligt faar dette Dokument i Hænde, skal vide, hvad der er forsøgt udtrykt i nedenstaaende Vers, at Mindet forbinder Fortid og Fremtid.

Tabt kan atter vindes,
 gemt kan atter findes.
 Vi, som vandt, og I, som finder,
 sammen knytter vore Minder.

Flade, i Juni 1920.

Peter Bukh.

»Forskønnelses-Foreningen i Flade«, der dannedes af den Kreds, som rejste Mindestenen, værner og vedligeholder Sten og Mindeplads.

AALBORG AMT

„Dag for Danmark lyste.
Natten drog forbi.“

AALBORG STADIONS STEN

(Aalborg Købstad, Hornum Herred.)

Paa Aalborg Stadion er rejst en i bogstavelig Forstand Kæmpesten som Minde- og Genforeningssten. Ja, det er egentlig en Trilobit, idet den staar baade som Minde om Stadions Giver, Harald Jensen, Skaberen af den bekendte Aalborg Akvavit, samt Aabningen og Indvielsen af denne ideelle og smukke Idrætsplads, og tillige som det tredje: Genforenings-Mindesmærke. En saadan Trilobit-Mindesten, forøvrigt meget smuk og naturlig, idet Indvielsen af Stadion, hvortil Harald Jensen havde skænket Grunden, fandt Sted i Genforeningsaaet 1920, er omtrent enestaaende, der findes kun én tilsvarende, i Kølstrup paa Fyn, hvorimod der er flere Dobbeltsten, f. Eks. ved Galtrup og Vestbirk Højskoler, Pjedsted Kommuneskole og Ryes Skanser paa Helgenæs, mindende foruden om Genforeningen tillige om Galtrup Højskoles Grundlæggelse i 1864 og Grundlæggeren A. Chr. Povlsen Dal; de i Verdenskrigen faldne tidligere Vestbirkelever; Skolens, en af Fr. IV's gamle Rytterskoler, 200-Aars Jubilæum og 75-Aars Dagen for de i 1849 af General Rye opførte Skanser paa Helgenæs.

Mindestenen, der er en stor, lyserød Granitsten, er fundet i en overfor Stadion liggende Grusgrav, og blev af de unge, raske Medlemmer i Samvirkende Idrætsforeninger i Aalborg, med Atletklubben »Lyden« i Spidsen, slæbt til dens nuværende Plads midt for Stadion med Forsiden over mod Tribunen. Der blev af en Vognmand forlangt 700 Kr. for at transportere Stenen de ca. 400 m, hvorfor de unge Idrætsmænd selv slæbte den paa Plads. — Indskriften paa Stenen er:

1920
GENFORENINGSÅRET
AABNEDES STADION
HARALD JENSEN
GAV GRUNDEN
S. I. F. A.
REJSTE
STENEN

«Trilobitstenen» paa Aalborg Stadion

Stenen blev uden Højtidelighed opstillet ved Stadions højre Lang side omgivet af et lille Buskads. S. I. F. A. er Initialer for »Samvirkende Idrætsforeninger i Aalborg«.

HVORUP-STENEN

(Hvorup Sogn, Kær Herred.)

Genforeningsstenen i Hvorup, der er en lav, bred og drøj Sten, som passer udmærket til Pladsen og Landskabet, staar paa en fyr- og gran bevokset Høj Øst for Byen mellem Skolen og Kirken og bærer følgende Citat af Henrik Pontoppidans Genforeningssang:

Hvorup-Stenen.

I SOMMER VAJER DANNEBROG
IGEN PAA DYBBØL BANKE

9—7—1920

Højen, hvorfra der er vid Udsigt over Nørre-Sundby, Limfjorden, Aalborg og store Dele af Vendsyssel, er Sognets højeste Punkt; den tilhører Gaardejer Martin Pedersen, Glimmen-Gaard. Gaardens Navn stammer fra Højen, der tidligere hed Glimhøj.

Foruden Ejeren af Højen, der beredvillig og gratis har afgivet Grunden, skyldes Stenens Rejsning Sognets daværende Præst, J. M. Dystrup, Nørre-Sundby, og Lærer Ascanius, Hvorup, der tog Initiativet hertil og personligt afholdt alle dermed følgende Udgifter.

Den 5000 kg tunge Mindesten laa oven paa Kridtlaget i Ø. K.s Cementfabriks Kridtgrav i Nørre-Uttrup, og Fabrikken overlod gratis Stenen til de to førnævnte Mænd, der efter at have faaet læsset den paa en Blokvogn forsøgte at flytte den med et Par Forspand af Heste fra nærliggende Gaarde. Dette mislykkedes, idet Hestene var urolige og Ejerne bekymret herover, saa de spændte fra uden at have rokket Blokvognen eller Stenen en Centimeter, ja knapt nok faaet Skaglerebene strammet! Derefter blev der lejet en Vognmand fra Nørre-Sundby, som kørte Stenen halvt op paa Højen. Ved Hjælp af Donkrafte og Taljer blev Stenen derefter af Lærer Ascanius opstillet paa Højens Top. Den brede og drøje Sten havde forneden en saa plan og bred Flade, at den uden Fundament af nogen Art kunde opstilles paa Højens Sand- og Lyngtop.

9. Juli 1920, Genforeningsdagen, afsløredes Mindestenen, som ved tinglæst Servitut paa Højen er sikret mod Ødelæggelse.

TOSTRUP-STENEN

(Sønderholm Sogn, Hornum Herred.)

En Aa, hvis Vand klukkende skulper om og over større og mindre Sten, slynger sig bugtende gennem Tostrup By, der ligger fredeligt, halvt gemt mellem høje, lyngklædte Bakker. Og i en af Aæns største Sten, som ligger, saa den kan ses af alle vejfarende, er der af en ung Mand, Carl Larsen, Søn af Gaardejer Anton Larsen, Tostrup, indhugget:

SØNDERJYLLAND

9—7 VUNDET 1920

Ordene staar tydeligt i den haarde Kampesten midt ude i det rindende Vand. Og dette paa sin Vis enstaaende og ejendommelige Genforenings-Mindesmærke har siden 9. Juli 1920, til hvilken Dag Ordene var indhugget i Stenen, ligget som Aæns Glædesbud om en lykkelig Stund, der sent vil glemmes i vort Folks Historie.

AARESTRUP-STENEN

(Aarestrup Sogn, Hornum Herred.)

I Forsommeren 1920 var Aarestrup Gadekær eller Bydam næsten udtørret, hvorfor Byens og Omegnens Beboere enedes om at lade den renses og opsætte Kanten med Kampesten. Og der var blandt Beboerne saa stor Interesse herfor, at de paa Forhaand gav Lovning paa 98 frivillige Arbejdsdage og 100 Læs Kampesten foruden et ret betydeligt Pengebeløb. Og da der foruden mindre Sten til Stensætningen tillige leveredes en Del større, som blev lagt paa Grønningen mellem Vejen og Dammen, fremkom Tanken som af sig selv, at her skulde der ogsaa rejses en Genforeningssten.

Paa Husmand Jens Thomsens Ejendom paa Aarestrup Hede blev der fundet en velegnet Sten, som 21 Mand en Aften først i Juli fik gravet ud og væltet op paa Højkant. Næste Aften blev den læsset paa en Sledske, sammentømret af 7 Tommer Bjælker, men disse brast, saa Arbejdet maatte indstilles, indtil der var laant en Blokvogn paa Konradsminde Savværk, den stærkeste, Savværket ejede, samt nogle meget svære Træstammer. Saaledes udrustet begyndte Arbejdet igen 5. Juli, og det lykkedes efter meget Slid og et Par mindre Uheld og større Forsinkelser at faa den store Sten slæbt til Byen.

Indskriften, der bestemtes af Bymændene i Fællesskab, lyder:

MINDE

OM

GENFORENINGEN

9. JULI 1920

Genforeningsdagen afsløredes Stenen. Byens og Omegnens Beboere samledes om Eftermiddagen ved Dammen omkring den store Bautasten, hvor Gaardejer Kr. Nissen og Lærer Th. Johansen, Aarestrup, talte, og Byens ældste Borger, den 92-aarige Niels Pedersen Boiesen, Veteran fra 1848, afslørede Stenen og fremsagde derefter en Kampsang, som Fr. VII havde lært Soldaterne i 1849. Skolebornene sang, og med Geværsalut og Leveraab for det nye, større Danmark sluttede Afsløringshøjtideligheden. Kl. 17 var der Festgudstjeneste i Kirken og om Aftenen Fest i Forsamlingshuset.

Lærer Th. Johansen havde skrevet et Vers, som det var Meningen at indhugge paa Stenens Bagside, men da denne var noget ujævn, og det kneb for Sten- og Billedhuggeren at blive færdig til Afsløringen, naaedes det ikke. Verset lød:

Paa Heden jeg laa i tusinde Aar,
kun Lærken og Lyngen mig kendte,
men da der i Sønderjylland blev Vaar,
til Aarestrup lod man mig hente.

Fordelt paa begge Sider af Mindestenen, hvis Højde er omkring 2 m, staar 10 ret store Sten, hentet fra Byens nærmeste Omegn.

Mange Steder er Mindestenene som i Aarestrup afdækket af Veteraner. Den ældste var den 97-aarige gamle Schmidt i Spandet, som i 1930 afslørede den der rejste Genforeningssten. Men ingen andre Steder end i Aarestrup har en Veteran fra 1848 foretaget Afsløringen. Det er et enestaaende Tilfælde.

Byens Beboere freder og værner om Mindesmærket.

HURUP-STENEN

(Als Sogn, Hindsted Herred.)

Gaardejer Jørgen Peder Pedersen, Tonnisgaard, har paa sin Ejendom, ca. 1 km Vest for Hurup, umiddelbart op til Vejen fra Hurup til Solbjerg Station, rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Pladsen er mod Vest, Øst og Nord omgivet af Træer, Buske og Blomster, men mod Syd, ud mod Vejen, er der fra Stenen fri og uhindret Udsigt ned over det flade, vidtstrakte Sogn til Mariager Fjord og Als Bakker. Den godt 2000 kg tunge Sten blev fundet i Halslevgaard Skov og købtes af Jørgen Peder Pedersen, der førte den til Opstillingspladsen 24. Oktober 1920. Paa Forsiden er indhugget:

1864

SØNDERJYLLAND

1920

Ved Afsløringen talte Gaardejer K. N. M. Wittrup og Førstelærer Axel Jørgensen, Hurup. — I Stenens Fundament er indmuret en Flaske indsat i en Zinkkapsel med et følgende Ordlyd:

„I Aaret 1920, da Sønderjylland efter 56 Aars Udlændighed atter genforenedes med Danmark, rejste Gaardejer Jørgen Peder Pedersen, Tommisgaard, denne Sten paa sin Mark ud til den alfare Vej som et taknemmeligt Minde om den for alle Danske saa glædelige Begivenhed. Stenhugger Richard Christensen, Hadsund, har indhugget Indskriften. Paa den Tid var der i Sognet 2289 Beboere. Provst M. F. Høfler var Sognepræst og Axel Jørgensen Førstelærer i Hurup.“

Pladsen er fredlyst ved en Deklaration og sammen med Mindestenen overdraget til Als Sogneraad.

HAVBRO-STENEN

(Havbro Sogn, Aars Herred.)

I et tilplantet Bakkedrag, Højbakken ved Havbro, hvor der bl. a. findes en Mindesten over Aamtsraadsmedlem Kristian Berthelsen, blev der i 1920 rejst en Genforeningssten. Stenen, der er fundet paa Husmand Anton Thundals Ejendom, er rejst af tre i Sognet bosiddende Mænd: Gaardejerne Jens Bohl og Arne Berthelsen samt Uddeler Stefan Nielsen. Den er opstillet paa en aaben Plads omgivet af Træer og bærer Indskriften:

SØNDERJYLLANDS
GENFORENING
MED DANMARK
1920

Havbro-Stenen.

Genforeningsdagen blev der afholdt en lille Højtidelighed ved Stenen, hvor Sognets Skolebørn, Lærerpersonele og en Del af Beboerne var til Stede. Mindesmærket er overdraget til Kommunen.

OVERLADE-STENEN

(Overlade Sogn, Aars Herred.)

Genforeningsstenen i Overlade er Amtets største, en Kolos paa 15.000 kg, som er rejst midt i Byen, hvor Vejene fra Hyllebjerg og Munke-Sjørup mødes i en spids Vinkel. Et stort Asketræ hvælver sig over og bag Stenen og danner en harmonisk Baggrund.

Hvorledes Tanken først opstod om at rejse denne mægtige Mindesten kan ikke opredes, men det laa i Luften, som man siger. Og da der paa Møllebakken, halvt i Jorden, laa en meget stor Sten med en smuk, flad Side opad, som Mølleren gerne vilde have fjernet, tilbød nogle By-mænd med Mejeriejer M. P. Hagenau i Spidsen halvt for Spøg, at de vilde flytte Stenen, hvis de maatte faa den til Genforeningsmindesten. Tilbudet blev af Mølleren modtaget med Tak — og et lunt Smil; thi den mægtige Granitblok flyttede sig ikke ved egen Hjælp.

Arbejdet blev imidlertid paabegyndt; men det gik kun smaat, og det hele var ved at blive opgivet igen, da Stenen ved Udgravningen viste sig at være endnu større end beregnet. Den blev dog i Løbet af en Uges Tid udgravet af Mejeriet »Vitskølkloster«s arbejdsivrige Mandskab. Og da en stærk Frost paa den Tid, først i November 1919, stand sede alt udendørs Landbrugsarbejde, var der rigeligt med ledig Arbejds-kraft, og da Rygtet om det store Foretagende spredtes ud over Egnen, strømmede det til med nysgerrige og arbejdsvillige fra hele Sognet, senere fra det halve Herred. Egnens Præster, Herremænd og andre Rangspersoner sled, som om det ene og alene var deres Kræfter, det kom an paa. Børn, unge og gamle hjalp til, saa godt hver især for-maaede. Alle vilde være med at rejse dette uforglemmelige Minde om Genforeningen. Efter næsten eventyrlige Anstrengelser lykkedes det ogsaa at faa Stenen op af Hullet; men nu var det værste tilbage: at faa den transporteret de ca. 300 m til Pladsen, hvor den skulde staa. Tre Dages Slid gav kun 1 m, og det var omtrent opgivet, indtil Mejeriejer M. P. Hagenau, der var den drivende Kraft i hele Foretagendet, fik lavet et Lad af meget svære Bjælker, hvorpaa Stenen blev anbragt, og paa Ruller, Sveller og Planker »rullede« Kolossen til Pladsen, hvor den skulde staa.

I Foraaret 1920 blev den af Bestyrelsen for Borger- og Haandværkerforeningen bestemte Indskrift indhugget:

REJST AF OVERLADE OG OMEGNS BEBOERE
TIL MINDE OM
SØNDERJYLLANDS
GENFORENING MED DANMARK
AAR 1920

Afsløringsfesten holdtes 12. Juli 1920. Deltagerne samledes først til Festgudstjeneste i Kirken og gik derfra til Mindestenen, som afslørtes af nu afdøde Folketingsmand Lillelund.

Bestyrelsen for Overlade Borger- og Haandværkerforening værner om og vedligeholder Mindesmærket.

RØRBÆK-STENEN

(Rørbæk Sogn, Gislum Herred.)

Gennem mange Aar laa der midt i Rørbæk By, umiddelbart ud til Vejen, en udtømt og forfalden Grusgrav, hvori al Slags Affald laa henslængt; men i 1919 besluttede Byens Jagtforening, der tillige varetager Byens forskellige Tarv, at den udtømte og forfaldne Grusgrav, Byens mangeaarige »Skændsel«, skulde forsvinde. Grusgravens Skraaninger blev beplantet og Bunden planeret, saa der kunde anlægges Plæner og Blomstergrupper. Og i Løbet af Foraaret 1920 fik Byen, i Stedet for en uskøn Affaldsplads, et lille, hyggeligt og lunt Anlæg, velegnet til Afholdelse af Sommermøder o. l.

Byens Kvinder syntes imidlertid, at de ogsaa vilde være med, og besluttede at rejse en Genforeningssten i det nyanlagte Anlæg. En passende, men mindre Sten blev fundet, og Fru Mejeribestyrer Pedersen, Rørbæk, skrev til Fru Jutta Bojsen-Møller og bad om Forslag til en passende Indskrift. Gamle Fru Jutta sendte tre, og man enedes hurtigt om at vælge nedenstaaende:

Øverst, som Symbol:

En Ørnklo, der slipper Duen.

Og derunder:

SØNDERJYLLANDS
GENFORENING MED
MODERLANDET
1920

Valdemarsdag 1920 afsløredes Stenen ved en Fest, der siden har gentaget sig hvert Aar.

For Penge, der indkommer ved Udleje af Jagtterræn, vedligeholder Jagtforeningen Mindestenen og Anlægget.

GISLUM-STENEN

(Gislum Sogn og Herred.)

I Vinteren 1921 blev der i Gislum Uenighed om en Vej, der gik over Gislum Præstegaardsjord, og det førte til, at Vejen blev flyttet højere op fra Engen og Mosen, hvor den gennem lange Tider havde gaaet; derved fremkom et mindre, trekantet Hjørne, som naturligt passede og næsten indbød til Rejsning af en Genforeningssten. Og da Pastor A. Sunde, Gislum, foreslog dette, viste der sig stor Interesse herfor blandt Byens og Sognets Beboere. Præsten afgav gratis den førnævnte Trekant, og i Præstegaardens Forpagtningskontrakt indførtes en Bemærkning om, at det nævnte Hjørne ikke medhører under Forpagtnin-

ULLIS-STENEN

(Fovlum Sogn, Gislum Herred.)

I 1921 blev der ved Ullis Stationsby af Forskønnelsesforeningen anlagt et 0,6 ha stort Lystanlæg, som fik Navnet »Egelunda«. Anlægget er trods karrig Jordbund og barsk Natur vokset godt til, saa der nu er baade Læ og Skygge. Midt i det hele er rejst en mægtig Flagmast og en solid Talerstol af Granit og Jern.

Og Valdemarsdag afsløredes der i Anlægget en Genforeningssten, som var fundet i en nærliggende Grusgrav. Nu afdøde Folketingsmand Lillelund afslørede Stenen, og Lærer Regnar, Ullis, der havde taget Initiativet til Stenens Rejsning, har bestemt Indskriften:

MDCCLXIV

MCMXX

Mellem de to Aarstal er indhugget det sonderjyske Vaaben, de to Lover.

Sognets daværende Præst, J. S. Vedsted, havde til Festen skrevet et Digt, som bl. a. er aftrykt i Dagbladet »Himmerland« for 17. Juni 1921.

Bestyrelsen for Anlægget »Egelund« værner og vedligeholder Mindestenen.

STRANDBY-STENEN

(Strandby Sogn, Gislum Herred.)

Til højre for Kirkegaardslaagen i Strandby er der paa Skraaningen ud til Landevejen, som løber gennem Byen, rejst en Genforeningssten. Det er en mindre, af Form næsten rund Granitsten. Den er skærmet af en paa mindre Sten ophængt svær Jernkæde, og en Flagstang, hvorpaa et dertil skænket Flag hejses de nationale og kirkelige Festdage, er rejst bag Stenen.

Gaardejer Kristen Kjærsgaard er den egentlige Ophavsmand til Mindestenens Rejsning, idet han, der har fundet Stenen paa sin Hedeager, først tænkte paa at rejse den privat i sin Have. Det er ligeledes ham, der har bestemt Indskriften:

Stenen paa Strandby Kirkeplads.

TIL MINDE
OM
SØNDERJYLLAND
KOM TILBAGE

REJST AF BEBOERE
I STRANDBY SOGN
1920

Den 11. November 1920 afsløredes Stenen efter en Gudstjeneste, hvor Provst Westergaard, Ranum, prædikede. Stedets nu afdøde Folketingsmand, Lillelund, foretog Afsløringen, hvorefter Deltagerne samlede i Forsamlingshuset, hvor mange havde Ordet, og Sangen lød festligt og stærkt.

Et mindre Pengebeløb er hensat i Byens Sparekasse, hvoraf Renten anvendes til Vedligeholdelse af Mindestenen.

RANUM SEMINARIUMS STEN

(Ranum Sogn, Slet Herred.)

Mellem Indkørslen til Præstegaarden og Vejen gennem Byen forbi Ranum Seminarium er der paa en lille Trekant rejst en Genforeningssten. Seminariets Elever har sammenkørt en ret stor Jordhøj, paa hvis Top Mindestenen er rejst. Stenen, der er en smuk Larvikit, men ikke særlig stor, syner godt paa den nu græsklædte Høj. Den er fundet i Nabsognet ved en ødelagt Kæmpehøj, tæt ved Malle Kirke. I selve Ranum Sogn var der ingen Sten at finde. Seminariets Elever slæbte den til Pladsen og anbragte den paa Højen den 3. Juni 1920. Og Genforeningsdagen holdtes der en Fest, som paa Grund af Regnvejr maatte henlægges til Seminariets store Sal. Her blev der talt af daværende Seminarieforstander Taaning, Lærer Ryge og Seminarieelev Jens Friis, en Sønderjyde, der havde deltaget i tre af Verdenskrigens sværeste Aar. Derefter var der Sammenkomst paa Afholdshotellet, hvortil alle Egnens Veteraner var indbudt som Hædersgæster.

Stenen bærer efter Forslag af Seminarieforstander Taaning Indskriften:

SØNDERJYLLAND
VUNDET —

Paa Bagsiden:

1920

Tankestregen efter »Sønderjylland vundet« er tænkt som Symbol eller Udtryk for, at ikke hele Sønderjylland var vundet endnu, og der

var meget tilbage, inden den Del, der kom tilbage, var vundet i dybere Forstand.

Højen er omgivet af Roser og hegnet med et Træstakit. Pladsen og Mindestenen tilhører Seminariet og vedligeholdes af dette.

NIBE • TRÆET

Genforeningsdagen i 1920 lod Nibe Byraad plante en Blodbøg i Byens Anlæg som et groende Minde om Genforeningen.

VESTER • HASING • TRÆET

Midt i Vester-Hasing By lod fhv. Kroejer Carl Ottesen under festlige Former plante et Egetræ til Minde om Genforeningen. Og om Aftenen afholdtes der en Genforeningsfest paa Kroen.

AARS • TRÆET

Et Aktieselskab anlagde i 1898 et stort, smukt Lystanlæg ved Aars, hvis Pavillon oprindelig opførtes som Udstillingsbygning ved Amtsudstillingen i 1910. I dette Anlæg blev der, paa Foranledning af dets Bestyrelse, Genforeningsdagen plantet et velvoksnet og pænt Egetræ i en Rabat foran Anlæggets store Stendyase som et Minde om Danmarks Glædesdag. Bestyrelsen havde nogen Vanskelighed med at fremskaffe et velegnet Træ, indtil den fik et saadant foræret af Gaardejer Chr. Al. Lassen, Langdal, Blære Sogn.

Plantningen, der som nævnt foretoges paa Genforeningsdagen, skete under stor Festudfoldelse. Sognets Veteraner og de i Omegnen værende Sønderjyder var indbudt som Æresgæster, og omkring 1500 Mennesker overværede Plantningen. Provst Egeløv, Aars, talte, et Hornorkester spillede nationale Melodier, og præcis Kl. 22, efter at Tusmørket havde sænket sig over Landskabet, marcherede Foraamlingen med Musik og Fakkeltbærere i Spidsen omkring Søen og derefter ud til Stenild Hedeheje, hvor der tændtes Glædesblus, og Faklerne kastedes i Baal. I Processionen deltog over 3000 Mennesker. Fotograf Nørgaard holdt Baaltalen, og Overlærer Berthelsen sluttede Festen med en Bøn for Danmark.

VILSTED • FLAGSTANG

Ved Vilsted Kirke er til Minde om Genforeningen rejst en Flagstang, hvortil der er skænket et Flag, der hejses paa de nationale og kirkelige Festdage.

ARDEN STEN OG KLOKKE

Paa Kirkegaarden i Arden Stationsby staar en Granitsten med Indskriften:

KIRKEGAARDEN
ANLAGDES I
GENFORENINGSAARET
1920

Og samme Sted er ophængt en Kirkeklokke, som foruden en latinsk Sentens og et Vers har følgende Indskrift langs Kanten:

TIL ARDEN KIRKE GJORDE DE SMITSKE STØBERIER I AALBORG
MIG I GENFORENINGSAARET 1920.

POULHOLM'S MINDESMÆRKET

Paa Poulholms Mark findes et endnu ikke fuldført Genforenings-Mindesmærke. Markens Ejer, Proprietær O. F. Spliid, har paa en gammel Gravhøj plantet et Egetræ, som imidlertid gennem flere Aar stod sygt og truede med helt at visne, hvorfor Mindesmærket er ufuldført. Men da Træet imidlertid siden Sommeren 1931 har staaet kraftigt og godt, vil Mindesmærket ved Lejlighed blive fuldført. Proprietærens to store Dreng, der var med at plante Træet i 1920, og som nu er voksne, er indforstaaede med, at Arbejdet skal fuldføres, saa de vil, om nødvendigt, tage Faderens ufuldførte Gerning op.

Den gamle Dæksten fra den forlængst forstyrrede Gravhøj er opbevaret, og det er Meningen under Egetræet paa Højens Top at rejse en Stendysse og i den gamle Dæksten lade indhugge:

FØR DÆKKEDE DU KÆMPEBEN.
 NU STAAR DU SOM HAUTASTEN

GENFORENINGEN

15-6-1920

VISBORGSTENEN

Den hvide Hest, hvorpaa Kongen ved Genforeningen red over den gamle Grænse, har ogsaa faaet sin Mindesten, som vel paa sin Vis maa henregnes til Genforenings-Mindesmærkerne, da den hvide Hest haade i Folkebevidstheden og i Historien er nøje knyttet til Genforeningen.

Hesten, der efter Kongens mindeværdige Ridt ikke skulde bære nogen Rytter, ligger begravet ved Visborggaard, hvorfra den af Greve K. Danneskiold-Samsøe var stillet til Kongens Raadighed. En stor Mindesten er rejst paa Graven, og efter at Statens Jordlovsudvalg i 1938 havde købt Gaarden, har Visborg Borgerforening faaet overladt ca. 1 ha Jord omkring Graven, hvor det er Hensigten i Foraaret og Sommeren 1939 at anlægge en lille Mindepark med Stenen og Graven som Midtpunkt.

VIBORG AMT

Velkommen hjem, du dyrebare Del af
Danmarks Jord.
Nu har vi samme Fremtid. Gud signe
denne Dag,
da vi fik fælles Haab og Tro og Konge.
Land og Flag!
Axel Juel.

Stenen i Parken ved Krabbesholm Højskole

KRABBESHOLM-STENEN

(Resen Sogn, Hindborg Herred.)

Det gamle, middelalderlige Herresæde Krabbesholm blev 1906 købt af Skive Købstad, der Aaret efter overdrog Hovedbygningen og den 2,2 ha store Park til nu afdøde Højskoleforstander A. Axelsen, som dér oprettede Krabbesholm Højskole. I en Del, 0,2 ha. af den store Have blev anlagt en Mindepark, hvor der bl. a. staar en overordentlig smuk Mindesten for Genforeningen, rejst af interesserede i Skive og Opland.

En større Komite med Redaktør Carl Hansen, Skive Folkeblad, som Formand, nedsattes til at forestaa Arbejdet. Komiteen henvendte sig til Billedhugger Ølsgaard i Aarhus og bad ham om et Udkast til Mindestenen. Og efter at Billedhuggeren havde beset Stedet i Parken, hvor Stenen tænkte rejst, under et aarhundredgammelt Lindetræ, fremkom han med et Udkast, som enstemmigt blev antaget: En stor Natursten rejst paa tre mindre, og uden om en Kreds af større Sten.

Hovedstenen fik Komiteen foræret af Direktør Johansen, Skive. Den fandtes ved Udgravningen til Direktørens Ejendom i Torvegade. De mindre Sten til Stenkredsen, ialt 21. blev skænket af Landsbyer og Sogne i Sallingland og Fjends Herred. Højskolens Venner, der interesserede sig for at faa rejst en Genforeningssten i Mindeparken, har saaledes været spredt vidt omkring, og der ligger noget smukt og symbolsk deri, at de forskellige Landsbyer og Sogne gav hver sin lille Del af Mindesmærket; — mindre tiltalende er det derimod, at disse Sten bærer Giverens Navn. Det minder lidt om Harald Blaatands selvglade Indskrift paa Jellingstenen, hvor hans eget Navn er det mest fremtrædende.

Hovedstenens Indskrift, bestemt af Komiteen, er:

FOR
SØNDERJYLLAND
1864 — 1920
RET : VANDT : SEJR

Søndag d. 19. September 1920 afsløredes Mindestenen som Indledning til »3 Dage paa Højskole«. Daværende Højskoleforstander Olav Kjems, Krabbesholm, holdt Afsløringstalen, og efter at Dækket var faldet, talte Hans Nielsen, Dølby, der udtalte Haabet om, at som Mindet bestod af Sten, givet af Omegnens Byer og Sogne, skulde det mane til Sammenhold i det større, genforenede Danmark, hvor han haabede, at Retten altid maatte vinde Sejr. Asgar Larsen, Roslev, takkede de mange Bidragydere, og Redaktør Carl Hansen, Skive, fremlagde derefter en Mindebog, hvori Bidragydernes Navne var indskrevet, og oplyste, at der endnu manglede 200 Kr., samt bad alle Festdeltagerne skrive deres Navne i Mindebogen, som har følgende Ord til Indledning:

„1920!

I dette Aar blev den danske Del af Sønderjylland forenet med Moderlandet. Mange rejste Sten til Minde om Rettens Sejr. Mange saa Guds Styrelse i den lykkelige Kendsgerning, at Danmark fik en retskaffen national Grænse. Verdens mægtigste Folk kendte for Ret, hvad vi begærede. Men selv de mægtigste styres af den Almægtige. 1920 skal mindes gennem alle Tider som det Aar, da Ret og Billighed satte Danmark en ny Grænse, der skal vare saa længe, som det danske Folk selv holder fast ved Ret og Billighed.

Den er bygget paa de danske Sønderjyders forunderlige Haab om at vinde en national Grænse. De vandt den gennem Trængsel og Lidelse. De vandt den til Trods for Prøjsens Vælde. Alle danske Kvinder, alle danske Mænd beundrer deres Mod, Udholdenhed og Trofasthed. Deres Tro og Haab. Deres Sejr til sidst!

Taknemmelighed og ærligt Venskab skal møde dem. Deres Ofre skal aldrig glemmes i Danmark. Vi rejser Sten til Vidnesbyrd om det Sindelag, der mødte dem ved Hjemkomsten.”

En forrygende Vinterstorm væltede i 1924 den mægtige Lind bag Mindestenen, hvorfor der plantedes en Eg paa Lindens Plads.

OTTING-STENEN
(Otting Sogn, Hindborg Herred.)

Paa Hjemvejen fra et Efteraarsmøde i Roslev i 1919, hvor der var blevet talt om Sønderjylland og den forventede Genforening, foreslog Gaardejer Kristen Sveigaard, Otting, at Sognets Beboere i Fællesskab

Otting-Stenens Transport over Gammelhede.

skulde rejse en Mindesten for denne Begivenhed. »der,« som Kristen Sveigaard udtalte, »er Naade over Naade og en Lykke, som kommende Slægter vil misunde os at opleve«. Sveigaard foreslog tillige at rejse Stenen paa den gamle Gravhøj *Jeghøj*, der er Sognets og Sallings højeste Punkt, og paa hvis afladede Top der er trigonometrisk Station. Højens Sider er træbevoksede, saa Stenen kunde komme til at staa i smukke Omgivelser.

Der viste sig at være Steinning for Tanken, som ved forskellige Lejligheder blev diskuteret og i Løbet af Vinteren tog mere og mere fast Form. Og da Kristen Sveigaard paa et i Sognet afholdt Møde midt i Februar 1920 meddelte, at han efter lejlighedsvis Søgen paa forskellige Steder i Salling havde fundet en passende Sten ude paa Sørevlen ved Gammelhede i Rødning Sogn, og at Ejeren, Kristen Mikkelsen, Gammelhedegaard, gerne vilde skænke Stenen samt være behjælpelig med Laan af Materiale til Udgravningen o. l., blev der samme Aften nedsat et 3-Mands Udvalg til at arbejde videre for Sagen med Kristen Sveigaard som Formand.

Efter den lagte Arbejdsplan var det Meningen, at Stenen skulde læsses paa en svær Slæde og føres den 2 km lange Vej fra Sørevlerne til Kommunevejen Syd for Gammelhede. Planen maatte imidlertid opgives, da der den Vinter ikke kom nævneværdigt med Sne, og først i

Slutningen af Maj Maaned var Sørevlerne saa tørre, at der kunde være Tale om at hjemkøre Stenen paa en Blokvogn. Lørdag den 29. Maj drog en Arbejdsstyrke paa 15 Mand til Gammelhede for at faa Stenen gravet frem og læsset paa den fra Skive laante svære Blokvogn og om muligt hjemkørt i Løbet af Dagen. Men det skulde gaa helt anderledes. Thi da Stenen blev gravet ud, viste den sig at være langt større end beregnet, men tillige af en meget smuk og tiltalende Form, og det var øjensynligt, at det fra Nymølle Trælasthan del lejede Tømmer var for spinkelt og utilstrækkeligt til Opklodsning og Underlag for den 12.000 kg tunge Sten, hvorfor et Læs sværere og længere Tømmer maatte hentes fra Nymølle. Arbejdsstaben blev imidlertid i Løbet af Dagen mere og mere betænkelig, da den ikke mente det muligt at flytte Kolossen, hvis Opklodsning yderligere besværliggjordes ved, at naar Strandgruset var gennemgravet, var Undergrunden saa blød, at næsten alt, hvad der skulde klodses paa, sank ned i Jorden og blev væk. Men Stenens Størrelse og smukke Form førøgede tillige Arbejdsmodet, saa det inden Aften var lykkedes at faa tre Bjælker lagt under hver Side af Kolossen.

Næste Dag, efter Førstegudstjenesten i Otting Kirke, afholdtes der Møde paa Kirkepladsen for nærmere at drøfte Sagen. Og da man fandt, at det kunde blive vanskeligt for det lille Annekssogn, Herredets mindste, at rejse Amtets største Genforeningssten, vedtoges det at forespørge i Hovedsognet Odens, om det vilde være med til Rejsningen af den store Mindesten. Odensbeboerne var villige, og Sognets daværende Præst, M. Kragh-Müller indtraadte i det nedsatte Udvalg.

Imidlertid var der kommen flere forskellige Forslag om Stedet, hvor Stenen skulde rejses, og den oprindeligt foreslaaede Plads, *Jeghøj*, blev vraget til Fordel for en mindre, trekantet Plads lige Øst for Otting Kirke, som gratis blev skænket af Ejeren, Jakob Goul.

Onsdag Morgen den 2. Juni drog der saa atter en Arbejdsstyrke til Gammelhede, denne Gang 25 Mand fra begge Sogne, for at læsse Stenen paa Blokvognen; men det lykkedes først efter to Dages Slid. Af Hensyn til Grundlovsdag og Marked i Skive laa Arbejdet stille til Onsdag den 9., men saa begyndtes der ogsaa Kl. 5 om Morgenen, for nu skulde Stenen til Otting, koste hvad det skulde være!

Den jævne og fasteste 2 km lange Kørelinje over Sørevlerne til Gammelhedegaards Agerjord blev afmærket med hvide Papirflag, saa det tydeligt kunde ses, hvor der skulde køres. Bag Stenen anbragtes to lange Bjælker paa tværs, saa 50—60 Mand kunde skyde paa, naar det kneb, og i Vognstangens Forende fastgjordes to svære Tove, som udlagdes til hver Side, og i hvis Ender kraftige Mænd havde fat for at hjælpe til med Styringen under Kørslen. 10 Spand Heste, de stærkeste fra begge Sogne, og et Spand særlig kraftige, der var lejet i Hem, forspændtes. Pastor

Kragh-Müller tog Plads oppe paa Stenen for sammen med en Mand, der løb baglæns foran Hestene, at dirigere Kørslen over Revlerne.

Det eneste Held — Uheld og Vanskeligheder var utallige -- under den lange og besværlige Transport var, at alle 22 Heste tog fat samtidigt og saa kraftigt, at de halvvejs laa hen ad Jorden, og da 60 Mand samtidig skød paa, lykkedes Igangsættelsen af det tunge Læs. Men Vejen til Otting var lang — og trang! I en Vise om Stenens Fund, Transport og Rejsning beskriver Lærer Ørnball, Otting, Transportens Vanskeligheder saaledes:

- — just som man mente sig oven paa,
saa gik det hele „badovs“ i Staa.

„Hvad skal vi dog gøre ved dette her?“
„Lad ryge og rejse det hele Besvær!“
„Lad ligge den grimme, genstridige Klods!“
„Nej holdt! Vi vil hyde hver Hindring Trods!“

Saa sled man og stred et Par Timers Tid
med stor Energi og med megen Flid.
Og Skrænten blev klarer. „Hurra, Hurra!“
Saa kom vi dog heldigt og vel herfra!“

Men Vanskelighedernes store Trop
var ikke forbi, thi nu sprang en Strop,
og dernæst en Kætting, og saa et Træk,
og derpaa en Firhammel sagde „Knæk“.

En smuk Oplevelse og Opmuntring havde Deltagerne under den anstrengende Transport. Da de fra en Bakketop kunde se Otting Kirke, saa de, at der vajede et Dannebrogflag fra Kirketaarnet. Byens unge Piger, der ogsaa vilde yde deres Bidrag, havde ved forenede Kræfter faaet Flaget anbragt. Skønnere Velkomsthilsen kunde de ikke give. — Sent om Aftenen naaedes, alle Vanskeligheder til Trods, Pladsen ved Otting Kirke, hvor Byens unge Piger, medens Stenen blev læsset af Vognen, sang sønderjydske Sange.

En af de minderigste Dage i Odens-Ottings Historie var endt, og den store, fintkornede Granitsten ført fra Gammelhede til Otting for der at rejses som et »Vidne for Slægter, der kommer og gaar, om Glæden i Genforeningens Lykkeaar«.

Efter en Del Oprydnings- og Paafyldningsarbejde paa den lille Trekant Øst for Kirken, hvor Stenen skulde staa, støbte Ungdomsforeningens mandlige Medlemmer med fagkyndig Bistand et solidt Fundament, hvis synlige Del er af Udscende som en stenbelagt Jordhøj.

Mindestenens Indskrift, der bestemtes af Udvalget, da en Del indkomne Forslag ikke kunde samle fuld Enighed, er paa Forsiden:

TIL MINDE OM
SØNDERJYLLANDS
GENFORENING
MED DANMARK 1920

Paa Bagsiden:

GAMMELHEDE SKÆNKEDE MIG,
ODDENSE-OTTING REJSTE MIG

En svær Skibskætting er fastgjort paa tilhugne Stenpiller som et Værn for Mindestenen ud imod Vejen. Skibskættingen er tillige med en Flagstang skænket af P. Riis, Frammerslev, og et Flag er skænket af Frk. Oline M. Nielsen, Otting.

Genforeningsdagen 9. Juli 1920 blev Mindestenen afsløret under stor Tilslutning fra de to Sogne. Pastor Kragh-Müller talte og afslørde Stenen. Desuden talte Udvalgsformanden m. fl., og den af Lærer Ørn-bøll, Otting, forfattede Sang blev sunget som Vekselsang.

Otting Kirkeværge, der har overtaget Stenen, værner og vedligeholder Pladsen og Mindestenen.

RØDDING-STENEN
(Rødning Sogn og Herred.)

Amtets først rejste og næststørste Genforeningssten er rejst paa et Bakkedrag Nordøst for Rødning By, paa Toppen af en gammel Kæmpe-høj, hvorfra der er vid Udsigt over Egnen og over Limfjorden og Kaas Bredning til Mors. Mindestenen rejstes i September Maaned 1919 af Egnens Beboere, særlig Valgmenighedens Medlemmer, efter Tilskyndelse af Valgmenighedspræst J. Bjerre, Rødning. Den næsten 3 m høje, rødlige Granitsten, hvis Vægt er 11,500 kg, er hentet ved Nymølle Teglværk nede ved Limfjorden, hvor den for omkring 30 Aar siden blev gravet ud af Lerbakken ved Teglværket. 20 Mand arbejdede i to Dage for at faa den læsset paa en svær Blokvoغن. Den tredie Dag forspændtes 8 Heste, og Stenen kørtes til Rødning By, hvor der yderligere forspændtes 4 Heste, og med Bistand af en Mængde Mennesker, der skød paa eller trak i lange Tov fastgjort i Blokvoغنen, kørtes Stenen ud over Marken mod Højen. Baade Heste og Mandskab sled, som gjaldt det Livet, og trods Vanskeligheder gik det fremad imod Højen; men til sidst sank Voغنen i til Navet. Her sad den Natten over, men Dagen efter slæbtes Voغنen frem paa Planker de resterende

200 m til Højens Fod. 20—30 Mand sled i fire Dage og Aftener med at faa Stenen klodset op og rejst paa Højens Top. Det vældige Arbejde udførtes frivilligt af Egnens ældre og unge Mænd, der mødte op, som var det til Fest, og trods Sliddet gik Arbejdet som en Leg under Sang og Spøg. De godt 1500 Kr., som medgik til Stenens Rejsning, Indhugningen af Inskriptionen, Tinglæsning m. v., indkom ligeledes ved frivillige Bidrag. Gaardejer Magnus Nielsen, Rødding, skænkede Højen tillige med Adgang til den, saa han har givet det største Bidrag.

Indskriften, som Valgmenighedspræst J. Bjerre har foreslaet, er udført efter Tegning af Billedhugger Hansen-Jacobsen, Vejen.

Rødding-Stenen.

MINDE
OM
SØNDERJYLLANDS
GENFORENING MED
DANMARK 1920

Og paa Stenens Fod med spinkel Skrift:

TIL DEN LYKKE MAN ALDRIG SAA MAGE,
SAA END LEVER DEN GAMLE AF DAGE

Paa Stenens Bagside:

NYMØLLE GAV STENEN
EGNENS BEBOERE SLÆBTE DEN HEROP

De to nederste Linjer paa Stenens Forside er Citat fra næstsidste Vers af Grundtvigs Sang: *Fæderneland! Ved den bølgende Strand.*

Da Stenen rejstes allerede i September 1919 er det ikke alene Amtets første, men en af de første Genforeningssten, der overhovedet er

rejst her i Landet. Genforenings-Monumentet ved Tarm Gymnasium afsløredes dog 14. September 1919. I Rødding ventedes der med Afsløringen til Genforeningsdagen 9. Juli 1920.

Først var der Festgudstjeneste i Rødding Kirke, som var fyldt til Trængsel. Herfra gik Deltagerne med Fane og Musik ud til Kæmpehøjen, hvor Genforeningsstenen stod blomstersmykket. Valgmenighedspræst J. Bjerre holdt Afsløringstalen, og Højtideligheden sluttede med flerstemmig Afsyngelse af Henrik Pontoppidans Genforeningssang: *Det lyder som et Eventyr.*

Ingen privat eller offentlig Myndighed har forpligtet sig til at vedligeholde Mindestenen; men der er tinglæst Deklaration paa Højen og Mindesmærket som offentlig Ejendom, og der regnes med, at Beboerne vil holde det i Hævd.

RAVNSTRUP-STENEN

(Ravnstrup Sogn, Nørlyng Herred.)

Umiddelbart Syd for Ravnstrup Jernbanestation, begrænset af Hovedvej Nr. 16, Langaa—Viborg—Struer Jernbane og Ravnstrup Kirkevej, henlaa et mindre, trekantet Jordstykke som »herreløse«. Stationsforstander Johannesen, Ravnstrup, rejste i 1926 med Bistand af Byens Beboere en Genforeningssten paa denne Plads, der efter at være planeret blev beplantet og indhegnet med et hvidmalet Stakit ud imod de to Veje; Jernbanens Hegn danner Skel og Hegn ved den tredie Side.

Mindestenen er fundet i en Bakke, kaldet »æ Vejsteknot«, paa Blindenessegaards Mark, Agerskov, Finderup Sogn, hvorfra den paa Blokvogn kørtes til Ravnstrup. Det er en saakaldt »Jernsten«, der gentagne Gange har været »dømt til Døden«, d. v. s. forsøgt slaact i Stykker til Skærver, men Stenslageren kom hver Gang til kort. Stenen bærer dog tydelige Mærker af den ulige »Kamp«.

Stenen rejstes paa en ret høj Stendysse med Forsiden ud imod Hovedvejen og med en af pensioneret Lærer Jensen, Ravnstrup, forfattet Indskrift:

1864 — 1920
DANSK AF SIND
OG DANSK AF ROD
SKILTES DU FRA FÆDRES JORD!
EFTER TUNGE TRÆNGSELS DAGE
TROFAST VENDTE DU TILBAGE

Den 15. Juni 1926 var der Afsløringsfest. Arkitekt Vig-Nielsen, Viborg, talte og afslørede Mindestenen, hvorefter Festen fortsattes i Forsamlingshuset.

Mindestenen stod i de første Aar under Stationsforstander Johannesens Varetægt, men Pladsen og Stenen er nu overdraget til Aktieselskabet »Ravnstrup Forsamlingshus«.

FOVLUM-STENEN

(Tjele Sogn, Sønderlyng Herred.)

Tæt ved Fovlum ligger *Dybedalen*, hvor der om Sommeren afholdes store Folkemøder, ligesom der kommer ikke saa faa Besøgende til den naturskønne Plads, af hvilken en Del tilhører Husmand Jens Thygesen. »Krudalslund« i Fovlum, der sammen med sine fem Sønner, der alle var indkaldt til Sikringsstyrken under Verdenskrigen, har rejst en Genforeningssten, der helt og holdent er hjemmegjort Arbejde, men netop som saadant et smukt og tiltalende Mindesmærke.

Den omtrent 2 m høje og knap 1 m brede Mindesten er »kilet ud« af en i *Dybedalen* liggende Kæmpesten og paa Planker og Ruller transporteret til Opstillingspladsen, hvor den staar omgivet af et lille Anlæg med Forsiden vendt mod Syd.

Indskriften og Udsmykningen er øverst to Kongekroner og derunder:

G E
1864
1920
15—6

Paa hver Side af Mindestenen staar i en Halvcirkel tre mindre Sten bærende Faderens og de fem Sønners Navnetræk.

Alt Arbejdet ved Mindestenen, Rejsningen, Tegning og Indhugning af Indskriften og Udsmykningen, er personlig udført af Jens Thygesen og hans fem Sønner, ligesom ogsaa Afsløringen paa Genforeningsdagen 1920 formede sig som en privat Højtidelighed.

ØRUM-STENEN

(Ørum Sogn, Sønderlyng Herred.)

En Kreds af interesserede Borgere i Ørum rejste i 1925 paa en iøjnefaldende Plads ud til Hovedvej Nr. 16 med Kirken og Kirkegaarden som Baggrund en Sten til Minde om Genforeningen. Den velbeliggende Plads blev skænket af Købmand Valdemar Madsen, Ørum, og Gaardejer Chr. Overgaard, Hulbæk, skænkede den godt 3000 kg tunge og 2,5 m høje Sten, der fandtes i en Bakkeskraaning, og af Billedhugger Numelin, Viborg, var besigtiget for om muligt at anvendes til Mindesten over afdøde Folketingsmand, Landbrugsminister Anders Nielsen, Tapdrup. Stenen var imidlertid for stor til dette Formaal.

hvorfor den paa en Blokvogn forspændt fire kraftige Heste kørtes til Ørum. Den opstilledes her paa et Underlag af mindre Sten.

Øverst paa Stenen indhuggedes et hængt Led, og derunder en af daværende Lærerinde i Ørum, Frøken Laura Bjørn, forfattet Indskrift:

1864
AARENE RANDT
BAANDENE BANDT
MODERSMAALET
SEJR VANDT
1920

I Stenens Sokkel er indstøbt en forsegleet Flaske indeholdende et Dokument af følgende Ordlyd:

„15. Juli 1925, i Kong Christian Xdes 14de Regeringsaar rejste Borgere i Ørum denne Sten til Minde om Sønderjyllands Genforening med Danmark i 1920 efter 56 Aars Adskillelse.

Stenen er fundet og skænket af Gaardejer Chr. Overgaard, Hulbæk. Pladsen og Grunden af Købmand Valdemar Madsen, Ørum. Lærerinde, Frøken Laura Bjørn, Ørum, har forfattet Indskriften.

Gud bevare det genforenede Danmark helt og udelt!

Ørum, i Juli 1925.

Søren Levring.”

Valdemarsdag 1925 afsløredes Mindestenen efter en Gudstjeneste i Kirken, hvor Sognets tidligere Præst, J. C. Nielsen, Tinglev, prædikede og holdt Afsløringstalen ud fra 1. Mosebog 28, 18: »Og Jakob stod aarle op om Morgenen og tog den Sten, som han havde lagt under sit Hoved, og oprejste den til en Mindesten og øste Olie oven paa den.«

Byens Beboere vedligeholder Mindestenen.

MOLLERUP-STENEN

(Ørum Sogn, Sønderlyng Herred.)

I Ørum Sogn er to og i Kommunen Ørum-Viskum-Vejrum fire Genforeningssten, der alle er rejst i Fællesskab af Egnens Befolkning.

Stenen i Mollerup har faaet sin Plads paa en beplantet Trekant ud til Hovedvej Nr. 16. Indskriften, der bestemtes af Udvalget, som forestod Rejsningen, er:

SØNDERJYLLAND
1864 — 1920

Mindestenen blev afsløret 2. Oktober 1920. Lærer Jensen, Mollerup, talte og afslørede Stenen, der værnes og vedligeholdes af Bymændene.

ØBY-STENEN

(Viskum Sogn, Sønderlyng Herred.)

Af Kommuncens fire Genforeningssten staar den ene i Øby, kaldet Ø. Skolehave ud imod Skolepladsen. Den er rejst paa en høj Stenopsætning, hvortil en Trappeafsats fører op. Bag Mindestenen er tillige rejst en Flagstang, hvorpaa Flaget hejses de nationale Festsdage. Stenen er rejst af Skoledistriktets Beboere paa Initiativ af Lærer Pedersen og Sognefoged Jens Bay.

Indskriften og Udsmykningen bestaar af en Kongekrone, om hvilken der i en indhugget dobbelt Cirkel staar:

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

Valdemarsdag 1920 rejstes og afsløredes Mindestenen, som vedligeholdes af Skoledistriktets Beboere.

VEJRUM-STENEN

(Vejrum Sogn, Sønderlyng Herred.)

De tre Sogne, Ørum-Viskum-Vejrum, der er samlet i en Kommune, har hver sin, Ørum Sogn endogsaa to Genforeningssten. I Vejrum er den rejst paa en lille Trekant, begrænset af Veje paa alle Sider og i Nærheden af Byens Forsamlingshus og Brugsforening. Den ikke særlig store Sten staar paa en lav, stensat Jordforhøjning, omgivet af et lille Anlæg, indhegnet med en Bøgehæk. Men i den efterfølgende tørre Sommer visnede imidlertid Hæk og Størstedelen af Planterne i Anlægget med Undtagelse af et bag Stenen plantet Lindetræ, der er en væsentlig Del af Mindesmærket. Anlægget og Bøgehækken er dog atter bragt i smuk Orden, tildels ved Nyplantning.

En enkelt Mand, Gaardejer Martin Levring, Vejrum, har rejst Mindestenen og forestaaet alt Arbejdet med Anlæg af Plæner og Bepantning, men foretog derefter en Indsamling i Sognet, for at det ikke skulde være en enkelt Mands Værk at rejse Byens Mindesten for Genforeningen.

Martin Levrings Fader var med i Krigen 1864 ved Danevirke og paa Dybbøl, og under Tilbagetoget fra Danevirke var han blandt de Soldater, der spændte sig selv for en Kanon, som stod efterladt paa Vejen uden Forspand. Den gamle Veterans Sønns store Interesse og Arbejde for at rejse en Genforeningssten i sin Faders Hjembygd og sit eget Fødesogn faar derved en medlevet og dybere Baggrund.

Den graalige, smuktformede Mindesten laa paa Martin Levrings

Vejrum-Stenen.

Mark og blev af Ejeren transporteret til Billedhugger Numelin, Viborg, der indhuggede Indskriften og Udsmykningen.

Inden i Omridset af det danske Vaabenskjold staar:

: NAAR : TRÆET :
 : FULDT : AF :
 : BLOMSTER :
 1864 : STAAR : DET : 1920
 : SKAL : MIN :
 : HJEMKOMST :
 : MELDE :

Indskriften er to lidt forandrede Linjer fra H. C. Andersens Sang: *Det gamle Træ, o, lad det staa*, og hentyder til, at Stenen staar under et Lindetræ, og Hjemkomsten, Genforeningen, fandt Sted i Højsommertiden. Det var forøvrigt Meningen, at Sångens to næste Linjer: *Det gamle Træ, o, lad det staa, det maa I ikke fælde*, skulde have været indhugget, men af Pladshensyn maatte de udelades — og iøvrigt vilde Linjerne jo ogsaa have været ret misvisende, saa længe Linden nærmest var et nyplanted Træ.

Aarsdagen for Kongens Ridt paa den hvide Hest over den gamle Grænse, 10. Juli 1921, rejstes og afsløredes Stenen. Efter Afsløringen var der festligt Samvær i Forsamlingshuset.

Jordstykket, hvorpaa Mindestenen rejstes, var offentlig Ejendom, men er senere tilskødet Forsamlingshuset, der ejes af et Konsortium, som tillige har overtaget Vedligeholdelsen af Mindestenen.

BLIKHØJGAARDS STEN

(Vorning Sogn, Sønderlyng Herred.)

Ved den gamle Slægtsgaard *Blikhøjgaard*, ikke langt fra Vorning By, har Ejeren, Jens Flarup og Hustru, der er Sønderjyde, ladet rejse en Genforeningssten paa en ved Gaarden liggende Gravhøj fra Broncealderen, tidligere kaldet »Brejdablikshøj«, nu »Blikhøj«. Højens Top er udjævnet, og det hele beplantet og omdannet til et Anlæg, hvor der holdes store, kristelige Sommermøder.

Den 6000 kg tunge Mindesten er opgravet i Højens Nordside, hvor den ifølge Sagnet skulde være havnet efter at være kastet imod den nordiske Krigsgud Thor, da han var paa Vej til Offerfest i Onsild, hvis Navn stammer fra et hedensk Offersted: *Odins-Ild*.

Sagnet beretter følgende om denne Hændelse:

Da der engang skulde holdes en stor Offerfest i Onsild (Odins Ild) for Odin, forsøgte Midgaardsormen at ødelægge Festen, hvorfor der gik Bud til Thor, der den Dag var i Hammershøj. Hjælpen udeblev ikke, men en hæsleg Lætte af Midgaardsormens Slægt tog en mægtig Sten fra Havbunden, hvor nu Grøvær ligger, og slyngede den efter Thor, som paa sin Vej mod Onsild var naet mellem Vorning By og Blikhøj. Stenen ramte dog ikke Thor, men i Nordsiden af Blikhøj og gik omtrent midt ind i Højen.

Ved Udgravningen viste det sig, at der under og omkring den mægtige Sten laa fuldt af store Sten, og da der tidligere paa Blikhøj har været afdækket flere Gravkamre fra Broncealderen, er det muligt, at Mindestenen har udgjort en Del af et saadant, hvad der dog ikke blev nærmere undersøgt, da Stenen laa ret dybt.

Efter at være hævet op ved Hjælp af to store Donkræfte og lagt paa et Underlag af Bjælker, forspændtes fire stærke, jyske Heste, men de opnaaede kun at sprænge samtlige Hammelreb. Stenen rokkede de ikke af Pletten. Senere flyttedes den paa Ruller og med Løftestænger nogle Meter længere imod Syd, hvor den omtrent midt paa Højen rejstes med Forsiden imod Syd, og med Indskriften:

MINDE OM
SØNDERJY,
DERNES TRO,
SKAB

1864 — 1920

Paa Østsiden staar indhugget med Runer:

MARIE OK
JENS FLARUP
SATTE STEN
DENNE OK KARL
LÆRER HUK
DISSE RUNER

Tegningen til Indskrifterne er udført af Jens Olsen, Ørndrup, og indhugget af Friskolelærer Karl Andersen, Sønder-Onsild, hvis Arbejde er mindet i Runeindskriften.

Stenen rejstes 1. August 1922 og afsløreredes samme Dag ved en privat Højtidelighed, der overværedes af Jens Flarup med Familie og Husstand.

Mindestenen værnes og vedligeholdes af Ejeren af *Blikhøjgaard*.

HAMMERSHØJ-MINDET

(Hammershøj Sogn, Sønderlyng Herred.)

Borgerne i Hammershøj plantede paa den gamle Gadebrønds Plads et Lindetræ og rejste en Sten til Minde om Genforeningen. Den trekantede Plads, der paa alle Sider er omgivet af Veje, blev først planeret og indhegnet og senere tilplantet med Blomster. Et tre Mands Udvalg forestod Arbejdet. Genforeningsdagen 9. Juli 1920 blev Lindetræet plantet. Lærer J. K. Kristensen, Hammershøj, plantede Træet og fortalte kort Sønderjyllands Historie, og Dyrslæge Aa. Stützer talte for Sognets eneste levende Veteran, cand. phil. Tryde, der var indbudt som Festens Æresgæst. — Senere paa Aaret blev en 3000 kg tung Natursten slæbt op til det lille Anlæg og anbragt foran Lindetræet.

Paa Forslag af Udvalget indhuggedes der i Stenens flade Side:

1864
SØNDERJYLLAND
1920

En i 1930 oprettet Borger- og Haandværkerforening paatog sig ved sin Oprettelse Vedligholdelsespligten.

SØNDERBEG-TAVLEN

(Sønderbeg Sogn, Sønderlyng Herred)

Sognepræst A. G. Dahl, Sønderbeg, tog i 1920 Initiativet til, at der i Kirkeskihets Nordvæg ved Siden af Indgangsdøren indmuredes en Marmorplade med en af Sognepræsten forfattet Indskrift:

Marmortavlen i Sønderbeg Kirke.

MINDE OM

SØNDERJYLLANDS GENFORENING MED DANMARK

1864 — 1920

GUDS FRED MED DE DØDE DER STRED FOR VOR SAG

GUD SIGNED VORT FOLK I DETS GRYENDE DAG

HAN HØRTE VOR BØN GENNEM SORGTUNGE AAR

HAN HELED VORT FÆDRELANDS BLØDENDE SAAR

Ungdommen i Sønderbeg bekostede Tavlen, der er omfattet af en Egetræsramme, opsat. Den afslørede 15. Juni 1921 som Afslutning paa en Festgudstjeneste, hvor Pastor A. G. Dahl prædikede.

LÆSTEN-STENEN

(Læsten Sogn, Sønderlyng Herred.)

Hvor tre Veje mødes ud for Læsten Brugsforening har Byens Beboere i Fællesskab rejst en Mindesten for Genforeningen. Den 3000 kg tunge, pyramideformede Mindesten er fundet paa Sognefoged Chr. Nielsens Mark i Læsten og paa en Stenslæde forspændt fire Heste transporteret til Hjørnet ved de tre Veje og opstillet paa en lille opkastet Jordhøj, flankeret af to Takstræer, og bag Sten og Høj er rejst en Flagstang, hvorpaa Dannebrog hejses de nationale Festdage. Det hele er indhegnet med en svær Jernkæde, hvilende paa høje Sten.

Lærer Munk Stensgaard, Læsten, har forfattet Indskriften:

15. JUNI

SØNDERJYLLAND

GENFORENET MED DANMARK

1864 — 1920

GUD, HAN RAADER,

NAAR VI FANGE SEJR IGEN

De to nederste Linjer af Indskriften er Omkvædet til Carl Plougs Sang: *Paaskeklokken kimer mildt fra den danske Kyst.*

Mindestenen blev rejst i Januar Maaned 1921, og alt Arbejdet med Undtagelse af Indhugningen af Indskriften udførtes gratis af Byens Beboere. 21. Februar samme Aar var der Afsløringsfest.

Byens Beboere vedligeholder Mindestenen.

ØSTER-BJÆRGEGRAV-STØTTEN

(Øster-Bjæргеgrav Sogn, Sønderlyng Herred.)

Hvor Gaden midt i Øster-Bjæргеgrav By deler sig, afskærer den foran Skolehaven et kileformet Stykke Jord, der som gammel By-Jord i umindelige Tider benyttedes til Affaldsplads, indtil Byen og Omegnens Beboere i Efteraaret 1920 besluttede at rejse en Mindesten for Genforeningen paa denne Plads.

Der kunde imidlertid ikke findes en

Øster-Bjæргеgrav-Støtten.

passende Natursten, hvorfor der i Stedet støbtes en Cement-Obelisk i Form og Størrelse som Frihedsstøtten i København. Omkring Støtten anlagdes et lille Anlæg med Gange og Græsrabatter og iøvrigt beplantet med Sirbuske og enkelte Birketræer, og omkring hele Anlægget plantedes Bøgehæk. Selve Mindestøtten er hvidmalet, og paa en indsat Marmortavle i Fodstykket staar:

1864
VORT HAAB
BLEV OPFYLDT
1920

Indskriften er foreslaaet af Sognepræsten, J. A. Jensen, der ogsaa afslørede Mindestøtten den 8. December 1920. Efter Afsløringen var der festligt Samvær i Forsamlingshuset.

Mindestøtten og Anlægget er overgivet til Byens Omsorg og Vedligeholdelse.

AALUM-STENEN

(Aalum Sogn, Sønderlyng Herred.)

Paa en lille Trekant, ved en Vejgaffel midt i Aalum By, ud til Landevejen, der fører gennem Byen, har Sognets Beboere rejst en Genforeningssten. Den mørkegraa ret store Mindesten blev fundet i Diget om Skolehaven og rejst paa sin nuværende Plads omplantet med Blomster og Buske, og Trekanten indhegnet med svært Traadvæv.

Stenens Forside, der vender ud imod Landevejen, bærer Indskriften:

1864 — 1920
SØNDERJYLLAND TABT OG VUNDET

Sognepræsten J. A. Jensen, Øster-Bjærgegrav, har foreslaaet Indskriften, ligesom han ogsaa afslørede Mindestenen ved en Valdemarsdag 1920 afholdt Festlighed, hvor tillige Lærer Møller, Vester-Velling, talte. Mindestenen er rejst paa Kommunens Grund og vedligeholdes af denne.

VINKEL-STENEN

(Vinkel Sogn, Middelsom Herred.)

Ved Hovedindkørslen til Vinkel Skole er der af Lærer Torolf Kristensen med kommunalt Tilskud rejst en Genforeningssten.

Mindestenen, der er en 1 m høj, graalig Granitsten, fundet i Husmand Jens Jensens Kratrydning i Vindum Skovmark, Vindum Sogn, staar som Hovedsten i en ret stor Stenhøj, som er beplantet med Blomster.

Indskriften og Udsmykningen, Gengivelsen af det danske Vaabenskjold, udførtes efter Forslag og Tegning af Lærer Torolf Kristensen. Vaabenskjoldet er delt af et bredt Kors, hvori der er indhugget:

1864
FOLKET DELT
— ATTER HELT
1920

5. December 1922 var der Afsløringsfest. Daværende Sognepræst C. Mogensen og Lærer Torolf Kristensen talte. Mindestenen vedligeholdes af Vinkel Skole.

RØDKÆRSBRO-STENEN

(Vindum Sogn, Middelsom Herred.)

Vest for Rødkærsbro lod den stedlige Borger- og Haandværkerforening i 1919 anlægge et i ha stort Anlæg, hvor der i Sommeren 1920 blev afholdt en Genforeningsfest. Og faa Dage før Festens Afholdelse bestemtes det at rejse en Mindesten, der skulde afsløres ved den planlagte Fest.

Den udsete Sten viste sig imidlertid uegnet til Formaalet, og paa Grund af den korte Tidsfrist maatte der anvendes en ret uanselig Sten, som kun ved Anbringelse paa tre Underliggere fik et nogenlunde præsentabelt Udseende.

Indskriften er:

GENFORENINGEN
1920

Søndag den 11. Juli 1920 afsløredes Mindesmærket ved den i Anlægget afholdte Genforeningsfest, hvortil Sognets Veteraner var indbudt som Æresgæster.

Borger- og Haandværkerforeningens daværende Formand, Trafikassistent H. Astrup, afslørede Mindestenen, idet han bl. a. udtalte: Hjertelig velkommen hjem, Brødre og Søstre i Sønderjylland. Tak, fordi I holdt ud! Tak, fordi I trods Vold og Tvang forblev trofaste mod vort og eders fælles Fædreland, Danmark! Vi lader Dækket falde og raaber et Leve for Danmark fra Skagen til Flensborg Fjord!

Festen afsluttedes ved 23-Tiden med Afbrændelse af et Festfyrværkeri.

Rødkærsbro Borger- og Haandværkerforening værner om og vedligeholder Mindestenen.

BJERRING-STENEN

(Bjerring Sogn, Middelsom Herred.)

Paa et Stykke trekantet Gadejord i Bjerring By, hvor det menes, at Majtræet i sin Tid har staaet, er der af Sognets Beboere rejst en Genforenings-Mindesten.

30 af Sognets Mænd fik den til Mindesmærket anvendte Natursten, fundet i Udkanten af Bjerring Skov, udgravet og læsset paa en Vogn, som imidlertid brød sammen under Vægten af den store Sten. Derefter forsøgtes der med en Stenslæde, forspændt 6 Heste. Men ogsaa dette Forsøg mislykkedes, og først da der i Viborg var laant en svær Blok-vogn, kunde Stenen køres fra Skoven til Bjerring. En Transport, der formede sig som et Triumftog, hvori mange af Egnens Mænd og Kvinder deltog.

Indskriften, der er foreslaaet af Lærer N. Nielsen, er inspireret af Stenens særlige Form, idet en dyb Fure eller Kløft halvt nede paa Siden danner Skel mellem Indskriften.

ADSKILT

1864

FORENET

1920

Omkring Mindestenen er anlagt et lille Anlæg, tilplantet med hvide og røde Roser og beskyttet ved et Egetræs-Naturhegn. I Anlæggets Baggrund er rejst to mindre Stendysser og plantet en Rødbøg.

Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, afsløredes Mindestenen. Det var osende Regnvejr, men Sognets Mænd og Kvinder, ældre, yngre og Børn samledes til Trods herfor omkring den tilhullede Sten, og Lærer N. Nielsen udtalte: Stenens Form, den dybe Kløft og Samlingen paa Midten, er et Symbol for Adskillelsen i 1864 og Genforeningen nu i Gyldenaaret 1920. Og Vandet, der i Dag siler ned ad Stenens Fure, er et billedligt Minde om de Taarer, der randt under Adskillelsen. For dette smertelige og tunge, men dog glædelige og løfterige Minde afslører jeg denne Sten, der for kommende og ufødte Slægter skal fortælle, at »alt, hvad Fædrene har kæmpet, Mødrene har grædt, har den Herre stille læmpet, saa vi vandt vor Ret«.

Et Tremandsudvalg, der supplerer sig selv, fører Tilsyn med Mindestenen.

HJERMIND-STENEN

(Hjermind Sogn, Middelsom Herred.)

De tre Sogne, Hjermind, Le og Hjorthede, som udgør en Kommune, har hver rejst sin Genforeningssten. I Hjermind staar Mindestenen midt i Byen, paa en Trekant, omgivet af Veje.

Den næsten pyramideformede, spidse Sten er fundet i Kirkegaardsmuren og af Byens Mænd slæbt til Pladsen, hvor den rejstes paa et lavt Fundament, opmuret af mindre Kampesten. Som Indskrift benyttedes de to første Linjer af sidste Vers i Carl Plougs Sang: *Længe var Nordens herlige Stamme:*

ATTER
DET SKILTE
BØJER SIG SAMMEN
1864 — 1920

Ved Afsløringen i Sommeren 1920 talte Sognets daværende Præst, A. P. F. Blinkenberg, og Mindet blev overgivet til »Hjermind By«, der sørger for dets fremtidige Vedligeholdelse.

LE-STENEN (Le Sogn, Middelsom Herred.)

Med en frodig Eg som Baggrund og omgivet af Roser er Genforeningsstenen i Le rejst midt i Byen paa en lille indhegnet Trekant.

Som Mindesten er benyttet en mindre, velløst Natursten, fundet paa en Mark i Le. Sognets daværende Præst, A. P. F. Blinkenberg, foreslog Indskriften:

TABT
1864
GENFORENET
1920

Mindestenen afsløredes 9. Juli 1920 som den første af Kommunens tre Genforeningssten. Sognepræsten talte og foretog Afsløringen.

Byens Beboere, repræsenteret ved Sognekogeden, værner og vedligeholder Mindestenen.

HJORTHEDE-STENEN (Hjorthede Sogn, Middelsom Herred.)

Som i Kommunens to andre Sogne staar Genforeningsstenen i Hjorthede paa en fremtrædende Plads midt i Byen, en lille, beplantet Trekant, omgivet af Veje. Menighedsraadets daværende Formand, Sognepræsten A. P. F. Blinkenberg, Hjermind, udførte et særligt energisk Arbejde for at faa Stenen rejst.

Paa Møller P. Lunds Ejendom, Hjorthede Mølle, laa, til Dels skjult under Jordens Overflade, en stor Sten, der tænktes anvendt som Mindesten. Og da den efter Udgravningen viste sig at have en fuldstændig plan og glat Flade, blev der blandt alle Sognets Beboere over-

ordentlig stor Interesse for at faa rejst den store Sten, Byens og Omegnens mandlige Arbejdskraft sled tappert for at faa den store Kolos hævet op af sit Leje, og det tog tre Dage med paa Planker og Ruller at slæbe Stenen, som laa paa et Underlag af svære Bjælker, ind til Byen, godt 1 km. Den blev opstillet paa et lavt Fundament, opmuret af mindre Granitsten. Pladsen uden om Stenen blev planeret, beplantet og indhegnet, saa der, efterhaanden som Beplantningen gror til, vil blive et smukt lille Anlæg.

Indskriften er:

ALT, HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET,
MØDRENE HAR GRÆDT,
HAR DEN HERRE STILLE LÆMPET,
SAA VI VANDT VOR RET
1864 — 1920

Ved Afsløringen i Oktober 1920 talte Sognets daværende Præst. A. P. F. Blinkenberg, og ved et efterfølgende fælles Kaffe bord, hvor det vekslede med Tale og Sang, indkom ca. 500 Kr. til Dækning af de forskellige Udgifter ved Mindestenens Rejsning.

Stenen er overgivet til Hjorthede Menighedsraad.

VIUM-STENEN

(Vium Sogn, Lysgaard Herred.)

Daværende Sognepræst i Vium A. T. Holm rejste i Præstegaardshaven en mindre Sten til Minde om Genforeningen. Stenen er hentet fra en til Præsteembedet hørende Skov. Den er ret flad, og For- og Bagsiden har plane Flader, da den er en Del af en større Sten, som er kløvet to Gange.

Indskriften, der er et Citat fra Grundtvigs Trøstebrev til Danmark, lyder:

1864 — 1920
AF GUDS NAADE
LØST I SOLGLANS DANMARKS GAADE

Stenen rejstes uden nogen Afsløring eller anden Højtidelighed i Sommeren 1920.

Mindestenen vedligeholdes af Vium Præsteembede.

SJØRSLEV-STENEN

(Sjorslev Sogn, Lysgaard Herred.)

Beboerne i Sjorslev har i Byens Anlæg rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Den ret store Natursten blev fundet i et Markskel paa

Sjørslev Mark og i Festoptog kørt til Byens Anlæg. Fire hvide Heste var forspændt Blokvoغن, og Skolepigerne mødte Køretøjet uden for Byen, iført hvide Kjoler og med Flag i Hænderne. De mindre Piger kørte paa Vognen, og de større fulgte bagefter i Procession gennem Byen. I en Halvuelinje paa Stenens Forside staar:

SØNDERJYLLANDS GENFORENING MED DANMARK

1920

Stenen blev uden nogen Festlighed opstillet i Sommeren 1921.

Interessentselskabet, som ejer Anlægget, værner og vedligeholder Mindesmærket.

TORNING-STENEN

(Torning Sogn, Lysgaard Herred.)

Genforenings-Mindestenen i Torning er rejst paa Kirkepladsen, der samtidig omdannedes til et Anlæg.

Mindestenen, der er fundet i Stenrøgel Mose, er opstillet paa et muret Fundament, som skjules af opkastet Jordfyld, saaledes at Jorden skraaner jævnt fra Stenen ned til den forbi Kirkepladsen gaaende Landevej eller Bygade, paa hvis modsatte Side der i 1919 blev rejst en Mindesten for St. St. Blicher, som var Præst i Torning 1819—25. Ud imod Landevejen er Anlægget hegnet af en Bøgehæk, indenfor hvilken er plantet enkelte Birketræer og ved de to Indkørsler Hægebirk, og en bred Vej gaar i en Bue omkring den store Plæne, midt paa hvilken Mindestenen er rejst.

Stenen paa Torning Kirkeplads.

Som Indskrift paa Stenen benyttedes to Linjer af Axel Andersens Genforeningssang: *Efter uvejrtunge Dage.*

1864

DANMARK SAMLET SKAL BESTAA
NORD OG SYD FOR KONGEAA

1920

Det store, ret bekostelige Arbejde med Stenens Rejsning, Planering af Kirkepladsen og Anlæggelse af Anlægget udførtes i Sommeren og Efteraaret 1920, og saa godt som alle Sognets Beboere gav Bidrag hertil.

Der afholdtes ingen egentlig Afsløringsfest, og Mindet er ikke overdraget til nogen privat eller offentlig Myndighed, men det saavel som Anlægget vedligeholdes af Byens Beboere.

KRAGELUND-STENENE

(Kragelund Sogn, Hids Herred.)

Kirkepladsen i Kragelund og en dertil grænsende Plads, kaldet Helledammen, blev i Aarene fra 1925 til 1927 omdannet fra Morads med Huller, gamle Mergelgrave med mangeartet Affald o. l. til et Anlæg med Græsplæner og Bepantning. Tusindvis af Læs Jord tilkørtes, og forskellige meget store Sten, Mindesten, Symboler og Stendysser er rejst omkring i de to forbundne Anlæg. Om Enkelthederne ved det vældige Arbejde kan der diskuteres, men Helhedsindtrykket er imponerende. Gamle Lærer R. Asklov, Kragelund, har været Sjælen i Foretagendet og ofret utallige Timer paa Indhugningen af Indskrifterne og Udsmykningen paa de rejste Symboler og Mindesten, ialt 11, som i det væsentligste er udført af Lærer Asklov.

Nogen Genforeningssten i egentlig Forstand er der ikke rejst, men to af Stenene minder dog ogsaa herom, hvorfor de kort skal omtales her.

Paa Forsiden af en stor, flad Sten er hele Jyllands bugtede Kystlinje fra Skagen til Krusaa indhugget. Det er morsomt her at finde Halvøer, Bugter og Fjorde, og det giver en sær, betagende Stemning at betragte den genvundne Landsdel paa dette ejendommelige Jyllandskort, hvor der uden Ord, men tydeligt staar, at nu er der »skænke(t) os et Danmarks Kort, hvor alt Dansk igen er vort,« som Chr. Richardt beder om i sin Sang om Danmarks kortet.

Stenen i Kragelund.

Da Mindestenen ikke alene er rejst som Genforeningssten, men som »Jyllandssten«, staar der i en Bue omkring Kortet de to Linjer af H. C. Andersen: »Jylland, du er Hovedlandet, Højland med Skov-Ensomhed,« og under Kortet og Verslinjerne en Hjælm, et Byhorn og

en Hjejle, symboliserende Oldtid, Middelalder og Nutid. — En anden Sten er rejst i Hjørnet op imod Kirkegaardsmuren over en ung Dansk-Amerikaner, Søn af Lærer Askløv, Kragelund, der som Artillerikaptajn var med i Verdenskrigen, og som i 1930 dræbtes ved en Bilulykke i Philadelphia. Under den dræbtes Navn, Stilling, Fødsels- og Dødsaar staar, forfattet og indhugget af den afdødes Fader:

LAND MOD SYD ATTER HJEM,
MANGE STRED, HAN BLANDT DEM

Den 3. Juli 1927 blev Pladsen og alle de der rejste 11 Mindesten indviet og afsløret ved en storstilet Festlighed. Den sidstnævnte Mindesten rejstes dog først til Julen 1930.

Menighedsraadet værner og vedligeholder Anlægget og Mindestenene.

H(V)ORSLEV-STENEN
(H(v)orslev Sogn, Høvlhjærg Herred.)

Sidst paa Sommeren 1920 nedsattes der i H(v)orslev et 7-Mands Udvalg til at forestaa Rejsningen af et Genforenings-Mindesmærke, hvortil Byens og den nærmeste Omegns Beboere ydede Bidrag.

Paa Gaardejer Jakob Jensens Mark i Vidstrup fandtes en 4000 kg tung, ret høj, men noget uregelmæssig formet Sten, der slæbtes til H(v)orslev By, hvor den opstilledes paa en af Enkefru Kirstine Rasmussen skænket Plads i Udkanten af hendes Have ud imod Bygaden. Her rejstes den paa et i Jorden skjult Fundament, og til Beskyttelse for Mindestenen, der ellers staar frit ud til Gaden, er der mellem lave Piller ophængt en svær Jernkæde.

I en Konkurrence om Indskriften sejrede Lærer Harving, H(v)orslev, med Aarstallene og Verset:

1864
MØRKET RUGED,
AAGET KNUGED,
DOG TROEN TABTES EJ

1920
NATTEN SVANDT,
DAG OPRANDT,
VOR DATTER, VI HILSER DIG!

Ved Afsløringen den 19. Oktober 1920 talte nu afdøde Valgmenighedspræst Kæstel, Kellerup. Før Afsløringen var der fest- og Takke-

gudstjeneste i Kirken. Og efter Afsløringen fortsattes Festen i Forsamlingshuset.

Syv Mands Udvalget, der supplerer sig selv, sørger for den fremtidige Vedligeholdelse af Mindestenen.

GERNING-STENEN

(Gerning Sogn, Hovlbjærg Herred.)

Hvor fire Veje løber sammen midt i Gerning By mellem Kirken og Skolen er der paa et trekantet Stykke Gadejord rejst en Genforeningssten. Lærer Gerhard Rasmussen, Gerning, og Adjunkt A. K. Vestergaard, Tind, tog Initiativet til Stenens Rejsning, men alle Sognets Beboere uden Hensyn til politiske og kirkelige Partier og Retninger medvirkede i Fællesskab til dens Rejsning.

Den 6000 kg tunge Mindesten blev fundet paa en Mark i Stærkær i Gudenaadalen, ikke langt fra, hvor den gamle Ridderborg »Stærkær« har ligget, 3 km fra Gerning. 24. Juni 1920 kørtes den til Byen. En Begivenhed, hvorom der endnu fortælles mærkelige Beretninger. Tidlig om Morgenen mødte Byens og Omegnens Beboere med Reb, Taljer og Løftestænger for at udgrave og hæve Stenen, saa en Vogn kunde skydes ind under den. Det lykkedes ogsaa, men Vognen kunde ikke bære den tunge Sten, den brød sammen. Efter forskellige mislykkede Forsøg gik nogle af Deltagerne til Stærkærsgaards Skov og fældede et ungt, flergrenet Egetræ, hvorpaa Stenen anbragtes. Og med et Forspand af 6 Heste og saa mange Mennesker, som kunde faa fat i Tov og Kæder, slæbtes Stenen med stort Besvær mod Byen. To Gange gik Stenen i Groften, saa først ved 10-Tiden om Aftenen naedes Gerning, hvor Stenen under Sang og Hurraraab førtes i Triumf til Opstillingspladsen. »Folk og Fæ« havde slidt troligt fra tidlig Morgen til sen Aften for at naa saa vidt, — til og med i øsende Regnvejr.

Senere blev Stenen rejst paa et støbt Fundament, over hvilket der byggedes en Stenhøj, beplantet med Blomster, ligesom der anlagdes et lille Anlæg omkring Mindestenen, beplantet med Buske og Stauder og indhegnet med en svær Jernkæde.

Paa Stenens Forside er indhugget:

1864 — 1920

DET LYDER SOM ET EVENTYR,

ET SAGN FRA GAMLE DAGE;

EN RØVET DATTER, DYBT BEGRÆDET,

ER KOMMEN FRELST TILBAGE

De to historiske Aarstal er paa Stenen adskilt ved en fra Naturens Haand dannet dyb Kløft, der symbolsk minder om Genforeningens alvorlige og tunge Baggrund: »Seks tusind unge Sønners Liv var dine Løsepenge«, som Henrik Pontoppidan udtrykker det i sin Genforenings-sang, hvis første Vers staar indhugget paa Mindestenen sammen med de nævnte Aarstal.

Fredag den 6. August 1920 afsløredes Mindestenen af nu afdøde Valgmenighedspræst Kæstel, Kellerup, som, inden Dækket, et stort Dannebrogssflag, løftedes fra den med Egeløv prydede Sten, talte ud fra Ordene: *Denne er Dagen, som Herren har gjort!*

Ved et efterfølgende Kaffebord havde en lang Række Talere Ordet, og for Hædersgæsten, Sognets eneste dalevende Veteran, Søren Skov fra Aarholm, udbragtes et Leve, og først ved Midnat sluttede Festen med Afsyngelse af den gamle Korsfarersalme: *Vor Gud, han er saa fast en Borg.*

Mindestenen er ikke overgivet til nogen kommunal eller privat Myndighed; men ligesom den er rejst paa Byens Fællesjord, regnes den for Byens Fælleseje og vedligeholdes af Byens Beboere.

Velleven-Stenen.

VELLEV-STENEN

(Velleven Sogn, Hovlbjerg Herred.)

Beboerne i Velleven Sogn, der er Herredets største, har i Fællesskab rejst en Mindesten for Genforeningen.

Den 6000 kg tunge Sten fandtes i Udgravningen af en større Bakke i Byens Nærhed. Derfra slæbtes den ind til Byen, hvor den rejstes paa en Plads nær ved Kirken.

Indskriften er: 1864 — 1920

Mindestenen blev rejst i Sommeren 1923, men der afholdtes ingen Afsøringsfest.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

GRANSLEV-STENEN

(Granslev Sogn, Hovlbjerg Herred.)

Sidst paa Sommeren 1920 valgtes en Komite i Granslev med det Formaal at søge rejst en Genforeningssten, til hvilken der tæt ved Kirken

var en velegnet Plads. Og efter en Del Søgen fandtes i et Stendige ved Herregaarden Bidstrup en velformet og smuk Sten, som slæbtes til Byen. Komiteen endes om Indskriften:

SØNDERJYDE,
TAK FOR DIN TROSKAB
1864 — 1920

Ved en Festlighed 12. December 1920 afsløredes Mindestenen. Afsløringen foretoges af Sognepræsten, E. T. J. Müller, hvorefter Lærer B. Fuur, Granslev, talte om Modersmaalet.

Mindestenen er overtaget af Kommunen.

•

HEM-FLAGSTANG

Ud for Hem Kirke rejstes der i Genforeningsaaret en høj Flagstang, skænket af Proprietær Lønborg, Mariesminde. Ved Indsamling i Sognet fremskaffedes tillige et stort Flag, der hejstes første Gang Genforeningsdagen.

HINDBORG-FLAGSTANG

Ved Hindborg Kirke rejstes der i Anledning af Genforeningen i Fællesskab af Sognets Beboere en Flagstang med tilhørende Flag. Flaget hejstes første Gang Genforeningsdagen 1920.

HJERK-FLAGSTANG

Nu afdøde Sognepræst Mølgaard, Hjerk, foranstaltede i Genforeningsaaret en Indsamling i Sognet, og for det indkomne Beløb rejstes en høj Flagstang paa en Gaardejer Anders Bach tilhørende Høj i Hjerk By, hvor Flaget vajer de nationale og kirkelige Fæst dage.

SEJLING-FLAGSTANG

Daværende Sognepræst i Sejling, J. C. Lundøe, foranledigede, at Menigheden i Sejling rejste en Flagstang paa Kirkegaarden, hvor Flaget hejstes første Gang Genforeningsdagen 1920, og ved Gudstjenesten den følgende Søndag var der i den Anledning en lille Højtidelighed, hvor bl. a. Sangen: *Kongernes Konge* blev afsunget.

SINDING-FLAGSTANG

Paa Sinding Kirkegaard blev der af Menigheden paa Menighedsraadets Foranstaltning rejst en Flagstang, hvor Flaget hejstes Genforeningsdagen 1920, og hvor der iøvrigt flages paa de nationale og kirkelige Fæst dage.

Som Eksempel paa, hvor langt ud og dybt ned i Folkesindet den Lykke, der tidedes vort Folk i 1920, er gaaet, kan nævnes, at en stor Knægt i Vinkel ved Skive, der nu er en kendt Pædagog, i sin Barnehave rejste en ret stor Sten, paa hvilken han med Cyklelak malede Aarstallene: 1864—1920.

I al sin rørende Primitivitet er dette Minde vel ret beset et af de mest umiddelbare Genforenings-Mindesmærker, vi har.

RANDERS AMT

„Natten svandt,
Dag oprandt“

RANDERS-MONUMENTET

(Randers Købstad, Støvring Herred.)

Sønderjysk Forening for Randers og Omegn beskæftigede sig i Aarene efter Genforeningen med Tanken om at rejse et synligt og varigt Minde for den for vort Land saa lykkelige Begivenhed. Den første Bestemmelse var at rejse en Natursten, og en saadan var allerede funden ved Støvringgaard; men inden den blev transporteret til Randers, fremkom Tanken om et kunstnerisk udført Monument, hvorfor det af Foreningen nedsatte Udvalg henvendte sig til Billedhugger Bundgaard, med hvem Udvalget hele Tiden havde haft Forbindelse, og Hansen-Jacobsen, og bad dem fremkomme med Udkast til Monumentet. De to Kunstnere udarbejdede flere forskellige Udkast og Skitser. Disse blev offentlig udstillet, og Udvalget, suppleret med Repræsentanter for Soldaterforeningen, forskellige borgerlige Foreninger og Byraadet, valgte enstemmigt et af Bundgaard fremsendt Udkast.

Udvalget gik derefter i Gang med at søge de fornødne Midler fremskaffet, hvad der tog betydelig længere Tid end beregnet, da Inflationen efter Højkonjunkturen vanskeliggjorde Indsamlingsarbejdet. I 1925 lykkedes det at faa Tilsagn fra Carlsbergfondet om et Bidrag paa indtil 5000 Kr. under Forudsætning af, at mindst et lignende Beløb fremskaffedes af Udvalget, hvad der ogsaa lykkedes ved privat Indsamling. Afholdelse af Fester o.l. Billedhugger Bundgaard gik derefter i Gang med Udformningen af Monumentet, men under Arbejdet viste det sig, at Monumentet af Hensyn til det stærkt kuplede Terræn i Parken, hvor det skulde staa, maatte gøres betydeligt større end oprindeligt beregnet, og Udgifterne vilde

Monumentet i Vestparken i Randers, udført af Billedhugger Bundgaard.

som Følge heraf ogsaa blive større. En fornyet Henvendelse til Carlsbergfondet om at deltage halvt i Udgifterne over 12000 Kr. blev definitivt afslaaet, saa hele det overskridende Beløb maatte Foreningen fremskaffe.

Som Plads for Monumentet var med Byraadets Tilladelse valgt et af Randers' mange store og skønne Anlæg, maaske det skønneste: den 8,2 ha store *Vestpark*, Vest for Byen ved Viborgvej. Her rejstes Monumentet paa et fremspringende Parti i det kraftige Bakketerræn, paa Skraaningene ud mod Slugten til Dalsænkningen ved Møde- og Festpladsen, i hvis Bund er rejst en Talerstol af Natursten. Fra Bakkeskraaningene er der Udsigt over Gudenaadalen, saa Monumentet staar smukt og er af stor dekorativ og kunstnerisk Virkning.

Før Afsløringen udtalte Billedhugger Bundgaard, Monumentets Skaber, til Pressen:

Det er Henrik Pontoppidans dejlige Genforeningssang, der har inspireret mig. Derfor staar de fire gribende Linjer indhugget langs Kanten af Monumentets Broncesokkel:

DET LYDER SOM ET ÆVENTYR,
ET SAGN FRA GAMLE DAGE:
EN RØVET DATTER, DYBT BEGRÆDET,
ER KOMMEN FRELST TILBAGE

Her ligger hele Situationen. Datteren kommer tilbage. Moderen har længe ventet paa hende. Det hele sker saa hurtigt, hvilket ogsaa fremgaar af Linjerne. Moderen har siddet og ventet paa en Grænsepæl, hensusket i dybe Tanker. Da ser hun sin Datter ile sig i Møde. Den unge, blide Kvinde har naaet den Ældre, før denne har faaet rejst sig, saa Datteren lægger sin Arm om Moderens Skulder, idet denne tager sit genfundne Barn ind til sig. Paa en af raa Kampesten tilhugget Sokkel er der i de lodretstaaende fire Hjørnestein udhugget allegoriske Figurer i Basrelief, som symbolsk viser Lænken, der brast, Saga, der rister Runer, det gamle Ravnebanner og Dannebrog, Hjemmet, Rigsvaabnet og Sønderjylland. Monumentet er udført i naturlig Legemsstørrelse.

Paa 7-Aarsdagen for Genforeningen, 15. Juni 1927, afslørede Monumentet i Overværelse af godt 5000 Mennesker. Festpladsen var indrammet i Flag, og alle Byens og Amtets Soldaterforeninger var mødt med Faner og Fanevagt, hvortil sluttede sig de af de gamle Veteraner, der var i Stand til at overvære Afsløringen. Kort før Festen skulde begynde, red 5. Dragonregiment ind paa Pladsen. Over Regimentet vadede de gamle Estandarter, der kun benyttes ved særlige Lejligheder. Regimentet tog Opstilling paa Bakkeskraaningene i Baggrunden med dragne

Sabler, og Oberstløjtnant Leschly sad til Hest i Spidsen for Regimentet, hvis Orkester ledede Folkesangen.

Grænseforeningens Formand, Rektor H. P. Hansen, talte om »den lykkeligste Stund, vor Slægt har oplevet«, hvorefter daværende Formand for Randers Sønderjyske Forening, Apoteker Fr. Kabell, lod Dækket drage fra Monumentet, der i Sollyset fremtraadte i al sin Skønhed. Det var et betagende Øjeblik. Alle blottede Hovederne, og der var nogle Minutters dyb Stilhed.

Paa Byens Vegne modtog Borgmesteren Monumentet, idet han udtalte: Slægt efter Slægt vil vandre herop i *Vestparken*, en af Danmarks skønneste, og hente Berigelse ved at se paa dette Monument, hvori Kunstneren har lagt sin Sjæl, og som viser os Sandheden af Linjerne: »Altid det dages dog paa ny, hvor Hjerterne Morgen vente.« Jeg siger Sønderjysk Forening Tak for Gaven og giver paa Byens Vegne Løfte om, at vi nu og i al Fremtid vil værne og frede om dette Kærlighedens og Trofasthedens Monument.

Motetkoret sang: *Det lyder som et Eventyr*, og Sønderjyden Peter Grau, Pøl, holdt en kraftig, national, personlighedspræget Tale. Og med Fællessangen: *Kongernes Konge* sluttede Afsløringsfesten, der i Form og Indhold var saadan, at den sent vil glemmes af de mange Deltagere.

HOBRO PRÆSTEGAARDS STEN

(Hobro Købstad, Onsild Herred.)

Nu afdøde Pastor Georg Thaning, Hobro, lod i Præstegaardshaven rejse en Genforeningssten. Mindestenen blev taget i Havediget og bragt paa Plads ved frivillig Arbejdskraft af Byens unge. Den rejstes paa en Jordhøj, og to Linjer af Grundtvig indmejsledes i Stenens plane Forside — dog med et Par Ændringer, der skyldes manglende Kontrol med Stenhuggeren.

IMMER DET DAGES
DOG PAANY,
NAAR HJÆRTERNE
MORGEN VENTE
1864 — 1920

Mindestenen rejstes og afsløredes ved en privat Højtidelighed Genforeningsdagen 1920. — Den værnes og vedligeholdes af Hobro Præstesteembede.

Stenen i Hobro Præstegaards Have.

HOHØJ-STENEN

(Mariager Landsogn, Onsild Herred.)

En af Landets mægtigste Gravhøje er den højtliggende 111 m høje *Hohøj* Sydøst for Mariager, hvorfra der kan ses 28 Kirker. Sagnet fortæller, at Kong Ho er begravet her. I 1864 forsøgte indkvarterede Ty-skere under Ledelse af Løjtnant Ernst Günther at udgrave den, men Jorden skred sammen, og de lod sig skræmme fra Arbejdet ved Bøndernes Fortælling om de Ulykker, der vilde ramme dem, der forstyrrede Gravfreden. Højen er nu fredlyst, og et Areal paa 2 ha Lyngbakker og kratbevoksede Skrænter ejes af »Hohøjkomiteen«, der aarlig 1. Søndag i Juli lader afholde et stort Folkemøde. St. St. Blicher forsøgte allerede i 1846 at afholde Møde paa *Hohøj*, hvorfor Hohøjkomiteen i 1919 lod rejse en Mindesten for ham, og i 1920 rejstes her, som den første i Amtet, en Genforeningssten, der ligesom selve Højen har sin særlige Historie. Før den købtes af Hohøjkomiteen og flyttedes til *Hohøj* laa den Sydøst for Hobro i en dyb Dal mellem Skellerup og Gettrup, i Skellerup Sogn, Onsild Herred, paa en Søren Nielsens Enke tilhørende Mærk. Den var almindelig kendt under Navnet »Tyvestenen«, og Sagnet fortæller, at en Mand en Nat havde været henne at stjæle en Vædder, og den kom han saa trækkende med bag efter sig i et Reb. Da han paa sin Vej kom forbi Tyvestenen, blev han trængende til at sætte sig i en naturlig Forretning, og Pladsen dér var god til saadant. Altsaa lod han Vædderen staa omme paa den anden Side af Stenen, og for at have Hænderne fri, tog han Rebet om Halsen og satte sig. Men Vædderen, der hele Tiden havde været noget tvær, var ikke tilbøjelig til at staa stille. Den rykkede til, og Rebet snæredes sammen om Mandens Hals og kvalte ham. Morgenen efter fandtes Mandens Lig hængende ved den ene Side af Stenen og Rebet tværs over den, men Vædderen staaende ved den anden Side.

Det er en stor, næsten firkantet Sten, dog noget højere end bred. Paa Blokvogn kørtes den til *Hohøj*, hvor den rejstes med den af Komiteen bestemte Indskrift:

MINDE

OM

SØNDERJYLLANDS

GENFORENING

MED MODERLANDET

1920

DET LYDER SOM ET EVENTYR,

ET SAGN FRA GAMLE DAGE,

EN RØVET DATTER, DYBT BEGRÆDET,

ER KOMMEN FRELST TILBAGE

Udgifterne ved Rejsningen af Mindestenen, der afholdtes af Hohøjkomiteen, beløb sig til 1700 Kr.

Stenen afsløredes Søndag den 4. Juli 1920 som en festlig Afslutning paa det aarlige Sommermøde. Ved Mødet talte nu afdøde Biskop Chr. Ludwigs, Aalborg, og H. P. Hanssen. I sin Velkomsttale hyldede Komiteens Formand, Fru Pastorinde Ingeborg Thaning, Hobro, H. P. Hanssen og bad ham bringe en Hilsen og en Tak til Landsmændene søndena for deres aarelange, trofaste Kamp, og Redaktør N. Nielsen, Hobro, reciterede en Prolog: *Hilsen til Sønderjyderne*, skrevet til Fe-

Stenen paa Hohøj ved Mariager.

sten af Pastor G. Thaning, Hobro. Efter Talerne gik de 5000 Deltagere i Festoptog med Musik i Spidsen til Genforeningsstenen, der stod hyllet i et stort Dannebrogslag.

H. P. Hanssen traadte stille hen til Stenen, og medens alle blottede Hovederne udtalte han med en Stemme, der dirrede af undertrykt Bevægelse: Sønderjyllands Hjemvenden uden Sværds slag betyder ingenlunde, at der ikke har været kæmpet. Mægtige Kampe har Sønderjyllands Folk deltaget i ved Bov, Dybbøl, Isted, Danevirke og under Verdenskrigen rundt om paa Europas Valpladser. Danske Mænd satte Livet til for deres Sag. Det er derfor en Lykke, at vi nu med Bjørnson kan syng:

Alt, hvad Fædrene har kæmpet
Mødrene har grædt,
har den Herre stille læmpet,
saa vi vandt vor Ret

Danske Mænd og Kvinder rejste denne Sten til Minde om en lykkelig Time, der vil mindes, saa længe Kornet bølgler paa de danske Agre. Maatte Genforeningen da blive til Velsignelse for vort Fædreland. Danmark level Forsamlingen, der var stærkt grebet, sang: *Dejlig er Jorden* som Afslutning paa den stemningsfulde Fest.

Hohøjkomiteen værner og vedligeholder Mindestenen.

SKELLERUP-STENEN

(Skellerup Sogn, Onsild Herred.)

Gaardejer Anders Nielsen og Hustru, Dagmar, f. Friis, rejste i 1920 en Mindesten i Gaardens Have, hvorom Gaardejeren fortæller:

Før Verdenskrigen opholdt jeg mig et Aar i Sønderjylland og fik stor Interesse for den Retfærdighedskamp, man dér førte mod Tysk-heden. Det stod mig klart, at der maatte komme en Dag, da Folkets Selvbestemmelsesret blev det afgørende. Dagen kom jo saa i 1920, og som det bedste Bevis paa den Glæde, alle følte, staar nu Sten med Indskrifter rundt om i Landet. Min Hustru er Sønderjyde, saa vi følte særlig den store Glæde, det var for alle.

Da vi saa her paa Gaarden i Efteraaret 1920 var i Færd med at rydde en Mark for Sten, fandt vi en smukt formet Sten med to flade Sider, som vi syntes vilde passe godt hjemme paa en Skrænt i Haven. Den blev slæbt hjem, men først i Sommeren 1921 fik Stenhugger N. P. Peder-sen i Hobro Tid til at hugge Indskriften.

Der staar paa Nordsiden:

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

Og paa Sydsiden:

GRÆNSESKEL NU SLETTES,

VOLD OG UFÆRD RETTES

Verslinjerne er Citat fra Chr. Erichsen: *Den store Dag*.

SØNDER-ONSILD-STENEN I

(Sønder-Onsild Sogn, Onsild Herred.)

Midt i Sønder-Onsild, paa en Triangel dannet af tre sammenstødende Veje, blev der i 1920 plantet et Egetræ og rejst en Sten til Minde om Sønderjydernes Hjemkomst. Pladsen er ved Paafyldning af Jord hævet over Vejbanen og omsat med 9 Granitpiller af forskellig Højde samt en stor Natursten, givet af Godsejerne M. og L. la Cour til Trinderup. Hovedstenen og de 9 Stenpiller er forbundne med en svær Jernkæde, og Stenenes vekslende Højde giver Kæden en bølgeformet Ophængning.

Indskriften paa Hovedstenens Forside er:

SØNDERJYLLANDS

GENFORENING

1920

Et Udvalg forestod Mindesmærkets Rejsning, der kostede godt 900 Kr., som indkom ved frivillige Bidrag.

Kommunen har overtaget Vedligeholdelsespligten.

SØNDER-ONSILD-STENEN II

(Sønder-Onsild Sogn, Onsild Herred.)

Gaardejer Jens Jensen, Sønder-Onsild By, har i sin Have rejst en Genforeningssten. Den hertil anvendte Sten er tillige med en Del Gra-

nitkvadre fundet ved Gravning i Gaardens Have. Mindestenen er rejst paa en stensat, beplantet Høj, og Indskriften er:

1864 — 1920

Ved en privat Højtidelighed i Sommeren 1920 blev Stenen rejst og afsløret, og for at sikre den i Fremtiden er der tinglæst en Deklaration, som forpligter senere Ejere af Gaarden til at værne og vedligeholde Mindesmærket.

GERLEV-STENEN

(Gerlev Sogn og Herred.)

Beboerne i Gerlev havde gennem flere Aar talt om at faa Pladsen foran Brugsforeningen, der henlaa ukrudtstilgroet og uskøn, rensat, planeret og tilplantet med Blomster og Stauder, hvorfor der efter Tilskyndelse af nu afdøde Læge E. Køhn i 1931 nedsattes et Udvalg til at forestaa Arbejdet. Og da Gaardejer A. P. Kok tilbød Udvalget en velformet, lys Natursten, som laa paa hans Mark, bestemtes det at anvende denne til et Genforenings-Mindesmærke. Og den 23. Juli 1931 blev den store Sten, hvis Vægt er omkring 10 Tons, derfor læsset paa Blokvogn, og med en Lastbil for og en bag kørtes den i Overværelse af ca. 200 Mennesker til Byen og rejstes paa Pladsen foran Brugsforeningen.

I Forsiden indhuggedes:

9. JULI 1920

END ER DER EN GUD FOR OVEN,
DER RAADER FOR DANMARKS SAG

Den tidligere ukrudtstilgroede Plads er nu et Anlæg, som Byen har Ære af. I Midten er rejst en dekorativ Lysstander med Lamper i tre Buer, og hele Pladsen, der er hegnet med en svær Jernkæde, ophængt mellem større Natursten, er tilplantet med 350 ensfarvede Ellen Poulsen-Roser, og Randers Amt har bekostet et bredt Fortov omkring Anlægget, der har kostet 950 Kr., som indkom i Bidrag fra Byens og Omegnens Beboere.

KÆRBY-STENEN

(Kærby Sogn, Gerlev Herred.)

Tanken om at rejse en Genforeningssten i Kærby fremsattes af Lærer Chr. Wammen, og der blev set paa forskellige velegnede Sten. To forsøgte udgravet og løftet, men forgæves. De var for tunge. Det hele var derfor nærmest opgivet, indtil Møller Chr. Krogh, Kærby Vandmølle, blev opmærksom paa en mandshøj, smal Sten, som laa over en

Stenkiste ved Mølleedammen. Denne Sten blev derefter rejst paa Gadejorden i Byens Midte, støttet af tre mindre Sten.

Lærer Chr. Wammen, der opfattede den sønderjyske Sag som fælles nordisk, foreslog Indskriften:

1864

FLYTTET ER

NORDENS GRÆNSEPÆL

1920

1. November 1920 afsløredes Mindesmærket ved en Fest, hvor Lærer Chr. Wammen talte ud fra Ordene: *Atter det skilte bøjer sig sammen.* Mindestenen er Byens Fælleseje.

ASFÆRG-STENEN.

(Asfærg Sogn, Nørrehald Herred.)

»En Beskrivelse om Genforeningsstenens Tilblivelse i Asfærg« lyder Indledningen til et Dokument, som i en Flaske er nedlagt under Mindestenen, og det fortsætter saaledes:

„Aaret 1920 er blevet et Mærkeaar i Danmarks Historie, idet Genforeningen med Sønderjylland fandt Sted, og der kom her i Asfærg som saa mange andre Steder en levende Bevægelse for at sætte Genforeningen et varigt Minde.

Mandag den 29. November 1920 kom et Møde i Stand i Asfærg Forsamlingshus, som fik ret god Tilslutning fra Beboernes Side, og et 7-Mands Udvalg med Gaardejer N. Jørgen Jensen, Asfærg, som Formand blev nedsat til at føre Sagen videre og fik til Opgave at finde en Sten, at tegne Bidrag hos Sognets Beboere samt finde en Plads i Asfærg, som kunde være passende at rejse Stenen paa.

Fra Sognets Beboere blev der givet Oplysninger om og Tilbud paa Sten, som man ansaa for passende til Genforeningsstenen, og Udvalget foretog Mandag den 6. December en Besigtigelse af Stenene og valgte en, der laa paa Husmand Jens Borresens Mark i Kaatrup. Stenen vejede ca. 4000 kg og havde en dejlig Flade til Indhugning af Indskriften. Den har tidligere hørt til i et Gravkammer i en Jordhøj, der for Aar tilbage er udgravet.

Ejeren overgav med Glæde Stenen, og i samme Uge blev der af Udvalget foretaget en Indsamling blandt Sognets Beboere; saa at sige alle Bosiddende samt en Del Unge gav deres Bidrag til det smukke Formaal, og der indkom ialt 545,25 Kr. Samtidig henvendte Udvalget sig til Stenhuggermester Oswald Carlsen i Randers, der senere besørgede Opstillingen og indhuggede Indskriften.

Mandag den 13. December holdtes Udvalgs møde hos Formanden, hvor man gennemgik Indsamlingslisterne og forhandlede om Pladsen, hvor Stenen skulde staa; men der kunde indenfor Udvalget ikke opnaas Enighed, og det vedtoges at afholde et offentligt Møde, hvor der saa ved Afstemning skulde tages Bestemmelse om Pladsen, hvor Stenen skulde rejses.

Mødet blev fastsat til Mandag den 20. December og vandt meget stor Tilslutning, vel nok fordi Uenigheden om Pladsen ogsaa var til Stede blandt Sognets Beboere; men efter en Forhandling og flere Afstemninger vedtoges det med stort Flertal, at Stenen skulde rejses ved Korsvejen lige over for Forsamlingshuset paa den gamle Skoleplads (Kirkepladsen).

Det var Meningen at føre Stenen til Opstillingspladsen paa en Slæde, naar det blev godt Slædeføre; men dette indtraf ikke i Vinteren 1920—21, hvorfor en Vognmand fra Randers ved Foraarstid kørte Stenen til Pladsen, hvor den skulde staa. Udvalget endes om Indskriften:

1864

NORDSLESVIG FRELSTES FRA VOLDSMAGTENS GRU
SYDSLESVIGS DANSKE KÆMPER ENDNU

1920

Først i April Maaned 1921 var Stenen færdig og blev afsløret 13. April. Festen havde vundet stor Tilslutning. Sognepræst G. D. Fløe talte og foretog Afsløringen."

Udover Oplysningerne, som findes i det citerede Dokument, kan tilføjes, at der ved en efterfølgende Fest i Forsamlingshuset blev talt for Sognets fem Veteraner, der var indbudt som Hædersgæster, og paa hvis Bryst unge Piger fæstnede en rød og en hvid Rose, og der overræktes hver et Genforeningsflag og en Sølvske med Indskriften: *Sønderjylland vundet, det var Kampens Maal*. Asfærg-Faarup Sparckasse havde bekostet disse Gaver.

Indskriften paa Stenen er, med en lille uvæsentlig Ændring, den samme som findes paa Ny-Solbjerg-Stenen i Aarhus Amt, som blev rejst i August 1920.

Stenen er overdraget til Asfærg Borgerforening.

HVIDSTEN-STENEN

(Gassum Sogn, Nørhald Herred.)

En af Amtets mindste Genforeningssten er rejst i 1920 ved Landevejen Nord for Hvidsten By af fhv. Gaardejer Jens Ulnitz. Den aldrende Gaardejer har bestemt og selv indhugget Indskriften i den knap 1 m høje Naturstens flade Forside.

EIDEREN

KONGEAA

SKELBÆK

1920

DANEVIRKE?

I Tilknytning til Genforeningsstenen har Jens Ulnitz senere rejst fire Natursten, hvori han har indhugget Højestepriserne 1914—20 paa Korn, Heste, Køer, Fjerkræ, Landbrugsprodukter og Tørv samt Salgspriser paa Ejendomme i Spentrup og Gassum Sogne, solgt baade i 1914 og 1920.

Den privat rejste Mindesten tænkes overdraget til Byen som Fælleseje.

TVEDE-STENEN

(Tvede Sogn, Nørhald Herred.)

Repræsentanter for Kirkeligt Samfund af 1898 indbød i Foraaret 1920 til et Møde i Tvede Forsamlingshus, hvor det vedtoges at søge rejst en Genforeningssten. De nødvendige Pengemidler indkom ved frivillige Bidrag, og en passende Sten blev fundet. Den laa som Grundsten i Kirkegaardsdiget, men Kirkecjeren, Hofjærgemester C. C. v. Folsach til Gesinggaard, gav Tilladelse til, at den maatte benyttes til Mindesten. Den blev derefter rejst i et lille Blomsteranlæg foran Indgangen til Forsamlingshuset. Samtidig lod Byens Kvinder rejse en Flagstang med tilhørende Flag.

Indskriften paa Stenens Forside er:

GENFORENINGEN

D. 15. JUNI 1920

BRUDT OG DELT

KAN ATTER VORDE HELT

Verslinjerne er af Grundtvig.

15. Juli 1920 afholdtes Afsløringsfest med Taler af Sognepræsten, Johs. Talleruphuus, og Maler Th. Hoffmann.

Interessentskabet Tvede Forsamlingshus værner og vedligeholder Mindestenen.

LINDE-STENEN

(Linde Sogn, Nørhald Herred.)

Efter Genforeningen afholdtes der i Linde Skole en Sammenkomst af Skoledistriktets Beboere, hvor der nedsattes et Udvalg til at forestaa Rejsningen af en Genforeningssten, der tænktes afsløret 4. Oktober 1920, Halvfjerdsaaarsdagen for Kampen ved Frederiksstad.

Ved Indsamling blandt Beboerne indkom de nødvendige Pengemidler, og en særlig Indsamling blandt Kvinderne gav Midler til Køb af et stort Dannebrogslag, og Gaardejer Lars P. Larsen skænkede en Flagstang.

Som Mindesten anvendtes en gammel Grundsten fra en nylig nedrevet Gaard paa Bygadens nordre Side, skænket af Gaardejer S. H. Bak. Den blev rejst i en Stendysse paa en indhegnet, trekantet Plads ved Kirken, hvor Vejen deler sig til Tvede og Lindebjærg.

Øverst paa Stenen er indhugget to farvelagte Dannebrogslag med krydslagte Stænger og derunder:

CHR. IX   CHR. X
 1864   1920
 KONGERNES KONGE
 ENE DU KAN
 SKÆRME VORT ELSKEDE
 FÆDRENELAND

Som vedtaget afslørdes Mindestenen Mandag den 4. Oktober 1920. Højtideligheden indleddes med Festgudstjeneste i Kirken, hvor Valgmenighedspræst V. Christensen, Mellerup, prædikede. Efter Gudstjenesten samlede Deltagerne omkring Mindestenen, og fem unge Piger i Nationaldragter sang: *Vaj frit vort Flag ved Slot og Hytte*, medens det nye, store Flag gik til Tops, og efter en kort Tale afslørede Lærer M. Andersen Stenen, idet Forsamlingen istemte: *Kongernes Konge*, hvis første Linjer er benyttet som Indskrift.

Mindestenen værnes og vedligeholdes af Byens Beboere.

LINDEBJÆRG-STENEN
 (Harreslev Sogn, Støvring Herred.)

Paa Initiativ af Murer Anders Jespersen rejstes der i Eftersommeren 1920 en Genforeningssten paa Gadejorden foran Lindebjerg Skole, og i Foraaret og Sommeren 1921 blev der yderligere anlagt et Anlæg og rejst en Flagstang, der sammen med et Flag er skænket af Byens Kvinder.

Mindestenen, en 2 m høj, rødlig Granitsten, er hentet fra en Granplantage, »Kolbakken«, under Støvringgaard Kloster, og skænket af Skovrider C. Paulsen, Støvringgaard. Den staar paa en Græsplæne i Anlægget, omgivet af en Kreds af mindre Sten og med Indskriften, der er forfattet af Murer Anders Jespersen og Lærer J. Mortensen:

HVAD FJENDER FORDUM DELTE,
 DET VENNER DELVIS HELTE
 1864 — 1920

Indskriften er særlig tænkt som Udtryk for, at der stadig lever Danske Syd for Grænsen.

Lørdag den 30. Oktober 1920 var der Afsløringsfest. Sognepræsten, Jeppe Jensen, Lærer J. Mortensen og Murer Anders Jespersen talte, ved Stenen og i Forsamlingshuset, hvor Festen fortsattes.

Mindesmærket og Anlægget er Byens Fælleseje.

MELLERUP-STENEN

(Mellerup Sogn, Støvring Herred.)

Ved Mellerup Brugsforenings Generalforsamling først i Marts 1920 fremsattes Tanken om at rejse en Genforeningssten, og der nedsattes et 9 Mands Udvalg til at forestaa Arbejdet, og da en foretaget Indsamling i Sognet gav 1127 Kr., var det økonomiske Grundlag sikret.

Midt i Byen, hvor Vejene: Randers—Vore Færge, Tvede og Lindebjerg løber sammen, var en tildels opfyldt Lavning, der tidligere kaldtes »Bøjpøt«, som laa opfyldt med Skrammel og Affald. Dette lille Stykke trekantede Gadejord omgivet af Veje bestemte Udvalget at benytte som Plads for Mindestenen. Byens Behoere ryddede og opfyldte derfor Pladsen og omsatte den med en lav Række Kantsten samt seks opretstaaende Natursten, hvori er fæstnet en svær Jernkæde. Den godt 2 m høje Mindesten blev hentet paa Nørbakke i Skalmstrup Mark og med et Forspand af 6 Heste kørt i Festoptog til dens fremtidige Plads midt i Byen og ved den alfare Vej.

I Stenens skjulte Sokkel er nedsat en Glaskrukke indeholdende et Dokument med samtlige Bidragsyderes Navne samt nogle historiske Optegnelser med Datoer for Afstemningen i I. og II. Zone og slutter med Grundtvigs Linjer: *Immer det dages dog paa ny, hvor Hjerterne Morgen vente.* Tillige indeholder Krukken nogle Skillemonter, Ernærings- og Rationeringskort. Glaskrukkens Indsættelse skete ved en lille Højtidelighed, hvor Friskolelærer Ejnar Asbo holdt en kort Tale og tilmurede Dækstenen, medens de forsamlede Tilskuere sang: *Udrundne er de gamle Dage.*

De største Vanskeligheder var Opnaelse af Enighed om Indskriften. Udvalget indbød til en Konkurrence med anonym Indsendelse til Udvalgsformanden. Der indkom 23 Forslag, men Enighed kunde der ikke blive om et enkelt af disse, hvorfor der til sidst valgtes fire Linjer fra Valdemar Rørdams Sang: *I Sommersol og Blæst*, samt:

SØNDERJYLLANDS
GENFORENING MED DANMARK
AAR 1920

VI VED, AT FJELD KAN SPRÆNGES.
OG TVINGES KAN EN ELV,
MEN ALDRIG KAN ET FOLK FORGAA.
SOM IKKE VIL DET SELV

Stenen i Mellerup By.

Paa den forreste og største af de Sten, hvorpaa Jernkæden omkring Mindepladsen hviler, var det Udvalgets Mening, at Flensborg By's Vaaben skulde indhugges, om Byen nogensinde blev genforenet med Danmark, samt Aarstallet, naar dette skete.

Genforeningsdagen 9. Juli 1920 afholdtes Afsløringsfest. Saavel Mindepladsen som Kirken og Forsamlingshuset, hvor Festen begyndte og afsluttedes, var pyntet med Guirlander, Blomster og Flag. Kirkeklokkerne fra begge Byens Kirker ringede, og Kl. 14 var der Festgudstjeneste i Valgmenighedskirken, som var mere end overfyldt. Fra Kirken gik Forsamlingen til den tilhillede Mindesten, hvor en tidligere Mellerup-Borger, Hypotekbankdirektør, fhv. Folketingsmand N. C. Moestrup, Aarhus, talte og afslørede Stenen.

I Festoptog drog Deltagerne derefter til Forsamlingshuset. Forrest gik en lille sønderjysk Pige fra Aabenraa, der bar et Skjold med et paa-malet Dannebrogflag og Indskriften: *Sønderjyder! Velkommen hjem!* Bag hende strøede hvidklædte Smaa-piger Blomster for Festens Æresgæster, de gamle Veteraner, derefter kom et Hornorkester og endelig den store Folkemængde.

I Forsamlingshuset talte Pastor H. Hauch, Støvring, og Valgmenighedspræst V. Christensen, Mellerup. Førstnævnte sluttede med at citere en af Taleren til Lejligheden skreven Sang, hvis sidste Vers lød:

Lad da smelde vort Flag mod det lyseste Blaa,
gamle Dannebrog atter paa Stang.
Hvad vi drømte i Kvæld, vi i Gry fik naa,
og vor Sorg blev til dejligste Sang.

Som Afslutning paa Afsløringsfesten vedtog Forsamlingen at ville fejre Genforeningen med en aarlig tilbagevendende Fest i Lighed med Afsløringsfesten, og at overgive Mindesmærket til Oldermænden, saa det for Fremtiden kunde vedligeholdes af Byens Fælleskasse.

BYBJERG-STENEN

(Mellerup Sogn, Støvring Herred.)

En ægformet 2,5 m høj Natursten, glat afskuret i Istiderne, er rejst paa Gaarden Bybjerglands Mark Vest for Sognebyen og synlig herfra. Indskriften er:

1920
TIL TIDS ENDE
STEN TALE

Stenen, der er fundet paa Boelsmand Niels P. Pedersens Mark i Mellerup, staar frit paa den østlige Skrænt af Bybjerghøje uden Plantning

Stenen paa Bybjerglands Mark.

eller Indhegning, alene omgivet af den naturlige Græsbund med Stedets vilde Blomsterflor, som den veksler med Aarstiderne. Den er rejst af Gaardens Ejer, Aage Sørensen og Hustru Pouline og Døtrene Bertha Edelbeck og Edel Sørensen samt Medhjælperen G. Larsen.

Stenen, der er smukkeste, naar Morgensolen over Røvsø forgylder Fjorden og Skovnæssene paa Ommersyssels østlige Fjordbred, blev rejst og afsløret i al Stilhed til Genforeningen og er stadig i Privateje.

TEBBESTRUP-STENEN

(Haslum Sogn, Galten Herred.)

I August 1920, da Tebbestrup Bys Lødsjere var samlet til et Møde angaaende Jagtlejen, fremsatte Oldermænd, Gaardejer Nicolaj Nielsen, »Egelund«, Forslag om at rejse en Genforeningssten, hvad der vedtoges enstemmigt, og et Tremandsudvalg nedsattes til at forestaa Arbejdet.

Til Mindesten benyttedes en Sten hentet fra en Gravhøj, »Ulvehøj«, sydøst for Byen. Den blev opstillet i Byens lille Anlæg »Egelund« ved Vejen gennem Byen.

Højskoleforstander Aage Jensen, Voldby, nu Hadsten, har forfattet Indskriften:

GENFORENINGEN

1920

DANMARKS GRÆNSE MOD SYD BLEV FLYTTET,
SPRÆNGTE BAAND BLEV ATTER KNYTTET*)

Kongens Fødselsdag 26. September 1920 afsløredes Mindestenen. Operasanger Rudolf Hoffmann, Tebbestrup, sang, og Sparekassedirektør P. Skaarup, Randers, holdt Festtalen og afdækkede Stenen. Om Aftenen fortsattes Festen i Forsamlingshuset.

Bestyrelsen for Tebbestrup Forsamlingshus værner og vedligeholder Mindestenen.

*) Indskriften er de to nederste Linjer af et Vers paa Genforeningsstenen i Voldby.

ØLST-STENEN

(Ølst Sogn, Galten Herred.)

I 1919, da Kommunen lod sætte en ny Sluse over Ølst Bæk, blev der i den gamle Stenkiste fundet en stor, smuk Sten, som paa Foranledning af Sogneraadsformanden, Gdj. J. Nyborg, blev lagt til Side, da dens Form og Størrelse gjorde den anvendelig som Genforeningssten. Og paa Initiativ af Forslagsstilleren blev Stenen rejst Vest for Byen, ud til Hovedvej Nr. 10, Krusaa—Skagen, paa en af Gaardejer P. Hansens skænket Plads. Størsteparten af Sognets Folk slæbte den hertil, og de omboende Gaardmænd besørgede frivilligt al Kørsel af Grus, Sten og Cement til Støbningen af Fundamentet.

Paa Stenens jævne Forside er indhugget:

ET MINDE FOR
SØNDERJYDERNES TROSKAB

FRA
ØLST SOGN
1864 — 1920

Ølst-Stenen.

18. Juni 1920 afsløredes Mindestenen ved en Fest, hvori Sognets to Veteraner deltog som Hædersgæster. Efter Afsløringen gik Deltagerne i Festoptog med Musik i Spidsen til Trustrup Forsamlingshus, hvor Festsen fortsattes og sluttede med Fremvisningen af forskellige nationale Tableauer.

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

HØGSTEDGAARDS STEN

(Ølst Sogn, Galten Herred.)

Den ene af Ølst Sogns to Genforeningssten er rejst privat af Gaardejer N. Secher og Hustru, Høgstedgaard i Askildrup. Det er en 5000 kg tung Natursten, fundet ved Skovrydning paa det yderste af Ejendommens Mark. Paa en Blokvogn forspændt 6 Heste kortes den til Gaardens Have, hvor den opstilledes paa en Græsplæne, og i 1924 indhuggedes med Majsuskelskrift:

1920
STOD JØDER FOR STYRET I DANMARK
MEN —

VARM OG GLAD VOR TAK GAAR FREM
FOR HVER DANSK, SOM VI FIK HJEM
TROFAST BEDER HJERTET OM:
HAAB FOR DEM, SOM IKKE KOM

Nederst paa Stenen staar med spinkel Skrift: *S. og N. Secher.*

Om Indskriften oplyser N. Secher paa en direkte Forespørgsel her om, at den er forfattet af pastor emer. Vilhelm Gregersen og Ejeren. Besvarelsen, der er dateret 8. Juni 1931, lyder ordret: »Den første Linje er af undertegnede (N. Secher), og efter det *Men*, jeg har sat, er en lang Tankestreg, den burde være endnu længere, saa langt som et ondt Aar, da den betegner det sørgelige, at da Afgørelsen blev truffet om vor Grænse, da blev mange Danske lukket ude. Da den franske Regering vilde yde os mere, nedlagde den danske Regering Indsigelse herimod. Ufatteligt, og meget sørgeligt, at saadan en Regering kan taales. — — Jeg medsender et Avisudklip, som giver Udtryk for ogsaa mit Syn paa H. P. Hanssen.«

Den omtalte Avisartikels Overskrift lyder: »*H. P. Hanssen. Er hun en virkelig Statsmand?*« Det hedder i Artiklen, som er et Udklip af *Flensborg Avis*, skrevet af Sognepræst Anton Pedersen, Aalborg, senere Vallekilde, pastor emer. 1931: »H. P. Hanssens Idé var at lukke ude fra Moderlandet 30,000 Danske, der længtes efter at komme hjem.« Senere sammenlignes H. P. Hanssen med den græske Diktator Venizelos, og Artiklen slutter saaledes: »Hvem er saa Statsmand: H. P. Hanssen eller Venizelos? Svaret er for mig (Sognepræst Anton Pedersen) ligetil, og derfor ønsker jeg ikke, at H. P. Hanssen nogen Sinde skal have med Danmarks Styrelse at gøre.«

Det citerede Brev og Avisartiklen overflødiggør Kommentar til den for dansk Mentalitet fremmedartede Indskrift, — og det bør tillige erindres, at Brevet ikke er skrevet i de politisk bevægede Aar 1919—20, men i 1931 — og Indskriften hugget 1924.

Der afholdtes ingen Afsløringsfest, kun Ejeren med Familie og Husstand var til Stede, da Stenen stod færdig i 1924.

LAVRBJÆRG-STENEN
(Lavrbjerg Sogn, Galten Herred.)

Afstemningsdagen i første Zone, 10. Februar 1920, samledes Beboerne i Lavrbjerg til en Fest, hvor Deltagerne vedtog at fejre den forventede

Genforening med en stor Folke- og Nationalfest og om muligt tillige rejse en Mindesten.

Den planlagte Fest afholdtes 25. Juni 1920. Sognepræsten, Gram-Nyegaard, havde skrevet et Festsplil, der under Instruktion af Forfatteren opførtes af lokale Kræfter. Skuespillet udkom senere under Titlen: *Sæd og Høst* og opførtes forskellige Steder i Forbindelse med Minde- og Afsløringsfester.

Mindestenen var ikke blevet rejst til denne Fest, men der nedsattes et Udvalg til at forestaa Rejsningen.

Som Mindesten valgtes en svær, 2,34 m høj Sten, der laa i Essendrup Skov, tæt Syd for Sognevejen. Det er Halvdelen af en større Sten, som i 1861—64, da der i Sognet arbejdedes paa Anlæggelsen af den jyske Længdebane, blev sprængt i to omtrent lige store Dele for at anvendes til Dæksten i den af Banelegemets Stenkister, der fører Vandløbet ned fra Essendrup Markjorder. Men uvist af hvilken Grund blev den kløvede Sten ikke anvendt, og dens ene Halvdel anvendtes saa i 1920 til Genforenings-Mindesmærke. Ifølge Sagnet dækkede Stenen, medens den endnu var ukløvet, over Nedgangen til en Løngang, der fra Skoven førte under Dalbunden og Lilleaa til Herresædet Bidstrup i Granslev Sogn, Viborg Amt.

Paa det formentlige gamle Bystævnes Plads i Lavrbjerg blev Sagnstenen saa rejst og afsløret Fredag den 19. November 1920 efter en Takkegudstjeneste i Kirken. Sognepræsten Gram-Nyegaard talte og sluttede med at citere den af Taleren forfattede Indskrift:

HVAD DJÆRVHED OG TROSKAB
FORMAAR I ET FOLK,
DERFOR SKAL DU STEN
VÆRE SLÆGTERNES TOLK
OG MELDE, TRODS ALT,
END DANMARK SKAL FRISTE,
HVAD SAADAN VI VANDT,
VII. ALDRIG VI MISTE

Efter Afsløringen blev sunget en af Sognepræsten forfattet Sang: *Frem uden Hvile Tidens Bølge rulle*. Og medens Kirkeklokkerne sendte deres Malmtoner ud over Byen, blottede Forsamlingen Hovederne og sang: *Slumre sødt i Slesvigs Jord*. — Festen fortsattes i Forsamlingshuset.

Mindesmærket er Byens Fælleseje.

ØDUM-STENEN

(Ødum Sogn, Gulten Herred.)

Ødum-Stenen.

Ved et Møde i Ødum Præstegaardshave paa Genforeningsdagen 9. Juli 1920 blev det bestemt at rejse en Mindesten, og at Menighedsraadet skulde tage sig af Sagen. Stenen blev derefter i Løbet af godt en Maanedes Tid rejst midt i Byen, i Hjørnet af den gamle Præstegaardshave med Front mod Vejen og Skolepladsen, saa de vejfarende og den opvoksende Slægt daglig kan have den for Øje. Mindesmærket bestaar af en

Hovedsten i Midten, omgivet af en dobbelt Række af mindre Sten, mellem hvilke der er plantet Bregner. Et Par Takstræer flankerer Mindestenen, hvorpaa er indhugget det sønderjyske Vaabenskjold og:

GENFORENINGEN

1920

I Soklen er indmuret en Flaske, indeholdende et Dokument med Ordlyden:

„Efter Verdenskrigen 1914—18, hvor der faldt 6000 danske Sønderjyder, blev Sønderjylland efter 56 Aars Adskillelse 9. Juli 1920 genforenet med Danmark efter en fri Folkeafstemning, hvor 75 pCt. stemte for Danmark.

I Taknemmelighed og Glæde herover rejste Beboerne i Ødum denne Mindesten, der tidligere stod som Hjørnesten i et Dige ved Ødumgaard og er skænket af dennes Ejer, Niels Christensen. Udsmykningen og Indskriften er udført efter Tegning af Tømrer Chr. Olesen, Ødum. Jord- og Betonarbejdet har Particulier M. Thuse, Ødum, udført; men Byens Folk har frivilligt medvirket ved Tilkøbsel af Jord og Sten saavel som med Pengebidrag.

Sognet havde 901 Indbyggere. R. Andersen var Sognepræst og P. Nygaard Lærer i Ødum.”

Søndag den 15. August afsløredes Mindestenen umiddelbart efter Eftermiddagsgudstjenesten i Kirken. Sognepræsten, R. Andersen, og Lærer Nygaard talte. Den førstnævnte afslørede Stenen, der værnes og vedligeholdes af Menighedsraadet.

VORE-STENEN

(Vore Sogn, Røvsø Herred.)

Daværende Sognepræst J. A. Ohrt, Vore, lod i Genforeningsaaet rejse en ret stor, trekantet Sten, som sad i Kirkegaardsdiget. Præstegaardens Naboer hjalp til med at slæbe den fra Diget til et lille

Buskads, et overgroet Gravsted, hvor den rejstes. Præsten aftalte med Stenhugger A. C. Jensen, Randers, at indhugge Indskriften:

SØNDERJYLLAND
FRÆREVET 1864
GENGIVET 1920

Da dette imidlertid ikke blev gjort til Genforeningen, lod Præsten Stenen paamale en hvid Medaillon med Aarstallet 1920 i sorte Taltegn.

Mindestenen opstilledes og afsløredes uden større Festlighed og var 15. Marts 1930 endnu uden indhugget Indskrift.

LILLE-SJØRUP-STENEN
(Vore Sogn, Røvsø Herred.)

Hvor Vejen fra de to Søkende Peter og Anne Marie Andersens Gaard i Lille-Sjørup støder til Sognevejen, Vore—Estruplund, er der af Gaardens Tjenestekarl, Alfred Børgesen, rejst en mindre Genforeningssten. Den til Mindesmærket anvendte Sten er af Karlen opgravet i Gaardens Grusgrav, og han har ligeledes selv rejst Stenen, først i Gaardens Have og senere paa dens nuværende Plads, bestemt og indhugget Indskriften og Udsmykningen, der øverst paa Stenen er to korslagte og stiliserede Vaaben, hvorunder staar, omslynget af et Baand eller Tovornament:

1864
1920

Og i en Bue uden om Aarstallene:

ATTER DET SKILTE BØJER SIG SAMMEN

Mindesmærket blev rejst i 1932, men der afholdtes ingen særlig Højtidelighed eller Afsløringsfest.

ØRSTED-STENEN
(Ørsted Sogn, Røvsø Herred.)

Paa Forslag af daværende Sognepræst i Ørsted, nu afdøde M. Ring, blev der paa en trekantet Plads midt i Byen rejst en Genforeningssten. De nødvendige Penge, 1072 Kr., indkom ved en Kirkekoncert og ved Afsløringsfesten, hvortil der solgtes Adgangstegn, samt ved frivillige Bidrag.

Til Mindesmærket benyttedes en Sten, der laa som Trappesten ved Kirkegaardens nordøstlige Laage. Den slæbtes til en af Vej omgiven

Ørsted-Stenen.

Trekant, »Pollen«, i Byens Midte, som ved Tilkørsel af Jord højnedes og indhegnedes med Cementsøjler, forbundne med Jernrør. Indskriften paa Stenens Forside er:

SØNDERJYLLAND

1920

Ved Afsløringen 18. Juli 1920 var der samlet over 1000 Mennesker, deriblandt Sognets tre Veteraner, som var Festens Æresgæster. Efter en Gudstjeneste i Kirken samledes Deltagerne ved Mindesten, som Gaardejer J. C. Petersen, Kærsgaard, afslørede og udbragte et Leve for

det større, samlede Danmark. I Præstegaardshaven, hvor Festen fortsattes, holdtes Hovedtalen af Sognepræsten, M. Ring. — Mindestenen er overdraget til Kommunen.

STAMPENGAARDS STEN

(Essenbæk Sogn, Sønderhald Herred.)

Paa Foranledning af Husmoder Fru Caroline Andersen, Stampengaard, opstilledes der i Udkanten af Gaardens Have en 1,5 Meter høj Natursten, fundet ved Gaarden og opstillet uden fremmed Hjælp af Gaardens Befolkning og Feriegæster. Som Indskrift har den kun Aars-tallet:

1920

Kortere kan det ikke siges. Indskriften er tegnet af Husmoderen og hugget i Stenen af Gaardens Forkarl.

Mindesmærket staar smukt i en ca. 3 m høj Bøgehæk, bag hvilken Naaletræer rager op.

Genforeningsdagen 1920 rejstes og afsløredes Stenen ved en lille, privat Fest, hvor Gaardens Ejer, Martinus Andersen, udbragte et Leve for Sønderjyllands Hjemkomst.

VIVILD-STENEN

(Vivild Sogn, Sønderhald Herred.)

Tanken om at rejse en Genforeningssten i Vivild fremkom i Foraaret 1920 ved en festlig Sammenkomst i den stedlige Borger- og Haand-

værkerforening, hvor den vandt almindelig Tilslutning. Ved en foretagen Indsamling i Sognet gav saa at sige alle et Bidrag. Muremester J. M. Eshensen, Vivild, gav gratis en mægtig Sten, der laa i en ham tilhørende Grusgrav »Knolden« paa Ejendommen »Aalykke«. Den var imidlertid saa stor, at den maatte sprænges for at kunne flyttes. Sprængningen lykkedes, saa der blev to smukformede Sten, hvoraf den ene overlodes til Annekssognet Vejlbj.

Vivild-Stenen, der er »Tvillingestens« til Stenen i Vejlbj.

Stenen blev opstillet i Byens Anlæg Vest for Byen, hvor der tidligere havde været en Lergrav. I Stenen er indhugget:

SØNDERJYLLAND

1920

Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, holdtes en af godt 1000 Mennesker besøgt Afsløringsfest, hvortil Sognets 6 Veteraner var indbudt som Æresgæster — én var dog forhindret i at være med ved Højtideligheden paa Grund af Sygdom. Daværende Sognepræst Bang og nu afdøde Højskoleforstander Broder Nissen, Vivild, talte, og Festen var enestaaende i Sognets Historie, hvor de kirkelige Retninger, der er skarpt adskilt, var enige i fælles Taknemmelighed og Glæde over det underfulde, som var timedes vort Folk.

Mindestenen blev sammen med et mindre, overskydende Beløb overdraget til Anlæggets Bestyrelse, der fremtidig sørger for Værn og Vedligeholdelse.

VEJLBY-STENEN

(Vejlbj Sogn, Sønderhald Herred.)

Efter at der i Hovedsognet Vivild var rejst en Genforeningssten, nedsatte Annekssognets Beboere et Udvalg med Garver H. Petersen som Formand, der skulde søge rejst en Mindesten i Vejlbj. Arbejdet gik hurtigt og let, da de nødvendige Pengemidler indkom til Udvalget uden foretaget Indsamling, og Hovedsognet, Vivild, gav en stor, smuk Sten, frakløvet den dér rejste Genforeningssten, som var sprængt i to Stykker, da den var for stor til at flyttes. De to Kirkesogne har saa ledes delt den samme Sten. Det er et Eksempel paa, hvorledes Genforeningen skabte hjælpsomt Fællesskab og Enighed, som gik paa tværs

Vejlby-Stenen. Vivild-Stenens fraklævede Halvdel

af alle Retninger og Partier, hvad der er et af de smukkeste Træk ved Rejsningen af Genforenings-Mindesmærkerne. Det er særligt karakteristisk her i de to Kirkesogne, hvor de kirkelige Retninger og Partier er saa skarpt delte, at denne Deling og ikke politiske Synspunkter præger f. Eks. Kommunalvalgene. Men for første og eneste Gang i Sognenes nyere Historie skete det, at de kirkelige Skillelinjer bortryddedes, saa fuld Enighed var raadende.

Paa Vejlby Kirkeplads blev Mindestenen opstillet paa en stenkranset, opkastet Jordhøj og med en af Udvalgsformanden foreslaaet Indskrift:

SØNDERJYLLAND GENFORENET
1920

TAK OG GLÆDE FYLDTE LANDET

Den 21. November 1920 afsløredes Mindestenen ved en lille Højtidelighed, hvor Sognets daværende Præst talte og foretog Afsløringen. Menighedsraadet værner og vedligeholder Mindestenen.

NØRAGER-STENEN

(Nørager Sogn, Sønderhald Herred.)

Søndag den 19. December 1920 afsløredes i Nørager en smuk Natursten til Minde om Sønderjydernes Hjemkomst. Stenen, der er skænket af Gaardejer Søren Madsen, er godt 2 m høj med en Vægt af 5000 kg. Den er rejst midt i Byen og har til Indskrift:

SØNDERJYLLAND
1864 — 1920

Ved Afsløringen talte Lærer K. E. Jørgensen, Nørager, og nu afdøde Højskoleforstander Broder Nissen, Vivild. Mindesmærket, der kostede godt 500 Kr., er rejst for frivillige Bidrag.

Beboerne i Nørager og Tustrup værner og vedligeholder Mindestenen.

MARIE MAGDALENE-STENEN

(Marie Magdalene Sogn, Sønderhald Herred.)

Paa Initiativ af Boelsmand og Kirkeværge Chr. M. Rygaard blev der i Genforeningsaaaret rejst en Mindesten paa en lille Plads uden for Marie

Magdalene Kirkegaard ved Vejen, som fører gennem Byen. Det meste Arbejde er ligeledes udført af Kirkeværgen, men de kontante Udgifter er afholdt i Fællesskab af Byens Beboere.

Den lille firkantede Plads, hvor Stenen er rejst, er omgivet af en Hvidtjørnhæk, indenfor hvilken der er plantet en Rødtjorn og tre Linde. Paa Forsiden af Stenen er indhugget:

SØNDERJYLLAND

1920

Genforeningsdagen afsløredes Mindestenen, der værnes og vedligeholdes af Kirkeværgen.

RYUMGAARD-STENEN

(Marie Magdalene Sogn, Sønderhald Herred.)

Spørgsmaalet om at rejse en Genforeningssten i Ryumgaard fremkom paa den stedlige Haandværker- og Borgerforenings Generalforsamling i Juni 1920. Og efter nogen Forhandling nedsattes et Tremandsudvalg til at tage sig af Sagen. Udvalget enedes om paa »Møllebakken« Nord for Byen at opstille en Runddysse, en stor Overligger hvilende paa tre mindre Sten samt rejse en 16 m høj Flagstang.

Indskriften paa Overliggerens Sydside er udført efter Tegning af Kunstmaler Frøken Erna Andersen, København, og Bogstaverne er fort saa nær op ad Runetegnene, som det er muligt.

SØNDERJYLLAND

1920

Alle Mindesmærkets Dele, Sten, Flagstang og Flag, er Gaver, ligesom Arbejdet ved Opstillingen udførtes frivilligt af Byens Beboere.

Indvielsen skete 10. Juli 1920. Kl. 11 gik Flaget til Tops paa Mindestøjens Flagstang, og Købmand A. C. Andersen, Ryumgaard, mindede i sin Velkomsttale om, at Indvielsen skete i det historiske Øjeblik, da Landets Konge, Chr. X, red over Grænsen ind i det genvundne Land. Derefter talte Sønderjyden, cand. theol. Chr. Jørgensen, Ryumgaard, som sluttede med at bede Forsamlingen mindes de i Verdenskrigen faldne Sønderjyder.

Efter Afsløringen var der Festgudstjeneste i Marie Magdalene Kirke.

.... Mindesmærket er imidlertid senere ødelagt, idet Realskolebestyrer A. Munch, Ryumgaard, efter at have købt »Møllebakken« lod det styrte ned over en Skrænt.

KOVED-STENEN

(Koved Sogn. Sønderhald Herred.)

I Marts Maaned 1920 vedtoges det paa Koved Sogns Venstrevælgerforenings Generalforsamling at rejse et Genforenings-Mindesmærke i Sognet, og der nedsattes ved samme Lejlighed et Tremandsudvalg til at forestaa Arbejdet.

Det viste sig imidlertid senere, at Beboerne i Attrup selv ønskede at rejse et Mindesmærke, saa Stenen i Koved blev derfor rejst alene af Byens og Omegnens Beboere.

Lige uden for Kirkegaardslaugen laa et trekantet Jordstykke, der kaldtes »Plantelandet«, hvilket Navn antageligt stammer fra Fællesskabets Tid, da det dengang var almindeligt, at Landsbyerne havde fælles Udplantningssted for Urtehavernes eller, som det dengang hed, Kaalgaardenes Planter. Senere havde Stedet været benyttet som Gymnastikplads af Skolebørnene. Denne Plads fandt Udvalget velegnet for Mindestenen og ønskede den derfor indhegnet med et Jernstakit; men da det blev for kostbart, blev der i Stedet lagt en Kreds af mindre Sten omkring den store Hovedsten, som er skænket af Statshusmand R. Jørgensen. Ballegaard.

Byens unge og ældre slæbte i Fællesskab de mange Sten til Pladsen, og en Søndag Morgen hentedes Hovedstenen til Byen paa en Stenslæde forspændt 4 Heste. Indskriften er:

SØNDER-
JYLLAND
1864 — 1920

9. Juli 1920, Genforeningsdagen, afsløredes Mindesmærket efter en Festgudstjeneste i Kirken, hvor Sønderjyden, cand. theol. Chr. Jørgensen, Ryumgaard, prædikede og senere afslørede Mindestenen. Festen fortsattes derefter i Forsamlingshuset, hvor det vedtoges hvert Aar 15. Juni at afholde en lignende national Fest og førstkommende Efteraar at plante et Lindetræ ved Mindestenen, saa det hele fik Karakter af et middelalderligt Bystævne. Linden blev om Efteraaret plantet af Sognets eneste dalevende Veteran, Husejer S. Christensen, Koved.

Et Tremandsudvalg, der supplerer sig selv, værner og vedligeholder Sten og Mindeplads.

ØSTER-ALLING-STENEN

(Øster>Alling Sogn, Sønderhald Herred.)

Lærer K. Knudsen, Øster-Alling, hvis Hustru er Sønderjyde, foreslog i 1920 at rejse en Genforeningssten i Byen. Sognets Beboere ydede fri-

villige Bidrag, og Sogneraadformand Kr. Rasmussen, Ring, gav en stor Natursten, som sad i hans Havehegn. Den blev paa Blokvogn kørt til Anlægget Sydvest for Skolen. Og paa Stenens plane Forside indhuggedes:

SØNDERJYLLAND — 1920 — DANMARK

„VI ER DANSKE, OG VI VILLE VEDBLIVE AT VÆRE DANSKE“

9. Juli 1920 afsløredes Mindestenen af Lærer K. Knudsen. Ved en efterfølgende Fest i Forsamlingshuset holdtes Hovedtalen af Sognets daværende Præst, Karl Jensen, der talte om Sønderjyllands Indsats i dansk Kultur og Aandsliv.

Anlægget, hvor Stenen staar, er Byens Fælleseje, og dets Bestyrelse værner om Mindestenen.

VESTER-ALLING-STENEN

(Vester-Alling Sogn, Sønderhald Herred.)

Gaardejer Jens Hansen, Vester-Alling Mark, har i sin Have rejst en ret høj, nærmest firkantet og delvis tilhugget Sten. Med et Mellemløb af ca. 10 cm er der paa Stenens Sider en Række Kilehuller. Den er fundet i Gaardens Mark, som er meget stenrig, og den har rimeligvis i sin Tid staaet som Ledstolpe ved et Mark- eller Gaardled. Indskriften, som Gaardejeren selv har indhugget, er:

1920

AARSLEV-STENEN

(Nørre-Aarslev Sogn, Sønderhald Herred.)

En Del unge Mennesker var sidst i Juni 1920 samlet i Aarslev Skole for at indøve nogle Sange, der skulde synges ved en planlagt Genforeningsfest. Ved den Lejlighed blev de unge enige om at rejse en Sten, saa den kunde afsløres ved den nævnte Fest. Og da det var almindelig kendt, at der i et Markskel Nordvest for Byen laa en stor Sten, blev den næste Aften gravet ud. Den var velegnet til Formaalet, men langt større end beregnet, hvad der dog ikke afskrækkede de ivrige Deltagere. Op skulde den, koste hvad det vilde. Og i Løbet af to Dage lykkedes det ved Forening af Heste- og Menneskekraft at faa den slæbt ned paa Skolepladsen ud for Forsamlingshuset. Her blev den rejst paa tre nedgravede Sten og omgivet af fire høje Hjørnesten, i hvilke der er fastgjort en svær Jernkæde. Udvalget bestemte Indskriften:

SØNDERJYLLAND

1920

FOLKEKRIG FLYTTED GRÆNSEN,
KONGERNES KONGE SKÆRM VORT FOLK

17. Juli 1920 afholdtes den planlagte Genforeningsfest, hvortil Afsløringen af Mindestenen dannede Indledningen. Pensioneret Lærer S. Jensen, Aarslev, foretog Afsløringen; men paa Grund af Regnvejrr maatte Festtalen holdes i Forsamlingshuset, hvor Pastor Skifter-Andersen ogsaa talte. Gaardejer P. Galmstrup talte for Festens Æresgæster, de gamle Veteraner, og Sognepræsten, Provst J. E. Lauesen, fortalte Indtryk fra Genforeningsfesterne og Kongens Rejse i den gønvundne Landsdel.

Ungdoms- og Foredragsforeningens Bestyrelse værner og vedligeholder Mindestenen.

HØRNING-STENEN

(Nørre-Horning Sogn, Sønderhald Herred.)

Genforeningsdagen 9. Juli 1920 afholdt Horning Ungdomsforening en Fest i Byens Forsamlingshus, hvor Sogneraadetsformand, Gaardejer E. Thomsen, Ankergaard, fremsatte Tanken om at rejse en Mindesten, og der nedsattes samme Aften et Femmandsudvalg til at forestaa Arbejdet. Det voldte nogen Vanskelighed at finde en velegnet Plads, hvor Stenen kunde rejses, men til sidst valgtes et Hjørne af Skolehaven ud til Gaden og Skolepladsen. Af Gaardejer N. Møller, Gundestrupgaard, fik Udvalget Tilbud paa en stor, flad 1,5 m høj Granitsten, hvis omtumlede Tilværelse paa sin Vis lignede Sønderjyllands. Den laa oprindeligt i et Havedige ved Dejbjerggaard paa Gundestrup Mark, stod derefter en Tid i Haven til Ravnholt, og da den blev udset til Mindesten, laa den ved Gundestrupgaard. Indskriften, foreslaaet af Lærer A. Busk, Horning, er:

DANMARK:
SAARET 1864
BØDET 1920

Mindestenen afsløredes Søndag den 28. November 1920. Efter Afsløringen fortsattes Festen i Forsamlingshuset, hvor der valgtes et »staaende Udvalg«, bestaaende af Læreren i Horning, født Formand, Sognefogeden i Horning og Formanden for Horning Sparekasse, til at værne og vedligeholde Mindestenen.

FLØJSTRUP-STENEN

(Nørre-Horning Sogn, Sønderhald Herred.)

Paa en lav, græsklædt Jordhøj i Peter Hansens Have i Fløjstrup Kær staar en lille Sten, Amtets mindste, til Minde om Genforeningen. Det er Gaardejerens ældste Son, der i Sommeren 1920 var hjemme som

Rekonvalescent, som paa Faderens Henstilling har rejst Mindestenen og heri indhugget øverst en Stjerne, Lykketegnet, og derunder:

1920

Og paa Stenens Kant staar i Monogram: J. P. H. F. K. 5: Jens Peter Hansen, Fløjstrup Kær. Paa Jordforhøjningen blev plantet en Elm som *Genforeningstræ*, hvis Krone nu hvælver sig over Mindestenen.

15. Juni 1920 afsløredes Mindesmærket ved en lille, nærmest privat Højtidelighed.

HVILSAGER-STENEN

(Hvilsager Sogn, Sønderhald Herred.)

Initiativet til Rejsningen af Genforeningsstenen i Hvilsager blev taget af fire af Byens Mænd, der efter længere Tids Søgen fandt en lysegraa Granitsten paa en af Riismindes Marker. Stenen, som laa halvt skjult i Jorden, var betydelig større end antaget, men 8 Heste kunde dog slæbe den til en Vejtrekant ved Præstegaarden, hvor den rejstes. Provst J. Lauesen, Aarslev, har forfattet Indskriften:

FOLKEKRIG
FLYTTED GRÆNSEN
FREDENS GUD
TAG VOR TAK
1920

Over Indskriften er der som Lykkens Symbol indhugget et Firkløver.

Genforeningsdagen 9. Juli 1920 afsløredes Stenen af Lærer J. R. Eeg, Termestrup, og Lærer G. Jacob Mikkelsen, Hvilsager, talte for Festens Æresgæster, de gamle Veteraner.

Da der imidlertid i 1925 blev foretaget en Regulering ved Vejkrydset, hvor Mindestenen stod, maatte den flyttes til en Plads midt i Byen. Her var en tildels udtørret Dam, der henlaa som Losseplads. Den blev ryddet, opfyldt med godt 1000 Læs Jord, indhegnet og udlagt som Anlæg, i hvis Midte Genforeningsstenen fik sin endelige Plads. Men det var et stort Arbejde, som blev udført af Byens og Omegnens Beboere for at skabe værdige og smukke Omgivelser for Mindestenen, der saavel som selve Anlægget er stillet under Bylavets Beskyttelse.

LIME-STENEN

(Lime Sogn, Sønderhald Herred.)

Snedker Frants Nielsen, Lime By, havde i sin Have en gammel Bindesten, d. v. s. en Sten med indstøbt Jernring, hvori Hestene bandtes, medens de blev skoede. Den gamle Bysmedie havde nemlig ligget

her, men var forlængst nedrevet, kun den næsten mandshøje Bindesten stod endnu paa sin oprindelige Plads.

Snedkermesteren fik Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, den Tanke at ville indhugge Aarstallene, da vi mistede Sønderjylland, og da det tabte kom tilbage. Han gik derfor ind til sin nære Nabo, Lærer N. Christensen, og forelagde ham sin Plan. De to Naboer tog straks i Fællesskab fat paa Arbejdet, og medens Kirkeklokkerne i Lime, som overalt i Landet, ringede Genforeningen ind, indhuggede de to Mænd med primitivt Værktøj Aarstallene:

1864

1920

Under Aarstallene blev der indhugget en ringende Klokke.

Efter Indhugningen sendte de to Mænd Indbydelse ud til Byfolkene om at møde om Eftermiddagen til en lille Afsløringsfest. Her talte Lærer N. Christensen om de historisk-politiske Begivenheder, der havde ført til 1864 og 1920, Tabet og Genforeningen.

LEMMER-STENEN

(Lime Sogn, Sønderhald Herred.)

Ved en Sammenkomst i Lemmer Afholdsforening Grundlovsdag 1920 foreslog Gaardejer L. Nielsen, »Østerlide«, at Afholdsforeningen eller Interessentskabet Lemmer Forsamlingshus, for hvilket Forslagsstilleren var Formand, skulde forestaa Rejsningen af en Genforeningssten. Der var mest Stemning for det sidste, hvorfor der sammenkaldtes til en ekstraordinær Generalforsamling i Interessentskabet Lemmer Forsamlingshus, der repræsenterede alle Byens bosiddende Beboere. Paa Generalforsamlingen tilbød Gaardejerne Marius Nielsen og Martin Jørgensen en velegnet, smuk Sten, der laa som Skelsten mellem deres Ejendomme, men iøvrigt opnaaedes der ikke paa Generalforsamlingen Enighed om Sagen. I Stilhed arbejdedes der dog stadig videre, og efter nogen Tids Forløb opfordrede Gaardejer L. Nielsen Byens Beboere til at møde ved den tilbudte Sten for at læse den paa en forstærket Vogn. Mange gav Møde, og Stenen blev læstet, og Byens Børn og unge slæbte den i Triumf gennem Byen til Forsamlingshuset, hvor den rejstes paa en Græsplæne. Indskriften er:

SØNDERJYLLAND

1920

15. September 1920 holdtes Afsløringsfest, og Mindestenen blev overdraget til Interessentskabet Lemmer Forsamlingshus.

SYVVEJE-STENEN

(Skørring Sogn, Sønderhald Herred.)

I Skørring Sogns nordøstlige Hjørne har Beboerne paa Andi og Lemmer Marker efter Tilskyndelse af Gaardejer J. P. Pedersen, »Tinghøjhus«, rejst en Genforeningssten, der staar lige ved Syvveje ved Randers—Æbeltoft Landevej. Den 1,5 m høje, afrundede Mindesten er givet af Gaardejer N. Olsen Høgh, »Kathrinesminde«, paa hvis Mærk den laa. Paa et af afrundede Natursten opmuret Fundament opstilledes Mindestenen, hvori der øverst er indhugget et farvelagt Dannebrogslag og derunder:

10. FEBRUAR

1920

SØNDERJYLLAND

GENVUNDEN

Mindestenen afsløredes Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, af Lærer Jørgensen, Skørring, som talte om den Lykke og Glæde, alle danske følte ved, at Sønderjylland atter forenedes med Moderlandet og over, at Grænsen hvilede paa Folkens Selvbestemmelsesret. Med et Leve for det større, genforenede Danmark faldt Dækket, og Forsamlingen sang: *Kongernes Konge*.

Et Tremandsudvalg, som supplerer sig selv, værner og vedligeholder Mindestenen.

SKADER-STENEN

(Skader Sogn, Sønderhald Herred.)

I Vinteren 1920 kom det i et privat Selskab hos Købmand Laursen, Skader, paa Tale at rejse et Genforenings-Mindesmærke i Byen. Et Udvalg blev nedsat til at finde en passende Plads og Sten. Pladsen, som er beliggende midt i Byen lige ved Skader Aa, skænkedes af Gaardejer H. Kjærsgaard, og Stenen fandtes i en Mergelbrink uden for Byen. Og det vil altid være et smukt Minde for Beboerne at tænke tilbage paa hin Foraarsaften, da Bymændene i Fællesskab slæbte den store Sten fra Mergelgraven og ind til Mindepladsen.

Paa Stenens Forside er indhugget:

9. JULI 1920

SØNDERJYLLAND VUNDET

DET VAR DANMARKS MAAL

Næsten alt Arbejdet, Kørsel af Jord og Sten, Indhegning og Beplantning af Pladsen, udførtes frivilligt af Byens Folk, og de kontante

Udgifter dækkedes ved frivillige Bidrag samt ved Overskudet fra en afholdt Festlighed.

24. Juli 1920 afsløredes Mindestenen i Overværelse af godt 400 Mennesker. Veteran R. Andersen og Lærer O. Krag talte. Sognefoged S. Vestergaard har lovet at vedligeholde Anlægget og føre Tilsyn med Mindesmærket.

ENSLEV-STENEN

(Enslev Sogn, Nørre-Dyrs Herred.)

Genforenings-Mindesmærket i Enslev, der er en næsten mandshøj, tresidet Sten, staar paa en Plads omtrent midt i Byen. Pladsen er beplantet med Roser og Thuja, og en Stenkreds, forbundet med en Jernkæde, er opstillet som Hegn.

Mindestenen blev hentet fra et Højdedrag paa Gaardejer P. Larsens Mark og med et Forspand af 6 Heste slæbt de ca. 1,5 km ind til Byen, hvor den nu staar paa en opmuret Kampestenssokkel.

Indskriften er:

C. IX   C. X
OM SEJRENS DAG
FOR RETFÆRDS SAG
SKAL DENNE STEN STAA MINDE
1864   1920

Der var ingen særlig Højtidelighed eller Afsløringsfest, da Mindestenen blev rejst i 1921.

VOLDBY-STENEN

(Voldby Sogn, Nørre-Dyrs Herred.)

Den 22. Juni 1920 samledes Bymændene i Voldby for at drøfte Muligheden af at faa rejst en Genforeningssten, og der nedsattes paa Mødet et Syvmandsudvalg med Lærer M. Rasmussen-Lægaard som Formand til at forestaa Rejsningen. Dette Udvalg bestemte, at Stenen skulde rejses i Byens Midte i et ved Forsamlingshuset værende Anlæg, som er bevokset med store Træer. I Spidsen af Anlægget, hvor tre offentlige Veje mødes, var der en ypperlig Plads, dér skulde Mindestenen staa, men der var den Hage ved Sagen, at Anlægget laa for lavt. Desuden førte en stor Grøft baade Spildevand og Overfladevand forbi, saa Pladsen trængte i høj Grad til Regulering. Der maatte nedlægges store Kloakrør, flere vældige Træer fældes og Pladsen højnes ved Tilkørsel af Fyld. Store og smaa hjælp imidlertid troligt til med Arbejdet. Gaardmændene mødte med Køretøjer, og de unge Karle kørte i deres Fritid over 200 Læs Jord, saa Lavningen fyldtes, og der opkastedes en mindre Jordhøj.

En passende Sten fandt Udvalget i den vestlige Kirkegaardsmur, og den 1. Juli samlede alle Voldbys Beboere for at se den transporteret paa Plads. Den var forud læsset paa en stor Stenslæde, hvortil var fæstnet lange Tov, og saa tog Børnene fat, ca. 100 i Tal, og slæbte den store Sten til Anlægget, hvor den opstilledes paa den sammenkørte Jordhøj, bag hvilken der er rejst en Flagstang, hvortil Byens Kvinder har skænket Flaget. Højen er omsat med en Kreds af store Natursten forbundne med en svær Jernkæde.

Højskoleforstander Aage Jensen, Voldby Højskole, nu Hadsten, har forfattet Indskriften:

1920

HIER TALER JEG OM DET GYLDNE AAR,
DA SKILTE BRØDRE TIL HJEMMET NAAR,
DA DANMARKS GRÆNSE MOD SYD BLEV FLYTTET,
OG SPRÆNGTE BAAND BLEV ATTER KNYTTET

Aarstallet 1920 staar omslynget af to Egegrene. Indskriftens to sidste Linjer er tillige benyttet som Indskrift paa Mindestenen i Tebbestrup, der rejstes i Efteraaret 1920.

Beboerne i Sangstrup og Torsø henvendte sig inden Afsløringen til Udvalget for at deltage i Rejsningen og Afholdelse af Udgifterne, som beløb sig til godt 1000 Kr., saa Mindesmærket kunde staa som tilhørende hele Sognet. Udvalget blev derfor udvidet med Repræsentanter for de to Byer, saa hele Sognet har rejst Stenen i Fællesskab.

10. Juli 1920 var der Afsløringsfest. Udvalgsformanden afslørede Stenen, og ved den efterfølgende Fest i Gaardejer Rudolf Sloths store Lade, som alene var stor nok til at rumme de mange Deltagere, holdtes Hovedtalen af Højskoleforstander Aage Jensen.

Lærerne i Voldby, Sangstrup og Torsø fører det fremtidige Tilsyn med Mindestenen, der staar paa Byens eller Sognets Fællesjord.

VEGGERSLIV-STENEN

(Veggerslev Sogn, Nørre-Dyrs Herred.)

Efter Festgudstjenesten i Veggerslev Kirke Genforeningsdagen 1920 blev det bestemt at rejse en Mindesten, og et Udvalg nedsattes til at forestaa Arbejdet.

Husmand Niels Jacobsen havde en velegnet Sten, som blev rejst tæt uden for Kirkegaarden paa en Trekant dannet af tre sammenstodende Veje. Den staar med en flad Sten til Underlag paa en opkastet Jordhøj omsat med 6 Natursten, paa hvilke en svær Jernkæde er fæstnet. Ved Højens Fod staar en Flagstang, der til daglig bærer en Vimpel, givet af Byens unge Piger, og paa Festdage et af Byens Kvinder skænket Flag.

Paa Stenens Forside er indhugget:

GENFORENINGEN

1920

RET FOR MAGT

Paa Bagsiden:

Chr. X (Kongens Monogram)

Mindesmærket opstilledes i Eftersommeren 1920, og Udvalget, der forestod Rejsningen, og som supplerer sig selv, værner og vedligeholder dette.

DALSTRUP-STENEN

(Villersø Sogn, Nørre-Dyrs Herred.)

I Gaardejer Niels Thorups Plantage i Dalstrup er der ved en Korsvej rejst en Genforeningssten af Plantagens Ejer, Forpagter Aksel Thorup og Inspektør Andersen, Dalstrup Sindssygehospital. Den ret store, nærmest hjerteformede Sten blev af Forpagter Aksel Thorup fundet paa Sindssygehospitalets Mark, hvorfra han slæbte den til Plantagen, forspændt 4 Heste. Her blev den opstillet ved Korsvejen tillige med en Flagstang, og Pladsen indhegnet. Paa Forsiden er indhugget:

1920

OG DE TROEDE AT
HJERTEBAAND KAN BRISTE

Stenen i Dalstrup Plantage.

Aarstallet 1920 er omslynget af en stiliseret Egekrans.

Mindestenen rejstes og afsløredes Valdemarsdag 1922. Sognepræsten, J. A. Vedsted, og Redaktør Andersen, Grenaa, talte. Førstnævnte afslørede Stenen, som af Gaardejer Niels Thorup blev overdraget til Byen, der i Fremtiden værner og vedligeholder Mindesmærket.

STOKKEBRO-STENEN

(Gerrild Sogn, Nørre-Dyrs Herred.)

Efter at Tanken Mand og Mand imellem havde været drøftet om at rejse en Genforeningssten, blev der kort før Genforeningen nedsat et Tremandsudvalg til at forestaa Rejsningen. En passende Sten blev givet af Gaardejer Marius Sørensen, Stokkebro, og rejst ved Kanten af Vejen, tæt ved Skellet mod Gerrild By. Den nu afdøde Digterpræst Vilhelm Gregersen, der som Pastor emer. boede i Gerrild, har forfattet Indskriften:

GENFORENINGEN

19 CHR. X 20

SAA MAATTE LÆNKEN BRISTE,

VI SIGER HERREN TAK

I HAABET OM DE SIDSTE,

SOM SMERTENS BÆGER DRAK

Stenen afsløredes Søndag den 31. Juli 1920. Sognets Veteraner var indbudt som Hædersgæster, og over 1000 Mennesker deltog i Højtideligheden.

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

FANNERUP-STENEN

(Ginnerup Sogn, Nørre-Dyrs Herred.)

Ved Fannerup Venstrevælgerfor-
nings Generalforsamling i Marts 1926
fremsattes Forslag om at rejse en
Genforeningssten i Byen, og et Udvalg
med Sogneraadformand, Gaardejer L.
Hougaard som Formand valgtes til at
forestaa Arbejdet. De nødvendige Pen-
gemidler indkom fra Byens Beboere,
og en stor Sten blev fundet i Udkan-
ten af Fannerupgaards Skov ned til
Sundet og skænket af Gaardens Ejer.
Paa Blokvogn kørtes den til en trekan-
tet Plads i Fannerup nordre Bydel, hvor

Fannerup-Stenen.

tre Veje mødes. Jorden tilhørte Gaardejer L. Hougaard, der skænkede den til Mindeplads, og her rejstes Mindestenen paa en lille Jordforhøjning, omgivet af et Stenparti, og selve Pladsen er afgrænset af større Natursten, forbundet med en Jernkæde.

Byens daværende Lærer, Strunge, har foreslaaet Indskriften:

CHR. IX	CHR. X
1864	1920

VÆR TRO I MODGANGSTIDEN,
STYRK FREDEN EFTER STRIDEN

20. September 1926 afsløredes Stenen. Daværende Højskoleforstander Severin Andersen, Djursland Højskole, talte.

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

NIMTOFTE-STENEN

(Nimtofte Sogn, Nørre-Dyrs Herred.)

Ved Nimtofte Haandværker-, Handels- og Borgerforenings 7-aarige Stiftelsesfest, 10. Februar 1920, mindede Formanden, Lærer Hans Birkelund, om, at det var Afstemningsdagen i I. Zone og foreslog, at Sognets Boeere rejste en Genforeningssten paa Byens Torv. Der var stærk Stemning for Sagen, og den følgende Dag blev der fundet en passende Sten i en ødelagt Gravhøj paa Gaardejer Thorvald Udengaards Mark i Sønderskov. Den blev udgravet, hævet og kørt til dens fremtidige Plads, midt paa Byens Torv, hvor den rejstes paa en indhegnet, beplantet Jordforhøjning, bag hvilken der staar en høj Flagstang.

Under et indhugget, farvelagt Dannebrogslag paa Stenens Forside staar:

GENFORENINGEN
1920

MEN ALDRIG KAN ET FOLK FORGAA,
SOM IKKE VIL DET SELV

De to nederste Linjer er af V. Rørdams Sang: *I Sommersol og Blæst.*

Ved Afsløringen, Genforeningsdagen 1920, der indledes med Guds-tjeneste, var Sognets to dalevende Veteraner, Rasmus Juul og Kr. Sloth, indbudt som Æresgæster.

Mindesmærket værnes og vedligeholdes af Haandværker-, Handels- og Borgerforeningen og i Tilfælde af Foreningens Opløsning af Første-læreren, Sognefogeden og Sognepræsten i Nimtofte.

SKIFFARD-STENEN

(Tøstrup Sogn, NørreDyrs Herred.)

En Sommeraften i Juni 1920 samledes Beboerne i den lille Landsby Skiffard for at træffe Bestemmelse om at rejse et Genforenings-Mindesmærke.

En passende Natursten blev fundet paa Brødrene Jens og Niels Vestergaards Mark og slæbt til en græsklædt, trekantet Plads midt i Byen, hvor tre Veje mødes. Den rejstes paa en Stensokkel og skærmedes med en ophængt, svær Jernkæde. Indskriften er:

GENFORENINGEN

1920

Under Aarstallet er der af Fru Skrædder Kirstine Skyum paamalet to Dannebrogssflag med krydslagte Stænger.

14. Juli 1920 afsløredes Mindesmærket, der er Byens Fælleseje og værnes og vedligeholdes af Beboerne.

HOMAA-STENEN

(Homaa Sogn, SønderDyrs Herred.)

Ved Genforeningen blev der udtalt Ønsker om at faa rejst en Mindesten i Homaa, paa en Trekant mellem den nordre og søndre Gade. Denne Plads var en tidligere Branddam, kaldet »Kongedammen« til Trods for, at den laa hen som Oplagsplads for al Slags Røgelse. Et større Oprydningsarbejde var derfor nødvendigt, og Paakørsel af flere Hundrede Læs Jord, før der kunde rejses en Mindesten. Denne stod derfor først færdig til Afsløring sidst paa Aaret 1924.

I en Sang af Lærer Leopold Mostgaard, Homaa, sunget ved Afsløringen, hedder det:

Vi havde her i vor skønne By
en Branddam, hvoraf gik vældigt „Røg“,
en Mudderpøl, fyldt med alskens Kram,
og kaldtes dog for en „Kongedam“.

Og Byens Fædre med Brask og Bram
vedtog at fjerne den Bysens Skam:
Vi fylder Hullet, gør Pladsen ren
og rejser stolt der en Mindesten.

Stenen i Homaa.

Transporten af den store Mindesten, en Overligger fra en nedstyrtet Dysse paa Lyngdals Mark og skænket af Ejeren, Proprietær Gowertz Jensen, voldte næsten endnu mere Besvær end Rydnings- og Opfyldningsarbejdet. Dens Vægt var ogsaa over 7000 kg. Men Begejstringen for at faa den rejst var stor, saa baade unge og gamle tog Del i Arbejdet med ukueligt Mod. Der skulde alene anvendes Menneskekraft og primitive Løftestænger og Bjælker ved Transporten. De vilde ikke staa tilbage for Forfædrene, der havde rejst Dyssen, hvorfra Stenen var taget. Men, som det hedder i ovennævnte Lejlighedssang: »Det var, som den var naglet fast, og Tov og Bjælker ret hyppigt brast.« Dog:

— — Dagen kom, som vi alle ved,
paa Bjælker ned gennem Byen gled
den store Sten som en Klippe graa.
og glade trak baade store og smaa.

Omkring Mindestenen, der rejstes paa et ophøjet, solidt Sten- og Betonfundament, sattes en Kreds af mindre Natursten, forbundne med en Ankerkæde, medens selve Pladsen blev belagt med Havsten, og til Baggrund for Mindestenen anlagdes et mindre Anlæg.

Paa Mindestenens Forside udhuggedes et stort Skjold, hvori der under Kongens Navnetræk indmejsledes et af Lærer Leopold Mostgaard forfattet Vers:

I HAAB OG TRO MED KAMP OG DAAD
OG MØDRES GRAAD
VOR SLÆGT SAA TIDEN RINDE.
OM SEJRENS DAG
FOR RETFÆRDS SAG
SKAL DENNE STEN STAA MINDE
1864 — 1920

Nogen egentlig Afsløring af Mindestenen fandt ikke Sted. Aars-tiden, sidst i November, indbød ikke hertil; men som Afslutning paa det store Arbejde samledes Byens og Omegnens Beboere den 29. No- vember 1924 i Forsamlingshuset til en Fest, hvor Lærer Leopold Most- gaard holdt Festtalen, og den tidligere citerede Lejlighedssang blev sunget.

Mindesmærket og Anlægget er Byens Fælleseje og værnes og ved- ligeholdes af Beboerne.

LYNGBY-STENEN
(Lyngby Sogn, Sønder-Dyrs Herred.)

Beboerne i Lyngby rejste i 1920 en Genforeningssten midt i Byen paa et Stykke Byjord ved det i 1872 nedlagte Lyngby Seminarium.

Gaardejer Kristian Mejneche, Søby, skænkede en anselig, smukt-formet Sten, der laa paa hans Mark. Den slæbtes til Lyngby og rejstes paa en udsete Plads oven paa en sammenkørt, stenbelagt Jordhøj.

Lærer Østergaard og Gaardejer Chr. Christensen forfattede Indskriften:

C. IX	C. X
1864	1920

TAK FOR TROFASTHED
OG VILJERS BLANKE STAAL.
MEN SØNDERJYLLAND VUNDET.
DET ER DANMARKS MAAL

15. August var der Afsløringsfest, hvortil Sognets Veteraner var indbudt som Æresgæster. Deltagerne samledes paa den i Stenens Nærhed liggende Djursland Højskole, hvor daværende Højskoleforstander W. Siewerts og Sønderjyden Johannes Houborg fra Haderslev talte. Sognepræsten, E. Lützen, afslørede Mindestenen, der stod dækket af et nyt Dannebrogslag, skænket af Byens Kvinder.

Mindesmærket er overdraget til Kommunen.

FUGLSLEV-STENEN

(Fuglslev Sogn, Sønder-Dyrs Herred.)

I en lille Granplantage, ved et Vejkryds Øst for Fuglslev By, har Gaardejer Peter Andreasen, Pilebækgaard, rejst et Genforenings-Mindesmærke.

Mindestenen er en Syldsten fra et gammelt Stuehus, der tidligere havde tilhørt P. Andreasen; men da den nye Ejer ønskede den store Sten fjernet, kørte P. Andreasen den med et Forspand af 4 Heste til den ham tilhørende Plantage Øst for Byen, hvor den rejstes paa en Stensætning og med Indskriften:

C. IX	C. X
1864	1920

MINDE OM GENFORENINGEN

TAK FOR TROFASTHED
OG VILJERS BLANKE STAAL.
MEN SØNDERJYLLAND VUNDET.
DET ER DANMARKS MAAL

Fuglslev-Stenen

Indskriften er, med Undtagelse af tredje øverste Linje, den samme som paa Lyngby-Stenen, rejst 1920.

St. Bededag, 27. April 1934, foretoges Afsløringen ved en større Festlighed, og P. Andreasen overdrog samtidig Mindesmærket til Egnens Beboere.

Højtideligheden sluttede med, efter et udbragt Leve for Fædrelandet, at Forsamlingen staaende sang: *Kongernes Konge*.

SKAARUP-STENEN

(Feldballe Sogn, Sønder-Dyrs Herred.)

Gaardejer Kristen Hansen i Skaarup rejste i 1921 et Genforenings-Mindesmærke paa en i Gaardens Nærhed beliggende, antagelig gammel Gravhøj, Toruphøj. Højen havde tidligere været træbevokset, men Ejeren lod Træerne fælde for i Stedet at rejse et Minde for Genforeningen, »der,« som Kristen Hansen udtrykte sig, »taler sit Sprog om, hvad Gud kan gøre.« Fra Højen er der en vid Udsigt over Møllerup og Kalvø Skove og Vigen med Slotsruinen.

Mindesmærket er formet som en Runddysse. Fra Højens Top hæver sig fire 1 m høje Bæresten, over hvilke er lagt en svær Dæksten, hvori er indhugget:

1920

GRÆNSEN SÆTTER GUD
SOM VI HOLDER UD

Om Højens Fod er sat en Kreds af 90 større og mindre opretstaaende Natursten.

Mindesmærket rejstes og afsløredes ved en Privatfest i Efteraaret 1921, og af Hensyn til dets fremtidige Fredning er der tinglæst Deklaration og Servitut paa Højen.

STABRAND-STENEN

(Nødager Sogn, Sønder-Dyrs Herred.)

Vest for Stabrand By, umiddelbart Syd for Stabrand—Ebdrup-Vejen, er rejst et aneligt Genforenings-Mindesmærke paa en genopført Gravhøj. Det er Markens Ejer, Gaardejer P. M. Pedersen, Tolstrupgaard, der har genrejst den sløjfede Kæmpehøj og rejst Mindestenen, som han i over fire Aar havde haft liggende gemt under Mulde. Stenen var i Efteraaret 1914 fundet ved Pløjning paa en af Gaardens Marker, og ved nærmere Undersøgelse viste den sig velegnet til en Mindesten, men da det var i Verdenskrigens første Maaneder, hvor der ikke var nogen som helst Udsigt til eller Haab om at kunne rejse et Mindesmærke for Søn-

derjydernes Hjemkomst, blev Stenen dækket til igen og laa gemt indtil 10. Maj 1919, paa hvilken Dag den atter blev gravet ud for at rejses paa Toppen af den genopførte Kæmpehøj.

Den aldrende Gaardejer har ligeledes personligt indhugget Stenens Udsmykning og Indskrift:

Øverst, som Symbol for Kærligheden, er indhugget et Hjerte, der under et Linjeornament, og en Drageskikkelse med tilbagebøjet Hoved ses mellem Aarstallene og Verset:

1864 — 1920

MED SORG I SIND JEG TÆNKE MAA
PAA DEM, DER BLEV TILBAGE.
MIT FOLK, HVOR KUNDE DU DOG SAA
VOR ELSKTE SØSTER VRAGE?

Oprindeligt havde P. M. Pedersen indhugget en anden Indskrift, to Linjer af Ingemann: *Hvad Danmark var, kan det atter blive, endnu er Fædrenes Aand i Live.* Men da Aviserne 26. Maj 1920 meddelte, at II. Zone ikke kom med til Danmark, slettede P. M. Pedersen i dyb Sorg over denne Meddelelse de lige indhuggede ingemannske Linjer, og først efter længere Tids Overvejelse for og imod Genforenings-Mindesmærkets Ødelæggelse kom, som af sig selv, Verset, der senere blev indmejslet paa Stenen.

Omkring Mindehøjen blev indhegnet og beplantet omtrent 1 ha Land med Løv- og Naaletræer, og udlagt som Anlæg.

9. Juli 1920, Genforeningsdagen, afsløredes og indviedes Sten og Anlæg. Gaardejer P. M. Pedersen redegjorde i faa Ord for, hvad der havde indgivet ham Tanken om at rejse Genforenings-Mindesmærket, og sluttede: Jeg haaber, Fremtiden vil være god mod denne Sten med omliggende Festplads, at baade vi og kommende Slægter ret maa forstaa Sandheden af Grundtvigs Linjer:

Moderemaal er vort Hjertesprog,
kun løs er al fremmed Tale,
det alene i Mund og Bog
kan vække et Folk af Dvale.

Det har Hovedparten af Sønderjyllands Befolkning tilfulde forstaaet under Adskillelsen, og derfor oplever nu en Del af dem at komme tilbage til Moderlandet igen. Gid Resten af dem dernede med Tiden maatte opnaa det samme.

Med et trefoldigt Leve for det danske Folk og Sangen: *Moder Navn er en himmelsk Lyd* sluttede Afsløringsfesten.

Gaardejer P. M. Pedersen har ved tinglæst Deklaration overdraget saavel Anlægget, der fremtidig agtes benyttet til Afholdelse af Folkedager, som Høj og Mindesten til sin Fødeby Stabrand og Omegns Beboere, men paalagt sig og Efterkommere Ret og Pligt til at frede og vedligeholde Mindepladsen.

KOLIND-STENEN

(Kolind Sogn, Sønder-Dyrs Herred.)

Nogle Borgere i Ny-Kolind, Stationsbyen, fremsatte Tanken om at rejse en Genforeningssten, og Tanken fik Tilslutning fra hele Sognet.

Mindestenen er en godt 2 m høj Natursten, skænket af Gaardejer Thorvald Udengaard, Sønderkov ved Nimtofte. Den er taget fra en ødelagt Kæmpehøj, hvorfra Mindestenen i Nimtofte ogsaa er hentet. Paa Blokvogn kørtes den til Torvet i Ny-Kolind, hvor den rejstes omgivet af 10 mindre Sten forbundne med en svær Jernkæde. Udvalget, der forestod Rejsningen, enedes om en af Læge O. F. Kralund, Kolind, forfattet Indskrift:

Stenen i Kolind.

CHR. IX   CHR. X
GENFORENINGEN
1864 — 1920

I HÆVDED DANMARKS RET MED ÆRE
VELKOMMEN HJEM I NUSKALV ÆRE

Fredag den 9. Juli 1920, Genforeningsdagen, afsløredes Mindestenen i Overværelse af over 500 Mennesker, deriblandt Sognets Veteraner, som var Festens Æresgæster. Skolebørnene ankom i Procession med Musik i Spidsen og Dannebrogssflag i Hænderne. Med et Leve for Konge og Fædreland fjernedes Dækket fra Stenen, og samtidig gik et gammelt Dannebrogssflag, der i sin Tid havde vajet i Sønderjylland og ikke været hejst siden 1864, til Tops paa en ved Mindestenen rejst Flagstang. Flaget tilhørte Sønderjyden, Læge O. F. Kralund, Kolind.

Efter Afsløringen var der Takkegudstjeneste i Kirken og om Aftenen Fest paa Kolind Hotel.

Borgerforeningen værner og vedligeholder Mindestenen.

FUGLSØ-STENEN

(Vistoft Sogn, Mols Herred.)

Genforeningsstenen i Fuglsø staaer ved Foden af en ualmindelig køn, tjørnebevokset Skrænt ved den sydlige Ende af Artillerilejren og ca. 25 m fra Vejen Æbeltoft—Helgenæs. Mindestenen er opgravet paa Gaarden »Karpenhøjs Mark i Foraaret 1920 og blev paa Foranledning af Gaardens Ejer, Martin Jørgensen, og 3. Artilleriafdeling udset til Mindesten for Sønderjyllands Hjemkomst, hvorefter den af Skivekommandør, Kaptajn I. R. P. E. V. Rosen med Bistand af Soldater af Artilleriet slæbtes til den udsete Plads, hvorfra der er Udsigt over Æbeltoft Vig og Mols pragtfulde Natur. Omkring Stenen og Skrænten er indhegnet en 200 Kvadratmeter stor Plads af Karpenhøjs Grund, skænket af Gaardejer Martin Jørgensen til nationalt Eje under Artilleriafdelingens Beskyttelse, repræsenteret ved Kaptajn I. R. P. E. V. Rosen. En Mængde store Sten fra nærliggende Marker er opstillet ved Foden af Hovedstenen og Skrænten, og mellem Stenene er plantet Stenurter, Stauder og Planter af Molslandets Flora.

Paa Hovedstenen staur:

TIL MINDE OM
GENFORENINGEN
1920

Paa en foran liggende Sten:

3. ARTILLERIAFDELING
OG GDR. M. JØRGENSEN
SATTE DISSE STEN

KAPTAJN ROSEN, LEJRENS VOGTER,
SAMLED DEM I TROFAST VIRKE

Fuglsø-Stenen.

Oberstløjtnant A. P. V. Andersen og Intendant J. P. Larsen, begge Aarhus, har forfattet Indskrifterne. Udgifterne ved Indhugningen af Indskrifterne dækkedes ved en Indsamling blandt Afdelingens Befalingsmænd. Alt det øvrige Arbejde er udført vederlagstrit.

Mindet afsløredes ved en lille Festlighed Genforeningsdagen 9. Juli 1920. Kaptajn I. R. P. E. V. Rosen talte ud fra Chr. Richardts Sang: *Venner ser paa Danmarks Kort* og afslørede Mindestenen. Senere talte Oberstløjtnant O. B. Schousboe og Gaardejer Martin Jørgensen.

Mindesmærket værnes og vedligeholdes af Gaardejer Martin Jørgensen, Karpenhøj, og 3. Feltartilleriregiment, der overtog Lejren efter 3. Artilleriafdeling. Lejren er dog senere, i 1934, købt af *De danske Gymnastikforeninger*.

RYES SKANSERS STEN
(Helgenæs Sogn, Mols Herred.)

Lidt Syd for »Dragsmuren«, der danner Sogneskel mellem Helgenæs og Vistoft, og som ifølge en Præsteberetning fra 1623 skulde være opført af Marsk Stig, men antagelig blot er en af de ældste kongelige Vildtbanchegn, ligger Ryes Skanser. Her paa den smalle Landtange, der forbinder Helgenæs med Mols, og bag »Dragsmuren«, opkastede General Olaf Rye i Sommeren 1849 efter sit gennemførte Tilbagetog gennem Jylland og efter Slaget ved Kolding den 23. April, de Skanser, hvori han sammen med sine 7000 Soldater opholdt sig, indtil han drog derfra til Fyn for senere at deltage i 6. Juli Slaget ved Fredericia, hvor han faldt. Skanserne ligger paa Viggabsgaards Grund og tilhører Gaardens Ejer, Karl Tvilum, i hvis Families Eje de altid har været, idet Tvilums Hustrus Bedstefader ejede Gaarden, da Skanserne opkastedes, og fik 200 Rigsdaler i Skadeserstatning samt for Sløjfningen. Skanserne blev imidlertid aldrig sløjfede, og Gaardejer Karl Tvilum ønskede i dyb Taknemmelighed og Ærbødighed mod den faldne General og hans Mænd at rejse et synligt Minde paa 75-Aarsdagen for Skansernes Opførelse, men Mindesmærket skulde tillige med sin Indskrift minde om Sønderjyllands Genforening med Moderlandet, den Landsdel, som General Rye havde sat Livet ind paa at værgе. Saadanne »Dobbeltsten« er der rejst flere Steder, bl. a. paa Lyø, ved Galtrup og Vestbirk Højskoler, Pjedsted Kommuneskole, Rislev og Karise, som foruden om Genforeningen tillige minder om 700-Aarsdagen for Valdemar Sejrs Tilfangetagelse paa Lyø (6. Maj 1223 af Sorte Grev Henrik), Galtrup Højskoles Grundlæggelse i 1864 samt Grundlæggeren A. Chr. Povlsen Dal, fire i Verdenskrigen faldne tidligere Vestbirkelever, Pjedsted Skoles (en af Fr. IV.s gamle Rytterskoler) 200-Aarsjubilæum og de to sidstnævnte om 700-Aarsdagen for vort Flag. Symbolet for vor Danskhed.

Gaardejer Karl Tvilum gik længe og syslede med Tanken om en saadan Dobbelt-Mindesten og omtalte den omsider for sin gamle Soldaterkammerat og Ven, Kaptajn i Fuglsø-Lejren, Lauge Kongsthorp, der blev begejstret for Tanken og tilbød sin Medvirken for dens Virkeliggørelse. En stor Sten blev derefter gravet ud af en Skrænt ved Viggabsgaard og under Ledelse af Kaptajnen og gamle Møllebygger Lorens Ravn, der er udvist Sønderjyde, rejst oven paa det gamle Krudtmagasin, som er Skansernes højeste Punkt. Herfra er Stenen synlig fra begge Molsveje.

Paa Stenen er indhugget en af Kaptajn A. F. Beyer, Aarhus, forfattet Indskrift:

OLAF RYE — — — FRIHEDS GRY
JYDERS TROSKAB — DAGNING NY
1849 — — — 1920

Søndag den 14. September 1924 afsløredes Mindestenen i Overværelse af over 1000 Mennesker, blandt hvilke en Række Soldaterforeninger var repræsenteret med Faner, ligesom næsten hele Fuglsø-Lejrens Mandskab og Officerer overværede Festen. Under Højtideligheden musicerede 7. Artilleriafdelings Musikkorps. Festen aabnedes med en Velkomsttale af Gaardejer Karl Tvilum, og medens Forsamlingen blottede Hovederne, og Soldaterne gjorde Honnør, afslørede Kaptajn A. F. Beyer Stenen og udtalte: Her stod General Rye med sine trofaste Soldater, og da han drog herfra, var Værket velgjort. Han var ikke alene en dygtig Soldat, men ogsaa en god dansk Mand, der kæmpede for sin Idé, hvilken han ofrede alt, selv Livet. Olaf Rye var et stærkt Led i den Kæde, der samler os alle som et Folk. Kaptajnen sluttede med et: *Gud bevare Danmark!* Et Ønske, der gentoges af Forsamlingen. Efter Afsløringen talte Højskoleforstander Aage Jensen, Voldby, nu Hadsten. Gaaende ud fra et Ord af A. D. Jørgensen om, at da vi statsretlig tabte Sønderjylland, vandt vi det nationalt, talte Højskoleforstanderen om Sønderjydernes lange og sejge Kamp for Modersmaalet og Hjemvendelsen til Moderlandet. Festen sluttede med, at de forskellige Deputationer under Musikledsagelse defilerede forbi Mindestenen med deres Faner.

Gaardejer Karl Tvilum har personligt afholdt alle Udgifter ved Mindestmærkets Rejsning samt ved tinglæst Deklaration ladet det frede, ligesom han hvert Aar vil lade afholde en national Fest, hvis Overskud tilfalder Danskheden Syd for Grænsen.

RØNDE HØJSKOLES STEN

(Bregne Sogn, Øster-Lishjærg Herred.)

Højskoleforstander Ingemann Herskind, Rønne Højskole, ønskede ved Genforeningen at rejse et synligt Minde herom og fik af Højskolens Ven og Nabo, Particulier Jeppe Nielsen, overladt en stor Sten fra en ødelagt Gravhøj, som denne ejede. Stenen blev rejst i Højskolens Have, og Højskoleforstanderen lod indhugge Ordene:

HAAB VANDT TRØST

1920

Afsløringen fandt Sted Mandag den 12. Juli 1920 i Overværelse af en talrig Forsamling, for hvem Pastor Sv. Rehling fra Grenaa talte ud fra Jeremias 29. Kap.: Det var Herrens Tanke og Planer, der blev virkeliggjort, da Israel førtes i Fangenskab, men det var ikke mindre Herrens Tanke og Planer, der blev virkeliggjort, da Folket atter førtes tilbage til de hjemlige Egne. Ingen og intet kunde hindre Gud i at gennemføre

sine Planer, naar Tiden dertil var inde; og Gud havde naaet sin Hensigt. Gud Herren havde ogsaa sin Haand med i, hvad der skete i Danmark baade i 1864 og 1920.

Efter Talen sang Højskolens Elevkor, og Højskoleforstander Inge-mann Herskind afslørede Mindestenen og talte ganske kort. Han ønskede, at Stenen med sin Indskrift maatte minde Eleverne om, hvad Bjørnson siger med Linjerne:

Alt, hvad Fædrene har kæmpet,
Mødrene har grædt,
har den Herre stille læmpet,
saa vi vandt vor Ret.

Thi selv om det var synligt for enhver, at Sønderjyllands Genforening med Danmark var en Guds Gerning, maatte det dog ikke glemmes, at naar dette nu lod sig gøre, hang det sammen med, at der saavel sydfor som nordfor Kongeaen havde levet et Haab og en Tro paa, at det engang vilde ske, og at det menneskeligt set netop var, at »Haab vandt Trøst«.

Mindesmærket værnes og vedligeholdes af Rønde Højskole.

MØRKE-STENEN

(Mørke Sogn, Øster-Lisbjerg Herred.)

Valdemarsdag 1920 var der af tre Mænd indbudt til en sønderjysk Fest i Mørke, hvor det vedtoges at rejse en Genforeningssten.

Mindestenen, der er hentet fra en af Sognets mange ødelagte Gravhøje, blev opstillet i Anlægget ved Mørke Station.

Udvalget enedes om Indskriften:

MOD SYD
PAA DANMARKS
ODELSGRUND
VORT GRÆNSESKEL
ER FLYTTET
15. JUNI 1920

Søndag den 11. Juli 1920 afslørede Mindestenen ved en stor Festlighed, som indledes af Skolebørnene, der med Musik i Spidsen gik i Festoptog fra Hovedskolen til Festpladsen i Anlægget, hvor der var samlet over 1000 Mennesker. — Festen sluttede med et pragtfuldt Fyrværkeri.

Sammen med Anlæggets Bestyrelse fører et Femmandsudvalg Tilsyn med Mindestenen og forestaar de tilbagevendende aarlige Nationalfester.

GAMMEL-MØRKE-STENEN

(Mørke Sogn, Øster-Lisbjerg Herred.)

Landpost Jørgen Nielsen i Mørke Kirkeby, Gammel-Mørke, har i sin Have ud til »Plantelandet« rejst en mindre Natursten, i hvilken Landposten selv har indhugget:

1864

SØNDERJYLLAND

1920

Mindestenen blev i al Stilhed rejst og afsløret til Genforeningen og er stadig i privat Eje.

OMMESTRUPGAARDS STEN

(Mørke Sogn, Øster-Lisbjerg Herred.)

Gaardejer Ejnar Julius Sørensen, Ommestrupgaard, har i 1921 rejst en Genforeningssten ved Ejendommens østlige Gaardsled midt for Haven. Den svære Mindesten, som er fundet paa Gaardens Mark nær ved Fælingshaven, voldte adskilligt Bryderi under Transporten. For-spændt 4 af Gaardens Heste førtes den paa Stenslæde ad Kirkevejen over Sigsbakke; men undervejs blev Slæden opslidt, saa en ny maatte sammentømres. Gaardens Traktor trak saa Stenen det sidste Stykke Vej. Det er en rødlig 2,5 m høj Granitsten med en 1 m bred, blank-sleben Flade med Skurestriber fra Istiden. I denne Flade staar Indskriften, som Gaardejeren personligt har indhugget under et Firkløver:

1864 — 1920

— — — OG DE TRO'DE,

AT HJERTEBAAND KAN BRISTE — —

Mindestenen blev opstillet og afsløret Aarsdagen for Genforeningen 9. Juli 1921.

HORNSLET-STENEN

(Hornslet Sogn, Øster-Lisbjerg Herred.)

I Skellet mellem Hornslet og Tendrup Byjorde, paa det Sted, hvor Vejen mellem de to Byer, der fra ældre Tid kaldes Ballesvej, krydser over Skellet, laa en stor Granitsten, som paa Foranledning af Lærer Eskild Nørgaard Genforeningsdagen 1920 blev kørt til Hornslet By og opstillet paa »Kirkebakken« til højre for Opgangen til Kirkegaarden. Her staar den som Genforeningssten med Indskriften:

SØNDERJYLLAND

1920

og paa Bagsiden Stenens gamle Navn: *Christma-Stenen*.

Adskillige Aar for Genforeningen bestemtes det, at den store Sten, hvortil der knytter sig forskellige Sagn, skulde slaas i Stykker og fjernes; men Lærer Eskild Nørgaard bad da om at faa Stenen foræret, hvilket skete; og Sagnstenen blev derved bevaret, saa den ved Genforeningen kunde rejses som Mindesten.

Om Oprindelsen til Stenens Navn og dets Betydning har Lærer Eskild Nørgaard intet kunnet faa oplyst blandt Sognets ældste, der alle sagde, at saadan var Stenen blevet kaldt gennem Tiderne, det havde deres Bedsteforældre fortalt dem. Ligeledes fortalte de, at der stod en »Soldat« eller »Krigsmand« paa Vagt, og en stor, sort Hund gik frem og tilbage paa Vejen ved Stenen. Særlig den sorte Hund var de gamles Fantasi stærkt optaget af, og kun i forbigaaende nævnte de Soldaten, der stod paa Vagt ved Stenen. Og skønt Vejen kun er ca. 400 m lang, turde ingen færdes dér, naar det blev mærkt af Frygt for at møde den sorte Hund. Vovede nogen Forsøget, vendte de gerne om, enten fordi de havde set Hunden eller gik vild og kom ud i Vældgungerne sønden for Vejen, hvor de blev siddende fast. Lærer Eskild Nørgaard forsøgte at lede de gamles Tanker i Retning af Krigsmandsstenen efter den Krigsmand eller Soldat, som stod Vagt; men de forsikrede alle, at Stenen i de sidste 3—4 Slægtled altid havde heddet *Christma-Stenen*. Og Lærer Eskild Nørgaard mente saa, at det betød »den salvede Sten«, da Stenen efter hans Mening bærer tydelige Spor paa den ene Side af, at der har været brændt Baal om den, og mener derfor, det er en gammel Offersten. — De to Oldtids- og Mindeforskere Dr. phil. Marius Kristensen og nu afdøde Dr. phil. H. F. Feilberg tyder dog Navnet som *Krigsmands-Stenen*.

Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, samlede Lærer og Skolebørn paa Skolepladsen for derfra at gaa i Optog ud til Stenen, der i Forvejen var læsset paa en Blokvogn. Skoledistriktets Beboere nedsatte straks, da de hørte om den forestaaende Begivenhed, en Komite, der bestilte Musik til at gaa i Spidsen for Børnetoget, ligesom der blev sendt en Mængde Flag, saa det blev et helt Festoptog, hvortil mange voksne sluttede sig, inden Sagnstenen naaede sin fremtidige Plads paa Kirkebaken. Her blev den opstillet paa en Sokkel af utilhuggede Kampesten, og Pladsen omkring den beplantet og indhegnet.

Søndag den 11. Juli var der Afsløringsfest, som havde samlet op imod 1000 Mennesker. Den stedlige Sangforening sang, og Lærer Eskild Nørgaard fortalte Stenens Historie og indviede den som Genforeningssten efter i en kort Tale at have hyldet Festens Hædersgæster, Sognets gamle Veteraner, der nu oplevede det, som de havde kæmpet for i 1864.

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

SEGALT-STENEN

(Skødstrup Sogn, Øster-Lisbjerg Herred.)

Dybbøldagen 1921 rejstes en stor, smuk Natursten ved Hovedvej Nr. 15, paa en Banke overfor Segalt Mølle. Den staar smukt med Kalvø Vig, Slotsruinerne og Mols Bjerger som Baggrund. Fhv. Folketingsmand Simon Andersen af Indrupgaard har sat Stenen, hans Søn, Indrupgaards nuværende Ejer, Nordahl Andersen, og R. Jensen, Segalt Mølle, var behjælpelig med Flytningen og Opstillingen, medens Murer Kr. Andersen har hugget Indskriften, forfattet af den fhv. Folketingsmand:

SØNDERJYLLAND TABT 1864
EN DEL GENFORENET 1920
HAABER PAA DET SIDSTE

Stenen var for en Del Aar siden opgravet i Indrupgaards Have. Den blev opstillet og afsløret Dybbøldagen 1921, og Simon Andersen sluttede den lille Højtidelighed med at fremsige et i *Flensborg Avis* trykt Digt af den sønderjyske Forfatterinde Hansigne Lorenzen (Forfatter-Pseudonymet Svend Tange).

Dannebrog paa Dybbøl Banke
dansk blev dansk paa ny,
men bag nye Grænsstave
sukker Flensborg By.
Slesvig kan dog aldrig deles
som det nu er delt.
Skyld kan sones, Saar kan heles,
halvt kan vorde helt.

Omkring Mindestenen er plantet en Buc af Bøg, og Vedligeholdelsen af Pladsen og Mindesmærket er overtaget af Møllejer R. Jensen, Segalt Mølle, og Gaardejer Nordahl Andersen, Indrupgaard.

TODBJÆRG-STENEN

(Todbjærg Sogn, Øster-Lisbjerg Herred.)

Gaardejer P. Sørensen, Todbjærg Vestergaard, var den første i Kommunen, som udtalte Tanken om at rejse et synligt Minde for Genforeningen, og Tanken faldt i saa god Jord, at der i Kommunen rejstes ialt tre Mindesten: Todbjærg, Mejlby og Linaa. Forslagsstilleren skænkede ligeledes Mindestenen i Todbjærg, som rejstes midt i Byen paa den tidligere Stævneplads, der henlaa som Affalds- og Losseplads. Ved frivillige Bidrag indkom godt 500 Kr., og Bidragyderne forpligtede

Stenen paa den tidligere Bystævneplads i Todbjerg.

sig til at yde mere, hvis det blev nødvendigt. Byens Gaardmænd, Haandværkere og Arbejdere hjalp i Fællesskab og efter Evne til med at faa »Bystævnet« ryddet samt paakørt flere Hundrede Læs Fyld. Efter at Pladsen var ryddet, planeret og indhegnet, anlagde Sønderjyden, Gartner Jens Clausen, Todbjerg, et meget smukt Haveanlæg, og Gaardejer Jens Kock i Lisbjerg, tidligere Todbjerg, skænkede Mindehavens høje Flagstang. Midt i Haveanlægget opbyggede Sten- og Billedhugger Magnussen, Aarhus, en høj Stendysse, beplantet med Blomster, paa hvis Top Mindestenen rejstes.

I Mindestenen er der under en Kongekrone indhugget:

CHR. IX	CHR. X
1864	1920

Arbejdet, der paabegyndtes i Februar 1920, var fuldført, saa Afsloeringen og Indvielsen kunde finde Sted paa Genforeningsdagen, 9. Juli 1920.

Et selvsupplerende Udvalg værner og vedligeholder Anlægget og Mindestenen, der er en Pryd for Byen.

LINAA-STENEN

(Todbjerg Sogn, Øster-Lisbjerg Herred.)

Ved Branddammen i Linaa, hvoraf en Del er fyldt op og udlagt som Anlæg, er rejst en Genforeningssten, i hvis Fundament er indstøbt en Flaske, indeholdende forskellige Skillemonter og et Dokument af følgende Ordlyd:

„Den 9. Juli 1920 underskrev Kong Kristian X af Danmark Fredstraktaten mellem Tyskland og de Allierede, ved hvilken Lejlighed Danmark fik tildelt

en Del af det i Krigen 1864 tabte Sønderjylland. Under store Festligheder blev der denne Dag og i de følgende Tider rejst Mindesten Landet over. Den 5. Oktober samme Aar rejstes denne Sten af Beboerne i Balle og Lindaa. Jordarbejdet (Kørsel af Fyld, flere Hundrede Læs) udførtes gratis af Beboerne, og yderligere blev der indsamlet til Beplantningen af Anlægget m. m. i alt 565 Kr. Kvindene skænkede et Dannebrogslag. Mindestenen er skænket af Gaardejer Willum Willumsen, „Ballehøj“. Handelsgartner Chr. Christensen, „Granly“ pr. Løgten, har udført Beplantningen.

I Udvalget for Mindestenen er Lærer Hansen, Balle, Willum Willumsen, Uddeler Martin Pedersen, Lindaa, og Gaardejer P. Baltzer Nielsen, Lindaa Mark.

Krigen havde bevirket Dyrtid i Landet. 1 Pund Smør kostede 3,75 Kr., Brød 11½ Øre, Sukker 34 Øre, Flormel 48 Øre pr. Pund. Kul og Brænde er næsten ikke til at opdrive for Penge. Da Skilleløbet næsten er forsvundet af Landet, har Regeringen ladet præge Jern- og Nikkelmonter. Der er udstedt Rationeringskort paa Mel, Brød og Sukker.

Lindaa, d. 5. Jun 1920.

Marius Rytter.

Korrespondent til Aarhus og Randers Dagblade.

Øverst paa Mindestenen er som Symbol for Lykken indhugget et Firkløver-Blad og derunder:

MINDE OM
GENFORENINGEN
1920

14. November 1920 afsløredes Stenen af fhv. Højskoleforstander J. Michelsen, Mellerup, medens Byens ældste Borger, den 84-aarige Niels Mikkelsen, hejste det af Kvinderne skænkede Dannebrogslag.

Bestyrelsen for Forsamlingshuset værner og vedligeholder Mindestenen og Anlægget.

MEJLBY-STENEN
(Mejlby Sogn, Øster-Lisbjerg Herred.)

Den 7. Marts 1920 foreslog nogle Mænd i Mejlby at rejse et Genforenings-Mindesmærke. Alle Sognets Beboere var villige til at medvirke hertil, og en Plads i den vestlige Bydel, som var fremkommen ved en Vejregulering, blev stillet til Raadighed af Kommunalbestyrelsen. Paa denne Plads vedtoges det at rejse en stor Stenhøj. Og den 17. Marts blev der taget fat paa Arbejdet: Kloakering og Opfyldning af en langs Pladsen løbende, vandfyldt, dyb Grøft samt Paafyldning af flere Hundrede Læs Jord, da Pladsen var for lav. Beplantning og Indhegning og endelig Opbygning af den store Stenhøj, der øverst afsluttes med en Dyse, hvis tre Støttesten er skænket af Gaardejer N. Tholstrup. Og den 20. Marts var den halve By samlet for at faa Overliggeren, fundet paa Kalstrupgaards Mark, hakset op paa Plads, og medens Mændene

sled med Anlægget og Stenhøjen, der blev tilplantet af Gartner H. Andersen, Mejlbj Planteskole, indsamlede Kvinderne Midler til Køb af en anselig Flagstang og et 5 m stort Dannebrogflag.

I Stenhøjens nordre Side ud imod Vejen er rejst en flad Sten, hvori er indhugget:

TIL MINDE
OM
GENFORENINGEN
1864 — 1920

Søndag den 11. Juli 1920 afsløredes Mindesmærket. Festen indledes med, at gamle Gartner Rasmus Andersen, Veteran fra 1864, lod det store, nye Flag gaa til Tops, medens Forsamlingen staaende og med blottede Hoveder sang: *Slesvig, vort elskede, omstridte Land.*

Mindesmærket og Pladsen er Byens Fælleseje, med hvilket en dertil valgt Borger fører Tilsyn.

*

SPENTRUP-TRÆET

Midt i Spentrup By, antagelig paa det gamle Bystævne, plantede Beboerne Genforeningsdagen 1920 et Lindetræ samtidig med Afholdelse af en større Festlighed, der havde samlet alle Sognets Beboere, for hvem det blev en uforglemmelig Højtidstund.

STØVRING FLAGSTANG

I et lille Anlæg ved et Vejsving i Støvring By har Beboerne rejst en Flagstang, hvorpaa Flaget hejstes første Gang 9. Juli 1920. Sognets tre dalevende Veteraner, Peder Østergaard, Johannes Pedersen og Peder Boldsen, overværede Flaghejsningen, medens Skolebørnene sang: *Hil dig, vor Fanel!*

Paa Flagdugen er med Silke broderet: 1864—1920.

FAVSING-TRÆET

I Favsing Sogns Embedshog er der for 23. December 1920 indført følgende Linjer:

„Juleaftensdag 1920 plantedes i Favsing By ved Forsamlingshusets Nordside, umiddelbart Syd for Dammen, en smuk Eg til Minde om, at Nordsleavig i dette Aar genforenedes med Danmark. Egen er lagt som Kerne i Gaardejer Niels Jensens Have af Sønnen Jens Jensen, der gerne gav Træet til dette Brug. Til Stede ved Træets Plantning var (her følger Navnene paa syv af Favsing By-mænd samt to af disses Sønner).“

ALBØGE-TRÆET

Beboerne i Albøge plantede 9. Juli 1920 et Egetræ til Minde om Genforeningen. Træet blev plantet paa Byens Fællesjord, det tidligere „Planteland“, en lille Trekant, omgivet af Veje, og Sognefoged S. Friis modtog som Older-

mand Træet paa Byens Vegne, idet han udtalte Haabet om, at Egen gennem flere Hundrede Aar maatte staa som et groende Minde om Genforeningen.

Pladsen omkring Mindeegen, der blev indhegnet og beplantet med Roser, vedligeholdes for Midler af Byens Fælleskasse.

ATTRUP FLAGSTANG

Paa et Stykke Gadejord midt i Attrup By blev der i Anledning af Genforeningen anlagt et mindre Anlæg, i hvis Midte der rejstes en Flagstang, hvor paa Flaget hejstes første Gang 9. Juli 1920. Byens to Veteraner, Hans Jensen (Hjulmand) og Peter Henning Jensen, var til Stede. Den førstnævnte hejste Flaget, og den sidatnævnte, der ikke direkte havde deltaget i Krigen, men dog været indkaldt i 1864, hejste Flaget ned ved Festens Afslutning.

AARHUS AMT

**„Dannebrog paa Dybbøl Banke,
dansk blev dansk paany!“**

Cenforenings steuen
i Horsens er for-
overndet. Den er opkug-
get.

Karen Wilson
1990

HORSENS-STENEN

(Horsens Købstad, Nim Herred.)

Gartner Kristensen, Horsens, har uden for sin Villa Vest for Tugt-
huset ladet rejse en stor, lysegraa Granitsten, opgravet paa Gartneriets
Grund. Daværende Sognepræst i Horsens, nu afdøde Pastor Thordur
Tomasson, har forfattet Indskriften.

Paa Forsiden staar:

FOR BOL
LANDEFRED OG GRÆNSESSEL
GUD HERREN
HAR GJORT ALTING VEL

E. K.   OG   K. K.
1920

Paa Siden ned imod Haven:

GUDSFRYGT ER VISDOMS
BEGYNDELSE

Mindestenen er, som Bogstaverne nederst paa Forsiden antyder, rejst
af Gartner Kristensen og Hustru og afsløredes Genforeningsdagen 1920
ved en lille, privat Højtidelighed.

VEJLBY-STENEN

(Vejlby Sogn, Hasle Herred.)

Med Sognepræsten, A. Geert-Jørgensen, som Formand rejste Sognets
Beboere efter en forudgaaende Indsamling, der indbragte 3334 Kr., et
dekorativt Mindesmærke for Genforeningen ved et Vejkryds paa Sinds-
sygehospitalets Grund. Pladsen ligger højt med vid Udsigt ud over
Aarhusbugten, og Baggrunden er en af Hospitalets store, smukke Haver.
Monumentet er udført af Sten- og Billedhugger Gerh. Mørgensen, Aar-

Monumentet i Vejlbj ved Aarhus.

hus, efter Tegning af Arkitekt Kühnneil, der ogsaa har forfattet Indskriften:

VOR
 TAK : FOR : ALLE
 DER : VENDTE
 TILBAGE
 GUD : STYRKE
 HVER : HJEMLØS
 I : KOMMENDE
 DAGE

Indskriften staar paa Stenen med ophøjet Skrift, udhugget i brede Baand, og øverst er en stiliseret, opgaaende Sol. Hovedstenen, der er skænket af Gaardejer Thygesen, er tilhugget og opstillet paa en tre Trins Sokkel af tilhugne Granitsten, flankeret af to mindre, tilhugne Sten, der staar paa den nederste lave Afsats og bærer de kongelige Navnetræk: Chr. IX og Chr. X, omgivet af en Krans af Egeløv, og herunder Aarstallene:

1864 — 1920

Hele Monumentet er omgivet af firkantede Granitsøjler, hvoremellem en svær Jernkætting er ophængt.

Da Mindestenen staar paa Sindssygehospitalets Grund, maatte Justitsministeriets Tilladelse indhentes, hvad der foraarsagede, at Monu-

mentet ikke blev færdigt til den officielle Genforeningsdag. Men faa Dage efter, 15. Juli 1920, fandt Afsløringen Sted i Overværelse af en tusindtallig Forsamling.

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

HASLE-STENEN

(Hasle Sogn og Herred.)

Sidst paa Aaret 1920 rejstes der af Hasle Menighedsraad og Sognepræsten, N. J. Ginnerskov, en Genforeningssten i et lille Haveanlæg foran Hasle Skole og ud til Sognevejen til Skejby.

Mindestenen er en ret stor Granitsten, fundet ved Udgravning til Aarhus ny Banegaard. Entreprenør E. Hoffmann, Hasle, skænkede og transporterede Stenen til Opstillingspladsen, hvor den rejstes paa en Cementsokkel, der skjules af en beplantet Stendysse.

Sognepræsten har bestemt Indskriften:

REJST
TIL MINDE OM
GENFORENINGEN
1864 — 1920

10. December 1920 blev Stenen afsløret uden særlig Højtidelighed. Vedligeholdelsen paahviler Sognepræsten i Hasle.

GRUNDFØR-STENEN

(Grundfør Sogn, Vester-Lisbjerg Herred.)

For frivillige Bidrag anlagdes der i Grundfør By i 1910 et lille Anlæg i en gammel Grusgrav bag Byens Forsamlingshus, og da Byens og Omegnens Beboere ved Genforeningen ønskede at rejse en Mindesten, var det rimeligt, at den fik sin Plads i Anlægget.

Som Mindesten anvendtes en ret stor, mørkegraa Granitsten med en naturlig, glat Flade, hvori Indskriften blev hugget. Stenen havde tidligere i mange Aar ligget ved en Gaard i Byen som Beskyttelse for et Hushjørne ud til offentlig Vej. Den blev af Byens Mænd og Karle paa en Stenslæde slæbt ned i Anlægget, hvor den rejstes oven paa et Fundament af mindre Kampesten, opstillet i tre terrasseformede Rundkredse. Det er en saakaldt »Jernsten«, der gentagne Gange havde været »dømt til Døden«, d. v. s. forsøgt slaet til Skærver, men Stenslageren kom hver Gang til kort. Stenen bærer dog tydelige Mærker heraf, idet der er fem aflange Huller i Række skraas ned over Stenens Flade. Disse Mærker blev betragtet som Symbol paa det mislykkede Forsøg paa at

skille Sønderjylland fra Danmark, hvorfor disse to Navne indhuggedes paa hver sin Side af den skraa Mærkelinje og Aarstallet 1920 som Bindeled tværs over.

DAN,
MARK
19 20
SØNDER,
JYLLAND

Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, var der Afsløringsfest. Skolebørnene marcherede syngende og med Flag gennem Byen til Anlægget, hvor de dannede Æresvagt omkring den tilhyllede Mindesten. Sognets daværende Præst, J. M. Jørgensen, afslørede Stenen og talte om Sønderjydernes Troskab gennem de lange og trange Aar.

Bestyrelsen for Anlægget værner og vedligeholder Mindestenen.

LYSTRUP-STENEN

(Elsted Sogn, Vester-Lisbjerg Herred.)

Nu afdøde Handelsrejsende Boyesen, Lystrup, var i Foraaret 1920 ivrig for at faa rejst en Sten til Minde om Genforeningen og afgav fornøden Jord af sin Have, saa Mindestenen kunde rejses paa Byens mest iøjnefaldende og smukkeste Plads, tæt ved Jernbanestationen. Den hesteskoformede Plads, paa hvilken der er tinglæst Skøde, er adskilt fra Vejen ved høje Stenstøtter, forbundne med svære Jernkæder. Foran Stenen er Blomstergrupper og flerfarvet Stenmos, og i Baggrunden en Halvcirkel af Ædelgran.

Stenen i Lystrup.

Borgerforeningen forestod Stenens Rejsning for Penge, indsamlet blandt Sognets Beboere. Mindestenen er fundet paa »Søndergaard«s Mark og skænket af Ejeren.

Under en opgaaende Sol, der spreder Uvejrsskyerne, staar:

GENFORENINGEN
MED SØNDERJYLLAND

15 . 6 . 1920

Mindet stod færdigt og tildækket til Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, hvor det afsløredes ved en Højtidelighed, der overværedes af Sognets samtlige Beboere.

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

VITTEN-STENEN

(Vitten Sogn, Sabro Herred.)

Hovedsognets Genforeningssten — der findes fire i Kommunen staar ud til Gaden, midt i Vitten By. Et Femmandsudvalg forestod Rejsningen, og Grunden, hvorpaa den staar, skænkedes af Gaardejer Rasmus Pedersen. Han rykkede sit Havehegn nogle Meter tilbage fra Vejen, saa der blev en velegnet og smuk Plads, noget højere end Vejbanelen, hvor Mindestenen rejstes paa et med Jordsmonnet plant Betonfundament, omgivet af Blomster og Stauder, og som Indhegning en Egchæk.

Den ikke særlige store Sten er hentet fra Stendiget omkring Anneksognet Haldums Kirkegaard. Øverst paa Stenen er indhugget en opgaaende Sol og herunder den af Sognepræsten, C. Pedersen, bestemte Indskrift:

TAK!
TROFASTE
SØNDERJYDER

1864 — 1920

Kort efter Nytaar 1922 blev Stenen afsløret ved en Fest, hvori alle Sognets Beboere deltog. Sognepræsten talte og afslørede Mindestenen. Ved Festen foretoges en Indsamling, og det indkomne Beløb dækkede rigeligt alle Udgifter; og for det overskydende Beløb tillige med Midler fra Byens Fælleskasse, Indtægt af udlejet Gadejord, vedligeholdes Mindestenen, der er Byens Fælleseje.

HALDUM-STENEN

(Haldum Sogn, Sabro Herred.)

Haldum Sogn har to Genforeningsstene: Hinnerup og Haldum. I Haldum staar den paa en høj Skrænt ind mod Kirkegaardsmuren og begrænset af Kirkestien. Bag Stenen er rejst en høj Flagstang, og langs Kirkestien er plantet Rønnetræer, ved Stenen Birk og Syrener samt Roser.

Husmand Joh. Katberg fremkom paa Mejerigeneralforsamlingen i Efteraaret 1921 med Forslag om at rejse en Genforeningssten paa den nævnte Plads ved Kirkegaardsmuren, og der valgtes ved denne Lejlighed et Femmandsudvalg, med Forslagsstilleren som Formand, til at forestaa Rejsningen. Til Mindesten benyttedes en velformet, men ikke særlig stor, blaa-graa Granitsten, opgravet paa en Mark i Nærheden af

Sandby Skov og skænket af Markens Ejer. Den rejstes paa en lille Stensætning og øverst paa Forsiden er indhugget en Kongekrone og herunder:

CHR. IX   CHR. X
1864   1920

MEN END ER DER SANG I SKOVEN,
HØJT BØLGER DET GAMLE FLAG.
END ER DER EN GUD FOROVEN,
DER RAADER FOR DANMARKS SAG

Indskriften er med en lille Ændring Slutningsverset af Joh. Helms':
Jeg elsker de grønne Lunde.

Valdemarsdag 1922 blev Stenen afsløret af daværende Mejeriejer A. L. Andersen, Hinnerup, der sluttede sin Tale med Ordene: Vi mindes ogsaa i Dag Sønderjydernes strengeste Tid, de fire frygtelige Krigsaar, der tog Blomsten af sønderjysk Ungdom. I Ærbødighed vil vi mindes de 6000, der blev derude i den sidste, store Kamp, og de faldne ved Isted og Dybbøl. Ære være deres Mindel

Kommunen har overtaget Mindestenen.

Stenen i Hinnerup Anlæg.

HINNERUP-STENEN

(Haldum Sogn, Sabro Herred.)

I et Anlæg ved Hinnerup Stationsby blev der i 1922 rejst en Genforeningssten. Midlerne til Mindesmærkets Rejsning indkom ved Overskud fra en Bazar. Den store, nærmest hjerteformede Mindesten blev fundet i en Grusgrav ved Houmarksgaard og skænket af Ejeren. Den kørtes paa Blokvoan til Anlægget og opstilledes paa en beplantet Stenhøj foran en i 1869 rejst Bronzebuste af Fr. VII. Paa Stenens Forside er der mellem Indskriftens øverste og de efterfølgende Linjer indhugget to mødende Hænder, symboliserende Danmarks Velkomsthandslag til det genforenede Sønderjylland.

VELKOMMEN HJEM!

NU VAJER GAMLE DANNEBROG
IGEN PAA DYBBØL BANKE

MINDE OM GENFORENINGEN
1920

Den 18. April 1923 afsløredes Mindestenen, der værnes og vedligeholdes af Bestyrelsen for »Frederik den VII.s Minde«, der ejer Anlægget, hvor den er rejst.

OVER-HADSTEN-STENEN

(Hadsten Sogn, Sabro Herred.)

Paa en Spids af Over-Hadsten Skolehave, hvor Vejen til Vitten drejer fra Randers—Skanderborg Landevej, er der af Sognets Beboere rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Den staar paa en græsklædt Jordforhøjning, og Førstelærer A. Chr. Juncher har tegnet og forfattet Indskriften, der er hugget dybt i Stenen og belagt med Guld. Øverst det sønderjydske Vaabenskjold omslynget af Egeløv og derunder:

1864 — 1920

TROSKAB — TAALMOD

PLIGT

Den 20. November 1921 afsløredes Mindestenen, i hvis Sokkel der er nedlagt et Dokument med Ordlyden:

„I Kong Christian X's 10. Regeringsaar, 1921, rejste Beboerne i Hadsten Sogn denne Sten til Minde om, at Sønderjylland efter 56 Aars Udlændighed blev genforenet med Danmark 9. Juli 1920.

Over Hadsten Skole i November 1921.

A. Chr. Juncher.“

Kommunen har overtaget Mindesmærket.

BORUM-STENEN

(Borum Sogn, Framlev Herred.)

Genforeningsstenen i Borum er rejst midt i Byen paa et trekantet Stykke Byjord, der menes at være det gamle Bystævne. Bestyrelsen for Foredragsforeningen rejste Stenen efter Tilskyndelse af Formanden, daværende Gaardejer Morten Mortensen, »Nyvangsgaard«, paa hvis Mark den er fundet. Alt Arbejdet ved Rejsningen udførtes gratis af Byens Haandværkere, ligesom de nødvendige Materialer leveredes gratis, kun Indhugningen af Udsmykningen og Indskriften er betalt Arbejde. Om

Sandby Skov og skænket af Markens Ejer. Den rejstes paa en lille Stensætning og øverst paa Forsiden er indhugget en Kongekrone og herunder:

CHR. IX   CHR. X
1864   1920

MEN END ER DER SANG I SKOVEN,
HØJT BØLGER DET GAMLE FLAG.
END ER DER EN GUD FOROVEN,
DER RAADER FOR DANMARKS SAG

Indskriften er med en lille Ændring Slutningsverset af Joh. Helms':
Jeg elsker de grønne Lunde.

Valdemarsdag 1922 blev Stenen afsløret af daværende Mejeriejer A. L. Andersen, Hinnerup, der sluttede sin Tale med Ordene: Vi mindes ogsaa i Dag Sønderjydernes strengeste Tid, de fire frygtelige Krigs-aar, der tog Blomsten af sønderjysk Ungdom. I Ærbødighed vil vi mindes de 6000, der blev derude i den sidste, store Kamp, og de faldne ved Isted og Dybbøl. Ære være deres Mindel!

Kommunen har overtaget Mindestenen.

Stenen i Hinnerup Anlæg.

HINNERUP-STENEN

(Haldum Sogn, Sabro Herred.)

I et Anlæg ved Hinnerup Stationsby blev der i 1922 rejst en Genforeningssten. Midlerne til Mindesmærkets Rejsning indkom ved Overskud fra en Bazar. Den store, nærmest hjerteformede Mindesten blev fundet i en Grusgrav ved Houmarksgaard og skænket af Ejeren. Den kørtes paa Blok-vogn til Anlægget og opstilledes paa en beplantet Stenhøj foran en i 1869 rejst Bronzebuste af Fr. VII. Paa Stenens Forside er der mellem Indskriftens øverste og de efterfølgende Linjer indhugget to mødende Hænder, symboliserende Danmarks Velkomsthandslag til det genforenede Sønderjylland.

VELKOMMEN HJEM!
 NU VAJER GAMLE DANNEBROG
 IGEN PAA DYBBØL. BANKE
 MINDE OM GENFORENINGEN
 1920

Den 18. April 1923 afsløredes Mindestenen, der værnes og vedligeholdes af Bestyrelsen for »Frederik den VII.s Minde«, der ejer Anlægget, hvor den er rejst.

OVER-HADSTEN-STENEN
 (Hadsten Sogn, Søbro Herred.)

Paa en Spids af Over-Hadsten Skolehave, hvor Vejen til Vitten drejer fra Randers—Skanderborg Landevej, er der af Sognets Beboere rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Den staar paa en græsklædt Jordforhøjning, og Førstelærer A. Chr. Juncher har tegnet og forfattet Indskriften, der er hugget dybt i Stenen og belagt med Guld. Øverst det sønderjydske Vaabenskjold omslynget af Egeløv og derunder:

1864 — 1920
 TROSKAB — TAALMOD
 PLIGT

Den 20. November 1921 afsløredes Mindestenen, i hvis Sokkel der er nedlagt et Dokument med Ordlyden:

„I Kong Christian X's 10. Regeringsaar, 1921, rejste Beboerne i Hadsten Sogn denne Sten til Minde om, at Sønderjylland efter 56 Aars Udlændighed blev genforenet med Danmark 9. Juli 1920.

Over Hadsten Skole i November 1921.

A. Chr. Juncher.“

Kommunen har overtaget Mindesmærket.

BORUM-STENEN
 (Borum Sogn, Framlev Herred.)

Genforeningsstenen i Borum er rejst midt i Byen paa et trekantet Stykke Byjord, der menes at være det gamle Bystævne. Bestyrelsen for Foredragsforeningen rejste Stenen efter Tilskyndelse af Formanden, da værende Gaardejer Morten Mortensen, »Nyvangsgaard«, paa hvis Mark den er fundet. Alt Arbejdet ved Rejsningen udførtes gratis af Byens Haandværkere, ligesom de nødvendige Materialer leveredes gratis, kun Indhugningen af Udsmykningen og Indskriften er betalt Arbejde. Om

kring Mindestenen, der staar paa en høj Cementsokkel med Front imod Byens Hovedvej, er der anlagt et ret stort og smukt Anlæg.

Udsmykningen og Indskriften er loreslaaet af Foredragsforeningens Formand. Overst i en Cirkel er to korsstillede Dannebrogsslag og herunder staar:

1864 — 1920

Og under to mødende Hænder:

VELKOMMEN HJEM

Paa Stenens Cementsokkel er indridset:

ALT, HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET,
MØDRENE HAR GRÆDT,
HAR DEN HERRE STILLE LÆMPET,
SAA VI VANDT VOR RET

Den 11. Juli 1920, samme Dag som den store, officielle Dybbølfest, blev Stenen afsløret, og efter Afsløringen var der Folketfest paa Festpladsen ved Borum Vandmølle; og der har siden hvert Aar paa Genforeningsdagen været afholdt en lignende Nationalfest i Borum. Min desmærket er overdraget til Kommunen.

LILLE-RING-STENEN

(Framlev Sogn og Herred.)

Aarhus Amts Skytte- og Gymnastikforenings 4. Hovedkreds har paa Festpladsen i Lillering Skov, ud til Hovedvej Nr. 15, rejst en Genforeningssten. Det er en mindre, fintkornet, mørk Granitsten rejst paa en stensat Sokkel.

En opgaaende Sol er indhugget øverst, og derunder staar:

GENFORENINGEN

9. JULI

1920

Søndag den 11. Juli 1920 afsløredes Mindestenen ved en større Fest lighed, hvor Foreningens daværende Formand, Gaardejer Martin Duc. Skovby, og Folketingsmand N. Kristensen talte. Efter Afsløringen var der Gymnastikopvisning.

Foreningen, der rejste Stenen, værner og vedligeholder denne.

TESTRUP HØJSKOLES OBELISK

(Maarslev Sogn, Ning Herred.)

Kort før Jul 1923 udsendte daværende Højskoleforstander Kr. Taa rup og Hustru, Testrup Højskole, en Henvendelse til alle tidligere Ele

ver, hvis Adresse kunde skaffes efter Elevforeningens Medlemsprotokol.

Henvendelsens Ordlyd var:

„Om alt gaaer vel, er det vor agt til sommer at rejse en granitobelisk, 5 alen høj, som genforeningsminde i højskolens have. Afsløringen finder sted ved elevmødet søndag den 29. juni, hvortil du venligst indbydes. En indskrift paa obeliskken vil fortælle, at den er rejst af højskolen og elevforeningen. Vi opfordrer dig til at være med til at rejse dette minde ved at give et bidrag dertil efter lyst og ævne. Udgifterne vil blive omtrent 1000 kr. Bidrag sendes snarest til Testrup højskole pr Maarslet.“

I alt indkom 914 Kr. Monumentet og dets Rejsning og Ordningen af Pladsen kostede 1665,95 Kr., saa Højskoleforstander Kr. Taarup og Hustru har paa Skolens Vegne givet 751,95 Kr.

Den 23. April 1924 blev Grundstenen nedlagt ved en lille Højtidelighed, og Højskoleforstander Kr. Taarup nedsatte i Sokkelen en forseglet Urne indeholdende et Dokument med følgende Ordlyd:

„Dette genforeningsminde

blev rejst af Testrup folkehøjskole og mange gamle Testrupelver i aaret 1924 — tresaaeret efter 1864, da Danmark led sit smærtelige tab, og maaret efter 1914, da den verdenskrig begyndte, som ogsaa førte til det danske Sønderjyllands genforening med moderlandet.

Planen til dets rejsning, saavel som til dets form og indskrifternes indhold, blev givet af skolens forstander, Kr. Taarup, og hustru, fru Anna Taarup. Indskrifterne blev tegnet af maleren Harald Munk, Holbæk. Stenhuggerarbejdet er udført i firmaet Chr. Christensens sten- og billedhuggeretablissement, Aarhus (ved S. K. Christensen), hvor ogsaa indskrifterne blev hugget (af S. Due). Støbningen af cementgrunden og indmuringen af stenene i trappen udførtes af murermester R. S. Lisbjerg, Maarslet.

Afsløringen fandt sted ved elevmødet den 29. Juni 1924, mens lærer Stenshøj, Langhølle, var formand for „Elevforeningen for Testrup folkehøjskole“.

Obeliskken i Testrup Højskoles Have.

— Gid kommende slægter vil frede om dette minde og være modtagelig for dets tale om de Danskes trofasthed og om Guds almagt!

23/4 1924.

Kr. Taurup."

I Løbet af Sommeren blev Monumentet fuldført og Pladsen bragt i Orden, saa den nu er Havens pynteligste Parti. Midt paa den grønne Plæne hæver Obeliskens sig 3,5 m høj, hugget af lys, svensk Granit (»Lysekilde-Granit« fra Egnen Nord for Göteborg). Dens Vægt med Trappesokkel er 4000 kg. Den bærer følgende Indskrifter:

Paa Forsiden mod Syd, øverst:

SØNDERJYDER! NU ER DAGEN DER! VI VIL HJEM!
12. JANUAR 1920

Nederst:

JORDEN HØRER HERREN TIL

Mod Nord, øverst:

ADSKILT 31. OKTBR. 1864
GENFORENET 15. JUNI 1920

Nederst:

HIDIND TIL HAR HERREN HJULPET

Mod Vest, øverst:

VERDENSKRIG 1. AUGUST 1914
FRED 28. JUNI 1919

Nederst:

REJST AF HØJSKOLEN OG ELEVFORENINGEN 1924

Mod Øst, øverst:

AFSTEMNING 10. FEBR. 1920
DYBBØLFEST 11. JULI 1920

Nederst:

AFSLØRET VED ELEVMØDET 29. JUNI 1924

Desuden findes der paa alle fire Sider af Obeliskens smukke Palmetter over Indskrifterne.

Søndag den 29. Juni 1924 afsløredes Obeliskens samtidig med Skolens Elevmøde. Festen indlededes med Afsyngelse af en til Dagen skrevet Sang af Forfatteren Hans Ebberup, der sluttede med Versene:

Timen sig nærmed' — Verdenskrigen rased',
 Ufredens Aand — —

da fra sin Himmel talte Han, der holder
 Skæbnen i Haand.

„Jorden er Herrens.“ Folkets Grænsepæle
 flyttes, hvor Uret gaar hans Ret for nær:
 Fred og Folkelykke
 Herren har kær.

Derfor med Tak og Sang vi Frænder favned',
 da det blev Dag,

derfor paa Genforeningsdagen Kongen
 kyssed' vort Flag;

derfor vor Bauta her hin Dag skal mindes,
 bringe til sene Tider dette Bud:
 at vor Sejr og Lykke
 skylder vi Gud.

Lad da din Sang med Sommerlærkens klinge,
 glem dine Savn.

Han, som har hjulpet hidtil, vil dig bringe
 sikker i Havn.

Kækt du i Rækken møde skal og tage
 fat, hvor dit Folk det gælder og dets Tarv,
 være glad og øge
 Fædrenes Arv.

Derefter holdt Højskoleforstander Kr. Taarup Afsløringstalen, hvori han redegjorde for Rejsningen af Obeliskens og dens Indskrifter. Højskolelærer Kristen Straarup talte om de sønderjyske Førere, og Elevforeningens Formand, Lærer Stenshøj, Langballe, om, at Testrup Højskole, hvor Nørregaard og Baagø i mange Aar havde gjort dets betydelige Arbejde for Genrejsningen og Genforeningen af vort Folk, var netop det rette Sted for et sønderjysk Mindesmærke.

Et digterisk Udtryk for Mindestenens Tale har Forfatteren Hans Ebberup givet i et Digt, som han har kaldt: *Memnonsejlens Sang og Genforeningsobeliskens i Testrup Højskolehave*. Digtet findes i »Testrup Folkehøjskole, Aarsskrift,« Nr. 13, 1925, hvor ogsaa Afsløringstalen findes i sin Helhed.

MALLING-STENEN

(Malling Sogn, Ning Herred.)

Herredets største Genforeningssten er rejst i Anlægget »Egelund«, 1 km Nord for Malling By, umiddelbart ud til Aarhus—Odder Landevej. Anlægget blev anlagt i Foraaret 1921, og næste Efteraar paabegyndtes Arbejdet for at faa rejst den store Mindesten, i hvis Fundament der er indmuret et præpareret Dokument med følgende Ordlyd:

„Den, der tog Initiativet til denne Stens Rejsning, var Sønderjyden, Malermester Frode Gram, Malling. Til Ordningen af den økonomiske Side af Sagen og til Ledelse af Arbejdet nedsattes et 5 Mands Udvalg, hvis Formand var Direktør J. P. Jensen, Malling Dampmølle. Pengene indkom ved frivillige Bidrag fra Beboerne i Beder-Malling Kommune. Stenen er fundet paa Krogstrup „Hede“, Torrild Sogn, Hads Herred, og skænket af Stamhuset Rathlousdal. Den lå ca. 500 Meter fra offentlig Vej og blev i Efteraaret for 750 Kr. transporteret den 18 km lange Vej til Malling af Vognmand Petersen, Odder. Der benyttedes 6 Spand Heste som Trækkraft, og Vejbroerne maatte afstives for at kunne bære den godt 14.000 kg tunge Sten og Blokvoغن, hvis Eigenvægt var 3500 kg.

Stenens Rejsning paa Pladsen i Egelund, ligesom dens Læsning paa Krogstrup „Hede“ skete ved frivillig Arbejdskraft af Malling Bys Beboere; dette viste som saa ofte før, at een fælles Opgave kan samle Befolkningen til godt Samarbejde trods forskellige politiske Meninger.

— Verdenskrigen bevirkede Højkonjunkturer, saa Priserne paa alle Varer og Livsformødheder i Aarene fra 1914 til 20 steg indtil det 3- og 4-dobbelte og derover. Et Par almindelige gode Støvler kostede f. Eks. 50 til 70 Kr., hvis de overhovedet kunde faas: Smør 3,75 Kr., Mel 0,48 Kr. og Sukker 0,34 Kr., alt pr. ½ kg. For at modvirke uforholdsmæssig Prisstigning indførte Regeringen Maksimalpris paa adskillige Livsformødheder og udstedte Rationeringskort paa Brod, Mel, Sukker og Fedtstoffer. Kaffe, The, Tobak o. l. Nydelsesmidler kunde overhovedet ikke faas, men erstattedes med brændt Hvede, Rug, Majs, tørrede Hyldebær, Kartoffels, Rabarber eller Kirsebærblade o. l., ligesom der mange Steder, særlig paa Fyn, paaegyndtes Dyrkning af Tobakplanter.

I 1920—21 kom dog særligt for Landbrugsprodukter en ret pludselig Nedgang i Prisniveauet og rigelig Vareforsyning af alle Nærings- og Nydelsesmidler.

Mønterne, som findes sammen med dette Dokument, er de tre nordiske Landes Skillemonter. De danske Mønter er i tredobbelte Eksemplarer med de — oldenborgske — danske Kongers Navnetræk, Chr. IX, Fr. VIII og Chr. X.

Malling Landbrugsskole i April. Anno 1922.

G. Blichert, Landbrugskandidat.

I ovenstaaende Dokument er Stenens Historic og noget om Krigsaarenes Ulemper fortalt. Der kan hertil føjes, at den store Mindesten opstilledes paa en stensat og blomstertilplantet Forhøjning. Paa For-siden, der vender ud imod Landevejen, staar i en udhugget, rektangulær Firkant en af Købmand J. Torstensen, Malling, foreslaaet Indskrift:

GENFORENINGEN 1920

DANMARK SAMLET

FOLKET ENIGT

DET ER FREMTIDS HAAB

Valdemarsdag 1922 afsløredes Mindestenen ved en Folkefest, der afholdtes sammen med Sønderjysk Samfund for Ning Herred. Festen havde overvældende Tilslutning. Sognepræsten afslørede Stenen.

Malling Haandværker- og Borgerforening har overtaget Mindestenen.

ASK-STENEN

(Astrup Sogn, Ning Herred.)

Paa Ask Højskoles Grund, ud til Byens Hovedvej, er der af fhv. Højskoleforstander Christensen Maarssø rejst en Genforeningssten med Bistand af enkelte af Højskolens Naboer og Venner, der hjalp til ved Jordarbejdet og Stensætningen.

Mindestenen er en lysegraa Granitsten, som Højskoleforstanderen efter lang Tids Sogen fandt paa en gammel Herregaardsmark. Den blev paa den nævnte Plads ved Højskolen og Bygaden opstillet paa en beplantet Stenhøj. De to Sider af Mindepladsen afgrænses af en Navrhæk og ud imod Vejen af en Række større og mindre Natursten, opgravet i Østergaard Skov i Tulstrup Sogn. Paa de højeste Sten er fastgjort en svær Jernkæde. Uden om Stenhøjen er plantet Rhododendron og yderst stedsegrønne Naaetræer.

I en svag Buelinje staar øverst paa Stenen:

GENFORENINGEN

1920

Nederst paa Stenen og med mindre Skrift:

SANDHEDS SAG

SEJRER SELV I NEDERLAG

De to nederste Linjer er fra et Digt af Henrik Wergeland.

Den 11. November 1920 blev Stenen afsløret ved et Møde paa Højskolen, hvor Sognets daværende Præst, F. S. Bendix, og Højskoleforstander Christensen Maarssø talte. Afsløringsfesten foranledigede, at der dannedes en Sønderjysk Forening for Ning Herred.

Anlægget og Stenen er overdraget til Ask By, der vedligeholder Anlægget og værner om Mindestenen.

NY-SOLBJÆRG-STENEN

(Astrup Sogn, Ning Herred.)

En stor Sten, kaldet *Ormestenen*, med en mærkelig dyb Fure havde i umindelige Tider ligget yderst paa Onsted Mark, indtil en lille Kreds af Mænd med Bagermester Schulz og Dr. Snitker i Spidsen i 1920 flyttede den til Ny-Solbjerg og rejste den som Genforeningssten. *Ormestenen* er allerede omtalt i et Markskelbrev fra 1576. Og der fortælles, at Stenen i sin Tid dannede Skel mellem Byerne Fastrup i Vitved Sogn, Hjelmslev Herred, og Onsted i Hvilsted Sogn, Hads Herred, og var

Ny-Solbjerg-Stenen.

sualedes baade By-, Sogne- og Herredsskel. Yderligere fortæller Sagnet, at der i det Herrens Aar 1722 opstod en bitter Strid om Skellet mellem Fastrup og Onsted. Og da Sandemændene ikke kunde bestemme, finde, Skellet mellem de nævnte Marker, henvendte de stridende Parter sig i deres Nød til Præsten i Frue-Ring—Vitved, som tilraadede de uenige Bymænd at bede til Gud, at der maatte blive sendt et Tegn fra Himlen. Saa krøb da en Orm op af Jorden og kravlede hen over »Stenens Skrog«, og hvor den kravlede, fremkom en dyb Fure. Efter denne Fure

blev Skellet saa sat, og Stenen fik sit Navn: *Ormenstenen*. — Sognepræsten i Frue-Ring og Vitved, Hans Lønborg, har i et Skrift, udgivet i Aaret 1727, givet en versificeret Beretning om Ormenstens Sagn:

Ved Fastrup Mark ligger en Steen,
 De Orme-Stenen nævne:
 Jeg svær mig ikke end om meen (Mænd?)
 Der holder Ting og Stevne
 Af Sandemænd, som var kaldet did,
 Ret Marke-Skiel at sætte.
 De ginge der, saa hist saa hid,
 De ikke fandt det rette.
 Da faldt de ned paa deris Knæe,
 Og bad til Gud, hand ville
 Eet Sandheds-Tegn lade skee,
 Som Tretten kunde skille.
 Een Orm af Jorden kom da op.
 Dend saae de der at skride
 Tværs over Steenens gandske Krop.
 Ned ved dend anden Side!
 Da blev enhver saa meget fro,
 Og sluttet Skiel at være.
 Hvor Fastrup Mark, aldt paa min Troe,
 Fra Onsted skilles dere.
 Men, det vel værd Forundring er,
 Som hver kan see til Minde;
 De Huller Ormen gjorde der,
 De aabne er at finde.

I en noget ændret og mere prosaisk Form er Sagnet fortalt saaledes: To Mænd stod paa Stenen og skændtes om deres Markskel. I det samme kom en Orm krybende over Stenen, og den lavede en dyb Fure efter sig. Der hvor Furen gik, blev Mændene enige om, at deres Markskel skulde gaa.

Nu er *Ormestenen* bleven Skelsten paa en ny Maade, mellem to Tidsrum i vort Folks Historie, som Indskriften fortæller:

NORDSLESVIG FRELSTES
FRA VOLDSDØMMETS GRU
SYDSLESVIGS DANSKE
KÆMPE ENDNU

1920

Øverst paa Stenen er over dens dybe Fure afbildet en bugtende og skællet Orm omkring Navnet:

„ORMESTENEN“

Og paa Mindets Cement- og Stensokkel staar:

9/7 — 1920

Læge Snitker har forfattet Indskriften. Mindestenen, der er 1,5 m høj, er skænket af Slagtermester Th. Sørensen, paa hvis Mark den laa. Den blev rejst ved Anlægget overfor Byens Kro, og Pladsen, der er adskilt fra Gaden ved høje Stensøjler, er erhvervet ved Velvilje af Kroejer Jens P. Jensen.

Bibliotekar, Dr. phil. Viggo J. von Holstein-Rathlou, Aarhus, havde efter Anmodning af Læge Snitker forfattet en Indskrift, der med sin gammelnordiske Form vilde have passet godt til Stenen og Emnet efter Bibliotekarens Mening. Men Verset blev ikke benyttet. Det var i ren oldnordisk Stil med Alliteration, Bogstavrim, to i de ulige Linjer, et i de lige, og med Halvrim i de ulige og Helrim i de lige Linjer. Versets Ordlyd var:

Skællet : Orm : Drog : Skellet :
Skured : MarkskelsFuren :
Første : Zone : Faar : Vi :
Flensborg : Endnu : Venter :
Skelbæk : Nu : Er : Skellet :
Skiller : Danske : Landsmænd :
Mindestenen : Maner :
Manddom : Kæmp : For : Danmark :

Den 20. August 1920 blev Mindestenen afsløret af Sognets daværende Præst, F. S. Bendix, hvorefter Pastor R. B. T. Baden, Hvilsted, fra hvis Sogn Stenen var hentet, fortalte dennes Historie.

Mindesmærket er skænket til Byen og overdraget til Kommunen.

SAKSILD-STENEN

(Saksild Sogn, Hads Herred.)

17. Februar 1920 samledes en Del af Saksild Bys Beboere i Forsamlingshuset for at drøfte et fremkommet Forslag om at rejse en Sten til Minde om Genforeningen. Forslaget fik enstemmig Tilslutning, og det bestemtes at omdanne et i Byens Midte beliggende mindre Stykke Gadejord, den gamle Bystævneplads, til et Anlæg og i dette rejse Mindestenen. Der valgtes et Udvalg til at lede Arbejdet; men det voldte megen Vanskelighed at faa en passende Mindesten, da der i Sognet ikke findes større Sten. Det var omtrent opgivet at finde nogen, og man vilde derfor nøjes med i et Hjørne af Anlægget at sætte en lille Sten med Aarstallet 1920. Udvalgets Formand, fhv. Gdj. J. L. Hejgaard, vilde dog ikke opgive Haabet, og da han tilfældigt hørte, at Gaardejer Rasmus Kjærgaard, Rude, i sin Mark havde en Sten, som altid generede under Pløjningen, idet Ploven skurede paa Stenen et temmelig langt Stykke, tænkte Hejgaard straks: Her har vi Mindestenen, men tav hermed og gik i Stedet en tidlig Morgen ud og gravede omkring den skjulte Sten. Den viste sig at være velegnet til Mindesten, og den slæbtes til Saksild og rejstes midt i det nyindrettede Anlæg. Indskriften er:

TIL
MINDE
OM
GENFORENINGEN
1920

Ved Afsløringen stod Stenen paa flad Jord, men som Beplantningen i Anlægget groede til, synede Stenen for lidt, hvorfor den blev hævet og rejst paa en Jordforhøjning.

9. Juli 1920, Genforeningsdagen, var Saksild By flagsmykket fra Morgenstunden. Kl. 8 hejstes Dannebrog for første Gang paa en ved Mindestenen rejst Flagstang. Kl. 10 var der Festgudstjeneste i Kirken, og Kl. 16 samledes Sognets Folk ved Forsamlingshuset for med Musik og Saksild Skytteforenings Fane i Spidsen at marchere til Anlægget og afsløre Mindestenen.

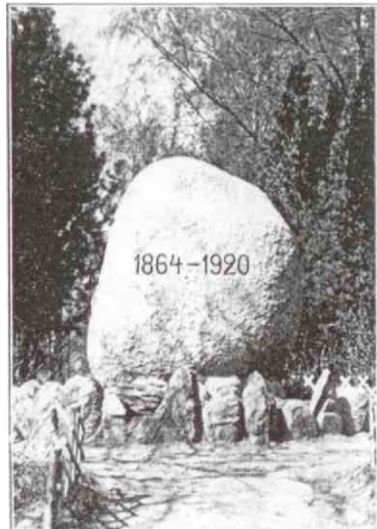
I frivillige Bidrag var indkommet 548 Kr., men Udgifterne ved An-

lægget og Mindestenen beløb sig til 697,70 Kr. Underskuddet dækkedes af Byens Kasse, ligesom der af samme Kasse, der ved Salg af Bysmediens Ager o. l. havde en ret stor Kassebeholdning, blev baandlagt 600 Kr. til Vedligeholdelse af Anlægget og Mindestenen.

ODDER-STENEN

(Odder Sogn, Hads Herred.)

I Efteraaret 1921 meddelte Bestyrer A. P. Andersen, Snerild Fattiggaard, »Odder Dagblad«, at der var fundet en meget stor Sten ved Foden af Tingstedbakke paa Fattiggaardens Mark. Denne Meddelelse havde til Følge, at Bladet Dagen efter havde en redaktionel Artikel, der opfordrede Sognets Beboere til at erhverve Stenen og lade den opstille paa en dertil egnet Plads i Odder By til Minde om Sønderjyllands Genforening med Danmark, og efter at daværende Kaldskapellan i Odder R. A. L. T. Glent-høj havde indrykket en Artikel, betitlet: »Hvem vil løfte Stenen?«, afholdtes der 23. November et Møde paa Centralhotellet, hvor der valgtes en Komite med fhv. Fabrikant R. Christensen, Maskinfabrikken »Aalykke«, som Formand. Komiteens Medlemmer var enige om, at den bedst egnede Plads til Rejsningen af en Genforeningssten vilde være paa Stationspladsen foran Banegaarden, hvorfor der den 28. November, efter at Bestyrer A. P. Andersen havde givet Tilsagn om, at den store Sten kunde erhverves gratis, skete Henvendelse til Driftsbestyreren for Hads-Ning Herreders Jernbane om Tilladelse til at rejse Stenen paa Stationspladsen. 19. Januar næste Aar modtog Komiteen imidlertid et blankt og umotiveret Afslag fra Driftsbestyreren, og paa lignende Maade gik det med en Ansøgning om Tilladelse til at rejse Stenen ved den 500 Aar gamle, store, saakaldte Fr. VII Eg i Udkanten af Rathlousdal eller Vejlskov ved Odder—Horsens Landevej. Og Ansøgningen om Tilladelse til Rejsning paa Tinghuspladsens Hjørne, i Tinghusets Have og paa Pladsen foran den gamle Kommuneskole, blev ligeledes afslaaet, saa Komiteen havde mange Vanskeligheder med at faa Tilladelse til at rejse

Stenen i Bogbjerg Anlæg ved Odder.

Stenen paa en velegnet Plads, men Vanskelighederne ved Transporten af den store Stenkolos var om muligt endnu større.

Den 8. Februar forsøgtes der i godt Slædeføre at transportere Stenen ind til Odder paa en i samme Øjemed sammmentømret svær Blok-slæde, efter at den i Maaneder havde ligget udgravet og væltet op af sit Leje. Forsøget mislykkedes, idet Stenkolossen i den stærke Frost var saa fastfrossen til Jorden, at alle Forsøg paa at bryde den løs var forgæves. Tre Dynamitpatroner var ogsaa virkningsløse. Alt forgæves! Men Udvalgets utrættelige Formand vilde ikke give op. Selv om det hedder, at den Sten, der ikke kan løftes, skal man lade ligge, vil det i dette Tilfælde kun sige, til Frosten var af Jorden. Fattiggaardsbestyrer Andersen havde af Hensyn til Markarbejdet stillet som Betingelse, at Stenen skulde flyttes inden 20. Februar, saa allerede 10. Februar, da Vejet var slaaet om til Tø, forsøgte man igen at rokke ved Stenen. Og nu lykkedes Forsøget, om end det havde sine store Vanskeligheder. Slæden var nu uanvendelig, hvorfor Stenen blev læsset paa en Blokvogn, og efter utallige Standsninger og Uheld naaedes Vejen til Odder. Her henstod Sten og Blokvogn, imedens de nævnte resultatløse Forhandlinger om Tilladelsen til Stenens Rejsning førtes med de forskellige private og offentlige Myndigheder. Da Komiteen, som allerede nævnt, alle Steder fik Afslag, bestemte den, at Stenen skulde rejses i et tæt ved Bygrænsen liggende lille Anlæg: Bogbjerg, som tilhørte Byen. 24. Marts, efter at Overkørslen fra Fattiggaardens Mark til Vejen, som førte til Odder, Dagen forud var forstærket, mødte Udvalgets Formand i Spidsen for en arbejdsivrig Trop af Odder-Borgere samt 8 kraftige Heste for at slæbe Stenen til Bogbjerg, hvilket ogsaa lykkedes, trods alle Vanskeligheder. Og Dagen efter slæbtes Blokvognen paa et Underlag af Planker og ved Anvendelse af Taljer og Donkrafter op paa Højen. Et ret alvorligt Uheld, der lykkeligvis kun medførte materiel Skade, indtraf, da Stenen var omtrent oppe, ved at en Taljekrog sprængtes, saa Blokvognen løb tilbage og af Plankeunderlaget, hvorved den sank i til over Navet og krængede over, saa der var Fare for, at Stenen skulde glide af. Det lykkedes dog tilsidst at faa Kolossen op paa Højen.

Fundamentet, hvorpaa Stenen rejstes, støbtes i det væsentligste af »Jernsten«, d. v. s. Sten, som var efterladt omkring paa Stenslagerpladserne i Kommunen, da de paa Grund af deres Haardhed ikke kunde slaas i Skærver, saa det er et uforgængeligt Fundament. Herpaa opstilledes Stenen efter Udkast og Tegning af Arkitekt A. Busch, Viby. En Kreds af Natursten omgiver Mindestenen, og Mellemlummet er opfyldt med Jord, beplantet med Blomster, og rundt om Højens Rand er plantet Lindehæk. Baggrunden er Bjergfyf, og bag de mørke Bjergfyf titter

lyse Birke frem og ranker sig frimodigt imod Himmelhøvlingen. Saa selv om Mindestenen ikke kom til at staa ved »den alfare Vejs«, som Komiteen havde ønsket, har den faaet en overordentlig smuk, lun og hyggelig Plads paa Bogbjerganlæggets Højdepunkt, hvorfra der er Udsigt ind over Odder By.

Indskriften er meget enkelt:

1864 — 1920

staar der paa Stenens Flade. Det er alt, men andet eller mere vilde misklæde Stenen, der, saavel som Omgivelserne, er blandt vort Lands skønneste.

St. Hans Aften, 23. Juni, 1922 afsløredes Mindestenen. Fabrikant Christensen, »Aalykke«, sagde i sin Velkomsttale, at det havde været ham en Hjertesag at faa Stenen rejst. Thi Mindet om 1864 stod endnu levende i hans Erindring, saa Genforeningen havde i særlig Grad været ham en stor Glæde, som han gerne vilde være med til at give Udtryk ved at sætte den Mindesten, der nu skulde afsløres.

Odder Mandskor sang før og efter Afsløringen nationale Sange, og da det begyndte at skumre, tændtes kulørte Lamper, og til Slut afbrændtes et Festfyrværkeri.

Mindestenen værnes af Bestyrelsen for Bogbjerg Anlæg.

VESTERSKOV-STENEN

(Odder Sogn, Hads Herred.)

Blandt de første, der rejste Sten til Minde om Genforeningen, var Gaardejer og Sognefoged Anders Sørensen, »Vesterskov« ved Odder. I Eftersommeren 1919 rejste han uden for sin Gaard ved Vejen fra Odder til Hvilsted en Sten med Indskriften: Genforeningen 1919. Stenen blev dog straks tilhyllet og stod saadan igennem det meste af et Aar, til den officielle Genforening i Juli 1920.

Sognefogden fortæller selv herom saaledes:

Jeg var helt beskæmmet, eller hvad jeg nu skal kalde det, over, hvad Folk vilde sige, naar de saa Stenen. Ingen andre Steder, mig bekendt, havde man rejst Mindesten for Genforeningen, saa Folk kunde let faa den Tanke, at jeg rejste Stenen for derved at vise, at jeg var særlig udvalgt Patriot og Fædrelandsven. Det vilde jeg saa nødig have, Folk skulde tro. Jeg havde jo intet at prale af i den Retning, tværtimod. Jeg var bare saa inderlig taknemlig for, at Sønderjydernes Trofasthed og sejge Kamp nu blev belønnet. Det havde været forfærdeligt, syntes jeg, om de forgæves skulde have gennemgaaet Verdenskrigens Rædsler. Og som et synligt Udtryk for denne Glæde og Taknemlighed rejste jeg Stenen, men først da man i Sommeren 1920 ogsaa andre Steder begyndte

at rejse lignende Mindesten, fortog min Beskæmmelse sig, idet Folk saa maatte kunne forstaa, at det var af Glæde og Taknemlighed over Genforeningen, jeg rejste Stenen, og ikke for i nogen Maade at gøre mig bemærket. Jeg lod dog inden Afsløringen Aarstallet 1919 forandre til 1920 og tilføjede Aarstallet, da vi tabte Sønderjylland, saa Indskriften blev:

1864
GENFORENINGEN
1920

Alle Stenene til Mindehøjen har jeg personligt samlet og opstillet paa min Ejendoms smukkeste Plet: Skraaningen ved Indkørslen til en lille Skov, hvor høje, slanke Bøgestammer med de efter Aarets og Døgnetts forskellige Tider stadig skiftende Belysninger og Farvenuancer danner Baggrund. Indskriften har jeg dog ladet en Stenhugger indmejsle.

Søndagen før den officielle Genforeningsdag, 4. Juli 1920, blev Mindet afsløret ved en nærmest privat Festlighed, der dog havde samlet over 100 Mennesker, idet jeg havde indbudt Odder Frivilligt Dreng-Forbund, hvis Leder, daværende Pastor Glenthøj, Odder, talte og afslørede Mindesmærket, om hvilket Korpset med Fane stod Æresvagt. Festen blev en af de skønneste, jeg har oplevet, og det er mit Haab, at Mindestenen maa staa her ved den alfare Vej, holdt i Ære og værnet af Gaardens skiftende Ejere, saa den gennem Tiderne kan føre sin tavse Tale om Danmarks Glæde og Jubel ved Genforeningen.

»Vestergaard«s skiftende Ejere vil sikkert ikke beskæmme den aldrende Sognefogeds Haab, men værne om og holde Mindesmærket i Ære.

HUNDSLUND-STENEN

(Hundslund Sogn, Hads Herred.)

Ved en Fest i 1927 for den hundredaarige Lars Andersen, Oldrup, Veteran fra Isted, fremkom Tanken om at rejse en Sten til Minde om Genforeningen, og der nedsattes et Udvalg til at gennemføre Sagen. De nødvendige Pengemidler indkom ved frivillige Bidrag, og til Mindesten udvalgte en velformet, stor Sten, der i Aarhundreder havde ligget som Trappesten i en Gaard paa Torup Mark. Gaardens daværende Ejer, Peter Andersen, overlod den gratis til Udvalget, men det var ret besværligt at faa den flyttet fra Gaardspladsen til Hundslund. Under Stenen, der laa med Bagsiden opad, fandtes Skaar af en Urne.

Flankeret af flere mindre Natursten rejstes Mindestenen i et lille Anlæg mellem Hundslund Præstegaard og Sognevejen, hvor tidligere

Præstegaardsliden havde ligget. Sognepræsten, N. Kragh, forlattede Indskriften:

1920

I TUSIND AAR EJ HJÆRTEBAAANDET BRAST
SKONT FJENDEHAAAND DET VILDE SØNDERRIVE.
SAA LAD DET DA I DANMARKS LAND STAA FAST:
VI DANSKE ER OG DANSKE VIL FORBLIVE!

Paa to mindre Sten, til venstre og højre for Mindestenen, er indhugget Aarstallene: 1848 og 1864.

Grundlovsdag 1928 var der Afsløringsfest. Sognets to daværende 88-aarige Veteraner, Jens Peter Nielsen og Steffen Holm, foretog Afsløringen. Hundslund Menighedsraad vedligeholder Mindesmærket.

ØRTING-STENEN

(Ørting Sogn, Hads Herred.)

Beboerne i Ørting Sogn rejste i 1921 en Sten til Minde om Genforeningen. Et Udvalg, med Gaardejer Asgar Laursen Vig som Formand, forestod Rejsningen, og Stenen fandtes paa en Mark i Byens Nærhed. Den rejstes, efter i Overværelse af de fleste af Sognets Beboere at være transporteret til Byen, paa et støbt Fundament paa en Skrænt i Ud-kanten af Præstegaardshaven overfor Skolen.

Der var i Sognet divergerende Meninger om den nye Statsgrænse, hvorfor Udvalget bestemte, at Indskriften alene skulde være:

GENFORENINGEN

1920

og Aarstallet 1864 er plantet med Blomster toran Stenen.

Valdemarsdag 1921 afsløredes Mindestenen af Sognets daværende Præst, H. M. O. Due. Derefter var der festligt Samvær i Forsamlingshuset. Kommunen har overtaget Mindesmærket.

VIRRING-STENEN

(Frue-Ring Sogn, Hjelmslev Herred.)

Midt i Virring By, ud for Forskolen, en af Fr. IV's Rytterskoler, er der af Skoledistriktets Beboere rejst et Genforenings-Mindesmærke. Stenen blev fundet paa en Mark i Byens Nærhed. Den er velformet og har en ejendommelig, 1aa Centimeter bred, ophøjet Stribe ned over Hørsiden. Striben er tuldstændig lige og lodret midt paa Stenen. Geologerne mener, den er dannet ved, at Striben er af haardere Stenart end

selve Stenen. Byens Lærer, Svend Høgsbro, har forfattet Indskriften, der paa Stenen adskilles af den nævnte, ophøjede Stribe:

1864	1920
BRUDT	ER ATTER
OG DELT	VORDEN HELT
REJST FOR RETFÆRDIGHEDENS	
SEJR I NORDSLESVIG	

Og paa en Cementflade i Fodstykket staar:

AFSLØRET $\frac{9}{7}$ — 1920

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

GESING-STENEN

(Frue-Ring Sogn, Hjemslev Herred.)

Skraat over for Mejeriet »Gjesing-Skovly« er der paa en Bakke-skrænt ved Aarhus—Horsens Landevej rejst en Genforeningssten af Byens og Omegnens Beboere.

I Fundamentet under Stenen blev indstøbt en Flaske, indeholdende et Eksemplar af alle gangbare Skillemønter og en Beretning med Stenens Historie, der har følgende Ordlyd:

„Efter Folkeafstemningen i første Zone, den 10. Februar 1920, var det givet, at Danmark vilde faa en Del af det i 1864 tabte Land tilbage. Begejstringen herover fyldte alles Sind, og mange Steder forberedtes Rejsningen af Mindesten for den forventede Genforening med Nordslesvig.

Den 6. Marts 1920 indvarslede Gjesing Bys Beboere til et Møde for i Fællesskab at søge rejst en saadan Mindesten. Paa Mødet nedsattes et Udvalg med Mejeribestyrer O. P. Lund, Mejeriet „Gjesing-Skovly“, som Formand. Udvalget fandt en stor, velegnet Sten ved Bækken i Gjesinggaards Mark i Nærheden af Kindelev Bro, og Ejeren gav Tilladelse til, at Stenen maatte benyttes til Genforeningsminde. Søndag den 14. Marts, Afstemningsdagen i anden Zone, samlede frivilligt Mandskab fra Byen og Omegnen for at udgrave Stenen og ved Hjælp af en Kran at læsse den paa en Blokvogn, og med et Forspand af 7 Heste blev Stenen kørt til Pladsen ved Landevejen, tæt ved Mejeriet.

Medens Billedhugger Holm. Odder, indhuggede Indskriften, blev der støbt et solidt Betonfundament, hvorpaa Stenen rejstes og stod tildækket indtil Afsløringsdagen. Sten og Grus til Fundamentet leveredes gratis af Byens Beboere, ligesom Murerne og Haandlangeren udførte Arbejdet vederlagsfrit.

Stenen er rejst i Fællesskab af Gjesing By og Omegnens Beboere i Kong Christian X's 7. Regeringsaar, 1920.

Gjesing i April 1920.

O. P. Lund.

Til ovenstaaende Beretning kan tilføjes, at sidst i Maj samme Aar samledes Byens Folk en Aftenstund ved Stenen for at faa den anbragt paa det støbte Fundament, hvor den stod til dækket indtil Genforeningsdagen 9. Juli 1920, paa hvilken Dag den afslørdes af Sognets Præst, nu afdøde N.F.S. Holm, Frue-Ring.

I 1921 blev der skænket et Pengebeløb til Udarmyningen omkring Stenen, hvorfor der bag Mindestenen plantedes et Lindetræ, og en Kreds af smukke Natursten blev opstillet. Uden om Stenkredsen plantedes to Rækker Graner og ved Siderne røde og hvide Roser, og i to Sten indhuggedes:

1864	1920
CHR. IX	CHR. X

Gesing-Stenen og den 89-årige Veteran Jens Frandsen, der foretog Afsløringen.

Disse to Sten flankerer Mindestenen, som bærer Indskriften:

MINDE OM
GENFORENINGEN
MED
NORD-SLESVIG
15. 6. 1920

Paa Billedet ses den 89-årige Veteran Jens Frandsen, Gesing, som ved Afsløringen afdækkede Stenen.

Udvalget, der forestod Rejsningen, og som supplerer sig selv, værner og vedligeholder Mindestenen.

RYE-STENEN

(Dover Sogn, Hjelmslev Herred.)

Førstelærer Fjeldsted, Rye Stationsskole, har ved Landevejen tæt Øst for Stationsbyens Kirke rejst et Genforenings-Mindesmærke paa en trekantet Plads, omgivet af Veje. Den store, nærmest runde Mindesten laa i sin Tid i Munkedal Nørreskov og kørtes til Rye Stationsbys Kirkegaard for at rejses som Gravminde, men da den var for stor hertil, købte Førstelærer Fjeldsted den, og Eleverne fra Ry Højskole slæbte den til Pladsen, hvor den rejstes med tre mindre Sten som Underliggere. Selve Pladsen, der er grusbelagt, er omsat med Natursten, og omkring Mindestenen er plantet Rønnebærtræer.

Valdemarsdag 1923 afsløredes Mindestenen ved en Folkefest, der indlededes med flerstemmig Sang af Højskolens Elevkor, hvorefter daværende Højskoleforstander R. Bording talte om personlige Minder fra Sønderjylland, og Bibliotekar, Dr. phil. Viggo J. von Holstein-Rathlou, Aarhus, om Danskheden i Sydslesvig. Førstelærer Fjeldsted traadte derefter hen til den tildækkede Mindesten og udtalte: I disse Dage for tre Aar siden oplevede vi, at et Stykke gammelt dansk Land blev dansk paany efter et halvt Hundreedaars Fremmedherredømme. Da var der Glæde i alle danske Hjerter og Taknemmelighed mod de Magter, der

gav os det tabte tilbage. Stenens ene Indskrift er Udtryk for denne Glæde og Tak:

DA : DANSKE : LAND : BLEV : DANSK : PAA : NY
STEN : MED : TAK : BLEV : REJST : I : RY

Men Glæden var jo blandet; thi det var ikke hele det gamle danske Land, der kom tilbage. De fremmede beholdt Danevirke, Thyras gamle Vold, som vore Fædre har kæmpet og lidt for og vore Digtere besunget. Fra Hedenold har vi vænnet os til at betragte Danevirke som vor urgamle Folkegrænse. Mange føler derfor Sorg ved den Tanke, at Danevirke forblev i fremmed Vold. Andre mente, at vi fik, hvad vi kunde tilkomme. Men alle har dog utvivlsomt maattet føle Vemod ved den Tanke, at gammelt dansk Land maatte opgives. Stenens anden Indskrift er Udtryk for denne Vemodsfølelse. Den er indhugget med de ældste Runers Tegn. Og der staar:

FRA SKAGENS STRAND
TIL THYRAS VOLD
GIK JYDENS LAND
FRA HEDENOLD

Efter at Dækket var faldet, oplyste Førstelærer Fjeldsted, at Indskriften, som han selv havde bestemt, var indhugget af gamle Lærer Hummeluhre, Nr.-Vissing, og Runeindskriften tegnet af fhv., nu afdøde Seminarielærer Martin Kristensen, Gedved. Og Mindet, som nu er afsløret, fortsatte Taleren, ønsker jeg, skal tilhøre Rye By og Dover Sogn. Det er rejst i Skellet mellem Byen og Sognet. Paa den med Kampesten afgrænsede Trekant omkring Mindestenen er tinglæst Skøde og Servitut, som sikrer Pladsen og Mindesmærket i Fremtiden, og Rye Haandværkerforening har lovet at overtage Beskyttelsen, og i Tilfælde af Foreningens Opløsning overgaar Pladsen og Mindesmærket ifølge de tinglæste Papirer til Kommunens Værn og Vedligeholdelse.

NØRRE-VISSING-STENEN (Veng Sogn, Hjemslev Herred.)

Genforenings-Mindesmærket i Nørre-Vissing er rejst og bekostet af Enkeltmand: Lærer S. P. Hummeluhre, der ogsaa afholdt alle Udgifterne ved den store Afsløringsfest; men Mindesmærket er skænket til Byen.

Mindestenen fandt Hummeluhre ved »Højgaard«, og Ejeren gav med Glæde Tilladelse til, at den benyttedes til Genforeningssten. Byens unge slæbte den ned i Byen, hvor Lærer Hummeluhre tilhuggede den og satte

følgende Indskrift paa dens Forside. Øverst Haabets Anker i Kærlighedens Ring og derunder:

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

THI EVIG DANSK ER
JORDEN, SOM ER KØBT
MED DANMARKS
BLOD

De unge slæbte derefter Stenen op paa en høj Bakke sønden for Byen, hvor den rejstes paa en Stensokkel; men det er en uskøn og mindre velegnet Plads for Mindestenen.

Valdemarsdag 1920 afsløredes Stenen ved en Fest, der havde samlet over 600 Mennesker. Bibliotekar, Dr. phil. Viggo J. von Holstein-Rathlou og Folketingsmand Hedelund talte.

Byen værner og vedligeholder Mindesmærket.

GERN-STENEN

(Gern Sogn og Herred.)

Borger- og Haandværkerforeningen i Gern har i Byens vestlige Del ladet rejse et Genforenings-Mindesmærke. Paa en lille trekantet Plads er rejst en Flagstang og plantet et Egetræ indrammet af en Stenkreds, i hvis større Sten er fastgjort en svær Jernkæde, og i den største og mest fremtrædende Sten er indhugget:

GENFORENINGEN

1920

Grundlovsdag 1920 blev Mindet afsløret i Overværelse af Byens og Omegnens Beboere. Borger- og Haandværkerforeningens Formand holdt Festtalen og afslørede Mindet, hvorefter der fortsattes med Folkefest i Mølhav Skov.

Mindestenen, der er hentet fra en af de omkring Byen liggende store Banker, værnes og vedligeholdes af Gern Borger- og Haandværkerforening.

HAMMEL-STENEN

(Hammel Sogn, Gern Herred.)

Paa 10-Aarsdagen for Genforeningen afsløredes i Hammel en Genforeningssten, rejst af Byens Borgere. Stenen blev af Udvalget fundet i en Grusgrav paa Torupgaards Mark i Skød Sogn og transporteret paa

en Lastbil til Hammel, hvor den opstilledes i Realskolens Have ud til Hovedgaden, Randers—Skanderborg Landevej.

Maler Frederiksen, Hammel, har leveret Tegningen til Stenens Udsmykning og Inskription, der er forfattet af Konsulent Jelsbak, Hammel. Øverst er Kongens kronede Navnetræk og derunder:

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

BAUTASTEN TIL MINDE STAAR OM TROFASTHED I TRÆNGSELSAAR

15. Juni 1930 afsløredes Stenen ved en Fest, der havde samlet over 400 Mennesker. Valgmenighedspræst A. Højmark, Aarhus, mindede i sin Afløringstale om 10-Aarsdagen for Genforeningen og om Sønderjydernes Kamp i de trange Aar, særligt under Verdenskrigen; men Trofastheden og Udholdenheden gennem Trængsler fik sin Løn ved Genforeningen, det skønneste vi har oplevet i vor nationale Historie. Derfor rejser vi, sluttede Valgmenighedspræsten sin Tale, paa 10-Aarsdagen Bautasten, der, medens Sekler gaar, vil minde Slægterne om Sønderjydernes Trofasthed i Trængselsaar. I Taknemmelighed for denne Trofasthed, der gjorde, at Sønderjyderne i 1920 kunde stemme sig hjem til Moderlandet, lader vi Dækket falde.

Festen sluttede med Afsyngelse af: *Det lyder som et Eventyr.*

Realskoleejer Niels Føns, der har skænket Grunden, hvorpaa Mindestenen er rejst, har indtil videre paataget sig Vedligeholdelsen.

LAASBY-STENEN

(Laasby Sogn, Gern Herred.)

Med Førstelærer Hjuler, Laasby, som Formand og væsentligt paa hans Initiativ rejste Skoledistriktets Beboere en Genforeningssten i et lille Anlæg ved en af Skanderborg—Randers Landevejens allerskønneste Bugtninger, hvor Vejen deler sig og sender en Sidevej til Sorring. Pladsen var oprindeligt en gammel udtørret Dam, der henlaa som Byens fælles »Skærnkasse«. Efter Tilkørsel af flere Hundrede Læs Fyld blev Pladsen beplantet og indhegnet med en Række anselige Kampesten forbundet med Jernlænker, saa der nu er et lille, hyggeligt Anlæg.

Den ret anselige Mindesten blev fundet i Flensted Krat og at Byens Folk slæbt ned i Anlægget, i hvis Midte den rejstes paa en stensat Sokkel. Gamle Lærer Hummeluhre, Nr.-Vissing, indhuggede en af Lærer

Hjuler forfattet Indskrift. Øverst findes en Tegning af »det helede Led« omgivet af en Ring og derunder:

1864 — 1920
SØNDERJYLLAND
—
STEN SKAL HER
STANDE LÆNGE
OG OM TROSKAB
VIDNE BÆRE

31. Marts 1921 blev Mindet afsløret af Lærer Hjuler, der ogsaa havde forfattet en Sang i Dagens Anledning. Efter Afsløringen var der Fest i Forsamlingshuset, hvor Folketingsmændene Hedelund og N. Kristensen m. fl. talte. Kommunen har overtaget Anlægget og Mindestenen.

FLENSTED-STENEN
(Laashby Sogn, Gern Herred.)

Ud for Flensted Skole henlæa en faa Meter bred Jordstrimmel langs med Gaden som Byens »Losseplads«, indtil Købmand J. Christensen og Gaardejer N. Olsen fremsatte Tanken om paa denne Plads at søge rejst et Genforenings-Mindesmærke. Lærer E. Harlou optog Tanken og indbød Skoledistriktets Beboere til et Møde om Sagen, hvor der valgtes et Syvmandsudvalg til at forestaa Arbejdet. Udvalget henvendte sig til Arkitekt V. H. Hammer, København, der vederlagsfrit leverede en Tegning, hvorefter Pladsen blev reguleret og Mindet opstillet, ligesom Arkitekten senere tegnede Stenens Indskrift og Ud-smykning.

I Fællesskab ryddede Skoledistriktets Beboere Lossepladsen paa den smalle Strimmel Byjord og opmurede i en svag Buelinje bag om Bybrønden, der fandtes paa Pladsens Midte, en mod Midten højnende Kampestenmur, over hvilken der rejstes en Stendysse, saaledes at Dyssens forreste Støttesten indstøbtes, saa den danner Murens Midterparti. Langs med Gaden plantedes Lindetræer, og i Jordsmonnet bag Muren en Buksbombhæk. Selve Stendyssens, bag hvilken der er rejst en høj Flagstang, er skjult af Slyngrøser, saa kun Overliggeren og den forreste Støttesten er synlig.

Lærer E. Harlou forfattede Indskriften.

Paa Stendyssens Overligger:

GENFORENING
1864 — 1920

Paa den forreste Stottesten, som er Mindets Hovedsten:

MAGT VAR RET
DANMARK LED
RET BLEV MAGT
FORDI I STRED

Over Indskriften paa Hovedstenen er indmejslet en Kongekrone, og underneden afsluttes med en Frise.

Enkefru Johanne Lassen, Flensted Mark, skænkede Størsteparten af Stenene til Stensætningen, Gaardejer N. A. Olsen Stendyssens Overligger, og Hovedstenen stod som Hjørnesten ved Thybo-Led ved Kalbygaard, og Sagnet fortæller, at hvis den blev flyttet, vilde der udbryde Kvægstæp paa Gaarden. Gaardens daværende Ejer, Kaptajn J. H. Dohlmann, haabede imidlertid, at naar Stenen blev anvendt som Hovedsten i et Genforenings-Mindesmærke, vilde Forsynet sikkert se »mildt« til en saadan Flytning, hvilket ogsaa har været Tilfældet. Ikke engang Mund- og Klovsyge har der (i 1927) været blandt Gaardens Besætning! — Forøvrigt er et lignende Sagn knyttet til et gammelt Gravsted Øst for Dallerup Kirkegaardsmur.

Valdemarsdag 1921 var der Afsløringsfest, til hvilken Sognets Veteraner var indbudt som Æresgæster, og Kaptajn J. H. Dohlmann fortalte Minder fra 1864. Festen sluttede med Afsyngelse af en til Dagen forfattet Sang af Lærer E. Harlou.

Mindesmærket kostede omkring 700 Kr. Beløbet indkom ved frivillige Bidrag fra Skoledistriktets Beboere, der ogsaa værner og vedligeholder Sten og Mindeplads.

SØNDER-VISSING-STENEN

(Sønder-Vissing Sogn, Tyrsting Herred.)

Paa en aaben Plads midt i Sønder-Vissing By laa et trekantet Stykke Gadejord, paa alle Sider omgivet af Veje. Pladsen, der antagelig er den gamle Stævneplads, benyttedes som Oplags- og Affaldsplads og var alt andet end til Pryd for Byen. Flere Gange var det ogsaa fra forskellig Side foreslaaet at omdanne Pladsen til et Anlæg, men Planen var ikke blevet realiseret. I Foraaret 1920 foreslog Planteskoleejer Kristensen derfor ved et i anden Anledning afholdt Møde i Forsamlingshuset at rejse en Genforeningssten paa Gadepladsen samtidig med, at den gamle Plan om et Anlæg blev realiseret. Tanken vandt god Tilslutning blandt de tilstedeværende, og der valgtes paa Mødet et 7-Mands Udvalg til at forestaa Arbejdet.

For frivillige Bidrag fra de fleste af Sognets Beboere blev Pladsen derefter ryddet, planeret og indhegnet. Og som Mindesten anvendtes en stor, lys Granitsten, hentet i Udkanten af Gaardejer Laurs Laursens Skov, hvor den i sin Tid af Laursens Fader var nedgravet i Jorden for

Stenen i Sønder-Vissing By.

paa den Maade, som dengang var almindelig, at blive den kvit. Nu blev den gravet ud og transporteret til det nyanlagte Anlæg i Byens Midte, hvor den midt paa en stor Græsplæne rejstes paa en høj Stensokkel og med Indskriften:

TIL MINDE OM SØNDERJYLLANDS
GENFORENING MED DANMARK
DEN 15. JUNI 1920

ALT, HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET,
MØDRENE HAR GRÆDT,
HAR DEN HERRE STILLE LÆMPET,
SAA VI VANDT VOR RET

Genforeningsdagen, Fredag den 9. Juli, blev Anlægget indviet og Stenen afsløret. Daværende Højskolelærer Budde-Lund, Vestbirk, talte og afslørede Mindestenen. Efter Afsløringen var der Fest i Forsamlingshuset.

Mindestenen og Anlægget værnes og vedligeholdes af en Bestyrelse, der supplerer sig selv.

BREDSTRUP-STENEN

(Ring Sogn, Tyrsting Herred.)

I 1920 samledes Repræsentanter for alle politiske Partier og forskellige Lokalforeninger i Bredstrup og dannede en Komite med daværende Sogneraadformand, kaldet Borgmester, Wiborg som Formand, med det Formaal at søge rejst en Genforeningssten. Og Mindet blev en Stenkolos paa 18,000 kg, skænket af nu afdøde Konferensraad Vilh. Jørgensen, Løndal, Sønder-Vissing Sogn, og trukket den 13 km lange Vej til Bredstrup af Byens Beboere, det sidste Stykke gennem Byen alene af Kvinder og Børn. — I det hele er det et Træk, som er fælles mange Steder ved Flytningen af de store Sten til Stedet, hvor de skal staa, at de skal flyttes af Menneskehaand, som de gamle Bautasten blev det.

Efter at der var foretaget en Udgravning ved Stenen, der laa i Løndal Skov, løftedes den Torsdag den 21. April 1921 ved Hjælp af en Kran op paa en Blokvoan. Og ved 8-Tiden Fredag Morgen, St. Bededag

den 22. April, samlede Bredstrup-Borgerne for at paabegynde Transporten. Det var ingenlunde let. Paa Bjælker og Planker blev Blokvo-
gen slæbt frem Skridt for Skridt gennem Skoven, hvor Passagen en-
kelte Steder var ret trang. Træer maatte fældes for at skaffe Plads, og
saa gigantisk blev der gaaet frem, at Bjergfyrrerne, hvor de kom i Vejen,
rykkedes op med Rode. Forpagter Madsen, Tyrstinggaard, ledede
Arbejdet, og fra Toppen af Stenen lød hans Kommandoraab rullende
ud mellem de høje Lyngbakker. Først ved 14-Tiden naaedes der
efter mange Forsinkelser og store Vanskeligheder ud af Skoven.
De første 300 Meter af den 13 km lange Vej var tilbagelagt, og i Be-
gejstring herover lød et trefoldigt Hurra gjaldende mellem Lyngbak-
kerne fra de 500 Mennesker, som sled med Stenen. Transporten gik
nu lettere end i Skovens smalle Passage, og i Løbet af Eftermiddagen
og Aftenen naaede Stenen til Vedelsbro, ud for hvis Indkørsel den blev
stationeret, til der atter skulde tages fat Søndag Morgen.

Lidt før Klokkerne 9 Søndag Morgen toges der atter fat med fornyede
Kræfter, Mod og Humør. I Løbet af to Timer naaedes Horsens—Silke-
borg Landevej ved Løndal, og nu kunde Blokvo-
gen, der hidtil var kørt
paa et Underlag af Planker, gaa paa den bare Vej. En Frokostpavse
maatte dog skyndsomst afbrydes, da Vognens Hjul begyndte at synke
gennem Vejbanen. Ved Hovedindkørslen til Løndal havde Konferens-
raad Jørgensen og Fruen taget Opstilling, hvorfor Toget gjorde holdt,
og Forsamlingen afsang: *Der er et yndigt Land*, og Komiteens For-
mand bragte en Tak for den i bogstavelig Forstand store Gave: Sten-
kolossen paa de 18,000 kg. — Over Middag begyndte Himmelen at
aabne sine Sluser, og Regnen blev stadig stærkere, saa Vejen efter-
haanden stod i ét Søle. Men det formindskede ikke Humøret eller
Træklysten hos de Bredstrup-Borgere. Under Sang og Skæmt gik
Mænd, Kvinder og Børn Side om Side og trak i de svære Tov, til hvilke
der var fastgjort lange Tværstænger. Skridt for Skridt tilbagelagdes
Vejen, langs hvilken der fra Gaarde og Huse vajede Flag, og jo nær
mere Toget kom Bredstrup, des større blev Folkeskaren. Bilister fra
hele Amtet og Cyklister i Tusindtal holdt og stod langs Vejen for at
overvære Transporten af den mægtige Sten, trukket alene ved Menne-
skekraft. — Et værdigt Sidestykke til Harald Blaatands Transport af
den store Mindesten i Jelling over sin Moder, Dronning Thyra. Histo-
risk har disse to Transporter ogsaa en vis Tilknytning, idet Stenen i
Bredstrup jo skulde rejses til Minde om Genforeningen med en Del af
det Land, Thyra Dannebod værnedes.

Sent paa Eftermiddagen naaede Toget Bredstrup, og med Musik og
Faner i Spidsen kørtes Stenen, trukket alene af Kvinder og Børn, gen-
nem Byen, der var festligt flagsmykket.

Paa en Skraaning midt i Byen, grænsende ned til Hovedgaden, blev Mindestenen rejst. Pladsen er givet af Apoteker Boye, og Arkitekt Holger Sørensen, Bredstrup, leverede Tegningen til Pladsens Regulering og Stenens Opstilling.

Indskriften til Mindestenen blev anonymt tilsendt Komiteen, der ellers havde bestemt at udskrive en Konkurrence herom, men opgav det og lod den modtagne Indskrift indhugge med Vedføjjelse af Dato og Aarstal for Genforeningen.

15. JUNI 1920

TIL MINDE OM DET SINDELAG
DER TROFAST VOGTET DANMARKS SAG

Det er en Indskrift, der berører Sagens Kerne. Ordet »Sindelag« rammer i Centrum. Det var *Sindelaget*, som frelste Nordslesvig hjem til Danmark. Den gennem to Slægtled sejge Modstand og aldrig svigtende Trofasthed imod alt Dansk, Haabet, der aldrig gav op, Viljen, der aldrig bøjedede af, selv for det tilsyneladende umulige, var Grundlaget for Genforeningen. Det har den anonyme Indsender forstaaet, og Ordene er værdige at mejsle i Granit.

Lørdag den 4. Juni 1921 blev Stenen afsløret af daværende Forsvarsminister, nu afdøde Klaus Berntsen, som sluttede sin stemningsbevægede Tale med Ordene: Saa ønsker jeg da, at denne Sten maa staa som et Minde om, at Danmark engang var i stor Nød, men ogsaa om, at det tabte Land ved Guds Styrelse atter forenedes med Danmark. Gud bevare vort Fædreland!

Mindestenen, der er overdraget til Borger- og Haandværkerforeningen, er Amtens største, Jyllands anden- og Landets fjerdestørste Genforeningssten.

VESTBIRK HØJSKOLES STEN

(Østbirk Sogn, Vore Herred.)

Efter Fredsslutningen i 1919 taltes der paa Vestbirk Højskole om, at Skolen paa en eller anden Maade, ved en Mindetavle e. l., skulde mindes de sønderjydske Vestbirk-Elever, som var faldne i Verdenskrigen; og daværende Højskoleforstander Kr. Nørgaard vilde tillige gerne have rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Og da en tidligere Elev tilbød Højskolen en Sten, der laa paa hans Grund i Østbirk, bestemte Højskoleforstander Kr. Nørgaard sig til at lade den rejse i Højskolens Have som Minde- og Genforeningssten. Lignende »Dobbelt-Sten« er f. Eks. rejst ved Galtrup Højskole paa Mors, Pjedsted Kommuneskole, Fuglsø paa Helgenæs, Risleve, Karise og paa Lyø.

Stenen ved Vestbirk Højskole.

Det kan selvfølgelig være vanskeligt at finde en naturlig Form for Indskriften paa en Dobbelt-Mindesten, derfor er den ogsaa i Vestbirk indhugget paa Stenens For- og Bagside.

Da den tilbudte Sten imidlertid vejede over 30 Tons, maatte den opgives. Højskolens Elever magtede ikke at flytte den. Men en anden tidligere Vestbirk-Elev, Gaardejer Jens Peter Knudsen i Vestbirk, havde i sin Mark i en Lavning ved Vejen ned til Gudena a en stor Sten, som han forærede til Højskolen. Den blev gravet ud den 15. November 1921 og viste sig at være en 8000 kg tung Sten, velegnet til det paatænkte Dobbelt-Minde, idet For- og Bagsiden havde plane Flader. Efter at den var løftet op paa et Underlag af Bjælker, blev den af Højskolens Elever med stort Besvær, men under Sang og Hurraraab, slæbt ud til Sognevejen til Vestbirk. Her laa den Vinteren igennem og ventede paa, at der skulde komme Sne nok til, at den kunde slædes hjem til Skolen. Sneen kom ogsaa, men alle andre Steder end netop dér, hvor man ønskede det. Vejen fra Bryrupbanen og ned til Plantagen, hvor Stenen laa, vedblev at være bar og ru. Sneen fæg tværs over den. — Et Sted i Nordjylland kom der derimod saa rigeligt med Sne, at den udsete Sten blev skjult, saa den først fandtes om Foraaret.

Sidst i Marts Maaned blev Stenen derfor læsset paa en Blokvogn, og Højskolens 160 Elever »spændte« sig for. Paa jævn Vej gik det let, men ned ad Bakke maatte der køres meget forsigtigt, at ikke den tunge Sten skulde forskubbe sig. Jernbaneverkørslen var sikret med Bjælker, Planker og Grus, og da det mærkelige Optog naaede Byen, var alle paa Benene for at se til. Det voldte en Del Besvær at faa trukket Kolossen op til Højskolens nye Haveanlæg, hvor den skulde rejses som det samlende Midtpunkt paa en stor Plæne. Jorden kunde dog ikke bære Stenen. Blokvognen sank i til op over Navet, ja næsten til det øverste at Hjulringen. Alle Vanskeligheder blev dog overvundet.

Kunstmaler Aage Jørgensen, København, har givet Tegningen til Stenens Udsmykning og Inskription. Øverst paa Forsiden er med stor kraftig Skrift indmejslet:

1920

Herunder:

DET ER SKET AF HERREN
OG UNDERLIGT FOR VORE ØJNE

Under tre Hjerter som Skillemærke:

MED SNILDE HÆNDER OG VAAGEN AAND
I VANDT DET TABTE TILBAGE

Nederst: Korsmærket i en stiliseret Laurbærkrans.

Paa Bagsiden er hugget:

Vestbirkelever
faldne i Verdenskrigen
1914—1918

Christen Findahl
Brøndlund

Christian Lebeck
Kustrup

Nis Nissen
Nr. Hostrup

Frederik Budde
Bæk

Ved Højskolens Elevmøde Lørdag den 24. Juni 1922 blev Minde- og Genforeningsstenen afsløret. Som Indledning blev Niels Møllers Sang: *Den gryed omsider, den favre Dag* afsunget, hvorefter Højskoleforstander Nørgaard talte om Stencens Indskrifter og sluttede: Det skal da være vort Ønske, at den Sten, vi her har rejst, og for hvilken vi nu lader Dækket falde, altid maa minde os og de kommende Slægter om den heltemodige Kamp, som blev ført i Sønderjylland fra 1864 til 1920. Og ved at pege paa denne nationale Daad skal den gøre sit til at holde os vaagne som Danske. Ja, Gud give, at den ved sin tavse Tale maa være med til at

„Ryste Sjælen og vække Aanden,
at styrke Hjertet og ruste Haanden
til dansk og stor og til herlig Id —
til Danmarks Frelse i Nødens Tid!”

Efter Nørgaards Afsløringstale sang Elevkoret: *Slumre sødt i Slesvigs Jord*, og nu afdøde Højskoleforstander Grønvald Nielsen mindedes i en kort Tale sine gamle Elever, der havde lidt Døden i de tunge Aar, og han knyttede dertil det Ønske, at Stenen ogsaa maatte minde om Verdenskrigens Gru, være med til at rejse Slægten i Afsky for Krigens Ødelæggelse iblandt Mennesker. Tilsidst rettede han nogle personlige Ord til de faldnes Slægtninge, der var modt til Festen — et Par gamle Forældre, en Enke og en Broder. Dæmpet og stille faldt Elevkoret ind med Grundtvigs Vers:

Guds Fred med vore døde
i Danmarks Rosengård,
Guds Fred med dem, der bløde
af dybe Hjertesaar.

EJER BAVNEHØJS STEN OG TAARN

(Ovsted Sogn, Vore Herred.)

Generalstabens Maalinger udpegede i 1847 Ejer Bavnehøj som vort Lands højeste Punkt. I Folkebevidstheden vedblev Himmelbjærgtet dog som hidtil længe at indtage denne For- eller Højderang. Bjerg lyder jo ogsaa af mere end Høj; hertil kommer, at Ejer Bavnehøj ikke gør sig

særligt gældende i Landskabet. Der skulde gaa 70 Aar, før det af Videnskaben udpegede Højdepunkt fik folkelig Anerkendelse. I al den Tid henlaa Ejer Bavnehøj ubemærket som Privatejendom, hvortil der ikke var offentlig Adgang. Men paa Initiativ af Lærer Johansen, Hobro, m. fl. blev Højen i 1917 først sikret ved Fredning, og dernæst købte et privat Interessentselskab med Støtte fra Staten Bankens nærmeste Omgivelser, hvor der anlagdes en Festplads og plantedes et Anlæg samt opførtes en Pavillon. Og i 1918, efter at et omfattende Vejarbejde havde muliggjort almindelig Trafik, blev det hele overgivet til Offentligheden.

Og her paa Landets Højdepunkt blev der i 1920 og 1924 rejst to Genforenings-Mindesmærker: En graa Granitsten, som i Overensstemmelse med det danske Folks Jævnhed taler stillfærdigt om Danmarks Glæde over det genvundne Land, og et monumentalt Taarn, der raaber Glæden ud over Land og By og tillige gør Fyldest som Udsigtstaarn.

Mindestenen, der staar paa Festpladsen i det i 1917—18 plantede Anlæg, blev rejst paa Forslag af Lærer Johansen, Hobro. Det er en 13.000 kg tung, utilhugget Natursten, givet af Gaardejer Niels Sørensen, »Toftegaard«, Elling, og fundet paa hans Mark 3 km fra Højen. Paa en Blokvogn transporteredes den op til Anlægget. Det første Stykke trukket af 8 Heste, den sidste Kilometer tillige af et lille Hundrede Mennesker af Egnens Beboere. Og da Vejen til sidst var for stejl, kørtes Blokvognen paa et Plankeunderlag ind over Marken, hvor et Dige maatte gennemgraves, for at den kunde komme frem, og efter flere Dages Slid stod Stenen paa sin Plads i Anlægget.

Ved en udskrevet Konkurrence om Stenens Indskrift indkom 10 Forslag, hvoraf valgtes:

HER ER JEG SA'T SOM BAVTASTEN
DE SØNDERJYDER TIL ÆRE,
DANSKE DE VAR, OG DANSKE DE BLEV,
OG DANSKE VILDE DE VÆRE

1920

Verset, der var indsendt anonymt, viste sig senere at være forfattet af fhv., nu afdøde Lærer Fr. Sørensen, Bjøstrup Skole.

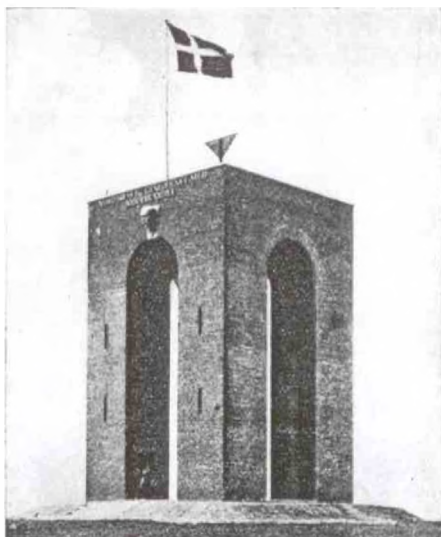
Ved Afsløringsfesten 3. December 1920 holdt Lærer Christensen, Taaning, Festtalen, og Formanden for »Ejer Bavnehøj« afslørede Stenen.

T a a r n e t.

Tanken om at rejse et Mærke paa Ejer Bavnehøj, Danmarks højeste Punkt, er af gammel Dato, men Tanken blev ikke realiseret. Først i

1917, da det nuværende Ejer Bavnehøj-Selskab stiftedes, blev der Tale om at rejse et Taarn, som kunde gøre den storslaaede Udsigt endnu større og videre, og i 1922 besluttede Bestyrelsen at gøre et alvorligt Forsøg paa at løse Spørgsmaalet. Det, der gav Stødet hertil, var Ønsket om samtidigt at rejse et monumentalt og værdigt Minde om Genforeningen i 1920. De to Mænd, der især virkede for Opførelsen af Taarnet, var Lærer Johansen, Hobro, og Redaktør Friis, Skanderborg. Og tidligt i Foraaret 1923 udgik der gennem alle danske Dagblade Indbydelse til Folk om at yde Bidrag til Rejsningen af et saadant Taarn.

Taarnet paa Ejer Bavnehøj.

I Løbet af et Par Maaneder indkom det tilstrækkelige Beløb. Nu afdøde Chokoladefabrikant Clausen, »Elvirasminde«, Aarhus, der er født i Ejer, gav 13,000 Kr. Resten, omkring 22,000 Kr., indkom ved Bidrag fra hele Landet. Derefter skete Henvendelse til Akademisk Arkitektforening om Bistand ved Udskrivelse til en offentlig Konkurrence. Der indkom 49 Projekter, hvoraf Bedømmelsesudvalget i Samraad med Akademisk Arkitektforening valgte Plan og Tegning af den unge jyskfødte Arkitekt J. Laustsen, København.

Nu kan der med Rette være delte Meninger om, hvorvidt et Taarn i det hele taget er pynteligt i et Landskab som det, der omgiver Landets højeste Punkt, men ét kan fastslaas, at Arkitekt J. Laustsen har vist den størst mulige Nænsomhed overfor den smukke, storlinjede Natur, som en fjern Istid har skabt.

Taarnet er med sine rolige og stilrene Linjer, sin lidet udfordrende Arkitektur overmaade tiltalende. Det er 12,5 m højt, muret af røde Mursten og har Form af en dobbelt Triumfbue eller som Midterpartiet af en Korskirke med høje Rundbuer og fire svære, firkantede Søjler løbende sammen i en enkelt Hvælving. De fire Buer vender mod hver sit Verdenshjørne. To af de brede Murpiller har indeni en Trappeopgang af Beton til Taarnets store, rummelige Platform, der er 184,5 m over Havoverfladen, og hvorfra der er Landets videste Udsigt. Mellem Pil-

lerne er der Flisegulv. Taarnet er rejst paa Bakkens højeste Top, den noget beskadigede gamle Kæmpehøj, hvorfra Bavnen i Ufredstider lyste over Egnen og over Højens Gravkammer fra Hedenold. Højen er ved Taarnets Fundamentering jævnet noget, men Generalstabsstenen fra 1838 staar fremdeles paa den gamle Plads, skærmet af Taarnets Piller og Buer, der spænder over det gamle Fredningsmærke. En ny Generalstabssten er dog rejst midt paa Taarnets Platform.

Over den nordre Bue staar med Kobberbogstaver:

REJST AF DET DANSKE FOLK

Og paa Sydsidens overste Rand Inskriptionen, der angiver Taarnets Karakter, at det er rejst som Genforenings-Mindesmærke.

NORDSLESVIG GENFORENET MED
MODERLANDET

1920

Herunder en Portrætbuste i overnaturlig Størrelse af Kong Christian X, modelleret af Billedhugger Rathsack og støbt i Bronze af Broncestøber Rasmussen, begge af København. Oven over Busten og Inskriptionen, paa Brystværnets indvendige Side, er rejst en stor Flagstang, hvorfra Dannebrog ses i Miles Afstand. Der medgik godt 100,000 Sten til Taarnet, som kostede 35,000 Kr., Kongebusten iberegnet.

I pragtfuldt Sommervejr blev Taarnet indviet Søndag den 24. August 1924 i Overværelse af 8000 Mennesker. Indvielsen fandt Sted i Taarnets Sydbue, hvor et 12 Mands Hornorkester ved 15-Tiden kaldte til Samling. Forsamlingen sang: *Jeg elsker de grønne Lunde*, og til Tonerne af *Hil dig, vor Fane* gik Flaget til Tops paa Genforeningstaarnets Flagstang. Indsamlingskomiteens Formand, Redaktør Friis, Skanderborg, bød Velkommen og udtalte: Taarnets Tilblivelse skyldes Ønsket om at midtsamle vort Lands Genforeningsminder i Landets højeste Punkt, i det Taarn, som nu skal indvies, og som tillige har det Formaal at være et Udsigtstaarn. Taarnet skal staa som Mindre om Genforeningen, om Kongen, i hvis Lod det faldt at hilse det genvundne Land velkommen tilbage til Moderlandet. I Haabet om, at det Land, som blev genvundet, aldrig maa gaa tabt, vil jeg bede alle raabe et Leve for, at Baandene, der blev tvundet i 1920, aldrig maa briste.

En i Dagens Anledning forfattet Sang af Sognets Præst, K. J. M. Ladegaard, Ovsted, *Der knejser Taarn paa Ejers brede Banke*, blev afsunget, hvorefter Forfatteren i kraftfulde Ord hyldede Kong Christian, Landets Enhedsmærke, af Guds Naade den første danske Konge, der har gjort Landvinding uden Sværds slag. Taleren sluttede med et kraftigt besvaret nifoldigt Leve for Kongen. Det efterfulgtes af første Vers af *Kong Christian*.

Den egentlige Indvielseshøjtidelighed var dermed afsluttet, og Forsamlingen vandrede ned ad Skraaningen til Festpladsen i Anlægget, hvor Festen fortsattes. Oluf L. Arndals Lejlighedssang blev afsunget; den sluttede med Verset:

Løft dig, Taarn, mod Himmelhvælvet
 som en Sang i Sten.
 Har vi end i Dødsangst skælvet,
 led vi Folkemen,
 aldrig mistede vi Haabet,
 aldrig døde Sejrsraabet!
 Lyt, nu lyder over Vange
 Folkets Danmarkssange.

Daværende Formand for *Danmarks-Samfundet*, nu afdøde Kaptajn Schiøler, talte derefter kort og fyndigt om Fædrelandsfølelsen, og daværende Stiftsprovst, senere Minister og Biskop Bruun-Rasmussen, Aarhus, sluttede Talernes Række med en poetisk og mandig Tale om Grundtrækkene i dansk Folkekarakter, som Taleren mente var Jævnhed og Stiltfærdighed. Jeg vedkender mig med Glæde den danske Folkekaracters Jævnhed og Stiltfærdighed, udtalte Stiftsprovsten, som noget stort og skønt, — vort Folk kan ved store Lejligheder, som f. Eks. den store Glædesdag paa Dybbøl være saa undselig som en ung Kvinde. Det er skønt, men det rummer en Fare for, at vi skal blive for jævne, saa vi bliver smaa i vore Følelser, saa smaa, at Følelsens Lue taber sin Flamme. Hvor vi har vor Styrke, har vi ogsaa vor Svaghed. Vi er saa bange for at gaa paa Bjergtoppe, men der er Forhold, som kræver, at vi hæver os til disse Højder, hvis vi ikke skal synke i Stiltfærdighed. Den enkelte og det danske Folk maa i det nationale som i det religiøse Liv bevare Trangen og Evnen til at komme op paa Bjergtoppen, naar det kræves, uden derfor at tabe den danske Jævnhed. Ja, gid vi maa synge vore Sange og leve vort Liv over det lave med Udsyn til de evige Højder.

Om Aftenen afbrændtes der fra Taarnets Top et Fyrværkeri, der kunde ses viden om, og senere tændtes der Fakler paa Taarnets Brystværn. De lyste ud i Natten som et Ildraab fra Landets højeste Punkt om Danmarks Glæde ved Genforeningen.

— — Og maatte Genforeningens glæden altid være lutret og stærk som Fakkelflammen paa vort Lands Højdepunkt, der lyste ud i Natten.

RINGKLOSTER-STENEN

(Hylke Sogn. Vore Herred.)

Ved en privat Sammenkomst i Foraaret 1921 hos Gaardejer Rasmus Thomsen, Ringkloster, kom det første Gang paa Tale at rejse et Genforenings-Mindesmærke i Ringkloster, og kort Tid efter blev der af

Skoledistriktets Beboere taget fat paa at virkeliggøre Tanken. Der rettedes Henvendelse til Sogneraadet og til Proprietær C. F. Andersens Enke, Ringkloster, om Tilladelse til at rejse Stenen paa en lille Trekant, hvor Kloster- og Nissungaardvejen mødes ved Ringkloster gamle Skole, og om at faa overladt en smuktformet, godt 2 m høj Natursten, der laa tæt ved Gaarden og for mange Aar siden var fundet i dens umiddelbare Nærhed. Saavel Sogneraadet som Proprietær Andersens Enke var overordentlig imødekommende. Fru Andersen tilbød endogsaa at køre den store Sten til Opstillingspladsen. To Stenslæders Meder blev opslidt, og Seletøjet sprængtes undervejs; men under Munterhed fra Skoledistriktets Beboere, der alle overværede Transporten, lykkedes det uden større Vanskelighed at bringe Stenen paa Plads. Stenen bærer tydelige Spor af Tilhugning, saa det er antagelig en Syldsten fra det forlængst nedbrudte Nonnekloster, Ring Kloster, der allerede er kendt 1203, og af hvis Tomter der er opgravet Murrester paa Gaardspladsen, i Haven og Øst for den nuværende Gaard.

Planering, Kørsel og alt andet Arbejde udførtes af Skoledistriktets Beboere, foruden at de ydede Pengebidrag. Ved Siden af Stenen er plantet en Eg, skænket af Fru Proprietær Andersen, og plantet i Maj 1921 af Lærer H. Poulsen, Ringkloster, hvis Omhu ved Opgravningen, hvor de fine Trærødder udgravedes med en Spiseske, utvivlsomt skyldes, at Egen til Trods for den sene Plantetid og Træets Størrelse uden Skade taalte Flytningen. Omkring Mindestenens Sokkel er stillet udvalgte Natursten, og Pladsen tilplantet med Roser.

Indskriften, der paa Stenen staar i brede, indhuggede Baand, er forfattet af Lærer H. Poulsen.

Paa Forsiden:

OVER URETS
NATTESKY
STOD RETFÆRDS
MORGENGRY
1864 — 1920

Paa Bagsiden:

FOR
GENFORENINGEN
MED
SØNDERJYLLAND

Valdemarsdag 1921 afsløredes Stenen.

Skoledistriktets Beboere værner og vedligeholder Mindestenen.

Ringkloster-Stenen.

KATTRUP-STENEN

(Kattrup Sogn, Vore Herred.)

Paa den store Skoleplads ved Kattrup Skole, ud til offentlig Vej, har Sognets Beboere rejst en Genforeningssten. Et 5-Mands Udvalg indsamlede Penge og forestod Arbejdet. Den 8000 kg tunge, hjerteformede Sten laa paa en Eng Nordøst for Byen. Fra Engen og ud til nærmeste Vej blev den flyttet ved Haandkraft paa et Underlag af Ruller og Tømmer, senere læssedes den paa en Blokvogn og kørtes til Skolepladsen, hvor den opstilledes paa en græsklædt Jordhøj, omsat med enkelte, smukke Natursten.

Som Forslag til Indskriften modtog Udvalget efter Anmodning syv anonyme Forslag, som forelagdes fhv. Minister og Seminarieforsøger Byskov, Gedved, til Bedømmelse. Det foretrukne blev:

1920

KOM I HU

AT LED BLEV HÆNGT,

GLEM EJ DEM,

BLEV UDESTÆNGT

OG DE TRO'DE, AT HJERTEBAAND KAN BRISTE

Linjen nederst paa Stenen er fra Joh. Ottesens Sang: *Det haver saa nyligen regnet.*

Valdemarsdag 1921 var der Afsløringsfest. Den begyndte om Formiddagen, hvor Lærer Gydesen og Amsraadsmedlem Chr. Bicherter talte til Børnene i Skolen, og om Eftermiddagen afsløredes Stenen af Sognets daværende Præst, Provst Juul-Jensen, der ogsaa holdt Festtalen. Størst Tilslutning havde Festen om Aftenen, hvor Sognets Forsamlingshus var overfyldt.

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

STENSBALLE-STENEN

(Være Sogn, Vore Herred.)

Kort før Genforeningen dannedes der i Stensballe paa Initiativ af Lærer A. I. Gejlager et Aktieselskab, som købte den gamle, forfaldne Bysmedie, der henlaa som en »Skændsel« for Byen. Smedien blev restaureret og indrettet til Museum, i hvilken der bl. a. findes en særdeles smuk og fuldstændig Hørstue, og Smedepladsen ryddedes og omdannedes til Have, saa det hele er blevet Byens Stolthed og Pryd.

Tanken om at rejse en Genforeningssten i Haveanlægget omkring

Museet og ud til Landevejen var ret nærliggende og vandt udelt Tilslutning hos Byens og Omegnens Beboere. Men det voldte Vanskelighed at finde en velegnet Sten. Der søgtes længe forgæves i Sognets mange store Skove, og det var næsten opgivet, indtil der ganske uventet fandtes en stor, velformet

Stensballe-Stenen.

I Baggrunden den gamle Smedie, der nu er Museum.

Sten paa Jens Martinus Sørensens Mark i Stensballe. Samtlige Bymænd slæbte den fundne Sten ned foran Museet i den nyrestaureerede Bysmedie, hvor den rejstes paa en blomsterklædt Forhøjning og med en af Lærer Gejlager forfattet Indskrift:

I UFRLED TABT
VED TROSKAB VUNDET
VED MODERSMAALET
MED OS FORBUNDET

GENFORENINGEN

1920

Til Afsløringsfesten 3. Oktober 1920 var Byens fire Veteraner, fhv. Gaardejere Hans Pedersen, Peder Sørensen, Mathias Ovesen og fhv. Smed Ole Pedersen, af hvem den gamle Bysmedie var købt, indbudt som Æresgæster.

Samtidig med Afsløringen blev Museet i den gamle Bysmedie aabnet for Publikum.

Mindestenen værnes og vedligeholdes af Museets Bestyrelse.

HALDRUP-STENEN

(Være Sogn, Vore Herred.)

Den 9. Juli 1920 afholdt Beboerne i Haldrup Skoledistrikt en Genforeningsfest, hvor det bestemtes inden Aarets Udgang at rejse en Mindesten for Genforeningen. Men om Pladsen, hvor Stenen skulde rejses, kunde der ikke blive Enighed, hvad der bevirkede, at enkelte af Skoledistriktets Beboere ikke ønskede at deltage i Rejsningen. Alle er dog nu enige om, at den valgte Plads var den rette og mest velegnede, men der maatte til Gengæld tilkøres over 400 Læs Jord, før den var opfyldt og planeret. Det var en tidligere, tildels udtømt Gadedam, kaldet »Skitrup«, der laa ved et Vejsving midt i Byen. Et Syvmandsudvalg

forestod hele Arbejdet og sørgede for Tilvejebringelse af en passende Sten, hvoraf der fremskaffedes to, en fra Tyrrestrup Skov og en fra Strandskoven ved Horsens Fjord. De kørtes begge af Byens Folk til den opfyldte Gadedam, men kun den sidstnævnte blev benyttet.

Ved en foretaget Indsamling blandt Skoledistriktets Beboere indkom 624 Kr. til Beplantning af Anlægget omkring Mindestenen, der er en Pryd for Byen i Modsætning til den tidligere uhumske Gadedam.

Lærer K. Ballisager, Haldrup, forfattede Indskriften:

FOR
DANMARKS SAG
OG SEJRENS DAG
FOR TROFAST VAGT
OG BRODERPAGT

15. JUNI 1920

De to gamle, som ses paa Billedet af Mindestenen, er Sognets eneste dalevende Veteraner;

en tredje Veteran døde umiddelbart før Stenens Afsløring, der fandt Sted 15. December 1920.

Mindestenen og Anlægget er overdraget til Selskabet »Haldrup Forsamlingshus«.

Haldrup-Stenen og Sognets dalevende Veteraner.

SERRESLEV-STENEN

(Nebel Sogn, Vore Herred.)

I Serreslev By er der paa Grøftekanten til højre for Horsens—Aarhus Landevej rejst en mindre Genforeningssten af Sognets Beboere.

Arbejdet lededes af et 5-Mands Udvalg, der allerede første Gang, det var samlet, vilde have Stenen slæbt paa Plads, hvorfor det Kl. 22 indfandt sig i Være Præstegaard, hvor der var Ungdomsmøde, for saa samme Aften eller rettere Nat sammen med Præsten og den forsamlede Ungdom at slæbe Stenen, en Overligger fra en ved Præstegaarden liggende ødelagt Kæmpehøj, til Serreslev. Her opstilledes den ved Vejkanten med en af Udvalget foreslaet Indskrift:

GENFORENINGEN

1920

Søndag den 18. Juli 1920 var der Afsløringsfest. Sognets daværende Præst, H. C. Andersen, talte og afslørede Stenen. Derefter var der Fest i Forsamlingshuset, hvor Niels Kjems fra Sønderjylland holdt Hovedtalen, og Kaptajn Axel Nissen, Serreslevgaard, fortalte om Krigen i 1864, da det nu genvundne Nordslesvig tabtes.

Udvalget overdrog Mindestenen til Bestyrelsen for Forsamlingshuset tillige med et ved Indsamling fremkommet Restbeløb paa 86,30 Kr.

SØVIND-STENEN

(Søvind Sogn, Vore Herred.)

Med Tilladelse af Horsens—Odder Banens Direktion rejste Egnens Beboere en Genforeningssten paa Stationspladsen i Søvind.

Stenen er en 2 m høj, mørkegraa Granitsten, fundet i en Grusgrav paa Tyrrestrup Mark og skænket af Ejeren, Godsejer L. P. Horn, der sammen med Egnens Folk slæbte den til Stationspladsen i Søvind. Der forsøgtes at transportere den paa en Stenslæde, men det viste sig ugørligt, og først da en Blokvoan var skaffet til Veje, lykkedes det at faa Stenen slæbt til Søvind.

Ved en Konkurrence om Indskriften valgtes et af Boelsmand Marius Hansen, Toftum Havmark, forfattet Vers:

OM GENFORENINGEN
JEG SATTES TIL MINDE
SAA LAD MIG DA STAA
MENS TIDERNE SVINDE
15. JULI 1920

REJST AF EGNENS BEBOERE

Valdemarsdag 1921 var der Afsløringsfest, der indlededes med en Festgudstjeneste i Kirken, og Deltagerne samledes derefter omkring den tildækkede Mindesten. Sognepræsten talte, og Godsejer Horns unge Datter drog Dannebroget, som dækkede Stenen, til Side, medens Forsamlingen blottede Hovederne. Festen fortsattes senere i Forsamlingshuset.

Mindestenen er overdraget til Kommunen.

AAS-STENEN

(Søvind Sogn, Vore Herred.)

Forsamlingshuset i Aas blev i sin Tid, som et af de første i Landet, bygget i Fællesskab af Byens og Omegnens Beboere, der ogsaa var blandt de første, som i Fællesskab rejste en Genforeningssten, der fik

sin Plads ved det gamle Forsamlingshus. Allerede i Efteraaret 1919 blev der efter Tilskyndelse af Gaardejer N. P. Nielsen Høj nedsat et 5-Mands Udvalg til at forestaa Rejsningen, og i Foraaret 1920 blev den udvalgte Sten slæbt fra Findestedet til Forsamlingshuset. Stenen, der vejer godt 6000 kg. er opgravet paa Gaardejer N. P. Nielsen Højs Mark og af 8 Heste og samtlige Bymænd slæbt til Byen paa en i den Anledning sammentømret svær Sluffe, der ved Ankomsten til Forsamlingshuset var fuldstændig opslidt.

I Forsamlingshusets lille Have opstilledes Stenen med Forsiden mod Forsamlingshuset og omgivet af Tjørnehæk ud imod Korsvejen, der fører henholdsvis langs Siden og bag om Stenen. Pladsen er ret uheldig, men betragtes ogsaa kun som midlertidig, da der arbejdes for at bygge et nyt Forsamlingshus til Erstatning for det gamle, og da Gaardejer N. P. Nielsen Høj, paa hvis Jord det gamle Forsamlingshus ligger, har skænket et større Areal til Byggegrund, vil der ved det nye Forsamlingshus blive et Anlæg, hvor det er Meningen, Stenen skal staa med Forsiden ud imod Vejkrydset, saa Stenens smukke Forside helt vil komme til sin Ret, hvorimod den mindre smukke Bagside virker ret uheldigt paa dens nuværende Plads.

Indskriften, der er forfattet af Gaardejer Frode Hjortlund, Aas, lyder:

GENFORENINGEN

1920

DET LØD: STEM DANSK, OG DANSK DIT LAND SKAL BLIVE.
 MON STØRRE GAVE MAN KAN DANSKE GIVE?
 DET LØD: KOM HJEM, MED DANMARK JER FOREN!
 DE KOM! TIL MINDE REJSTES DENNE STEN

REJST AF MÆND OG KVINDER I AAS

Paa Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, blev Stenen afsløret af gamle, fhv. Gaardejer Kr. Høj.

Mindestenen værnes og vedligeholdes af Forsamlingshusets Bestyrelse.

*

ALLING-TRÆET

I Foraaret 1920 plantede daværende Sognepræst i Alling et Egetræ udenfor Kirkens Hovedindgang. Efter Festgudstjenesten paa Genforeningsdagen samledes Menigheden omkring Træet, der stod omvundet med dannebrogslarvede Bænd. Præsten holdt en kort Tale, og til Slut blev sunget: *Det lyder som et Eventyr.*

TULSTRUP-TRÆET

Sognets daværende Præst, L. P. Madsen, Alling, plantede i Foraaret 1920 et Egetræ paa Kirkegaarden, og ved Festgudstjenesten paa Genforeningsdagen 9. Juli 1920 samledes Deltagerne omkring det med dannehrogsfarvede Baand pyntede Træ, hvor Præsten talte om Genforeningen, og forskellige Fædrelands-sange blev afsunget.

BRABRAND KIRKE

Ved Verdenskrigens Slutning og Sønderjyllands Genforening med Moderlandet besluttede Menigheden i Brabrand at udvide og ombygge Sognets Kirke, hvad der længe havde været paakrævet, for paa den Maade at vise deres Taknemlighed over Genforeningen. Betydelige frivillige Bidrag blev tegnet, men forskellige Omstændigheder forhaalede Sagen, saa Arbejdet kunde først paabegyndes i 1923. Søndag den 1. Februar 1925 var Arbejdet fuldført, saa Kirken kunde nyindvies ved en Festgudstjeneste.

Det var saaledes særlig i Anledningen af Genforeningen, at Kirken blev udvidet og ombygget, hvorfor der heller ikke i Sognet paa anden Maade er rejst Mindesmærke herom.

.... Den Lykke, der timedes vort Folk i 1920, trængte helt ud i den ringeste Vraa, saa alle vilde vise deres Taknemmelighed herover. —

En 12Aars Knægt, Søn af Boelsmand Jørgen Hansen, Flensted Mark, rejste i sin Have en ret stor Sten, hvori han med en gammel Fil indhuggede:

TIL
MINDE
OM
GENFOR-
ENINGEN
1920

Genforeningsdagen blev Stenen afsløret. Men da der Aaret efter rejstes en Genforeningssten af Sognets Beboere, sagde Drengen fortrydeligt, da han saa Billedhuggeren indhugge Indskriften: Det skulde jeg have set først, saa var min blevet kønnerel!

Han forstod ikke, at Skønheden laa i det primitive og umiddelbare.

VEJLE AMT

„Grænseskel nu slettes,
Vold og Ufærd rettes.“

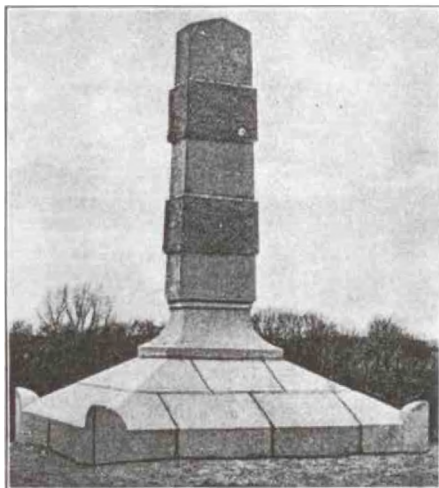
FREDERICIA-MONUMENTET

(Fredericia Købstad, Elbo Herred.)

Fredericia er ikke alene det store Trafikcenter, hvor Rejsende og Gods fra Øerne til Jylland og omvendt passerer til alle Aarets og Døgnet's Tider, men tillige en historisk By. Ingen Købstad i vort Land har f. Eks. saa mange Mindesmærker, der har Tilknytning til krigeriske Tildragelser. Den har jo i sin Tid været en befæstet By, og et blodigt Kapitel i vor Historie knytter sig til Fredericia Vold, hvor der er kæmpet og lidt.

Det er derfor en velvalgt Plads paa denne Vold at rejse et Genforenings-Monument.

En Komite, valgt af Byens Borgere, forestod Rejsningen af Monumentet, der er tegnet af Arkitekt Gundlach-Pedersen, København, og er udført i Rasch og Sørensens Stenhuggeri i Fredericia. Det er en 5 m høj Granit-Obelisk, som staar paa et Cement-

Monumentet paa Fredericia Vold.

fundament, over hvilket er anbragt et bredt, kunstnerisk formet Granit-underlag for selve Obeliskens, der med sine skiftevis ru- og glat-tilhuggede Granitkvadre er af stor Virkning. Det er udført i lyst, bornholmsk Granit med to mørke, fremspringende Felter og rejst paa Prinsessens Bastion paa Vestervold, hvorfra der er vid Udsigt over Byen, Omegnen og Bæltet. Paa Obeliskens ene Bredside staar:

TIL MINDE OM
SØNDERJYLLANDS GENFORENING
MED MODERLANDET

1920

3. December 1920 blev Monumentet afsløret. Odense Regimentsmusik spillede. Og som Indledning og Afslutning blev sunget to af daværende Sognepræst ved Trinitatis Kirke, Chr. Manniche, forfattede Sange.

Komiteens Formand, Guldsmed Diederichsen, afslørede Monumentet og overdrog det til Fredericia By.

TRINITATIS KIRKEGAARDS STEN

(Fredericia Købstad, Elbo Herred.)

Ved Foden af den store Krigergrav paa Trinitatis Kirkegaard, der gemmer Støvet af de ved Fredericia 6. Juli 1849 faldne 500 Soldater, er der af Menighedsraadet rejst en stor, mørk utilhugget Granitsten, hvorpaa der under en Malm-Kongekrone og med Malm-Bogstaver staar et af Kirkens daværende Præst, Chr. Manniche, forfattet Vers:

1848—50   1864—1920

I KÆMPEDE FOR DANMARKS ÆRE,
I STRED FOR ALT, HVAD DANSK VIL VÆRE,
OG DERFOR STAAR JEG HER SOM MINDE,
MENS TIDER RINDE

TRINITATIS MENIGHED REJSTE DENNE STEN
PAA GENFORENINGSDAGEN

Den store Mindesten er fundet paa Slagmarken og under Overværelse af Menighedsraadet opstillet ved Krigergraven. Efter Festguds-tjenesten paa Genforeningsdagen samledes Menigheden omkring Stenen, hvor den mere hviskede end egentlig sang, fordi Graaden kvalte Stemmen, en af Pastor Chr. Manniche forfattet Sang til Melodien: *Slumre sødt i Slesvigs Jord*, og fra Kirketaarnet spillede et Blæse-Orkester: *Vor Gud han er saa fast en Borg*.

Kun faa Steder er der rejst Genforeningssten, hvor Historien og Minderne taler stærkere end her. Og det er en smuk Tanke af Trinitatis Menighed i Genforeningsglæden at mindes dem, der i Trearskrigen og Smertensaaret 1864 havde kæmpet for den nu genvundne Landsdel.

MICHAELIS KIRKEGAARDS STEN

(Fredericia Købstad, Elbo Herred.)

Ligesom der ved Kæmpegraven paa Trinitatis Kirkegaard over de ved Fredericia 6. Juli 1849 faldne 500 Soldater er rejst en Minde- og Genforeningssten, har man ogsaa ved Krigergraven »for 40 danske Kri-

gere 1864^a paa Michaelis Kirkegaard i Genforeningsglæden villet hædre og mindes dem, der i Smertensaaret 1864 kæmpede for de sønderjyske Landsdele. Her er det ikke Menighedsraadet, som ved Trinitatis, men Kirkens daværende Præst, C. M. Hornbech, som ved hvert Hjørne af den vedbendovergroede Krigergrav har ladet rejse fire høje Stenpiller. De to største var rejst til Genforeningsdagen. Det er to gamle Ledstolper, som i Hundreder af Aar har staaet ved et Markskel ved Vejlevej i Fredericia, Michaelis Sogn. Ejeren, Anders Christensen, Søndermark, overlod dem som Gave til Sognepræsten, der lod dem opstille og forsyne med Indskrift.

Venstre Sten: 9. JULI

Højre Sten: 1920

Ved Genforeningsgudstjenesten, 9. Juli 1920, omtalte Pastor Hornbech, at han havde ladet Stenene rejse og rettede en Tak til Giveren samt til Købmand Otto H. Christensen, der havde skænket et Splitflag, der første Gang vajede ved Krigergraven paa Genforeningsdagen. (Kongen havde ved Besøg i Michaelis Kirke i 1919 givet Tilladelse til, at der maatte flages med Splitflag fra Krigergraven.)

I 1926 fik Præsten af en Gaardejer i Tavlov Sogn to andre, noget lignende Sten, som blev opstillet paa Gravhøjens to modsatte Hjørner, saa der nu staaer en Sten paa hvert Hjørne. De to sidstnævnte Sten er dog uden Indskrift.

Menigheden fører Tilsyn med de rejste Sten.

NEBSAGER-STENEN

(Nebsager Sogn, Bjærgø Herred.)

Foran »Klokkedammen« i Nebsager By, mellem Kirken og Skolen, er der af ti af Byens Gaardmænd samt Sognets daværende Præst, Provst W. Kierkegaard, rejst en Genforeningssten.

Den til Mindet benyttede mørke Granitsten laa paa en Eng tilhørende en af Byens Gaarde. I 1870 byggede den daværende Ejer af Gaarden et nyt Stuehus og forsøgte i den Anledning at kløve Stenen for at anvende den i Husets Sokkel. Det viste sig ugørligt at

Nebsager-Stenen.

kløve Stenen, der er en saakaldt »Jernsten«, og da den var for tung til at flyttes, fik den Lov til at blive, hvor den laa. Dette, at Stenen i 1870 ikke kunde kløves eller flyttes, er som en Slags Symbolik. Thi i 1870, da Frankrig erklærede Tyskland Krig, mente og haabede mange, at Frankrig vilde sejre og give os Sønderjylland tilbage. Det blev imidlertid ikke Frankrig, men Tyskland, der sejrede, og først i 1920, da det vidunderlige skete, der lyder som et Eventyr, at Nordslesvig kom tilbage, blev Stenen løftet og rejst paa en Stensætning paa Grønningen foran »Klokkedammen« og ud til den alfare Vej.

Provsten forfattede Indskriften, der for Vejfarende og de, der søger Skole og Kirke, er et Vidne om, at Sønderjydernes Troskab ikke var forgæves.

1864 — 1920

HALVHUNDRED AAR VAR DANMARK DELT,
NU ER DET ATTER BLEVEN HELT

Søndag den 12. September 1920, efter Høstgudstjenesten i Kirken, afsløredes Stenen. Provst W. Kierkegaard afslørede Mindet og talte ud fra Grundtvigs Sang: *Fæderneland! Ved den bølgende Strand.*

De 10 Gaardmænd, som rejste Stenen, værner og vedligeholder denne.

RAARUP-MINDET

(Raarup Sogn, Bjærge Herred.)

Stiftsprovst, Dr. theol. C. J. Skat Hoffmeyer, Aarhus, rejste i 1927, da han var Sognepræst i Raarup, et Genforenings-Mindesmærke i Præstegaardens store, smukke Have. Mindesmærket er en Naturstens-Talerstol, rejst paa et jævnt Terræn, der dog nogle faa Meter længere fremme hæver sig til en stærkt stigende Skraaning, som med Stensætninger er inddelt i tre Terrasser til Brug for Mødedeltagere. En pragtfuld gammel Lind, der blæste om i 1934, stod øverst paa Skraaningens som samlende Motiv og Afslutning. Mødepladsen er iøvrigt omgivet af høje Træer, og langs den ene Side løber en lille Bæk.

Paa Talerstolens store Sten er indhugget de to Aarstal:

1864 — 1920

og paa de fire største Terrassesten Navnene paa de fire genindlemmede sønderjyske Amter.

7. August 1927 indviede Dr. theol. Skat Hoffmeyer Talerstolen og Pladsen »til Brug for Danskhed og Kristendom«. Derefter talte daværende Landstingsformand Jørgen Jensen-Klejs og Provst P. A. Freuchen.

ULDUM HØJSKOLES STEN

(Uldum Sogn, Nørvang Herred.)

Nu afdøde Højskoleforstander Svenning Pedersen, Uldum, havde gentagne Gange nævnt til forskellige unge blandt Højskolens Vennekreds, at han gerne vilde have rejst en Mindesten til Ære for Genforeningen med Sønderjylland, hvis der bare kunde findes en brugbar og smuk Sten. I Vinteren 1921 kom saa to Brødre, Kristen og Viggo Therkildsen, og meddelte, at deres Fader, Gaardejer Jens Therkildsen, Boring Mark, Hvirring Sogn i Aarhus Amt, vilde skænke Højskolen en stor Sten, naar Skolen selv vilde slæbe den hjem. Højskoleforstanderen tog med Tak imod Tilbudet, og en Dag i Marts Maaned rykkede Højskolens mandlige Styrke ud for at hente Stenen hjem. Særlig let var den ikke at bakse med, men den blev dog i Løbet af Dagen udgravet og væltet op paa et Lad. Næste Morgen rykkede Elevflokken ud paany, og ved Middagstid holdt Stenen sit Indtog i Uldum under Sang og Musik og med fire Fanebærere i Spidsen, højt løftende de smældende Dannebrog. Genforeningsstenens festlige Hjemkomst blev en stor Dag for alle paa Højskolen.

Stenen blev rejst paa en Stendysse ved Opgangen fra Skolegaarden til Haven, foran Højskolens store Flagstang. Ved Sommerhalvaarets første maanedlige Elevsammenkomst, Søndag den 22. Maj 1921, blev Stenen afsløret. Højskoleforstander Svenning Pedersen, der foretog Afsløringen, udtalte ved den Lejlighed: Fra gammel Tid har man sagt, at Sten kunde raabe, vidne og tale. Det sidste er mest stilfærdigt, og vi, der har rejst denne Sten, haaber, at den maa føre indtrængende, men stille Tale, først og fremmest til den Ungdom og vi andre, der færdes her til daglig, men ogsaa til de fremmede, der lejlighedsvis gæster os. Stenen staar saadan, at vi daglig maa have den for Øje.

Indskriften paa Forsiden:

SØNDERJYLLAND

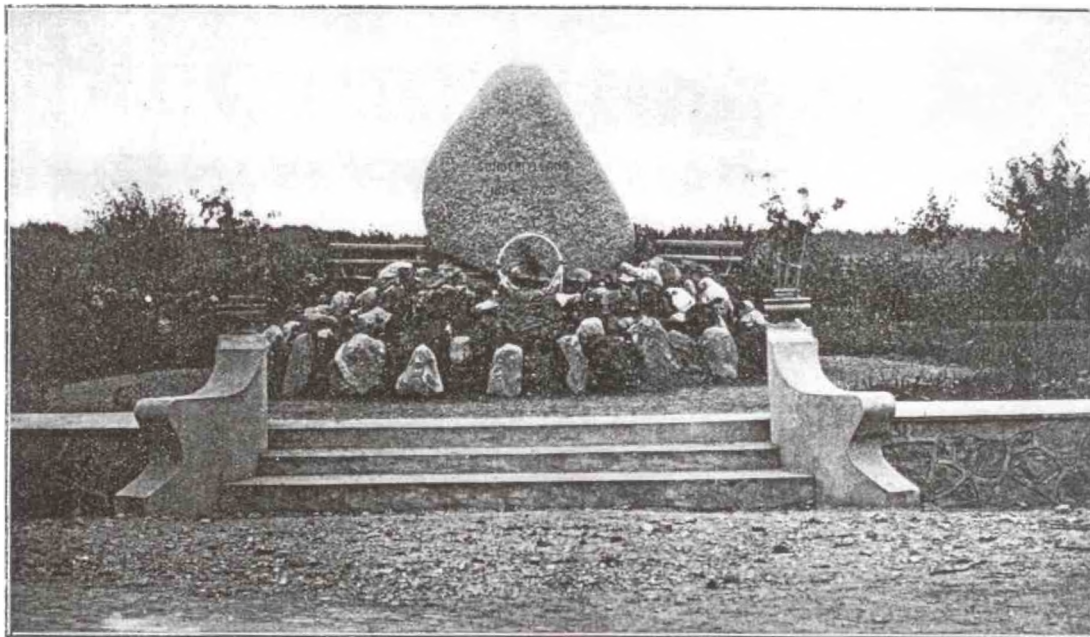
1864 — 1920

skal minde os om det Land med de for hver Dansk dyrebare Navne og Minder. Her har dansk Ungdom ofret Liv og Blod. Her fandtes altid de store Modsætninger i Nederlæg, Sejr, Sorg og Glæde. Folket har elsket vort Flag saa højt, som det noget Steds elskes, og i dette Land lærte Dansken første Gang (Ansgar) at folde Hænderne til Bøn.

Indskriften paa Bagsiden:

HJEMFØRT FRA BORING MARK

AF 90 KARLE 1921

Stenen ved Uldum Højakote.

er først til Minde for de 90, der sled saa tappert og saa muntert for at drage Stenen hjem, men den skal tillige være til Ære for den Ungdom, unge Mænd og unge Kvinder, der elsker deres Hjem og Fædreland.

Da Dækket faldt, sang de unge Højskolepiger flerstemmigt: *Det haver saa nyligen regnet*, hvorefter Højskolens Lærere og Lærereinder sammen med de sønderjyske Elever læste Pastor Gram Nygaards Genforenings-Skucspil: *Sæd og Høst*, og med: *Dejlig er Jorden* sluttede den stilfærdige, men smukke Fest.

SANDVAD-STENEN

(Hvejsel Sogn, Nørvang Herred.)

Beboerne i Hvejsel Sogn ønskede at rejse en Genforeningssten, men om Pladsen, hvor den skulde staa, var der en Del Uenighed. Nogle ønskede Stenen rejst paa et lille, trekantet Stykke Byjord i Hvejsel By, medens andre vilde have den rejst ved Sandvad Afholdshotel. Efter lang Forhandling blev det vedtaget at rejse den det sidstnævnte Sted i et i 1920 paa et aflangt Højdedrag anlagt Anlæg overfor Afholdshotellet og langs med Landevejen fra Vejle til Vong.

Hans Iversen, Bjerlev Mærk, skænkede den store Mindesten, som rejstes til venstre for Anlæggets Hovedindgang og ud til Landevejen. Paa Forslag og efter Tegning af Førstelærer Edsen Johansen, Jelling, blev der paa Forsiden, under en opgaende Sol, indhugget et Citat af Grundtvig:

ALTID DOG I TVENDE
TUSINDAAR,
DANEMARK FIK ATTER
DAG OG VAAR.
ALTID DOG TIL GULD BLEV
FREJAS TAARE

1864 — 1920

Til højre for Anlæggets Hovedopgang staar en mindre Stendysse, hvis tre Støttesten har en særlig Historic, idet de i sin Tid har ligget som Vadesten over Alsted Mølleaa, og fra dette Vadedsted stammer Navnet Sand-Vad. I Stendyssens Overligger staar 1920, Aarstallet for Genforeningen og for Anlæggets Beplantning.

Søndag den 13. August 1922 var der Afsløringsfest.

Aktieselskabet Sandvad Afholdshotel værner og vedligeholder Mindestenen og Anlægget, der hører til Hotellet.

RIS-BAKKER-STENEN
(Givskud Sogn, Nørvang Herred.)

Bestyrelsen for Aktieselskabet Ris-Bakker lod i 1920 rejse en Genforeningssten ved Festpladsen paa Bakkepartiets højeste Punkt, hvorfra der er milevid Udsigt. De omliggende Sogne ydede dog Bidrag til Rejsningen.

Den næsten 3 m høje, søjleformede Sten laa som Skelsten mellem Klaus Jeramiasens og Niels Billeschous Ejendomme, og Ejerne overlod gratis Stenen til Aktieselskabets Bestyrelse. Omkring den høje Mindesten, der staar frit paa Bakketoppen, er fire mindre Sten, hvorpaa er fæstnet en svær Jernkæde. I disse Sten er tillige indhugget Navnene paa fire sønderjyske Førere: Hans Krüger, Gustav Johannsen, J. Jessen og Hanssen-Nørremølle. Den store Mindesten har Indskrift paa to Sider.

Siden mod Vest:

1920

EJ MINDE OM EN GLIMREDAG
MEN OM ET TROFAST HJERTELAG
SOM BAR TIL SEJER DANMARKS SAG

Siden mod Syd:

1864

END SAA VI DOG ALDRIG
EN VINTER SAA LANG,
DET BLEV JO VAAR

Den førstnævnte Indskrift er forfattet af Gaardejer Jens Chr. Jensen, Ris, men er i det væsentligste Citat fra en i Ribe By rejst Mindesten over faldne Soldater fra Ribe By og Herred i Krigene 1848—50 og 1864. Dr. Haldbo, Give Sygehus, har forfattet Indskriften imod Syd.

Søndag den 8. August 1920 blev Mindestenen afsløret i Overværelse af en tusindtallig Forsamling. Seminarielærer Marius Sørensen, Jelling, var første Taler. Han udtalte: At rejse Mindesten er en god, gammel Skik. Den anvendtes bl. a. af Jøderne (Jakobs Mindesten. Josva lod rejse Sten ved Jordans Flod m. fl.), og vore Stendysser vidner om, at det ogsaa har været en gammel nordisk Skik. — 1864 fik vi Sorgens Gave. Nu har vi faaet en Glædens Gave, og Vor Herre giver ikke Gaver i Utide. Sønderjyllands Hjemkomst er den største Folkegave, der nogen Sinde er givet Danmark.

Derefter talte Frøken Jensen, Haderslev, der bl. a. udtalte, at Danmark siden 1864 havde været et Folk i Graad, men i Haab.

Efter Talerne gik Folkeskaren i Procession og med Musik i Spidsen fra Festpladsen op ad den stejle Bakke, paa hvis Top den store Mindesten var rejst. Dr. Haldbo, Give, holdt her en stemningsfuld Tale og afslørede Stenen.

Bestyrelsen for Ris-Bakker værner og vedligeholder Mindestenen.

STAKROGE-STENEN

(Sønder-Omme Sogn, Nørvang Herred.)

Stakroge er Grænse- og Skelby mellem Vejle og Ringkøbing Amter samt Herrederne Nørvang, Nørre-Horne og Hamrum. Ogsaa kommunalt og gejstligt er Byen delt mellem Vejle og Ringkøbing Amter. Kommuntalt hører Størsteparten til Vejle Amt, medens den i gejstlig Henseende hører til Ringkøbing, idet den er underlagt Ilderhede Kirke-distrikt under Hoven Præstekald.

Som for at have et synligt Samlingsmærke for de mange Grænse- og Skillelinjer og samtidig faa en Mindesten for Genforeningen, rejste Byens Borgere i Fællesskab i Byens Midte, hvor de to Amts- og tre Herreds-Grænser støder sammen, en stor Stenhøj, hvori der i den øverste og største Sten, paa Forslag af Stationsforstander Møller, Stakroge, blev indhugget:

TIL MINDE OM
GENFORENINGEN

REJST AF BYENS BORGERE

1920

Den store Sten er fundet paa en Mark i Byens Nærhed, hvorfra den slæbtes alene ved Menneskekraft. Mindestenen og Mindchøjen er om-

givet af høje, tilhugne Granitsøjler, hvori en svær Jernkæde er fæstnet. Nytaarsdag 1921 blev Mindestenen afsløret af Sognets daværende Præst, J. L. M. Maulund, Hoven.

Stakroge Borgerforening vedligeholder Mindestenen.

SKIBET-STENEN

(Skibet Sogn, Tørrild Herred.)

Ved en Afskedsfest for Sognepræst Ove Gyiring, Skibet, der i 1921 forflyttedes til Lysabild paa Als, opfordrede denne Sognets Beboere til at rejse en Minde- og Takkesten for, som det senere kom til at staa paa Stenen, at »Gud skærmed Danmark i Ufredsaar og lægte dets dybe Hjerteskaar«. Den bortdragende Præst adresserede sin Opfordring til Sognets to Sognefogeder samt lovede at forfatte en til Stenen passende Indskrift.

De to Sognefogeder tog kort efter fat for at realisere den af Præsten fremsatte Tanke og fik dannet et Udvalg, som lod foretage Indsamling blandt Sognets Beboere og forsøgte at finde en passende Sten, hvad der voldte en Del Vanskelighed, indtil Opmærksomheden blev henledt paa en Sten, der laa dybt i en Ager i Nørre-Vilstrup Søndermark. Denne Sten havde gennem Aarene været generende for Ploven, men paa Grund af sin Størrelse havde alle »Angreb« paa den hidtil været forgæves. Den blev nu undersøgt, og det viste sig at være en 9000 kg tung, i Form og Farve smuk Sten med tydelige Skurestriber. Efter at være udgravet blev den derfor i Marts Maaned 1922 under kyndig Vejledning hævet og læsset paa en Blokvogn for at køres til Skibet Kirke, i hvis Nærhed den blev rejst. Blokvognen maatte de 600 Meter op til Jerlev Engmarksvej køres paa et Underlag af svære Planker, og 60—70 Mand sled af karsken Bælg i de paa Blokvognen fastgjorte Tov, og selv paa Sognevejen til Nørre-Vilstrup sank de brede Blokvognshjul ofte i til Navet, men ved at fastgøre Taljer ved Roden af Træerne langs Vejen blev alle Vanskeligheder overvundet, selv om det tog Tid og kostede meget Slid at naa til Nørre-Vilstrup. Sognevejen herfra til Skibet er fuld af Sving og Bakker, hvorfor denne maatte opgives, og den 5—6 Gange saa lange Vej over Vejle maatte benyttes. Her, hvor der var Amtslandevvej, var Transporten betydelig lettere. Nad ad Jerlev Bakke benyttedes som »Bremse« en stor Skovslæde bundet bag efter Blokvognen og bemanded med 40—50 ivrige Hjælpere, der saaledes agerede »Slædebremse«. Transporten formede sig iøvrigt, Vanskelighederne til Trods, som et Triumftog, idet der langs Vejen stod i Tusindvis af interesserede Mennesker og dannede Spalier trods Foraarskulden. Flere Steder hejstes Flaget eller strødedes Blomster og Grønt paa Vejen.

I Løbet af to Dage var Stenen slæbt til et af Godsejer Hess, Haraldskær, skænket Jordstykke, en spids Trekant tæt Vest for Skibet Kirke, som paa de to Sider begrænses af Vejle—Varde Landevej, hvor denne mødes af Vejen fra Nørre-Vilstrup og Haraldskær. Jordstykket skraaner stærkt op imod Baggrunden, hvor et Stendige, beplantet med vilde Slyngroser og Havehyben danner Hegn fra Landevejen til Sognevejen, medens der langs Vejene er plantet Egehæk.

Med Baggrund af det rosentilgroede Stendige blev Mindestenen rejst paa en stenomsat, græsklædt Jordhøj. Skraaning foran Stenen, ned imod Kirken og Trekantens Spids, er tilsaaet med Græs og Hvidkløver, i hvis Midte Anlæggets høje Flagstang er rejst.

Øverst paa Mindestenen indhuggedes et Skib, modelleret af Kunstnerinden Elise Falk, født Hess, og herunder en af Pastor Ove Gyning forfattet Indskrift:

: GUD :
: SKÆRMED :
: DANMARK : I : UFREDSAAR :
: OG :
: LÆGTE : DETS : DYBE : HJERTESAAR :
: 1914 : : 1920 :
: LOV : HERREN : OG : GLEM : IKKE : ALLE :
: HANS : VELGJERNINGER :

Som Indskriften viser, er Stenen rejst i Taknemmelighed over, at Danmark blev forskaanet for at komme med i Verdenskrigen og over, at vore Landsmænd Syd for Kongeaen kom hjem til Moderlandet.

I Stenens Betonfundament er indstøbt en Blykapsel, indeholdende et Dokument, prentet paa Pergament af Bygningsarkitekt Hess-Petersen, Vejle, med følgende Ordlyd:

„Aaret 1922 i Kong Christian den X's tiende Regeringsaar satte Beboerne i Skibet Sogn denne Sten i taknemmelig Erindring om, at Danmark gik fri og større ud af Verdenskrigen 1914—20.

Skibet-Stenen.

Stenen er fundet paa Gaardejer Henrik Christensens Jord, Nørre-Vilstrup Søndermark, og givet af ham. Godsejer til Haraldskær, Christian Martin Hess, Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd, og Hustru Emma Hess, født Brincker, gav Jorden, hvorpaa Stenen er rejst. Sognepræst Ove Gyning, som i 1921 blev kaldet herfra til Lysabild Sogn paa Als, gjorde Udkast til Indskriften paa Stenen og forfattede dette Dokument.

Paa denne Tid var Carl Christian Wegener Sognepræst i Skibet, Gaardejer af Neder-Knabberup Christen Christensen var Sognefoged i Sognets nordre Fogderi, og Gaardejer af Nørre-Vilstrup Jens Peter Sørensen i søndre Fogderi, og Møllejejer Peter Jensen af Stenager Vandmølle Formand for Sogneraadet. Sognet havde paa den Tid 1106 Indbyggere. Stenen er ført hertil i Fællesskab af Sognets Folk og rejst fordi:

Gud skærmed
Danmark i Ufredsaar
og lægte dets dybe Hjertesaar.

Skibet, i Maj 1922."

Valdemarsdag 1922 blev Mindestenen afsløret af Udvalgsformanden, Sognefoged Chr. Christensen, Knabberup, hvorefter Sognets tidligere og daværende Præst, Ove Gyning og C. C. Wegener, talte.

Kommunen har overtaget Stenen og Mindepladsen, og ved tinglæst Deklaration er det bestemt, at saa længe Mindestenen staar paa Pladsen og denne vedligeholdes, er der Servitut paa Jorden, i modsat Fald gaar Ejendomsretten tilbage til Godset Haraldskær.

JELLING-STENEN

(Jelling Sogn, Tørrild Herred.)

Forskønnelsesforeningen i Jelling lod i 1920 rejse en Genforeningssten i Byens Anlæg. Initiativet hertil udgik fra daværende Seminarieforstander Rørdam og Frue, Jelling. De havde i deres Have en stor, velformet Sten, der i sin Tid var fundet ved Udgravningen af Banelegemet ved Jelling og af en københavnsk Ingeniør skænket til Forstanderen. Stenen blev nu overdraget til Forskønnelsesforeningen, der lod den rejse paa en lille, græsklædt Høj i Byens Anlæg, ud til Byens Hovedgade.

Paa Stenens Forside er indhugget Dato for Afstemnings- og Genforeningsdagen samt Navnene paa de fire Amter, der atter blev forenet med Moderlandet. Og som en Profeti er (med et Par Ændringer) tilføjet Grundtvigs Ord om, at Dagen altid vil oprinde, hvor den er ventet af Hjertets dybe Længsel og Trang.

10 . 2 . 1920
 HADERSLEV : AABENRAA.
 SØNDERBORG OG TØNDER
 AMTER
 9 . 7 . 1920
 ALTID DET DAGES DOG PAA NY,
 HVOR HJERTERNE MORGEN
 VENTER

Efter en Festgudstjeneste i Kirken paa Genforeningsdagen blev Stenen afsløret. Højtideligheden maatte paa Grund af Vejret henlægges til Seminariets store Gymnastiksal, der var overfyldt længe før Tiden. Nu afdøde Seminarielærer Marius Sørensen sagde i sin Tale: Der er lang Tid mellem Taaresød og Frydehøst. Under Stormen paa Dybbøl i 1864 stod Christian IX paa Skanse II mellem sine Soldater. Paa Søndag staar hans Sønesøn dér, omgivet af Bedstefaderens Helte. Og lad os med Tanken paa dem, der som Moses blot fik Lov til at se ind i det forjættede Land, bede Kongernes Konge holde sin velsignende Haand over den tapre lille Skare og bestræbe os for at leve et Liv, værd for dem at længes efter.

Forstander Rørdam gav i sin Tale Udtryk for de samme Følelser, som den gamle Seminarielærer: »Guds Mølle maler langsomt, men meget fint,« siger en engelsk Digter. Ja, Guds Mølle maler fint i disse Aar, det ser vi nu, da vi staar ved Opfyldelsen af vort nationale Haab. Og det sønderjyske Spørgsmaal har haft sin store Betydning for os alle. Det har gjort os mere danske. Men endnu har vi et sønderjysk Spørgsmaal. De, som lades tilbage, er danske af Æt og Vilje. Vi maa haabe for dem og give Haabet i Arv til vore Børn.

Forsamlingen gik derefter ud i Anlægget til den tildækkede Mindesten, som Forstander Rørdam afslørede og overgav til Jelling By.

TRELDE-STENEN

(Vejlby Sogn, Elbo Herred.)

Seks Mænd i Trelde By plantede en Dag mellem Jul og Nytaar i 1920 et Kastanietræ ved det saakaldte »Vangeled« i Byen, hvor Vejen deler sig til Fredericia og til Egeskov. Ved Træet rejstes samtidig en mindre Sten, hvori Aarstallet 1920 var indhugget. I Marts Maaned Aaret efter blev der imidlertid af de samme seks Mænd rejst en noget større Sten, hentet fra en af Gaarden »Virkelyst«s Marker, og hvori Ejeren, J. S. Aamand, med primitivt Værktøj indhuggede:

SØNDERJYLLAND

VUNDET —

1920

Den først rejste mindre Sten benyttedes som Støttesten for den større, der værnes og vedligeholdes af de seks Mænd, der plantede Træet og rejste Mindestenen.

TISVILDE-STENEN

(Gaverslund Sogn, Holmans Herred.)

Daværende Sogneraadsformand, Landbrugskandidat A. Madsen, »Tisvilde«, Andkær, rejste i 1920 en mindre Sten i sin Have til Minde om Genforeningen. — Paa Stenens Forside staar:

1864 — 1920

Genforeningsdagen afsløredes det private Mindesmærke ved en lille Højtidelighed, der overværedes af Gaardens Ejer med Familie og Husstand.

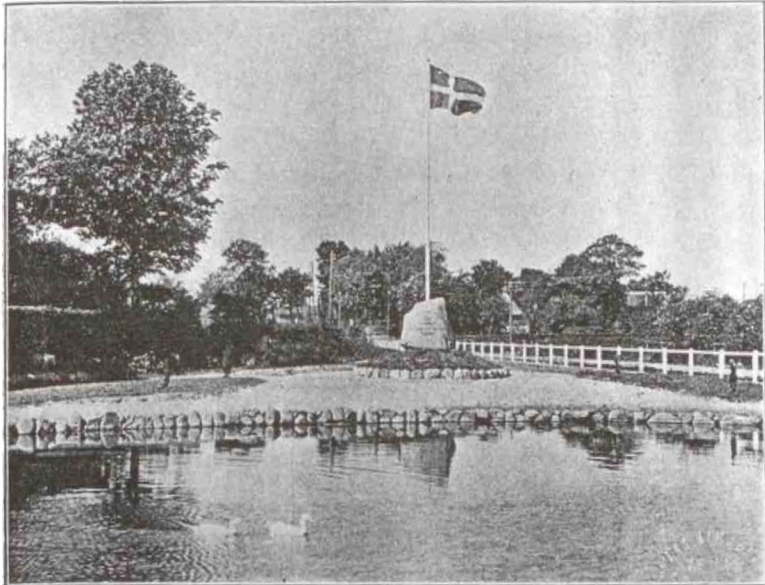
SKÆRUP-STENEN

(Skærup Sogn, Holmans Herred.)

Genforeningsdagen 9. Juli 1920 afholdtes der i Skærup Festgudstjeneste og Genforeningsfest, hvis Forløb sent vil glemmes af de mange Deltagere, hos hvem der vaktes taknemmelige Følelser, som det var et almindeligt Ønske at give et synligt Udtryk. Og da Gaardejer Hans Damkær Nielsen i Skærup ved Pløjningen af sin Mark i Efteraaret 1920 fandt en stor Sten og tilfældigt omtalte Fundet til sin Nabo, Gaardejer og Sognefoged Adolf Buhl, foreslog denne, at Stenen skulde rejses som Genforeningssten. I Februar 1921 afholdtes der et Møde, hvor alle Sognets politiske og kirkelige Partier og Retninger enedes om at nedsætte et Femmandsudvalg til at forestaa Rejsningen af den fundne Sten. Og efter at en foretaget Indsamling blandt Sognets Beboere indbragte en Sum paa godt 1000 Kr., bestemtes det, at Stenen skulde rejses paa Byjorden ved Branddammen. Denne Plads havde i sin Tid været Byens fælles Kaalhave, hvor hver Gaard havde sit Bed med Kaalplanter, senere ogsaa Roeplanter, hvorfra der udplantedes Kaal og Røer i Haven og paa Marken. Mere end en Menneskealder havde Pladsen dog helliget som Byens Losseplads, der nu blev ryddet, planeret, indhegnet og beplantet, og der anlagdes Plæner og Blomsterbede. Til dette nyanlagte Anlæg, der er en Pryd for Byen, slæbtes alene ved Menneskekraft den 8000 kg tunge Granitsten, hvor den rejstes paa et Betonfundament, dækket af en græsklædt, stemomsat Jordhøj, bag hvilken er rejst en høj Flagstang, og i en Halvcirkel plantet en Egehæk.

Lærer Th. Holt, Skærup, har i Samraad med Udvalget forfattet Indskriften, hvis første Linje er indhugget paa Stenen i en stor Buelinje eller Halvcirkel.

Skærup-Stenen.

TROFAST : KAMP : FOR : RETFÆRDS : SAG : BRAGTE : DANMARKS :
 STORE : DAG
 REJST
 TIL : MINDE : OM
 GENFORENINGEN : MED : SØNDERJYLLAND
 9 : JULI : 1920

Paa Bagsiden staar med spinkel Skrift:

REJST AF BEBOERNE I SKÆRUP SOGN

Den 6. Juni 1921 afsløredes Stenen. Et Hornorkester spillede, og Lærer Th. Holt havde forfattet to Sange, der blev afsunget før og efter Afsløringen, som overværedes af omkring 1000 Mennesker. Sønderjydernes graanende Fører H. P. Hanssen talte om Kamp og Lidelser under Fremmedherredømmet, særlig under Verdenskrigen, og om Sønderjydernes Glæde over Genforeningen, hvorefter han afslørede Stenen.

Ved et senere afholdt Møde dannedes en Forening: »Mindeværn«, hvis Formaal er at værne og frede om Genforeningsstenen og Anlægget, der passes og tilses af en Gartner, og om muligt virke for, at der afholdes en aarlig national Fest i Lighed med Afsløringsfesten.

PJEDSTED-STENEN

(Pjedsted Sogn, Holmans Herred.)

Kommuneskolen i Pjedsted er i sin Oprindelighed en af Fr. IV's gamle Rytterskoler, som dog nu er ombygget og udvidet. I 1920 blev der som selvstændig Bygning opført en fælles Gymnastiksal for Hoved- og Forskolen. Ved Udgravning af Grunden hertil blev der fundet en Del mindre og en enkelt stor Sten. En Stenslager, der slog de udgravede Sten til Skærver, forsøgte ogsaa at slaa den udgravede store Sten i Stykker, men opnaaede kun at slaa en lille, ubetydelig Skal af det ene Hjørne, da Stenen var meget haard. Førstelærer Vilh. Lund blev nu opmærksom paa den store, smukformede Sten og fremsatte Tanken om at lade den rejse som Mindesten for Skolens 200 Aars Jubilæum; men da det var i Genforeningsaaret, var det naturligt tillige at mindes Genforeningen. Saadanne Dobbelt-Mindesten er rejst flere Steder omkring i Landet. Ved Galtrup og Vestbirk Højskoler, Ryes Skanser paa Helgenæs og paa Lyø, mindende foruden om Genforeningen tillige om A. Chr. Povlsen Dal, der i 1864 grundlagde Galtrup Højskole, de i Verdenskrigen faldne sønderjydske Vestbirk-Elever, 75-Aarsdagen for de i 1849 af General Rye opførte Skanser paa Helgenæs og 700-Aarsdagen for Valdemar Sejrs Tilfangetagelse paa Lyø af Sorte Grev Henrik; ligesom der paa to Sten er mindet om Dannebrog's 700-Aarsdag — Symbolet for vor Danskhed, og to Sten er »Trilobiter«.

Byggeudvalget i Forening med Lærer Lund forfattede derfor en længere Indskrift, i hvilken Genforeningen og den gamle Rytterskoles 200-Aars Jubilæum var omtalt. Da Billedhugger Billeschou fra Vejle skulde til at indhugge den forfattede Indskrift viste det sig imidlertid, at Stenens Haardhed umuliggjorde dette. Billedhuggeren erklærede, at det var den haardeste Sten, han til Dato havde truffet paa, og selv efter Fremskaffelse af Specialværktøj var Indhugningen meget besværlig, hvorfor Indskriften forandredes til det kortest mulige.

Under Kongens Monogram staar:

1864 — 1920

PJEDSTED SKOLE

1721 — 1921

Stenen blev derefter rejst paa en Sten- og Cementsokkel i et fraskilt Hjørne af Skolehaven for Gavlen af Skolen.

Afsløringen fandt Sted sammen med Gymnastiksalens Indvielse og Skolens 200-Aars Jubilæum 31. Marts 1921 og formede sig som en stor og smuk Minde-, Indvielses- og Nationalfest. Sognets daværende Præst, Provst Ankjær, mindede i sin Tale om Genforeningsgaven og Opgaven,

der fulgte med en saadan cnestaaende Gave. Lærer V. Lund skildrede Skolevæsenets Tilstand før 1721 og Pjedsted Skoles Oprettelse som Rytterskole under Koldinghus Ryttergods og dens Historie gennem de 200 Aar. Pjedsted Sangforening sang til Afslutning forskellige nationale Sange. — Mindestenen værnes og vedligeholdes af Kommunen.

MØRKHOLT-STENEN

(Gaarslev Sogn, Holmans Herred.)

Ejerne af »Klithus« i Mørkholt, Fru Billeschou, Arkitekt Frits Jensen og Lervarefabrikant Petersen, alle af Vejle, har ud for deres Ejendom paa en Høj mellem Hvidbjærgvejen og Stranden rejst et Mindesmærke for Genforeningen. De mange store Sten, hvoraf Mindesmærket bestaar, er af Børn, Kvinder og Mænd i Forening slæbt fra Stranden op paa Højen. Paa den øverste og største Sten staar med kraftig Måjuskelskrift:

MINDE OM GENFORENINGEN

Og paa den forreste af de mindre Sten, der danner Fodstykket:

1864 — 1920

Arbejdet paabegyndtes Lørdag den 14. August 1921, og allerede næste Eftermiddag fandt Afsløringen Sted i Overværelse af godt et Par Hundrede Mennesker. Unge Piger fra en nærliggende Sommerlejr bekransede under Hurraraab Mindestenen med en Lyngguirlande. Og Højtideligheden sluttede med Afsyngelsen af en til Dagen forfattet Sang. — Mindesmærket er overgivet til Egnens Befolkning.

ØSTER-STARUP PRÆSTEGAARDS STEN

(Øster-Starup Sogn, Brusk Herred.)

Sognepræst A. M. Baarris, Øster-Starup, lod i 1920 i sin Have bygge en Stenhøj af gamle Syldsten fra Præstegaarden, og som Afslutning paa Højen rejstes der øverst en Sten med plan Forside, i hvilken der indhuggedes Aarstallet:

1920

Nogen egentlig Afsløring blev der ikke afholdt, men 8. Juli 1920 holdtes der i Præstegaardshaven en større Genforeningsfest, og ved den Lejlighed gjorde Pastor Baarris opmærksom paa det rejste private, fordringsløse Genforenings-Mindesmærke, der tænktes overdraget til Præsteembedet.

FREDSTED-STENEN

(Øster-Starup Sogn, Brusk Herred.)

Mange Enkeltmænd, hvis Vugge stod nede i den genvundne Landsdel, eller paa anden Maade havde nær Tilknytning til Sønderjylland, har rejst en Sten i Haven, paa Marken eller ved den alfare Vej til Minde om Genforeningen. Dette er ogsaa Tilfældet med Stenen i Haven ved »Bøgely« i Fredsted, rejst af Gaardens Ejer, Valdemar Petersen, der, som han selv udtrykker det, rejste den ud fra den Følelse og Stemning, der greb alle, da det tabte Land atter kom tilbage. — Min Hustru er født dernede, og i Aarene før Aarhundredskiftet opholdt jeg mig paa Gaarden »Nørrømølle« i Sundeved. Og jeg følte, at de danske Sundevedbeboere fik Prøjsen aldrig Bugt med, selv om der dengang ikke øjnedes nogen Udvej til, at det nogensinde kunde blive anderledes. — Da der saa i 1920 blev Udvej, rejste vi her i vor Have et lille Mindesmærke for Sønderjydernes ukuelige Haab, Eventyret, Genforeningen, der blev til Virkelighed.

Mindesmærket, en Stendysse, rejste jeg i Dagene før Genforeningen med Bistand af min gamle sønderjyske Svigerfader. Paa Overliggeren, der er en 1,5 m lang, fladagtig Sten, fundet paa min Mark, staar:

G E

9—7—1920

Genforeningsdagen havde vi en lille Afsløringshøjtidelighed, hvor jeg for Familie og Husstand fortalte lidt om, hvad Stenen skulde betyde, og om de Kampe, der var kæmpet, Nederlaget og Sejren, der var vundet, og om det Ansvar, nulevende og kommende Slægter har for Bevarelsen af det vundne.

Mindesmærket er ikke sikret Værn og Vedligeholdelse i Fremtiden, men Gaardens skiftende Ejere vil vel holde det i Ære.

ØDIS-STENEN

(Ødis Sogn, Nørre-Tyrstrup Herred.)

Nu afdøde Kreditforeningsrepræsentant Hans Müller, forhen Ejer af Gaarden »Riglandseg« i Ødis Sogn, fandt i 1913 en stor og smuk Natursten paa en af Præstegaardens Marker. Denne Sten ønskede han rejst paa en velegnet Plads i Byen. Og i Foraaret 1914 blev den derfor af Bymændene i Ødis rejst paa Brudepladsen (sønderjydsk Udtryk for Kirkepladsen). De to Aarstal: 1864—1914 blev indhugget i Stenen. Kort efter udbrød Verdenskrigen, og ved dens Afslutning og Sønderjyllands Genforening med Danmark tilføjedes Aarstallet: 1920. Herunder indhuggedes en Bøgegren samt i en Buclinje to Linjer af Grundtvigs Sang: *Den signede Dag*, saa Indskriften i sin Helhed er:

1864 — 1914

1920

IMMER DET DAGES DOG PAA NY,
HVOR HJERTERNE MORGEN VENDE

Det var Hans Müller, som foranledigede, at Genforeningsaarstallet og de to Linjer af Grundtvig blev indhugget i den allerede i 1914 rejste Sten, der staar omgivet af en mindre Bepantning. Ved Genforeningen var der ingen Afsløring eller anden Højtidelighed.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

FREDERIKSHØJ-STENEN

(Taps Sogn, Nørre-Tyrstrup Herred.)

Danmark flytter sin Grænse.
Det er i Dag, det sker.
Et Danmark Syd for Danmark
er ikke Syd for mer.
Rugen staar og duver;
der løber en stille Sti
ind mellem grønne Bakker ....
Kong Christian rider forbi.

Danmark flytter sin Grænse.
Det er idag, idag!
Fra Sundeved og til Skagen
vajer Kong Volmers Flag!
Nu hilser Bonde Bonde.
Nu stiger en Sang i Nord.
der gaar over Dybbøl Banke
og standser ved Flensborg Fjord.

Karl Hoffmann.

Sagnet om Danmarks Konge, der paa en hvid Hest skulde drage ind i det Land, der med Blodets Baand og Livets Ret hørte ind under hans Krone, blev Virkelighed 10. Juli 1920. Den Dag red Kong Christian X paa den hvide Hest over Grænsen ved Frederikshøj, forbi de væltede Grænsepæle ombølget af Mængdens Jubel. Da skete noget stort og skønt i vor Historie. Drømmesyndet, der »har straalet for vor Tanke«, blev virkeliggjort. Og baade Stedet og Syndet ønskede mange at sætte et varigt Minde. Derfor rejstes to Sten, en paa hver Side af den forsvundne Grænse, som fortæller om det Ridt og om Dagen, da Danmark ved sin Konge, det danske Folk i Ental, tog det omstridte Land i Besiddelse igen. Men Kongen drog jo videre, over Dybbøl til Krusaa, hvor han mødtes med de danske Sydslesvigere. Derfor staar der ogsaa paa Dybbøl og ved Krusaa Sten, der fortæller om den Kongefærd, der vil mindes, saa længe Bølgerne ruller mod Stranden, og Plov gaar over dansk Jord.

Den første af de fire Sten, der fortæller om Kongens Ridt, er rejst, hvor Kongen besteg den hvide Hest 0,5 km Nord for den udslettede Grænse, et lille Stykke Syd for det gamle Bomhus og Øst for Hovedvej Nr. 10 paa Gaardejer M. Skyttes Mark paa Tingskovhede. Initiativet til at rejse Stenen kom fra Taps Sogneraad ved dets Formand,

Johs. P. Johansen, Dalhavegaard, der henvendte sig til de 7 andre Sogne i Herredet, som indtil 1864 hørte til Slesvig, samt til Vejle Amtsråd. De 8 saakaldte forhenværende slesvigske Sogne og Vejle Amtsråd rejste saa Stenen i Fællesskab.

I en Udgravning, hvor den gamle Kongevej tidligere havde gaaet, fandtes en 3 m høj Granitsten, der af Sogneraadsformand Joh. P. Johansen blev transporteret til den af Gaardejer M. Skytte skænkede Plads, faa Meter fra, hvor Kongen 10. Juli 1920 besteg den hvide Hest. Her rejstes Stenen paa en af Taps Sogns Beboere sammenkørt Jordhøj. En Tretrins Trappe fører op til Mindestenen, der er flankeret af fire ret anselige Hjørnesteen, og ved hver Side er opstillet to af de gamle Grænsesten, og bag Mindestenen er rejst en Flagstang, hvor Flaget hejses paa de nationale Festdage.

Paa Stenens jævne Forside, der er fremkommen ved, at et Stykke er skrællet af Stenen, staar indhugget en af Sogneraadsformand Joh. P. Johansen, Dalhavegaard, foreslaaet Indskrift:

MINDE
OM
KONG CHR. X
HER BESTEG DEN HVIDE HEST
GENFORENINGSDAGEN
DEN 10. JULI 1920

Paa Bagsiden:

REJST
AF
VEJLE AMTSRAAD
OG
DE 8 FORHENVÆRENDE
SLESVIGSKE SOGNE

Stenen ved den gamle Grænse til Minde om Kong Chr. X's historiske Ridt.

Den 23. Oktober 1921 blev Stenen afsløret under et voldsomt Uvejr med Storm af Nordvest, med Sne og Hagl, et Uvejr, som sjældent opleves Måge til, saa kun godt et Par Hundrede Mennesker havde givet Møde, deriblandt adskillige kendte Personligheder. Kun faa Flag var hejst, og de, der var hejst, blev hurtigt forvandlet til Laser.

Nu afdøde Stiftamtmand, Kammerherre Bardenfleth udtalte før Stenens Afsløring:

Dagen, den 10. Juli 1920, vil altid staa som et straalende Minde for alle os, der havde den Lykke at være Vidne til, at Grænsen mellem den

gamle Kongevej og den genvundne Del af Sønderjylland højtideligt slettedes ved en Konges Ridt forbi de væltede Grænsepæle, medens Befolkningens Jubel bølgede ham i Møde fra Tusinder af Struber. For alle Danske har Tanken været smertelig om den Vold, der i 1864 efter den ulykkelige Krig blev vist imod os ved Grænseflytningen imod Nord til Kongeaaen, men vel for ingen smerteligere end for Befolkningen i disse Egne, der ved Slægtskabs- eller Venskabsbaand stod vore Brødre og Søstre i Grænseegnene imod Syd saa nær. De 8 Sogne, som den Gang indlemmedes i Kongeriget, sluttede sig med Hengivenhed og Troskab til os andre Danske Nord for Kongeaaen, men de har aldrig glemt, at de var gamle slesvigske Sogne, der ved Aarhundreders Traditioner var knyttet til Sønderjylland.

Her har den faste Tro paa, at Oprejsningens Dag en Gang vilde komme, trods alt kunnet holde sig oppe, og baade her og Syd for Grænsen levede Haabet om, at den Dag skulde den gamle Spaadom gaa i Opfyldelse, at Danmarks Konge paa en hvid Hest skulde drage ind i det Land, der med Historiens Ret hørte under hans Krone. Hvordan saadanne Forudsigelser opstaaer, er vanskeligt at udrede, men de kan undertiden gaa saadan ind i Folkebevidstheden, at deres Opfyldelse, naar den bliver til Virkelighed, falder næsten som en Selvfølge. Saaledes er det gaaet med den hvide Hest, der kunde synes som en Biting ved Siden af det store, der skete paa hin Dag, men alligevel hører det med til Helhedsbilledet, vi bevarer fra Kong Christians Indtog i Sønderjylland.

Det er da naturligt, at der er opstaaet Ønske om at sætte et varigt Minde her paa dette Sted, hvor Kongen besteg den hvide Hest og begyndte sit Ridt ned mod Grænsen.

Saa lad da denne Sten, for hvilken vi nu lader Dækket falde, og som vi overgiver til Taps Sogneraad med Anmodning om, at Kommunen vil værne og frede om den i Fremtiden, staa for denne og kommende Slægter som et Mindesmærke, der sammen med Stenen paa den anden Side den gamle Grænse skal vidne om disse Grænseegnes dybe Glæde og Taknemmelighed over Genforeningen med saa mange af vore Landsmænd mod Syd. Vort kære gamle Fædreland og dets folkekære Konge level

Sogneraadsformand Joh. P. Johansen, Dalhavegaard, overtog paa Kommunens Vegne Stenen og sluttede sin Tale med Ordene:

Lad os i Dag mindes vore Brødre og Søstre, der maatte blive tilbage under Fremmedherredømmet. Gid den Dag maa komme, da vi kan samles med dem under et Flag, under gamle Dannebrog! Gud bevare gamle Danmark! Danmark leve!

Uvejret, der hele Tiden havde raset med uformindsket Styrke under Afsløringen, gjorde, at Afsyngelsen af de til Højtideligheden bestemte

Sange maatte opgives, og Deltagerne hurtigst muligt søge Ly i Bilerne og i den nærliggende Frederikshøj Kro.

•

VEJLE AMTMANDBOLIGS STEN

De gamle Grænsesten fra den Grænse, som blev slettet i 1920, findes rejst i adskillige Anlæg og flankerer mange Genforeningsten i Sognene langs den forsvundne Grænse og længere Syd og Nord paa.

Foran Amtmandsboligen i Vejle er der saaledes ogsaa rejst en af disse Sten som et direkte Vidnesbyrd om den Grænse, der blev slettet for ikke mere at genopstaa.

RINGKØBING AMT

„Hvad vi drømte i Kvæld, vi i Gry fik naa,
og vor Sorg blev til deiligste Sang.“

RINGKØBING-STENEN

(Ringkøbing Købstad. Hing Herred.)

I Foraaret 1920 samledes i Ringkøbing Repræsentanter for en Række af Byens Foreninger til et Møde paa Raadhuset for at planlægge de Festligheder, hvormed Genforeningen skulde fejres. Ved den Lejlighed foreslog daværende Borgmester, Red. Vilh. Nielsen, at man ved frivillige Bidrag skulde søge rejst et Mindesmærke i Byen om den store, glædelige Begivenhed. Borgmesteren foreslog endvidere, at Mindet rejstes som en Stendysse paa en Kæmpehøj, der tænktes anlagt ved den nordlige Indkørsel til Byen, hvor J. C. Christensens Allé udmunder i Nygade. Forslaget vedtoges enstemmigt, og et Udvalg med Forslagsstilleren som Formand blev nedsat til at foretage det videre forløb. Bidrag blev indsamlet, ialt godt 1100 Kr., og Højen anlagt. Til denne medgik 800 Læs Jord. Imidlertid viste det sig vanskeligere end beregnet at finde en Overligger af passende Størrelse, saa Mindesmærket naaede ikke, som oprindelig paatænkt, at blive fuldført til selve Genforeningsdagen. Det stod halvfærdigt indtil April 1921. Ved den Tid fik Udvalgets Formand Meddelelse fra Gaardejer Jens Sand i Muldbjærg i Hover Sogn, ca. 15 km Nordøst for Ringkøbing, om, at han under Arbejdet med at bryde Hede i Nærheden af sin Ejendom var stødt paa en meget stor Sten, som han, hvis den fandtes anvendelig til Overligger paa Minde-Stendyssen, vilde skænke dertil. Stenen, der laa ca. 1 Meter under Jordoverfladen, blev gravet fri og viste sig fortræffelig egnet til Formaalet. Det var en graa Kampesten paa 7000 kg. Det voldte adskilligt Besvær at faa den transporteret fra Findestedet til Landevejen, men alle Vanskeligheder blev lykkeligt overvundne, og paa Blokvogn forspændt en Lastbil blev Kolossen ført til Ringkøbing.

Stendyssen fuldførtes uden nogen Afsløringshøjtidelighed og er endnu uden Inskription, idet forskellige Forslag, som tilstilledes Udvalget, ikke fandtes tilfredsstillende. Det er dog Hensigten ved given Lejlighed at lade indhugge en Indskrift i Dyssens Overligger. En saadan Lejlighed syntes imidlertid forpasset, nemlig Tiaarsdagen for Genforeningen, hvor der overalt i Landet, særlig i Sønderjylland, rejstes adskillige Mindesten. Nu maa det vel vente til Femogtyve-Aarsdagen?

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

LEMVIG-STENEN

(Lemvig Købstad, Skodborg Herred.)

Amtets beskedneste Genforeningssten er en lille, uanselig Sten i det kommunale Anlæg i Vesterby i Lemvig. Mindet blev opsat i 1920 efter Tilskyndelse af daværende Formand for Byraadets Grund- og Forskønnelsesudvalg, Sagfører Orla Buhl, nu Kreditforeningsdirektør, Hellerup. Indskriften, ligeledes bestemt af Udvalgets Formand, er:

1920

Som Udsmykning findes en Gengivelse af Guldhornene, der dog er ret dilettantisk udført. Uden Opmærksomhed indgik det lidet anselige Mindesmærke stilfærdigt i Byens Fysiognomi. — Kommunen, der har rejst Mindestenen, værner og vedligeholder denne.

HERNING-STENEN

(Herning Købstad, Hamrum Herred.)

I Tiaaret for Genforeningen blev der ved den sydlige Indkørsel til Herning By, lige over for Søndre Anlæg, af Herningborgerne rejst en stor Natursten til Minde om Genforeningen.

Redaktør Chr. F. Larsen var Formand for Komiteen, der rejste Stenen, som blev hentet fra Grosserer Haarsbjergs Ejendom ved Tyregod og opstillet paa en bred, stensat Jordforhøjning.

Paa Forsiden staar:

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

ALTID DET DAGES DOG PAA NY.
HVOR HJERTERNE MORGEN VENDE

De to nederste Linjer er Citat af Grundtvigs Sang: *Den signede Dag*. I herligt Sommergejr afsløredes Mindestenen 15. Juni 1930, Tiaarsdagen for Genforeningen. Og en stor og repræsentativ Forsamling overværede Afsløringen. Skolebestyrer P. K. Pedersen, der var første Taler, sluttede med Ordene:

Vi vil i Dag takke Sønderjyderne, fordi de holdt Hundevagten, indtil de kunde komme tilbage. Og vi tænker paa den Rest, der blev tilbage og nu har Hundevagten. — Her i Hedens Hovedstad tænker vi paa Ordene: Hvad udad tabtes, kan indad vindes; dem vil vi omforme til: Hvad udad vandtes, kan indad tabes, nemlig hvis vi ikke forstaar at løse den Opgave, som er lagt hen til os. Det kommer an paa den moralske Kraft i vort Folk.

Derefter talte Højskoleforstander Frede Terkelsen, Danebod Højskole, og Udvalgsformanden, Redaktør Chr. F. Larsen, afslørede Mindestenen med Ønsket om, at den altid maatte staa i et frit og selvstændigt Danmark.

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

BORBJÆRG-STENEN

(Borbjerg Sogn, Hjerm Herred.)

Pastor Meldgaard, Borbjerg, nu Odder, og Gaardejer Stephen V. Christensen foreslog i Sommeren 1920 at rejse en Mindesten for Genforeningen paa den velegnede og smukke Kirkeplads, kaldet »Kirkebakkens«, hvor der ofte afholdes Friluftsmøder. Alle var stemt for Forslaget, og Størsteparten af Sognets Beboere, særlig Ungdommen, arbejdede ihærdigt for at faa en stor, muslingeformet Natursten, som var udset til Mindesten, transporteret til Kirkepladsen. Den store Stenkolos laa paa Nikar Mark i Borbjerg og skænkedes af Ejeren, Søren Storgaard.

Efter at Stenen var opstillet paa Kirkebakken, indhuggedes Indskriften:

GUD LOD SAA MAGE
SØNDERJYLLAND KOM TILBAGE
1920
SOGNEFOLKET SATTE DENNE STEN

Indskriftens to første Linjer er forfattet af Gaardejer Stephen V. Christensen, den nederste af Pastor Meldgaard.

Ved Afsløringsfesten i September Maaned 1920 talte fhv. Udenrigsminister, Dr. phil. L. Moltesen og Pastor Meldgaard.

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

VEJRUM-STENEN

(Vejrum Soga, Hjerm Herred.)

Paa en Gravhøj tæt ved Vejrum Kirke er der paa Initiativ af Lærer Chr. E. Rauff, og nærmest privat for Skolen, rejst et Genforeningsminde i Form af en Stendysse: en Overligger paa tre Støttesten.

Stendyssen blev opstillet til Genforeningsdagen 9. Juli 1920 og afsløret uden særlig Højtidelighed ud over, at Skolebørnene aflagde Besøg paa Mindehøjen. Stenen er fundet i Nærheden af Gravhøjen, og de tre Støttesten er af Skolebørnene slæbt paa Slæde til Højen. Den store Overligger maatte tillige forspændes to Spand Heste. Byens unge Mænd

hjælp frivilligt Lærer Chr. E. Rauff, der personligt har indhugget Indskriften med runelignende Bogstaver, med Opstillingen af Stendyssen, saa den er rejst uden nogen direkte Udgift.

Paa Stenen staar i en Linje, der omtrent gaar rundt om Overliggeren, og mellem to indhuggede Streger:

GUD SAMMEN FØRTE, HVAD SAMMEN HØRTE
1864 — 1920

Gravhøjen, og dermed ogsaa Genforenings-Mindesmærket, er fredet Minde under Nationalmuseet.

VEM-STENEN

(Vem Sogn, Hjerm Herred.)

Tanken om at rejse en Genforeningssten i Vem blev fremsat af Læge C. Løwe-Larsen, Vem, og Mindesmærket blev opstillet paa et Bakkehæld i Anlægget Nordøst for Stationen.

Mindestenen er indsat øverst i en stor, firkantet opbygget Stenvarde oven paa en mindre Jordforhøjning, og paa de to for hinanden retvinklede, plane Sider er indhugget Inskription, hvorimod de to andre Sider er dækket af Vardens mindre Sten. Mindestenen var dog først opstillet og afsløret som fritstaaende oven paa et lille Underlag af flade Sten, men var da ret uanselig, og da der Aaret efter skulde rejses et Mindesmærke for afdøde Lærer M. K. Sand, Gørding, og Kunstneren, Billedhugger Bundgaard, der skulde udføre Billedhuggerarbejdet, helst ønskede dette opstillet, hvor Genforeningsstenen stod, blev denne flyttet til dens nuværende Plads, hvor Stenvarden paa den opførte Jordforhøjning ogsaa præsenterer sig betydeligt bedre end det oprindeligt opstillede, fritstaaende Mindesmærke.

Stenvardens store Sten er fundet i Mosberg Mose i Buc og skænket af Gaardejer Kr. Søc. Indskriften paa venstre Side er:

SØNDER
JYLLAND

15 — JUNI — 1920

Paa højre Side:

END : ER : DER : EN
GUD : FOR : OVEN
SOM : RAADER : FOR
DANMARKS : SAG

Mindesmærket i Vem Anlæg.

Valdemarsdag 1921 afsløredes Mindestenen af Sognepræsten, O. Gregersen, i Overværelse af over 500 Mennesker.

Lystanlæggets Bestyrelse værner og vedligeholder Mindesmærket.

HADERUP-STENEN

(Haderup Sogn, Ginding Herred.)

Haderup er en gammel By, kendt langt tilbage i Historien. Kirken, der ligger Vest for Byen, er fra Valdemarstiden. Den giver Hedelandsbyen et smukt, karakteristisk Præg. Og Byens Beboere har i udpræget Grad Sans for Historie og Minder, hvad det for nogle Aar siden indrettede Musæum, hvor Byens og Egnens Fortidsminder er opbevarede, og Genforeningsstenen i Byens Anlæg, er Bevis for.

Anlægget, som er vokset saa kraftigt til, at der om Sommeren kan afholdes Folkemøder, er anlagt og skænket Byen af Købmand Jens Jensen og Hustru, Haderup, saa vel som den i 1920 rejste Genforeningssten, der staar i Anlægget tæt ved Festspladsen foran en Genforeningsvej, som blev plantet samme Aar.

Den ikke særlig store Mindesten er udsmykket med det sønderjyske Vaabenskjold og bærer desuden Indskriften:

TIL MINDE
OM
SØNDERJYLLANDS GENFORENING
MED
DANMARK 1920

Ved Afsløringen, der fandt Sted den sidste Søndag i Juni 1920 i Forbindelse med et Folkemøde, talte daværende Folketingsmand, fhv. Udenrigsminister, Dr. phil. og theol. L. Moltesen.

Bestyrelsen for Anlægget værner og vedligeholder Mindesmærket.

KRAGSØHUS-STENEN

(Grove Sogn, Ginding Herred.)

Paa en Plæne i Skovridergaardens Have i Kragssøhus har Skovrider F. Holt privat rejst en mindre Genforeningssten. Den staar foran en Eg, der er plantet i samme Anledning, med Forsiden mod Syd. Skovrideren fandt Stenen hos en nærboende Husmand, af hvem han købte den, og efter at den var kørt til sit Bestemmelsessted, udførte Skovrideren personligt Stenhuggerarbejdet og belagde Indskriften med Guld.

Kragshus-Stenen
i Skovridergårdens Have.

Skovrideren med Familie og Husstand før disse tog til Genforeningsgudstjeneste i Sognets Kirke.

Skovrider F. Holt har ikke tidligere befattet sig med lignende Arbejde, men ønskede, at Genforenings-Mindesmærket helt skulde være hans eget Værk. Og selv Fagfolk, som ser det færdige Arbejde, hvor den guldbelagte Indskrift:

1864
SØNDERJYLLAND
1920

staar smukt i en i Mindestenen indhugget Oval, indrømmer, at Arbejdet er veludført.

Mindestenen blev rejst og afsløret Genforeningsdagen 1920 uden nogen særlig Højtidelighed, kun i Overværelse af

VILBJÆRG MINDEHØJ

(Vilbjærg Sogn, Hamrum Herred.)

Hvor Vilbjærg Gade hører op, deler Vejen sig i to, og i den derved fremkomne Trekant ligger »Vilbjærglund«, Byens Anlæg eller Plantage, ved hvis Indgang en Mindehøj med Stendysse og Flagstang er rejst i 1920 og indviet som Genforenings-Mindesmærke.

Mindesmærket er rejst paa Initiativ af Stationsforstander C. J. Arboe, Vilbjærg, og Beboerne i Byen og Omegnen har frivilligt afholdt alle Udgifter, og Jorden til Mindehøjen er sammenkøbt af Egnens Landmænd. Ialt 240 Læs. — Stendyssens Overligger har Indskriften:

SØNDERJYLLAND
TIL ÆRE
9. JULI 1920

Afsløringen, Genforeningsdagen 1920, blev en stor Højtidsfest for hele Vilbjærg Sogn. Fra Klokkeren 11 til 12 var der Klokkeringning og Klokkeren 15 Takkegudstjeneste. Kirken var overfyldt. Sognepræsten F. B. Zeuthen, nu i Vamdrup, prædikede over Ordene: »Ikke ved Magt og ikke ved Styrke, men ved min Aand, siger den Herre Zebaoth.«

Efter Takkegudstjenesten var der Procession med Musik gennem Byen til »Vilbjærglund«. Fire hvidklædte unge Piger gik foran med et

stort Dannebrogflag, der skulde hejses paa Mindehøjens Flagstang, og efter Musikkorpset kom to flag-, guirlander- og blomstersmykkede Vogne med Festens Hædersgæster, Sognets 8 Veteraner. Deriblandt den gamle Veteran fra Treaarsskrigen 1848—50, Anders Birkemose, Vilbjærg. Stationsforstander C. J. Arboe bød velkommen til de godt 1500 forsamlede Mennesker og udtalte: Det er første Gang i 300 Aar, at vort Land gaar frem i Størrelse, og Brødre og Søstre vender hjem til Moderlandet efter 56 Aars Udlændighed. Lad os raabe et rungenue Hurra for det større, genforenede Danmark. Efter Afsløringstalen hejste en ung, sønderjydske Pige Flaget paa Mindehøjens Flagmast, medens Flagmarchen blev spillet. Derefter talte Seminarielærer Krogsø, Silkeborg, om Sønderjylland, og Lærer Thomasen, Vilbjærg, for Veteranerne, Festens Æresgæster, og med Afsyngelse af *Kongernes Konge* sluttede den enkle, men smukke Højtidelighed.

Aktieselskabet »Vilbjærglund« værner og vedligeholder Mindesmærket.

FASTERHOLT-STENEN

(Arnborg Sogn, Hamrum Herred.)

Den store, blaalige Natursten, hvoraf Genforenings-Mindesmærket bestaar, er fundet under Pløjelaget ca. 800 m Vest for Bakken, hvorpaa den er rejst. Bakken hører til Bjerregaarden og er Sognets højeste Punkt, hvorfra der er en storslaet Udsigt over et kraftigt, karakteristisk jysk Landskab.

Bjerregaardens Ejer, Kristen Jensen Bjerre, der er stærkt national interesseret, ønskede personligt at rejse Mindestenen, men da Egnens Beboere gerne vilde deltage i Rejsningen, blev der paa et Møde Enighed om, at Beboerne i Fællesskab skulde rejse det storstillede Mindesmærke paa den velegnede og skønne Plads. Og der nedsattes et Udvalg til at forestaa Rejsningen.

Arbejdet med at faa Stenen slæbt op paa Højen var meget besværligt, da dens Vægt er godt 6000 kg; men ved forenede Anstregelser af de mange interesserede Deltagere og med 6 Heste for Blokvoغن lykkedes det tilsidst at faa Stenen kørt op paa Bakkens Top, hvor den blev rejst ovenpaa en Stensætning af smukke Natursten, og hvorfra den,

Fasterholt-Stenen paa Sognets højeste Punkt.

saavel som den ved Siden rejste Flagstang, hvor Flaget vajer paa Festdage, kan ses viden om, bl. a. af Jernbanerejsende Vejle—Herning.

Indskriften, der er bestemt af Udvalget, lyder:

1864 — 1920

LÆNGE MAATTE DANSKE
HJERTER BLØDE UNDER
FREMMEDE FLAG, GUD, SOM
LINDRER ALLE SMERTER,
LØD OPRINDE GLÆDENES DAG

Den 12. September 1923 var der Afsløringsfest. Dæværende Folketingsmand, Lærer Vesterager, Rømmehuse ved Herning, foretog Afsløringen efter at have holdt et nationalt og historisk Foredrag, og Festen sluttede med Sangen: *Kongernes Konge*.

Bjerregaardens Ejer værner og vedligeholder Mindesmærket, og for at der ikke ved Ejerskifte skal ske Stenen Overlast paa nogen Maade, er Bakkepartiet med Adgang dertil indlemmet under Fredningsbestemmelsen angaaende nationale Mindesmærker.

SØNDER-NISSUM-STENEN

(Sønder-Nissum Sogn, Ulfborg Herred.)

Ved en Sammenkomst i Sønder-Nissum Forsamlingshus i Foraaret 1920 blev det foreslaaet, at Beboerne i Sognet skulde rejse et Genforenings-Mindesmærke. Forslaget vedtoges enstemmigt, og der nedsattes et Tremandsudvalg til at lede Arbejdet. Dette Udvalg foreslog, at Mindestenen skulde rejses paa Sognets eneste Bakke Øst for Sønder-Nissum Kirkeby. Bakkepartiet var Sognets Fællesjord, hvorfra Kommunens Beboere tidligere havde hentet Grus til Bygningsmateriale og Ler til Vejene. De gamle Grus- og Lergrave blev derfor planeret og beplantet af Sognets Ungdom, der mødte holdvis, indtil det ret store Planerings- og Plantningsarbejde var fuldført.

Den 1,5 m høje og meget drøje Sten blev fundet i en Mergelgrav i Torup ved Nissum Fjord og paa Blokvogn kørt til Bakkens Fod, for derefter ved Hjælp af Taljer og Spil at slæbes op paa Bakketoppen, hvor den rejstes.

Det sønderjyske Vaabenskjold blev af gamle Kr. Fladegaard, Staby, indhugget øverst paa Forsiden og ved dets Sider og underneden:

1864 — 1920

SAA LYDT I DANSKENS FÆDRELAND
MAA TONE TAKKESANGE

Verstinjerne er de to sidste Linjer af Grundtvigs: *Alfader! du, hvis Navn i Nord*, som blev skrevet til Gudstjenesten, Søndag den 22. Oktober 1848, Dagen før Aabningen af den grundlovgivende Rigsdagssamling.

Det ret imponerende Arbejde, særlig Planeringen og Plantningen, blev udført i Løbet af Sommeren og Efteraaret 1920. Og i November Maaned 1920 blev Mindestenen afsløret. Redaktør Niels Hansen, »Hejmdals«, Aabenraa, foretog Afsløringen og talte ved den efterfølgende Fest i Sognets nærliggende Forsamlingshus.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen saavel som det samtidig anlagte store Anlæg.

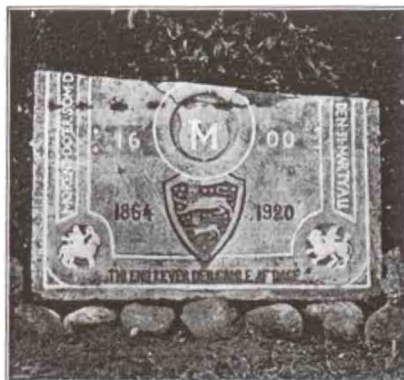
MOESAGERGAARDS STEN

(Staby Sogn, Ulfborg Herred.)

De fire første Genforenings-Mindesmærker blev rejst allerede i Efteraaret 1919, men kun de to bærer dette Aarstal. Den ene af disse staar i Moesagergaards Have i Staby, hvor Ejeren C. Kr. Nielsen i 1919 rejste Halvdelen af en Overligger-Gravsten fra Aar 1600.

Den over 300 Aar gamle Gravsten, der er af norsk Marmor, har i omtrent 100 Aar været benyttet som Dørsten ved et nu nedrevet Hus i Staby Sogn. Gamle Tømrer, Gørtler, Stenhugger m. m. m. Kr. Fladgaard, Staby, fandt den i sin Tid i en Stenbunke, efter at nye Bygninger var opført paa Ejendommen. Han fik den overladt af Ejeren, og senere købte C. Kr. Nielsen Stenen, for at den ikke skulde gaa tabt. I Stenens øverste Ende findes 7 dybe Sprænghuller, men Sprængningen var mislykkedes, saa Stenen er skævt afbrækket.

— Berthel Strandbygaard, ved hvis Hus Stenen laa som Dørsten, var født paa Gaarden Vibholm (1610 Wibhollmb) i Madum Sogn, og hans ældre Broder, der ejede Gaarden, har i sin Regnskabsbog skrevet, at Berthel skal tjene ham et Aar og i Løn have »14 Rigsdaler og en stor Sten«. Det er uden Tvivl Gravstenen, der her er Tale om, men om det er Berthel Strandbygaard, der har sprængt Stenen, eller den allerede dengang var sprængt, er uvist. Som skævt afsprængt anvendtes den i alle Tilfælde som Dørsten ved den

Stenen i Moesagergaards Have.
Resterne af en Overliggergravsten fra 1600.

af Berthel Strandbygaard senere opførte Ejendom i Staby. Stenen har været godt kendt i Sognet, gamle Kr. Fladgaard fortæller for Eksempel, at i hans Barndom, naar han og hans Kammerater gik fra Skole, sagde de ofte til hinanden: *Skal vi et gor æ Vej ad æ stoer Stejen aa skri'*. Og Opfordringen er sikkert efterkommet tit, da Indskriften forneden i den i Stenens Yderkant rundtløbende Frise fuldstændigt er »gledet« af, hvorimod den øvrige Indskrift og Udsmykning er ret velbevaret og let læselig, uden dog at give Oplysning om, hvem den har været rejst til Gravminde over, da der paa Brudstykket kun staar i Sammenhæng og forstaaeligt: »Den 31. Maj 1600«. Det er dog rimeligt at antage, at den har været Gravminde over en tidligere Ejer af Vibholm og dennes Hustru. Et læseligt Kvindenavn kan tyde paa det sidste.

Da Sønderjylland atter kunde genforenes med Danmark, fik C. Kr. Nielsen den Tanke, at den gamle Gravsten med sine Sprænghuller og sin skraat afsprængte øverste Ende kunde bruges til et synligt Minde om Genforeningen. »Thi,« som C. Kr. Nielsen sagde, »den gamle Stens omtumlede Skæbne ligner Sønderjyllands, og den Del af Stenen, der ikke lod sig sprænge bort, er som et Symbol paa de Danske Syd for Grænsen, der trods alt hører sammen med os.«

I Eftersommeren 1919 blev Gravstenen derfor rejst paa en Sokkel i Gaardens Have, og den gamle, nævenyttige Kr. Fladgaard indhuggede det sønderjyske Vaabenskjold mellem Aarstallene:

1864 — 1920

Og paa Foden af Stenen:

THI END LEVER DEN GAMLE AF DAGE

Verslinjen er af Grundtvig. — Og da Genforeningen ikke som først antaget fuldbyrdedes i 1919, blev Aarstallet 1919, der oprindeligt var indmejslet, slebet ud og erstattet med 1920, hvad C. Kr. Nielsen dog senere fortrød, idet Aarstallet 1919 havde fortalt noget om Sønderjydernes aarlange Venten paa den endelige Genforening og om Diplomaternes langvarige og mange Forhandlinger; ligesom det for Eftertiden havde staaet indmejslet, at Genforeningsmindet havde været blandt de først rejste i Landet.

løvrigt virker Mindestenen overordentlig tiltalende, idet Udsmykningen og Indskriften paa naturlig Maade føjer sig ind i den gamle Gravstens Friser og Ornamenteer.

VIND-STENEN

(Vind Sogn, Ulfborg Herred.)

Gaardejer Anders Kjær, Blaakjærgaard i Vind, indsamlede i Foråret 1921 nogle Penge hos Sognets Reboere, hvorefter Sønnen, Berg

Kjær, byggede en Stenhøj paa Vind Forsamlingshus' Grund, nogle Meter fra Kirken. Pladsen er et af Vind Sogns højeste Punkter. Øverst paa den store Stenhøj blev der rejst en Natursten med en af Anders Kjær forfattet Indskrift:

SØNDERJYLLAND TIL ÆRE
VELKOMMEN HJEM I NU SKAL VÆRE
1864 — 1920

Mindestenen er i sin Tid fundet paa Anders Kjærs Mark og stod i 60 Aar ved Indgangen til en Kaalgaard, som var anlagt paa en af Blaa-kjærgaards Udmarker.

I April 1921 blev Stenen afsløret af Redaktør Mortensen, Holstebro, efter at Anders Kjær kort havde fortalt dens Historie. Byens unge skænkede ved samme Lejlighed et Flag, der var hejst paa den ved Mindestenen rejste Flagstang. Den smuktformede Mindesten, der i Aarene, da Sønderjyderne var i Fremmedvold, stod ved Kaalgaardens Ledstolpe, staar nu paa Sognets Samlingsplads som et varigt Minde om Genforeningen.

Bestyrelsen for Forsamlingshuset værner og vedligeholder Mindesmærket.

HVINGEL-STENEN (He Sogn, Hing Herred.)

Ved en Korsvej paa Hvingel Bymark 0,5 km Øst for Hvingel Skole er der af Skolekredsen rejst en Genforeningssten. Initiativet hertil blev taget af Lærer Hjalmar Svane, nu Østerby i Sønderjylland.

Stenen, der er opgravet paa Bymarken og slæbt paa Plads af fire kraftige Heste, staar paa en Jordforhøjning ved den førnævnte Korsvej paa en lille Trekant, hvorom der er Omkørsel. Omkring Stenen er der anlagt Gange, og i Trekantens Hjørner er der plantet Gran.

Den utilhuggede Sten bærer Indskriften:

TIL MINDE OM NØRRE OG SØNDERJYLLANDS
GENFORENING 1920

Afsløringen, der fandt Sted den 6. Juli 1920, foretoges af Lærer Hjalmar Svane, og Festligheden fortsattes i Forsamlingshuset.

Skolekredsens Beboere værner og vedligeholder Sten og Mindeplads.

HERBORG-STENEN (Herborg Sogn, Bølling Herred.)

Genforeningsstenen i Herborg staar foran Stationsbygningen, paa et trekantet Jordstykke, der af De danske Statsbaner er indhegnet og skænket Byen til dette Formaal.

Paa Mindestenens Forside, der vender imod Nord, bort fra Stationsbygningen, er øverst i en svag Buclinje indhugget:

SØNDERJYLLAND

1864 — 1920

Og herunder Bjørnsons Vers:

ALT, HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET,
MØDRENE HAR GRÆDT,
HAR DEN HERRE STILLE LÆMPET,
SAA VI VANDT VOR RET

Paa Bagsiden:

REJST AF BEBOERNE I HERBORG OG OMEGN
AAR 1920

Stenen foran Herborg Station.

Den store, 7000 kg tunge Mindesten er skænket af Amalius Sørensen, Sandberg, V. Herborg, paa hvis Mark den fandtes. I Foraaret 1921 transporteredes den paa Blokvoan ved samtlige Beboeres forenede Kræfter den 2 km lange og meget daarlige Vej. Men da den forventede Tildelse fra Statsbanerne til at rejse Stenen paa den udsete Plads lod vente paa sig, udsattes Afsløringen til Valdemarsdag det følgende Aar, 1922.

Nu afdøde Folketingsmand, Redaktør A. Lebeck, Haderslev, foretog Afsløringen, og desuden blev der talt af Sognepræsten.

De danske Statsbaner og Nørre Vium-Herborg Kommune værner og vedligeholder Mindestenen og Pladsen, hvor den er rejst.

HØJMARK-STENEN

(Sønder-Lem Sogn, Bølling Herred.)

I et lille Anlæg ved Højmark Forsamlingshus er rejst en Genforingssten. Den staar lige over for Kirken, Sydvest for Skolen.

Lærer Agerskov har fundet Stenen paa sin Skolelod og skænket den til Mindesten, ligesom han har forfattet Verset, der pryder Stenen:

SØNDERJYLLAND
VELKOMMEN HJEM
1920

JEG VIDNER FOR KOMMENDE TIDER:
AT HAAB VORDER OPFYLDT OMSIDER,
DET NYTTER MED TROSKAB AT STRIDE,
VOR GUD GLEMMER EJ DEM, SOM LIDE

REJST MED GLÆDE OG TAK AF SDR. LEM SOGNS BEBOERE

Omkring Mindestenen er rejst fem mindre Sten, hvori der er indhugget Navne paa sønderjyske Politikere og Folkeførere: *Krüger, Ahlmann, Junggreen, Gustav Johannsen, Jessen og H. P. Hanssen.*

Ved Afsløringsfesten, 6. Oktober 1920, talte Pastor Jørgen Eriksen, Asserballe paa Als, og Sognets daværende Præst, J. F. V. M. Kelstrup, nu paa Fyn. Den førstnævnte foretog Afsløringen. I et trykt Sanghefte, som omdeltes ved Afsløringen, indeholdende kendte sønderjyske Sange, fandtes ogsaa en til Lejligheden skreven Sang, som i de fire første Vers giver et historisk og digterisk Udsyn over Tiden fra 1864 og til Genforeningen, mindende om dem, der kæmpede i 1864, Sønderjydernes Trængselstider gennem de 56 Aar, og det sværeste og strengeste af alt: »Løsepengene« i Verdenskrigen, og om dem, som ikke kom tilbage ved den nye Grænsedragning, for saa at slutte med Verset:

.... Staa og tal dit stille Sprog,
Mindesten, som her er rejst!
Danake Hjerter glade slog,
Da dernede Fanen hejstes.
Mind om Sorg og Savn og Nød!
Mind om Genforenings Lykke!
Mind om brave Brødres Død!
Staa som Led i Mindets Smykke!

Da Kommunen ikke ønskede at overtage Ejendomsretten og Vedligeholdelsespligten, men afslog en Henvendelse herom, valgtes en Bestyrelse, der supplerer sig selv, til at vedligeholde og værne om Mindesmærket.

LEM STATIONS STEN
(Sønder-Lem Sogn, Bølling Herred.)

Genforeningsstenen i Anlægget »Bækkelund« ved Lem Station, rejst i 1920 af Borger- og Haandværkerforeningen, er en af Amtets største. Stenen blev fundet ved Pløjning i Foraaret 1920, ved at Plovjernet

stødte mod Stenen, som ved nærmere Undersøgelse viste sig at være en smukt formet, meget stor Sten, som Borger- og Haandværkerforeningen bestemte sig til at lade rejse i Anlægget »Bækkelund« til Minde om Genforeningen. Det kostede imidlertid mange Afteners, ja Ugers Slid at faa Kolossen gravet ud og anbragt paa Sveller. Men ved Foreningens Medlemmers fælles Hjælp lykkedes det dog ved blot at anvende Jernbaneskiner og Sveller at hæve Stenen op og slæbe den de ca. 1200 m til Pladsen i Anlægget, hvor den blev rejst.

Journalist J. Blicher, Ringkøbing, en Slægtning af Jyllands berømte Digterpræst Steen Steensen Blicher, har forfattet Indskriften. I en svag Buelinje paa hver Side af en indhugget Syvstjerne staar øverst:

1864 — 1920

Og derunder:

TIL MINDE OM ET GYLDENAAR,
DER RANDT AF TUNGE TRÆNGSELSKAAR,
JEG VIDNENDE FOR SLÆGTER STAAK

At en Slægtning af Jyllands berømte Digter har forfattet Indskriften er ikke det eneste interessante, som knytter sig til denne Mindesten, idet Indskriften er indhugget af en 86-aarig Veteran, der under Krigen i 1864 kom i tysk Fangenskab, hvor han blev oplært i Stenhuggerfaget — en Færdighed, han 56 Aar efter benyttede til at forarbejde sin Hjemby's Mindesten for Genforeningen.

Borger- og Haandværkerforeningen værner og vedligeholder Mindestenen.

HANNING-STENEN

(Hanning Sogn, Bølling Herred.)

Paa en Gravhøj tæt ved Hovedvej Nr. 11, Vest for Hanning Kirke er der af Sognets Beboere rejst en Genforeningssten.

Den ret store Mindesten, næsten 3 m høj, havde i umindelige Tider ligget paa Dalgaard's Hede i Finderup. En Vognmand transporterede den fra Findestedet til dens nuværende Plads med et Forspand af 6 Heste.

Et nedsat Udvalg forfattede og bestemte Indskriften:

MINDE OM SØNDERJYLLANDS
GENFORENING MED MODERLANDET
DEN 10. JUNI 1920
EFTER 56 AARS ADSKILLELSE

En gammel Veteran fra 1864, Husmand Chr. Møller fra Herborg, har indhugget Indskriften, og saaledes baade med Vaaben i Haand kæmpet for Sønderjylland og med Hammer og Mejsel udført Mindesmærket for dets Genforening med Moderlandet.

Højen, hvorpaa Stenen er rejst, er skænket af Gaardejer Morten Nor. Den er indhegnet og beplantet med Gran, saa Mindestenen vil efterhaanden, som Beplantningen gror til, præsentere sig overmaade smukt.

Den paa Højen rejste Flagstang med tilhørende Flag er skænket af Hanning Ungdomsforening, saa Sognets ældste saavel som dets Ungdom har været medvirkende ved Mindets Rejsning.

Mindesmærket blev rejst og afsløret 6. September 1920, og det saavel som Højen er overdraget Dejbjærg-Hanning Kommune, der sørger for Vedligeholdelsen.

SKERN-STENEN

(Skern Sogn, Bølling Herred.)

Midt i Skern By, ud til Hovedlandevejen Ringkøbing—Varde, er der i 1921 rejst en meget stor Mindesten, Amtets største.

Stenen er skænket af Gaardejer Anders Johansen, Faster Sogn, i hvis Grusgrav den laa. Ved Hjælp af frivilligt Mandskab fra By og Omegn blev Stenen paa en Blokvogn forspændt med 6 Heste ført de ca. 8 km til Skern, hvor det var Meningen at anbringe den i Anlægget Syd for Byen, men det viste sig umuligt, da Jordbunden ikke kunde holde til Transporten af den store Kolos. Der blev da af Enkefru Købmand Lauridsen skænket en Plads paa en Grund foran hendes Forretnings-ejendom, hvor den, som tidligere nævnt, rejstes midt i Byen, ud til Hovedlandevejen.

Udvalget, hvis Formand var Sogneraadsformand Haahr, henvendte sig derefter til tidligere Lærer i Skern, Førstelærer Edsen Johansen, Jelling, om at være Udvalget behjælpelig med Inskriptionen og Udsmykningen. Og ikke alene forfattede Edsen Johansen det med Klang af gammelnordisk, tætsluttede og kernetunge Vers, men han, der er en dygtig Tegner, som bl. a. har leveret Tegningen til Udsmykningen af Genforeningsstenen ved Sandvad Afholdshotel ved Vejle, leverede tillige en Tegning, hvor Bogstaverne og hele Stenens Udsmykning fremtraadte stilfuldt og smukt. Desværre blev Arbejdet ikke helt udført efter Tegningen, idet Stenhugger Henry Nielsen, Ringkøbing, ikke mente at kunne hugge Bogstaverne med flad Bund, som vist paa Tegningen, men mejslede dem paa almindelig Maade.

Indskriften er:

S Ø N D E R J Y L L A N D
 1 8 6 4 — 1 9 2 0
 D E : F A L D N E : F R Æ N D E R
 S K A L : D A N M A R K : H Æ D R E
 D E : L Ø F T E D : A R V E N
 F R A : F A L D N E : F Æ D R E
 V O R : T A B T E : O D E L
 E R : A T T E R : V U N D E T
 J E G : R Æ K K E R : K R A N S E N
 A F : D A N M A R K : B U N D E T

Mindepladsen blev indhegnet med tilhuggede Granitsten, hvorimellem der er indsat en Jernløbestang, og beplantet med Blomster og Sirbuske. Udgifterne ved Rejsningen, godt 1500 Kr., blev for en Del indsamlet i Skern By og Sogn, og hvad der manglede, fik Udvalget rentefrit af Skern Bank. Skern Sparekasse ydede senere et større Tilskud, saa Gælden er forlængst afdraget.

Den 9. Juli 1921 blev Stenen afsløret i Overværelse af en tusindtallig Menneskemængde. Daværende, nu afdøde Indenrigsminister Sigurd Berg, der var Skernkredsens Folketingsmand, holdt Indvielsestalen og foretog Afsløringen, hvorefter Festen henlagdes til Hotellet.

Kommunen værner og vedligeholder Mindesmærket.

FASTER-STENEN

(Faster Sogn, Bølling Herred.)

I Faster Hovedskoles Have er der rejst en Genforeningssten. Mindestenen, som er fundet paa K. Nielsens Mark, ca. 2 km fra Skolen, kunde, takket være dens ringe Tykkelse, transporteres paa en almindelig Vogn trods dens ret store Flade, der, naar den ses for- eller bagfra, giver Indtryk af en betydelig større Vægt end set fra en af Siderne.

Skolekredsens Beboere har i Fællesskab rejst Stenen, og Udvalget, som forestod Arbejdet, udskrev en fri Konkurrence om Indskriften. Der indkom 17 Besvarelser, om hvilke der blev foretaget Afstemning. Den sejrende, der under en korsformet Stjerne er indhugget paa Stenens Forside, er forfattet af et af Udvalgets Medlemmer, Gaardejer Mads Bendtsen, Faster Kirkeby:

STAA STEN, MIND SLÆGTEN OM,
 DA SØNDERJYLLAND TILBAGE KOM

Og paa Foden af Stenen:

REJST AF SKOLE OG HJEM
 AAR 1921

Afsløringsfesten, til hvilken Størsteparten af Sognets Beboere havde givet Møde, fandt Sted i Forsommeren 1921.

Ved frivillige Bidrag indkom der saa rigelige Pengemidler, at den af Overskudet aarlige Rente er tilstrækkelig til Vedligeholdelse af Mindestenen.

TARM-MONUMENTET

(Egvad Sogn, Nørre-Horne Herred.)

Monumentet ved Tarm Realskole, nu Vestjydske Gymnasium, der allerede afsløredes 14. September 1919, er Amtets og Landets først afslørede Genforenings-Mindesmærke. Og som alt, hvad nu afdøde Realskolebestyrer S. Madsen-Mygdal har udsmykket sin Skole med, er det et særdeles smukt Kunstværk. Monumentet bestaar af et Broncerelief, som symbolsk fremstiller Genforeningen, indfattet i et lille Stykke fritstaaende Mur med Sokkel af gule Mursten og for oven dækket med grønne, glasserede Tagsten. Over Relieffet staar med Malmbogstaver:

1920

Og paa Soklens Fod:

SØNDERJYLLAND
VUNDET

Broncerelieffet deles i tre Felter af to Egestammer, hvis Kroner danner Hvælving over de tre Felter. I det midterste og største Felt danner en opgaaende Sol Baggrund, og i Forgrunden modtager Moder Danmark Sønderjylland, symboliseret ved en rank, smuk Kvindeskikkelse, der har rejst sig og med heftig, inderlig Glæde løber sin hjemvendte Søn imøde. Og Sønderjylland er Sønnen. En senet Drengeskikkelse, der er præget af at have været i haarde Hænder, og som nu styrter sig i sin Moders Favn. Det er et af de skønneste Genforeningsbilleder, som findes. — Det klassiske Symbol, der træffes Gang paa Gang for Sønderjylland, er jo ellers den hjemvendte Datter og ikke Søn. — I venstre Felt eller »Porthvælving« ses Ribe Domkirke og i højre Dybbøl Mølle og nedenunder det danske og det sønderjyske Vaabenskjold. Relieffet er udført af en 26-aarig czeckisk Kunstner, Alois Max Kroupa, hvis Folk jo ogsaa har oplevet Befrielsens Glæde. . . . Kunstneren havde faaet den bedste Uddannelse, men Krigen og Revolutionen styrtede ham og hele hans Slægt ud i Armod og Fattigdom, saa han, der i Verdenskrigens sidste Aar opholdt sig her i Landet, til Tider var ved at lide den bitre Nød. Det udførte Broncerelief medførte bl. a., at han senere blev betruet Arbejdet med et stort Monument i Marstal over de i Verdenskrigen forulykkede danske Sømænd.

Vestjydsk Gymnasiums Bronze-Relief
udført af den tseksiske Kunstner Alois Max Kroupa.

Som allerede nævnt afslørede Monumentet 14. September 1919. Afsløringen var begunstiget af straalende Efteraarsvejr med høj, næsten krystalklar Himmelhvelving. Tarm By var flagsmykket fra Morgenstunden, og Realskolegaarden var som et Eventyrland, hvor Udsmykningen med Guirlander, Vimpler, kulørte Lamper, Blomster og Grønt virkede i god Harmoni med de i sig selv smukke Omgivelser. I Skolegaardens ene Side var opstillet et kæmpemæssigt Maleri af et sønderjysk Landskab, udført af Maler Jensen, Tarm. Hele Udsmykningen var iøvrigt formet saaledes, at Monumentet, der staar i et lille Anlæg mellem en mindre Skolebygning og en Stendysse med Springvand, særligt blev fremhævet. Ved Monumentet var opstillet en Æresport, hvori der stod synligt over hele Fespladsen: »Gennem Tro til Sejr!« Og midt i Skolegaarden var rejst en 20 m høj Flagmast med Barduner, skænket af Tarm Bys Borgere.

Da Festen begyndte ved 16-Tiden, var der samlet over 2000 Mennesker. I en kort Velkomsttale udtalte Skolebestyrer S. Madsen-Mygdal, at der er mange, som mener, at det endnu ikke er Tid at holde Fest, da Krigen slet ikke kan siges at være sluttet, og det er jo ogsaa godt at være forsigtig, men man kan undertiden være for forsigtig, man kan overgemme en Festglæde, saa den bliver muggen. Derfor maa vi ikke vente med Taksigelsen. Det er til Gavn for os selv, at vi forstaar, hvil-

ken Gave der er blevet os tildelt. Et Sangkor sang derefter under S. Madsen-Mygdals Ledelse flere Sange af Edv. Egeberg. *Kvindernes Sørgesang over de faldne* virkede overordentlig gribende. Og medens Sangen lød, gik Flaget langsomt ned. Den store Forsamling sad stille og bevæget. Der var næppe een Deltager, hvis Øjne ikke duggedes. Da Sangen forstummede, rejste alle sig op og blottede Hovederne. Flaget gled atter langsomt til Tops, og Forfatteren Edv. Egeberg besteg Talerstolen og holdt en poesifyldt og stemningsbevæget Tale om Sønderjydernes stærke Tro paa engang atter at blive forænet med Moderlandet. Men, sluttede Taleren, den sønderjyske Sag har jo ogsaa en mørk Side: — Nøden og Sorgen. Dødens Engel er gaaet gennem Sønderjylland. Der gaar Fædre, Mødre, Hustruer, Børn og Fæstemøer med dyb Sorg over, hvad de har mistet. Vi kan ikke her holde Fest uden at mindes den store, dybe Landesorg. Skal vi rejse os og blotte vore Hoveder og et Øjeblik tænke paa de mange sørgende dernede i Sønderjylland.

Daværende Folketingsmand, fhv. Udenrigsminister, Dr. phil. og theol. L. Moltesen paaviste ud fra Sønderjydernes nationale Kamp, at de smaa Nationer maatte kæmpe sig frem, ikke ved Magt, men ved et Arbejde paa deres egen Dygtiggørelse, hvorved de vilde gavne ikke alene sig selv, men den hele Verden.

S. Madsen-Mygdal fortalte derefter, at Tanken om at rejse et Genforenings-Monument var af gammel Dato. Allerede ved Krigens Udbrud i 1914 havde han tænkt, at muliggjorde Krigen Sønderjyllands Genforening med Moderlandet, skulde denne for vort Folk saa glædelige Begivenhed indprentes i Tarm Realskoles Elever ved et saadant Monument. Den Slægt, der vokser op, skal forstaa, hvilken Gave det er, vi faar, og derfor har Monumentet sin Plads i en Skolegaard.... Den unge Kunstner, der har udført Monumentet, er ikke selv til Stede, men han er nøje kendt med Forfatteren Åge Meyer Benedictsens, som er her og vil foretage Afsløringen.

Medens Tæppet blev fjernet, mindede den nu afdøde Forfatter i en instruktiv Tale om Skæringspunkterne mellem det danske og czekiske, tidligere bøhmiske, Folk. Først dette, at Dronning Dagmar var en bøhmisk Prinsesse, og dernæst, at det danske og det bøhmiske Folk har maattet kæmpe den samme nationale Kamp. —

Højtideligheden sluttede med Afsyngelse af en *Slutningsbøn* af Edv. Egeberg, sunget til Melodien: *Vor Gud, han er saa fast en Borg.*

HOVEN-STENEN

(Hoven Sogn, Nørre-Horne Herred.)

Paa en ensom Hedejendom i Hoven Sogn er der af Gaardens Ejer, Tandlerne N. Thorlacius-Ussing, Vejle, rejst en Genforeningssten, som

efter Ejerens Ønske lige saa meget skulde være et Udtryk for Jubelen over, at vi havde faaet en Del af vort tabte Land tilbage, som den for de kommende Slægter skulde tolke den dybe Sorg og Vemod, det var, at saa mange maatte blive tilbage hinsides Grænselinjen.

Ejendommen, i hvis Have Stenen staar, kaldes »Skovlyst«. Den er beliggende op ad den store Hedeplantage Haarkær, som ligger i Hoven Sogn. Den smukke Kampesten, som er benyttet til Mindesten, blev hentet — som den sidste Sten — fra en plyndret Gravhøj ude paa den mægtige Hedeflade Knaplund i Ilderhede, Sønder-Felding Sogn. Gravhøjen kaldtes i daglig Tale Knaplund Knap. Den næsten tildækkede Sten bar langs den synlige Side dybe Huller som Mærker efter Sprængning med Kiler. Sprængningen var imidlertid mislykkedes, og Stenen sunket tilbage i Glemsel, indtil den nu for en Pris af 25 Kr. blev erhvervet til Genforeningssten paa »Skovlyst«. Det tog en hel Dag med haardt Slid for baade Mandskab og Heste at faa Kolossen læsset paa en Blokvogn og ad daarlige Biveje kørt den ret lange Vej til »Skovlyst«, hvor den paa en lille Jordforhøjning med tre mindre Sten til Underlag blev rejst i Haven med en Fyrreplantage som Baggrund.

Tandlæge Thorlacius-Ussing indbød derefter 14 landskendte Digtere til en Konkurrence om Indskriften samtidig med, at der blev givet nærmere Oplysning om Stenen, Stedet og Hensigten med at rejse Mindesmærket. Der indkom ialt 21 Forslag, som maskinskrevet og anonymt blev overgivet til en Dommerkomite, bestaaende af Rektor J. Alsted, Sagfører Gyntelberg og Sønderjyden, Lærerinde Frøken C. Plov, alle af Vejle. Dommerkomiteen udpegede enstemmigt og uafhængigt af hinanden Verset, som nu pryder Stenen, men ønskede, at Ordet »Udelukte« ombyttedes med en mildere Betegnelse for de af vore Landsmænd, der ikke kom tilbage til Moderlandet. Den anonyme Forfatter ønskede imidlertid ikke at ændre Verset, saa det blev indhugget i sin oprindelige Form og Ordlyd.

Den 19. Juni 1921 afsløredes Mindesmærket. Og der var kommen over 300 Mennesker til Stede ved den stemningsfulde Afsløringsfest, hvortil der var fri og gratis Adgang for alle, da Tandlæge Thorlacius-Ussing til det sidste ønskede at afholde alle med Mindets Rejsning forbundne Udgifter. Uden for Indkørslen var der rejst en Æresport, og Udsmykningen med Flag og Grønt dannede tillige med et nyt, smukt Haveanlæg en køn og harmonisk Ramme om Festpladsen, i hvis Baggrund den store Mindesten stod dækket af et Dannebrogslag.

Realskolebestyrer, Pastor B. Thorlacius-Ussing, Fjerreslev, belyste i et poetisk Foredrag Troens, Haabets og Kærlighedens Betydning for Fædrelandsfølelsen, hvorefter Generalagent Hans Petersen fra Flensborg talte om Sønderjydernes Kaar under Prøjerherredømmet og endte

sin Tale, der blev holdt med stor Kraft og smittende Lune, med at omtale de Forhaabninger til Fremtiden, som næredes af de Danske Syd for Grænsen, for saa at slutte med at citere den Indskrift, som Mindestenen, hvis Dække nu blev fjernet, havde faaet:

KÆMPESTEN BLIV ENHEDSMÆRKE!
 HEDENS SKJALD, DU LILLE LÆRKE,
 SYNG OM DANSKE, DER KOM HJEM — —
 UDELUKTE, — GLEM EJ DEM!

Verset staar indfattet i en Halvramme, som dannes af de to i Sønderjylland fundne Guldhorn, udført efter Tegning af Arkitekt Christof Hansen, Vejle.

Paa Foden af Stenen er indhugget Aarstallet, da vi tabte Sønderjylland, og Aarstallet, da en Del af det kom tilbage, og under disse Aarstal Datoerne for Afstemningen i første og anden Zone.

1864	1920
$10/2$	$14/3$

Desuden bærer Stenen paa Bagsiden i det nederste venstre Hjørne Navnet: N. T. Ussing, der, trods bestemt Forbud, er indhugget med meget smaa Bogstaver.

Angaaende Mindesmærkets fremtidige Vedligeholdelse er der endnu (1927) ikke taget endelig Bestemmelse.

BØVLINGBJÆRG FLAGSTANG OG VÆGTÆPPE

Paa et Bestyrelsesmøde i Bøvling Valgmenigheds Ungdomsforening den 7. Februar 1920 foreslog Formanden at skænke en Flagstang og et Flag til Forsamlingshuset i Anledning af Genforeningen. Forslaget vandt udelte Tilslutning, og først i Juli rejstes Flagstangen ved Forsamlingshuset, der ligger midt i Bøvlingbjerg By. Flagstangen er 12 m høj, og naar Flaget, som er 4,5 m langt, er hejst, kan det ses over Størsteparten af Sognet.

Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, samledes Sognets unge om Morgenens omkring Flagstangen, hvor Friskolelærer Jørgensen Borup holdt en kort Indvielsestale, og præcis Kl. 8 bredtes det store Flag ud mellem Bestyrelsesmedlemmerne, og idet Formanden, Nicolaj Henningsen, hejste Flaget, blottede Forsamlingen Hovederne. Formanden overgav Flaget til Forsamlingshusets Bestyrelse med Ordene:

Paa Bøvling Valgmenigheds Ungdomsfonds Vegne overgiver jeg herved Flaget til Bøvling Forsamlingshus, idet vi haaber, Flaget maa blive holdt i Ære, og det i de Tider, der kommer, maa vaje over et genforenet, frit og selvstændigt dansk Land og Folk.

Om Aftenen var der Genforeningsfest i Forsamlingshuset, hvor der blev rettet en Tak til de unge for det smukke Flag, som havde været savnet i 40 Aar.

Flaget er signeret med:

GENFORENINGEN DEN 9. JULI 1920
 DE UNGES FOND

— — —

Til Baggrund for Tulerstolen i Bøvlingbjerg Forsamlingshus' Foredragssal blev der til Valgmenighedens Høstfest, den 26. September 1920, ophængt et Væg-tæppe, skænket af Manufakturhandler Marius Borg og Hustru, Bøvlingbjerg, nu Ejby paa Fyn. Tæppet, der er syet paa mørkt Klæde af Fru Marie Borg, er 1,2 m i Kvadrat og indrammet i massiv Egtræsramme. Motivet er det danske Vaabenskjold, hvorunder der hølger et Dannebrogssflag, hvis Stang er spydfor-met. Rundt om Skjoldet er slynget Ege- og Bøgegrene med lyse og mørke Blade.

HERNING KIRKEKLOKKE

En ny Klokke sendte Genforeningsdagen 1920 sine Malmtoner ud fra Her-ning Kirketaarn for at forkynde det utrolige, det vidunderlige, at Sønderjylland kom hjem til Danmark. Den nye Genforeningsklokke, som Beboerne i Herning skænkede Kirken til Afløsning for den mindste af de to gamle Klokker, er 64 cm høj og 78 cm vid for neden. Den er støbt af De Smithske Støberier i Aalborg for en Pris af 4500 Kr. — Mange hører nu Klokkens Malmrøst ved Gry og ved Kvæld og til Højtiderne, men kun de faa, der kommer op i Kirketaarnet og ser Klokkens Indskrift, kender dens mere lavmælte Tale:

SKÆNKET AF BEBOERNE I HERNING
1920

STØBT I DANMARKS GLÆDESTIME
DA VOR GRÆNSE RYKKES FREM,
SKAL JEG KALDE, SKAL JEG KIME
OM GUDS NAADE MOD VORT HJEM

Lærerinde Frøken Jensine Jensen, Vildbjerg, har forfattet Verset, som det er Klokken selv, der taler.

SØNDERBORKTRÆET

Ved Opkørslen til SønderBork Præstegaard, ud for den østre Indgangslaae til Kirkegaarden, plantede Pastor P. Husum, Sognepræst i Sønder- og Nørre-Bork, nu Vammen ved Viborg, 2. November 1920 et Kastanietræ som et groende Minde om Genforeningen. Ved Træets Fod blev der anbragt en mindre Granit-sten, hvor det var Meningen at lade indhugge Aarstallet 1920, hvilket dog aldrig er blevet udført.

TØRRING OG HELDUM LYSESTAGER

I Embedsbogen, Liber daticus, for Tørring og Heldum findes følgende Linjer:

„Juledag 1921 blev der hensat en syvarmet Lysestage paa Tørring og Hel-dum Kirkers Altre. Stagerne bærer Indskriften:

GUD TIL ÆRE
TIL MINDE OM GENFORENINGEN 15—6—1920

De er af Menighedsraadet indkøbt for Overskudet fra Genforeningsfesten 9. Juli 1920 i Tørring Præstegaardshave og skal pryde Kirkernes Altre som et synligt Vidnesbyrd om Menighedens Taknemmelighed for Guds Naade mod vort Fædreland.”

RIBE AMT

„Halvhundred Aar var Danmark delt,
nu er det atter bleven helt.“

NØRHOLM-STENEN

(Torstrup Sogn, Øster-Horne Herred.)

I den gamle Høve, der hører til Stamhuset Nørholm i Torstrup Sogn ved Varde, har Ejerinden, nu afdøde Frøken I. K. Rosenørn-Teilmann, privat og i al Stilhed rejst et Minde om Genforeningen, der saare enkelt, men personlighedspræget, er et Eksempel paa den næsten rørende Inderlighed og Trofasthed, disse Mindesten er Udtryk for.

Mindestenen, der er en gammel Trappesten, blev fundet i en ved Gaarden liggende Stendynge, og det menes, at det er Resterne af en stor Sten fra Bække Sogn, Anst Herred, som i Slutningen af det 18. Aarhundrede blev kløvet og ført til Nørholm, hvor den benyttedes til Trappe og Trug. Til denne Sten er knyttet et gammelt Sagn, Saxos Fortælling om, at Harald Blaatand var i Færd med at lade den føre til sin Moder, Thyras, Gravhøj, men opgav Arbejdet, da en Mand paa hans Spørgsmaal, om han nogen Sinde havde set en Mand drage en større Byrde, svarede, at han havde set hans Søn, Svend, nylig drage hele Danmark til sig.

Den formentlige gamle, historiske Sagnsten bærer nu Indskriften:

DEN HALVE GENFORENING

1920

—

OG ALDRIG MISTER DEN SIT HAAB,
DER BLIVER MINDET TRO

De to nederste Linjer er forfattet allerede i 1884, idet det er et Par Linjer fra en versificeret Tak, Stamhusbesidderinden, Frøken I. K. Rosenørn-Teilmann, bragte Skrumsager, den ældre, og A. D. Hørlück, der i 1884 var Gæster paa Nørholm ved et sønderjysk Besøg paa Vardeegnen.

»Ja, det er saaledes 36 Aar siden, men jeg er,« siger Frøken I. K. Rosenørn-Teilmann, »endnu lige inderlig taknemmelig for at have det at mindes, og de to Linjer kan bruges endnu som dengang. Ved Anvendelsen af denne gamle Tak og Opmuntring til Sønderjyderne er der nu særlig tænkt paa de Danske Syd for Grænsen, til hvem Statsministerens Ord lød ved den store Genforeningsfest paa Dybbøl: »I skal ikke blive

glemt!« Det er tilkendegivet ved Indskriftens øverste Linje: »Den halve Genforening 1920«, hvormed der er ment, at endnu er der langt igen, inden Sønderjyderne i dybere Forstand er genforenede med Moderlandet — og at ikke alle Danske kom tilbage. Det er det hele,« slutter Frøken I. K. Rosenørn-Teilmann, »og desværre er det vist svært skuffende, for det er jo saare jævnt og ligefremt, helt privat, og personlige Ord af mit inderste Hjerte.«

Ja, her er jo ingen »Attraktion for Turister«, men en lille, graa Sten, der jævnt og stilfærdigt fortæller om Danmarks Tab, Sejr og Haab, saa enkelt og usammensat, at selv et Barn kan fatte det.

Stenen blev opstillet paa Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, uden officiel Højtidelighed.

En Mindesten paa Sjælland, rejst af en gammel Præstemand, Pastor emer. Krog-Meyer, Sorø, tidligere Vigersted, bærer den samme Indskrift, kun at der for »Den halve Genforening 1920« er brugt et mere indirekte Udtryk: »Nordslesvig 1920«. De to andre Linjer er fuldstændig ens.

GRINDSTED-STENEN

(Grindsted Sogn, Slavs Herred.)

En Del af Grindsted Bys og Omegns Beboere rejste i 1921 en Mindesten i Byens Anlæg.

Stenen blev skænket af Gaardejer Niels Knudsen, Gilbjerg, Hejnsvig Sogn, hvor den siden Istiden har ligget paa Gilbjerg Hede. Den blev opstillet paa en lille Bakke, skrænt i Grindsted Lystanlæg, delvis omgivet af Træer. Paa Stenens Forside er indmejslet en Laurbærkrans, omsluttende Aarstallene:

Stenen i Grindsted Anlæg.

1864

1920

Kransen støttes af to stiliserede Løver, og under Kransen ses tre Hjerter og tre Løver.

Kunstmaler Glavind, Grindsted, har leveret Tegningen til Stenens Udsmykning, og Arbejdet er udført af Billedhugger Christensen, Varde. Alt andet

Arbejde med Stenens Transport og Rejsning er udført gratis, for Storstøtten af Byens Haandværkere.

Mindestenen rejstes i Aaret 1921, men nogen egentlig Afsløring blev der ikke afholdt.

Anlæggets Bestyrelse vedligeholder Stenen og dens Omgivelser.

SEEST-STENEN

(Seest Sogn, Anst Herred.)

Sognepræst P. M. Dam, Seest, nu Tersløse, lod i Sommeren 1920 rejse en Genforeningssten paa Ravnshøj, Seest Præstegaards Skovs højeste Punkt, som er et yndet Udflugtssted for Koldingenserne. Det er beliggende 2 km fra Præstegaarden og 5 km fra Kolding. Mindestenen er rejst paa en aaben Plads i Skoven, hvor der afholdes Møder, Fester o. l. Stenen, der vejer 3000 kg, er fundet af Pastor Dam i den sydlige Del af Skoven, hvorefter den blev udgravet og transporteret til sit nuværende Sted. Indskriften, som i to stærkt krummede Buelinjer er indhugget i Stenen omkring de to historiske Aarstal, er to Linjer af: *Jeg elsker de grønne Lunde:*

END ER DER EN GUD FOROVEN, SOM RAADER
FOR DANMARKS SAG

1864

1920

Pastor P. M. Dam har personlig afholdt alle Udgifter ved Stenens Rejsning. Den blev afsløret ved det aarlige Sommermøde anden Søndag i August, den 8. August 1920. Pastor P. M. Dam og Indremissionær J. Holt, Tavlov, talte, og Veteran fra 1864, Husejer Poul Madsen, Hylke, Seest Sogn, foretog Afsløringen.

Vedligeholdelsen af Mindestenen paahviler Seest Præsteembede.

HOLSTED-STENEN

(Holsted Sogn, Malt Herred.)

Beboerne i Holsted Sogn har i Plantagen, der er beliggende Vest for Byen, mellem Aaen og Hovedvej Nr. 1, rejst Amtets største Genforenings-Mindesten. Stenen, der er en lys Granitsten, 2 m høj og af en tilsvarende Bredde samt 1 m tyk, er fundet paa Gaardejer Søren G. Jesens Mark i Lintrup, Holsted Sogn. Den blev paa Blokvogn kørt de ca. 6 km til sin nuværende Plads, hvor den rejstes paa et i Jordsmonnet skjult Fundament, paa en aaben, græsklædt Plads i Plantagens Midte.

Stenen i Holsted Anlæg.

Paa Forsiden er indhugget en af Bogtrykker, daværende Sogneraadsformand N. P. Pedersen foreslaaet Indskrift:

BEBOERE I HOLSTED SOGN
 REJSTE DENNE STEN
 TIL MINDE OM
 GENFORENINGEN MED SØNDERJYLLAND
 AAR 1920

Paa Bagsiden:
 ET SYNLIGT TEGN,
 AT OGSAA HER VI MINDES,
 AT EFTER MØRKE URETS AAR
 KAN LYS OG RETFÆRD FINDES

Dommerfuldmægtig Richter, Holsted, nu Dommer i Holstebro, har forfattet Verset.

Søndag den 14. Marts 1920 afsløredes Mindestenen. Om Formiddagen var der Takkegudstjeneste i Kirken, og om Eftermiddagen samledes Fstedeltagerne i Efterskolens Gaard, hvorfra de marcherede i Procession til Plantagen. Nu afdøde Forstander Grand, Holsted Efterskole, holdt Afsløringstalen.

Plantageselskabet værner og vedligeholder Mindesmærket.

SKIBELUND-STENEN
 (Malt Sogn og Herred.)

To af Skibelundforeningens Bestyrelsesmedlemmer, nu afdøde Nationalbankdirektør Johannes Lauridsen, Grønvang, Vejen, og daværende

Undervisningsminister, nu atdøde Højskoleforstander Jacob Appel, Askov, henvendte sig i Pinsen 1920 til Billedhugger N. Hansen-Jacobsen, Vejen, for at bede ham at en udset Kampesten at skabe et Genforenings-Mindesmærke til Opstilling i Skibelund Krat, hvor et saadant Mindesmærke ikke burde savnes blandt Mindelundens mange folkelige og nationale Mindesmærker.

Stenen, der ønskedes anvendt, var som nævnt funden, og de to Mænd tog sammen med Kunstneren Bestemmelse om Pladsen, hvor den bedst kunde anbringes.

Og den 15. Juli 1920 blev Stenen afsløret i Overværelse af Kongen, Dronningen, begge Prinserne og mindst 10,000 Mennesker. Ingen Del af det danske Folk holdt sig borte ved Rejsningen og Afsløringen af Mindesmærkerne for Genforeningen.

Kongen modtoges paa Festpladsen i Skibelund med Hurra- og Leve- raab, hvorefter Undervisningsminister, Højskoleforstander Appel tog Ordet og udtalte:

Grænsen er nu flyttet, men Grænsens Sang vil vi mindes, selv om den nu lyder længere Syd paa. Det gælder nu om, at alle de Sønderjyder, der er kommet hjem, kan opleve, at det er en stor Lykke at bo midt i sit Folk. For at dette kan ske, maa Fællesskabet blandt os blive stærkt. Men den, som har været med paa Kongens og Dronningens Rejse i Sønderjylland, har faaet et stærkt Indtryk af, at der er en varm og inderlig Længsel hos Sønderjyderne efter at komme til at bo midt i vort Folk, og den Længsel har givet sig klart Udtryk deri, at Kongen var det stærke og sikre Enhedsmærke, hvorom Folket samledes. Deres Majestæt har paa Deres Rejse virket til Samling og Enighed i vort Folk. Gud give, at det maa varsle gode Tider for Folk og Fædreland!

Kongen udtalte derefter:

Jeg bringer en varm Tak fra Dronningen og mig for det Velkommen.

Stenen i Skibelund.

der er bragt os. Og naar det siges, at der skyldes mig Tak for, hvad der er naaet, saa skal det fremhæves, at en Tak skal lyde til Sønderjyderne. Vi er naaet til et nyt Blad i Danmarks Historie. Maatte det Arbejde, der nu ligger for, blive saaledes, at det kan sætte Spor, som der kan bygges videre paa. Alt skyldes dog først og fremmest Guds Naade, som her har føjet det saaledes, at det skilte atter kunde sammenføjes. Et Leve for vort Fædreland.

Efter at de kongelige Gæster havde beset Magnusstenen og »Moders-maalet«, samledes de mange Deltagere omkring Genforeningsstenen paa den østlige Høj i Krattet.

Fhv. Forstander, gamle Knud Pedersen, Skibelund Efterskole, afslørede Stenen med Ordene:

»Det er os en stor Glæde, at vi kan afsløre vor Genforeningssten i Majestæternes Nærværelse.« Og efter at Dækket var faldet:

»Staa nu her, stærke Sten, til Vidnesbyrd for Slægterne om vor Glæde over Genforeningen. Gid Fjendchaand aldrig maa røre dig!

Paa Stenen staar, som Udtryk for vort Haab:

SVÆRDTID ER ENDT,
DET ER PLOVTID PAA NY,
VENNETID, FRÆNDETID,
GROTID OG GRY

(Af Kai Hoffmann.)

Paa den anden Side, som Udtryk for vor Tak til de allierede Stormagter, staar:

MÆND
FRA VESTERHAVETS KYSTER
TIL DET STILLE OCEAN
HAR KÆMPET FOR,
AT RET BØR VÆRE MAGT.
VI MINDES DISSE HELTE,
I VOR SAGA SKAL DE STAA,
DE FRELSTE HJEM
TIL DANMARK
VORE BRØDRE SØNDEN AA

(Af N. Hansen-Jacobsen.)

Paa Stenens tredje Side staar:

18 Chr. IX 64
19 Chr. X 20

Aarstallene er et Udtryk for vor dybe Sorg og store Glæde, de kongelige Navnetræk er Udtryk for vor Glæde over, at Kongen i Træng-

selstider trofast har delt Sorg og Glæde med det danske Folk. Ja, hvor er det en Lykke, at Konge og Folk saadan har staaet sammen! Det er et Varsel om, at den ny Plovtid og Grotid vil bringe Lykke og Velsigelse for Konge, Land og Folk!»

Genforeningsstenen, der fik en saa storstilet Afsløring i Overværelse af Konge og Folk, føjer sig naturligt og smukt ind i Skibelund Krats mange smukke og for vor Historie og vort Folk saa rige og værdifulde Mindesmærker.

GLEJBJÆRG-STENEN

(Aastrup Sogn, Gørding Herred.)

Ved en i Aastrup Sogn afholdt Fest paa Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, blev der fremsat Forslag om at rejse en Mindesten, og Udvalget, der havde arrangeret Festen, valgtes til at realisere Forslaget.

Udvalget havde to Opgaver, at finde en passende Sten samt en Plads at rejse den paa. Det sidste var det vanskeligste. Men det lykkedes, da der for en Pris af 1000 Kr. blev købt 1,4 ha Plantage og deri anlagt en Møde- og Festplads med Mindestenen som Centrum. Det erhvervede Stykke Plantage var bevokset med Graner, men vil efterhaanden blive tilplantet med Løvtræer.

Og da der ikke kunde fremskaffes en større Sten til Mindesmærket, blev der bygget en Runddysse, hvortil Overliggeren blev givet af Enkefru Kirstine Nygaard, Tvilho, to af Støttestenene af N. P. Nielsen, Aastrup, og den tredje, som vender mod Øst, stammer fra en plyndret Gravhøj Vest for Plantagen. Sognets daværende Præst bestemte Indskrifterne. Paa Overliggeren:

1920

SØNDERJYLLAND

Paa Støttestenen mod Øst:

1848—50, 1864

VI ER DANSKE,

OG VI VIL VEDBLIVE

AT VÆRE DANSKE

Paa Støttestenen mod Syd-Vest:

EN RØVET DATTER DYBT BEGRÆDT

ER KOMMEN FRELST TILBAGE

Paa Støttestenen mod Nord-Vest:

1864 — 1920

DET HAR SLET INGEN HAST

FOR DEM DER TROR

2. September 1921 blev Festpladsen indviet og Mindedyssen afsløret ved en Fest, hvortil Sognets Veteraner var indbudt som Æresgæster.

*

For Ribe Amt kan tilføjes:

Forstander Palle Kirk, Skanderup Efterskole, har i en lille Sten i Efterskolens Have personlig indhugget: 1920 — 19/7.

Og paa en offentlig Plads ved Hansen-Jacobsens Springvand, *Trolden*, i Vejen By, i Lunderskov Anlæg, ved Jærnvad Forsamlingshus og i Anlægget ved Jested Mølle er rejst en gammel Grænsesten. Og disse Sten fra Kongeaars Grænsesten taler, uden Indskrift, direkte om den Grænseflytning og Genforening, som skete i 1920.

HADERSLEV AMT

Atter eet de skilte tvende,
atter dansk den danske Strøm —
Folk og Land, med Eng og Fjord,
udelt eet fra Syd og Nord.

Kai Hoffmann.

KÆR MØLLE-STENEN

(Aller Sogn, Sønder-Tyrstrup Herred.)

Ved Kær Mølle, hvis Jord og Bygninger er beliggende dels i Hejels og Vejstrup Sogne i Vejle Amt og Aller Sogn, Haderslev Amt, er der af Ejeren, Poul Dall, rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Dens Plads er nøjagtigt paa det Sted ved den tidligere Grænseovergang, hvor der indtil Genforeningen stod en Grænsepæl med det tyske Rigmærke: Ørnen. Stenen dækker over Hullet, i hvilket den tyske Grænsepæl stod.

Mindestenen er en ovalformet, 4000 kg tung Granitsten med en glat Forside, saa dens Form minder om et paa langs gennemskaaret Æg. Den blev fundet i Efteraaret 1921 ved Uddybning af en Vejgrøft i Vejstrup Sogn, og Poul Dall fik Sogneraadets Tilladelse til at tage Stenen. I Løbet af Efteraaret blev den rejst paa det mindeværdige Sted, hvor den tyske Ørn tidligere havde knejset, og paa Forslag af Fru Dall indhuggedes i dens plane Forside de to Aarstal:

1864 — 1920

En Flagstang er rejst ved Siden af Mindestenen, hvor Flaget hejstes første Gang, da Stenen ved en lille privat Festlighed afsløredes i Efteraaret 1921.

Mindestenen vedligeholdes af Ejeren af Kær Mølle.

HØKELBJÆRG-STENEN

(Tyrstrup Sogn, Sønder-Tyrstrup Herred.)

Fire Sten minder om Kongens Ridt over Grænsen paa den hvide Hest og om Dagen, da Danmarks Konge, det danske Folk i Ental, tog det omstridte Land i Besiddelse igen. Den første staar ved Frederikshøj, Nord for den gamle Grænse, hvor Kongen besteg den hvide Hest og begyndte det Ridt, der vil mindes i vor Historie, saa længe Kornet bølger over danske Aagre. Den anden ved Høkelbjærg, hvor Kongen mødtes med Sønderjyderne, Kongefærdens mest gribende Øjeblik. Og paa Dybbøl og ved Krusaa staar de to andre Sten.

Haderslev Amt, ved nu afdøde Stiftamtmand, Kammerherre V. Haarløv, rejste Stenen ved Høkelbjærg, paa det Sted, hvor Talerstolen stod, hvorfra P. J. Refshaug bød Kongen velkommen 10. Juli 1920. Den staar

til højre for Hovedvej Nr. 10 paa Amtets Grund. Stenen, der er 2,2 m høj og 1,25 m bred, er fundet paa Gaardejer P. G. Tofts Mark i Rangstrup Nordøst for Løgumkloster. Ejeren overlod den uden Vederlag

til Amtet, som paa Blokvogn kørte den til Haderslev, hvor der med Majuskelskrift indhuggedes en af Stiftamtmand V. Haarlov forfattet Indskrift:

Stenen ved Høkelbjærg til Minde om Sønderjydernes Møde med Kong Chr.X.

HER HILSTE
SØNDERJYDERNE
KONG
CHRISTIAN DEN X^{DE}
VELKOMMEN
VED
GENFORENINGEN
DEN 10. JULI 1920

Paa Bagsiden:

REJST
AF
HADERSLEV AMT

Efter at Inskriptionen var indhugget, kørtes Stenen til Opstillingspladsen ved Høkelbjærg, hvor den rejstes paa en lav Stensokkel, omgivet af fem gamle Grænsepæle, forbundne med en svær Jernlænke, og ved dens Side staar en Flagstang.

Mod Forventning blev Opstillingsarbejdet færdigt til Pinse, og for ikke at have Stenen staaende tildækket i Pinsedagene, hvor saa mange kunde ventes at ville passere Vejen, besluttedes det Pinselørdag, at Mindestenen skulde afsløres Pinsemorgen den 15. Maj 1921 Kl. 9. Og der var derfor kun faa, som vidste noget om Afsløringen, saa kun et Hundrede Mennesker overværede Højtideligheden.

Haderslev Amts nye Silkefane stod opplantet ved Siden af den tildækkede Sten, og Stiftamtmand Haarlov, der foretog Afsløringen, udtalte: Fra fjerne Tider har det været Skik at rejse Mindesten til Minde om Personer og Begivenheder, hvorom man ønskede Mindet bevaret. Saaledes har vi ogsaa nu rejst en Sten til Minde om den største Begivenhed, vor Slægt har oplevet: Sønderjyllands Genforening med Moderlandet, til Minde om det højtidelige Øjeblik hin dejlige Sommermorgen, da Kong Christian red over Grænsen, der nu ingen Grænse er mere.

Blandt Egnens Befolkning opstod der straks Trang til at rejse et synligt Tegn om denne Begivenhed. Det sker nu. Jeg overgiver her-

med Stenen til Haderslev Amts Befolkning, det Grænsefolk, der aldrig mistede Haabet i de trange Aar, og som fik deres højeste Haab opfyldt.

Mindestenen værnes og vedligeholdes af Haderslev Amts Vejevæsen.

CHRISTIANSFELD-MONUMENTET

(Tyrstrup Sogn, Sønder-Tyrstrup Herred.)

Paa 15-Aarsdagen for Kong Chr. X's Ridt ind i Sønderjylland over den Grænse, der nu ikke er mere, afslørede der i Christiansfeld et Monument til Minde om Genforeningen. Det er rejst Nord for Byen mellem Hovedvej Nr. 10 og Brødrømenighedens Kirkegaard i et nyanlagt Parkanlæg.

Monumentet er et Granitstensrelief, en Engel omfavner eller forener to Kvinder, Moder og Datter, symboliserende Danmark og Nordslesvig. Nederst paa Monumentet, saaledes at Englen og de to Kvindeskikkelser staar paa dets øverste Rand, er indhugget et Dannebrogflag og paa Bagsiden et Vers af Vald. Rørdam:

Monumentet i Christiansfeld.

DET ER STENENS BUD:
HER HAR STORMEN, HER HAR FLAMMEN,
SAMLET DEM, DER HØRER SAMMEN,
LOVET VÆRE GUD

Kunstneren Niels Skovgaard har tegnet Monumentet, der er udført af Billedhugger Syberg og skænket Byen af Ny Carlsbergfondet.

Om Eftermiddagen 10. Juli 1935 afslørede Monumentet i Overværelse af en tusindtallig Forsamling. Cigarhandler Th. Hansen foretog Afsløringen, og Borgmester Kjær modtog paa Byens Vegne Monumen-

tet. Om Aftenen fortsattes Festen paa Gæstgivergaarden »Frej«, hvor Pastor F. J. Smith, Øsby, holdt Hovedtalen. Kl. 23,30 gik Forsamlingen ud til Genforeningsmonumentet, der stod belyst af Projektører og senere omstraaledes af et Festfyrværkeri, og medens Midnatsklokken lød, sang Forsamlingen: *Kongernes Konge*.

ERLEV MINDEHØJ

(Gl. Haderslev Sogn, Haderslev Herred.)

Forstander Chr. Jensen, Erlev Børnehjem, har sammen med Hjemmets Børn sammenslået en Del større og mindre Sten og af disse bygget en Stenhøj som et synligt Udtryk for Glæden og Taknemmeligheden over Genforeningen. En Stentrappe fører op til Højen, paa hvis Top knejser en høj Flagmast omgivet af fire mindre skraatstillede Flagstænger. Ved Trappens Fod staar to høje Stenpiller, i hvilke er indhugget:

1920

Dansk Børnehjemsforening har skænket et til Flagmasten svarende Dannebrogflag, og Børnesagsvenner fra Norge, Sverige, Finland og Island skænkede ved Afslutningen af en Studierejse i Danmark deres Lands Flag, som havde været medtaget paa Rejsen omkring i Danmark.

Da det store Dannebrogflag hejstes første Gang, Genforeningsdagen 1920, medens Børnene stod Æresvagt omkring Mindehøjen, blev P. E. Benzons Sang sunget, der slutter med Linjerne:

„Ja, nu er Flaget atter frit,
nu tør det syne højt og vidt.
Hvor Voldsmænd kued' Retten,
det lyser over Sletten.“

Paa alle nationale Festsdage og ved højtidelige Lejligheder vajer Dannebrog paa Mindehøjens Flagmast omgivet af de fire nordiske Flag, medens Hjemmets Børn skiftes til at holde Fanevagt.

HOPTRUP-STENEN

(Hoptrup Sogn, Haderslev Herred.)

Tanken om at rejse en Mindesten for Genforeningen fremkom ved Hoptrup Ungdomsforenings Afstemningsfest 10. Februar 1924, men først ved et Bestyrelsesmøde 17. Maj vedtoges det at indbyde Sognets Beboere til et Møde i Forsamlingshuset for at drøfte, hvor Stenen skulde rejses. Der foresloges paa Mødet at rejse Stenen paa Brudepladsen (sønderjydske Udtryk for Kirkepladsen), hvor der havde staet en tysk

Mindesten, som efter Genforeningen blev fjernet, men dette Forslag forkastedes, hvorfor der nedsattes et Udvalg til at finde en passende Plads, og nogle Dage efter Mødet fik Udvalget Tilbud paa en velegnet Plads i Forsamlingshusets Have, der er beliggende paa en Skraaning midt i Byen og ud til Hovedvej Nr. 10, Skagen—Krusaa. Smukkere Plads kunde der vanskeligt faas. I en Skovaas paa Hoptrup Mark blev der fundet en 2,5 Meter høj mørk Granitsten med en ru, men jævn Flade, som Ungdomsforeningen købte af Skovens Ejer. Og for en Betaling af 700 Kr. transporterede Ingeniør Bølling Ladegaard, Haderslev, den ca. 12000 kg tunge Sten til Pladsen i Forsamlingshusets Have. Imidlertid kneb det for Ungdomsforeningen at skaffe de nødvendige Pengemidler, da de samlede Udgifter vilde blive godt 1200 Kr., hvorfor nogle af Foreningens Medlemmer gik rundt i Sognet med en Liste, hvorved de indsamlede 350 Kr. Restbeløbet betaltes af Ungdomsforeningens Kasse.

Udvalget udskrev en Konkurrence om Mindestenens Indskrift. Der indkom 12 Forslag, men Dommerkomiteen fandt ingen af disse velegnede, hvorfor den selv bestemte Indskriften, der med en lille Ændring er en Kombination af to af de indkomne Forslag.

RETEN SEJRED TRODS TUNGE KAAR,
ET VIDNE OM DANSKES TAK HER STAAR

GENFORENINGEN

1920

Arbejdet med Mindestenens Rejsning og Beplantningen af det lille Anlæg var færdigt til Genforeningsdagen 1925, hvor Stenen blev afsløret i Overværelse af godt 400 Mennesker. Pastor C. J. Ludvigsen, Aabenraa, holdt Festtalen, og fem unge rød- og hvidklædte Piger fjernede Flaget, der dækkede Stenen. Om Aftenen var der festligt Samvær i Forsamlingshuset, som var fyldt til Trængsel.

Sten og Mindeplads er overdraget til Kommunen.

GRARUP-STENEN

(Grarup Sogn, Haderslev Herred.)

Genforenings-Mindesmærket i Grarup, der staar i et lille Anlæg op til Kirkegaardsmuren og under aarhundredgamle Kastanietræer, er rejst af Graver og Kirketjener Peder M. Jørgensen. Om dets Tilblivelse fortæller han beskedent, jævnt og stilfærdigt: Jeg er runden af et godt dansk Hjem, hvor Fars og Mors højeste Ønske var Genforeningen med Danmark. Og som en Tak til mine Forældre for deres Trofasthed imod Danmark og som et synligt Udtryk for en fattig Arbejders Tak

til sit Fædreland bestemte jeg i min Fritid at forarbejde og rejse en Genforeningssten.

Mindestenen, der saaledes er Udtryk for en Søns taknemmelige Følelser over for sine Forældre og sit Fædreland, opgravede Peder M. Jørgensen under Daglejerarbejde i en Lergrav tilhørende Gaardejer Juhl, Grarup, og fik den gratis overladt. I sin Fritid indhuggede han øverst paa Stenens Forside Kongens kronede Navnetræk og derunder:

Stenen ved Grarup Kirke.

1920
SØNDERJYLLAND
VUNDETI
FÆDRES HAAB
OPFYLDT

Byens unge Karle hjalp til med Opstillingen, og i Sökkelen er foruden et Dokument og en Beskrivelse af Grarup Sogn indmuret to Sten, en fra Valdemarsmuren ved Danevirke, og en fra den netop da nedbrændte Dybbøl Mølle, samt Mejslerne, hvormed Indskriften er indhugget. Dokumentet har følgende Ordlyd:

...Anno 1936 rejstes denne Sten af Arbejdsmand og Graver Peder M. Jørgensen i Grarup som et synligt Bevis for Slægters Troskab mod deres gamle Fædreland. Hvad Fædrene kæmpede for paa Dybbøl Banke, og hvad Mødrene bad for under 56 lange Aar, at blive genforenet med deres gamle Fædreland, er nu sket Fyldest. Vi er genforenede med det Land, vi længtes efter.

Verdenskrigen slog dybe Saar, 20 af Grarup Sogns 290 Sjæle blev derude paa de store Valpladser, og 40 blev saarede. Men Dagen kom, og vi stemte os hjem. Kun 8 — alle tilreisende udefra — stemte for Tyskland.

Vi haaber og beder den almægtige Gud beskærme og bevare os vort gamle Fædreland.

Den mørke Nat forgangen er,
Og Dagen oprinder saa vide,
Nu skinner Sol over Mørk og Kær,
De Fugle de sjunge saa blide;
Gud give os Lykke og gode Raad,
Sin Naades Lys os tilsende.

Saaledes skrevet og nedlagt i denne Sten den 12. April i det Herrens Aar 1936 efter Kristi Fødsel.

Peder M. Jørgensen,
Graver og Kirketjener ved Grarup Kirke.

Mindestenen rejstes i April 1936 og afsløredes i Forbindelse med Gudstjenesten den 10. Maj s. A. Til Festen havde Sognepræsten, J. Vin-

del, Starup, der holdt Hovedtalen, skrevet en Sang, og Graver Peder M. Jørgensen afdækkede Stenen og overgav den til Sognets Beboere, men forbeholdt sig Vedligholdelsespligten saa længe han levede, derefter overtages denne af Kominunen.

HALK-STENEN

(Halk Sogn, Haderslev Herred.)

I Foraaret 1930 nedsattes i Halk et Syymandsudvalg til at forestaa Rejsningen af et Genforenings-Mindesmærke. Og i et Dokument, nedlagt i en forseglet Flaske i Mindestenens Fundament, fortælles følgende:

„I Tiaaret for Sønderjyllands Genforening med Danmark rejste Halk Sogns Beboere ved frivillige Bidrag denne Mindesten, som er skænket af Proprietær J. Petersen, Sodegaard. Stenen har i mange Aar ligget foran Hovedindgangen til Sodegaards gamle, nu nedbrudte Stuehus. Indskriften er forfattet af Sognefoged Jørgen Petersen, Halk, og indhugget af Billedhugger Steffen Møller, Haderslev. De ti tilhugne Sten, der omgiver Mindestenen, er skænket af forskellige Beboere i Halk, og den paa Stenen hvilende svære Jernkæde af Havnefoged Jacobsen, Assens. Købmand H. Tramm, Halk, var Formand for Udvalget, der forestod Stenens Rejsning. Paa den Tid var A. Moos Sognepræst i Halk, Gaardejer Jørgen Petersen Sognefoged og Gaardejer L. P. Lorenzen Sogneraadformand. Stenen blev afsløret 15. Juni, Tiaaret for Genforeningen.“

Udover hvad det nævnte Dokument oplyser, kan det tilføjes, at Mindestenen er rejst paa en stensat Jordhøj Nordøst for Kirken og ud til Landevejen. Paa den plane Forside staar:

MINDE OM GENFORENINGEN

1920

I HALVTREDSINDSTYVE AAR
VANDRED VI I TRANGE KAAR.
MEN VOR FADER I DET HØJE
VILDE FOR OS GODT DET FØJE,
FØRTE OS FRA TVANG OG SAVN
HJEM IGEN I DANMARKS FAVN

HALK SOGNS BEBOERE REJSTE
DENNE STEN

Afsløringen Søndag den 15. Juni 1930 indledes med en Gudstjeneste, som afsluttedes ude paa Kirkegaarden ved Mindestenen over de 31 i Verdenskrigen faldne fra Sognet. Derfra gik Forsamlingen til Genforeningsstenen. Skolebørnene, der syngende havde vandret Sognet rundt, kom i Procession bærende hver sit lille Flag for at danne Æres-

Halk-Stenen.

vagt omkring Mindestenen, som stod hyllet i et gammelt Dannebrogssflag fra Fr. VI's Tid. Afsløringstalen holdtes af Domæneforvalter, fhv. Folketingsmand P. J. Refshauge, Tyrstrup. Fra Præstegaardshaven, hvor Festen fortsattes, afsendtes følgende Telegram:

„Til Hans Majestæt Kongen!

300 Sønderjyder, forsamlet til Afsløring af en Genforeningssten i Halk, beder Deres Majestæt modtage vor Hilsen med Tak for Deres Majestæters Besøg i 1928.“

Mindestenen blev ved Afsløringen overdraget til Halk Kommune.

ØSBY-STENEN

(Øsby Sogn, Haderslev Herred.)

Mindestenen i Øsby er en stor Natursten med en jævn Flade, saa Indskriften kunde indmejsles uden særlig Tilhugning. Den blev fundet i Maskinbygger Johannes Damkjær's Have, 10—15 m fra Opstillingspladsen, ud til Landevejen og midt i Byen, og skænket af Ejeren. Sognets Beboere ydede frivilligt Arbejde og Pengemidler til Rejsningen, der blev forestaaet af et Udvalg med H. P. Kjer som Formand. Paa Forsiden bærer den lave, men brede Sten Indskriften:

TIL MINDE OM
GENFORENINGEN
1920

ALT HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET
MØDRENE HAR GRÆDT
HAR DEN HERRE STILLE LEMPET
SAA VI VANDT VOR RET
REJST AF ØSBY SOGNS BEBOERE

Genforeningsdagen 1928 blev Stenen afsløret i Overværelse af Kongen og Dronningen og med stor Tilslutning af Egnens Befolkning, saa det blev en særlig festlig Højtidelighed, der sent vil glemmes af de mange Deltagere.

Sognefoged M. Simonsen, Flovt, indledede Festen efter at have udbragt et Leve for Kongen og Dronningen, hvorefter Sognepræsten F. J. Smith holdt den egentlige Afsløringstale. Udvalgsformanden redegjorde for Arbejdet med Stenens Rejsning, og Sognets tre ældste Mænd drog Dækket til Side, saa den smukke Mindesten blev synlig, medens Forsamlingen blottede Hovederne. Før og efter Afsløringen sang den stedlige Sangforening nationale Sange.

Mindesmærket er overdraget til Kommunen.

HAJSTRUP-STENEN

(Øsby Sogn, Haderslev Herred.)

Rentier Mathias Rudbeck, Højstrup, rejste i Sommeren 1923 den første af Øsby Sogns to Genforeningsstene. Den staar ud til Landevejen, der gaar gennem Byen. Som Mindesten benyttedes en 1,5 m høj og 1 m bred Sten med plan Forside, fundet ved Udgravning af et Gravkammer paa Mathias Rudbecks egen Mark, hvor den havde tjent som Dør. Ejeren lod Stenen transportere til Byen, hvor han rejste den og forfattede Indskriften, der paa Stenen er indhugget med Minuskelskrift.

1864 — 1920

JA MANGE TRANGE AAR DER GIK,
MEN TRÆNGSLEN SIN LØSNING FIK.
HAV TAK O GUD, FORDI DU FØRTE
OS HJEM TIL DANMARK, HVORTIL VI HØRTE

Ved en mindre Højtidelighed i Efteraaret 1923 blev Stenen afsløret og overgivet til Byens Ungdom, der værner og vedligeholder Mindestenen.

JELS-STENEN

(Jels Sogn, Gram Herred.)

I Efteraaret 1919 fandt Gaardejer Mathias Petersen, Grønnebæk, lidt Vest for Byen paa sin Mark, kaldet »Vesterager«, i Nærheden af et Vandløb en større Sten, der laa 0,5 m under Jordoverfladen. Ved foretaget Udgravning viste det sig, at der var to ens Sten af en anelig Størrelse: 2,22 m høj, 1 m bred og 0,5 m tyk. Der blev gjort Forsøg paa at faa dem flyttet, men uden Resultat. De var for tunge.

Efter Genforeningen ønskede Beboerne i Jels Sogn at rejse en Sten til Minde om Hjemkomsten til Moderlandet, og for Mathias Petersen var det en Glæde at faa Lov til at give den ene af de fundne, men ikke løftede Sten til et saadant Mindesmærke.

Jels Ungdomsforening bistaact af Bygmester Fuglsang og Rentierne Peter Lund og Samuel Falkenberg rejste Stenen, der løftedes og kørtes til Opstillingspladsen af Vognmand Peter Schmidt. Rentier Samuel Falkenberg afgav et Hjørne af sin Have ud til Landevejen efter Rødding, lige over for Jels Mølle, hvor Stenen rejstes foran en høj Flagstang og flankeret af to gamle Grænsesten. Paa Forsiden er øverst indhugget Kongens Navnetræk og derunder:

9 — JULI

1920

Valdemarsdag 1921 afsløredes Stenen af daværende Sognepræst K. A. Jensen, og ved den efterfølgende Fest i »Landbohjem« talte Apoteker A. C. Andersen, Jels, om, at Mindestenene, lige fra Runestenene til de nu rejste Genforeningssten, vidnede, at Landet fra Hedenold havde været dansk, og i Overensstemmelse hermed var Befolkningens Ønske, »at vi ere danske og vil vedblive at være danske!«.

Jels Kommune værner og vedligeholder Mindestenen.

VEDSTED-STENEN

(Vedsted Sogn, Gram Herred.)

Ved den alfare Vej ud for Vedsted Forsamlingshus »Landbohjem« og paa dettes Grund har Sognets Beboere rejst en Genforeningssten under Ledelse af Kunstneren Niels Skovgaard. Stenens Forside vender ud imod Haderslev—Tønder Landevej, og Pladsen, paa hvis Midte Stenen er rejst paa en lav Jordhøj, er tæt ved, hvor Ulstrup—Skovby Vejen skærer den nævnte Landevej.

Den 5000 kg tunge Sten laa paa Præstegaardens Mark Nord for Kirkegaarden. Den 31. Maj 1922 slæbtes den paa Ruller til Opstillingspladsen af Sognets Folk. Kunstmaleren Niels Skovgaard tegnede den af Udvalget, som forestod Rejsningen, bestemte Indskrift, der indhugget af Stenhugger Hein, Haderslev, pryder Stenens Forside:

MINDE OM

GENFORENINGEN

1920

15. Juni 1922 afsløredes Mindestenen. Lektor Diemer, Haderslev, og Sognepræsten, N. P. Nielsen, talte.

Aktieselskabet Vedsted Landbohjem værner og vedligeholder Mindestenen.

STORE-NUSTRUP-STENEN

(Nustrup Sogn, Gram Herred.)

Tanken om at rejse en Genforeningssten i Store-Nustrup fremkom paa Tiaarsdagen for Afstemningen; men der var en Del Vanskelighed med at finde en velegnet Plads, indtil Stormen i 1935 væltede et stort Asketræ i Præstegaardshaven. Saa havde man Pladsen, da Træet havde staaet i Havehjørnet ud til et Vejkryds. Og den af Stormen ryddeliggjorte Plads omdannedes til et lille Anlæg, udført efter Tegning af Gartner L. Hansen, Aagaard ved Kolding. Falck, Haderslev, transporterede vederlagsfrit den smuktformede Mindesten, hvis Vægt er omkring 5 Tons, fra Gaardejer Julius Brodersens Mark i Skibelund til Præstegaardshaven, hvor den opstilledes efter Tegning af Arkitekt Gram, Haderslev, der er født i Nustrup. Arkitekten har ligeledes leveret Tegningen til Indskriften:

GENFORENINGEN

1920

SLÆGTER SAA MOD DAGEN FREM,

TROSKAB BRAGTE SEJREN HJEM

Paa Stenens Bagside:

REJST 1935

Den 17. November 1935, 17-Aarsdagen for det historiske Møde paa *Folkehjem* i Aabenraa, afsløredes Mindestenen. Sognepræsten, K. Fisker, indledede Festen med en Prolog, forfattet af Fru Pastorinde Fisker, og før og efter Afsløringen blev afsunget to til Festen af Fruerne Marie Billund og Maria Fisker skrevne Sange. Efter Afsløringen var der festligt Samvær i Præstegaarden.

Udvalget, som forestod Rejsningen, værner om og vedligeholder Mindestenen og Anlægget.

GABØL-STENEN

(Nustrup Sogn, Gram Herred.)

Den gamle Hovedlandevej fra Haderslev til Ribe fik i Aarene 1922—23 en haardt tiltrængt Grundforbedring, og samtidig foretoges mindre Omlægninger for at rette bratte og for Trafikken farlige, uoverskuelige Sving. I Gabøl foretoges en ret stor Omlægning, hvorved der af Gaardejer J. H. Østergaards Mark blev afskaaret et lille trekantet Jordstykke, omgivet af Vej paa alle Sider, der hvor Vejen til Nustrup støder til Landevejen Øst for Gabøl.

Blandt Byens Beboere var der straks Enighed om, at der paa denne Trekant skulde rejses en Genforeningssten, og ved et Møde blev der

nedsat et 7-Mands Udvalg med Gaardejer Peter Østergaard som Formand.

Syd for Byen, paa en høj Bakkeskrænt ved Hjartbrovejen, laa en stor Sten, hvorom der fortælles, at den i sin Tid var slæbt til Vejkanten af 12 Par Stude. Endvidere knytter der sig det Sagn til Stenen, at der i maaneklare Nætter saas en ung Jomfru sidde paa den og rede sit udslagne Haar. Og der fortælles ogsaa, at Stenen vender sig, hver Gang der lugter af nybagt Brød i Gabøl — saa den maa i Tidernes Løb have vendt sig adskillige Gange. Denne Sten, hvis Form minder om en Kongekrone, men da dens Vægt ligger omkring 10.000 kg, skulde der en »voksen Mand« til at bære en saadan Krone, besluttede Udvalget at flytte op til den udsete Plads og rejse den som et varigt Minde om Genforeningen. Udvalget lod derfor sammentømre en Stenslæde af svære Granbjælker. Stenkolossen blev derefter løsnat, saa den gled ned af Skraaningen og ned paa Slæden, der stod paa Hulvejen under Skrænten. Men Slæden kunde ikke modstaa Stenens vældige Tryk, den splintredes saa grundigt, at en Tilskuer tilbød at komme med alt sit fra Skoven nylig hjemkørte Favnbrænde, for at det kunde benyttes til Underlag og derved spare ham for Ulejligheden med at save og kløve det! Imidlertid blev der tømret en ny Slæde af svære Egestammer, denne holdt, men det værste var tilbage, nemlig at faa Slæden med Stenen slæbt ca. 1.5 km op ad den stejle Bakke til Gabøl og hen til Pladsen, hvor den skulde staa. Først forsøgte der en hel Dag igennem med to store Lastbiler som Trækkraft, men de kunde overhovedet ikke rokke Slæden af Stedet. Dagen efter prøvedes der med tre 5-Tons Biler. Hele Byens Befolkning var paa Benene, og Spændingen var stor. Chaufførerne startede Gang paa Gang, men Hjulene snurrede rundt paa Stedet og skar sig efterhaanden dybt ned i Vejen. De tykke Forbindingskæder sprang, og Slæden rørte sig ikke. Der forsøgte paany og paany, men uden Resultat. Donkræfte og Løftestænger toges til Hjælp, men alt forgæves, indtil der blev lagt Planker under Bilhjulene og Ruller under Stenslæden. Saa gik det nogenlunde let, og inden Aften var Stenen slæbt til den lille Trekant Øst for Byen, hvor den skulde rejses.

Indskriften, bestemt af Udvalget, indhuggedes med forgyldte Bogstaver:

GENFORENINGEN

1920

Og paa Bagsiden staaer med spinkel Skrift:

REJST 1923

Stenen ved Gabøl.

20. Juli 1923 var Stenen rejst, men nogen egentlig Afsløringshøjtidelighed blev der ikke afholdt, og først Aaret efter blev Arbejdet gjort helt færdigt, idet der anlagdes et lille Anlæg, og en Flagstang rejstes bag Stenen, hvortil Byens Ungdom skænkede et stort Flag. Den egentlige Afsløringsdag regnes derfor nærmest at være 17. Maj 1924, idet Kongen og Dronningen den Dag besøgte Byen paa Gennemrejse. I den Anledning var der tværs over Vejen ved Siden af Genforeningsstenen rejst en Æresport, hvor hele Byens Befolkning modtog Kongeparret. Skolebørnene sang, og Sognefoged L. Hybschmann talte om Genforeningen, hvorefter Kongeparret og Udvalget m. fl. blev fotograferet foran Genforeningsstenen.

Kommunen har overtaget Anlægget og Mindestenen.

ØSTER-LINDET-STENEN

(Øster-Lindet Sogn, Frøs Herred.)

Ved den første Afstemningsfest i 1920 i Øster-Lindet foreslog Gods-ejer Aksel Høyer, Dronninglund Hovedgaard i Vendsyssel, der er født i Øster-Lindet, at rejse en Genforeningssten i Byen, men Aarene gik, uden at Sagen blev gennemført. Først i Tiaaret for Genforeningen blev Mindestenen rejst.

Et nedsat Udvalg med Gaardejer Svend Nordvang Hansen som Formand lod foretage en Indsamling i Sognet, ligesom Godsejer A. Høyer, Dronninglund, ydede et betydeligt Bidrag, saa de nødvendige Pengemidler var hurtigt sikret. Og i et Markskel paa Præstegaardsjorden fandtes en stor, velformet Natursten, som slæbtes hen til Byens Forsamlingshus, hvor den rejstes, omgivet af et lille, men smukt Anlæg.

Paa Stenens Forside blev indhugget:

MINDE OM
GENFORENINGEN 1920
I SMIL OG GRAAD
I KAMP TIL DAAD
VI STRED FOR ÆTTENS EJE.
MEN LIVETS GUD
TRODS MAGTENS BUD
END BANER RETTENS VEJE

Paa Bagsiden:

DEN 10. FEBRUAR 1920 STEMTE 96 %
AF SOGNETS BEBOERE FOR DANMARK

Verset paa Forsiden er forfattet af Frøken Maren Sørensen, Valsbøl ved Flensborg.

Store Bededag, 16. Maj, 1930 blev Stenen afsløret. De rød-hvide Flag blafrede overalt i Landsbyen og Sognet, hvor Havet og Hegn stod i deres lysegrønne Foraarsdragt, da Folk strømmede sammen til Afsløringen. Sognepræsten, A. Christiansen, holdt Afsløringstalen og sluttede, idet Dækket faldt, med at citere Verset:

„Stenen, der er rejst paa denne Plet,
minder om Kampen for Sandhed og Ret.
I Haab og Tro paa en højere Magt,
vil vi om Danmark trofast staa Vagt.“

Ved den efterfølgende Fest i Forsamlingshuset holdtes Hovedtalen af Højskoleforstander Hans Lund, Rødding, og Maren Sørensen, Valsbøl, redegjorde i en kort Tale for det af hende forfattede Vers, der er indmejslet paa Mindestenen. Hun sluttede sin Tale med Ordene: »Det er en kostelig Gave, der blev givet os i Evnen til at smile frem en Verden fra det dybe Gem, hvor Livets Kræfter fødes. Gid vi, det danske Folk, altid, hvad vi saa skal lide og stride enkeltvis og i Fællesskab som Folk, maa bevare og bruge Smilets Evne, som Gud gav os i Vuggegave. Det er et værdifuldt Værge baade imod indendørs og udenvælts Fjender.«

Øster-Lindet Forsamlingshus freder om og vedligeholder Mindestenen.

RØDDING-STENEN

(Rødding Sogn, Frøs Herred.)

Genforeningsstenene i Rødding og Hjerting er Tvillingsten, idet der paa en Eng i Hjerting laa en mægtig Stenkolos, som blev sprængt, saa der fremkom to smukke Sten, hvorefter den ene blev overladt til Rødding. Efter Indbydelse af Købmand J. Christensen, Rødding, afholdtes der 10. Oktober 1929 et Møde, hvor det drøftedes at rejse en Mindesten til Tiaarsdagen for Genforeningen. Der var fuld Enighed herom saavel som at modtage et fra Hjerting fremkommet Tilbud om i Fællesskab at transportere »Tvillingstenen« fra Engen, hvor den var kløvet, ud til Landevejen, for derfra at køre dem hver til sit. Paa en fremlagt Liste tegnedes samme Aften godt 1100 Kr. som Bidrag og Garantium af de ca. 25 Deltagere i Mødet. Restbeløbet skulde saa søges fremskaffet ved en Indsamling i Byen og Omegnen, og en Komite med Købmand Johannes Christensen som Formand valgtes til at realisere Planen.

Lørdag den 22. Oktober 1929 blev den 2,2 m høje og 9000 kg tunge Sten, efter at de to »Tvillingsten« Dagen før paa et interimistisk Banespor var transporteret over Engen ud til Landevejen, kørt til Rødding paa en Blokvoan forspændt fire Heste. Ved Sognegrænsen

modtoges Koretøjet af Rødding Bys Borgere og Repræsentanter fra Hjer-ting, der fulgte Stenen til Byens Torv, hvor Blok- vognen med sin tunge Last midlertidigt blev stillet, indtil Stenen senere kunde rejses paa den udsete Plads. Ved Ankomsten til Torvet var der samlet op imod Tusinde Mennesker, og Byen var rigt flagsmyk- ket. Kommunen gav Til- ladelse til, at Stenen blev rejst ved Indkørslen til Byen, midt for Hoved- gaden ved Flors Alle. Her rejstes den paa tre mindre Sten som Underliggere og omgivet af ti Stenpiller, forbundne med en svær Jernkæde. Mellem Minde- stenen og Pillerne plante- des lyserøde Roser.

Rødding-Stenen. Hjerding-Stenens fraklavede Halvdel.

Billedhugger Hansen-Jacobsen, Vejen, forestod Opstillingen og hug- gede Indskriften:

1864 — 1920
RØDDING REJSTE DENNE STEN
I TIAARET FOR
GENFORENINGEN MED DANMARK

FREM AF VINTER VÆLDER VAAR,
LÆGEDOM FOR DYBE SAAR,
SOM HAR SMERTET LÆNGE.
SORGOMSUSTE KONGEAA!
ATTER SKAL DIN VOVE GAA
GLAD IGENNEM ENGE

Paa højre Side:

10. 2. 1920
STEMTE HER I RØDDING:
89 % FOR DANMARK

Det var oprindelig Meningen at lade første Vers af Helge Rodes Sang fra hans Skuespil *Moderen*, der danner Afslutning paa Skuespillets femte Billede, i hvilket Skjalden siger: »Nu vil jeg synge en Sang, for hvad enten jeg drømmer eller er vaagen, saa maa jeg tro paa det: »Søndret Folk er vokset sammen i den store Skæbnestund!« Verset var imidlertid for langt til at indhugges under de to historiske Aarstal og Linjerne om, af hvem og hvornaar Stenen rejstes, der staar øverst paa Stenen, og tillige vakte 6. og 7. Linje: »Helet er vort gamle Saar, — bødet Danmarks Flænge« nogen Kritik. Helge Rode anerkendte Kritikens Berettigelse og foreslog at bruge de seks sidste Linjer i Verset, idet han ændrede 6. og 7. Linje saaledes, som de nu staar paa Stenen.

Genforeningsdagen, 15. Juni 1930, blev Mindestenen afsløret i Overværelse af godt 1000 Mennesker. Overlærer Møller, Rødding, afslørede Stenen og overdrog den til Kommunen til fremtidig Værn og Vedligeholdelse. Derefter samledes Deltagerne i Hotellets Have, hvor Sognepræsten, Provst Vibe-Petersen, og Højskoleforstander Hans Lund, Rødding, talte.

BRÆNDSTRUP-STENEN

(Rødding Sogn, Frøs Herred.)

Interessenterne i Brændstrup Forsamlingshus rejste i 1924 en Sten til Minde om Genforeningen som den første af Rødding Sogns to Genforeningssten. I en Mose Nordvest for Byen, tilhørende Søren Finnemann, Hundebølgaard, blev der fundet en velegnet Sten med to plane Flader. Denne ikke særlig store Sten af mørkegraa, grovkornet Granit slæbtes en Vinterdag op til Forsamlingshuset, hvor den rejstes paa et muret Fundament, omgivet af Buske og Træer og med to mindre Støttesten ved Siderne. Forsiden vender mod Forsamlingshusets Hovedindgang og Siden ud til Sognevejen, der gaar langs med Forsamlingshusets Forhave.

Med Majuskelskrift staar paa Forsiden:

1864

1920

DER ER HAAB

I VORT BRYST

Stenen var rejst 10. Februar 1924, 4-Aarsdagen for Afstemningen i I. Zone, paa hvilken Dag der afholdtes en stor Fest, som indledes med Afsløringen af Mindet, hvorefter daværende Højskoleforstander Erik Appel, Rødding, og Amdtsraadsmedlem O. Fink, Brændstrupgaard, talte. Iøvrigt afholdes en lignende Fest i Forsamlingshuset hvert Aar Afstemningsdagen, 10. Februar.

Forsamlingshusets Bestyrelse vedligeholder Mindestenen.

SKRAVE-STENEN

(Skrave Sogn, Frøs Herred.)

I et lille Anlæg ved Skrave Præstebolig og Kirke har Beboerne i Københoved og Langtved rejst en Sten til Minde om Genforeningen.

Gaardejer Mads Skøtt, Ravnholtgaard, var den, der tog Initiativet til Rejsningen. Han købte for egen Regning en Stenkolos, der laa som Skelsten i et Dige ved Hjerding Skov. Det var Meningen at lade Stenen kløve i to Stykker og rejse disse i Langtved og Københoved.

Spaltningen mislykkedes imidlertid, saa der kun blev en passende og velformet Mindesten, hvorfor det i Mellemtiden nedsatte Udvalg vedtog at rejse denne ved Skrave Kirke, der ligger midtvejs mellem de to Byer.

Øverst paa Stenens Forside ses en Lærke, og derunder en af Fru Marie Boesen, Københoved, forfattet Indskrift:

FOR SOL OG GLÆDE I LYSE VAAR
 MED HJEMFÆRD EFTER DE ONDE AAR
 VOR TAK SIG MED LÆRKEN OPSVINGER.
 DANMARK
 VOR DAG OG VOR DAAD VI DIG BRINGER!
 1864 — 1920

11. November, Vaabenstilstandsdagen, 1937 var der Afsløringsfest, som overværedes af saa godt som alle Sognets Beboere. Udvalgsformanden, fhv. Sogneraadsformand, Rentier P. Rostgaard Andersen, Københoved, afdækkede Stenen og overgav den til Kommunen. Om Aftenen fortsattes Festen i Forsamlingshuset, hvor Hovedtalen holdtes af Magister Erik Appel, Ellehus.

FÆSTED-STENEN

(Hygum Sogn, Frøs Herred.)

Rentier, Dannebrogsmænd Niels A. Jensen, Fæsted, fandt paa en Jagttur i Verdenskrigens sidste Aar en godt 1 m høj Sten paa den ellers

Stenen i Anlægget ved Skrave Kirke.

stenfattige Egn. Og ved Genforeningen lod han den rejse paa en lille Jordhøj ved Siden af sin Have og ud til Sognevejen.

Indskriften, som den 78-aarige Bonde selv har forfattet og smukt indhugget med de ældste Runetegn, er paa Forsiden:

DET, SOM VI TIL FJENDEN TABTE,
VENNEHAAND IGEN OS BRAGTE

Paa Bagsiden:

GODE GERNINGER LEVE LÆNGE

Og paa Stenens Kant:

NIELS SATTE DENNE STEN 1920

Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, blev Stenen afsløret ved en lille Højtidelighed.

Imidlertid ønskede Niels A. Jensen at overdrage Mindestenen til sin Hjemby, men da den stod paa privat Grund, maatte den flyttes for at kunne overdrages til Offentligheden. I 1925 blev der derfor af Byens Beboere valgt et 3-Mands Udvalg til at lede Arbejdet med Stenens Flytning og Anlæggelse af en Mindeplads. En lille Trekant ud til Hygum—Fæsted Vejen, formentlig den gamle Stævneplads, blev udset til den fremtidige Plads for Stenen. Og her paa denne for Byen saa minderige Plads, hvor Bymændene har holdt deres Grandstævne og Ungdommen dens Gadelavsgilder — og som under Verdenskrigen var Samlingsplads for de tyske Vagtsoldater — blev der af Byens Folk sammenkørt en

stor Jordhøj, omsat med utilhugne Kampesten, hvori der i den største er indhugget: »GENFORENINGS-MINDE«, og paa Laagen ind til Anlægget staar med store Træbogstaver: »1920«. Pladsen er beplantet, ligesom der rundt om i Anlægget er anbragt en Del større Natursten og fem af de gamle Grænsesten, som tidligere havde staaet paa Grænsestrækningen mod Obbekær. Paa Toppen af den græsklædte Jordhøj rejstes saa den af Niels A. Jensen i 1920

»Runestenen« i Fæsted,
rejt af den 78-aarige Bonde Niels A. Jensen.

hugne Runesten. Udvalgets Formand. Thøste Thøstesen, redegjorde for Mindepladsens Tilblivelse og læste et Vers, som tidligere Stabssergent Jørgen Lassen, Fredericia, der var født i Hygum, havde sendt efter et Besøg i sin Hjemegn, hvor han saa Genforeningsstenen staa omgivet af de fem gamle Grænsesten.

I, som stod til Sorg og Skade,
blev til Fryd paa Fæsted Gade.
Staa, mens Danmarks Norne spinder
Folkets Daad til lyse Minder.

Sten og Mindeplads værnes og vedligeholdes af Fæsted By.

HARREBY-STENEN

(Hygum Sogn, Frøs Herred.)

Mindestenen i Harreby blev hentet i Asbo i Ribe Amt, skænket af Gaardejer Johannes Kloppenborg, der i sin Tid maatte forlade sit Barn-domshjem i Harreby paa Grund af en Udvisningsordre fra de prøjsiske Myndigheder. Det er en ret stor, mørkegraa, finkornet Granitsten, som den udviste Gaardejer med oprigtig Glæde gav sin Fødeby, der er fattig paa større Sten. Og omgivet af seks gamle Grænsesten er Mindestenen rejst paa en Plads ved Korsvejen midt i Byen, i et lille Anlæg, hegnet med en Bøgehæk. To af de gamle Grænsesten stod tidligere ved Grænsecovergangen ved Obbeckær og Gelsbro, saa de har i dobbelt Forstand historisk Interesse for Egnens Beboere.

4. Oktober 1923 blev Mindestenen afsløret ved en Fest, der sent vil glemmes i Harreby. Deltagerne havde Glædestaarer i Øjnene, da Dannebrog gled til Tops paa den bag Stenen rejste Flagstang. Ogsaa Johannes Kloppenborg, der af sin Hjemstavns var opfordret til at afsløre Mindet, var bevæget, men hans Tale var mandig og fast:

Den 10. Februar 1920 indfrieede vi de smukke Ord, der er talt om Sønderjydernes Kærlighed til deres Modersmaal og om deres Troskab mod deres gamle Fædreland, Danmark. Det er den største Dag, jeg har oplevet, og jeg kan ikke tænke mig at komme til at opleve noget, som kan staa ved Siden af.

Sejren betød, at nu var det Slut med at landsforvise Mennesker, fordi de ejede lidt af Kærlighed og Troskab. Og I, som vilde bo paa Fædres Jord for at værne den mod fremmed Invasion, I ved, hvordan det var med disse Følelser i Bryst at tjene i fremmed Hær. Og I kender alle de Forsøg, der blev gjort paa ogsaa at tage Jorden fra eder. Det sidste, som ikke blev gennemført, var at nægte eder Laan i Ejen-domme efter nationalt Sindelag. Men det, som har oprørt mig mest, siden jeg selv fik Hjem, og som Barn, var, da Forslaget kom om at tage

Forældreretten fra gode, hæderlige danske Forældre, blot fordi de var danske. Et saadant Sindelag er i den skarpeste Modstrid med de bedste Følelser, Gud har nedlagt i Menneskers Sjæle.

Det sidste, I maatte gennemgaa under den tyske Ørns Vinger, er saa ufattelige legemlige og sjælelige Lidelser, at jeg ikke formaar at skildre det, og det er der heller ingen andre, som gør, og allermindst overfor eder, hvor de fleste Mænd har været med, og hvor Kvinderne har gaaet i Ængstelse og Spænding og sørget, naar der kom Bud om Død og Lemlæstelse af deres kære. Med den Virkelighed som Baggrund vilde det næsten være en Skam, om I her hjemme ikke i Taknemmelighed og Glæde følte Trang til at rejse et varigt Minde om:

Da den lille Flok
af den store Trængsel kom.
Saa vil vi løfte Sløret. — —
Kære, stærke Sten, staa fast
i Regn og Tø, i Storm og Sne
og mind Slægterne, som kommer,
at deres Fædre var stærke og modige Mænd,
der stod fast i Kampen,
i Troskab mod Konge og Fædreland.
Gid du maa staa her til evig Tid,
og Gud give, at den Jord, du
staar paa, altid maa tilhøre
et frit og selvstændigt Danmark!

Med sin Indskrift:

MINDE
OM SØNDERJYLLANDS
GENFORENING MED DANMARK
1920

siger Stenen: Jeg vil minde eder om Sønderjyllands Genforening med Danmark. Og saa fortæller den, hvilken Glæde det var for os, som oplevede det. Og saa lover og priser den Gud:

DYBT I DANSKES HJERTE
KLANG DET GLÆDENS BUD
SØNDERJYLLAND VUNDET
ÆRE VÆRE GUD

Efter Afsløringen blev der sunget en af Fru Marie Pedersen, Harreby, forfattet Sang, der slutter med Linjerne:

— — Vi takker Gud for den Dag, vi nød,
da Kongen ridende os Velkomst bød.
:|: Ja, tro I mig, jeg siger dig,
det glemmes ej i Sønderjylland. :|:

Byen værner og vedligeholder Mindestenen.

LINTRUP-STENEN

(Lintrup Sogn, Frøs Herred.)

I Sommeren 1923 blev der i Lintrup bygget et nyt Forsamlingshus. til hvis Indvielse Egnens Beboere tillige ønskede at kunne afsløre en Genforeningssten. Paa en aaben Plads midt i Byen blev der derfor rejst en ru Granitsten med en af Hans Pilegaard, Baunegaard, forfattet Indskrift:

REJST TIL MINDE

OM

GENFORENINGEN

1920

AARENE LANGE VI SKULDE FREM,
LÆNGTES MOD DANMARK, VORT ÆLDGAMLE HJEM.
GRÆNSERNE FALDT, MENS AARENE RINDE.
STENEN SKAL STAA SOM TAKNEMMELIGT MINDE

Det er den gamle, nu nedlagte Skoles tidligere Legeplads, hvorpaa Stenen, der er fundet paa en Mark Øst for Byen, er rejst. Den staar paa en lille stensat Høj, og en flad Kæmpesten, der er skjult af Stenhøjen, danner Fundament for Mindestenen, som staar umiddelbart ud til Vejen gennem Byen.

14. Oktober 1923 blev Mindestenen afsløret og Forsamlingshuset indviet. Over 400 Mennesker var samlet, da Forstander Kr. la Cour Petersen, Skibelund Efterskole, traadte op ved Siden af den tilhyllede Sten og udtalte: Jeg er saa at sige vokset op mellem Mindesten og ved, hvad Betydning de har for den opvoksende Slægt. Og nu rejser vi her et Minde om Genforeningen. Haabet hernede klyngede sig til Paragraffen i Wiencrfreden, men Genforeningshaabet var dybere begrundet end denne Paragraf. Det bundede i Troen paa Sandhedens og Retfærdighedens Sejr. Derfor overlevede det Paragraf fem.

Medens Dækket fjernedes fra Stenen, sang Forsamlingen med blottede Hoveder: *Der er et yndigt Land.*

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

FOLDINGBRO-STENEN

(Lintrup Sogn, Frøs Herred.)

Beboerne Nord og Syd for den gamle Kongeaagrænse rejste i Ti-aaret for Genforeningen en Mindesten ved den tidligere Grænseovergang, Foldingbro.

Stenen har faaet sin Plads paa en Bakkeskraaning ned imod Kongeaacen. hvorfra der er Udsigt over Kongeaadalen fra Føvling i Vest til

Stenen ved Foldingbro.

Skibelund i Øst. En Granplantning danner Baggrund, og en bred, grusbelaagt Gang og en tre Trins Jord- og Stentrappe fører op til Plateauet, hvor Mindestenen staar paa en lav, stensat Jordhøj. Et 11 Ar stort Anlæg skraaner ned til Amtsvejen, der forbinder Rødding og Brørup, Sønderjylland med Nørrejylland. Pladsen er i det hele overordentlig smuk og velbeliggende. Mindestenen er af Egnens Folk ved Hjælp af Traktor flyttet fra en

Mark i Tislund Nord for Aaen til sin nuværende Plads. Saavel den 6000 kg tunge Sten som Pladsen, hvorpaa den er rejst, er skænket som Gaver, det samme gælder en mægtig Flagmast, hvorpaa der flages de nationale Festdage.

Gaardejer Alexander Smidt, »Søbækled«, Skodborg, der var Formand for Udvalget, har forfattet Indskriften:

FÆDRELAND, DU SØNDRET LAA
NORD OG SYD FOR KONGEAA.
NU FORENET JORD OG HJEM
BÆRER DANMARK FREM

BEBOERNE PAA BEGGE SIDER AF KONGEAAEN
REJSTE DENNE STEN D. 15. 6. 1930
TIL MINDE OM GENFORENINGEN 1920

Tiaarsdagen for Genforeningen, 15. Juni 1930, blev Stenen afsløret efter en Festgudstjeneste i den Nord for Kongeaaen nærliggende Folding Kirke, hvor Pastor Witt-Hansen, Malt, prædikede. Derefter samledes de godt 300 Mennesker omkring Mindestenen. Udvalgsformanden redegjorde i sin Velkomsttale for Arbejdet med Stenens Rejsning, hvorefter Pastor Witt-Hansen talte og afslørede Stenen.

Aktieselskabet Foldingbro Forsamlingshus har faaet Skøde paa Jorden, hvorpaa Stenen er rejst, og dette Aktieselskab vælger hvert Aar et tre Mands Udvalg til at værne og vedligeholde Anlægget og Mindestenen.

HJERTING-STENEN
(Hjerting Sogn, Frøs Herred.)

I Tiaaret for Genforeningen ønskede Beboerne i Hjerting Sogn at rejse en Mindesten, hvorfor der nedsattes et syv Mands Udvalg med Lærer Kr. Henriksen, Hjerting, som Formand.

Efter en Del Sogen fandt Udvalget paa Gdj. A. Jensens Ing en stor, køn Sten, som, da den blev gravet ud, viste sig at være en Kæmpe paa omkring 24.000 kg. Udvalget henvendte sig derefter til Hærens Ingeniørkorps om Assistance for at faa Stenen løftet og transporteret til Hjerding. En københavnsk Ingeniørkaptajn kom for at undersøge Forholdene, men han erklærede, at det vilde blive meget vanskeligt og dyrt at faa Stenen hævet og bragt paa Plads, og at der fra Ingeniørkorpset højest kunde ventes gratis Tilsyn og Ledelse af Arbejdet. Udvalget besluttede derefter at lade Stenen kløve. Sprængningen, der blev imødeset med stor Spænding, lykkedes

Hjerding-Stenen, der er »Tvillingsten« til Stenen i Rødding.

over Forventning, saa der ikke blev een, men to smukke »Tvillingsten«. Og da et Udvalg i Nabsognet Rødding ogsaa der forberedte Rejsningen af en Genforeningssten, blev den ene »Tvillingsten« tilbudt Rødding, som med Tak tog imod Tilbudet. De to Sogne enedes tillige om i Fællesskab at transportere Stenene fra Engen, hvor Kløvningen var foretaget, og ud til Landevejen, for derfra at køre en hver til sit.

Fra Haderslev Amts Jernbane blev der velvilligt udlaant Vognmateriale, Spor, Sveller og andet nødvendigt Materiale til Transporten af de to Stenkolosser. Under Ledelse af Vognmand P. Hartmann, Rødding, blev Stenene derefter hævet og læsset paa nogle særlig forstærkede Jernbanevogne for saa paa interimistiske Skinnespor at transporteres over Engen ud til Landevejen. Herfra kørtes Stenene paa Blokvogn til Hjerding og Rødding. Hjerding-Stenen maatte dog endnu engang læsses om paa Jernbanevognen for paa Skinner at køres det sidste Stykke til Hjørnet af Hjerding Skoles Grund, ved Korsvejen Øst for Skolen. Her blev den opstillet paa et lavt, fladt, stenkranset Jort!

plateau. Opgangen fra Vejen markeres af to høje Stenpiller, forbundne med en svær Jernkætting. En bred, med Natursten afgrænset Gang fører op omkring Mindestenen, bag hvilken der er en mindre Beplantning.

Øverst paa Forsiden er indhugget Bjørnsøns velkendte Linjer:

ALT. HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET,
MØDRENE HAR GRÆDT,
HAR DEN HERRE STILLE LEMPET,
SAA VI VANDT VOR RET

—

BEOBERE I HJERTING SOGN REJSTE DENNE STEN
DEN 10. 2. 1930
TIL MINDE OM GENFORENINGEN
1920

Afstemningsdagen, 10. Februar, 1930 blev Mindestenen afsløret. Først var der Mindegudstjeneste i Kirken, hvor der afsløredes en Mindetavle for de i Verdenskrigen faldne fra Hjerting Sogn. I Genforeningsglæden vilde man mindes dem, der faldt for en Sag, som ikke var deres. Umiddelbart efter Gudstjenesten samledes Deltagerne omkring Mindestenen, hvor fhv. Folketingsmand, Gdr. Mads Gram, Københoved, der er født i Hjerting Sogn, talte og afslørede Stenen, som Udvalgsformanden overdrog til Kommunen.

GRAM-STENEN

(Gram Sogn, Frøs Herred.)

Paa Slotsmøllepladsen, foran en Kæmpebøg ved Kanten af Mølle-dammen, Vest for Gram Slot og Nord for Slotskroen, har nu afdøde Grev Ad. L. Brockenhuus Schack, Gram Slot, ladet rejse et Genforeningsminde, der ved Afsløringen blev overdraget til Sognet. Mindet er rejst i Form af en Kæmpehøj. En mægtig Overligger bæres af fire anselige Sten paa en lav Jordhøj, ved hvis Fod der staar ti af de gamle Grænsesten forbundne med svære Jernkættinger, og med Nummer og Indskriften: K. D. (Kongeriget Danmark) udad, K. P. (Königreich Preussen) indad. Den 10,000 kg tunge Overligger laa i Gram Skov lige Nord for Gaarden Billeslund. Den laa med kun Overfladen i Jorden og var velkendt under Navn af Offerstenen. Nogle Skurestriber i den ene Ende skulde være det Sted, hvor Blodet fra Offeret løb ned i Offer-skaalen. Efter at være hævet og læsset paa en Slæde, der gled paa to underlagte Egestammer, blev den i Løbet af tre Uger af to til tre Mand ved Hjælp af Talje og Omskiften af Underlaget slæbt ca. 300 m frem til haard Vej, og derfra paa Blokvogn kørt til Opstillingsstedet.

Paa Vestsiden af Overliggeren og ud mod den forbiløbende Amts-
landevej staar:

ALTID DAGES DET DOG PAANY
HVOR HJERTERNE MORGEN VENDE
15. JUNI 1920

Indskriften er med en uvæsentlig Ændring to Linjer af Grundtvigs
Sang: *Den signede Dag med Fryd vi ser.*

29. Oktober 1921 blev Mindet afsløret. H. P. Hanssen talte og af-
slørede Mindesmærket, som Greven overdrog til Sognet.

KASTRUP-STENEN

(Gram Sogn, Frøs Herred.)

Paa Kongens Fødselsdag, 26. September 1920, var Kastrup By og
Omegns Beboere samlet til en Festlighed, hvor det blev besluttet at
rejse en Sten til Minde om Genforeningen. Gaardejer Markus Thyssen
skænkede en lille trekantet Plads ved et Vejkryds midt i Byen. Her
blev saa Stenen rejst som Nummer to af Gram Sogns fire Genforenings-
sten. Som Mindesten anvendtes en ikke særlig stor mørkegraa Granit-
sten, fundet paa en Mark Vest for Byen og skænket af Markens Ejer,
Chr. L. Christensen. Den har antagelig været brugt som Dæksten i Sten-
alderen, da der ved Udgravningen fandtes en Del Redskaber og Vaaben
fra denne Tidsalder.

Ved forenede Kræfter af Byens Beboere og fire Heste transportere-
des Stenen til Opstillingspladsen, hvor den rejstes paa en af Vedbend
dækket Jordhøj. Pladsen blev derefter indhegnet og beplantet med
Blomster, og den sidste Dag i Aaret 1920 plantedes der et Egetræ ved
den endnu ikke færdige Mindesten, i hvilken der senere blev indhugget:

MINDE
OM
GENFORENINGEN

Paaskelørdag 1921 blev Stenen afsløret. Byens Beboere værner og
vedligeholder Mindestenen.

TISET-STENEN

(Gram Sogn, Frøs Herred.)

Ved Indgangen til en lille Plantage og ud til Rødding—Arnum Lande-
vej har Byens Beboere rejst en Genforeningssten.

Mindestenen er en mørkegraa, ru Granitsten fundet paa en Mark
ved Gram og skænket af Markens Ejer, Chr. Lund. Den transporteredes
til Tiset paa en Lastbil.

Tiset-Stenen.

Daværende Sognepræst i Gram, Johan Zerlang, bestemte Indskriften, hvis to sidste Linjer er fra en islandsk Folkesang. Øverst er indhugget Kongens Navnetræk.

MINDE OM
GENFORENINGEN
1920

TAK HAVE GUD,
SOM LØSTE OS AF VAADE

13. Juli 1924 blev Stenen afsløret af Pastor Zerlang, der i Dagens Anledning havde skrevet to Sange: *Vi løfted' under tunge Kaar vort gamle, stolte*

Flag, og i jysk Dialekt: Der gaar som en Brusen igennem vort Land — vi kommer tilbage til Danmark! som blev sunget af Tiset Sangkor.

Et oprækkende Tordenvejr gjorde, at Festens sidste Del maatte henlægges til Tiset Skole, hvor der veksledes med Sang og Tale.

Byens Beboere skiftes til at vedligeholde Mindestenen og det lille Anlæg, der er anlagt omkring Stenen.

ENDRUPSKOV-STENEN

(Gram Sogn, Frøs Herred.)

Af Gram Sogns fire Genforeningssten er den ene privat, rejst af Gaardejer Jørgen Hansen, Endrupskov, i Glæde og Taknemmelighed over Genforeningen, som han, der i 4½ Aar var Front-Soldat under Verdenskrigen, af egen Erfaring vidste, hvad det havde kostet at opnaa. Den staar paa en velvalgt Plads i historiske Omgivelser, hvorfra der er Udsigt ned over Dalsænkningen mod den gamle Grænse ved Gelsbro, umiddelbart op til Ribe—Haderslev Landevej og lige over for, hvor Skt. Tøgers Kirke og hellig Kilde har ligget, og hvor forskellige Gravpladser ved Udgravninger er fundet hørende til Tiden før vor Tidsregning. Paa Skt. Tøgers Kirketomt, der endnu er markeret i det græsklædte Jordsmon, er der i 1904 rejst en Mindestøtte med Indskriften: »Her stod Skt. Tøgers Kirke 1200—1600.«

Genforeningsmindet er sammensat af to ikke særlig store Sten med en Del mindre Sten omkring Foden. Det er rejst i et Markskel paa en spids, indhegnet Trekant, der er tilkørt en Del Jord, ligesom Pladsen er

tilplantet bag Mindestenen, der staar frit ud til Landevejen, flankeret af to Rosenbuske. Hovedstenen fandt Jørgen Hansen paa sin Mark, ved at Ploven skurede hen over den. Hans Nabo, Ingeman Roost, der var kendt med Stensprængning, forsøgte fem Gange at sprænge den med Dynamitpatroner, uden at det dog lykkedes at faa den sønderdelt; »men havde min Nabo anet,« fortæller Jørgen Hansen, »at Stenen senere skulde slæbes op ved hans Markskel og rejses som Genforeningsminde, havde han nok anstrengt sig noget mere for at faa den sprængt.« Under Mindestenen blev der i en forseglede Flaske nedlagt et Dokument, hvis Ordlyd Jørgen Hansen gengiver saaledes:

Vi undertegnede rejste dette Minde som et Glædestegn for Sønderjyllands Genforening med Danmark i 1920; og en Tak fordi jeg kom hjem efter i fire Aar og fire Maaneder at have kæmpet for en fremmed Sag, der kostede vor Landsdel 6000 brave Mænds Liv og gjorde dobbelt saa mange til Invalidere.

Forbandet være den eller dem som af politiske Grunde fjerner eller ødelægger dette Mindesmærke.

Endrupskov, den 21. April 1924.

Jørgen Hansen og Hustru, Maren Hansen, f. Gram.

Paa Hovedstenens højre Side læses:

TIL MINDE OM
GEN-
FORENINGEN
M . D . C . C . C . C . X . X

I Stenens venstre Side er Kongens Navnetræk og et Dannebrogslag paa Stang indhugget.

Bagsiden: DAN-
MARK
1920

Forsiden, paa saavel Hovedstenen som Underliggeren:

ELSK
DIT LAND
DIT FOLK
OG DIT SPROG
SAMT
VORE OLDTIDS
MINDER

Indskriften paa Hovedstenens Forside er et Citat af afdøde Højskoleforstander Grønvald Nielsen, Vestbirk, paa hvis Højskole Jørgen

Hansen var Elev 1900/01. Og for at faa den rette Forstaaelse af Tilføjelsen paa Understenen: »samt vore Oldtidsminder«, maa det crindres, at Stenen staar paa historisk Grund, omgivet af Oldtidsminder, Gravpladser, Udgravninger, Kirketomter og hellig Kilde. Og naar der under Kongens Navnetræk er indhugget et Dannebrogflag paa Stang, der hvert Aar 15. Juni, Valdemarsdag, bliver opmalet, er det i Erkendelse af, at Dannebrog i over 700 Aar har været vort Folks Samlingsmærke i gode og onde Tider, i Sejr og Nederlag, men det skyldes tillige et harmløst og godmodigt Nabodrilleri, idet Jørgen Hansen syntes, at hans Nabo, der ved Genforeningen ingen Flagstang rejste og endnu mindre vilde hejse Dannebrog, daglig burde have Flaget for Øje, naar han stod i sin Stalddør eller færdedes paa sin Mark, ved hvis Skel Stenen er rejst. Naboen reagerede ved at foretage nogen Plantning, der med Tiden hindrer ham Udsigten til Mindestenen.

Stenen blev rejst 28. April 1924, men der var ingen offentlig Afsløring. Kun Ejeren med Familie og Husstand samt enkelte af de nærmeste Naboer var samlet til en lille, stilfærdig Højtidelighed.

Angaaende Mindets fremtidige Værn og Vedligeholdelse anmodede Ejeren sidst paa Aaret 1932 Stiftamtet, der i umiddelbar Nærhed ejer et lille Grundstykke, som blev afskaaret ved Vejregulering i 1930, om at overtage Ejendomsretten og Vedligeholdelsespligten.

FOLE-STENEN

(Fole Sogn, Frøs Herred.)

Sogneraadet i Fole har paa Kommunens Regning ladet rejse en Genforeningssten midt i Fole By, ud til Vejen og tæt ved Kirken. Omkring Mindestenen er anlagt et lille, indhegnet Anlæg.

Mindet er en ret stor Natursten af lyst Granit, fundet i Nærheden af Aarupgaard i den saakaldte Brogaardsplantage, hørende under Gram Gods. Grev Brockenhuus Schack overlod velvilligt Stenen til Sogneraadet, og den blev ved frivilligt Mandskab læsset paa en Blokvogn for spændt fem svære Heste og kørt til Opstillingspladsen, hvor den rejstes paa et udfugt Granitstens Fundament.

I en halvmaaneformet Flade udhugget paa Stenens Forside staar:

GENFORENINGEN

15—6

1920

Efter en Genforeningsgudstjeneste i Kirken 15. Juni 1920 blev Mindestenen afsløret af daværende Lærer Romose, Fole.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen og Anlægget.

TOFTLUND-STENEN

(Toftlund Sogn, Nørre-Rangstrup Herred.)

Den 13. Juni 1930 vedtoges det paa et Møde i Toftlund at rejse en Genforeningssten i Sognet. Et Udvalg paa 18 Medlemmer valgtes med Boghandler Niels Hansen som Formand. I Løbet af kort Tid indsamledes op imod 1000 Kr., og paa en Eng Nord for Toftlund fandtes en stor, velformet Granitsten, som Engens Ejer velvilligt overlod til Udvalget. Den slæbtes hen til et lille Anlæg ved Borger- og Realskolen, hvor den rejstes paa en stenbelagt Jordhøj, saa den er synlig fra Byejeen.

Samtlige Bidragydere opfordredes til at indsende Forslag til Stenens Indskrift. Og blandt de mange indkomne udvalgte fem, om hvilke der foretoges Afstemning. Det foretrukne blev:

1864 — 1920

TIL MINDE OM DET SINDELAG,
SOM TROFAST VOGTED DANMARKS SAG
TOFTLUND SOGNEBOERE REJSTE DENNE STEN
I TIAARET FOR SØNDERJYLLANDS GENFORENING
MED DANMARK

Søndag den 16. November 1930 blev Stenen afsløret i straalende Efteraarssolskin og i Overværelse af 300 Mennesker. Udvalgsformanden indledede sin Afsløringstale med Ordene: Der er i Tiaaret for Genforeningen holdt mange Mindefester, og der er rejst mange Mindesten, ikke blot her, men ogsaa i det gamle Land, som Bevis paa, at det, der skete for 10 Aar siden, har fæstet dybe Rødder i det danske Folk. Arbejdet i de forløbne ti Aar er lykkedes godt. Vi vedkender os det hele og er tilfreds med de Kaar, vi fik, og vi vil trofast arbejde videre for vort Folks og Danmarks Lykke!

Og efter at Dækket var faldet: Denne Sten er hermed føjet ind i Kæden af andre Mindesten. Her, hvor den staar, vil Sognets Slægter færdes forbi den, og den vil tale sit tavse Sprog til dem, deres Barn-domsminder vil slynge sig om den, og de vil komme til at holde af den, fordi den hører med til deres Hjem, deres By, og fordi deres Forældre eller Slægt længere tilbage har været med til at rejse den. Og de vil føle sig stærkere knyttet til det Folk, som de er rundet af. De vil forstaa Folkets, Danmarks, Lykke, da det skilte føjede sig sammen og blev til eet!

Ved det efterfølgende fælles Kaffebord i Hotellets Sal, hvor mange havde Ordet, holdtes Hovedtalen af Pastor K. O. Poort, Branderup. Festen sluttede med, at Forsamlingen staaende sang: *Kongernes Konge*.

Toftlund Kommune værner om Stenen og holder Anlægget vedlige.

AGERSKOV-STENEN

(Agerskov Sogn, Nørre-Rangstrup Herred.)

Paa Kirkepolden, sonderjysk Udtryk for Kirkepladsen, har Beboerne i Agerskov Sogn i Tiaaret for Genforeningen rejst en Mindesten, der afsløredes Sondag den 15. Juni 1930. Efter Gudstjenesten samledes ca. 600 Mennesker omkring den tilhylede Mindesten. Gaardejer M. Refslund Poulsen, Bovlund, talte og afslørede Stenen, der stod dækket af et Dannebrogslag.

I Stenens Forside er indhugget det sonderjyske og det danske Vaabenskjold, Aarstallet 1920 samt Verset:

EFTER LÆNGSELSFULDE AAR
VANDT DANSKHED FREM TIL FRIE KAAR,
OG STENEN HER SOM MINDE STAAR

Paa Bagsiden:

SAT AF AGERSKOV SOGNEBEBOERE

1930

Deltagerne samledes efter Afsløringen i Krohaven, hvor Overlærer Hansen, Graasten, talte.

Gæster fra Laaland-Falster deltog i Højtideligheden, der sluttede med Afsyngelse af *Kongernes Konge*.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

BEVTOFT-STENEN

(Bevtoft Sogn, Nørre-Rangstrup Herred.)

Følgende Aktstykke gemmes i Bevtoft Sogneraads Arkiv:

Andragende til Bevtoft Sogneraad!

Ved et Møde i Efteraaret i Forsamlingshuset blev det besluttet at rejse en Genforeningssten paa Pladsen Syd for Kirken, indhegne Anlægget og yderlig beplante samme, saa det kunde blive en værdig Festplads for Bevtoft Sogn. Det blev ved samme Lejlighed overdraget vi undertegnede at besørge det fornødne. Efter at vi rundt i Sognet havde søgt om en hertil passende Sten, besluttede vi os til Stenen paa Anton Jepsens Mark, som han beredvillig vilde skænke Sognet. Vi lod

Bevtoft-Stenen.

et Par Mænd flytte den Jord, der fra Pladsen kunde afses til Opfyldning, fik ogsaa ved velvillig Hjælp og efter forskellige Genvordigheder endelig Stenen ned paa Pladsen. Men det værste — mest bekostelige — er jo tilbage. Stenen skal afpuddes, Indskriften hugges, laves Fundament, Beplantning og Indhegning af Anlægget. Vi andrager derfor om eller henstiller til Sogneraadet at overtage de hermed forbundne Udgifter. Det kan maaske siges, at Bevtoft By faar mest Glæde og Fornøjelse af at have Mindestenen og Anlægget saa nær, men samtidig vil vi gøre opmærksom paa, at Pladsen er skænket af og at al Umage, Arbejde og Besvær forud ogsaa er gjort af Bevtofterne, saa nu synes vi, Resten bør betales af hele Sognet, og Mindestenen er jo ikke alene for Øjeblikket, men ogsaa for kommende Slægter.

Til Indskrift og Udsmykning paa Stenen tillader vi os høfligst at foreslaa: Øverst paa Forsiden en Laurbærkrans og derunder:

MINDESTEN
1864—1920
GENFORENET: 15—6

VI ERE DANSKE,
OG VI VIL VEDBLIVE AT VÆRE DANSKE

Paa Bagsiden:

REJST AF REBOERNE I BEVTOFT SOGN

Selvfølgelig overlader vi gerne til og ønsker, at Sogneraadet vil tage Bestemmelse om, hvad der bør staa paa Stenen.

Bevtoft, den 19. April 1921.

Jørgen Schmidt. Chr. Brink.

Til ovenstaaende Andragende kan tilføjes, at Sogneraadet tiltraadte det saavel som Forslaget til Indskriften og Udsmykningen, hvorfor den store Plads, hvor den 10,000 kg tunge Sten skulde rejses, blev planeret, beplantet og indhegnet. Imod Nord og Øst, ud til Landevejen og Højrupvejen, er Indhegningen en solid Betonsokkel og et Jerngitter. I Midten af Anlægget, paa en stor Jordhøj, kantet af mindre Sten og foran en høj Flagstang, rejstes saa Mindestenen under Ledelse af Billedhugger Hein, Haderslev, der ogsaa har indhugget Indskriften. Det hele kostede godt 4000 Kr., foruden at Byens og Sognets Beboere vederlagsfrit har udført Størstedelen af Arbejdet, men Mindestenen er ogsaa blandt de største og smukkeste i Sønderjylland.

Afsløringen, 22. September 1921, begunstigedes af et pragtfuldt Efteraarsvejr, og Dannebrog vejede fra hver Gaard og hvert Hus i Sognet. H. P. Hanssen holdt en kort Tale om Mindestenenes Betydning for den opvoksende Slægt, og idet Billedhugger Hein lod Dækket falde, og alle blottede Hovederne, fortsatte den graanende Folkefører, Sønderjydernes ukronede Konge: Lige her overfor paa Kirkegaarden staar et Minde, rejst over dette Sogns første Mand, Hans Krüger, der udtalte de stolte Ord: »Vi ere danske, og vi vil vedblive at være danske«, der nu er indhugget paa denne Sten, som skal minde og mane. Jeg vil ønske, denne Sten maa staa til sene Slægter, og at den langt ind i Fremtiden maa minde den opvoksende Slægt i Sønderjylland om de haarde og tunge Tider, vi har gennemgaaet her i Landet, og om de smertelige Ofre, der er bragt her i Sønderjylland, inden Genforeningens stolte Dag oprandt. Og jeg vil haabe, at Stenen altid vil mane Ungdommen til at værne om alt det, der er vundet, og skulde der atter, hvad vi ikke haaber, komme tunge Tider for vort Folk, altid være rede til at kæmpe for alt, hvad vi har kært. Dette Ønske og Haab giver vi Udtryk i et Leve for, at vort Fædreland maa bestaa, saa længe Plov gaar over dansk Jord.

Efter Afsløringen var der festligt Samvær i Forsamlingshuset, der var fyldt til Trængsel.

Kommunen vedligeholder Mindestenen og Anlægget.

TISLUND-STENEN

(Tislund Sogn, Nørre-Rangstrup Herred.)

26. September 1920 afsløredes der paa Tislund Skoles Legeplads en Genforeningssten, rejst af Lærer V. Bay og Skolens nærmeste Naboer. Den smukt formede Sten blev fundet i en Mose ved Hyrup Skov, tilhørende Steffen Oxholm, der skænkede Stenen, som transporteredes til Skolen paa en dertil konstrueret Slæde, forspændt tre Spand Heste.

Lærer V. Bay indhuggede personligt Indskriften:

15—6

1920

GENFORENET

Mellem Aarstallet og den nederste Linje er som Udsmykning i en rektangulær Firkant indhugget et Slangeornament. Beplantningen omkring Mindestenen samt en Flagstang, hvortil Flaget er skænket af Sogneraadet, skyldes ligeledes Lærer V. Bay.

Ved Afsløringen var der en lille Festlighed for Skoledistriktets Beboere. Lærer Bay holdt Festtalen og afslørede Stenen.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

SKODBORG, STENENE

Paa Brudepladsen ved Skodborg Kirke, ud til Landevejen, er der omkring et Lindetræ en lille cirkelrund Græsplæne, i hvis Kant der er rejst seks af de gamle Grænsesten med Nummer og Kr. Dm. (Kongeriget Danmark) udad og Kr. Pr. (Königreich Preussen) ind mod Træet.

JELS VOLDSTED, STENEN

I det ejendommelige Anlæg Jels Voldsted af tidligmiddelalderlig Karakter, der nu ejes af et privat Selskab, og som om Sommeren er et søgt Udflugtssted, hvor der afholdes store Folkemøder, er der af Hotelforpagter Jørgensen, Missionshotellet i Vamdrup, rejst en af de gamle Grænsesten som et direkte Vidnesbyrd om Nordslesvigs Genforening med Moderlandet. Grænsestenen, der har Nummer 74, stod oprindeligt paa Røjhjerggaards Mark i Grænselinjen ind mod Vamdrup Sogn.

SKRUMSAGERS SØLV-MINDEKANDE

„Sønderjysk Samfund“ overrakte i Anledning af Genforeningen J. N. H. Skrumtsager en Sølvvinkande med tilhørende Fod og med Indskriften:

TIL SØNDERJYLLANDS GÆVE HØVDING I KØBENHOVED,
J. N. H. SKRUMSAGER!
MED HILSEN OG TAK FRA „SØNDERJYSK SAMFUND“
STIFTET I KØBENHAVN 1884
GENFORENINGSDAGEN DEN 9. JULI 1920

1864

O, I MÆND, SOM HAR FØLT, AT GUD FADER OS SLOG,
OG AT HJERTET BLEV STORT VED HANS SLAG,
VÆRE MED PAA VORT DEJLIGE KORSFARETOG
UD TIL SLESVIGS BEFRIELSESDAG

1920

NU ER DAGEN DER! VI VIL HJEM, HJEM TIL DANMARK!

Den smukke Sølvkande opbevares nu blandt Slægtens Arvesølv som det dyreste Klenodie.

Skrumsager, der døde 6. Januar 1921, blev ved Genforeningen udnævnt til Kommandør af Dannebrog af 2. Grad.

THØSTE THØSTESENS LINDETRÆ

Træet, der visnede, og Træet, der groede!

Gaardejer Thøste Thøstesens i Fæsted havde i sin Have et smukt Rønnebærtræ, som han ønskede at flytte om paa Gaardspladsen, og da han under Verdenskrigen næsten til Stadighed havde Indkvartering af tyske Soldater, der gjorde Tjeneste som Vagt langs den nu udslettede Kongeaa-Grænse, var der blandt disse en Soldat, som havde særlig Forstand paa Træplantning. Denne Soldat tilbød at flytte Rønnebærtræet, hvad Thøste Thøstesens var meget glad for. Flytningen foretoges i November 1917, og da Soldaten var færdig med at

plante Træet paa Gaardspladsen, sagde han: „Nu gror dette Træ lige saa sikkert, som Tyskerne sejrer i Krigen!“ — „Saa gid da Træet aldrig skyder et eneste grønt Skud, thi saa planter jeg et nyt Træ, ikke paa tysk, men paa dansk Grund,“ svarede Thøste Thøstesen. — „Hov, Hov!“ sagde en flink, lille Løjtnant (Reserveløjtnant Freiberg, Amtssekretær fra Itzehoe), der overværede Plantningen.

I Foraaret 1918 stod Rønnebærtræet med store Knopper og skød friske, grønne Skud, og Løjtnanten gik meget fornøjet omkring Træet og sagde: „Se nu, hvor vidunderligt Træet blomstrer og grønnes, men nu har vi ogsaa begyndt vores heldige og sejerbringende Offensiv paa Vestfronten, og Krigen faar snart Ende.“ Men paa Sommeren begyndte det ellers saa frodige Træ imidlertid at visne og dø, samtidig med at Befolkningen i Nordslesvig fyldtes af en ubeskrivelig Glæde over den Vending, Krigen nu havde taget, og en Dag sidst i August sagde Thøste Thøstesen til Løjtnanten, som stadig var der i Kvarter: „Jeg tror nu, at det snart er forbi med Tyskland, for se, nu visner Træet, og det gaar snart helt ud og vil ikke kunne grønnes paany næste Foraar, men saa planter vi et nyt, og det skal gro og grønnes her paa samme Sted, MEN DET SKAL GRO I DANMARK!“

Løjtnanten sukkede og sagde stille: „Ja, Thøste Thøstesen, nu ser det for Alvor galt ud for Tyskland.“

Genforeningsdagen, 9. Juli 1920, plantede Thøste Thøstesen et nyt Træ, en Lind, paa det udgaaede Rønnebærtræs Plads, i sin Gaard paa dansk Grund.

TØNDER AMT

„Vi valgte at vort Hjertes Trang
Danmark.“

SPANDET-STENEN

(Spandet Sogn, Hviding Herred.)

Bestyrelsen for Spandet Forsamlingshus rejste i Tiaaret for Genforeningen en Mindesten paa Forsamlingshusets Grund. Den 2 m høje, nærmest søjleagtige Sten blev fundet ved Opdyrkning af en gammel Tørvemose paa Spandetgaards Mark. Der er i Sognet sjældent eller aldrig fundet større Sten, saa det var et ret enestaaende Tilfælde. Den rejstes paa et Stenfundament, og i den let tilhuggede Forside indmejsledes en af Peder H. Smidt, Spandetgaard, forfattet Indskrift:

1920

FOLKEVILJEN FLYTTED

GRÆNSEPÆLEN FREM MOD SYD.

SKILT BLEV SAMMENKNYTTET

TOLK VOR TAK OG SLÆGTENS FRYD

Den nederste Linje er paa Stenen fraskilt de øvrige ved en dybt indhugget Skillelinje for at fremhæve, at de tre første Linjer fortæller, hvad der skete i 1920, medens den sidste tolker Glæden over det skete.

Søndag den 15. Juni 1930 blev Stenen afsløret. Festen var begunstiget af Vejret, og fra Gaarde og Huse vøjede Flag ved Flag. Den næsten 97-aarige »Gamle Smidt« foretog, siddende i sin Stol, Afsløringen. Mange havde Taarer i Øjnene, da den gamle Mand bevæget drog Flagdugen, som dækkede Stenen, til Side og udtalte: »I Guds Navn afsløres Genforeningsstenen. Jeg vil haabe og ønske, at der maa blive værnet og fredet om den, og at den til alle Tider maa staa som Minde om Genforeningen i 1920.«

Forsamlingshusets Formand, Gaardejer Peder H. Smidt, Spandetgaard, holdt derefter Afsløringstalen.

Naar Tungerne tic, skal Sten tale! Saa er det vort Ønske og vort Haab, at denne Sten maa staa gennem Tiderne og tale til kommende Slægter om, at Befolkningen, som levede her mellem Kongeaaen og Flensborg Fjord i 1920, var dansk af Tunge, af Æt og af Id, og at det var os en Hjertens Fryd at give Danmark — Bejleren fra Nord — vort Ja og blive genforenet med vort gamle Fædreland. Og saa er det vort

Haab og Ønske, at Stenen maa staa paa denne Plads i et frit og selvstændigt Danmark, saa længe Bølgerne ruller, blandt en Befolkning, »hvor man Fædres Minde ærer, Troskab har sit Bo, hvor ved Bøn og Sang man nærer Fædres Haab og Tro«. Med dette Ønske vil vi raabe et Hurra for gamle Danmark, vort lille, kære Fædreland. Danmark leve! Forsamlingen istemte staaende og med blottede Hoveder: *Vort gamle Danmark skal bestaa, saa længe Bøgen spejler sin Top i Bølgen blaa.*

Den efterfølgende Fest i Forsamlingshuset sluttede med Afsyngelsen af Grundtvigs Sang: *Udrundne er de gamle Dage.*

Forsamlingshusets Bestyrelse vedligeholder Mindestenen.

ARNUM-STENEN

(Højrup Sogn, Hviding Herred.)

Højrup Sogns Beboere afslørede paa 17-Aars Dagen for Afstemningen i I. Zone en Genforeningssten, der har faaet sin Plads i Arnum, som er Sognets Knudepunkt.

Mindestenen, der blev fundet i Præstegaardens Mose, staar i et Anlæg paa en spids Trekant, hvor Mejerivejen støder til Bygaden. Et 5-Mands Udvalg forestod Rejsningen og bestemte Indskriften:

HØJRUP SOGNS
GENFORENINGS MINDE
1864 — 1920

KOMMENDE SLÆGTER JEG MELDER OM
TROSKAB, VILLIE OG RET
GUD VELSIGN DET DANSKE
LAND OG FOLK

En stor Forsamling havde indfundet sig til Afsløringen, 10. Februar 1937. Gaardejer Hans Birk, Arnum, holdt Festtalen ud fra Stenens Indskrift og foretog Afsløringen. Festen fortsattes derefter i Banegaards-salen, hvor Hovedtalerne holdtes af Adjunkt, Dr. K. Bock, Haderslev, og Bankdirektør Clausen, Gram.

Kommunen værner og vedligeholder Anlægget og Mindestenen.

ARRILD-STENEN

(Arrild Sogn, Hviding Herred.)

I 1927 faldt der i Arrild ved forskellige Lejligheder enkelte Udtalelser om, at Genforeningen var et tvivlsomt Gode, hvad der i særlig Grad smertede den gamle Danskhedens Forkæmper, Peter Kjær, hvorfor han,

som en direkte Protest imod disse pessimistiske Røster, besluttede at rejse en Genforeningssten i Byen.

Ved Venners og Naboers Hjælp blev en 1.5 m høj Natursten udgravet og slæbt faa Meter fra Findestedet til en Plads ved Kirkegaarden, hvor den rejstes paa et lavt Stenfundament foran en høj Flagstang, hvortil der anonymt blev skænket et stort Flag. Paa Stenens Forside staar de enkle Ord:

MINDE
OM
GENFORENINGEN
1920

Stenen ved Arrild Kirkegaard.

Søndag den 6. Marts 1927 afsløredes Stenen ved en Festlighed, der paa Grund af Regnvejrr maatte henlægges til Forsamlingshuset. Her holdt Peter Kjær Festtalen, rigt krydret med Citater fra hans egen Digtning. Derefter talte Amtslæge Lausten-Thomsen, Tønder, der er født i Arrild.

— Den 25. Maj samme Aar besøgte Kongen Arrild, og da Peter Kjær viste Kongen Genforeningsstenen, sagde han: Vi har rejst denne Sten, for at den skal staa som Minde om, at det kan nytte at blive staaende paa den Plads, Vorherre har sat os paa, og fremsagde derefter følgende Vers:

Den Post, hvorpaa vi engang staa,
maa holdes uden at flytte,
og ej engang vi spørge maa,
om det i Grunden kan nytte.
Men naar engang er endt vor Vagt,
det Skudsmaal vi ej maa miste,
at der om os maa blive sagt,
at vi trofast stod til det sidate.

Ved samme Lejlighed overrakte Kongen Peter Kjær Sølvkorset.

27. November samme Efteraar døde Peter Kjær, hvis Minde vil blive bevaret, og hvis Rim vil leve gennem Slægtled. Hans sidste væsentlige Indsats for Danskhedens Sag blev Rejsningen af Genforeningsstenen, som han ved Afsløringen overdrog til Byen.

HØNNING-STENEN

(Arrild Sogn, Hviding Herred.)

Ved et Møde i Hønning Skole den 25. Januar 1923 foreslog Lærer R. Udengaard, at Skoledistriktets Beboere skulde rejse en Genforeningssten, og der nedsattes et Tremandsudvalg til at forestaa Arbejdet. Paa en Mark tilhørende Gaardejer Birk, Fiskholm, blev der fundet en 2 m høj mørkegraa Granitsten, som var velegnet til Mindesten. Den blev rejst i et Hjørne af Skolegaarden, og paa Forslag af Lærer R. Udengaard indhuggedes ovenover to korslagte Dannebrogslag Aarstallet:

Og derunder:

1864
RET FOR MAGT
10. FEBRUAR
9. JULI
1920

10. Februar 1923 blev Stenen afsløret. Lærer R. Udengaard udtalte: Saa er vi atter samlet til Fest. Denne Gang for at afsløre en Sten og mindes Afstemningsdagen for tre Aar siden, som bragte os hjem til gamle Danmark. Siden hin Dag har vi levet sammen saa vel i onde som gode Dage, men lad os glemme de onde og opfriske de lyse og skønne.

Husker I, da vi paa Genforeningsdagen med Flag ved Flag gik op paa Peter Møllers Mark, hvorfra Ribe Domkirke kan ses, og afbrændte et mægtigt Glædesblus. Husker I, da et smukt Dannebrogslag ved en festlig Lejlighed overrakte Skolen. Og husker I fremfor alt, da Børnene skrev til Kongen og Dronningen og udbad sig Majestæternes Portrætter. Børnene blev ikke skuffet. Billederne kom og ophængtes ved en Festlighed, som Deltagerne sikkert aldrig glemmer. Paa den Dag sendte vi Kongen en Hilsen. I Dag vil vi her ved denne nyrejste Sten udraabe et Hans Majestæt Kong Christian den Tiende længe leve!

Og vi vil heller ikke glemme de danske Mænd og Kvinder, som i Dag lever under vanskelige Kaar sønden Krusaa og Skelbæk. Deres Kamp skal ogsaa være vor. Med det Løfte lader vi Dækket falde.

Mindestenen vedligeholdes af Skoledistriktets Beboere.

DALER-STENEN

(Daler Sogn, Højer Herred.)

Daler Ungdomsforening tog Initiativet til, at der paa Møllebakken i Daler rejstes en Genforeningssten. Bygmester M. Sørensen, København, der er født i Daler, skænkede dog Ungdomsforeningen 200 Kr.

til dette Formaal, og Gaardejer Jes Thomsen, Østerby, gav Stenen, hvis Indskrift er forfattet af Ungdomsforeningens daværende Formand, Gaardejer Hans Danielson i Glærup.

Øverst staar Kongens kronede Navnetræk og derunder:

STEN VI SATTE
TIL MINDE OM
AARET, DA VI AF
UDLÆNDIGHED LØSTES
1864 — 1920

Ved Afsløringen 16. Januar 1934 talte Peter Grau, Pøl. Festen fortsattes om Aftenen i det nærliggende Forsamlingshus. Her holdtes Hovedtalen ligeledes af Peter Grau, hvorefter Grd. Chr. Nissen, Daler, udtalte:

„Den Plet, hvorpaa vi nu har rejst vor Genforeningssten, er en gammel Kæmpehøj, der hermed er fredet.

Paa Højen stod indtil 1913 en gammel Stubmølle, der skal være flyttet herover fra Fyn Anno 1770. Dette Aarstal stod oppe, i Hatten af Møllen, der brændte Natten mellem den 2. og 3. Marts 1913. Samme Nat, Møllen brændte, døde Daler Sogns gamle Lærer, Degn Peter Jessen (Broder til Red. Jes Jessen) under et Besøg hos sin Søster paa „Okagaard“.

Han var Lærer her i Daler i 22 Aar. Som en af Jessens gamle Elever synes jeg, vi ved Rejsningen af denne Genforeningssten skal mindes de to Brødre Jessen, der med stærke Baand særlig var knyttet her til Vesteregens. Disse to gode, danske Mænd har hver paa sin Maade arbejdet for Danskhedens Bevarelse her i Sønderjylland i Tro paa, i Haab om en Genforening med vort Moderland, Danmark, hvilken de ikke opnaaede at se, selv om det var deres Ønskers store Maal.“

Den gamle Stubmølle blev forøvrigt anvendt som Motiv paa den ene Side af de i Overgangstiden fra tysk til dansk anvendte Pengesedler for Daler Sogn. Sedlerne havde følgende Tekst:

DEN GAMLE BOCKMØLLE I DALER
BYGGET 1770 — NEDBRÆNDT 1913

VI HAR SAA OFTE SAAET I LÆNGSEL OG TRANG
I DETTE AAR DA AVLER VI MED GLÆDE OG SANG

Ungdomsforeningen værner og vedligeholder Mindestenen.

Stenen paa Møllebakken i Daler.

SØNDER-SEJERSLEV-STENEN

(Emmerlev Sogn, Højer Herred.)

I umindelige Tider havde der henligget en stor Sten i Gaardejer A. M. Lunds Eng i Sønder-Sejerslev, som gentagne Gange forgæves havde været forsøgt flyttet. Paa Forslag af Rentier Søren Hansen Sørensen blev der atter i 1921 gjort Forsøg paa at hæve den for at benytte den til et Minde for de i Verdenskrigen faldne fra Emmerlev Sogn. Det viste sig imidlertid umuligt med de Hjælpemidler, der stod til Raadighed, hvorfor det blev besluttet at kløve den. Kløvningen lykkedes, saa Stenen fik en smuk Form med en jævn Forside, hvori Navnene paa de 26 faldne fra Sognet blev indhugget, og Stenen rejst paa Kirkegaarden. Det fra-kløvede mindre Stykke delte sig i to, hvoraf det største, der maales 1,65 m i Højden og 0,90 m i Bredden blev rejst som Genforeningsminde paa en stensat Jordforhøjning i Hjørnet af Husmand Nicolai Hansens Have lidt Nord for Kirken og ud til Landevejen Højer—Ballum. Paa Stenens Forside indhuggedes:

ADSKILT

1864

GENFORENET

1920

Den 26. September, Kongens Fødselsdag, blev Mindestenen afsløret af Udvalgsformanden, Sognefoged L. N. Eriksen, der udtalte: De to Sten, der fra Tidernes Morgen har været forenet, staar begge rejst som Minde om det store Opgør. Den ene rejst i Sorg over Sognets faldne Sønner, den anden rejst i Glæde over Genforeningen med Danmark vor Moder. Og de vidner om, at den dybe Sorg og den store Glæde kan ligge tæt op ad hinanden. Vi vil lade Dækket falde med Ønsket om, at Stenen igennem de Tider, der kommer, maa staa som et Vidne for Slægterne, at der altid har levet dansk Befolkning i Emmerlev Sogn. Stenen blev ved Afsløringen overdraget til Sogneraadet.

HUSUM-BALLUM-STENEN

(Ballum Sogn, Lø Herred.)

Genforeningsstenen i Husum-Ballum er rejst og skænket Sognet af Gaardejer P. K. Hansen, Nørrehus-Ballum, der personligt har udført alt Arbejdet, ogsaa Indhugningen af Indskriften og Stenens Udsmykning.

Den ikke særlig store, mørke Granitsten rejstes uden Tilhugning paa en høj Cementsokkel i Haven foran Husum-Ballum Forsamlingshus, saa den er synlig fra Vejen, der gaar gennem Byen. Som Udsmykning

har P. K. Hansen øverst indhugget en Kongekrone og derunder Kongens Navnetræk samt to korsstillede Dannebrogslag og den selvforfattede Indskrift:

MINDE
OM
GENFORENINGEN
15. JUNI 1920
SKET VED GUDS RETFÆRDIGHED
OG FOLKETS RET

Valdemarsdag 1923 blev Mindestenen afsløret ved en større Festlighed. Skatteradsformand Hans Lorenzen fra Baadshøl-Ballum talte og foretog Afsløringen. Ved det efterfølgende festlige Samvær i Forsamlingshuset overdrog P. K. Hansen Genforeningsstenen til Sognets Beboere, og Forsamlingshusets Bestyrelse værner og vedligeholder Mindemærket.

FORBALLUM-STENEN
(Mjolden Sogn, Lø Herred.)

Seks af Sønderjyllands Genforeningsstene er rejst og tilhugget af vestslesvigske Bønder, hvoraf de to, Niels A. Jensen, Fæsted, var 76 og Broder Johansen i Forballum 78 Aar, da de, ukendt med Stenhugning, tog fat med primitivt Værktøj og tildannede Mindestenen.

Forballum-Stenen staar ud til Skærbæk—Højer Landevej og lige ved Broder Johansens Fødegård, som er den gamle knudsenske Slægtsgaard, hvor Christen Kold begyndte sin Skolegerning. Stenen er en Syldsten fra en af Gaardens nedrevne Bygninger. Indskriften, der er indhugget ved Hjælp af en Hammer og et afbrækket Stemmejern, er øverst Kongens kronede Navnetræk og derunder:

MINDE
OM
GENFOR-
ENINGEN
15. JUNI 1920

END SKILLER LANDE-
GRÆNSEN SAMME ÆT

Forballum-Stenen.
rejst af den vestslesvigske 78-årige
Bønde, Broder Johansen.

Med Indskriftens nederste Linje har den gamle, nu afdøde, Vest-slesviger formet det korteste og mest rammende Udtryk for Trofastheden imod de Landsmænd, der lever Syd for Krusaa og Skelbæk, og den Kulturkamp, der maa strides ved vor Sydgrænse, saa længe vort Modersmaal lyder. *End skiller Landegrænsen samme Æt*, skønnere og bedre er det næppe sagt af nogen. Den Ros skal Broder Johansen have i sin Grav. Han døde 30. Januar 1934, næsten 90 Aar gammel.

5. December 1923 afsløredes Mindesmærket ved en Fest i den tidligere Frimenighedssal. Hovedtalen holdtes af Skatteraadsformand Hans Lorenzen, Baadsbøl-Ballum, og Broder Johansen overdrog Mindestenen til Sognet, der har ladet opsætte et Jernstakit til Værn for løskommende Kreaturer o. l., da Mindesmærket stod frit paa Marken og ud til den alfare Vej.

RANDERUP-STENEN

(Randerup Sogn, Lø Herred.)

Gaardejer Søren M. Lund, Randerup, rejste i 1927 en Genforeningssten paa sin Mark tæt ved Gaarden og ud til Amtsvejen. Mindestenen har tidligere staaet som Støttesten under en Bro ved Brede Aa's Udløb i Vesterhavet.

Indskriften og Udsmykningen er øverst Kongens kronede Navnetræk samt to korslagte Dannebrogssflag paa Stang og:

MINDE
OM
GENFORENINGEN
15. JUNI 1920

Valdemarsdag 1927 afsløredes Mindesmærket af Skatteraadsformand Hans Lorenzen, Baadsbøl-Ballum, men da det var en forrygende Blæst, maatte Resten af Festen henlægges til Søren M. Lunds Stuer, hvor da værende Redaktør Johannes Vejlager, Bramminge, talte om Genforeningsgaven som en Opgave for det danske Folk.

Det var Planen i det efterfølgende Efteraar og Foraar at tilplante et større Areal omkring Mindestenen, saa der med Tiden kunde blive et lille Anlæg, der sammen med Mindestenen skulde overdrages til Sognet. Anlægget blev dog aldrig tilplantet, og da Søren M. Lunds Gaard nogle Aar senere solgtes ved Tvangsauktion, og Gaardens nye Ejer ikke værnede om Stenen, flyttede Sognets Beboere 15. Juni 1934 Stenen til en Plads midt i Byen, skænket af Gdr. Jakob Dalmann. Ved denne Lejlighed afholdtes en lille Festlighed, hvor Stedets Præst og Lærer talte, og samtidig overtog Kommunen Vedligeholdelsen af Mindestenen.

BREDEBRO-STENEN

(Brede Sogn, Lø Herred.)

Genforeningsstenen i Bredebro er rejst af Forskønnelsesforeningen for Brede Sogn med Støtte af Sagflører Mandal Bertelsen, København, der er født i Brede Sogn. Sagføreren drog som ung ud fra sit Fødesogn, men glemte ikke sin Hjemstavn, idet han blev en af Sønderjydernes ivrigste Talsmænd i København.

Mindesmærket bestaar af to Stengrupper, der er opstillet efter Tegning af Arkitekt H. Hansen, København, paa et af Rentier Hans Beyer Nielsen, Bredebro, skænket Grundstykke, beliggende ved Vejkrydset Ribe—Tønder—Ballum Vejene. To Laager fører fra Vejen ind til den indhegnede Plads. Hovedstenen er en ret høj Granitsten, der til hver Side staa flankeret af fem mindre, hvoraf de to nærmeste til hver Side er prydet med Chr. IX's og Chr. X's Navnetræk og Aarstallene:

1864 — 1920

Paa Hovedstenen staa:

TIL

MINDE

OM

GENFORENINGEN

Søndag den 2. Oktober 1927 afsløredes Mindesmærket ved en Festlighed, der havde samlet mange af Byens og Sognets Beboere. Byen var rigt flagsmykket, og selve Mindepladsen var pyntet med Guirlander og Blomster. Sagfører Mandal Bertelsen var indbudt til Festen og sluttede sin stemningsbevægede Afsløringstale med Ordene:

Vi rejser nu dette Minde for at understrege den Glæde, vi følte ved efter 56 Aars Fremmedherredømme atter at kunne hejse Dannebrog, og vi vil staa sammen med vort Folk i onde og gode Dage. Med dette Løfte og Valdemar Rørdams fire Verslinjer: »Vi ved, et Fjeld kan sprænges, og tæmmes kan en Elv, men aldrig kan et Folk forgaa, der ikke vil det selv«, vil vi lade Dækket falde.

Forskønnelsesforeningen værner og vedligeholder Mindesmærket og Anlægget.

DØSTRUP-STENEN

(Døstrup Sogn, Lø Herred.)

Amtets største Genforeningssten er rejst midt i Døstrup By, skraas over for Kirken og Præstegaarden. Sognets Beboere, dog hovedsagelig Døstrup By, har i Fællesskab rejst den store Sten, der ifølge Sagnet i sin Tid er kastet af en Trolde eller Jætte imod Døstrup Kirke. Sagnet

fortæller, at der boede en Jætte i Gassehøje i Skærbæk Sogn, 8 km Nord for Døstrup, som i sit Raseri over Kirkebygningen og Klokkeringningen i Døstrup greb en stor Sten og slyngede den imod Kirken for at knuse Taarnet. Retningen var god, men Stenen naaede ikke sit Maal. Den faldt ca. 40 Meter foran Taarnet, hvor den indtil 1922 sad i Kirkegaardsdiget som en Del af Hegnet. Af Lufttrykket blev Taarnet skævt — hvad der kan ses den Dag i Dag! Folkesagnet fortæller endvidere, at den store Sten, efter at være kastet imod Kirketaarnet af Jætten i Gassehøje, har været Offersten, og der fandtes indtil faa Aar, før Stenen rejstes som Genforeningssten, Spor af en Kilde nogle Meter derfra. Kilden menes at have været en Hellig-Kilde, der hørte med til Offerpladsen.

Denne Sagnsten blev i 1922 af Byens og Sognets Beboere slæbt skraas over Vejen og rejst paa en mindre, indhegnet og beplantet Plads, og paa den ret plane Forside indhuggedes med tydelig Majuskelskrift under en Krone og Kongens Navnetræk:

MINDE
OM
GENFORENINGEN
1920

AF HERREN ER DET SKET
DET ER UNDERLIGT FOR VORE ØJNE

Udvalget, der forestod Arbejdet, bestemte Indskriften, hvis nederste Linjer er fra Davids 118. Salmc, der ogsaa er indhugget paa Genforeningsstenen ved Vestbirk Højskole.

23. Juli 1922 blev Stenen afsløret. Højtideligheden begyndte med Gudstjeneste i Kirken, hvor Pastor H. J. Helms, Mjolden, prædikede, da Sognets tyskfødte Præst var bortrejst. Efter Gudstjenesten gik Forsamlingen i Procession med Frivilligt Drengforbunds Orkester fra Fredericia i Spidsen hen til Stenen, hvor Formanden for Udvalget, Købmand Simonsen, Døstrup, holdt en kort Tale og foretog Afsløringen. Om Aftenen var der festligt Samvær i Forsamlingshuset, hvor Drengorkestret, der var paa Udflugt til Vestkysten, ogsaa spillede.

Kommunen værner om og vedligeholder Mindestenen.

LØGUMGAARDE-STENEN
(Nørre-Løgum Sogn, Lø Herred.)

Beboerne i Nørre-Løgum Sogn rejste i 1924 en Sten til Minde om Genforeningen. Den ikke særlig store Sten blev rejst paa en til For

maalet skænket velegnet Plads ud til Landevejen. Pladsen indhegnedes og beplantedes, og paa en græsklædt Jordhøj i Anlæggets Midte sattes Stenen med Indskriften:

GENFORENINGEN

1920

Grundlovsdag 1924 afsløredes Stenen. Pastor J. C. Nielsen, Tinglev, talte og foretog Afsløringen. Deltagerne samledes derefter i Løgumgaard Efterskoles Gymnastiksal, hvor Hovedtalen holdtes af fhv. Præsident, nuværende Landstingsmand Holger Andersen.

Kommunen vedligeholder og værner om Mindestenen.

ABILD-STENEN

(Abild Sogn, Lø Herred.)

Rejsningen af de mange Genforenings-Mindesmærker i vort Lands forskellige Egne skyldes en Folkevilje, et indre Pres, der skaffede sig Udløsning gennem Handling. — saaledes ogsaa i Abild, hvor der i Aarevis havde været talt om at rejse en saadan Mindesten, og under de spændte internationale Forhold i 1938 blev Folkeviljen og det indre Pres saa stærkt, at Handling maatte følge paa Ord, for *hvad Haanden former, er Aandens Spor*, som Johannes V. Jensen siger.

Stenens Indskrift, formet af Digterpræsten Kaj Munk, er derfor ogsaa blevet et inderligt og stærkt Udtryk for dansk Kultur og nordisk Aand, eller sagt med andre Ord: Genforeningen set i Sammenhæng med Danskhedens tusindaarige Kamp i Sønderjylland som Nordens Forpost imod Syd.

Selve Arbejdet med Mindesmærkets Rejsning formede sig i Korthed saaledes:

En Dag i Foraaret 1938 — samtidig med Østrigs Indlemmelse i Tyskland — da Forstander Folke Trier Hansen, Abild Landbohjem, var ude for at indbyde Folk til et Møde, blev han af en Mand Nord for Byen standset med Ordene: »Nu har jeg fundet Genforeningsstenen — og vi maa hellere se at faa den stillet op med det samme.« . . . . .

Forstander Folke Trier Hansen henvendte sig derfor, efter at have besigtiget den afdækkede Sten, til *Dansk Samfund* i Abild, og der ned-sattes et Femmandsudvalg til at forestaa Rejsningen. En Indsamling i Sognet indbragte ca. 200 Kr., og Sognets Fadderskabskreds i Ringkøbing gav et tilsvarende Beløb, og dermed var den økonomiske Side af Sagen i Orden.

Det viste sig imidlertid til alles Skuffelse, da den fundne Sten blev udgravet, at den var uanvendelig til Formaalet; den var lagdelt og skør,

saa den ikke taalte Indhugning. Men samme Dag, som dette blev konstateret, afdækkedes der paa en Mark Øst for Abild en stor, grovkornet Granitsten, hvis Form og Størrelse var den bedst tænkelige for en Bautasten. Den følgende Søndag blev Stenen, hvis Vægt var godt 5 Tons, udgravet og senere af en Vognmand kørt til Abild Landbohjem, hvor den med Ryggen mod Nord og Front mod Syd rejstes paa en Grønning ud til et Vekryds ved Hovedvej Nr. 11, Tønder—Ribe m. v.; og sidst i Juni 1938 var Indskriften, Kaj Munks Vers med Tilføjelse af Aarstallet for Stenens Rejsning, indhugget af Kunstneren Alf Trier Hansen, stilfuldt og med ophøjede Bogstaver, præget af slægtsbundet dansk Kultur.

FRA
NORDEN
KOM JEG,
NU STAAR JEG KVÆR
OG VIDNER:
SE DET ER
DANMARK
HER

19 38

Afsløringen, der var bestemt til Genforeningsdagen, maatte udsættes af Hensyn til Mødeforbud paa Grund af Mund- og Klovsyge, og først paa Kongens Fødselsdag, 26. September 1938, afholdtes en stemningsfuld Afsløringsfest i nordisk Aand. Det stedlige frivillige Brandkorps' Orkester spillede paa Festpladsen, og de fem nordiske Flag vajede ved Mindestenen, der stod hyllet i et gammelt Dannebrogslag, som indtil 1864 havde vajet over danske Forsamlinger i Sønderjylland, men siden været opbevaret af en trofast dansk Kvinde, der før sin Død overgav det til Sygeplejerske Søster Ellen, Ribe, med Bøn om, at hun vilde lade det komme tilbage til den genforenede Landsdel, saa det, naar det var slidt op, kunde begravnes i Sønderjyllands Jord.

Grd. Hans Andersen, Kongsbjærg, bød som Formand for *Dansk Samfund* velkommen til Deltagerne fra Sognet, Tønder By og enkelte Venner fra fjernere Egne.

Kaj Munk traadte derefter hen til Stenen og udtalte: I mangfoldige Aar laa denne Sten skjult og uden Mæle, som en Del af Norden i Danmarks Muld, men en Dag blev den vækket af sin tusindaarige Søvn. Nu maatte den tale. Tidens Fylde var kommen. Og nu staar vi her i et forunderligt Øjeblik paa vor Konges Fødselsdag, i Aarets skønneste Maaned, med høj, blaa Himmel hvælvende over os, og en frisk Brise strygende ind fra Havet, men samtidig lægger Angst og Spænding et

Tryk ind over os alle. I en saadan Stund lader vi Stenen, der staar her, vidunderlig skøn at skue, prydet med et Flag, der er os helligt, vise sit Ansigt og tale Sandhed: *Her er Danmark!* Men der skal ikke mange af de moderne Helvedskræfter til for at vælte denne Sten over Ende, og skulde nogen gøre det, saa har den staaet her som Udtryk og Symbol for det Sind, der har vist sig ikke at kunne løbes over Ende, og saadan skal den da tale til det Danmark, der færdes forbi paa Vejen.

Forsamlingen blottede Hovederne, og Kaj Munk udtalte, idet han drog det gamle Dannebrogflag til Side: »Lad den Plet Jord, du staar paa, Sten, være dansk til Tidens Ende!»

Efter Afsløringen var der festligt Samvær i Landbohjemets Sal.

RENDS-STENEN

(Burkal Sogn, Slogs Herred.)

Vort Lands sydligste Mindesten for Genforeningen er rejst i den nordvestlige Udkant af Rends af de danske Beboere i Byen med Støtte af Tønder Amts Vejvæsen, der skænkede Grunden og fremskaffede og rejste Stenen paa en Høj, dannet i bogstavelig Forstand af Byens Fællesjord, idet der paa Vejen fra Rends til Grænsen i en forrygende Sandstorm lagde sig en Mængde Sand fra de tilstødende Marker, som næsten umuliggjorde al Færdsel, hvorfor Vejvæsenet for at gøre Vejen farbar maatte bortkøre det paaføgne Sand, der kørtes til en Trekant midt i Vejgaflen nordvest for Byen. Det blev til en anselig Høj, paa hvis Top Bautastenen, der er hentet fra Nr.-Smedeby Grusgrav ved Krusaa, hvorfra tidligere Mindestenen ved Tinglev ogsaa er udgravet, rejstes paa en lav Stensætning og ved Siden af en høj Flagstang.

Udvalget, der forestod Arbejdet, og hvis Formand var Amtsraadsmedlem H. P. Johansen, tilvejebragte Midlerne til Stenens Rejsning ved en Indsamling i Byen, ligesom det bestemte Indskriften:

MINDE
OM
GENFORENINGEN
1920

REJST AF DANSKERNE
I
RENDS

Stenen i Rends.

Paa Bagsiden indhuggedes Kong Christian X's kronede Navnetræk. Afstemningsdagen, 10. Februar 1927, afsløredes Stenen ved en Fest, der sent vil glemmes i Rends. En Deltager giver følgende Skildring heraf:

I det mest straalende Februar-Vejr afsløredes i Eftermiddag den af de danske Beboere i Rends rejste Mindesten for Genforeningen. Uvilkaarligt lagde man Mærke til det smukke Vejr, til Solskinnet og den lette Brise, der netop lige kunde bevæge Flagene og af og til naaede at udfolde dem helt. Mange tog ogsaa Varsel af Vejret og haabede paa, at som Dagene nu længes, gaar det ogsaa paa anden Maade imod lysere Tider. Paa den Baggrund maa den store Tilslutning til Festen ses; thi sjældent har der været samlet saa mange i Rends. Det blev en Mærkedag for Byen. Deltagerne samledes ved Efterskolen for i Procession at gaa gennem Byen til den rejste og i Dagens Anledning smykkede Mindesten, for hvilken Dækket, efter at Musikken havde spillet: *Der er et yndigt Land* og *Kong Christian*, blev draget til Side, mens alle blottede Hovederne. Udvalgsformanden, Amtsraadsmedlem H. P. Johansen, holdt derefter synligt bevæget Afsløringstalen. Ingen af Deltagerne vil glemme denne Stund og det Syn at se den aldrende, men ranke nationale Veteran med det sølvhvide Haar og Skæg staa i Glansen af den synkende Sol og under det bølgende Dannebrogssflag, som kun faa har elsket som han. Den korte, men mandige Tale greb alle:

Det er en stor Glæde for mig at staa her i Dag og indvie dette Minde om den glædeligste Begivenhed i Sønderjyllands Historie. Tak til Gud, at han lod vor skønne Drøm gaa i Opfyldelse, og en personlig Tak for, at han undte mig Helsen til i Dag. I den mørkeste Tid efter Genforeningen (Krisen 1925—27) er denne Bautasten rejst til Vidne om, at vi ikke har fortrudt vort Valg i 1920. Forbigaaende økonomiske Vanskeligheder kan ikke kue os, og vi lader os ikke sælge for Guldfuglens Judaspenge! (Tysk Kapital i Grønseegnene.) Stenen skal vidne for Slægterne nu og Slægterne, der kommer, at vi er danske, og vi vil vedblive at være danske, og at vi ikke er bange for at vise det. Lad os raabe et rungende Hurra for vor Konge, vort Flag og vort Fædreland!

Forsamlingen gik derefter tilbage til Efterskolen, hvor begge Salene fyldtes til sidste Plads. Amtslæge Lausten-Thomsen, Tønder, talte om de forløbne syv Aar siden Genforeningen og fremhævede skarpt og bestemt, at ingen Landegrænse er sat med større Ret end vor Sydgrænse. Vi kan trygt fæste Bo i vort Hus, udtalte Amtslægen. Er der noget fast og urokkeligt i denne Verden, er det denne Grænse, der er trukket her tre Kilometer sønden for Rends. 46 Stater har været med til at fastlægge den og garantere for den, og Tyskland, som er det eneste Land, der er interesseret i at faa den rokket, har ved at gaa ind i Folkenes Forbund selv anerkendt den. — — —

Sogneraadformand Jørgen Tinglef talte for Sognets to tilstedeværende Veteraner og Dannebrogsmænd, Jørgen Nissen og Mathias Sørensen, der var Festens Æresgæster.

Først sent sluttede Festen med, at Forsamlingen begejstret gav Tilslutning til Forstander Randlev-Jensens Forslag om at sende Kongen et Telegram, der fik følgende Ordlyd:

„Danske Mænd og Kvinder, samlet til Afsløring af en Genforeningssten i Rends, sender fra Efterskolen Deres Majestæt vor Hilsen, idet vi udtrykker vor Glæde over at høre til Danmark.

H. P. Johansen.“

Tønder Amts Vejvæsen, som har foretaget Beplantning omkring Stenen, værner og vedligeholder Mindesmærket, der er en Pryd for Byen.

TINGLEV-STENEN

(Tinglev Sogn, Slogs Herred.)

Gæstgiver og Trælasthandler L. J. Petersen, Terkelsbøl, havde gennem længere Tid ønsket at rejse en Sten til Minde om Genforeningen, men kunde ingen passende Plads finde, hvorpaa den kunde rejses, inen ved en Vejregulering i 1925 fremkom en Trekant, omgivet af Veje. Den nationalt interesserede Gæstgiver og Købmand saa straks, at denne Plads var ideel til Rejsning af det paatænkte Mindesmærke. Han satte sig derfor i Forbindelse med Vejinspektøren, som syntes godt om Planen og gav Tilladelse til Stenens Rejsning, ligesom Vejassistent Hansen, Tønder, og et Par af hans Folk hjalp til med at opbygge et Fundament af store Granitsten og Cement, der ved Tilkørsel af 50 Læs Jord skjultes, saa det af Udseende blev en ret stor Jordhøj, der senere tilsaædes med Græs, ligesom Vejvæsenet foretog nogen Tilplantning.

L. J. Petersen købte derefter i den store Grusgrav ved Nr.-Smedeby ved Krusaa, hvorfra Stenen, der i 1927 rejstes i Rends, ogsaa blev hentet, en stor, velformet Sten, som paa Lastbil transporteredes til Tinglev, hvor den blev rejst paa den førnævnte Jordhøj uden for Tinglev By ved de tre Veje.

Tinglev-Stenen.

Paa Stenen indhuggedes:

**DENNE STEN REJSTES
TIL MINDE OM
GENFORENINGEN
1920**

I Dagene først i Juni 1925 blev Stenen opstillet, men der var ingen Højtidelighed eller Fest i den Anledning. For L. J. Petersen var det Hovedsagen at faa Stenen rejst.

Tønder Amts Vejevæsen, der ejer Trekanten, hvorpaa Stenen staar, værner og vedligeholder Pladsen og Mindestenen.

AABENRAA AMT

„Med snilde Hænder og vaagen Aand
I vandt det tabte tilbage.“

GENNER-STENEN

(Øster-Løgum Sogn. Sønder-Rangstrup Herred.)

Ved et Vejkryds nedenfor den nye, højtliggende Genner Kirke har Egnens Beboere rejst en anselig Sten til Minde om Genforeningen.

Mindestenen, hvis Vægt er omkring 8 Tons, blev fundet i en Skøv ved Genner Strand tilhørende Chr. Lund, Slibemølle. Paa en Blokvogn slæbtes den ved Menneskekraft, to Spand Heste og en Lastbil til Kirkebakken, hvor den nu staar med sin brede, plane Fod paa Jordsmonnet uden synligt Fodstykke eller Fundament og med Indskriften, forfattet af Chr. Lund, Slibemølle:

GENFORENINGEN

1920

MÆLE JEG FIK AT VIDNE FOR NORDEN,
DANSK ER HER SPROGET, FOLKET OG JORDEN

Ved Afsløringen 15. Juni 1936, der formede sig som en for Egnens Beboere uforglemmelig Fest, var der en talrig Repræsentation fra Ryslinge Valgmenigheds Fadderskabskreds.

Formanden for Udvalget, der havde forestaaet Stenens Rejsning, Vognmand Jep Gormsen, mindedes i sin Velkomsttale H. P. Hanssen, og Pastor A. Moos, Aabenraa, der foretog Afsløringen, udtalte, idet Fanerne sænkedes, og Forsamlingen blottede Hovederne: »Maatte denne Sten staa her paa Bjerget i Aarhundreder som et Vidne for kommende Slægter om, at der her har levet Mænd, der vilde øve Daad i fælles Virke.«

Om Aftenen fortsattes Afslørings- og Genforeningsfesten i Forsamlingshuset, der var fyldt til Trængsel.

Stenen ved Genner Kirke.

LØJT KIRKEBY-STENEN. I.

(Løjt Sogn, Rise Herred.)

Paa en aaben Plads midt i Løjt Kirkeby, mellem Forsamlingshuset og Kirken og ud til Byens Hovedvej, har Beboerne rejst Sognets Genforeningssten. Der havde gennem flere Aar været talt herom, men først ved Afstemningsfesten 10. Februar 1936 blev den endelige Bestemmelse taget, og samtidig nedsattes et Udvalg til at lede Arbejdet.

Af de Sten, der kunde være Tale om at anvende, valgtes en godt 2 m høj, slank Sten, som laa i et Dige ved en Markvej, »æ Bækfart«, mellem Fasbro og Barsø Kirkeby. Stenen var forøvrigt af to af Sognets bedste, danske Mænd for Aar tilbage udset til Genforenings-Mindesmærke, og da de to Mænd siden var afgaaet ved Døden, hædredes deres Minde indirekte ved netop at anvende den af dem udsete Sten. Malermester Jes de Laurent forfattede Indskriften:

1920

KOMMENDE SLÆGTER

JEG MELDER

OM TROSKAB, VILJE

OG RET

9. Juli 1936 var der Afsløringsfest. Det stedlige Sangkor indledede, og Hovedtalen holdtes af Direktør M. Hammerich, Tønder.

Grunden, hvorpaa Stenen staar, er af Kommunen tilskodet Forsamlingshuset, der sørger for Mindesmærkets Vedligeholdelse.

Stenen i Malermester Jes de Laurent's Have i Løjt Kirkeby.

LØJT KIRKEBY-STENEN. II.

(Løjt Sogn, Rise Herred.)

Løjt Kirkeby har to Genforenings-Mindesmærker: et offentligt og et privat. Det sidstnævnte rejstes 16 Aar før det offentlige, idet Malermester Jes de Laurent, som har rejst det i sin Have, allerede havde en Sten opstillet, og Indskriften saa vidt indhugget, at han paa Genforeningsdagen 9. Juli 1920 kunde tilføje Datoen, og Kl. 11, da Statsraadet afholdtes paa Amalienborg, og Kongen underskrev Genforeningsloven, indmejsle det sidste Punktum.

Indskriften, hvis øverste Linje følger Stenens Runding, er:

VI KOM HJEM!
MINDE
OM
GENFORENINGEN
DAGEN
D. 9. JULI 1920

Mindesmærket, der er rejst paa en ret høj Stensokkel, er stadig i Jes de Laurents Privateje.

RISE-HJARUP-STENEN

(Rise Sogn og Herred.)

Paa en indhegnet Plads ved Rise-Hjarup Skole og ud til den alfare Vej er Amtets største Genforeningssten rejst. Det er en Kolos paa godt 9 Tons, skænket af nu afdøde Gaardejer Kjær, Lerskov, Øster-Løgum Sogn, paa hvis Mark den er fundet. Under Ledelse af en sagkyndig Mand fra Aabenraa slæbte Byens samtlige dansksindede Mænd Kolossen fra Lerskov til Skolepladsen, hvor den rejstes paa et opmuret Fundament, i hvilket er indmuret et Dokument, hvis Ordlyd er:

»Denne Sten er rejst den 3. Juni 1921 til Minde om Sønderjyllands Genforening med Danmark den 9. Juli 1920.«

Paa Stenens Forside er indmejslet:

GENFORENINGEN
1864 — 1920

16. Juli 1921 var der Afsløringsfest, hvor Hovedtalerne var H. P. Hanssen og H. Rud, Aabenraa.

Mindestenen er ikke overdraget til nogen offentlig Myndighed, men kærlige Hænder freder og vedligeholder uden Vederlag Pladsen omkring Mindesmærket.

MJØLS-STENEN

(Rise Sogn og Herred.)

Genforeningsstenen i Mjøl er rejst privat af Christian Heisiel, som personlig har tilhugget Stenen, i hvilken der med ophøjet Skrift staar:

GENFORENINGEN
1920
DET SOM VI TIL
FJENDEN TABTE,
VENNEHAAND IGEN
OS BRAGTE

Stenen i Mjøls.

Christian Heisiel har Ære af det udførte Stenhuggerarbejde og Opstillingen af Mindestenen øverst paa en blomsterbeplantet Stenhøj. Selve Mindestenen, der er ret stor, er skænket af Peter Stepsager, Nr.-Hostrup, der under Verdenskrigen laa ved samme Regiment som Christian Heisiel, ligesom de ogsaa var sammen i en Fangelejr. De to Krigs- og Fangelejrkammerater har saaledes været hinanden behjælpelig med at rejse et Minde for Genforeningen, der for dem betød Hjemvendelse til Moderland, Fødestavn og Hjem. — Mindestenen rejstes uden særlig Højtidelighed Genforeningsdagen 1920.

HJORDKÆR-STENEN

(Hjordkær Sogn, Rise Herred.)

Bygning af en tysk Privatskole ved Hjordkær Station i Sommeren 1930 gav indirekte Anledning til, at der samme Efteraar rejstes en Genforeningssten, idet Sognets store Flertal af dansksindede Beboere ønskede at give Udtryk for deres nationale Sindelag overfor Oprettelsen af den tyske Privatskole. Ja, det var endogsaa Formanden for den tyske Privatskole, Proprietær Andresen, Kristiansminde, der i en Blanding af glad Overmod og godmodigt Naboedrilleri gav Anvisning paa at rejse Stenen, den laa generende for Pløjningen paa en Mark tilhørende Gaardejer Festesen, Gallehus, Nabo til Kristiansminde. Ejeren vilde derfor nedgrave den under Pløjelaget, men Proprietær Andresen, der overværede Forberedelsen hertil, bemærkede: »I kan jo bruge den (Stenen) til Genforeningssten.« Han mente nemlig, at den store, godt 2 m høje og 1 m brede Sten vilde blive for besværlig at hæve, men Festesen svarede omgaaende: »Ja, du siger noget. Det skal ske!«

Faa Dage efter denne Tildragelse blev der nedsat et Udvalg til at fremme Sagen. Indsamlingslister sendtes rundt i Sognet. Gaardejer Festesen sørgede for Udgravningen af den store, blaalige Granitsten og kørte den med et Forspand af fire Heste til Opstillingspladsen, et højtliggende Hjørne, hvor den gamle Oksevej støder til Hovedvej Nr. 10, Skagen—Krusaa.

Tre stensatte Trappetrin fører op til Mindesmærket, paa hvis For-side er indhugget:

MINDE
OM
GENFORENINGEN
1920

FÆDRES FÆRD OG FÆDRES SPOR
VISTE ALTID VEJ MOD NORD

Lærer Therkelsen, Nybøl, har forfattet Indskriften, hvis to nederste Linjer er dikteret af Stenens Plads ved den gamle Hovedfærdselsvej, Oksevejen, ned gennem Jylland, Slesvig og Holsten til Itzehoe.

Hjordkær-Stenen
ved den gamle Oksevej.

Lørdag den 4. Oktober 1930 fandt Afsløringen Sted i et øsende Regnvejr, men til Trods herfor var der samlet op imod 200 Mænd og Kvinder omkring Mindestenen, der afsløredes af Udvalgsformanden, efter at Sognepræsten, F. A. Andersen, havde holdt en kort Tale. Samtidig blev et nyt Flag, skænket af *Sprogforeningen*, indviet og hejst paa den bag Mindestenen rejste Flagstang, under Afsyngelsen af: *Hil dig, vor Fane!*

Ved den efterfølgende Fest i Forsamlingshuset vedtoges det at afsende Telegram til Kongen og H. P. Hanssen.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

STUBBÆK-MINDEHØJ

(Ensted Sogn, Lundtoft-Vis Herreder.)

Foran Ensted Sogns hyggelige, straatækte Forsamlingshus i Stubbæk er der af Andelshaverne rejst en Mindehøj, hvorpaa der blev arbejdet i en Aarrække.

Mindehøjens Jordmasse blev saaledes i 1935 sammenkørt af Sognets Ungdom, og i 1936 tilkørt en Mængde mindre og 10 større Sten, hvoraf Hovedstenen, der er ca. 2 m høj, blev fundet i en Grusgrav, tilhørende Vognmand Frees, Sdr.-Hostrup. Frivilligt Mandskab gravede Kolossen ud og læssede den paa en Blokvojn, hvorefter Vognmanden vederlagsfrit kørte den til Pladsen foran Forsamlingshuset, ud til Bygaden og den velbevarede Bydam.

Mindehøjen blev derefter tilplantet med Stenhøjsblomster og Stauder, men man savnede de nødvendige Midler til Indhugningen af Indskriptioner paa de 10 større Sten, der staar i Kreds ved Højens Fod. Men i 1937 tilbød Sognepræsten, Provst A. M. Nielsen, for hvem Forsamlingshuset, det danske Fælleshjem, var en Hjertesag, at afholde alle de med Indhugningen forbundne Udgifter, ligesom han, sammen med

Lærer A. Sørensen, Hostrupskov Skole, der havde ledet Arbejdet ved Mindehøjen, tog Bestemmelse om Indskrifternes Tekst. Faa Dage efter døde Provsten, saa han opnaaede ikke at se den færdige Mindehøj, til hvis Rejsning han havde taget Initiativet, og hvis Fuldførelse han havde betalt.

De 10 Indskrifters Ordlyd, som alle angiver betydningsfulde Tildragelser i vort Folks Historie, er i Rækkefølge:

VERMUND OG UFFE

THYRA DANEBOD

MAGNUS DEN GODE

18. 5. 1843

(Dato og Aarstal for det første store Skamlingsbankemøde, hvor der bl. a. overrakte P. Hiort Lorenzen et Sølv-Drikkehorn med Indskriften: „Han vedblev at tale Dansk“.)

23. 4. 1848

SLUTTER KREDS OG STAAR FAST

(Det sleavigholstenske Oprør — og dermed Treearskrigens Udbrud.)

6. 7. 1849

(Kampen ved Fredericia.)

25. 7. 1850

(Istedslaget.)

5. 2. 1864

(Tilbagetoget fra Danevirke.)

18. 4. 1864

(Stormen paa Dybbøl.)

Og paa Mindehøjens Hovedsten staar:

10. 2 — 15. 6. — 1920

SAA VI VANDT VOR RET

Indvielsen af Mindehøjen skete ved en større Festlighed paa Kongens Fødselsdag, 26. September 1937. Redaktør Niels Hansen, Aabenraa, holdt Hovedtalen, der var en Gennemgang af Sønderjyllands og Danmarks Historie fra Oldtid til Nutid i Tilknytning til de paa Stenen indhuggede Indskrifter.

FELSTED-STENEN

(Felsted Sogn, Lundtoft-Vis Herreder.)

Et Udvalg med Gaardejer Chr. Hansen Møller, Norballe, som Formand forestod i 1930 Rejsningen af en Genforeningssten i Felsted. Ved frivillige Bidrag indkom godt 900 Kr., og af Gaardejer Jes Fries, Sønder-Hostrup, fik Udvalget overladt en velformet, knap 2 m høj Granitsten, der laa i hans Grusgrav. Og paa en velbeliggende Plads midt i Byen, den tidligere Stationsplads fra den nedlagte Amtsbane, som Felsted Borgerforening har omdannet til Anlæg, blev Mindestenen rejst med Forsiden ud mod Landevejen og med Indskriften:

TIL MINDE OM
GENFORENINGEN

1920

ALT HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET
MØDRENE HAR GRÆDT
HAR DEN HERRE STILLE LÆMPET
SAA VI VANDT VOR RET

REJST AF BEBOERNE I FELSTED
DEN 15. JUNI 1930

Paa Bagsiden:

STØT JEG STAAR,
VIDNE FOR SLÆGTER,
UDLÆNDIGHEDS SAAR
HELES HEREFTER!

Indskriften paa Bagsiden er forfattet af J. C. Clemmensen, Felsted, der ogsaa havde skrevet *Stenens Sang: Støt jeg staar og stille taler til hver lydhør Slægt*, som blev sunget ved Afsløringen her og i Bovrup, der ligger i Nabsognet.

Genforeningsdagen, Søndag den 15. Juni 1930, blev Stenen afsløret ved en Fest, der havde samlet over 1000 Mennesker, hvad der næppe tidligere er set i Felsted. Fra tidlig Morgen vajede Flagene fra Gaarde og Huse, og kort før Afsløringen drog halvtredje Hundrede Børn med hver sit Flag og Aabenraa Spejderkolonnes 20 Mands Musikkorps i Spidsen gennem Byen til Anlægget, hvor den tilhyllede Mindesten stod omplantet af 10—12 Foreningsfaner. Pastor F. J. Smith fra Øsby holdt Afsløringstalen, og samtidig med at Dækket faldt, hejste Frk. Thyra Hansen Møller et af hendes Fader, den gamle Hansen Møller, Krusmølle, skænket 4 m stort Flag paa en ved Stenen rejst 13 m høj Flagstang, skænket af Gaardejer Johan Johansen, Nørballe. Og med blottede Hoveder istemte Forsamlingen: *Der er et yndigt Land.*

Alle Deltagerne vandrede derefter til Kirkegaarden for der at dvæle en Stund ved Mindesmærket over de fra Sognet 89 faldne i Verdenskrigen. Det blev en gribende Stund. Fanen sænkedes, og Forsamlingen mere hviskede end egentlig sang, fordi Graaden kvalte Stemmen: *Slumrer sødt i Slesvigs Jord.*

Mindesmærket værnes og vedligeholdes af Kommunen.

VARNÆS-STENEN

(Varnæs Sogn, Lundtoft-Vis Herred.)

Beboerne i Varnæs rejste i Tiaaret for Genforeningen, som saa mange andre Steder, særlig i Sønderjylland, en Sten til Minde om »Gyldenaaret, der randt af tunge Trængselsaar«.

Initiativet til Rejsningen blev taget af Lærer F. Schmidt, som ogsaa leverede Tegningen til Stenens Opstilling og til Anlægget omkring den, samt bestemte Indskriften:

TIL MINDE
OM
GENFORENINGEN
1920

NU ER ATTER DET SKILTE ET

Den nederste Linje er frit gengivet efter C. Plougs Sang: *Længe var Nordens herlige Stamme.*

Den store, drøje Sten blev fundet i Præstegaardshaven, og med et Forspand af seks Heste slæbtes den til Opstillingsstedet, en fremtrædende Plads ved et Gadekryds i Byens Midte, idet Sadelmager Lorenzen havde overladt en Del af sin Have til dette smukke Formaal. En bred Granitstenstrappe fører fra Vejen op til Mindestenen, i hvis Sokkel er indmuret en Kasse med Dagbladene *Hejmdals* og *Flensborg Avis'* Jubilæumsnummer i Anledning af Tiaaret for Afstemningen, 10. Februar 1920. Rejsningen af Mindesmærket kostede ialt 700 Kr., der indkom ved frivillige Bidrag fra alle Befolkningslag i Sognet.

Grundlovsdag 1930 blev Mindestenen afsløret. Om Eftermiddagen var der Børneoptog med Flag og Sang gennem Byen, og om Aftenen samledes Byens og Omegnens Beboere omkring Stenen, to unge Piger hejste det store Flag, skænket af Varnæs Sogns Ungdomsforening, medens Forsamlingen sang: *Der er ingenting, der maner, som et Flag, der gaar til Top*, hvorefter Lærer F. Schmidt holdt Afsløringstalen og deklamerede et i Dagens Anledning selvforfattet Digt, bygget over Stenens Indskrift. Efter Afsløringen var der Folkefest, hvor Seminarie-

lærer Eskildsen, Tønder, talte om sønderjysk Folkemaal, og Læge Fritz Clausen med Frue, Bovrup, m. fl. underholdt med Sang og Musik.

Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen og Anlægget, men saa længe Fru Sadelmager Lorenzens Helbred slaar til, holder hun Anlægget vedlige — og ingen kan gøre det bedre eller mere omhyggeligt end hende.

BOVRUP-STENEN

(Bovrup Sogn, Lundtoft-Vis Herreder.)

Paa en Kommunen tilhørende Plads ved et Vejkryds midt i Bovrup By, ud for Skolen og op til Aabenraa—Sønderborg Landevej, har Sognets Beboere i 1930 rejst et af Amtets største og smukkeste Mindesmærker for Genforeningen.

Det er en finkornet, lys Granitsten, fundet paa en Mark og skænket af Ejeren. Dens Vægt er godt 8 Tons. Omkring Mindestenen, der staar paa et i Forhold til Vejbanen højtliggende Terræn, er et mindre Anlæg, og paa Stenens Forside er indmejslet:

BEFRIET FRA HALVTREDS
AARS MEN
VI DANSKE REJSTE
DENNE STEN:
FOR FRIHED FRED OG RET
EN TOLK!
GUD SIGNE DANMARK
LAND OG FOLK!

ALTID DET DAGES DOG PAA NY,
HVOR HJERTERNE MORGEN VENTE

Paa venstre Side:

1864 — 1920

Paa højre Side:

MINDET REJST AF DANSKE
MÆND OG KVINDER I BOVRUP
1930

De fire øverste Verslinjer paa Forsiden er forfattet af Købmand Hans Chr. Petersen, Bovrup, og de to nederste er de flere Steder benyttede grundtvigske Linjer fra Sangen: *Den signede Dag*.

Tiaarsdagen for Genforeningen, Søndag den 15. Juni 1930, blev Stenen afsløret af Sognets sidstlevende Veteran, den 88-aarige Snedker Peter Petersen, samtidig med at Købmand Hans Chr. Petersen indviede

et stort, nyt Flag, der blev hejst paa Flagmasten, som var rejst ved Siden af Mindestenen.

Om Aftenen fortsattes Festen i Kroens store Sal, der var fyldt til Trængsel. Hovedtalen holdtes af Læge Fritz Clausen, Bovrup, — den senere nationalsocialistiske Fører.

Kommunen værner og vedligeholder Anlægget og Mindestenen.

GRAASTEN-STENEN

(Graasten Sogn, Lundtoft-Vis Herreder.)

»Borgerforeningen af 1920« foranledigede, at der i Tiaaret for Genforeningen rejstes en Mindesten paa Apotekerbakken i Graasten, paa den af Felsted-Vejens Udmunding i Hovedvej Nr.8 dannede store Vejtrekant.

Den næsten kugleformede, store Mindesten er opgravet paa selve Trekanten, hvor den er rejst, idet der ved Felsted-Vejens Regulering blev foretaget en Afgravning af Apotekerbakken. Trekantens Hjørner er beplantet med Roser, medens den øvrige Del henligger som Græsplæne, paa hvis Midte Stenen er rejst, flankeret af tre Birketræer. Aabenraa Amts Vejvæsen har skænket Grunden, og det nødvendige Beløb til Mindesmærkets Rejsning indkom ved Bidrag fra dansksindede Borgere i Graasten. Bankdirektør O. Paasch, Graasten, var Formand

Stenen ved Graasten.

for Udvalget, der forestod Rejsningen, og Dr. med. Hans Storm, Graa-
sten, har forfattet Indskriften:

15. JUNI 1920
TROSKAB BANDT
VILJE VANDT

Paa Bagsiden:

REJST
DEN 15. JUNI 1930

Samme Dato og Aarstal, som staaar paa Stenens Bagside, foretoges Afsløringen. Dagen indlededes med Klokkeringning. Og efter en Festgudstjeneste i Slotskirken samledes de mange Deltagere omkring den tilhyllede Mindesten paa Apotekerbakken. Dr. med. Hans Storm fremsagde en selvforfattet Prolog:

Vi rejser denne Sten, hvor Veje møder Veje,
vi giver den en Sommerdag til fjerne Slægters Eje.
Den vidne om vort Sind, om vor Glæde i Dag,
at møde Vej og Virke under Danmarks rene Flag.

Den laa i tusind Aar og slumrede i Jorden,
den husker Sagatidens Blink af Sejl og Skjold paa Fjorden.
Den kender Mulden her fortrolig dybt som vi,
og Mænd og Kvinder. Skæbner, drog dens tavse Liv forbi.

Nu satte vi den frem og prentede i Siden
et Fnug af det, vi ved, et Fugledun af Tiden:
den Dag, da det, vi saa i Drømme kun, blev sandt,
da Solen steg, og Skyerne, der knugede os, svandt.

Den store Dag for os, med Glædens Glans forlenet,
den Dag, da vi igen med Danmark blev forenet,
da Flag paa Flag fløj op og Jubelord med dem,
som længe laa i Længsel og endelig brød frem.

Borgerforeningens Formand afslørede derefter Stenen, og med Sangen: *Du skønne Land med Dal og Bakker fagre*, sluttede den enkle, men smukke Højtidelighed.

Kommunen har paataget sig Stenens og Pladsens fremtidige Vedligeholdelse.

RINKENÆS-STENEN

(Rinkenæs Sogn, Lundtoft-Vis Herreder.)

Ved et nationalt Møde i Vinteren 1926 fremkom Tanken om at rejse en Genforeningssten i Rinkenæs, og et Udvalg nedsattes til at forestaa

Rejsningen. Og paa Udvalgets Anmodning blev der paa godt 1 m Vand i Teglhage ved Dalsgaard opfisket en 2 Meter høj, graaliggul Natursten, som paa Blokvogn kørtes til Stationspladsen i Rinkenæs, hvor den rejstes paa et højt, tilhugget Granitfundament. Af de mange indkomne Forslag til Indskriften valgtes et af fhv. Skipper Jes Asmussen:

GENFORENINGEN

1920

VI ER DANSKE
OG VIL VEDBLIVE
AT VÆRE DANSKE

Genforeningsdagen 1926 afsløredes Mindestenen i Overværelse af mange Deltagere fra nær og fjern, Sønderborg Regimentsmusik spillede, og fhv. Skipper Jes Asmussen holdt en smuk og mandig Afsløringstale og overdrog Mindesmærket til Kommunen.

SØNDERHAV-STENEN

(Holbøl Sogn, Lundtoft•Vis Herreder.)

Ved Fjordvejen langs Flensborg Fjord, Danmarks smukkeste Landevej, har *Danske Samfund* for Holbøl Sogn med Tilskud fra *Sprogforeningen* rejst en Mindesten for Genforeningen.

Det er et anseligt og smukt Mindesmærke, og ved Afsløringen, 15. Juni 1936, redegjorde *Danske Samfunds* Formand, Sognefoged Asmus Hansen, Holbøl, for dets Tilblivelse, idet han udtalte: Tanken om at rejse dette Mindesmærke, kom frem ved *Danske Samfunds* sidst afholdte Generalforsamling og vandt stor Tilslutning. Stenen er givet af Gaardejer Hans Christensen, Grimtoft, paa hvis Mark den laa. Indskriften er tegnet af Billedhugger G. Hammerich, København, der ogsaa har givet Anvisning paa Anlæggelse af hele Mindepladsen, og naar Pladsen er blevet noget større end almindeligt ved Genforeningssten, skyldes det nu afdøde H. P. Hanssen. Skal vi et Øjeblik dvæle ved hans Minde. Alle rejste sig og blottede Hovederne, mens Fanerne og Flaget sænkedes.

Indskriften er nogle Linjer fra Forfatteren Marcus Lauesens Kantate til H. P. Hanssens 70-aarige Fødselsdag:

1920

KUN HVAD MÆND VANDT VED RET
UDEN SVÆRD OG BLOD,
DET SKAL LYSE SOM ET SOLSKIN
OVER TIDENS FLOD

Amtslæge, Dr. med. Lausten-Thomsen, Tønder, holdt derefter ud fra Stenens Indskrift den egentlige Afsløringstale.

Danmarks sydligste Strandvej havde dermed faaet et stort, kunstnerisk udført og smukt Mindesmærke, der er Stedet og Genforeningen værdig.

KRUSAA-STENEN

(Bov Sogn, Lundtoft-Vis Herreder.)

Kongens mindeværdige Ridt forbi de væltede Grænsepæle og ombølget af Folkets Jubel 10. Juli 1920, og den videre Færd ned gennem det genvundne Land, over Dybbøl til Krusaa, er mindet ved Rejsningen af fire Natursten — i disse staar Kongefærden mejslet i Granit.

Den sydligste af de fire Sten staar ved det store Vejkryds, faa Minutters Gang Nord for Grænsen ved Krusaa. Paa dette Sted havde Chr. X den 12. Juli 1920, Dagen efter den store Dybbølfest, et uforglemmeligt Møde med de danske Flensborgere og andre Sydslesvigere. Flere Hundrede var sluppet over Grænsen uden Pas og havde ved Vejkrydset samlet sig om to Standere med Indskrifterne: *Forposterne lever i Haabet* og *Danske Flensborgere hilser Danmarks Konge*. Som Ordfører for Flensborgerne holdt Bankfuldmægtig Thomsen en kort og meget bevæget Tale, som Kongen, der selv var bevæget, takkede for, idet han udtalte: »Lige saa lidt som De glemmer os, glemmer vi Dem.« Saa godt man kunde — mange stod og græd — sang man: *Der er et yndigt Land*, inden Kongeparret fortsatte Kørslen vestpaa.

For dette Kongemøde med de danske Sydslesvigere, der vil mindes i vor Historie, saa længe dansk Tungemaal tales, er der af Godsejer J. W. Hansen, Krusaagaard, og Direktør Blume, Nørre-Smedeby Skærfabrik, rejst et overordentlig smukt Mindesmærke paa selve Mødestedet ved Vejkrydsets sydvestlige Hjørne, paa Krusaagaards Jord.

Den store, 2 m høje Mindesten er opgravet i Nørre-Smedeby Skærfabrikis Grusgrav, og Godsejer Hansen har paa en svær Blokvogn kørt den til Pladsen ved Vejkrydset.

Paa Forsiden er indhugget:

HER MØDTE
CHRISTIAN X
DE DANSKE SYD FRA
DEN 12. 7. 1920

I SKAL IKKE BLIVE GLEMT!

Den nederste Linje er Statsminister N. Neergaards Ord paa Dybbøl, som Kongen ved sit Møde med Sydslesvigerne Dagen efter bekræftede.

Stenen ved Krusa.

Mindestenen blev rejst i Marts 1923 og afsløret Søndag den 8. April i Overværelse af en Forsamling paa flere Hundrede Mennesker. Grænsendarmeriets Orkester spillede, og Højtideligheden indlededes med: *Der er et yndigt Land* — den samme Sang, der lød den Dag, som Stenen er et Minde om. Godsejer J. W. Hansen, Krusaagaard, udtalte derefter: Vi har ikke rejst denne Sten, for at den skal staa alene som et Minde om de danske Sydslesvigeres Møde med den danske Konge, men den skal tillige minde alle Vejfarende om den Kulturkamp, der føres af vore Landsmænd Syd for Grænsen og opmuntre disse til at holde ud. Direktør Blume foretog derefter Afsløringen og udtalte Haabet om, at Stenen, som i tusinde Aar havde ligget i Sønderjyllands Jord, lige saa længe maatte staa uberørt af fremmed Haand.

Mindestenen overdroges til den stedlige kommunale Myndighed, Bov Sogneraad, der lovede at værne og vedligeholde den i Fremtiden.

Det syntes saaledes, som Mindestenen, der stod frit og smukt paa Marken ved det stærkt trafikerede Sted, hvor fire Hovedveje mødes fra Syd og Nord, Øst og Vest, var sikret for Vandalisme, men det var dog ikke Tilfældet. Faa Aar senere blev der umiddelbart bag den opført en graa Cementstensbygning, der dannede en uskøn Baggrund for den smukke Mindesten, — og der faldt mange skarpe Ord i den Anledning. I Danmarks Naturfredningsforenings Aarsskrift for 1925—26 findes der saaledes Fotografier og Omtale af de vandaliserende Omgivelser. Det var dog ikke Danmarks Naturfredningsforening, men De samvirkende Sønderjyske Foreninger i Ribe Amt, der tog Initiativet til at faa Stenen flyttet til bedre Omgivelser. Et af den nævnte Forenings Bestyrelsesmedlemmer, Grosserer P. Michaelsen i Lunderskov, der ofte passerede Stedet og saa den begaaede Vandalisme, tilbød at afholde alle Udgifter, saafremt Foreningen vilde foranledige Mindestenen flyttet over paa et af de andre Vejkhjørner. Og med Assistance af Bov Sogneraad, Domæneforvaltningen, Statsskovvæsenet, Fredningsnævnet for Aabenraa Amt, Aabenraa Amtsraad og Ministeriet blev Mindestenen flyttet over paa det sydøstlige Hjørne af Korsvejen, hvor Ministeriet har afgivet en Plads paa 2—300 Kvadratmeter. Og her paa det højereliggende Terræn, hvorfra der er Udsigt over Kobbermøleskov og mod Vest over Padborg og Bov lige til Håved, har Mindestenen ikke blot faaet en smuk og værdig Plads, men ogsaa et Sted, hvorfra Bygninger eller andet skæmmende Anlæg vil være umuliggjort, idet Arealet er fredet. Terrænet var bevokset med Krat og gamle Fyrretræer og temmelig ujævnt med en ret stejl Skrænt ned mod en Strimmel Grønsvær ved Hovedvejen. Efter Plan og Tegning af Gartner Bäckman, Tved ved Kolding, blev Krattet og en Del af de halvvisne Fyrretræer ryddet, og Terrænet planeret, hvorefter der foretoges Beplantning med Buske og nye Træer. Midt i dette nye Anlæg er Mindestenen anbragt paa en lille, firkantet Plads, i hvis Hjørner der staar en gammel Grænsesten, hvoraf een er skænket af Borgerforeningen i Lunderskov, een af Skodborg Kommune og to af Harreby i Hygum Sogn. Fra Hovedvejen fører brede, stensatte Trapper op til Pladsen omkring Mindestenen.

Søndag den 10. Oktober 1926 blev Pladsen og Mindestenen overdraget til Aabenraa Amt. Det havde oprindeligt været Tanken, at Bov Kommune vedblivende skulde sørge for Vedligeholdelsen, som den havde gjort før Flytningen, men paa Foranledning af Amtmand Refslund Thomsen i Aabenraa, der var Medlem af Komiteen, der forestod Flytningen, blev der truffet den Ordning, at Aabenraa Amtsraad overtog den fremtidige Vedligeholdelse af saavel Mindestenen som Anlæg-

get omkring den. Overdragelsen havde samlet en repræsentativ Forsamling. Formanden for De samvirkende sønderjyske Foreninger i Ribe Amt, Redaktør C. Willemoës, Ribe, redegjorde for Flytningen og dens Aarsag og overdrog Ejendomsretten og Vedligeholdelsespligten til Aabenraa Aamtsraad. Derefter talte Amtmand Refslund Thomsen og Faktor Lausten, Flensborg, og Grosserer P. Michaelsen sluttede Højtideligheden med at udtale Ønsket om, at Stenen fra sin nye Plads maatte minde alle Danske, der passerede der forbi, om, hvad Ordene paa Stenen: *I skal ikke blive glemt!* forpligter til, og saa handle derefter. Da vil det i Sandhed blive et værdigt Minde om Mødet med Kong Christian hin uforglemmelige 12. Juli 1920.

*

FOLKEHJEMS GRÆNSESTEN

Der er vel næppe nogen Bygning, hvortil betydningsfulde Afsnit af Sønderjyllands nyere Historie er knyttet, som til *Folkehjem* i Aabenraa. Fra dets Altan holdt H. P. Hanssen sin mindeværdige Tale 17. November 1918, medens Sønderjyderne i Tusindvis stod lyttende i *Folkehjems* smukke Have og hørte om den vidunderlige, snart muliggjorte Genforening med Danmark. — En kvindelig Deltager fortæller i sine Erindringer, at da H. P. Hanssen sluttede sin Tale med at citere Bjørnsøns Vers, der nu er mejslet i Granit trindt omkring i vort Land:

Alt, hvad Fædrene har kæmpet,
Mødrene har grædt,
har den Herre stille læmpet,
saa vi vandt vor Ret,

„da hamrede mit Hjerte under Presset af en Lykkefølelse saa stærk, at den føltes som en Smerte.“

Det er derfor let forstaaeligt, at *Folkehjems* Bestyrelse har ladet opstille en Række af de gamle Grænsesten langs Kongeaagrænsen fra *Folkehjems* Trappe og ud til Gaden. Og disse Sten, her ved den historiske Bygning, leder uvilkaarligt Tanken hen paa Magnusstenens Ord i Skibelund: „— at se Nordens Grænsepæl atter rykket frem mod Syd.“ Den Lykke skulde det times vort Folk at opleve i 1920!

SØNDERBORG AMT

„Til Minde om det Sindelag,
der trofast vogted' Danmarks Sag.“

SØNDERBORG-STENEN

(Sønderborg Købstad, Als Sønder Herred.)

Som Indledning til et stort nationalt Stævne paa Dybbøl, Tiaarsdagen for Genforeningen, blev der i Sønderborg afsløret et Genforenings-Mindesmærke.

Borgerforeningen tog Initiativet til Rejsning og lod fra Bredsted Strand paa Kegnæs hente en Natursten, som paa Blokvojn kørtes til Slotspladsen i Sønderborg, en Transport, der tog 8 Dage, men Stenens Vægt er ogsaa 10 Tons. Paa Slotspladsen, som efter Genforeningen er omdannet til et Anlæg, rejstes Stenen paa en græsklædt Jordhøj. I øverste venstre Hjørne er det danske Vaabenskjold indmejslet, og Indskriften er:

GENFORENINGEN

15. JUNI 1920

VI ER DANSKE

OG VI VIL VEDBLIVE AT VÆRE DANSKE

Paa Bagsiden:

REJST I TAKNEMMELIGHED

PAA TIAARSDAGEN FOR GENFORENINGEN

De nederste Linier paa Stenens Forside er Hans Krügers kendte Ord, som ogsaa benyttedes i Vælgerforeningens Valgopraab ved Afstemningen i 1920, og som nu er indmejslet i 8 Genforeningssten.

Søndag Formiddag Kl. 11, d. 15. Juni 1930, var der omkring den tildækkede Mindesten i Slotsgaarden samlet op imod 6000 Mennesker. Og medens Sønderborg Regimentsmusik og F. D. F.s Orkester spillede, kom, ført af Adjunkt Adler Lund, et Kompagni af Bannerførere, repræsenterende forskellige Foreninger i Sønderborg By og Amt, samt Studentersangforeningen fra København. Fanerne anbragtes i en Halvcirkel om Mindestenen, der stod dækket af et stort Dannebrogslag. Amtmand C. Lundbye holdt derefter en

Stenen paa Sønderborg Slotsplads.

mandig og smuk Afsløringstale. Efter Afsløringen talte Statsminister Th. Stauning, som sluttede med Ordene: Det skal være mit Ønske, at Danskheden hernede, hvis Kærlighed til Fædrelandet altid har været saa umiskendelig, maa vokse og trives, og Landet i al Fremtid indenfor den nuværende Grænse helt og udelt maa forblive sammen med Danmark. — — En Student banede sig Vej gennem Mængden og nedlagde paa de danske Studentersangeres Vegne en Buket Roser ved Stenens Fod, og med Sangen: *Der er et yndigt Land* sluttede Højtideligheden, der dannede Indledning til det store Dybbølstævne om Eftermiddagen. Sønderborg Borgerforening værner om Mindestenen.

AUGUSTENBORG-STENEN

(Augustenborg By, Als Sønder Herred.)

De danske Borgere i Augustenborg rejste i Fællesskab en Genforeningssten i Anlægget *Lille-Skov*. Det er en 2,5 m høj Fraadsten, fundet ved Strandkanten i Slotsparken. Nu afdøde Rentier Andreas Blad var Formand for Udvalget, der forestod Rejsningen. Stenens eneste Udsmykning er Indskriften, som er skraat indhugget paa den smukke, men meget ujævne Forside:

GENFORENINGEN

1920

11. Juni 1925 blev Stenen afsløret. Adjunkt Adler Lund, Sønderborg, holdt Afsløringstalen, og før og efter Afsløringen var der Musik af et Hornorkester.

Kommunen, der ejer *Lille-Skov*, vedligeholder Mindestenen.

NORDBORG-STENEN

(Nordborg By, Als Nørre Herred.)

I 1922 tog Nordborg Sangforening Initiativet til at rejse en Genforeningssten. Og med Assistance af Nordborg Musikforening lod Foreningen afholde et Par Koncerter, hvorved det nødvendige Pengebeløb skaffedes til Veje, men der skulde gaa 6 Aar, inden Stenen kunde afsløres. Som Mindesten valgte en smuktformet, drøj Granitsten ved Pøl Strand, der i sin Tid havde siddet gemt i en ovenfor liggende høj Skrænt, som Bølgeslaget havde udhulet, saa den store Istidsblok kom til Syne og skred ned paa Forstranden. Den laa 300 Meter fra Nedkørslen til Stranden, men da denne Strækning var meget fugtig og næsten bundløs, vilde Transporten kun være mulig under langvarig og haard Frost. Den

ene Vinter gik efter den anden, uden at Foreningen kunde foretage sig noget, da der ikke var nævneværdig Frost. Men endelig i Vinteren 1927—28, under en lang og haard Frostperiode, var det gunstige Øjeblik kommet. Sangforeningens yngre Medlemmer med Formanden, Konsulent H. Frederiksen, i Spidsen fik efter tre Dages Slid Kolossen læsset paa en Blokvogn, men det værste var tilbage: Transporten langs den nu haarde, men tillige meget ujævne Strandbred. Hestekræfter kunde ikke anvendes, og der maatte lægges svære, U-formede Jernskinner under Blokvognens Hjul, og paa dette interimistiske Banespor skubbedes den tungt læssede Blokvogn hen til Opkørslen fra Stranden. Juleaftensdag 1927 var alle Vanskeligheder overvundet. Blokvognen stod paa fast Vej, og med et Forspand af 6 svære Heste kørtes den til Pøl, hvor den stod til efter Nytaar.

Der var to Steder, hvor der kunde være Tale om at rejse Stenen: paa Ridepladsen, hvor Kommunen var villig til at afgive en passende Grund, eller paa Løjteroft paa Nordborg Sparekasses Grund, lige over for Danskhedens gamle Borg paa Nord-Als: *Nørherredhus*. Den sidstnævnte Plads blev den foretrukne, og en streng Vinterdag i Slutningen af Januar 1928 kørtes Stenen til Opstillingspladsen, men da Frosten stadig bandt Jorden, kunde der først i Slutningen af April støbes Fundament, og Stenen opstilles. Paa Forslag af Rentier Nic. Frederiksen, Branbøl, indhuggedes med tydelig Majuskelskrift:

TIL MINDE OM
GENFORENINGEN
MED MODERLANDET

STENEN STAAR,
OG SLÆGTER MELDE:
MAGT EJ MER
FOR RET SKAL GÆLDE

Paa Bagsiden:

SANGFORENINGEN OG DANSKE BEBOERE
LOD STENEN REJSE

Verset paa Stenens Forside er næsten enslydende med Indskriften paa Bornholms Genforeningssten, der rejstes i 1921.

9. Juli 1928 afsløredes Mindestenen. Byen var flagsmykket og Festen begunstigedes af et herligt Sommergejr. Over 300 Mennesker deltog i Højtideligheden, og Gaardejer Peter Grau, Pøl, holdt Afsløringstalen.

Nordborg Sparekasse, der har skænket Grunden, hvorpaa Stenen er rejst, værner og vedligeholder Mindesmærket.

DYBBØLS GENFORENINGS-MINDESMÆRKER

(Dybbøl Sogn, Nybøl Herred.)

Naar det Bjerg ved Alssund
 nu er Danmarks paany,
 lad de Danske saa værne derom,
 lad det staa dér og vidne
 ved Sønderborg By
 om den Time, der endelig kom.

Kai Hoffmann.

I. MINDETAVLEN I KONGESKANSEN

Genforeningen medførte blandt sine mange Opgaver ogsaa Omsorg for alle den genvundne Landsdels historiske Minder. Herunder ikke mindst Dybbøl. En Kreds af 85 danske Mænd og Kvinder traadte derfor sammen i en Komite og udsendte den 10. Februar 1922 — Toaarsdagen for Afstemning i I. Zone følgende Opraab:

„Skanserne paa Dybbøl Bjerg er for det danske Folk blevet et Udtryk for den lange, udholdende Kamp, der er ført for Sønderjyllands Genforening med Danmark. Besiddelsesforholdene medfører Fare for, at Dele af disse Skanser kan faa en Anvendelse, der er lidet stemmende med det danske Folks Ønsker om at bevare den historiske Grund som et samlet Hele og give den en værdig og varig Plads i vort Folks Liv.

Den Tanke synes da nærliggende ved en offentlig Indsamling at erhverve det Areal, hvorpaa Skanserne ligger, for at overgive det til Staten som Folkeejendom og saaledes, at der paalægges Arealet de fornødne Servitutter, der giver Vished for dets Bevarelse uforandret, blot med de nødvendige Vejarbejder. Tankens Gennemførelse er muligjort, forsaavidt som en Kreds af Mænd alt har tilvejebragt Garanti for, at Skanserne kan erhverves.

Med den Tilslutning, vi mener trygt at kunne gøre Regning paa, vil Dybbøl Skanser være sikret for det danske Folk, som derved har opfyldt den naturlige Pligt at sætte Genforeningen et Mindesmærke, der vil vidne for Tiderne om, at vi, som oplevede Glædens store Stund, i den saa vore Fædres udholdende Kamp kronet med Sejr og deres Haab med Opfyldelse.

Netop fordi det her gælder om, at det danske Folk samlet skal sætte Genforeningen dette Mindesmærke, iværksætter vi en „Krone-Indsamling“, der vil gøre vore Landsmænd i Titusinder til Andelshavere i Dybbøl Skanser. Derved skabes det smukkeste Grundlag for dette historiske Mindesmærke.”

Indsamlingen, der vandt stor Tilslutning Landet over, indbragte godt 222,000 Kr. Til at gennemføre Opgaven nedsatte Landskomiteen et særligt Udvalg, bestaaende af Direktør Vagn Jacobsen, Formand, Professor, Dr. med. Edv. Ehlers, Redaktør Christian Gulmann, Kontorchef ved *Den sønderjydske Fond* A. Ch. Louw og daværende Amtmand over Sønderborg Amt Chr. Lundbye, nu Stiftamtmand i Haderslev.

Ved dette Udvalgs Arbejde er hele det egentlige Skanseareal (indtil videre dog ikke Skanse X, der endnu er i tysk Privateje) erhvervet, indhegnet og forsynet med Forbindelsesveje. Paa alle Skansepladser, der

flere Steder ligger indenfor de senere tyske Skansevolde, er selve Beliggenheden blevet fastslaaet og opmaalt og den saakaldte Ildlinje markeret i Jordsmonnet med kalkede Cementkansten og større Hjørnesteen. Endvidere er der foretaget Udgravninger af Fundamenter for Blokhuse og Krudtmagasiner, opsat Vejvisere og paa tre Oversigtspunkter (Skanse III, VI og IX) anbragt en Plan over hele det gamle danske Skanseanlæg. Endelig er de tilstødende Arealer ved Fredningsservitutter værnet mod skæmmende Bebyggelse og anden lignende Anvendelse. Det samlede Skanseareal er derpaa med den Servitut, at det altid skal henligge i sin nuværende Tilstand, efter at Rigsdagens Samtykke er indhentet, overdraget til den danske Stat og undergivet et særligt Skansenævns Tilsyn.

Paa det Sted i den saakaldte Kongeskans, hvor Hs. Majestæt Kong Christian X opholdt sig under Genforeningsfesten den 11. Juli 1920, er der i Skraaningens indsat en Mindetavle. Tavlen, der er af Sandsten, er udført af Billedhugger Olrik efter Tegning af Arkitekt Brummer, og har følgende Indskrift:

GENFORENINGEN TIL MINDE BLEV
DYBBØL SKANSER
ERHVERVET VED EN LANDSINDSAMLING OG I AARET
1924, DEN 18. APRIL, OVERDRAGET TIL DEN DANSKE STAT
SOM
NATIONALPARK.
DENNE STEN STAAR I KONGESKANSEN, HVOR
KONG CHRISTIAN DEN TIENDE
I AARET 1920, DEN 11. JULI, MODTOG DE TROFASTE DAN-
SKE, DER VENDTE TILBAGE TIL
FÆDRELANDET

Sandstenstavlen i Kongeskansen paa Dybbøl.

Den højtidelige Overdragelse af Dybbøl Skanser og Afsløringen af Mindetavlen skete 11. Juli 1924 — Fireaarsdagen for hin uforglemmelige og lykkelige Dag, vort Slægtled aldrig kan glemme, da Dansk mødte Dansk paa Dybbøl Banke for ikke atter at skilles.

Statsminister Stauning overtog paa Regeringens og Folkets Vegne Dybbøl Skanser, der nu i al Fremtid vil henligge som et fredet, nationalt Minde — det dyreste, vi ejer!

II. STENEN I SKANSE II

Paa Grund af Skanse II's Beliggenhed midt paa Dybbølbjærgs Bakkeskraaning overfor Tyskernes Gammelmarksbatteri paa Højderne til venstre for Broager Kirke, hvis Dobbelttaarn var Tyskernes bedste Udsigtspost, og dels fordi to af dens Artillerikommandører, Løjtnanterne Anker og Castenschiold, begge udmærkede sig ved usædvanligt Mod, sjælden Evne til at opmuntre deres Mandskab og stor Dygtighed i virksomhedsfuld Benyttelse af de netop her anbragte Riffelkanoner, fik Skanse II baade under Belejringen i 1864 og siden hen i Folkebevidstheden sin særegne Berømmelse og sin Hædersplads.

Sønderjysk Kommando, I. Bataillons Befalingsmænd og Menige, lod derfor i Genforeningsaaret rejse en Mindesten overfor Blokhushuset i Skanse II med Indskriften:

TIL MINDE OM
DE HELTEMODIGE FORSVARERE AF
SKANSE II UNDER KAMPENE I 1864
REJST VED GENFØRENINGEN 1920
AF SØNDERJYDSK KOMMANDO

Chefen for Sønderjysk Kommando, daværende Oberst C. C. F. Moltke, bestemte Indskriften, der er indgraveret i en Malmplade og fastnaglet paa Mindesmærkets øverste Sten.

Stenen i Skanse II, rejst af Sønderjysk Kommando.

I. Bataillons 2. Kompagni slæbte med stort Besvær, men under Sang og Hurraraab de større og mindre Sten, hvoraf Mindesmærket er bygget, fra Kysten ved Vemmingbund op til Skanse II under Ledelse af Kaptajn V. Bülow.

Da Arbejdet i Sommeren 1920 var fuldført, afholdt Son-

derjysk Kommando en Parade ved Mindestenen, som dermed betragtedes afsløret.

Statsministeriet værner og vedligeholder Mindesmærket.

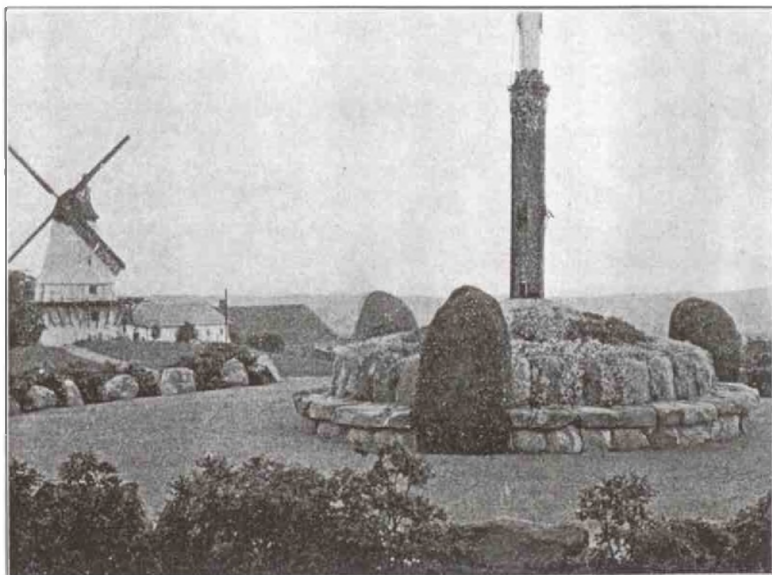
III. FLAGMASTEN PAA DYBBØL

Vest for Dybbøl Mølle paa en Bakkeskraaning staar Genforenings-Flagmasten, rejst af danske Soldaterforeninger. Splitflaget er en Gave fra Dansk-Amerikanere. Flagmasten er omgivet af en Stenring, i hvilken tre Bautasten rager op. De tre Sten har paa Forsiden Indskrifterne:

DANSKE SOLDATERFORENINGER REJSTE
DETTE MINDE TIL ÆRE FOR DEM,
DER STRED FOR VORT FÆDRELAND

REJST VED GENFORENINGEN I KONG
CHRISTIAN X's 9. REGERINGSAAR 1920

MEN END ER DER SANG I SKOVEN,
HØJT BØLGER DET RØDE FLAG.
END ER DER EN GUD FOR OVEN,
SOM RAADER FOR DANMARKS SAG

Flagmasten paa Dybbøl.

Til venstre ses den i 1935 nedbrændte Dybbøl Mølle. (Møllen er senere genopbygget.)

Det store Splitflag hejstes første Gang 11. Juli 1920 i det Øjeblik, Kong Christian X betraadte Dybbøl Banke.

Fire gamle Kanoner er anbragt omkring Flagmasten, der vedligeholdes af Soldaterforeningerne.

RAGEBØL-STENEN

(Dybbøl Sogn, Nyhøl Herred.)

Ved Anlæggelse af den nye Sønderborg—Aabenraa Landevej i 1922 fremkom der i en Udgravning sønden om Ragebøl Skole en Mængde større og mindre Sten, som efter at være slaact i Stykker benyttedes til Vejmateriale. En af de største blev fundet lige ved Skolehaven. Den undgik imidlertid, paa Grund af sin store Jernholdighed og deraf følgende Haardhed, at dele Skæbne med de øvrige Sten. Den kunde ikke slaas i Stykker eller sprænges, hvorfor Arbejderne gravede et dybt Hul i Vejbanen, hvor den blev styrtet i og vilde, hvis det havde gaact efter Bestemmelsen, for stedse have været skjult dybt under Vejbanens haarde Asfaltlag. Men Arbejderne fik ikke Tid til at kaste Jorden paa samme Dag, da Nedgravningen skete i Arbejdstidens sidste Minutter — og det blev Stenens Redning, thi Lærer Morten Stokholms mindre-aarige Søn, der interesseret havde fulgt Nedgravningen, fik nu god Lejlighed til nærmere at undersøge »Begravelsen« og løb derefter ind og fortalte, at den store Sten laa nu rigtigt i »Graven« med »Ryggen« nedad og »Maven« opad, men der var ristet en Mængde Streger og Figurer i »Maveskindet«. Kunde det ikke være Runer? Lærer Stokholm gik ud og undersøgte Stenen og fandt ganske rigtigt en Masse dybe Skurer og Striber i den, men syntes dog ikke, det lignede Runer. Han fik imidlertid Vejvæsenets Raadighed over Stenen og sendte Bud til Museumsinspektør Raben, Sønderborg, som ogsaa fandt Stenen interessant, uden dog at kunne konstatere noget bestemt angaaende eventuelle Runer.

Lærer Stokholm fik imidlertid med Bistand af Byens Haandværkere og andre Mænd Stenen bakset op paa Skrænten ind mod Skolen, og Museumsinspektør Raben tog her et Aftryk af Stenens skurede Side, der indsendtes til Nationalmuseet i København, som erklærede, at Striberne var Skurestriber fra Istiden, og Stenen var en saakaldt Skuresten. Vandreblok eller Gletschersten.

Paa Forslag af Lærer Stokholm vedtog Skolekredsens Beboere at lade Stenen opstille paa et lille trekantet Stykke Jord ud til Landevejen. Fra dette Jordstykke, der er meget højtliggende, er der Udsigt over til Dybbøl Banke og over Sønderborg og Sydals.

Lærer M. Stokholm forfattede og indhuggede Indskriften.

Forsiden, mod Landevejen og Sydvest:

MINDE
OM
GENFORENINGEN
10. 2 — 15. 6 — 19. 10*)
1920

OG DE TROEDE AT HJERTEBAAAND
KAN BRISTE

Mod Nordvest:

SKURET I GRY
UNDER GEFIONS PLOV,
FURET PAA NY
UNDER GIDEONS LOV.
KOMMEN AF FJÆLD
I DET HØJE NORD
STAAR JEG TIL KVÆLD
HER PAA ODELSJORD

Mod Sydøst:

M. S.
REJST
1924
AF BEBOERNE

Paa Bagsiden mod Nordøst ses de ejendommelige Skurestriber.

Efter Gudstjenesten Julesøndag 21. December 1924 blev Mindestenen afsløret. Lærer Stokholm redegjorde for Mindesmærkets Forhistorie, Tilblivelse og Meningen med dets Rejsning og sluttede: Jeg overgiver herved Mindestenen til Skolekredsen i Røgebøl. Jeg véd ingen bedre Hænder til at værne om den, naar jeg ikke er mere. Og Skolekredsen og Skolekommissionens Formand, Grd. Jens P. Jensen, svarede: Det lover vi dig Morten Stokholm og giver dig Haandslag paa, at saa længe Dannebrog vajer i vor Hjemstavn, skal dette Minde blive fredet og plejet af nænsomme Hænder.

VESTER-SOTTRUP-STENEN
(Sottrup Sogn, Nybøl Herred.)

Ved et Vejkryds i Vester-Sottrup har Sognets Beboere rejst en Sten, som minder baade om Genforeningen og om Afstemningen, der gik forud, og hvis Resultat var afgørende for Grænseflytningen mod Syd.

*) 10/10 1920 blev Røgebøl Skole indviet som dansk Skole ved en Fest, som ingen af Deltagerne glemmer — altsaa en lokal Genforeningsdag.

Et 7-Mands Udvalg med Gaardejer Svend Anker Hanssen-Nørremølle som Formand forestod Rejsningen og bestemte Indskriften, hvis to øverste Linjer er de samme, som findes paa Stenen i Nordborg, rejst i 1928.

STENEN STAAR OG SLÆGTER MELDE,
MAGT EJ MER FOR RET SKAL GÆLDE
TIL MINDE OM GENFORENINGEN 1920
DA 89 % AF BEFOLKNINGEN I SOTTRUP SOGN
VED FRI AFSTEMNING STEMTE FOR DANMARK

Alle Sognets Danske uden Undtagelse ydede Bidrag til Mindesmærkets Rejsning, og et stort Dannebrogssflag til Flagmasten blev skænket af Frk. Julie Stavnshøj.

Genforenings- og Valdemarsdag 1935 holdtes en stemningsfuld Afsløringsfest, der havde samlet mange Mennesker. Udvalgsformanden afslørede Stenen, og ved den efterfølgende Fest i Forsamlingsgaarden *Sundevad* holdtes Hovedtalen af Seminarielærer Claus Eskildsen, Tønder.

Sogneraadet sørger for Mindesmærkets Vedligeholdelse.

ULLERUP-STENEN
(Ullerup Sogn, Nybøl Herred.)

Den gamle Veteran i Kampen for Danskheden, Joh. Andresen, Ullerup, foreslog i Foraaret 1930, at Sognets Beboere i Tiaaret for Genforeningen rejste en Sten til Minde herom, og der nedsattes et 8-Mands Udvalg med Forslagsstilleren som Formand. Efter Udvalgets Anmodning opbyggede Lærer Jørgensen, Blans, derefter en Stenhøj paa Kirkepladsen, der laa midt i Byen. Højen er beskyttet af tilhugne Stenpiller, forbundne med en Jernkæde. Og paa denne Høj rejstes Mindesmærket, der bestaar af to Natursten, den nederste blev udgravet ved Anlæggelsen af den nye Landevej: Sønderborg—Aabenraa, den øverste i Blans ved Kanten af Als Fjord.

Gaardejer Jes Solmer, Avnbøl, forfattede Indskriften, der paa den øverste Sten er:

DENNE STEN
REJSTES AF DANSKE MÆND OG KVINDER,
SOM VED EN FRI AFSTEMNING
1920
STEMTE SIG HJEM TIL DERES
FÆDRELAND

Nederste Sten:

I TAVSHED JEG TALER FRA SLÆGT TIL SLÆGT,
GAA ALDRIG I DVALE ØV SANDHED OG RET

Søndag den 1. Juli 1927 afsløredes Mindestenen af Udvalgsformanden, hvorefter Pastor Hansen, Dybbøl, og Gaardejer Andr. Kaad, Mintebjærg, Als, talte. De to Taleres Ord formede sig som en Tak for Genforeningen og en Opfordring til den unge Slægt om at følge Fædres Spor og vedstaa Arv og Gæld. Festen sluttede med Afsyngelse af en til Dagen skreven Sang af Lærer Jørgensen, Blans.

Senere er der ved Stenen rejst en Flagstang, der tillige med et Flag er skænket af Joh. Andresen.

Mindestenen er overdraget til Menighedsraadet.

KOBBERHOLM-STENEN

(Ullerup Sogn, Nybøl Herred.)

I Kærlighed til sin Hjemstavn og bevæget af Glæden og Taknemmeligheden over Genforeningen har en ung, sundevedsk Bondesøn, Kresten Jørgensen, Søn af Peter Jørgensen, Kobbermølle, i 1931 tilhugget og rejst en Sten til Minde om den største Begivenhed i vort Slægtled: Genforeningen.

Under Efteraarsplojningen i 1930 stødte den unge Sønderjyde paa en Sten, som i Form og Størrelse var særdeles velegnet til et Mindesmærke. Den blev derfor slæbt hjem til Gaarden, og den unge Mand købte sig et Par Mejsler og indhuggede i Vinterens Løb, naar der var Tid og Lejlighed dertil, Indskriften:

MINDE OM
GENFORENINGEN
D. 9. JULI 1920
CHR. X
SLESVIG DELT

Det kronede kongelige Navnetræk, som adskiller Indskriften, er Symbol eller Udtryk for Troskab mod Kongehuset og den Konge, der paa den hvide Hest red ind i den genvundne Landsdel, og Indskriftens nederste Linje minder om, at de danske Sydslesvigere blev skuffet i deres Haab i 1920.

I Forsommeren 1931 rejstes Mindestenen uden særlig Højtidelighed paa en lav Stenhøj i Gaardens store Have.

Ullerup-Stenen.

HVIDEHUS-STENEN

(Nyhøl Sogn og Herred.)

Til Minde om Kongens Ridt over Grænsen og om Dagen, da Danmark ved sin Konge tog det omstridte Land i Besiddelse igen, er der rejst fire officielle Mindesten, men ogsaa en privat rejst Sten minder om Kongefærden i 1920, idet Gaardejer Peder Moos, *Hvidehus*, Nyhøl, i sin Have har en Sten med Indskriften:

KONG
CHRISTIAN X
BESØGTE
PEDER OG
MAGDALENE
MOOS
13. JULI 1920

Paa Stenens anden Side:

GENFORENINGS-
AARET

Den paa Stenen nævnte Dato besøgte Kongen, Dronningen, Kronprinsen og Prins Knud Peder Moos og Hustru, og da Stadsarkitekt H. Wright med Familie, København, i Genforeningsdagene boede hos Peder Moos, talte de om, hvad der skulde staa paa Stenen, som gennem flere Aar uden Indskrift havde staaet i Gaardens Have — og ventet paa Genforeningen. Den var oprindelig opgravet paa Gaardens Mark. Stadsarkitekten leverede derefter en Tegning til Indskriften, og ved en lille, privat Højtidelighed indviedes Mindestenen i Eftersommeren 1920.

BROAGER-STENEN

(Broager Sogn, Nyhøl Herred.)

Fra flere Sider modtog Broager danske Foreningers Samraad, der bestaar af Formændene for Sognets danske Foreninger samt disses Tillidsmænd, i Efteraaaret 1929 Opfordring til at forestaa Rejsningen af en Genforeningssten. Lærer Carl Jensen, Broager, foreslog, at Mindet skulde formes som en stiliseret Runddysse og rejses paa en Plæne i Byanlægget. Og da den foreslaaede Plads gjorde det ønskeligt, at Mindesmærket præsenterede sig godt til alle Sider, vedtoges det at rejse Mindesmærket som foreslaaet. I December afholdtes et Par offentlige Møder, hvor Sagen yderligere blev drøftet, og et 7-Mands Udvalg med Gaardbestyrer Andreas Hansen, Dynt, som Formand blev nedsat. Dette Ud-

valg henvendte sig til pensioneret Førstelærer Edsen Johansen, Jelling, og bad ham, der er født Sønderjyde og ved flere Lejligheder har været medvirkende ved Rejsningen af Mindesten, ogsaa Genforeningssten, være sagkyndig Raadgiver.

Ved en foretaget Indsamling i Sognet indkom godt 1000 Kr., og i Februar og Marts 1930 gennemsøgte Udvalget Sognets Strandkant gentagne Gange for at udvælge Sten til Mindedyssen. De blev alle fundne og hentet ved Skelle Strand, yderst i Sognet. En Vognmand kørte Overliggeren, hvis Vægt er omkring 7—8000 kg, til Broager; de øvrige Sten hentedes af Sognets Beboere. Under Edsen Johansens Ledelse blev der paa den udsete Plads i Anlægget bygget en 0,75 m høj Sokkel, dels støbt i Cement, dels muret af store Natursten. Sokkelen bærer tre lodretstaaende, ogsaa 0,75 m høje Bæresten, hvorpaa den store Overligger hviler.

For at faa en passende og god Indskrift blev der udskrevet en offentlig Konkurrence, hvorved der indkom Forslag fra alle Kanter af Landet, Jylland saavel som Øerne, Bornholm iberegnet. Udvalget fandt den alsiske Folkedigter Martin N. Hansens Forslag bedst egnet, men for langt, hvorfor der indhuggedes et noget kortere paa Mindedyssens Overligger. Inden Afsløringen blev Martin N. Hansens Vers dog indhugget i Sokkelens Sydside, hvor det imidlertid ikke kommer helt til sin Ret, da Sokkelstenen er for lille.

Paa Overliggerens Nordside staar:

HID JEG KOM FRA SKELLE STRAND
AT VIDNE OM VOR HJEMKOMST
SOM DEL AF DANMARKS LAND

Paa den sydlige Bæresten:

10. FEBRUAR
15. JUNI
1920

Paa Sokkelens Sydside:

MED AL VOR ATTRAA I DAG I EJE
STAAK NU VOR FREMTID I LYKKENS TEGN
VID DET, HVER VANDRER PAA DISSE VEJE,
OG SENE SLÆGTER PAA DENNE EGN,
OG LYT, DET NYNNER OM VIG OG VANG:
DER BLEV DOG SEJR AF SUK OG SANG

Paa Sokkelens Nordside:

REJST 1930

Skodsbøl-Stenen.

11. Juli 1930, Tiaarsdagen for den uforglemmelige Fest paa Dybbøl, afsløredes Mindestenen. Edsen Johansen, Jelling, holdt Festtalen, og der sluttedes med Afsyngelse af en til Lejligheden forfattet Sang.

De danske Foreninger paa Broagerland værner og vedligeholder Mindesmærket.

SKODSBØL-STENEN (Broager Sogn, Nybøl Herred.)

Bestyrelsen for Skodsbøl danske Forening tog i Foraaret 1937 Initiativet til at rejse en Genforeningssten, og ved en Dages Basar indkom de nødvendige Pengemidler. Efter indhentet Tilladelse hos Landbrugsministeriet blev der ved Skelle Strand hentet en velegnet Sten, som paa Lastbil kørtes til en lille, skraanende Plads midt i Skodsbøl, hvor to Veje mødes.

Paa Stenens Forside indmejsledes:

GENFORENINGEN
1920
FÆLLES STAMME — FÆLLES LAND

REJST 1937

Pladsen, hvor Stenen staar, er udlagt til Anlæg, indhegnet med tilhugne Stenpiller, forbundet med en svær Jernkæde, og den bag Mindestenen rejste Flagstang er skænket af en Privatmand og Flaget af *Danmarks-Samfundet*.

Genforeningsdagen 1937 afsløredes Mindesmærket i Overværelse af en for Skodsbøl By meget stor Forsamling. Gaardejer, Dannebrogsmænd, Andr. Thomsen holdt Afsløringstalen, og Festen fortsattes derefter i Skodsbøl Kro.

Sten og Mindeplads værnes og vedligeholdes af Skodsbøl danske Forening.

EGERNSUND-STENEN
(Broager Sogn, Nybøl Herred.)

Et 6-Mands Udvalg med Købmand Chr. Blomgreen som Formand forestod i 1930 Rejsningen af en Genforeningssten. Hertil anvendtes en mørkerød Natursten med lyse Aarer, som laa i Vandskorpen ved Skelle Strand. Med et Forspand af 4 Heste tog det 3 Dage at køre den til Egersund, hvor den rejstes midt i Byen paa et Stykke Havejord, afkøbt Baadfører Peter Fr. Lorenzen. Havehegnet er gennembrudt, saa Mindestenen staar frit ud til Gaden, men skærmet af en svær Jernkæde, ophængt paa Søjler. Ved en Konkurrence om Indskriften indkom mange Forslag, blandt hvilke det foretrukne blev Købmand Chr. Blomgreens, som indhuggedes i Stenen paa udhugget Bund med ophøjet Majuskelskrift. Den øverste Linje i en Halvcirkel.

GENFORENINGSSTEN

VI KÆMPED FOR VOR RET
OG RETFÆRDIGHEDEN SEJREDE
MED GENFORENINGEN 1920

REJST I TAKNEMMELIGHED
PAA 10 AARSDAGEN 1930

Omkring Mindestenen, bag hvilken der er rejst en Flagstang, hvortil *Danmarks-Samfundet* har skænket Flaget, er et lille Anlæg.

Søndag den 15. Juni 1930 blev Stenen afsløret. Udvalgsformanden fortalte indledende: Stenens Indskrift er dannet efter den i 1921 afdøde Fisker Peter Jensens Mundheld eller Formaning til den unge Slægt: *Hold bare ud, Retten skal nok sejre engang.* Og denne Riddermand, der ikke naaede at blive Ridder, vil vi mindes i Dag. Han sagde ved Genforeningen for 10 Aar siden: *Nu kan jeg godt dø, for nu er mit nationale Haab gaaet i Opfyldelse.* — Ja, havde Slægtledet forud for os ikke haft dette ukuelige Haab, havde vi, deres Børn, næppe oplevet Genforeningen. Og idet vi mindes vore Fædres ukuelige Haab og Udholdenhed, siger vi Danmark Tak for den Kærlighed, hvormed vi blev modtaget for 10 Aar siden. Det skal aldrig glemmes, og derfor rejser vi denne Bautasten. Efter Afsløringen samledes Deltagerne paa *Færgesgaarden*, hvor Pastor Beyer, Rinkenæs, under Musikledsagelse reciterede Oehlenschlägers Digt *Guldhornene*.

Mindestenens fremtidige Vedligeholdelse er overdraget til Ungdomsforeningen for Egersund og Omegn, der ogsaa har Skøde paa Pladsen, hvor den er rejst.

Spang-Monumentet.

SPANG-MONUMENTET

(Ulkebøl Sogn, Als Sønder-Herred.)

I Vejgaflen ved den lille Landsby Spang, hvor Landevejen til Nordborg drejer fra Hovedvej Nr. 8, Sønderborg—Mommark m. v., staar Als' største og smukkeste Genforenings-Mindesmærke, en 5 m høj, tresidet Granitøjle.

Danske Samfund for Ulkebøl Sogn har taget Initiativet til dets Rejsning, men *Ny Carlsberg Fondet* har ydet økonomisk Støtte, da de samlede Udgifter var omkring 50.000 Kr. Tidligere laa der paa denne Plads et Bomhus fra Tysketiden, der baade var uskønt, udansk og til Gene og Fare for den stigende Trafik, og paa et Bestyrelsesmøde, *Danske Samfund for Ulkebøl Sogn* afholdt i 1934, foreslog Formanden, Domæne-

forpagter J. Lorentzen, Rønhave, at Foreningen skulde henvende sig til Amtet for at faa Huset fjernet og Grunden overladt som Plads til et Genforenings-Mindesmærke. Amdsraadet stillede sig meget velvilligt, lod ikke alene Bomhuset nedrive, men paatog sig Udgifterne ved Pladsens Omdannelse til et Anlæg, udført efter Tegning af Havearkitekt C. Th. Sørensen, København. Og ved et af *Danske Samfund* afholdt Sognemøde 9. November 1934 vedtoges det »at rejse et Genforenings-Monument, der skulde give Udtryk for Taknemmeligheden mod alle danske Hjem, der havde holdt ud, tjent den danske Sag og til Slut baaret Landet hjem«. Derefter blev der i Løbet af en Uge indsamlet 1460 Kr. blandt Beboerne i Ulkebøl Sogn, men skulde Opgaven løses som planlagt, vilde det være nødvendigt at henvende sig til *Ny Carlsberg Fondet* om økonomisk Støtte og kunstnerisk Vejledning. Men ogsaa her mødte *Danske Samfund* Forstaaelse og Velvillighed, og det overdroges til Billedhugger Jens Lund, København, at udføre Monumentet.

Af Hensyn til Pladsen ved Vejgaflen blev Monumentets Form en tresidet 5 m høj Søjle, udført i bornholmsk Granit. Søjleens tre Sider,

der er 1,75 m brede, er øverst smykket med to Relief-Skikkelser i Legemsstørrelse og herunder et Vers af Valdemar Rordam.

Relieffet paa Siden ud imod Nordborgvejen symboliserer Hjemkomsten til Danmark, og Indskriften er:

VI KOM HJEM, GIK OPREJST IND,
FEST BLEV FULGT AF ARBEJDSDAG,
STRENGE KAAR GAV FASTE SIND
UNDER DANMARKS FRIE FLAG

Relieffet mod Mommarkvejen forestiller Kampen, og her er Indskriften:

TUNGE BYRDER SLED VOR MARV,
FREMMEDE KRIG VAR PLIGTENS BUD,
I DEN BRYDEKAMP MED GUD
FRELSTE VI VOR FREMTIDS ARV

Paa Monumentets Bagside, der kan ses fra saavel Nordborg- som Mommarkvejen, symboliseres Modersmaalet og Retten. Indskriften er:

STÆRKERE END GULD OG STAAL
GIK VORT GAMLE MODERSMAAL
DER, HVOR LIVETS GRUNDEVÆLD SPRANG,
SIN UKUELIGE GANG

Monumentet, hvis Skønhed vil blive mere fremtrædende, naar Anlæggets Beplantning gror til og dækker for nogle bagved liggende Bygninger, er ægte dansk i Stil og Udtryksform, som Symbol for det Sind og de tusinde Hjem, der ikke lod sig kue, men holdt ud gennem 56 Aar trods Trængsel og Undertrykkelse, og i 1920 bar Landet sønden Aa hjem til Danmark.

Under festlige Former og med Tilslutning fra hele Landsdelen afsløredes Mindesmærket 15. Juni 1937.

Ulkebøl Kommune vedligeholder og værner om Monumentet.

MAJBØL-STENEN (Hørup Sogn, Als Sønder-Herred.)

Ved et Vejkryds i Majbøl By er der paa en spids Trekant rejst en Sten til Minde om Genforeningen. Snedker Iversen, Majbøl, har i sin Fritid gennem næsten 2 Aar tilhugget Mindesmærket, der er en ret stor Sten, som laa paa en Mark tilhørende Grd. J. Bech i Majbøl. 15. Juni

1928 blev Stenen med et Forspand af 4 Heste og med Bistand af Menneskekraft slæbt ind til Byen. Først indhuggede Iversen et stort kronet C. Kongens kronede Navnetræk, i hvilket indhuggedes:

GENFORENINGEN
1920
MAJBØL BY
REJSTE
DETTE MINDE

Paa Underliggeren:

ALT HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET
MØDRENE HAR GRÆDT
HAR DEN HERRE STILLE LÆMPET
SAA VI VANDT VOR RET
1864 — 1920

Mindestenen, bag hvilken knejser en høj Flagstang, staar smukt med Baggrund af levende Hegn og ud imod Vejgaflen hegnet af høje Granitpiller, forbundne med en svær Jernkæde.

Grundlovsdag 1930 var der Afsløringsfest. Sønderborg Regimentsmusik spillede, og Amtmand Lundbye afslørede Stenen, der af Udvalgsformanden, Forpagter Andreas Andersen Krogh, overdroges til Majbøl By, som vedligeholder Stenen og Pladsen for Midler, der indsamles blandt Bymændene, naar det trænges. Snedker Iversen har dog paa taget sig Vedligeholdelsen for Livstid.

KEGNÆS-STENEN

(Kegnæs Sogn, Als Sønder-Herred.)

Paa Kegnæs i Østerbymøde paa det Sted, hvorfra Resterne af den danske Hær, som havde forsvaret de sammenskudte Skanser paa Dybøl, 30. Juni 1864 indskibedes for at forlade den sidste Plet af Slesvigs Jord, har Halvoens Beboere i 1921 rejst en Genforeningssten. Paa det samme Sted brød Stormfloden ind 1872 og ødelagde mange Ejendomme, og to Mennesker fandt Døden i Bølgerne. Den før saa frodige Plet blev efter Stormfloden en øde Sandstrækning, og Beboerne fra de ødelagte Ejendomme maatte flytte andet Steds hen. Ved Velvillighed fra Hede-selskabet blev der efter Genforeningen indhegnet og tilplantet et stort Areal, og midt i denne Nyplantning rejstes saa Mindestenen paa det historiske Sted.

Mindet bestaar af en Overligger, der hviler paa to Støttesten. Og kun faa Steder passer Indskriften, der ogsaa er indhugget i ti andre Genforeningssten, bedre:

ALT HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET
MØDRENE HAR GRÆDT
HAR DEN HERRE STILLE LÆMPET
SAA VI VANDT VOR RET

Paa Støttestenene:

1864 — 1920

Paa Diget ude ved Havet er der tillige rejst en af de gamle Grænsesten, skænket af Haderslev Amtsråd. Og faa eller ingen Steder berettiger de historiske Tildragelser til Rejsningen af de gamle Grænsesten som her.

Valdemarsdag 1921 afsløredes Mindestenen ved en Fest, der havde samlet hele Halvøens Befolkning. En lignende Fest afholdes forøvrigt hvert Aar 15. Juni.

Kommunen vedligeholder Mindestenene.

LYSABILD-STENEN

(Lysabild Sogn, Als Sønder-Herred.)

Lysabild Sogn har tre Genforeningssten. En rejst i Mommark i 1923 og i Lysabild og Skovby, rejst i Tiaaret for Genforeningen.

Ved Afstemningsfesten i Lysabild Kro 10. Februar 1930 vedtoges det paa Forslag af Rentier H. C. Bladt, Lysabild, at rejse en Sten til Minde om Genforeningen. Stenens Historie er iøvrigt meddelt i et Dokument, som er forfattet af Sognepræsten Ove Gyiring og prentet paa Pergament af Museumsinspektør Raben, Sønderborg, indsvøbt i Kalveskind og i en Blykapsel indmuret i Stenens Sokkel.

Ordlyden er følgende:

Aaret 1930, i Kong Christian den 10's 18. Regeringsaar, satte Lysabild Sognefolk denne Sten i taknemmelig Erindring om, at Nordslesvig i 1920 kom tilbage til Moderlandet Danmark. — Tanken om at rejse et saadant synligt Minde blev fremsat i Lysabild ved 10-Aars Festen for Afstemningen i I. Zone, hvor det blev overdraget Bestyrelsen for Lysabild Sogns danske Samfund, hvis Formand var Gaardejer Christian Jensen i Skovby, i Forbindelse med et Udvalg af Mænd og Kvinder fra alle Sognets Byer at foretage det fornødne til Tankens Virkeliggørelse. Pengemidlerne bragtes tilveje ved frivillige Bidrag. — Stenen er fundet paa Husmand Henrik Andersens Strand ved Drejet og skænket af ham. Den 23. April blev den af en talrig Menneskeskare af alle Aldre og Befolkningslag fra hele Sognet ført til den af Udvalget bestemte Plads paa Sognets Grund ved Kirken. — Indskriften er forfattet af Højskolelærer Godfred Hansen fra Daneshøjskole ved Fynshav, som ogsaa har givet Tegning til Anlægget. Selve Stenhøjsanlægget skyldes H. J. Klaaborg, Kolding.

Paa Grundlovsdagen, den 5. Juni 1930 afsløredes Stenen af Rentier H. C. Bladt, Lysabild. Paa den Tid var Ove Gyiring Sognepræst i Lysabild;

Lysabild-Stenen.

P. H. Bladt i Skovhy var Sognefoged og P. Paulsen i Fjelby Formand for Lysabild Sogneraad. Sognet havde dengang 1750 Indbyggere. Maatte Stenen staa til sene Tider og kalde paa Taknemmelighed over, at alt, hvad Fædrene har kæmpet, Mødrene har grædt, har den Herre stille lempet, saa vi vandt vor Ret.

Lysabild Præstegaard, i Juni 1930.

Ove Gyiring.

Foruden Dokumentet er der i Kapslen indlagt et Eksemplar af Dagbladet *Dybbøl-Posten*, hvori findes en Beskrivelse af Mindestenens Transport fra Stranden til Kirkepladsen tillige med nogle Fotografier fra denne Færd samt Pengemønter fra 1 Øre op til 2 Kroner.

Til Dokumentets Oplysninger kan tilføjes, at det voldte en Del Vanskelighed at opnaa Tilladelse til at fjerne den udsete og af Husmand Henrik Andersen skænkede Sten, der laa paa fredet Terræn, men Skærtorsdag, 17. April, forelaa Tilladelsen fra Landbrugsministeriet, og Transporten af Stenen paabegyndtes første Sognedag efter Paaske, Tirsdag den 22. April. Om Morgenen kørtes alt Materialet, som skulde bruges til Transporten, ned til Stranden, deriblandt en stor Blokvogn fra Entreprenør Denker, Sønderborg. Det var Meningen at læsse Stenen paa Blokvognen og køre denne paa Planker langs Strandkanten. Dette maatte dog hurtigt opgives, da det viste sig umuligt for seks Heste at trække den tomme Vogn de ca. 700 m langs med Stranden om til Stedet, hvor Stenen laa. Af de Planker, der skulde have været anvendt til at køre Blokvognen paa, blev der saa lavet en Slæde, hvorpaa Stenen blev

lagt, og der gik derefter Bud til alle danske Hjem i Sognet om næste Dag Kl. 13 at møde nede ved Stranden med alle de Folk, der kunde undværes fra Hjemmearbejdet, hver Mand med 3 m Reb til at trække i.

Den 23. April oprandt med straalende Solskin. Spændingen var stor blandt Udvalgsmedlemmerne. Vilde Folk komme, og naar de kom, kunde de saa slæbe den vældige, godt 10,000 kg tunge Stenkolos. Folk kom i store Skarer, alle vilde hjælpe til med deres Kræfter, men af de faldne Udtalelser fremgik det tydeligt, at ingen troede, Foretagendet vilde lykkes, men der kunde jo forsøges.

Klokken 13,15 stod omkring 200 Mand og halvt saa mange Børn ved Tovenc, utaalmodigt ventende paa Afgangsfløjtet. Og hvilken Begejstring, da Fløjten lod, og Kæmpestenen fulgte med. Det Øjeblik glemmer ingen af de Mænd og Børn, der gaaende Skulder ved Skulder slæbte den store Bautasten fra Stranden til Kirkepladsen. I Løbet af en halv Time var Strækningen langs Stranden tilbagelagt, og da Stenen slæbtes op over Skrænten, ud paa Vejen ved Kegnæs Drej, udlostes Spændingen i et rungende Hurra og Afsyngelse af *Der er et yndigt Land!*

Stenen blev nu læsset paa Blokvognen. Det var saa Mening, at fire Spand Heste skulde slæbe den Resten af Vejen. Men det tillod den begejstrede Forsamling ikke. Hestene maatte trække bagefter. Og med Dannebrog i Spidsen og senere ogsaa et Musikkorps slæbtes det tunge Læs de 7 km til Lysabild Kirke, trukket alene ved Menneskekraft. Da Toget var synligt fra Byen, begyndte Kirkeklokkerne at ringe.

Oprindeligt havde der været to Forslag fremme med Hensyn til, hvor Stenen skulde staa, nemlig foruden Skraaningen ud for Kirken ned mod Landevejen, hvor Mindestenen blev rejst paa et lavt Stenhøjsanlæg, tillige en Plads ved Korsvejen ved Lysabild Skole, men det sidste Forslag nedstemtes til Fordel for det første. Pladsen ved Kirken er da ogsaa overordentlig velegnet. Stenen staar her i Flugt med Mindesmærket over de i Verdenskrigen faldne af Sognets Sonner, som staar indenfor Kirkegaardsmuren, og følger sig smukt ind i Omgivelserne.

Af de indkomne seks Forslag til Indskriften valgte Udvalget Høj-skolelærer Godfred Hansens. Han ændrede dog sidste Linje, inden det med spinkel Majuskelskrift indhuggedes paa Stenen, der øverst bærer Troens, Haabets og Kærlighedens Symbol samt:

GENFORENINGEN

1920

STENEN STAAR HVOR TRO OG TAAAL
VANDT VOR RET OG MODERSMAAL

BEBØERNE I LYSABILD SOGN REJSTE STENEN

1930

Afsløringsfesten, 5. Juni 1930, var begunstiget af Vejret, og 500 Mennesker deltog i Festen, der indleledes med en national Koncert. Rentier Bladt sluttede sin Afsløringstale med at oplæse det af Pastor Ove Gy-ring forfattede Dokument. Efter Afsløringen fortsattes Festen i Præste-gaardshaven, hvor Redaktør Andr. Grau, Sønderborg, holdt Hovedtalen. Kommunen har overtaget Mindestenen.

SKOVBY-STENEN

(Lysabild Sogn, Als Sønder-Herred.)

Ved Afstemningsfesten i 1930 paa Skovby Kro vedtoges det at rejse en Genforeningssten i Skovby, der senere afsløredes som Nummer to af Sognets tre Genforeningssten. Et Tremands Udvalg, med C. C. Lassen, Egegaard, som Formand, fandt, efter at have set paa forskellige Sten, en 1,5 m høj, smuktformet, storaaret Granitsten i en Gravhøj paa en Mark tilhørende Gdr. Christen Duus, Asserballe. Denne Sten transporteredes den lange Vej til Skovby, hvor den rejstes paa en opfyldt og planeret Plads i det sydøstlige Hjørne af Bydammen, midt i Byen. Stenen, der staar paa et solidt Betonfundament, er ud imod Vejen skærmet af høje Natursten, forbundne med en svær Jernkæde. Udvalget bestemte Indskriften:

DANSKE I SKOVBY
REJSTE STENEN
TIL MINDE OM

GENFORENINGEN
1920

Søndag den 1. Juni 1930 fandt Afsløringen Sted. Trods Torden og Regn var der samlet over 300 Mennesker paa Pladsen foran Mindestenen, som var pyntet med Flag og Grønt og røde og hvide Silkebaand. Et Musikkorps drog gennem Byen og blæste senere til Samling ved Mindestenen, der afsløredes af Folketingsmand Chr. E. Christensen, Asserballe, idet han udtalte: Vort Folk har gennem alle Tider rejst Sten til Minde om skelsættende historiske Begivenheder. Ogsaa i disse Aar rejses mange. De staar, som Stenen her, og minder om Sønderjydernes Udholdenhed i Udlændighedsaarene, og vidner om vor store Glæde over atter at tilhøre Danmark.

Om Aftenen fortsattes Festen i Skovby Kro.

Udvalget, der forestod Rejsningen, og som supplerer sig selv, værner og vedligeholder Mindestenen.

MOMMARK-STENEN

(Lysabild Sogn, Als Sønder-Herred.)

Den første af Lysabild Sogns tre Genforeningssten rejstes i 1923 af Aktieselskabet Mommark Færge. Stenen, der er en Granitfindling paa 4000 kg, er gravet frem af Jorden ved Anlæg af Vej og Bane fra Hotel Mommark Færgegaard til den i 1922 byggede Færgehavn for Forbindelsen Faaborg — Mommark. Mindestenen er rejst til højre for Indkørslen til Mommark Færgegaard og ud til den alfare Vej ved Udgangspunktet for den ved Genforeningen oprettede Trafikforbindelse mellem Moderlandet og den genforenede Landsdel. Iøvrigt er der ogsaa rejst en Sten ved Faaborg Havn, Færgeforbindelsens andet Endepunkt, paa det Sted, hvor Sønderjyllandsfærgeren lægger til.

Mindestenen, hvis Indskrift og Udsmykning skyldes Kunstneren Skovgaard, har paa den ene Side Sønderjyllands to Løver og Aarstallet 1864, paa den anden Side Danmarks tre Løver og Aarstallet 1920.

Søndag den 6. August 1923 blev Stenen afsløret ved en Fest, hvor H. P. Hanssen talte og senere foretog Afsløringen.

Den fremtidige Vedligeholdelse varetages af Aktieselskabet Mommark Færge, paa hvis Grund Stenen staar.

Stenen ved Mommark Færgegaard.

TANDSLET-STENEN

(Tandslet Sogn, Als Sønder-Herred.)

Danske Samfund for Tandslet Sogn har forestaaet Rejsningen af Sognets Genforeningssten, der har faaet sin Plads lige over for Kirken i Tandslet By. Stenen er rejst paa en lav Stenhøj omplantet med Eg og staar frit ud til Landevejen Sønderborg—Mommark med Kirkegaardsmuren som Baggrund.

Den alsike Hjemstavnsdigter Martin N. Hansen har forfattet Indskriften:

1920

VOR TRO HAR SEJRET, SOM DET FORLÆTTES,
DA VORT VI VÆRGED' MED ILD OG ID.
DET STYRKE SLÆGTEN I DAGENS STRID,
TIL STEN FORVITRER OG SKRIFTEN SLETTES

Lordag Aften den 14. Juni 1930 var der Afsløringsfest. Sognepræsten R. Nielsen talte, og Rentier Andreas Christiansen, Tandslet, afslørede Stenen, hvorefter de omkring 300 Deltagere marcherede i Procession til Forsamlingshuset. Her holdtes Hovedtalerne af Pastor Hansen, Dybbøl, og Formanden for Danske Samfund, Lærer Knud Hansen, Tandslet.

Danske Samfund for Tandslet Sogn vedligeholder Mindestenen.

ASSERBALLE-STENEN

(Asserballe Sogn, Als Sønderherred.)

Helt siden Genforeningen havde der Mand og Mand imellem været talt om at rejse en Genforeningssten i Asserballe. Men det trak stadig i Langdrag. Først da Tiaarsfesten for Genforeningen skulde planlægges, samledes alle Sognets Foreningsformænd i Præstegaarden, hvor det bestemtes at afholde et offentligt Møde for nærmere at drøfte Sagen med Sognets Beboere. Ved det offentlige Møde valgtes et Udvalg med Folketingsmand Chr. Ernst Christensen som Formand og 6 Udvalgsmedlemmer, der alle var Formænd for Sognets forskellige Foreninger. Der foretoges derefter en Indsamling i Sognet, som gav et saa godt økonomisk Resultat, at Udvalget kunde købe en 250 Kvadratmeter stor Grund midt i Asserballe By, paa den nordlige Skraaning af Kirkebakken, ned mod Korsvejen. Den gamle Bindingsværks-Bysmedie laa indtil kort før Genforeningen paa denne Plads, der saaledes har historisk Interesse for Byen, og Herman Bang har i en af sine Bøger sat denne gamle Bysmedie et smukt litterært Minde.

Udvalget, der paa Rundtur i Sognet saa paa forskellige Sten, fandt i en Mose hos Gaardejer Krogh i Kettingskov en 2 m høj, nærmest trekantet, spids Sten, som Ejeren med Glæde overlod Udvalget. I Festoptog hentedes Stenen den lange, bakkede Vej fra Kettingskov til Asserballe. Statsskovvæsenet stillede beredvilligt en svær Blokvogn, Bjælker og Taljer til fri Raadighed for Udvalget.

Ved en Konkurrence om Stenens Indskrift indkom 11 Forslag, af hvilke Udvalget bestemte sig for fhv. Smed Jorgen Hansens:

GENFORENINGEN

1920

JEG VIDNER FOR KOMMENDE SLÆGTER,
HVAD TROSKAB OG KÆRLIGHED MÆGTER

Lørdag den 14. Juli 1930 var der Afsløringsfest, som indlededes med Koncert. Folketingsmand Chr. Ernst Christensen talte og afslørede Ste

nen, der under Dækket stod smykket med røde og hvide Blomster. En hundredtallig Forsamling overværede Højtideligheden, som afsluttedes med festligt Samvær paa Gæstgivergaarden, hvor mange af Deltagerne havde Ordet.

Stenen var nu rejst og afsløret, men det meste Arbejde var igen. Træer skulde ryddes. Jorden, der var uren og ujævn, skulde renses, planeres og graves. Og der skulde hegnes og plantes. Fhv. Smed Jørgen Hansen, gamle Jørgen Smed, paatog sig alt dette og fik i Lobet af godt et Aar et smukt, indhegnet Anlæg ud af den før saa uryddelige Plads. Men stolt er han ogsaa den gamle, naar han paa de nationale Festdage hejser Dannebrog paa den høje Flagstang bag Mindestenen.

Kommunen vedligeholder Mindestenen og Anlægget.

KETTING-STENEN

(Ketting Sogn, Als Sønder-Herred.)

Et 7-Mands Udvalg med Gaardejer A. Chr. Petersen som Formand forestod Rejsningen af Genforeningsstenen i Ketting, der har faaet sin Plads midt i Byen paa en Trekant mellem Kirken og Skolen. Den ret store Natursten fandtes i Strandkanten ved Augustenborg Fjord, i den vestlige Del af Sognet ud for Sebbelev Skov. Først i Maj 1930 blev den læsset paa et Lad og en Traktor forspændt for at slæbe Stenen til Ketting, men det gik ikke saa let. Der maatte 4 Traktorer til, før det lykkedes at naa Skovvejen ved Sebbelev, hvor det viste sig umuligt at komme længere, før der blev lejet en Blokvogn, hvorpaa Stenen læssedes. Blokvognen blev ligeledes trukket af Traktorer. Paa den udvalgte Plads i Ketting rejstes saa Stenen paa en lav, beplantet Stenhøj.

Indskriften paa Forsiden er under Kongens kronede Navnetræk:

GENFORENINGEN

1920

Paa Bagsiden:

FØR LAA JEG VED STRANDEN, NU HER JEG STAAR
OG VIDNER FOR DANMARK I TUSINDE AAR

REJST AF SOGNETS BEBOERE

1930

Verslinjerne paa Bagsiden er forfattet af Lærer Leth, Ketting.

Fredag Aften den 11. Juli 1930 var der Afsløringsfest. Da Kirkeklokken havde sendt sine Toner ud over det aftenstille Landskab, hejstes Flaget paa Stangen bag Mindestenen, medens Forsamlingen sang: *Hil dig, vor Fane*. Derefter holdt Amtsfuldmægtig Maribo, Sønderborg, Af-

sløringstalen, og Festen fortsattes i Kroens store Sal, der var fyldt til Trængsel. Hovedtalen holdtes her af Forstander Overgaard, Nordborg Slots Efterskole. — Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

NOTMARK-STENEN

(Notmark Sogn, Als Sønder-Herred.)

Sognet har tre Genforeningssten. De to staar i Fynshav ud for Danebod Højskole. I Notmark har den faaet sin Plads til højre for Indgangen til Kirkegaarden. Stenen, hvis Form er som en afstumpet Kegel, er fundet paa en af Sognets Marker og opstillet paa en beplantet Stenhøj, bag hvilken der er rejst en Flagstang.

Stenen ved Notmark Kirkegaard.

Højskolelærer Godfred Hansen, Danebod Højskole, har forfattet Indskriften, der paa Stenens Forside er indmejslet med Majuskelskrift.

GENFORENINGEN

1920

STENEN STAAR I DANEVANG
TALER TAVS OM SAGAS GANG

BEBOERNE I NOTMARK SOGN
SATTE DENNE STEN

Søndag den 15. Juni 1930 blev Stenen afsløret umiddelbart efter Gudstjenesten. Afsløringstalen holdtes af Sognepræsten Ole Jensen. Om Aftenen fortsattes Festen i Hunslev Stationskro.

Menighedsraadet, der forestod Indsamlingen blandt Sognets Beboere og Stenens Rejsning, værner og vedligeholder Mindesmærket.

DANEBOED HØJSKOLES STEN

(Notmark Sogn, Als Sønder-Herred.)

I Danebod Højskoles Have er opstillet en af de gamle Grænsesten fra Kongeaagrænsen. Amtet gav Stenen, og Aktieselskabet Danebod Højskole sørgede for dens Opstilling. Stenen har Nr. 54, og paa de to modsatte Sider af Indskrifterne: *Kr. Pr.* og *Kr. Dm.* er indhugget:

VI

FLYTTED
STENEN

10. 2. 1920

Paa den anden Side:

LEDET
HÆNGER VI.
GUD VANGEN HYRE

Stenen opstilledes uden Festlighed i 1920.

FYNHAV-STENEN
(Notmark Sogn, Als Sønder-Herred.)

Beboerne i Fynshav og Omegn ønskede i Tiaaret for Genforeningen at rejse en Sten foruden den i 1920 rejste gamle Grænsesten ved Danebod Højskole. Der nedsattes et Udvalg med Rentier Chr. Mathiesen som Formand. Efter længere Tids Søgning og Vragning fandt Udvalget en passende Sten paa en Mark i Almsted, og en velegnet Plads at rejse den paa var fremkommen ved Anlæggelse af en ny Landevej til Fynshav: en Trekant i Vejkrydset lige ud for Danebod Højskole. 15. Maj slæbtes Stenen til den udsete Plads. Alle Højskolens og en stor Del af Egnens Folk var mødt frem, og under Sang og Hurraraab slæbte de mange Deltagere af Sted med den store Bautasten. Højskolens mange Flag var fordelt blandt Deltagerne, saa det var et festligt Optog. Efter at Mindestenen var rejst paa den udsete Plads, om hvilken fire Veje krydser, anlagdes et lille Anlæg, saa Stenen staar smukt og i aller egentligste Forstand ved den alfare Vej.

Fru Sognefoged Kathrine Eriksen, Almsted, har forfattet Indskriften:

1864

1920

STEN STAA I TUSIND AAR,
TAL OM FÆDRES TRANGE KAAR
OG DEN STORE
SEJER

NOTMARK SOGNS BEBOERE
REJSTE STENEN
1930

Den 11. Juli 1930 afløredes Mindestenen, der stod omplantet med Flag og med Guirlander omkring Anlægget, over hvilket Højsommerens smukkeste Blomsterflor var strøet. Et Musikkorps spillede Udtog af nationale Melodier, hvorefter Højskoleforstander Frede Terkelsen holdt Afsløringstalen og drog Dannebrog til Side, idet han udtalte: I Tak for alt, hvad der er sket i Sønderjylland i de 10 Aar siden Genforeningen.

baade det tunge og det glædelige, for vi har lært af begge Dele, og i Haab om og Tro paa en lykkelig Fremtid for vort kære Fædreland og i Særdeleshed den omstridte Del af det, afslører vi vort Genforeningsminde.

Udvalgsformanden mindedes de faldne, medens Flaget sænkedes, og sluttede med et Leve for Danmark.

Efter Afsløringen samledes de godt 300 Deltagere i Højskolens Gymnastiksal, hvor Hovedtalen holdtes af Redaktør Andreas Grau, Sønderborg. — Kommunen værner og vedligeholder Pladsen og Mindestenen, foreløbig med Bistand af Udvalget, der rejste Stenen.

GUDERUP-STENEN

(Egen Sogn, Als Nørre-Herred.)

Agent Jørgen Nielsen, Guderup, og Gaardejer Moos i Stolbro foreslog i 1921 at rejse en Genforeningssten paa den tidligere Stationsplads i Guderup. Pladsen var sammen med Stationsbygningen købt af Grosserer Wolff, Hellerup, men han afgav gratis en Del heraf, der indhegnedes og udlagdes til Anlæg, hvis høje Flagstang med tilhørende Flag ligeledes er skænket af Grosserereren. I dette Anlæg blev Mindestenen rejst.

Gaardejer Johannes Jacobsen, Dyndved, skænkede den ikke særlig store, mørkegraa Granitsten, der sad i et Markdige, og sammen med sin Nabo kørte han den til Opstillingspladsen. I Stenens Forside indhuggedes en plan, firkantet Flade som en Tavle, hvori Indskriften indmejsledes med Majuskelskrift:

DENNE STEN REJSTE
EGEN SOGNS BEBOERE
TIL MINDE OM AT VI DEN
10. 2. 1920 STEMTE OS
HJEM TIL DANMARK
MED 1030 DANSKE MOJ
50 TYSKE STEMME

Valdemarsdag 1921 afsløredes Stenen. Festen indlededes med Koncert af et Orkester og det stedlige Sangkor. Overlærer Ravn, Nordborg, afslørede Stenen, og paa Forslag af Agent J. Nielsen afsendtes følgende Telegram til Kongen, efter at Forsamlingen staaende havde afsunget Kongesangen:

„Egen Sogns Beboere, samlet til Afsløring af en Genforeningssten, sender deres Konge Hilsen og Haandslag!“

Et Par Aar efter Afsløringen overtog Kommunen Pladsen og Mindestenen, hvis fremtidige Vedligeholdelse dermed er sikret.

SVENSTRUP-STENEN

(Svenstrup Sogn, Als Nørre-Herred.)

Et 5-Mands Udvalg med Gaardejer M. Jacobsen som Formand forestod Rejsningen af Genforeningsstenen i Svenstrup By.

En stor, bred Sten blev fundet ved Skovfogedboligen Nygaard i Statsskoven. Og med et Forspand af seks Heste kørtes den til Opstillingspladsen ved Svenstrup

Forsamlingshus, ud til Sønderborg—Nordborg Landevej. Transporten formede sig alle Vanskeligheder til Trods som et Triumftog. Foran Stenen gik en Fanebærer og et Musikkorps, medens Byens samtlige Beboere fulgte efter. Stenen opstilledes paa en lav, stenlagt Jordhøj, omsat med

Stenen ved Svenstrup Forsamlingshus.

høje Sten, hvori er fæstnet en svær Jernkæde. Paa Forslag af Gaardejer J. Skov, Skovgaard, indhuggedes paa Forsiden:

TIL MINDE OM
GENFORENINGEN
1920

VI ER DANSKE OG VI VIL VEDBLIVE AT VÆRE DANSKE

Den nederste Linje, der er indhugget paa Stenen i en Halvcirkel, er Hans Krügers Ord i den tyske Rigsdag.

Grundlovsdag 1930 afsløredes Stenen af Lærer Christensen, Sønderborg, der ogsaa holdt Hovedtalen ved den efterfølgende Fest i Forsamlingshuset. — Kommunen værner og vedligeholder Mindestenen.

STEVNING-STENEN

(Svenstrup Sogn, Als Nørre-Herred.)

I Afstemningstidens Festdage i 1920 blev der slaet til Lyd for at rejse en Mindesten, og Tanken virkeliggjordes senere ved, at Kommunalbestyrelsen tog sig af Sagen og for Kommunens Midler bekostede Stenen rejst. Fru Anna Mathiesen i Stevning og hendes Børn skænkede Stenen, der tidligere havde tjent som Ledpæl, men i mange Aar ligget væltet i Grøften. Nu kom den atter til Ære og Værdighed. Den opstilledes paa en aaben Plads i Byens vestlige Udkant, hvor fire Veje skærer hinanden. Stenen har sin naturlige aflange Form, kun paa Forsiden er den raat tilhugget. Indskriften er:

GENFORENINGEN
1920
MED 314 MOD 7
STEMTE VI OS HJEM
TIL DANMARK

Stevning, der gennem Tiderne havde Ord for at være Danskhedens faste Borg i Als Nørre-Herred, stadfæstede dette til fulde 10. Februar 1920. Og Resultatet var endda bedre, end Stenen fortæller, thi der var 8 stemmeberettigede sydfra, saa der er Grund til at tro, at alle bosiddende Vælgere har givet Danmarks deres Ja!

Stenen blev overgivet til Offentligheden ved en lille Højtidelighed 15. Juni 1921. Sogneraadsformanden H. Hansen udtalte ved den Lejlighed: Denne Sten har et dobbelt Formaal: at minde nulevende og kommende Slægter om det store og lykkelige Aar 1920, og dernæst være et Samlingsmærke, saa vi i Enighed kan samle os om at løse Fremtidens nationale Opgaver. Og jeg vil haabe, at det bag Stenen staaende smukke Lindetræ, skænket af Rentier Peter Hansen, vil slaa dybe Rodder i den frodige alsiske Muld og hvert Foraar sprede sin grønne Bladkrone over Stenen og Pladsen, saa Stenen til sene Slægter kan tale sit tavse Sprog og bringe Fremtidens Ungdom den Lære, at det kan nytte at holde ud, og at Retten dog altid til sidst sejrer over Uretten.

Kommunen vedligeholder Mindestenen.

HAGENBJÆRG-STENEN
(Hagenbjerg Sogn, Als Nørre-Herred.)

Tre Genforeningssten er rejst i Hagenbjerg Sogn. To i 1920 og en i 1930. I Hagenbjerg staar den midt i Byen paa en trekantet Plads, omgivet af Veje. Stenen er fundet i et Stendige paa Hagenbjerg Mark. Byens Beboere, der i Fællesskab har rejst Mindesmærket, slæbte den til Opstillingspladsen og rejste samtidig med Stenen en høj Flagstang, hvorpaa Dannebrog vajer de nationale Festdage.

Indskriften paa Stenen, der bestemtes af Udvalget, som forestod Rejsningen, er:

DENNE STEN SATTE HAVNBJÆRG BY
TIL MINDE OM GJENFORENINGEN MED
DANMARK 1920

MIG FRYDER DIN ROS, DIN ÆRE,
MIG KNUGER DIN SORG, DIT SAVN;
HVER GLANS, HVER PLET VIL JEG BÆRE,
DER FALDER PAA DANMARKS NAVN

Verset er af J. Helms' Sang: *Jeg elsker de grønne Lunde.*

I Eftersommeren 1920 afsløredes Stenen ved en lille Højtidelighed, der overværedes af samtlige Beboere i Byen.

Mindestenen er Byens Fælleseje og vedligeholdes af Bymændene.

LAVENSBY-STENEN

(Hagenbjærg Sogn, Als Nørre-Herred.)

Stenen i Lavensby er den først rejste af Sognets tre Genforeningssten; den er tillige en Afstemningssten og har faaet sin Plads i Byens vestlige Udkant, paa en fri Plads ved en Korsvej. Gaardejer Jens Klejhus skænkede Stenen, der er en Overligger fra en ødelagt Langdysse, som fandtes paa hans Mark. Afstemningsdagen, 10. Februar 1920, kørtes den paa Plads forspændt seks Heste, og Afstemningsdagens overvældende Glæde har præget Indskriften:

10. 2. 1920 STEMTE VI OS HJEM TIL DANMARK
MED 150 DANSKE STEMMER MOD 1 TYSK

Mindestenens Rejsning dannede en festlig Afslutning paa den for Byen og Danmark uforglemmelige Afstemningsdag, der vil mindes, saa længe dansk Tungemaal tales.

Byens Beboere værner og vedligeholder Stenen.

ELSMARK-STENEN

(Hagenbjærg Sogn, Als Nørre-Herred.)

Sognets tredje Genforeningssten rejstes i Elsmark i Tiaaret for Genforeningen. Beboerne i den lille By, 6 Gaarde og 2 Huse, udførte Arbejdet i Fællesskab.

Stenen skænkedes af Gaardejer Otto Petersen, Hagenbjærg, da der ingen passende fandtes i Elsmark. Det er en næsten 2 m høj, lys Granitsten, der raat tilhugget paa Forsiden opstilledes paa en beplantet Stenhøj. Opstillingspladsen er en Trekant midt i Byen, omgivet af Veje. Det er den tidligere Bystævneplads, som indhegnedes og beplantedes med 56 røde og hvide Roser — en for hvert af Udlændighedsaaerne — samt to Birketræer ved Indgangslaagen.

Paa Stenens Forside er indmejslet:

GENFORENINGEN
1920

Søndag den 15. Juni 1930 var der Afsløringsfest, der overværedes af Byens samtlige Beboere, Børn som voksne. Byens ældste, den 88-aarige

Veteran Peter Thomsen, aflørede Stenen og holdt en gribende Tale om Fremmedherredømmets Tid og om Genforeningen. Alle var bevægede, og mange havde Taarer i Øjnene, da den stoute Veteran drog Dækket — et Dannebrogssflag, der sidst havde varet i 1864 og derpaa i 1920 var taget frem fra Kistebunden for at gaa til Tops paany efter de mange,

trange Aar — til Side og bad Byen holde Mindestenen i Ære og værne om den. Som Stenen er rejst paa Byens Fællesjord, den gamle Bystævneplads, er den Byens Fælleseje, og for Renholdelsen af Pladsen sørger Byens Kvinder.

Stenen i Oksbøl.

OKSBØL-STENEN

(Oksbøl Sogn, Als Nørre-Herred.)

Dagen før Genforeningen i 1920 rejste samtlige danske Mænd i Oksbøl By en Sten som den første af Sognets tre Genforeningssten. Det daværende Kommunalraad forestod Rejsningen og bestemte Indskriften, som ganske kort melder om Dagen, der forestod:

GJENFORENINGEN

9. 7. 1920

Som Mindesten anvendtes en korsmærket Gravsten fra romansk Tid. Den havde oprindeligt siddet indmuret i Kirkemuren, men Pastor Holm, der var Præst i Oksbøl sidst i Firserne, lod den bryde ud af Kirkemuren for at se (!), om der var noget indmuret bag den, hvad der dog ikke var. Stenen blev imidlertid ikke genindsat i Muren, men henstillet i et Hjørne af Vaabehuset — og glemt. Men da der ved Genforeningen blev søgt efter en passende Mindesten, blev man opmærksom paa den gamle Gravsten, der er 1,3 m høj og 0,7 m bred, smukt afbanet med et fremstaaende Kors, som ender i en Halvkugle. Den blev derfor rejst paa en aaben Plads ved Sprøjtehuset midt i Byen, hvor tre Veje skærer hinanden. Pladsen benævnes »Plantbej« og blev i sin Tid benyttet i Fællesskab af Bymændene til Dyrkning af KaaL — senere ogsaa Roe-Planter til Udplantning.

Paa Genforeningsdagen afløredes Mindestenen efter en Fest- og Takkegudstjeneste i Kirken, hvor Pastor A. P. Blinkenberg, Skanderborg,

prædikede. Blinkenberg foretog ligeledes Afsløringen og talte senere ved Festen, der fortsattes paa Kroen.

Stenen er Byens Fælleseje, hvis Beboere værner og vedligeholder den.

BROBALLE-STENEN

(Oksbøl Sogn, Als Nørre-Herred.)

Danske Mænd og Kvinder i Broballe rejste i 1927 Sognets anden Genforeningssten ud for og paa Andelsmejeriets Grund. Mejeriet opførtes 1925, og ved dets Opkørsel blev et mindre, trekantet Jordstykke afskaaret. Og dette Jordstykke, der ligger 2 m højere end Bygaden, var særdeles velegnet som Plads for en Mindesten, og et Udvalg nedsattes til at forestaa Rejsningen. En 2 Meter høj, groftkornet Sten blev fundet ved Nordborg Østerlund. Den laa delvis skjult i Jorden, men efter at den var gravet ud, blev den læsset paa en Blokvogn, og i Løbet af tre Dage slæbtes den paa et Plankeunderlag ud til fast Vej, trukket alene ved Menneskekraft. Resten af Vejen benyttedes et selvtransportabelt Lokomobil som Trækkraft.

Paa det højtliggende Jordstykke opstilledes Mindestenen paa et lavt Stenunderlag og med Indskriften, foreslaaet af Udvalgsformanden:

DANSKE MÆND OG KVINDER
REJSTE DENNE STEN
TIL MINDE OM GENFORENINGEN
D. 10. 6. 1920

HVER GLANS, HVER PLET
VIL JEG BÆRE, SOM FALDER
PAA DANMARKS NAVN

Indskriftens Dato: 10. 6., er ret uforstaaelig, da den ikke har særlig Tilknytning til Genforeningen, og den skyldes antagelig, for at søge en Slags Forklaring, manglende Kontrol med Stenhuggeren.

Onsdag den 7. December 1927 afsløredes Mindestenen af nu afdøde Redaktør Andreas Grau, Sønderborg, der tillige holdt Hovedtalen ved en efterfølgende Fest i Forsamlingssalen, hvor ogsaa Sognepræsten, N. Blichfeldt, m. fl. talte.

Andelsmejeriets Bestyrelse værner og vedligeholder Mindesmærket.

MJELS-STENEN

(Oksbøl Sogn, Als Nørre-Herred.)

Den sidst rejste af Oksbøl Sogns tre Genforeningssten staaer ved et Vejkryds i Mjels By, paa en Plads, hvor der tidligere havde været en

Dam, kaldet *Smediedam*. Der havde ofte været talt om paa denne Plads at rejse en Mindesten, og som Ledstolpe ind til Gaardejer Jacob Petersens Mark paa *Nisbjerg* stod en Sten, der var udset hertil, men først da Ejeren talte om at slaa den til Skærver bestemtes det, at den skulde rejses som Genforeningssten.

Bestemmelsen blev taget 12. Marts 1937, og Dagen efter blev Stenen gravet fri, lagt paa en Stenslæde og af 40 Mand slæbt ind til Byen. Det var et drøjt Arbejde, der alene lykkedes ved, at Sneen, som laa i Grøfter og langs Hegn, blev kastet ud paa Vejbanen for at lette Transporten. Det var derfor ogsaa med en vis Selvfølelse og Glæde, at de 40 Mand efter veludført Arbejde gik i Procession gennem Byen, syngende: *Der er et yndigt Land*.

Et 5-Mands Udvalg, med Sognefoged Jørgen Nicolaisen som Formand, forestod derefter det videre Arbejde, og de nødvendige Pengemidler indkom saa rigeligt ved Bidrag fra ældre, unge og Børn i Mjels, Mjels Mark og Hardeshøj, at et overskydende Beløb kunde hensættes til Vedligeholdelse af Mindesmærket.

I Fundamentet er nedlagt et Dokument, skrevet af Gaardejer Hans Eriksen, Mjels, hvori der fortælles om alt vedrørende Mindesmærket og tillige om den politiske og kulturelle Udvikling fra 1920 til 1937.

Paa Mindestenen er indmejslet:

GENFORENINGEN
1920
FOR RET OG SANDHED TIL DANMARKS ÆRE
STAA STEN SOM TOLK
FRA SLÆGT TIL SLÆGT.
TAL OM ET FOLK,
HVIS SAAR BLEV LÆGT

Verset nederst paa Stenen skyldes Fru Pastorinde Blichfeldt, Oksbøl, de øverste Linjer Gaardejer Hans Eriksen, Mjels.

Afsløringen skete Valdemarsdag 1937. Overlærer J. Ravn, Nordborg, afdækkede Stenen og holdt Hovedtalen ved den efterfølgende Sammenkomst paa Mjels Kro.

HOLM-STENEN
(Nordborg Landsogn, Als Nørre-Herred.)

Forslaget om at rejse en Genforeningssten i Holm fremkom ved Afstemningsfesten 10. Februar 1930, og der nedsattes ved samme Lejlighed et Udvalg med Gaardejer Hans Larsgaard som Formand til at forestaa Arbejdet.

Der blev søgt efter en velegnet Sten rundt i Sognet, paa Marker, i Mergelgrave og langs Stranden, men forgæves. Hen paa Forsommeren, da Vandstanden i Byens Branddam var sunket en Del, blev man imidlertid opmærksom paa en stor Sten, halvt skjult i Vandet. Der blev forsøgt at hale den i Land, men det lykkedes først, da Amtsvejvæsenet, som paa den Tid arbejdede med Gennemførelsen af Sønderborg—Nordborg Landevej til Holm, havde stillet de nødvendige Grejer til Raadighed. Den opfiskede Sten blev derefter slæbt hen foran Skolen, hvor den rejstes paa en beplantet Stenhøj.

Indskriften, der staar paa Forsiden, er delt i to Afsnit:

MINDE OM
GENFORENINGEN
1920

DOG MAA DU ALDRIG GLEMME,
AT HER DU HØRER HJEMME,
OG LIVETS DAAD DU SKYLDER
DIT FOLK OG DIT FÆDRELAND

Verslinjerne er de fire sidste af Holger Begtrup's Sang: *Vort Land er kun en lille Bid.*

15. Juni afsløredes Stenen af Forstander Overgaard, Nordborg Slots Efterskole.

Førstelæreren i Holm værner og vedligeholder Mindestenen.

*

HVALLØSE-TRÆET
(Randers Amt.)

Beboerne i Hvalløse plantede Genforeningsdagen 1920 et Lindetræ paa Byens Fællesjord til Minde om den lykkeligste Stund, vort Slægtled har oplevet.

Plantningen skete i Forbindelse med Afholdelsen af en Takke- og Genforeningsfest.

Foldingbro	509	Gundsolille	79	Holsteinborg	130
Folkehjem	558	Gundsømagle	82	Honaa	363
Fole	516	Gøl	265	Hoptrup	492
Forballum	531	Gørslev	144	Hornbæk	52
Føvlum	309			Horne	231
Fredericia	431			Hornslet	373
Frederikshøj	449	H.		Horsens	383
Frederikssund	51	Haderup	459	H(v)ornlev	323
Fredsted	448	Hadsten, se Over-Hadsten.		Hoven	473
Frobjærg Bavnehøj	207	Hagenbjærg	590	Humle	242
Frorup	237	Hajstrup	497	Hundslund	402
Fuglebjærg	131	Haldrup	424	Hurup	290
Fuglslev	365	Haldum	387	Husum-Ballum	530
Fuglsø	369	Halk	495	Hvaløse	595
Fynshav	587	Halkevad	127	Hvedstrup	78
Fæsted I	505	Hammel	408	Hvidehus	572
Fæsted II, se Thøstede		Hammershøj	314	Hvidsten	337
Thøsteden.		Hanning	468	Hvilsager	355
Føllenslev	101	Harendrup	204	Hvingel	465
		Harreby	507	Hvorup	288
G.		Hasle	385	Hyllested	129
Gabøl	499	Haslev Højskole	126	Hogstedgaard	343
Galtrup Højskole	281	Havbro	291	Højby, Sjælland	104
Gamborg	204	Havdrup	91	Højby, Fyn	193
Gammel-Mørke	373	Heldum	476	Højmark	466
Gaverslund, se Tisvilde.		Helgenæs, se Ryes		Højeruplund	146
Genner	543	Skanser.		Høkelbjerg	489
Gerlev	335	Hellum	271	Hønning	528
Gern	408	Helsingø	54	Hørby	257
Gerning	324	Helsingør	49	Hurning	354
Gerrild, se Stokkebro.		Hem	326		
Gesing	404	Herborg	465	I.	
Gilleleje	61	Hertufsholm	136	Idestrup	183
Gimlinge	128	Herning I	456		
Gishale	163	Herning II	476	J.	
Gislinge	96	Hillerød	50	Jelling	442
Gislum	293	Hindborg	326	Jels I	497
Glavendrup	200	Hinnerup	388	Jels II	521
Glejbjærg	485	Hjerk	326	Jersøe	202
Godhavn	55	Hjermind	318	Jested Mølle	486
Graasten	552	Hjerting	510	Jordløse, se Jørløse.	
Gram	512	Hjordkær	546	Jyderup	97
Granslev	325	Hjorthede	319	Jyllinge	80
Grarup	493	Hjerring	247	Jægerspris	59
Gravvænge	235	Hobro Præstegaard	331	Jærnvad	486
Grindsted	480	Hoehøj	332	Jørlunde	62
Grumløse	165	Holbøl, se Sønderhav.		Jørløse	114
Grundfør	385	Holløse	133		
Gudbjerglund	235	Holm	594	K.	
Guderup	588	Holme-Olstrup	154	Kalundborg	95
		Holsted	481	Kalvslunde	90

Kappendrup	191	Linde	338	Nordborg	562
Karby	278	Lindebjerg	339	Nordby	112
Karise	147	Lintrup	509	Nors	277
Karrebækstorp	135	Lolland Højskole	180	Norup	198
Kassebølle	242	Longelse	241	Notmark	586
Kastrup	513	Lundby	156	Nustrup, sc Store-Nustrup.	
Katrup	423	Lunde	221	Nybol, se Hvidchus.	
Kegnæs	578	Lunderskov	486	Nykøbing	176
Ketting	585	Lyndby, se Lyngby.		Nyord	166
Kirke-Hyllinge	92	Lyngby, v. København	69	Nyrup	135
Kirkerup	79	Lyngby, v. Roskilde	84	Ny-Solbjerg	395
Kisserup	83	Lyngby, Djursland	364	Nysted	175
Knardrup	57	Lysabild	579	Nyso	142
Kobberholm	571	Lystrup	386	Næsbyhoved-Brøby, sc Majorgaarden.	
Kolind	368	Lyo	231	Næsby Stationsby, sc Rønhavegaard.	
Kongehøj	110	Læsten	315	Næstved	142
Kong Fr. d. VII's Stift- telse, se Jægerspris.		Løgumgaarde	534	Nerager	350
Kongsted	150	Løjt Kirkeby I	544	Nørholm	479
Koved	352	Løjt Kirkeby II	544	Nørre-Vissing	407
Krabbeholm	301				
Kragelund	322	M.		O.	
Kragøhus	459	Majbøl	577	Odder	399
Krusaa	555	Majorgaarden	189	Oksbøl	592
Kundby	113	Malling	393	Ollerup	219
Kyse	133	Manstrup	270	Olstrup, sc Holme-Olstrup.	
Kærby	335	Marie Magdalene	350	Ommestrupgaard	373
Kær Mølle	489	Marslev	197	Østed	82
København I	39	Marstal I	217	Øting	302
København II	45	Marstal II	243	Over-Hadsten	389
Københoved, sc Skrumsager.		Mejlby	377	Over-Karby	194
Køge	66	Melby	62	Overlade	291
Kølstrup	195	Mellerup I	340		
Køng	158	Mellerup II, se Bybjerg.		P.	
		Michaelis Kirkegaard	432	Pedersborg	121
L.		Mjels	593	Pjedsted	446
Laasby	409	Mjøl	545	Pouilholm	298
Langesø	203	Moesagergaard	463	Præstø	141
Lavensby	591	Møllerup	310		
Lavrbjærg	344	Mommark	583	R.	
Le	319	Mulstrup	124	Raarup	434
Lem	467	Myrlund	263	Ragebøl	568
Lemmer	356	Mørke	372	Randers	329
Lemvig	456	Mørkholt	447	Randerup	532
Lille-Ring	390			Ranum	296
Lille-Sjørup	347	N.		Ravnstrup	308
Lille-Skensved	91	Nesbager	433	Reerslev	86
Lime	355	Neder-Vindinge	159		
Linaa	376	Nestløn	155		
		Nibe	297		
		Nimtofte	362		

Sangbogen Arvesølv

Samlet af Math. Christensen, M. Jensen-Sinning og N. E. Probst.

I. Sange for Børn og unge.

563 Sange. • Trykt i 57.000 Eksp. • 5. Oplag.

Bogladepris 2,00 Kr. Partipris for mindst 20 Eksp. 1,60 Kr.

II. Sange for Smaa børn.

230 Sange. • Trykt i 23.100 Eksp. • 2. Oplag.

Bogladepris 0,85 Kr. Partipris for mindst 20 Eksp. 0,75 Kr.

Solid • smuk • praktisk • billig.

KONRAD JØRGENSENS FORLAG • KOLDING

DANSK BØRNEBLAD

Udkommer hver Onsdag.

Redigeret af Overlærer Holger Skovmand, Løgumkloster.

„Dansk Børneblad“ bestilles hos Postvæsenet eller i Ekspeditionen: Konrad Jørgensens Bogtrykkeri, Kolding, Postgiro 5470. Koster kvartalsvis 1 Kr. 50 Øre + Postpenge, der ved Bestilling i Ekspeditionen er 31 Øre Kvartalet. Sendes portofrit, naar mindst 2 Eksp. bestilles til samme Adresse. For hver 10 bestilte Eksp. leveres et Frieksemplar.

Prøvenumre sendes paa Forlangende. Prøv et Kvartal!